JUSTITIAE NATURALIS, ET ROMANAE NOVUM SYSTEMA AUCTORE...

Samuel : von Cocceji

66

BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III

XVIII
C
66
NAPOLI

JUSTITIÆ
NATURALIS, ET ROMANÆ
NOVUM SYSTEMA

AUCTORE

SAMUELE L. B. DE COCCEJI

Summi Regni Boruſſici Cancellarii , Miniſtri Status intimi , Aquilæ Boruſſicæ Equitis &c.

IN QUO

Præmiſſo principio generali omnia juſtitiæ naturalis præcepta complectente, demonſtrantur

I. JURA DEI IN HOMINES;

NEC NON EXPONUNTUR

II. JURA HOMINUM INTER SE

Juxta tria juris Romani objecta; ſimulque univerſum JUS ROMANUM in artem redigitur.

LAUSANNÆ,

Sumptibus MARCI MICHAELIS BOUSQUET & Sociorum.

MDCCLXII.

B. R

Digitized by Google

CONSPECTUS TOTIUS OPERIS.

LIB. I.

De Juſtitia & Jure naturali in genere. p. 1

Cap. I. de ejus neceſſitate, utilitate, & præſtantia. 2
II. de Præcognitis Juris Naturæ. 6
III. de variis ejus ſignificationibus. 8
IV. de variis circa ejus exiſtentiam opinionibus: modiſque probandi ex ratione deſumtis. 11
V. Exiſtentia juris naturalis probatur, ejuſque regula generalis proponitur. 19
VI. de definitione, cauſa, ſubjecto & effectu Juris Naturalis. 24

LIB. II.

De Jure Dei in homines. p. 37

Cap. I. de Juribus quæ Deo propria ſunt, i. e. de cultu divino, ejuſque cauſa, ſubjecto, objecto, effectibus. 38
Cap. II. de cultus divini partibus. 40
III. de Jure Dei in corpus & vitam hominum, item in res terræ. 45

LIB. III.

De Jure perſonarum; ſeu de Jure quod cuique competit ex hominum ſtatu. p. 48

Cap. I. de ſtatu hominum in genere. 49
II. de Perſonarum differentia quoad effectum Juris: i. e. de liberis, ſervis, civibus. 51
III. de ſtatu libertatis, & modis illum finiendi. 53
IV. de ſtatu familiæ. 64
Sect. 1. de Juribus Patrisfamilias in uxorem. 70
2. de Juribus Patrisfamilias in liberos. 74
3. de Juribus Matrisfamilias intuitu mariti & liberorum. 90
4. de Juribus liberorum. 92
5. de Jutibus agnatorum. 93
Sect. 6. de ſponſaliis & nuptiis. p. 100
7. de Tutela. 121
Cap. V. de ſtatu Civitatis. 125

LIB. IV.

De Jure rerum, ſeu de Jure quod cuique hominum naturali ratione in res competit. 128

Cap. I. de rerum diviſione. 129
II. de differentia inter imperium & do-

dominium. 150
III. de Jure in res terræ jure dominii. 153
Sect. 1. de acquiſitione dominii ex facto noſtro. 161
2. de acquiſitione dominii jure rei noſtræ. 181
3. de acquiſitione dominii ex jure familiæ. 203
4. Teſtamento non acquiri dominium jure naturali. 219
5. Præſcriptionem immemorialem non eſſe modum acquirendi naturalem. 225
6. Servitutes naturali ratione non pertinere ad jura in re. 228
7. Per pignus naturali ratione non conſtitui jus in re. 232
Sect. 8. Dominia utilia non eſſe a natura ſed ex jure civili. p. 233
9. An jus in res alterius nobis competat ex neceſſitate, vel innoxia utilitate. 239
10. De modis amittendi dominii. 240

LIB. V.

De Jure quod cuique competit ex obligatione Perſonæ. 246

Cap. I. de obligatione perſonæ in genere, ex quibus cauſis deſcendat, & de modis tollendi obligationem. 250

Sect. 1. de fructibus. 267
2. de uſuris. 269
3. de cauſa. 272
4. de impenſis. 273
5. de acceſſionibus. 274
6. de præſtatione doli culpæ. 275
7. de mora. 286
Cap. II. de vera origine juris quod ex perſonæ promiſſione, ſeu pacto ac contractu oritur. 388
Sect. 1. de pactis legitimis. 316
2. de origine differentiæ inter pacta & contractus. 319
3. de contractibus nominatis. 323
4. de contractibus innominatis. 344
Cap. III. de Acceſſionibus conventionum, ſcil. de jurejurando, pignoribus. correis, fidejuſſoribus, obſidibus &c. 348
Sect. 1. de jurejurando. 349
2. de pignoribus. 354
3. de correis. ibid.
4. de fidejuſſoribus. 356
5. de obſidibus. 357
6. de conditione, modo, & die. 359
Cap. IV. de interpretatione pactorum. 361
Cap. V. de Jure quod cuique competit ex delicto alterius. 367
Sect. 1. de delictis publicis. 372
2. de delictis privatis. 378
3. de delictis extraordinariis. 384
Cap. VI. de Pœnis. 387

Cap.

Cap. VII. de obligatione ex variis cauſarum figuris. 411

Sect. 1. de obligatione perſonæ ex quaſi contractu. 412

2. de obligatione perſonæ ex delicto. 422

3. de obligatione perſonæ ex variis cauſarum figuris, ſcilicet ex lege, jure honorario, &c. 427

4. ex legis neceſſitate. 441

L I B. V I.

De defenſione Jurium naturali contra concives, ubi de origine ſummæ poteſtatis, ejuſque Juribus, agitur. p. 442

Cap. I. de imperio patrum familias in membra familiæ. 444

II. de ſumma poteſtate ex delatione populi quæſita, ejuſque jure. 452

III. de natura regnorum bello quæſitorum. 466

Sect. 1. de tyranni acquiſitione. ibid.

2. de ſucceſſione naturali in regnis. 480

Cap. IV. de proceſſu naturali inter privatos. 585

L I B. VII.

De defenſione Jurium naturali contra extraneos. 503

Cap. I. de repreſſaliarum origine & ratione. 505

II. de bello ejuſque definitione ac diviſione. 508
Sect. 1. an bella publica jure naturæ licita ſint? item de requiſitis belli publici. 511
2. qui bellum gerere poſſint, & in quos bellum gerere licitum ſit? 518
3. quid liceat in hoſtem? 519
3. de imperio jure belli quæſito. 534
III. de captis, ac receptis & reverſis poſtliminio. 541
IV. de ſociis belli. 553
V. de his qui in bello medii ſunt. 561
VI. de fide hoſti data. 566
Sect. 1. de fide hoſtis data in genere, ejuſque obligatione. 567
2. de fide hoſti data ab ipſa ſumma poteſtate. 574
3. de fide hoſti data ab inferioribus poteſtatibus. 575
4. de fide hoſti data a privatis. 590
5. de his qui fidei hoſti datæ accedunt: ſcil. de guarantis, & obſidibus. 593
Cap. VII. de modis finiendi bellum. 600
VIII. de legatis eorumque jure. 610
Sect. 1. de legatis qui ad hoſtem mittuntur. 611
2. de legatis qui ad amicos mittuntur. 616
Cap. IX. de Mediatoribus. 619

PRÆ-

PRÆFATIO.

§. I.

GROTIUS dum incomparabile illud *de Jure belli, ac Pacis* opus publici juris fecit, declaravit in ipſis Prolegomenis, ſe juriſprudentiam privatæ diligentiæ ſtudio adjuvare voluiſſe, quia artis formam ei imponere multi antehac deſtinaſſent, perfeciſſet nemo [a].

§. II.

Quam infeliciter id ſummus Vir peregerit, ex ipſo tractatu apparet. Præci-

(a) Proleg. §. 30.

cipuam enim juris Romani partem non ex jure naturæ demonſtravit, ſed *vel* ex jure naturæ pro certo rerum ſtatu, uti dominium & judicia b, *vel* ex jure gentium voluntario, uti præcipuos acquirendi modos a JCtis Romanis expoſitos c, *vel* ex legibus civilibus, ut reliquos acquirendi modos d, item quaſi contractus, & quaſi delicta &c. e.

§. III.

Primus B. PARENS ſpeciales juris Romani partes ex juris naturæ principiis feliciſſimo auſu illuſtravit, & fundamenta obligationis, condictionum, probationum, tutelæ, patriæ poteſtatis &c. in diſſertationibus academicis expoſuit, *quarum duo volumina typis expreſſa extant*: At Syſtema, *de Juſtitia gentium* quod jam ab Anno 1672. meditatus eſt ee, nunquam perfecit.

§. IV.

(*b*) Vid. diſſ. procem. I. §. 77. (*c*) Vid. Diſſ. procem. IV. §. 27. (*d*) Grot. L. 2. C. 8. §. 1. nu. 1. §. 8. ſeq. (*e*) Grot. L. 2. C. 1. §. 2. num. 1. (*ee*) v. Cocceji de culpis in ded.

§. IV.

Cum vero ſemper perſuaſum mihi fuerit, JCtos non ſine ratione docuiſſe jus Romanum collectum eſſe *ex præceptis Juris gentium* [f], a prima juventute in id animum intendi, ut confuſam juris Romani diſciplinam in artem redigerem, adeoque leges Romanas ex ipſis ſuis fontibus explicarem.

§. V.

Ad finem hunc obtinendum alia demonſtrandi via uſus ſum, ac illa, quam B. PARENS in poſitionibus pro explicando jure gentium editis elegit [g]. Secutus potius ſum, in demonſtrandis juribus hominum inter ſe, veteres JCtos, conditores illos juris Romani, qui omne jus verſari dixere vel circa *perſonas, earumque ſtatum*; vel circa *res*; vel circa *actiones*, quæ ſcilicet ex *obligatione perſonæ* oriuntur [h].

§. VI.

(f) L. 1. §. 2. ff. de inſt. & jur. (g) De qua vide Diſſert. proœm. X. (h) L. 1. ff. de ſtat. hom.

§. VI.

Juxta hanc methodum Syſtema DE JUSTITIA NATURALI ET ROMANA compoſui, & LIBRO PRIMO in genere de *juſtitia & jure naturali* egi; ubi non tantum utilitatem & neceſſitatem hujus juris, ejus exiſtentiam, modoſque probandi naturales, cauſam, ſubjectum, objectum & effectus, clare & diſtincte demonſtravi, ſed & præceptum univerſale, ſeu regulam generalem cognoſcendi, ex ipſa juſtitiæ naturalis definitione, ſuppeditavi: Indeque DEI VOLUNTATEM pro principio unico, vero & adæquato poſui, quatenus nimirum vult JUS SUUM CUIQUE TRIBUI.

§. VII.

Cum autem jus cuique ſuum ſit vel intuitu *DEI*, vel intuitu HOMINUM: LIBRO SECUNDO expoſui ea jura, *quæ Deo in homines competunt*, & quæ homines juxta voluntatem Creatoris huic tribuere tenentur.

Por-

Porro, intuitu *hominum* jus cuique ſuum eſſe probavi (1) ex *ſtatu hominum naturali*; (2) ex jure *in res ipſas*; (nimirum ex jure *imperii*, & *dominii*) (3) ex *obligatione perſonæ*, quæ deſcendit tum ex *contractu*, tum *ex delicto*, tum *ex variis cauſarum figuris*, &c. Atque de his tribus objectis juris egi in LIBRO TERTIO, QUARTO, & QUINTO.

Ex ipſo tractatu apparebit, nullum *ſpeciale juris* naturalis præceptum ſupereſſe, quod ex prædicto ſimpliciſſimo principio deduci non poſſit, & quod non neceſſario inde inferatur.

§. VIII.

Quia vero fruſtra hæc jura hominibus conceſſa eſſent, niſi facultas quoque defendendi illa jura eis competeret, modos defenſionis naturales expoſui LIBRO SEXTO ET SEPTIMO. Nimirum demonſtravi, cuique facultatem jus ſuum defendendi natura competere (1) in civitate per *judicia*, (ubi originem ſummæ poteſtatis ac judiciorum explicavi;)

con-

(2) contra extraneos per *repreſſalia*, & per *bella*.

§. IX.

Facillima hæc eſt methodus addiſcendi ſimul & juris naturalis, & juris Romani principia, dum enim fontes juris naturalis explicamus, principia ſimul juris Romani proponimus. Neque novis terminis utimur, nec aliena adoptamus nomina, aliaſque fingimus rerum definitiones, ſed verba & methodum ſervamus tritam, uſitatam, & tyronibus juris cognitam, non doctorum & interpretum auctoritates allegamus, ſed rationes naturæ, quas plerumque ipſum jus Romanum ſuppeditat.

§. X.

Ex proceſſu hujus operis conſtabit, quam ſuaviter concluſiones juris Romani cum ratione naturali conveniant. Apparebit, inquam, nullam in legibus Romanis, quatenus in Pandectarum libris continentur, ſupereſſe iniquitatem;

& ea,

& ea, quæ mera arbitria populi Romani, vel Prætoris, vel Senatus hactenus viſa ſunt, lucem ex æquitate naturali accipere; ac difficillimas juris controverſias circa jus perſonarum & rerum, item circa contractus, conditiones, quaſi contractus, & quaſi delicta, nec non principia de præſtatione culpæ, doli, caſus, & infinita alia, extra omne dubium poni.

§. XI.

Equidem principia ſaltem generalia expoſui, eaque rationibus naturæ firmavi; atque in his principiis conſtituendis prolixior fui: Concluſiones vero, quæ inde ſequuntur, i. e. jura ſpecialia, vix tetigi, niſi quatenus ad illuſtrationem principiorum pertinet; quia facile ex Pandectarum libris ſuppleri poſſunt. Sed & jura bellorum per indicem ſaltem propoſui, quia rationes eorum in commentario ad libros GROTII de jure belli & pacis explicavi, quo lectorem, ne actum agam, perpetuo, & allegato ubique loco remiſi.

§. XII.

Præterea, nullum in Pandectis juris Romani titulum, qui fundamentum in jure naturali habet, invenies, qui non ex opere noſtro lucem accipiat, quod ex indice titulorum, qui in Pandectis continentur, & quem in fine hujus Diſſertationis ſubjiciemus, apparet; Ceterum illos titulos, qui ex mero arbitrio imperantium ortum habent, ut magiſtratuum nomina & officia, jura ultimarum voluntatum, cautiones, eaque quæ ad proceſſum pertinent, &c. in hoc ſyſtemate omiſimus, & in prædicto indice aſteriſco * notavimus.

LI-

LIBER PRIMUS.

DE JUSTITIA NATURALI IN GENERE.

PROŒMIUM.

§. I. NOVUM in ſcenam produco ſyſtema juris naturalis, quod præcipue ad illuſtrationem juris Romani ex ipſo iure Romano compoſui.

Juriſprudentia Romana ideo ſaltem obſcura, & rationi ſæpius minus conveniens videtur, quia Corpus illud, juris quod vocant, abſque omni ordine, tum titulorum, tum legum, compilatum, principia autem generalia, ex quibus ſingulæ leges, tanquam totidem concluſiones ſequuntur, nullibi expoſita ſunt, etſi leges illæ plerumque rationibus naturæ adſtruantur.

§. II. Hæc principia generalia, hos fontes legum Romanarum, id eſt rationes naturæ, quæ in corpore illo diſperſæ ſunt, præſenti opere propoſuimus: adeoque jura Romana ex ſuis principiis, id eſt ex ratione naturali deduximus; eoque probavimus, *Jus Romanum vere ex principiis Juris naturalis, & gentium collectum eſſe*.

§. III. Novum autem id Syſtema vocamus, quia univerſum jus, quatenus in Pandectis juris Romani continetur, novo, & juſto ordine ad prima ſua principia revocamus, ejuſque æquitatem rationibus naturæ, ex ipſis legibus plerumque deſumtis, demonſtramus, ita ut nulla ſuperſit juris ſpecies, quæ non ex hoc opere lucem accipiat. *Præf.* §. 12.

§. IV. *Primo* autem neceſſitatem, utilitatem, & præſtantiam juris naturalis demonſtrabimus. *Vid. Cap.* 1.

§. V. *Secundo* præcognita juris naturalis ex philoſophia rationali per indicem ſaltem indagabimus. *Vid. Cap.* 2.

§. VI. *Tertio* examinabimus varias juris naturæ ſignificationes, & quo ſenſu illud a nobis accipiatur, explicabimus. *Vid. Cap.* 3.

§. VII. *Quarto* varias de exiſtentia juris naturalis opiniones recenſebimus, & modos probandi naturales, ex quibus exiſtentia juris naturalis, ſingulaque juris naturalis præcepta demonſtrari debent, ſuppeditabimus. *Vid. Cap.* 4.

§. VIII. *Quinto* probabimus, exiſtere aliquod jus naturæ, quod omnes homines obliget; adeoque dari aliquid natura juſtum, vel injuſtum: ubi ſimul regulam generalem, & præceptum juris univerſale proponemus. *Vid. Cap.* 5.

§. IX. *Sexto* exponemus definitionem, cauſam, ſubjectum, objectus, & effectum juris naturalis. *Vid. Cap.* 6.

CAPUT I.

De neceſſitate, utilitate, & præſtantia Juris naturalis.

§. X. Non immerito juris naturalis doctores (*a*) deſudant in inveſtigando actionum moralium principio, quia humani generis, reipublicæ, & ſingulorum

rum

(*a*) Vid. Diſſert. procem. X. & XI.

rum intereſt noſſe; quid homines naturali ratione facere, quid non facere poſſint, & debeant.

§. XI. Alibi *k* demonſtrabimus, quædam jura tum Deo, tum cuique hominum propria, ac quæſita eſſe ex voluntate Creatoris; atque Creatorem hanc voluntatem hominibus per rationem ſatis declaraſſe, ſimulque legem dediſſe, ne jus hoc naturali ratione aliis quæſitum turbent, vel auferant. Cum hac lege ergo nati ſumus, & ad hunc finem Creator nos exiſtere voluit: turpe proinde eſſet ignorare conditionem, cum qua nati ſumus, & ignorare jus, cujus cauſa nati ſumus *l*.

§. XII. Sane, negligi abſque impietate hæc diſciplina nequit, quia negato jure naturæ omnis religio, adeoque omne reipublicæ fundamentum, everteretur. Si enim Deus nihil ab hominibus exegit, id eſt ſi jus humano generi non conſtituit, nihil natura erit prohibitum; adeoque omnis mali, & boni ratio ceſſabit, nulla foret tranſgreſſio legis, utpote quæ non exiſteret, adeoque nulla agendi, vel omittendi neceſſitas, nulla præmiorum ſpes, nulluſque pœnarum metus. Unde cultus Dei, ſacrificia, preces, eoque omnis religio, merum erit inventum hominum, vulgi continendi cauſa effictum: fruſtra quippe expiarent homines crimina, quæ naturali ratione non dantur.

§. XIII. Sed & porro hoc ſolo jure tuti ſunt homines inter ſe: negato enim jure naturæ nulla ſuperior poteſtas a ſubditis, nullus civis a cive, nullus homo ab homine tutus eſſet, quia ſublata hac diſciplina homo hominem abſque injuria e medio tollere poſſet, idque abſque ullo vindictæ metu, ſi alter alterum clandeſtino modo tollit. Non enim metuenda eſt vindicta judici, qui auctorem ſceleris ignorat; neque vindicta divina, quia perpetrantes ea crimina jus Dei, ſeu naturæ, nullum agnoſcunt: adeoque ſublato jure naturæ, nulla eſt injuria, nulla reparandi neceſſitas,

 nulla

(*k*) Vid. infr. c. 6. §. 50. (*l*) Grot. Proleg. §. 2.

nulla fides inter homines; &c. qua ſententia poſita homo propriæ ſecuritatis munimenta reſcinderet [m].

§. XIV. Eo magis autem intereſt generis humani, jura naturæ cognita habere, quia omnis felicitatis, tum præſentis, tum futuræ, ratio ab obſervantia hujus legis dependet. Præterea enim quod conſenſu omnium, etiam barbararum gentium, tranſgreſſores hujus legis cruciatibus conſcientiæ perpetuis ſint expoſiti [n], ratio nos docet, Deum ens perfectiſſimum illis, qui legem naturæ tranſgrediuntur, duriſſimas minari pœnas, tum æternas, tum temporarias; cum e contrario ampliſſima præmia ratio promittat illis, qui legem naturæ implent [o].

§. XV. Scientia autem hujus juris in omni vitæ genere neceſſaria eſt, & ſummæ poteſtati æque, ac ſubdito, fœminis æque, ac viris [p], ſago æque, ac togæ, clericis æque, ac laicis, commendanda. Omnes enim ejuſdem Dei ſubſunt imperio, cujus legibus omnes ſine exceptione parere tenentur [q].

§. XVI. Maxime autem eorum, qui nullo juris civilis vinculo tenentur, adeoque qui vindicem temporarium non metuunt, & ſummæ in terris poteſtates vocantur, intereſt, cognitam habere Creatoris ſui voluntatem, ut illis conſtet, 1. quid Deo domino ſuo, & Creatori debeant; 2. omnem poteſtatem, quam habent, a Deo eſſe; adeoque 3. graviter eos peccare poteſtate illa vicaria abutendo. 4. Apparet ex hac diſciplina, quid in ſubditos iis liceat, & quid in extraneos, inprimis tempore belli, ſtatuere poſſint; 5. qua ratione ex promiſſis ſuis obligentur, & ex ſuis delictis; 6. an, & quatenus de adulterio, homicidio, aliiſque criminibus diſpenſare poſſint: 7. quod jus ipſi non ſit leges civiles præceptis naturæ contrarias ſtatuere; 8. ex quibus cauſis bellum gerere contra extraneos liceat. Denique & 9. id inprimis ex hac diſciplina diſcunt ſummæ

(m) Grot. Proleg. §. 18. (n) Grot. Proleg. §. 20. (o) Vid. infr. c. 2. §. 30. & c. 5. (p) Grot. Proleg. §. 39. (q) Prolegom. §. 12.

mæ poteſtates, vindicem hujus juris eſſe Deum, cujus pœnas ſive temporarias, ſive æternas evaſuræ non ſunt, licet a pœnis civilibus ſint immunes.

§. XVII. Singulorum civium quoque intereſt, cognita hæc jura habere, ut ipſis innoteſcat, 1. Principibus parendum eſſe ut vicariis Dei; 2. parendum autem non eſſe in his, quæ præceptis naturæ, id eſt voluntati divinæ, repugnant; 3. quid liceat ſubditis, ubi judicia civilia ceſſant; 4. quid ipſis in extraneos liceat, ſpeciatim belli tempore. Præcipuum autem 5. in eo conſiſtit, ut ſciant, crimina clandeſtina etſi vindicem temporarium non habeant, non tamen impunita manſura, ſed Deum pœnas ſive præſentes, ſive æternas ab iis ſumturum.

§. XVIII. His, qui militiam ſequuntur, & quibus cum *hoſtibus* negotium eſt, maxime hæc diſciplina cognita eſſe debet, ne quid iniqui vel in hoſtes ſtatuant, vel ab hoſtibus patiantur. Belli, & Pacis jura ex hac diſciplina addiſcuntur; & ex hoc jure in genere eis conſtare debet, quid in hoſtes, quid in ſubditos hoſtium, quid in ſocios eorum, & quid in medios liceat.

§. XIX. Theologis inprimis utilis, immo neceſſaria eſt cognitio hujus juris. Qua enim ratione inculcare populo poſſunt officia hominum erga Creatorem ens illud perfectiſſimum, ſi jura, quæ ex perfectione divina ſequuntur, ignorant? Quomodo exponere hominibus poſſunt, quid ſibi invicem debeant, niſi ipſis innoteſcat voluntas creatoris, quid inter homines præciſe fieri voluit?

§. XX. Omnium maxime autem eorum jura hæc noſſe intereſt qui juriſprudentiæ operam dant, & cauſarum deciſionibus, vel legibus explicandis, aut interpretandis, adhibentur. Nam cum jus Romanum collectum ſit ex principiis juris naturalis, & gentium, Sacerdotes illi juſtitiæ rationes legum, & jurium nonniſi ex jure naturæ, tanquam ex ſuo fonte, deſumere poſſunt. Atque hinc PARENS feliciſſimo auſu pleraſque, & difficillimas juris civilis materias ex jure naturali illuſtravit,

vit, atque leges Romanas ſæpiſſime ab iniquitatis labe, quam adſpergere eis nonnulli voluere, purgavit. Vid. ſupr. §. 3.

§. XXI. Denique grata admodum eſt hæc diſciplina, quia ejus concluſiones ex ſola ratione demonſtrantur: non ex ſtatutis, non ex doctorum opinionibus, nec ex arbitrio humano. Etiam de cauſis gentium, rerum publicarum, regum, ac principum hic agitur, quas examinare, defendere, oppugnare, & de iis arbitrari, res jucundiſſima eſt; iis autem, qui ad latus principum ſunt, vel legatorum munus obtinent, maxime neceſſaria.

CAPUT II.

De Præcognitis Juris naturæ.

§. XXII. PERFECTA juſtitiæ naturalis ſcientia ſupponit cognitionem Philoſophiæ rationalis, utpote ſine qua concipi jus naturæ nulla ratione poteſt.

§. XXIII. Jus naturæ enim nihil aliud eſt, quam lex Dei entis perfectiſſimi, & Creatoris univerſi, hominibus *per rationem* declarata, quæ minatur pœnas, tum temporarias, tum æternas, refragantibus, præmia autem promittit obſequentibus.

§. XXIV. In hac ergo juſtitiæ naturalis diſciplina ſupponitur 1. *Deum exiſtere* a ſe, id eſt neceſſario [r]; quia fruſtra de ejus lege quæreretur, ſi ipſe non exiſteret.

Eo ipſo autem ſupponitur, Deum eſſe *unum*, & ab omni *materia ſeparatum:* utrumque enim ad neceſſitatem exiſtentiæ a ſe requiritur [s].

§. XXV. Supponitur 2. *Deum* eſſe *ens perfectiſſimum,*

(r) Vid. infr. L. 2. c. 2. §. 62. & Grot. Prol. §. 11. ibique notata. (s) d. c. 2. §. 63. ſeq. & Grot. l. 2. c. 20. §. 45.

mum, vel potius ipſam perfectionum regulam; cum enim omnia jura naturæ, præcipue autem ea, quæ inter homines, & Deum intercedunt, ex cultus neceſſitate, adeoque ex perfectione divina ſequantur, hoc attributum divinum primario ſupponi debet [t].

§. XXVI. Supponitur 3. *Deum eſſe Creatorem univerſis*, & ſpeciatim *hominum* [u]; quia hoc negato omne jus, & imperium Dei in homines, eorumque vitam, & bona, deficeret: neque enim jus præſcribendi leges creaturæ alienæ ei competere poſſet.

§. XXVII. Supponitur 4. *Deum curare non tantum univerſa*, ſed & ſpeciatim *actiones hominum*, ſimulque eſſe *omniſcientem* [x]; quia ſi non curaret actiones hominum, adeoque eas ignoraret, homo pro lubitu agere poſſet quidquid libet. Curare enim eſt obſervare actiones humanas; examinare, utrum bonæ ſint, an malæ: ceſſante hoc examine, adeoque cura, Deus nec pœnas, nec præmia tribuere poſſet; eoque ſine effectu forent leges naturæ, ſeu Dei.

§. XXVIII. Supponitur 5. *Deum eſſe omnipotentem*, adeoque omnes res creatas potentiæ ejus ſubeſſe, eique facultatem coercendi creaturam competere; quia alias, & deficiente hoc attributo, leges naturæ non tantum effectu deſtituerentur, ſed & perfectioni Dei aliquid deeſſet. *Vid. infr.* §. 67.

§. XXIX. Supponitur 6. *Deum hominibus indidiſſe animam rationalem*, *ab omni materia alienam*, *eoque immortalem*. Cum enim homines criminum ſuorum pœnam non ſemper in hac vita patiantur, ex perfectione divina inferendum eſt, aliam vitam extituram in qua divinus rerum arbiter cuique pro merito vel pœnas, vel præmia tribuet. Negata ergo animæ immortalitate, eo ipſo tolleretur omnis juris naturalis effectus.

§. XXX. Supponitur 7. *Dari pœnas*, *quæ cum vita non finiuntur*; *eoque Paradiſum*, *& infernum*, id eſt loca

(t) Vid. infr. c. 4. (u) Vid. infr. §. 66. (x) Vid. infr. L. 2. cap. 2. §. 65. ſeq.

loca, ubi Deus cuique pro merito ſuo pœnas, & præmia tributurus eſt. Si enim homini in futura vita nihil metuendum eſſet, fruſtraneæ forent leges naturæ [y],

§. XXXI. Cum vero hæc præcognita in tractatu idiomate germanico conſcripto ſub titulo: *Einleitung zum naturlichen Recht, und zur vernunfftigen Religion*, late a nobis explicata, & illuſtrata ſint, eo lectorem remittimus.

CAPUT III.

De variis Juris Naturæ ſignificationibus; & quo ſenſu a nobis accipiatur.

§. XXXII. DISCIPLINAM *Juris natutalis*, etſi ſimpliciſſimis, nobiſque innatis conſtet principiis, adeo intricatam reddidere illi, qui de jure dicto ſcripſere, ut ipſa exiſtentia ejuſmodi juris pluribus ſuſpecta viſa fuerit.

XXXIII. Oritur autem id inter alia ex eo, quod non omnes in ſignificatione vocis *Juris naturalis* conveniunt, ſed quilibet, qui tractationem hujus juris ſuſcipit, novam, & ſuis principiis (plerumque erroneis) conformem ſignificationem juri huic affingere ſolet.

§. XXXIV. PRIMO enim, ſenſu admodum improprio, jus, ſeu lex naturæ a quibuſdam ſumitur pro *ordine naturæ*, pro concatenata illa rerum ſerie, quæ Stoicis fati nomine venit; hoc enim ſenſu omnem calamitatem, & temporum difficultatem, *naturæ ordinem, & legem* eſſe, SENECA ait [z]. Unde idem Seneca ad legem naturæ refert, *pane, & aqua contentum eſſe* [a]. Quam ſignificationem alibi [b] plurimis auctoritatibus probavi.

SE-

(y) Vid. infr. c. 5. (z) Senec. de Xit. beat. c. 15. Conf. Gell. noct. att. Lib. 6. cap. 2. (a) Epiſt. 25. pag. 97. (b) Diſſert. procem. IV. §. 42.

SECUNDO a JCtis Romanis *Jus naturæ* aliquando ſumitur pro facultate agendi *juxta motus a natura inditos*, adeoque juxta *inſtinctum*, quem naturæ auctor per legem creationis materiæ indidit. Indeque jus naturale deſcribunt, *quod natura omnia animalia docuit* [c]. Ejuſmodi actiones enim, ſepoſita ratione, ab omnibus animantibus peraguntur juxta *legem*, ac *ordinem* materiæ a Creatore præſcriptum. Atque huc referunt *conjunctionem maris, & fœminæ, procreationem ſobolis, liberorumque educationem*; quæ jura (id eſt facultates agendi) itidem omnibus animantibus ſunt communia [d]. Cujus definitionis ſenſum alibi [e] explicavi.

§. XXXV. TERTIO Jus naturæ a JCtis Romanis ſumitur pro facultate agendi juxta concluſiones rationis, atque hoc ſenſu a GROTIO definitur: *Qualitas moralis perſonæ competens ad aliquid juſte habendum, vel agendum* [f]. Huic enim juri gentium, quod ratione naturali inter homines plereque ſervatur, tribuitur facultas occupandi res nullius [g], facultas acquirendi per alluvionem [h], per traditionem ejus, qui jus tradendi habet [i], facultas propulſandi injuriam [k], etiam per bellum [l], facultas manumittendi captum [m], in civitatem coeundi, regem eligendi, agris ſuis terminos ponendi, ſe obligandi, &c. [n]. Omnia enim hæc *jure* fieri dicuntur [o], id eſt jure permittente.

§. XXXVI. QUARTO, iidem Juris Conſultis *Jus naturæ* accipiunt pro *lege*, *juſſu*, ac *præcepto naturæ*, quod humano generi neceſſitatem imponit aliquid agendi, vel non agendi. Ita enim prohibitionem inceſtus ex jure gentium deducunt [p], & neceſſitatem colendi Deum, & parentibus parendi juri gentium tribuunt [q].

§. XXXVII.

(*c*) L. 1. §. 3. ff. de juſt. & jur. (*d*) d. L. 1. §. 3. (*e*) Differt. procem. IV. §. 42. (*f*) De jur. bell. L. 1. c. 1. §. 4. (*g*) L. 1. §. 1. & leg. ſeqq. ff. A. R. D. (*h*) L 71. pr. ff. A. R. D. (*i*) L. 8. §. 3. eod. (k) L. 3. pr. juſt & jur. (*l*) L. 5. juſt. & jur. (*m*) L. 4. pr. juſt. & jur. (*n*) L. 5. eod. (*o*) d. l. 4. (*p*) L. 39. l. fin. Rit. nupt. l. fin. cond. ſin. cauſ. l. 8. pr. Rit. nupt. junct. d. l. fin. (*q*) L. 3. juſt. & jur.

§. XXXVII. Duæ poſteriores juris naturæ ſignificationes diſciplinæ, quam nobis examinandam propoſuimus, propriæ ſunt: at eas non diverſas ſpecies, ſed unius *juris naturalis* partes eſſe eſſentiales, jam demonſtrabimus [r].

§. XXXVIII. In omni enim jure, adeoque etiam in jure naturæ, duo neceſſario continentur: 1. facultas agendi quidquid libet juxta concluſiones rationis; quicunque enim intra hos fines agit, *jure* agere, & hactenus *jus* ita agendi, vel habendi, *ei quæſitum eſſe*, dicitur: 2. neceſſitas, ſeu præceptum, intuitu aliorum hominum, ne hoc jus aliis quæſitum, hanc facultatem naturali ratione aliis competentem, turbent; ex quo præcepto oritur *obligatio jus ſuum cuique tribuendi*.

Poſita ergo *facultate morali agendi*, *vel habendi* ponitur neceſſario, alios jus hoc turbare non poſſe, id eſt teneri ad jus ſuum cuique tribuendum: & e contrario poſita *obligatione jus ſuum cuique tribuendi*, neceſſario quoque ponitur, jus aliis quæſitum eſſe natura. Si enim jus aliis quæſitum non eſt, per naturam obligari nemo poteſt ad jus, quod non eſt aliis tribuendum.

Minus igitur proprie jus naturæ dividi ſolet in *permiſſivum*, & *præceptivum*. Non enim ſunt ſpecies juris diverſæ, uti modo diximus, ſed unius, ejuſdemque juris partes [s].

§. XXXIX. Ceterum, JUS NATURÆ appellari ſolet *Jus gentium*, quia ratio naturalis id inter gentes conſtituit [u]: *Fas gentium* [v]: *Jus mundi* [x]: *Jus communi-*

(r) Conf. Diſſert. procem. X. cap. 2. §. 2. (s) Vid. l. 5. ff. juſt. & jur. (t) Vid. Diſſertat. procem. X. c. 2. §. 2. (u) L. 1, §. fin. l. 9. ff. juſt. & jur. (v) *Fas gentium*. Tac. Ann. L. 1. Grot. L 2. cap. 18. §. 6. *Commune fas gentium*: apud Chryſoſtomum Vid. Grot. not. ad L. 2. c. 18. §. 1. *Fas Deum*. Florus L. 2. c. 20. unde formula, *fas violare*, id eſt *jus naturæ violare*. Iſidorus apud Grot. L. 2. c. 19. §. 1. n. 1. Conf. Grot. L. 3. c. 4. §. 2. n. 3. & c. 11. §. 9. n. 1. (x) §. 7. Inſtit. de nupr.

mune hominum [y]: *Jus moribus* introductum [z]: *Pudor* [a]: *Sempiterna lex* inter homines [b]: *Jus commune animantium* [c]: *Lex tacita* [d]: *Jus non ſcriptum.* [e].

CAPUT IV.

Ubi variæ de Exiſtentia Juris naturalis opiniones recenſentur, & modi naturales, ex quibus exiſtentia illa probari poteſt, proponuntur.

§. XXXIX. PRÆJUDICIALIS quæſtio eſt, an jura quædam, ſeu facultates habendi, vel agendi, naturali ratione alicui quæſita ſint, quæ *neceſſario* ab aliis ei tribui debeant? Adeoque utrum *aliquid* natura juſtum ſit, an injuſtum? Sive an exiſtat tale jus naturæ, taleque præceptum Dei, quod hominibus neceſſitatem imponit aliquid agendi, vel non agendi?

§. XL. Inter Philoſophos plures fuere, qui exiſtentiam juris naturalis negarunt: quo pertinent inter Græcos ARISTIPPUS, THEODORUS ATHEUS, DEMO-

(y) L. 6. pr. juſt. & jur. l. 9. eod. *Ariſtides* apud Grot. L. 3. c. 20. §. 41. n. 1. *Parſeus*, apud C. 20. eund. in not. ad §. 41. *Quod cum ipſo genere humano proditum eſt*. L 1. pr. ff. A. R. D. *Jus commune generi humano*, Sen declamat. 1. (z) *Quia non ſcriptum, ſed ab omnibus ex juſtis rationis concluſionibus receptum eſt*. L. 8. Rit. N. Dionyſius Chryſoſtomus vocat *morem omnium gentium*, apud Grot. L. 2. cap. 19. §. 1. n. 1. unde *velut pactum commune eſſe* Ariſtoteles ait apud Grot. L. 3. c. 6. §. 2. n. 1. *Matrem, & Sororem ducere; moribus* dicitur *prohibitum*, l. 8. ff. R. N l. 39. eod. At idem *juri gentium* tribuitur leg 1. in fin. pr. Eod. vid. Grot. l. 3. c. 10. §. 1. n. 2. (a) Paulus, *pudorem*, & *jus naturæ* pro iiſdem habet in L. 14. §. 2. ff. Rit. nupt. (b) *Cyrus* apud Grotium L. 3. c. 6. §. 2. n. 1. *Sempiterna apud omnes gentes cœpta, & permanens perſuaſio*. Dion Pruſæenſis apud Grot. L. 2. c. 20. §. 46. nu. 3. (c) Sen. de Clement. l. 1. c. 18. (d) L. 7. ff. Bon. damn. (e) Sen. declam. 1.

MOCRITUS, PYRRHO, DIOGENES, EPICURUS, ARCHELAUS, &c. inter Romanos BRUTUS, HORATIUS, aliique EPICURI aſſeclæ: inter Chriſtianos HOBBESIUS, SPINOSA, MACHIAVELLUS, & Auctor ALOISIÆ SIGEÆ [f].

In horum numero merito quoque referendi ſunt illi, qui ajunt, jura inventa eſſe *metu injuſti* [g]. Vel qui cum EUPHEMIO, aliiſque contendunt. *inter privatos* ſaltem jus obtinere (ſcilicet civile); *inter Principes autem* nihil injuſtum eſſe [h].

Alii non quidem abſolute jus naturæ dari negant, ſed de exiſtentia ejuſmodi juris dubitant, atque de ea in utramque partem diſputant; quo pertinent TRASIMACHUS GLAUCO, ADIMANTUS, & CARNEADES [i].

Sed & ratio ipſa exiſtentiam ejuſmodi juris reſpuere videtur. Cum enim homo potentiis a natura inſtructus ſit agendi quidquid lubet, ex hoc facto naturæ ſequi videtur, omnia licita eſſe, quæ homo juxta facultates illas naturales agere poteſt; quia contradictionem involvere videtur, naturæ auctorem facultatem naturalem conceſſiſſe, & tamen exercitium prohibuiſſe. Atque hac ratione nititur HOBBESII *jus omnium in omnia*, & quod inde infert *mutuum bellum* [k]. Eoque collimat CARNEADES, qui ex eo, quod homines, immo omnia animantia, ad ſuas utilitates natura ducente ferantur, concludit, aut nullam eſſe juſtitiam, aut ſi aliqua ſit, ſummam ſtultitiam eſſe, quoniam ſibi noceat homo alienis commodis conſulens [l].

§. XLI. Nos *tum* exiſtentiam juris naturæ, *tum* regulam generalem juſtitiæ naturalis demonſtraturi, neceſſario quædam præmittenda eſſe cenſemus.

n. 1. *Primo* enim in probanda quæſtione, *an lex ali-*

(f) Vid. Comment. ad Grot. Proleg. §. 3. (g) Vid. Grot. Prol. §. 19. (h) Vid. Grot. Proleg. §. 3. & 21. (i) Grot. dd. ll. (k) Vid. Diſſ. Procem. VIII. §. 7. ſeq. (l) Vid. Grot. prol. §. 6.

aliqua humano generi publicata ſit? non ſufficit, eam hominum uni, vel alteri eſſe publicatam. Cum enim de voluntate æterna Dei, univerſo generi humano in perpetuum declarata, agatur, requiritur neceſſario publicatio quædam univerſalis, & perpetua, adeoque indicium aliquod publicum, & generale, quod ſingulis innoteſcat, & neminem latere poſſit [m].

Tale autem indicium generale, & perpetuum, præter *rationem*, nullum exiſtit; cum enim *ratio* eadem omnibus hominibus a natura data ſit, certum eſt, communes quaſdam concluſiones dari, rationi convenientes, quas ignorare nemo poteſt, qui rationis particeps eſt.

Eſt enim *ratiocinatio* eximia illa intelligendi, judicandique vis [n], per quam intelligimus certas notiones, deinde conſequentias rerum cum principiis conjungimus, & tandem rite examinatis præmiſſis, ac conſequentiis, concludimus [o].

n. 2. *Secundo*, maxime intereſt, ut inſtrumenta illa ratiocinationis, quorum ope dijudicare poſſumus, naturam, ejuſque auctorem, legem aliquam dediſſe humano generi, & unde probari poſſit, Deum hominibus imponere voluiſſe neceſſitatem aliquid agendi, vel non agendi, extra omne dubium ponantur.

n. 3. *Tertio*, ex ante dictis [p] repetendum eſt, in jure naturæ duo ſupponi: 1. Jus aliquod cuique (id eſt *tum* Creatori ipſi, *tum* hominibus) quæſitum eſſe: 2. Jus hoc tribui ab aliis debere ei, cui quæſitum eſt.

§. XLII. Omnis igitur quæſtio eo redit, unde conſtet, *auctorem naturæ voluiſſe, jus aliquod ſibi, vel aliis ſuum eſſe?* & quinam ſint modi demonſtrandi, unde de tali voluntate certa ratione conſtare poſſit? Reſp. uti omnis voluntas diſponentis, ita & voluntas na-

(*m*) Vid. Reſol. dub. circa hypoth. de jur. nat. pag. 8. & diſſert. procem. X. cap. 1. poſ. 4. lit. d. (*n*) Vid. Lipſ. de Conſtant. c. 5. (*o*) Vid. Cicero L. 1. de Legib. p. m. 428. L. 4. Acad. quæſt, L. 2. de nat. deor. (*p*) Vid. ſupr. §. 38.

naturæ, ejuſque auctoris, probari debet ex mediis demonſtrandi, quæ logica naturalis, id eſt facultas ratiocinandi, ſuppeditat.

Media autem voluntatem auctoris naturæ probandi PARENS ad quinque capita retulit. Sane, Deum voluiſſe *jus* aliquod ſibi, vel aliis *ſuum eſſe*, evidenter probatur 1. ex *actione Creatoris*, ſeu *facto creationis*; quo 2. pertinent *motus*, & *inſtinctus in hominibus a natura conditi*: 3. ex *actionum fine neceſſario*, *vel probabili*. 4. ex *medii neceſſitate*. 5. ex *natura*, & *eſſentia ipſius Creatoris*. Quibus addo 6. præſumtionem naturalem, quæ ex communi *gentium conſenſu oritur*. Quæ ſingula nunc plenius examinabimus.

§. XLIII. *Primo* igitur voluntas Creatoris probatur ex ACTIONE CREATORIS, ſeu FACTO CREATIONIS. *Actio* enim, & *factum* ejus, qui cum ratione agit, neceſſario voluntatem agentis indigitat, quia omnis actio voluntaria ex animo volentis proficiſcitur, qui proinde vult quod agit, & prout agit; *quæ ſunt verba* PARENTIS (9). Atque hæc voluntas, quæ ex *actione* elicitur, certa, & indubitata eſt in *actionibus Dei*, qui nonniſi perfectiſſimo modo agere poteſt, adeoque quicquid agit, neceſſario vult. Exemplo res clarior fiet.

Ex *actione Creatoris* conſtat, eum duplicem ſexum creaſſe, ac utrique facultatem conceſſiſſe, motumque indidiſſe, corpora jungendi: ex hoc facto creationis evidentiſſime apparet, eum voluiſſe ut homines corpora jungant, adeoque matrimonia licita eſſe.

At ex hac ipſa *Creatoris actione* quoque apparet, omnem aliam conjunctionem hominum, quæ non ſit inter marem, & fœminam, voluntati agentis repugnare: adeoque conjunctionem cum eodem ſexu eſſe prohibitam. Atque ex hac prohibitione jus Deo quæſitum eſt, quod creatura violare abſque injuria nequit.

§. XLIV. *Secundo*, ad factum creationis quoque perti-

(9) Diſſert. proœm. X. §. 7. lit. d. in fin. lit. n.

tinet MOTUS, & INSTINCTUS IN HOMINE A NATURA CONDITI. *Certiſſime igitur voluntas creatoris ex eo apparet*, (quæ itidem ſunt verba Parentis,) *quando conſtituit aliquod ſtudium inter homines ad aliquid agendum, vel non agendum, &c. Adeo igitur Deus hos actus fieri voluit, vel noluit, ut ne omitterent, vel facerent, vehementiſſimum motum indiderit, qui non tantum in hominibus apparet, ſed in brutis.*

Ita enim ex eo, quod Deus duplicem ſexum produxit, eique inſtinctum indidit corpora jungendi, ſequitur neceſſario, eum conjunctionem maris, & fœminæ approbare; adeoque hominem licite agere, eique jus ita agendi ex voluntate Creatoris quæſitum eſſe. E contrario Deus motus indidit generi humano, qui eos alienos reddunt a concubitu cum brutis, cum eodem ſexu, cum parentibus, & liberis, ac aliis ſanguine proxime junctis: ex hoc naturæ *motu* apparet, Deum noluiſſe hos actus peragi, atque hactenus jus Deo ex prohibitione quæſitum eſſe, quod homines ei tribuere, id eſt ab actibus ejuſmodi abſtinere debent.

n. 1. Hic modus probandi voluntatem divinam maximam in demonſtrandis naturæ præceptis habet utilitatem. Quoties enim homines univerſim averſantur actum antequam eum peragunt, vel quando illum admiſere abhorrent, certiſſimum id indicium eſt, actus tales repugnare voluntati divinæ; quia, ſi Deus actus illos fieri voluiſſet, talem repugnantiam toti generi non indidiſſet. Unde neceſſario infertur, omnia crimina, ſeu talia facta, quibus jus alterius violatur, prohibita natura eſſe. Sane, Apoſtolus, gentibus enormitatem criminum, quæ committere ſolebant, demonſtraturus provocat ad eorum conſcientiam, i. e. ad *motus* illos naturales, & horrorem, qui crimina comitari ſolet, ac ex cognitione voluntatis, & prohibitionis divinæ oritur. Is enim, qui maleficii ſibi conſcius eſt, ſe ipſum accuſat, quia intelligit, jus Dei lædi, dum contra ejus pro-

(y) d. §. Lit. c.

prohibitionem agit, & Deum vindicaturum injuriam ſibi illatam. Inſigne exemplum exſtat in Caino, qui fratre occiſo citra legem ſcriptam, ſola conſcientia convictus vindictam tum Dei, tum hominum metuebat.

n. 2. Equidem opponi ſolet, multos dari homines, qui averſionem illam non ſentiunt; & experientiam teſtari, gentes quaſdam pronas eſſe ad *Sodomiam*, quæ tum cum brutis, tum cum eodem ſexu committitur. Addunt, apud Perſas *conjugia inter parentes, & liberos*, Magis permiſſa; & apud Ægyptios *nuptias inter fratres, & ſorores*, uſitatas fuiſſe: immo inter Judæos *matrimonium cum fratris vidua* celebrari potuiſſe. Reſp. Non hic quæſtio eſt de quorundam hominum motibus, ſed de motibus toti humano generi inditis. Omnes gentes *Sodomiam* pro crimine habent; ſi proinde quidam motus tales ſentiunt, id ex corruptione humana, & vitio naturæ eſt. Optime JCti Romani in quovis animalium genere diſtinxerunt inter actus, qui ex *natura generis* procedunt, & inter eos, qui *contra naturam generis*, id eſt contra conſuetudinem omnium animalium ejuſdem generis fiunt, hos enim a vitio eſſe, concludunt [s].

§. XLV. *Tertio* voluntas Creatoris præcipue probatur ex FINE ACTIONIS. Merito PARENS [t] exiſtimavit, hunc demonſtrandi juris naturalis modum optimum, & certiſſimum eſſe. Qui enim agit, & quidem ad certum finem, neceſſario vult illum finem, quem ſibi propoſitum habuit. Finis enim juxta doctrinam Philoſophorum eſt ipſa intentio, ac voluntas agentis.

Atque ex hoc *fine* univerſum jus naturæ per neceſſarias conſequentias deduci poteſt. Exemplo rem illuſtrabimus. Ex facto creationis conſtat, Deum duplicem creaſſe ſexum, & utrique facultatem conceſſiſſe cor-

(*s*) L. 1. §. 7. ſ. 10. & 11. ſi quadrup. ibique Goth. Conf. Diſſert. proœm. X. §. 7. lit. i & m. (*t*) Diſſ. proœm. X. §. 7. lit. 7.

corpora jungendi: hujus facti finis unicus eſt *propagatio generis humani*, ex hoc fine igitur neceſſario ſequitur, homines propagando genus ſuum licite agere, id eſt Deo approbante, adeoque hactenus eis jus ita agendi quæſitum eſſe.

At ex eodem *fine* merito infertur, omnes alios conjunctionis modos, qui vel impediunt, vel tollunt illum finem, repugnare voluntati divinæ, indeque Deum prohibuiſſe Sodomiam, crimen Onaniticum, caſtrationem, &c. Ex hac igitur proibitione jus Deo quæſitum eſt, quod homines violare, id eſt actus illos abſque injuria admittere, non poſſunt.

§. XLVI. *Quarto*, voluntas Creatoris quoque probatur ex MEDII NECESSITATE. Quoties enim ex *facto creationis*, ex *motibus* natura toti humano generi inditis, ex *fine* creationis, &c. apparet, Creatorem jus alicui ſuum eſſe, voluiſſe, inde neceſſario ſequitur, omnia illa licita eſſe, ſine quibus *finis* ille obtineri, & potentia a Deo conceſſa in actum deduci non poteſt. Contradictio enim eſt (u), Deum aliquid egiſſe, & quidem ad certum *finem*, & tamen negaſſe media, quæ ad finem illum obtinendum ſunt neceſſaria. Sane, ſublatis *mediis*, tolleretur omne jus, quod ex actione Creatoris, & ex agentis *fine* introductum apparet: adeoque fruſtra egiſſet Creator, quod cum ejus perfectione pugnat (v). Hinc notiſſima Philoſophorum regula eſt: *Qui vult finem, vult etiam media*; eaque regulare in jure naturali, & Romano, inſignem uſum habet.

Qui proinde mediis illis ad obtinendum finem neceſſariis utitur, jure agit, id eſt juxta voluntatem Creatoris, adeoque jus ita habendi, vel agendi ei quæſitum eſt.

Bene autem obſervavit PARENS, hoc tantum verum eſſe ſi medium illud ſit *natura* neceſſarium, non

(u) Diſſert. proœm. X. §. 7. lit. vv.
(v) d. §. 7. lit. vv.

ſi *vitio agentis* ſit neceſſarium, vel ſi cum prejudicio tertii conjuncta eſt neceſſitas *x*.

§. XLVII. *Quinto*, jus cuique ſuum eſſe, probatur ex NATURA IPSIUS SANCTISSIMI CREATORIS. Quoties enim aliquid convenit cum perfectione Dei, id neceſſario voluit; adeoque quoties facultates quaſdam hominibus concedit, imprimis ſi concedit ad certum finem, permiſiſſe ipſis videtur, ut agant: quia alias *fruſtra* illas facultates conceſſiſſet; quod cum *perfectione* ejus pugnat.

E contrario, ſi ex facto creationis, ejuſque fine apparet, Deum facultates illas reſtrinxiſſe, adeoque actus quoſdam prohibuiſſe, ex eadem ratione inde infertur, jus & Deo, & aliis hominibus ex hac prohibitione quæſitum eſſe. Sane, *fruſtra* voluntatem ſuam declaraſſet, ſi cuique hominum liberum eſſet contra facultates illas prohibitas agendi.

Porro ex eadem natura *perfectiſſimi Creatoris* ſequitur, Deum velle ab hominibus coli; cultus enim eſt perfectionis æſtimatio. Cultus ergo eſt jus Deo quæſitum. Quod infra plenius demonſtrabimus.

§. XLVIII. *Sexto*, jus aliquod cuique ſuum eſſe, probatur ex COMMUNI OMNIUM GENTIUM CONSENSU. Quoties enim omnes homines ubique, & omni tempore verbis, vel factis declarant, jus cuique quæſitum eſſe, id pro vero habetur, etiam ratione naturali. Cum enim univerſali effectus ſupponat cauſam univerſalem, talis communionis cauſa vix ulla alia videri poteſt, præter ſenſum ipſum, communis qui dicitur *y*.

E contrario ſi apud omnes gentes actus quidam pro vitioſis habentur, inde concludendum eſt, actus illos repugnare rationi, adeoque eſſe prohibitos, & ex hac proibitione jus Deo, & hominibus quæſitum eſſe.

Ex hoc igitur conſenſu gentium conſtat, 1. conjunctionem maris, & fœminæ tantum licitam eſſe, quate-

(*x*) d. §. 7. lit. *x*. (*y*) Grot. L. 1. c. §. 12.

tenus individuam vitæ conſuetudinem continet ; adeo-que omnes alios conjunctionis modos improbari : 2. unumquemque rem nullius occupando ſibi proprietatem acquirere, & nefas eſſe res occupatas illi auferre : 3. omnia crimina quia jus alterius lædunt, prohibita eſſe, & violantes illa jura ad reparationem teneri.

Hunc autem probandi modum ſaltem admittimus ſi promiſſio, vel prohibitio naturæ dubia, & obſcurior eſt, & ob imbecillitatem humanam plene probari nequit; ut in lege de inceſtu : non vero ſi in contrarium certa ſit naturæ ratio; hoc enim caſu ratio præfertur uſui communi gentium. Polytheiſmus igitur graviſſimum crimen eſt, etſi apud omnes fere gentes hic cultus ſit receptus.

CAPUT V.

Ubi exiſtentia Legis naturalis demonſtratur, & regula generalis, ſeu præceptum univerſale Juſtitiæ naturalis proponitur.

§. XLIX. Ex præmiſſis probandi juris naturalis modis facile demonſtrari poteſt, exiſtere legem, juſſum, & præceptum naturæ, ejuſque auctoris.

Quando enim ex *actione Creatoris*, ex *motibus* a natura in hominibus conditis, ex *fine creationis*, ex *medii neceſſitate*, ex *natura*, & *eſſentia entis perfectiſſimi*, ac denique ex *conſenſu gentium* apparet, Deum voluiſſe tum ſibi, tum aliis jus aliquod ſuum, proprium, & quæſitum eſſe; inde neceſſario ſequitur, creaturas ratione præditas hoc jus Deo, vel cuique alii quæſitum violare, eique, cui conceſſum eſt, auferre non poſſe, ſed eas jus illud tribuere debere ei, cui Deus id quæſitum eſſe voluit.

Homo enim nullam a ſe habet agendi facultatem, ſed a ſolo Creatore, qui *ſuum cuique* dedit, & quid

ſuum cuique eſſe voluit, definivit, atque hos cuique ſui juris fines, ac terminos fixit.

Creatura igitur ultra fines a Creatore ipſi aſſignatos nihil agere poteſt, & extra *jus ſuum* omnis agendi facultas ceſſat, quia Creator id jus non ipſius, ſed alterius eſſe voluit. Si proinde Creatura excedit, & tranſit hos fines, ſi ultra jus ſuum agit, & jus aliis aſſignatum turbat, inde ſequitur immota neceſſitas rem in priſtinum ſtatum reſtituendi, id eſt obligatio *jus ſuum cuique tribuendi*.

Adeoque ſi aliquid habemus, quod alterius eſt: illud tenemur reſtituere ei, cujus eſt, quia illi ſoli conceſſa eſt facultas circa rem illam, non nobis. Eadem ratio quoque obtinet, ſi jus aliquod, quod alterius eſt, turbamus, lædimus, & violamus; nam reparare illam injuriam, i. e. jus ſuum cuique tribuere, tenemur.

Summa enim eſt injuria, extra jus ſuum agere; eaque in Creatorem redundat. Sane, Creatura interverteret *factum Creatoris*; turbatet *motus naturales* toti generi inditos; tolleret *finem* a Creatore ſibi propoſitum; impediret *media* ad obtinendum finem *neceſſario*; vim inferret *perfectioni divinæ*; nam contradictionem involveret, Creatorem jus ſuum cuique dediſſe, & quid ſuum cuique eſſe voluit definiviſſe, & tamen aliis fas eſſe jus illud turbandi, & violandi: fruſtra Deus certos fines juris cuique aſſignaſſet, ſi aliis mutare illos fines, id eſt jus cuique ex decreto divino aſſignatum, tollere liceret; in Deum autem nec contradictio cadit, nec is aliquid fruſtra facit: præterea ſpecies cultus eſt, non repugnare voluntati divinæ; non ergo colit Deum qui jura a Deo aliis conceſſa, & aſſignata violat; denique homo contrarium aliquid ſtatueret *communi gentium conſenſui*, adeoque concluſis rationis. Omnes enim gentes in eo conveniunt, jus alterius violare nefas eſſe.

Non poteſt igitur non hoc exceſſu offendi ſummus legislator, qui non magis permittere poteſt ſibi non pareri, quam nolle coli: deficeret enim homo a ſuo Crea-

Creatore, & auctori ſuo rebellis fieret. Atque has rationes prolixe expoſuit PARENS in ſuis Poſitionibus [z].

Exiſtit igitur *Lex naturæ*; i. e. juſſus, & præceptum auctoris naturæ per rationem declaratum, quod humano generi neceſſitatem imponit, aliquid agendi, vel omittendi: quod probandum erat.

§. L. Cum vero jura alia quæſita ſint *Deo* in homines; alia *hominibus* inter ſe, in ſequentibus ſpeciatim demonſtrabimus, 1. quænam ſint jura, quæ naturali ratione *Deo in homines* competunt, adeoque a creatura ratione prædita ei tribuenda ſunt; & 2. quænam ſint illa jura; quæ *cuique hominum* ex volunrate divina competunt, adeoque ab aliis hominibus ei tribui neceſſario debent.

§. LI. Ex præmiſſis non tantum conſtat; exiſtere legem naturæ, id eſt juſſum, & præceptum auctoris naturæ; ſed & facile inde eruitur, quænam ſit *regula generalis juris naturæ*, quam (improprie admodum) *principium juris naturæ cognoſcendi* appellare ſolent.

Regula juris naturæ unica vera, & adæquata, adeoque præceptum generale juris naturæ, JUS SUUM CUIQUE TRIBUERE. Ad hanc enim regulam omnia, & ſingula naturæ jura ultimo referri, ac per neceſſariam conſequentiam inde deduci poſſunt [zz].

§. LII. *Primo* enim jura naturæ, quæ inter Deum, & homines obtinent, eo referri poſſunt [a]. Diximus enim, jura quædam Deo naturali ratione ſua eſſe, & ex ipſa ejus natura, atque eſſentia ſequi, ac in cultu præcipue conſiſtere. Hæc igitur jura Creatori propria homo ei rribuere, id eſt eum colere tenetur.

Secundo ex eadem regula omnia jura, quæ inter homines obtinent, neceſſario inferuntur [b]. Certum enim eſt, Deum cuique hominum jus aliquod conceſſiſſe, vel

(z) Diſſ. procem. X. §. 5. lit. k. & ſeq. ſeq. & §. 10. lit. h. & c. (zz) Add. Diſſert. procem. I. c. 2. Sect. 4. Diſſ. X. c. 2. Diſſert. XI. c. 3. §. 1. ſeq. §. 17. ſeq. (a) Vid. L. 2. per tot. (b) Vid. L. 3. & ſeq.

vel *ex hominum ſtatu*, vel *in res terræ*, vel *ex obligatione perſonæ;* quod jus naturali ratione cuique quæſitum, ei ab aliis hominibus tribui debet. Nullum autem præceptum naturale inter homines ſupereſt, quod ad hæc jura referri non poſſit; ut ex ipſo tractatu apparebit.

§. LIII. Hinc *juſtus* natura eſt, qui jus Deo, vel cuique hominum quæſitum tribuit; *injuſtus*, qui jus illud turbat, vel aufert. Homo licite, adeoque *jure*, & juſto titulo agere, vel habere dicitur, qui intra fines juris ſibi natura quæſiti agit: *illicite* autem, & *injuria*, ſi facultates alterius turbat, adeoque in jus alienum involat, id eſt jus ſuum cuique non tribuit.

Hoc *generale præceptum* non tantum ratione naturali, ſed & communi gentium conſenſu probatur. Sane, ipſa juſtitiæ definitio ejus veritatem indigitat. Ea enim definitur conſtans, atque perpetua voluntas *jus ſuum cuique tribuendi* [c].

Hinc etiam inter tria præcepta generalia (quorum unum reliqua complectitur) idem ULPIANUS ponit, *ſuum cuique tribuere* [d]. Sane, CICERO juris principia inveſtigaturus, a *lege* ejus exordium deducit, & poſtquam legem rationem eſſe naturæ inſitam dixit, addit, *eandem rem græco nomine a quibuſdam a ſuum cuique tribuendo appellatam eſſe cenſeri* [e]. Et cum alibi ſocietatem humani generis, ejuſque utilitatem commendaſſet, ita pergit, *quæ animi affectio ſuum cuique tribuens, atque hanc, quam dico, ſocietatem conjunctionis humanæ munifice, & æque tuens, juſtitia dicitur* [f]. SENECA ait, hoc juſtitiæ convenire, *ſuum cuique reddere* [g]. MACROBIUS tradit, juſtitiam ſervare cuique quod ſuum eſt [h]. ARISTOTELES juſtitiam in

(c) L. 10. ff. juſt. & jur. Conf. L. 31. §. 1. ff. dep. (d) d. L. 10. §. Conf. Nov. 17. c. 14. (e) L. 1. de legib. p. m. 426. (f) L. 5. de fin. p. m. 157 (g) Epiſt. 82. (h) in Somnio Scipionis L. 2. cap. 10.

in eo ab aliis virtutibus, ſeparat, *quod illa ſola alienum bonum eſſe videatur, quia ad alterum ſpectat* [i]. Et alibi [k] ait, *juſtitia eſt virtus, per quam quæ ſunt ſua ſinguli habent, injuſtitia, per quam alienum habent*. JUSTINUS tradit, juſtitiam eſſe abſtinentiam alieni, eamque Scythas magis naturam, quam Græcos ſapientiam docuiſſe [l]. PORPHYRIUS [m] juſtitiam in eo ſitam eſſe, ait, *ut abſtineatur alienis, neque noceatur non nocentibus* [n]. JULIANUS cum primam legem conſtituiſſet de Deo colendo, alteram de juſtitia ſubjunxit: *Lex altera, & ipſa ſua natura ſancta, atque divina, ea eſt, quæ ſemper, & ubique alienis abſtinere jubet* [o]. CICERO poſtquam aſſeruit, nulla privata natura eſſe, ſed veteri occupatione res in privatas poſſeſſiones tranſiiſſe, ita pergit: *ex quo, quia ſuum cujuſque fit, eorum, quæ natura fuere communia, quod cuique obtigit, id quiſque teneat; ex quo ſi quis ſibi appetet, violabit jus humanæ ſocietatis* [p]. Alibi ait, juſtitiæ primum munus eſſe, aliis non nocere [q]. Hinc JCti Romani natura æquum eſſe, ajunt, neminem cum alterius injuria fieri debere locupletiorem [r]. Denique ipſe Grotius fatetur, totam juſtitiam in alieni abſtinentia poſitam eſſe [s].

§. LIV. Præter hoc *Jus naturæ* non datur aliud jus univerſale, quod omnes homines obliget: adeoque nec *Jus gentium ſecudarium* [t], nec *Jus divinum poſitivum univerſale* [u]. Pleraque enim præcepta, quæ his jurium

 ſpe-

(*i*) De moribus L. 5. c. 3. (*k*) Rhet. L. 1. c. 9. (*l*) L. 1. c. 2. (*m*) de non eſu animantium Tertio. (*n*) apud Grot, proleg. §. 8. (*o*) apud Grot. in not. ad L. 1. c. 1. §. 10. (*p*) de off. L. 1. c. 7. quod uberius proſequitur L. 3. c. 5. (*q*) de offic. L. 1. c. 7. c. 10. & c. 28. id. L. 3. c. 6. (*r*) L. 14. ff. Cond. ind. l. 206. ff. de reg. jur. L. 14. §. 5. quod met. cauſ. L. 8. L. 22. ff. tranſact. &c. (*s*) Prol. §. 10. §. 44. & L. 1. c. 2. §. 1. num. 5. (*t*) Vid. Diſſert. Procem. 4. (*u*) Vid. Diſſ. procem. 3.

ſpeciebus tribui ſolent, vel plane non ſunt præcepta; vel ad ipſum jus naturæ pertinent [uu].

Jura *forenſia*, & *ceremonialia* ſolis Judæis data ſunt, & partim adventu Meſſiæ, partim ſublata repubblica Hebræorum deſierunt; indeque nec Chriſtianos, nedum reliquum humanum genus obligant [v].

§. LV. Merito hic quæritur, an *leges civiles* obligationem quandam *Jure naturali* inferant? vel quod idem eſt, *an in conſcientia obligent?* Recte id plerumque affirmari ſolet, quia jura civilia nituntur conſenſu civium, adeoque fide data. Illi enim, qui in civitatem coeunt, ſeſe arbitrio civitatis ſubmittunt, ſimulque promittunt, ſe decretis, ſtatutis, & legibus civitatis parituros. Ex hoc pacto igitur ſinguli tenentur, & hactenus obligatio eſt ex jure naturæ.

Atque ex hac ratione *Jus Romanum* quoque, quatenus receptum eſt, in conſcientia nos obligat; de cujus origine, & partibus, in Digeſtorum libris agitur.

CAPUT VI.

De definitione, cauſa, ſubjecto, objecto, & effectu Juris naturalis.

§. LVI. DEFINIMUS igitur jus naturæ: *Juſſum, præceptum, ac legem naturæ, ejuſque auctoris, per rationem humano generi declaratam, ut jus ſuum cuique* (id eſt tum Deo, tum hominibus, naturali ratione quæſitum) *tribuat*, idque *metu pœnæ*.

§. LVII. CAUSA juris naturalis, ejuſque auctor, eſt Deus. Is enim ſolus imperium in genus humanum, utpote creaturam ſuam, habet; adeoque ſolus crea-

(*uu*) Diſſert. proœm. 3. §. 15. it. diſſ. 4. §. 32. ſeq.
(*v*) Vid. Grot. Lib. 1. c. 1. §. 15. 16. & 17.

creaturæ ſuæ rationali legem præſcribere, eique neceſſitatem agendi, vel non agendi imponere poteſt.

Negato igitur Deo nullum poteſt concipi imperium, nullus ſuperior, adeoque nulla lex, nullumque præceptum. Unde conſtat, *principia illa interna* (quæ GROTIUS in nobis exiſtere, & hominibus neceſſitatem agendi, vel non agendi imponere, ait, *etſi detur, Deum non eſſe vv*) pro cauſa juris naturalis haberi non poſſe; adeoque *Jus ſociale*, & *Jus naturæ laxius*, eo ſenſu mera eſſe figmenta.

§. LVIII. Supponimus autem, Deum aliquid *juſſiſſe*, atque *præcepiſſe*; cum enim jus naturæ neceſſitatem imponat agendi, vel non agendi, facile conſtat, neceſſitatem illam concipi non poſſe abſque juſſu Dei: deficiente enim præcepto, res arbitrio hominum relicta eſſet, eoque omnis *neceſſitas*, adeoque omnis ratio *legis*, ceſſaret.

§. LIX. Cum omne jus, omniſque lex ſupponat *publicationem*, per quam innoteſcat eis, quos obligare debet, jus naturæ quoque talem publicationem toti humano generi factam requirit. Diximus autem, (§. 43.) Deum notitiam hujus juris animis hominum inſcripſiſſe, rationem eis largiendo, cujus ope homo ratiocinari; id eſt ex juſtis rationis concluſionibus juſſum, & præceptum Creatoris, ſeu legem naturæ cognoſcere poſſit. Neque enim alium publicandi modum dari, probavimus (ſup. §. 41.). Hinc ratio naturalis lex quædam tacita dicitur x.

Unde apparet, 1. jus naturæ ex *idea innata* cognoſci non poſſe, niſi quatenus idea illa ex juſtis rationis concluſionibus nobis innoteſcit; at tunc omnes veritates morales cognoſcuntur ex idea innata, quæ ratiocinandi vim ſupponit y: 2. *Revelationem* non eſſe modum ſufficientem cognoſcendi jura naturæ (quod PARENS late probavit z). Indeque notandus eſt SEL-

DE-

(*vv*) Vid. diſſert. procem. 1. §. 9. §. 41. ſeq. Diſſert. 11. §. 4. (*x*) L. 7. ff. Bon. damn. (*y*) Vid. Grot. prolg. §. 3. in not. (*z*) Diſſert. procem. X. poſ. IV.

DENUS, qui ſeptem præcepta Noachica ad demonſtrandum jus naturæ adhibet, cauſatus, rationem corruptam eſſe, adeoque ſine revelatione vix de ratione prohibitionis inter homines conſtare poſſe. *Vid. diſſ. II.* §. 15.

§. LX. Ex eo autem, quod *ratio* ſola eſt medium indagandæ legis, neceſſario ſequitur, jus naturæ æternis rationibus conſtare; tum quia juſtæ rationis concluſiones ſemper eædem, adeoque æternæ ſunt; tum quia Deus, qui per rationem nobis ſemel legem ſuam declaravit, immutabilis eſt.

Hinc (a) fruſtra quæritur, an in ſtatu innocentiæ exſtitutum fuiſſet jus naturæ? quia certum eſt, concluſiones rationis ſemper eaſdem eſſe. Sane, etiam in ſtatu innocentiæ juſſus Dei exſtiturus fuiſſet; tum intuitu Dei, ut colatur; tum intuitu hominum, ut jus ſuum cuique tribuatur: at tranſgreſſio nulla legum futura fuiſſet, adeoque nec pœna, quia homines ultro leges divinas obſervaturi fuiſſent.

Ex his (b) apparet, impiam eſſe doctrinam eorum, qui *ignorari poſſe jura naturæ*, exiſtimant, eoque feliciorem eſſe conditionem eorum, ſtatuunt, qui neſciunt hæc præcepta, quam eorum, quibus cognita eſt Creatoris voluntas. Impia, inquam, hæc eſt doctrina: cum enim ex ratione conſtet, quædam jura Deo, & hominibus naturali ratione quæſita eſſe, eaque ab aliis turbari non debere, quomodo, quæſo, aſſeri poteſt, homini ratione prædito hæc incognita eſſe? Anne concluſiones rationis eædem ſunt inter omnes? Anne omnibus innoteſcit, Deum eſſe, eumque colendum eſſe? Anne ratio naturalis nos docet, jus ſuum cuique tribuendum eſſe?

Sane, ipſe Apoſtolus in demonſtratione legis naturalis provocat ad conſcientiam hominum, & omnem excuſationis, & ignorantiæ voluntatis divinæ, viam gentibus præcludit. *Vid. diſſ. proœm.* 10. §. 7. *lit. e.*

§. LXI.

(a) de jur. nat. L. 1. c. 10. (b) Vid. proleg. §. 3. in not.

§. LXI. Denique ex præmiſſis conſtat, mutari jus naturæ non poſſe. Sane, in *hominum* arbitrio non eſt, a legibus naturæ cedere, quia ex præcepto, & juſſu Dei ortæ ſunt, quem juſſum creatura violare nequit. Immo *nec Deus* mutare jus ſemel ſtatutum poteſt: cum enim ex juſtis rationis concluſionibus præcepta naturæ ſequantur, conſtat, Deum nihil his concluſionibus, quas ſemel in hominibus exiſtere voluit, contrarium ſtatuere poſſe; mutatio enim imperfectionem infert, quæ in Deum cadere non poteſt. Atque hinc permittere Deus non poteſt hominibus mutuas cædes, furta, adulteria, &c. indeque nunquam jubere poteſt, ut homo ſuo jure alium occidat.

At cum jus hoc naturæ ſaltem inter homines obtineat, & illi inter ſe legibus Dei obligentur, facile conſtat, Deum ipſum legibus hominibus datis non obligari, adeoque Deum ſuo jure (qua Creator, & dominus) hominibus quædam, quæ ne invicem agerent prohibuit, injungere poſſe. Ita jure ſuo mandavit Abrahamo, ut filium immolaret; Iſraelitis, ut vaſa auferrent Ægyptiis, ut Cananæos, qui eis nullam intulerunt injuriam, delerent, &c. Homines enim tunc alios lædunt, non ſuo jure, ſed jure Dei; adeoque hic nulla eſt mutatio juris naturalis, ſed Deus ſuo jure utitur, & creaturam, in cujus actiones, vitam, & bona, abſolutum jus, & imperium ipſi competit, per inſtrumenta, id eſt per homines deſtruit, & pro lubitu de rebus terræ diſponit.

Quamquam experientia doceat, Deum non niſi ex juſtis cauſis jus illud abſolutum in ſuam creaturam exercere, hominibuſque bona, & vitam auferre: nimirum, vel ob *peccata*, quo pertinent bella commemorata; vel in ſui *gloriam*, quo pertinet exemplum Jobi; vel ob *debitum*, quo referenda eſt ablatio vaſorum Ægyptiis propriorum (c).

Hinc

(c) Conf. Grot. L. 1. cap. 1. §. 10. Vide diſſert. proœm. §. 59. & 60.

Hinc facilis eſt deciſio quæſtionis, *an Princeps diſpenſare de actibus jure naturæ prohibitis poſſit?* Quod merito negamus: quia 1. nemo de legibus diſpenſare poteſt, niſi is, qui leges ſtatuit; Princeps autem leges naturales non ſtatuit. Sane 2. Principes ipſi ſubjecti ſunt legibus naturæ; immo ideo conſtituti ſunt, ut jura a Deo ſtatuta inter homines exequantur: non autem exequuntur, qui licentiam contra leges eundi permittunt. 3. Poſita tali licentia Princeps permittere homicidia, adulteria, raptus, inceſtus, &c. poſſet: eodem enim jure, quo de criminibus peractis diſpenſat, eodem jure peragenda quoque permittere poſſet, quia hæc permiſſio eventualem diſpenſationem continet. Certum ergo eſt, 4. Principem nec pœnas talionis in crimina naturali jure ſtatutas remittere, nec diſpenſare poſſe de actibus naturali ratione prohibitis. Hinc nec Papa homicidium, vel inceſtum permittere, aut de commiſſo diſpenſare poteſt, ſed actus nullus, & damnatus manet.

Equidem acriter diſceptata fuit hæc quæſtio in Anglia temporibus HENRICI VIII. qui Catharinam Arragoniam, quam diſpenſante Papa duxerat, poſt matrimonium octodecim annorum ideo dimiſit, quod fratris vidua eſſet; cauſatus, Papam de gradibus Levit. XVIII. prohibitis diſpenſare non potuiſſe; quam rationem reſponſis Theologorum, Univerſitatum Conſiliis, & totius Cleri Anglicani ſuffragio confirmabat [d].

E contrario Catharinæ defenſores facultatem diſpenſandi Papæ omnino competere ſuſtinebant; partim moralitatem prohibitionis negantes; partim provocantes ad effatum Servatoris, qui facultatem remittendi peccata Petro, ejuſque ſucceſſoribus conceſſit.

Quod ad *priorem* rationem attinet, infra moralitatem hujus prohibitionis ſatis demonſtrabimus. *Poſterior* ratio fabula illa nititur de vicariatu Papæ, quæ dudum explo-

(*d*) Rapin hiſt. d'Aogle:. Tom. V. p. 246. ſeq.

ploſa eſt * (e). Sed & effatum illud non ad diſpenſationes criminum (ipſis fatentibus Romanæ Eccleſiæ aſſeclis) pertinet, verum, ad remiſſionem peccatorum prævia pœnitentia; quam facultatem Servator omnibus, quos miſit, dedit.

Mirum eſt, quot fraudibus, doloſis cavillationibus, falſiſque doctrinis oppugnare auſi ſint Pſeudo-Reformati, aliique impii Hæretici Romanam Eccleſiam, Romanumque Pontificem Chriſti vicarium, ac legitimum Petri ſucceſſorem; de quo cum non ſit hic locus agendi, & veritatem contra omnes fallacias demonſtrandi, ſat erit tantum admonere ab Hæretico authore dicta eſſe, quæcuncunque de hac re dicta ſunt.

Cæterum, hic notandum eſt, Papam non ex hac ratione pro validitate matrimonii pronunciaſſe, quod diſpenſare ſibi de inceſtu morali liceat; ſed quod matrimonium cum defuncto fratre nunquam fuerit conſummatum, juramento id confirmante Catharina. Ex qua ratione Petrus quoque Portugalliæ rex Alphonſi fratris uxorem eo adhuc vivente duxit. Quo caſu diſpenſationi omnino locus eſſe poteſt.

§. LXIII. Hinc porro conſtat, Principem jus tertio quæſitum auferre non poſſe; quia æterna lex, quæ Principes quoque obligat, hæc eſt, ut jus ſuum cuique tribuatur.

Excipe ſi illi, quibus jus quæſitum eſt, conſentiant. Conſentire autem videntur qui in civitatem coeunt, & rerum ſuarum arbitrium in unum conferunt. Hoc igitur caſu jus civium tolli poteſt, ſi reipublicæ ſalus, vel utilitas id requirit. Hinc Civitas civem utut innocentem hoſti id poſtulanti dedere poteſt, ſi aliter civitas ſervari nequit. Ex hac ratione cives corpore, & bonis ſuis civitatem defendere tenentur; & ex eadem ra-

(e) Conf. Par. in diſp. de ſund. in territ. juriſd. tit. 3. §. 21.

ratione certis quibuſdam caſibus libertas emendi, vendendi, nubendi &c. tolli poteſt.

At hoc verum tantum eſt in illis juribus, quæ a conſenſu dependent; ſecus igitur ſi Deo quoque jus quæſitum eſt: nam de jure Deo quæſito nemo diſpenſare, nec conſenſu ſubditorum poteſt (a).

§. LXIV. SUBJECTUM juris naturæ ſunt omnes creaturæ ratione utentes; adeoque & ſummæ poteſtates: cum enim ſolæ creaturæ ratione præditæ intelligant præcepta ſui Creatoris, etiam ſolæ inde obligantur.

Hinc præcepta juris naturæ non pertinent ad bruta. Immo nec furioſi, aut infantes in leges naturæ, ad effectum pœnæ, peccare poſſunt.

§. LXV. OBJECTUM juris naturæ eſt *jus*, quod vel Deo, vel cuique hominum, naturali ratione quæſitum eſt; cum enim lex naturæ conſiſtat in *jure ſuo* cuique tribuendo, neceſſario ſupponi debet, *jus* aliis natura quæſitum eſſe, quod eis tribui debeat.

§. LXVI. EFFECTUS juris naturæ eſt, 1. quod ei, cui jus aliquod naturali ratione quæſitum apparet, facultas competat de jure illo intra fines conceſſæ a natura facultatis diſponendi, illudque defendendi, ſive per judicia, ſive per bellum: 2. quod nemo facultates aliis conceſſas ulla ratione turbare, ſed cuique jura quæſita tribuere teneatur. Cum enim Creator præciſe voluerit, ut ſuum cuique tribuatur, non poteſt non ratione hominum neceſſitas oriri ut tribuant; quia contradictio eſt, Deum aliquid jubere, & rem tamen arbitrio hominum relictam eſſe.

§. LXVII. Merito autem definitioni addimus, homines jure naturali obligari *ſub comminatione pœnæ*: ſi enim homini juſſum illum tranſgredienti nihil metuendum eſſet, revera omnis obligatio ejus arbitrio relinque-

(a) Jus meum. contro. L. 1. tit. 4. q. 11. & L. 42. tit. 3. q. 10.

quæretur; nec effectum obligatio haberet, quia impune omitti poſſet. Quod egregie demonſtrarunt RICHARDUS CUMBERLAND [b], & SELDENUS [c].

Sane, omnes gentes à rerum initio ſacrificiis placare Deos ſolicitæ fuerunt: certiſſimo indicio, gentes conſcias ſibi fuiſſe tranſgreſſionis legum divinarum, atque ideo vindictam læſi numinis metuiſſe.

Apud Græcos, & Romanos, quorum teſtimonia in diſciplina philoſophiæ moralis magnam auctoritatem habent; ſupplicia apud inferos partem religionis conſtituebant.

HESIODUS juſtitiam Jovis filiam fingit, quæ apud patrem ſe læſam ab hominibus queritur; & tradit, Jovem ideo varias calamitates, variaque pœnarum genera in humanum genus decreviſſe [d]. CHRYSIPPUS teſtatur, Deum peccata hominum ulciſci [e]; & EPICTETUS ait, neminem ſine damno, & pœna malum eſſe. Optime rem explicat CICERO: *Quod ſi homines ab injuria pœna, non natura arcere deberet, quænam ſolicitudo vexaret impios ſublato ſuppliciorum metu? Quod ſi pœna, ſi metus ſupplicii, non ipſa turpitudo deterreret ab injurioſa, facinoroſaque vita, nemo eſt injuſtus; at incauti potius habendi ſunt improbi: nam quid faciet is homo in tenebris, qui nihil timet niſi teſtem, vel judicem* [f]. Et mox, *utiles eſſe has opiniones*, ait, *cum intelligit, quam multos divini ſupplicii metus a ſcelere revocaverit* [g].

Supponimus autem *pœnas* non tantum temporarias, quæ cum vita finem accipiunt, ſed etiam tales, quæ poſt mortem infliguntur: idque ex natura, & eſſentia entis perfectiſſimi ſupponimus.

Cum enim experientia teſtetur, malis durante vita be-

(b) De legibus naturæ c. 5. per tot. §. 12. 35. ſeq.
(c) De jur. nat. L. 1. c. 4. pag. 47. 48. & 79.
(d) Ἔργων pag. m. 18. (e) Apud Græv. ad Cic. de offic. L. 1. c. 7. p. m. 37. (f) L. 1. de Legib. p. m. 430. 439.
(g) d. L. 1. p. 440.

bene eſſe, neceſſario inde ſequitur, futuram eſſe aliam vitam, ubi reus tot criminum talionem paſſurus eſt; quia pugnaret cum perfectione divina, eos non punire, qui voluntati divinæ repugnant, & Creatoris ſui decreta nauci habent. Immo providentiæ divinæ injuria fieret, cujus præcipuum munus eſt obſervare actiones hominum, ad eum effectum, ut pro meritis juſta diſtributio fieri poſſit. Accedit, quod alias præcipua, immo ſola ratio naturalis, ex qua animæ immortalitas deduci poteſt, tolleretur: ideo enim animam ſuperſtitem gentes, & merito, judicaverunt, quia ens perfectiſſimum rariſſime pœnas a reis criminum in hac vita ſumere ſolet; unde ex natura illius entis collegerunt, id in futura vita fieri debere.

Inter Chriſtianos res extra omne dubium poſita eſt, quibus per revelationem id, quod ratio nobis ſuppeditat, confirmatum legimus.

Equidem inter veteres Philoſophos inventi ſunt multi, qui leges naturæ admiſerunt; at pœnas tales poſt mortem infligendas negarunt. CICERO juſtitiam naturalem firmiſſimis, uti vidimus, argumentis probat, adeo ut ſcelerum, atque impietatum nullam expiationem ſtatuat. Sed ubi pœnam deſcribit, addit, *homines pœnas luere non tam judiciis, ſed NB. ut eos agitent, inſectenturque furiæ, non ardentibus tædis, ſicut in fabulis, ſed angore conſcientiæ, fraudiſque cruciatu* [b]. Adeoque pœnam in mala conſcientia poſitam eſſe, ait, quæ vitæ fines non excedit. SENECA in conſolatione ad Martiam ait: *cogita, nullis defunctum malis affici; illas, quæ nobis inferos faciunt terribiles ſabulas eſſe .... Luſerunt iſta Poetæ, & vanis nos agitavere terroribus. Mors omnium dolorum & ſolutio eſt, & finis* [i].

De Sadducæis ipſa ſacra pagina teſtatur, eos nullas poſt mortem pœnas ſtatuiſſe; eamque ſententiam temporibus Joſephi obtinuiſſe, ipſe teſtatur [k].

At

(*b*) L. 1. de Legib. dict. pag. 430. (*i*) Add. Sen. ep. 24.
(*k*) De bell. Jud. L. 2. c. 7.

At mirum eſt, inter Chriſtianos quoque inveniri, qui pœnas poſt mortem infligendas ex ratione probari non poſſe, ajunt [l]; immo ipſas illas pœnas nihil aliud eſſe, ſtatuunt, quam afflictiones, & incommoda, adeoque mala phyſica, quæ crimina comitari ſolent [m]. In præcedentibus jam demonſtravi, pœnas poſt mortem negari non poſſe, niſi injuria inferatur providentiæ, & perfectioni divinæ. Pœnas autem illas, quæ ex nexu rerum ſumuntur, nec naturali ratione pœnarum nomine venire poſſe, adeoque exiſtentiam pœnarum re ipſa negari, alibi [o] probavimus.

Pœnæ autem non ſemper in æterna damnatione conſiſtunt, ſed & in carentia præmiorum in pœnis temporalibus, &c. Sane, pœnarum æque, ac præmiorum gradus dari, vix dubitare licet.

§. LXVIII. Quæri ſolet, quænam ſit differentia inter *jus naturæ*, & inter *præcepta moralia*, vel quod idem eſt, *virtutum regulas?* Reſp. præcepta moralia ſunt pars *juris naturalis*, quatenus illud *officia hominum erga Deum* reſpicit.

n. 1. Repetendum enim ex prioribus eſt, quædam eſſe jura naturali ratione *Deo* quæſita, quædam *hominibus inter ſe* (§. 50. & 52.) Jura, quæ *ſolum Deum* reſpiciunt, obligationem ſaltem producunt inter Deum, & homines, adeo ut ſi quis hominum jura illa violat, ſoli Deo reparatio debeatur, quia ſolius Dei jus læſum eſt. (§. 47.)

n. 2. Rem exemplo illuſtrabimus. Ponamus hominem, qui nemini injuriam infert, & cuique ſuum tribuit, at non amore juſtitiæ, nec pia intentione, ſed ſolo metu pœnæ, &c. Hic nemini facit injuriam, adeoque *intuitu aliorum hominum* juſtus eſt; nihil eis abeſt, ad quod tribuendum agere poſſint.

(*l*) Hobbeſ. Leviath. c. 31. pag. 168. & 172. & c. 44. pag. 300. (*m*) Hobbeſ. d. l. (*o*) Diſſ. proœm. VIII. §. 13. & Diſſ. XI. §. 10.

At *intuitu Dei* non ſufficit, ad legem bonum eſſe; ille tanquam ens perfectiſſimum, modo perfectiſſimo leges ſuas vult impleri: adeoque *intuitu Dei* præter actus externos puritas quoque mentis requiritur in agente; quæ ſi deficit, jus Dei violatur, homo contra cultum Deo debitum agit: adeoque hoc jus Deo tribuere, & ſi non tribuit, ei pœnas dare debet.

n. 3. Ut autem exemplo aliorum virtutum id illuſtretur, ponamus, hominem nec liberalem eſſe, nec charitatis regulas obſervare vel obſervare quidem, at non amore virtutis, ſed ex vana oſtentatione: neutro caſu jus aliorum hominum violatur. Nemini enim jus in meas res, & actiones quæſitum eſt, adeoque nemini aliquid abeſt, quod ei tribui debeat. Quia vero pars cultus eſt *imitari perfectiones divinas*, hactenus *Deo* jus quæſitum eſt, *ejuſque* jus violat, qui perfectionum regulas omittit, id eſt perfectiones divinas non imitatur, adeoque partem cultus divini negligit. (§. 50. ſeq.)

n. 4. Legislatores humani, qui ſecuritati ſaltem ſuæ ſocietatis proſpicere ſolent, in conſtituendis legibus, & pœnis, præcipue ad *jura hominum inter ſe* reſpiciunt, & in id ſaltem intenti ſunt, ut jura civium inter ſe legibus pœnalibus tuta reddant, parum ſolliciti de actibus internis, de puritate mentis, & de officiis charitatis, id eſt de juribus Deo quæſitis: tum quia de puritate mentis legislator judicium ferre nequit, tum quia contemta religio ſatis Deum ultorem habere videtur; quam rationem allegat Imperator ALEXANDER *p*. Ne tamen ſubditi hanc juris naturalis partem negligant; ſed ſalutis quoque ſuæ curam habeant, præcones in ſingulis civitatibus conſtitui ſolent, qui auctoritate publica officia hominum erga Deum ſubditis inculcarent, puritatem animi in obſervandis legibus commendarent, perfectiones divinas explicarent, imitationem earum, id eſt charitatis regulas, hominibus expo-

(*p*) l. 2. C. Reb. cred. vid. diſſ. proœm. 3. §. 41.

ponerent, modum colendi tum naturalem, tum revelatum docerent, præmia agentibus proponerent, & ſupplicia æterna immorigeris minarentur. (*diſſert. procem.* 5. §. 48.)

n. 6. Hinc Servator perpetuo provocat æque ad legem MOSIS, ac ad Prophetas; quia lex jura *hominum* inter ſe, Prophetæ autem jura *Dei* exponunt. Nam totam legem naturæ his duobus contineri, ait MOSES: *dilige Deum tuum ex toto corde, ex toto animo, & ex omnibus viribus; & proximum tuum ſicut te ipſum.*

§. LXIX. Porro quæri ſolet, quomodo jus naturæ differat a politica? Reſp. *Politica* non indicat quid juſtum ſit, ſed ibi ſaltem quæritur, an id, quod juſtum eſt, utile ſit; adeoque politica ſupponit, jure nos agere poſſe, & utilitatis ſaltem rationes indigitat, juxta quas examinare debemus, utrum nobis conveniat jure noſtro uti, an vero magis utile ſit jus noſtrum remittere (q).

§. LXX. Quæſtio proponi ſolet, an ATHEUS vir bonus haberi poſſit? Quod negamus. Qua enim ratione vir bonus haberi poteſt, qui omnia licita ſibi eſſe exiſtimat; cui nihil ſacrum eſt, & qui nihil metuit, ſi modo clam crimina perpetrare poteſt? Quis, quæſo, tutus erit contra inſidias Athei? Equidem fateor, contingere poſſe, ut Atheus ſecundum leges civitatis tranquille vivat, inprimis ſi inclinatio animi eum non ad malum incitat. At tunc non eſt bonus vir, ſed inſtar boni vivit; adeoque vir bonus eſt ſolo exercitio. Verum enim vero cum omnibus probitatis regula a Deo ſit, & in cultu, ac imitatione perfectionum divinarum conſiſtat (r), concipi vir probus non poteſt, ſi Deum non agnoſcit.

§. LXXI. Denique quæritur, an ſalvari poſſit homo juſtitiam naturalem implendo? In Theſi id affirma-

C 2

(q) Grot. proleg. § 57. L. 3. c. 12. §. 7. n. 1.
(r) Vid. diſſ. procem. 2. §. 30. ſeq.

matur: nam damnatio pœna eſt, quæ infligitur ob tranſgreſſionem legis naturalis, ceſſante autem tranſgreſſione, ceſſat damnatio.

Cum vero nemo inter homines ſit, qui naturæ leges ex omni parte implere poſſit, cum, inquam, omne genus humanum ob tranſgreſſionem legis damnationi æternæ ſit obnoxium, facile conſtat; neminem in ſtatu corruptionis æternam ſibi ſalutem parare poſſe, niſi irato numini ſatis fecerit.

Equidem ſolis Chriſtianis verus ſatisfaciendi modus revelatus eſt, iiſque conſtat, nullam eſſe ſalutem extra fidem in Salvatorem; at cum hic modus non omnibus hominibus ſit revelatus, aſſerere non auſim, Deum omne reliquum humanum genus (quod non tam ſuo facto, quam ex tranſgreſſione primorum parentum peccat, & ſatisfactionis modum ſolis Chriſtianis revelatum ignorat: ceterum, per ſacrificia, &c. iratum numen placare ſtudet) damnare, æterniſque pœnis exponere voluiſſe. Merito igitur rem tanti momenti judicio divino relinquimus. Quod alibi uberius expoſuimus. *

* Quum revelatio abſolute ſit neceſſaria, dicendum eſt Deum voluiſſe procul dubio, ut omnibus mortalibus innoteſceret. Hinc ſervator humani generis cum omnia conſummaſſet, quorum gratia incarnatus eſt: *Euntes*, inquit Apoſtolis ſuis, *in Mundum univerſum, prædicate Evangelium omni creaturæ. Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſalvus erit, qui vero non crediderit condemnabitur*, Mar. cap. ult. Quocirca D. Hieronymus ſuper Matth. ſic ait: *Signum adventus Dominici eſt in toto orbe Evangelium prædicari, ut nullus ſit excuſabilis; quod aut jam completum eſt, aut breviter credo complendum. Non enim puto aliquam remanſiſſe gentem, quæ Chriſti nomen ignoret.*

II-

LIBER SECUNDUS.

DE JURE DEI IN HOMINES.

PROŒMIUM.

§. LXXII. DIXIMUS, omne jus naturæ conſiſtere in *ſuum cuique tribuendo* [s]; adeoque omnem obligationem hominum contineri hoc uno præcepto generali, ut *jus ſuum cuique tribuant* [t]. Diximus porro, naturali ratione jura quædam quæſita eſſe Deo, quædam hominibus inter ſe [u].

§. LXXIII. PRIMO igitur agemus de juribus, quæ Deo propria ſunt, & quæ in *cultu* conſiſtunt; ubi cauſam, ſubjectum, objectum, & effectus *cultus divini* exponemus [v].

§. LXXIV. SECUNDO recenſebimus *partes cultus divini*, quatenus ex ratione naturali deducuntur [x].

§. LXXV. TERTIO agemus de jure, quod Deo competit in *hominem*, ejuſque *vitam*, & *actiones*, nec non *in res terræ* [y].

(s) Supr. §. 51. ſeq. (t) dict. §. 51. ſeq. (u) Supr. § 68. n. 1. (v) Vid. infr. c. 1. (x) Vid. infr. c. 2. (y) Vid. infr. c. 3.

CAPUT I.

De Juribus, quæ Deo propria ſunt, & in cultu conſiſtunt.

§. LXXVI. JURA quædam Deo in homines competere, eique propria, ac quæſita eſſe, apparet ex *natura perfectiſſimi Creatoris*. Ratio enim nos docet, Deum exiſtere a ſe ipſo, adeoque eſſe ens perfectiſſimum, vel potius omnium perfectionum regulam, ac normam.

Hinc neceſſario ſequitur, omnia ea ad *jus Dei* pertinere, quæ ejus naturæ, ac perfectioni conveniunt, & omnia *jus ejus* lædere, quæ cum perfectione divina pugnant. (Supra §. 67.)

His principiis poſitis apparet, CULTUM eſſe jus Deo proprium, & quæſitum, quia cultus nihil aliud eſt, quam æſtimatio perfectionis. Cum igitur Deus ſit ens perfectiſſimum, non poteſt non velle, ut a creatura ſua colatur, id eſt ut perfectio ejus merito ſuo æſtimetur. *Cultus* igitur eſt *jus*, quod Deo ex ſua natura *ſuum* eſt.

Hoc *jus* Deo quæſitum homo, opus Creatoris, violare, id eſt *cultum* ei denegare, vel perfectioni ejus aliquid contrarium ſtatuere nequit; qui proinde Deum non colit, jus Dei lædit, eique injuriam infert, quam reparare, id eſt jus ſuum cuique tribuere tenetur.

§. LXXVII. *Cauſa* cultus divini eſt *Dei voluntas*, qua coli ſe velle declaravit, & quæ ex ejus eſſentia neceſſario ſequitur; quia non velle coli imperfectionem infert, quæ in Deum non cadit [z].

§. LXXVIII. *Subjectum* ſunt homines rationis uſum habentes. Hinc lex de colendo Deo ad bruta non pertinet, nec ad furioſos, & infantes, quia nec Deum, nec ejus voluntatem cognitam habent.

§. LXXIX.

(z) Supr. §. 47.

§. LXXIX. *Objectum* cultus ſunt omnes actus, qui ex natura, eſſentia, ac perfectione Creatoris inferuntur, & quibus neglectis perfectioni divinæ injuria fieret (*vide* §. 71.). Singulas autem ſpecies cultus divini per indicem capite ſequenti indagabimus.

§. LXXX. *Effectus* cultus divini eſt, ut homines præciſe hæc jura ad cultum pertinentia, Deo tribuere teneantur. Si igitur cultui huic contrarium aliquid agunt, injuriam Deo inferunt, unde oritur reparandi neceſſitas [b].

§. LXXXI. Quæri ſolet, an Magiſtratus crimina in Deum commiſſa punire poſſit? Equidem conſtitutis civitatibus nulla ratio dubitandi ſupereſt, Magiſtratum non tantum *in violatores cultus naturalis*, ſed & *in eos, qui modum colendi publica auctoritate præſcriptum violant*, animadvertere poſſe.

Sane is, qui civitati ſe ſubmittit, promittit, ſe legibus civitatis pariturum: ſi non paret, violat fidem datam, atque ideo puniri poteſt; quæ pœna etiam ad vitam extendi jure poteſt, ſi motus ex contraventione legis vel oriuntur, vel metuuntur [c].

Neque civis excuſare ſe poterit conſcientiæ prætextu, quia in ejus arbitrio eſt deſerere civitatem, & alibi conſcientiæ libertatem quærere: ſi hanc Princeps tollit, injuria agit (§. 106.) Merito autem excipimus caſum, ubi eis, qui aliena ſacra profitentur, fides publica data eſt. Hæc enim eis invitis violari nequit.

§. LXXXII. Hinc jam conſtat, civitati nullum jus coercendi aliam civitatem propter impietatem competere, nec gentem aliam gentem ob crimina in Deum commiſſa punire poſſe. Unde negamus, bella in gentes propter Atheiſmum, idololatriam, aut aliam impietatem licita eſſe [d]. Niſi ipſe Deus vindictam certæ

C 4 gen-

(b) Vid. §. 76. (c) Vid. infra §. 106. (c) Vid.
(d) Diſſentit Grot. L. 2. c. 20. §. 48. ſeq. infra §. 106.

genti committat, quod in populis damnatis factum eſſe, hiſtoria ſacra nos docet.

CAPUT II.

De Cultus Divini partibus.

§. LXXXIII. PRIMA, & præcipua cultus divini pars, quatenus ex ratione naturali inferri poteſt, conſiſtit in cognitione Dei, nimirum, *Deum exiſtere neceſſario* (*Vid.* §. 24.). Hæc exiſtentia neceſſaria eſt jus Dei, quod a creatura ei tribui debet. Qui igitur exiſtentiam Dei neceſſariam negant, eo ipſo negant, ſe ab eo cauſam habere; adeoque ſe ejus imperio, & juri eximunt, eoque jus Dei violant, & injuriam in Deum committunt. Unde ſequitur, ATHEISMUM atrociſſimum crimen natura eſſe, quia jus Deo quæſitum ab ejus creatura aufertur.

§. LXXXIV. *Secunda pars* cultus eſt, *Deum* cognoſcere *unum* (*vid. d.* §. 24.); hæc enim unitas inſeparabilis eſt ab ejus exiſtentia, utpote quæ conceſſa cauſarum pluralitate plane fit incerta. Qui igitur pluralitatem Deorum ſtatuunt, revera exiſtentiam Dei negant, indequejus Deo quæſitum auferunt, eoque injuriam Deo faciunt, unde POLYTHEISMUS itidem crimen eſt naturale.

§. LXXXV. *Tertia* cultus divini pars eſt, cognoſcere, *Deum* eſſe *ſpiritum* (§. 24.) id eſt ens ab omni materia ſeparatum; contradictio enim eſt, materiæ facultatem cogitandi, aliaque attributa divina tribuere. Hoc attributum Deo ex ejus eſſentia proprium; indeque jus ei quæſitum eſt: qui proinde Deum rem materialem ſtatuit, eumque in imagine colit, adeoque Creatorem cum creatura confundit, injuriam enti perfectiſſimo infert, & jus Dei violat; unde *idololatria* ratione naturali crimen eſt.

§. LXXXVI.

§. LXXXVI. *Quarta* cultus divini pars eſt, *Deum credere Creatorem univerſi, & hominum* (§. 26. & §. 100.), adeoque & dominum creaturarum, quia id negantes hoc ipſo tanquam ſubditi rebelles imperio divino ſe eripiunt, adeoque jus Dei turbant, indeque crimen læſæ Majeſtatis divinæ committunt. *Vid. Cap. ſeq.*

§. LXXXVII. *Quinta* cultus divini pars eſt, credere; *Deum eſſe providentem*, (vid. §. 27.) eumque *curare* non tantum ordinem naturæ, ſed & actiones humanas, ita ut præmia tribuat bonis, pœnas vero malis. Qui ergo negat providentiam, jus Dei tollit, Deum imbellem, & omnium rerum ignarum ſtatuit; & cum nihil a Deo aut ſperet, aut metuat, eo ipſo cultum ei denegat, quod naturali ratione impietatem infert.

§. LXXXVIII. Atque eadem ratio eſt reliquorum attributorum, nimirum, *omnipotentiæ*, & *omniſcientiæ*: (Vid. §. 28.) Si enim Deus non omnia *poteſt* agere, executio legum naturalium dubia redditur: Et ſi humanas actiones *ignorat*, neque præmia, neque pœnas pro merito tribuere poteſt agentibus. Quo ipſo omnis effectus legis naturalis ceſſat.

§. LXXXIX. Atque hæ ſunt notiones, quas contemplativas vocat GROTIUS, & quas culpa non vacare, ait (e). Ex his jam ſequuntur notiones activæ. Nam poſito fine, id eſt cultu neceſſario, etiam ponitur, Deum omnia fieri voluiſſe, ſine quibus cultus ille perfici nequit; adeoque homines nihil omittere poſſe, quod cultui illi, vel indirecte, vel directe repugnat [*vid.* §. 47. 49. & 52.]. Hinc igitur ſequitur.

§. XC. *Sexto*, Deum adorandum, & laudandum eſſe. Adoratio enim, & laus, ſunt media perfectionem divinam manifeſtandi, gratique animi notam teſtificandi, adeoque modi colendi Deum. Qui ergo injurias in Deum evomit, is cultum ei debitum denegat, adeo-

que

(e) L. 2. c. 20. §. 46.

que jus Deo proprium violat, unde *blaſphemia* naturali ratione delictum eſt.

§. XCI. *Septimo*, pœnitentia cultus divini pars eſt; cum enim offendamus quotidie ens illud perfectiſſimum, ratio nobis dictat, pœna divina nos dignos eſſe, adeoque placari offenſum numen debere, quod nonniſi pœnitentiam agendo fieri poteſt. Atque hæc ratio eſt, cur omnes gentes ſacrificia Diis iratis obtulerint.

§. XCII. *Porro*, preces quoque pars cultus ſunt. Cum enim omnia bona à Deo veniant, gratias ei pro beneficiis in nos collatis agere, & implorare ejus opem neceſſario debemus, ut bonorum illorum participes nos faciat, & mala avertat. Si enim id negligimus, vel id fit opinione meriti noſtri ſufficientis, vel ex contemtu. Utrumque pugnat cum cultu divino, adeoque cum jure naturali.

§. XCIII. Atque hæc *immediate* ad cultum divinum pertinent. Sunt autem præterea quidam actus, qui *mediate* ad cultum divinum referuntur, & ſic naturali quoque ratione præcepti cenſeri debent.

Ita enim *Octavo* is, qui per nomen Dei jurat, vel *promittendo* aliquid, vel *aſſerendo* [g], neceſſario fidem datam ſervare, vel verum dicere tenetur; quia ſi fidem fallit, vel falſum aſſerit, Deum teſtem perfidiæ, & mendacii adhiberet, quod cum perfectione divina, adeoque ejus cultu pugnat: quod plenius in materia de promiſſis [h] explicabimus.

§. XCIV. *Nono*, ſpecies quoque cultus eſt, *jus ſuum cuique tribuere*, i. e. officia hominibus jure naturæ debita præſtare. Cum enim alibi [i] probatum a nobis ſit, Deum legem dediſſe hominibus, ut ſuum cuique tribuant; inde neceſſario ſequitur, divinæ perfectioni inſultare, eum, qui voluntatem illam violat. Atque hinc legem naturæ turbare, id eſt jus ſuum cui-

(g) Vid. infr. L. 5. c. 2. Sect. 1. (h) Dict. L. 5. c. 3.
(i) Vid. §. 41. §. 46. ſeq.

cuique non tribuere, crimen natura eſt; & jus Deo competit, pœnam ſive immediate, ſive per vicarios ſuos exigendi ab hominibus tranſgreſſoribus illarum legum.

§. XCV. Hinc jam apparet, homines contra Dei voluntatem, & juſſum agentes cu..ui ipſius aliquid contrarium perpetrare, *etſi aliis hominibus jus ex tali facto non auferatur*. Quoties enim de voluntate Creatoris conſtat, certum eſt, hominibus jus non eſſe voluntatem illam divinam evertendi: jus enim Deo quæſitum auferrent.

Atque ex hoc principio *Sodomia*, *Autocheiria*, *Caſtratio*, *Blaſphemia*, *Inceſtus*, *&c.* crimina ſunt jure naturæ prohibita; quia etſi aliis hominibus nulla fiat injuria, nec jus eorum turbetur, tamen jus Dei violatur: *finis enim* creationis, id eſt voluntas Creatoris, *evertitur*, eoque cultus ei debitus tollitur.

Atque huc quoque pertinet crimen *Onaniticum*. Crimen hoc occaſione Onani filii Judæ nomen accepit, qui cum fratris viduam ducere ſecundum legem coactus fuit, ſemen in terram dejecit, quia liberi inde nati non ſui, ſed defuncti fratris eſſe reputarentur; & ideo morte mulctatus a Deo eſt [k]. Hinc hodieque multi ſunt, qui capitali pœna eum dignum ſtatuunt, qui ſemen perdit [l].

§. XCVI. Hæc igitur capita ſunt religionis naturalis, quæ dictante recta ratione omnibus hominibus innoteſcunt. Cum igitur eis conſtet, jus hoc Deo quæſitum eſſe, neceſſario inde ſequitur, hoc jus ab hominibus ei tribui debere, nec ſine ſcelere Deo auferri poſſe.

§. XCVII. *Denique* jus quoque Dei violatur, *ſi quis perfectionum regulas omittit*, adeoque liberalitatem, charitatem, patientiam, &c. cum poſſit, non exercet;

(k) Gen. 38. V. 8. 9. 10. (l) Matth. de Crim. tit. 5. 3. 6. n. 8. in fin.

cet; cum enim cultus divini pars ſit imitari perfectiones divinas, adeoque & benefacere aliis, injuriam Deo infert, qui partes hujus cultus negligit. Et licet in foro ſoli actio in eum non detur, Deum tamen pœnas ideo olim ſumturum eſſe, certum eſt, & ex ipſa perfectione divina ſequitur. (*Vid. Diſſert. prœm.* 2. §. 32. & 33.

§. XCVIII. Omnis reliqua religionum capita, quæ ad *modum colendi* pertinent, non ex ratione fluunt, ſed per revelationem demum publicata ſunt; qui igiiur revelationem illam non credit, errat, at crimen naturali jure non committit. Unde is, qui in *aliis fidei articulis errat*, criminis reus natura non eſt; hi enim argumentis mere naturalibus perſuaderi non poſſunt, ſed nituntur hiſtoria tum reſurrectionis Chriſti, tum miraculorum ab ipſo, & Apoſtolis editorum: quæ res eſt facti, olim quidem irrefragabilibus teſtimoniis probata, ſed olim; ita ut & hæc queſtio facti ſit, & jam perantiqui: quo magis fit, ut hæc doctrina ab his, qui nunc primum eam audiunt, penitus in animum admitti nequeat, niſi ſecretis Dei auxiliis accedentibus *, &c. Quæ ſunt verba GROTII (m).

* Ad ea quæ ſunt fidei, cum ſint ſupra rationem humanam, non poſſumus pervenire niſi per gratiam; & contra Deum peccat, quicunque Divinæ revelationis compos, de fidei articulis aut dubitet, aut non credat. Hæc autem revelatio eſt Sacra Scriptura, a qua cognoſcimus creationem rerum omnium ex nihilo, generis humani originem, primævam hominis integritatem, & ſubſequentem lapſum. Ea nos inſtruit accuratiſſime de eſſentia Dei, & voluntate, de carnis reſurrectione, de futuro judicio, & juſtorum injuſtorumque poſt mortem conditione. Oſtendit Chriſtum, qui Deo pro hominibus ſatisfecit pleniſſime, & cui adhærentes per fidem, gratiæ Dei quam certiſſime fiant

(m) L. 2. c. 20. §. 48. n. 1.

ſunt participes. Oſtendit Spiritum Sanctum, qui hæc ſervatoris merita adplicet, imaginem in iis divinam inſtauret, & novas vires ſufficiat. In ea nihil eſt, quod Deo indignum ſit, at omnia ita comparata, ut ſtatim Deum auctorem prodant. Ipſa eſt antiquiſſima, & inter tot tyrannorum furores, & Judæorum Chriſtianorumque lanienas illæſa ſemper ſervata eſt, nec quidquam ejus corpori per tantam fatorum ſeriem deceſſit. Eidem denique omnes divinæ revelationis characteres conveniunt, adeo ut dubitandi ſine crimine non ſit locus; immo ſi cum aliis conferatur, ejus indoles, atque inconcuſſa veritas magis atque magis eluceſcat.

§. XCIX. Ceterum, alibi jam dictum eſt, Magiſtratum eos, qui his religionis capitibus ſubſcribere detrectant, civitate pellere, & ſi contra legis prohibitionem eis aliquid contrarium doceant, & inde motus oriantur, corporis, immo capitis pœna plectere poſſe. Prohiberi autem cultus civibus nequit, ſi fides publica eis ſemel data ſit. (*Vid.* §. 81.)

CAPUT III.

De jure, quod Deo competit in corpus, & vitam, hominum, necnon in res terræ.

§. C. DIXIMUS in præcedentibus, partem quoque cultus divini eſſe, *Deum credere Creatorem univerſi*. (§. 26. §. 38.)

Ex hac autem qualitate Creatoris duo neceſſario ſequuntur: 1. quod Deus jus pleniſſimum habeat in *corpus*, *vitam*, & *actiones* ſuæ creaturæ, 2. quod ſupremum dominium ei competat in *res* hujus terræ.

n. 1. *Primo* igitur Deo pleniſſimum jus competit in *corpus*, *vitam*, & *actiones hominum*. Homo enim eſt opus Creatoris, qui potuit eum creare, vel non creare, adeoque & lege, qua vult, creare. Creatura igi-

igitur hæc ab arbitrio Creatoris dependet ; nec aliquid extra Deum eſt, quod arbitrium hoc impedire poſſit. Deus ergo pro lubitu de ſua creatura diſponere, eique vitam quovis mortis genere auferre poteſt. Atque hoc jure nititur mandatum Abrahamo datum de immolando Iſaaco.

Neque obſtat, hac ratione Deo facultatem tribui homines innocentes cruciatibus exponendi, &c. quod cum ejus perfectione pugnaret. Reſp. Cum omnes homines peccato, adeoque & pœnæ ſint obnoxii, nemo coram Deo innocens dici, adeoque nemo hominum de injuria queri poteſt. Verum, & cruciatus illi aliquando tendunt ad explorandam fidem, & conſtantiam electorum, vel ad manifeſtandam gloriam Dei, vel in ſalutem eorum, qui caſus tales patienter tulerunt, vergunt; idque exemplo JOBI alibi probavimus [n].

n. 2. *Secundo*, ex eadem qualitate Creatoris ſequitur, eum ſupremum dominium in *res terræ* jure ſuo ſibi vindicare. Is enim auctor eſt omnium rerum, quarum uſum quidem conceſſit hominibus, dominium ſupremum autem ſibi reſervavit. Ex hoc igitur imperio pro lubitu de rebus terræ diſponere, eas dignis auferre, & indignis conferre poteſt, nec ulli hominum hactenus fit injuria, quia Deus ſuo jure utitur.

Atque pro hoc ſupremo dominio juſſit Iſraelitis, ut vaſa Ægyptiorum auferrent, Jobumque omnibus exuit bonis.

n. 3. Si quis ergo hominum eo impudentiæ proceſſerit, ut Deo ſuccenſeat quod morbo afficiatur, quod violentæ morti deſtinetur, quod bona ei auferantur, quod honoribus deſtituatur, &c. is negat ſupremum jus Dei in creaturam, adeoque ejus imperio ſeſe eximit; quod pugnat cum cultu Deo debito: inprimis cum cognitum hominibus eſſe debeat, Deum ens perfectiſſimum

---

(n) Diſſert. procem. I. §. 60. & ſup. §. 61.

ſimum calamitates illas nonniſi ex juſtis inferre cauſis. *Vide num.* 1.

§. CI. Ceterum, pleniſſimum jus rebus terræ utendi creaturæ ſuæ conceſſit rerum Creator; & hæc facultas naturali ratione nullo modo reſtricta apparet. Unde liquet, diſtinctionem in res *divini*, & *humani* juris, eſſe juris civilis; adeoque jure Romano demum ſtatutum eſſe, ne res *divini juris* in commercio hominum ſint, & ne in proprietatem ſingulorum venire poſſint.

§. CII. Res autem *divini juris* triplices faciunt JCti Romani: nimirum, *ſacras*, *ſanctas*, & *religioſas*; de quibus ſingulis infra *Lib.* 4. *Cap.* 1. agemus.

LIBER

(o) L. 1. ff. Rer. div.

LIBER TERTIUS.

DE JURE PERSONARUM.

Seu de Jure; quod cuique competit ex hominum ſtatu.

PROŒMIUM.

§. CIII. EXPLICAVIMUS jura, quæ *Deo* competunt, eique ex ſua natura, ac eſſentia propria, ac quæſita ſunt, & quæ homines Deo tribuere tenentur: ſequuntur nunc jura, quæ naturali ratione ſingulis quæſita ſunt, adeoque quæ homo homini tribuere tenetur.

§. XIV. Repetendum autem ex præcedentibus eſt, omne jus, quo homines inter ſe utuntur, pertinere *p* vel ad *perſonas, earumque ſtatum*, vel ad *res*, vel ad *obligationes perſonæ q*.

Incipiemus a *jure perſonarum*, id eſt a jure, quod cuique competit *ex ſtatu hominum*. Hæc enim paria JCtis Romanis eſſe, vel exinde apparet, quia titulus, qui in inſtitutionibus, inſcribitur *de jure perſonarum*, in

(*p*) L. 1. ff. de ſtat. hom. (*q*) Vid. ſup. §. 52.

in Pandectis recenſetur ſub rubro *de ſtatu hominum* [r].

§. CV. Agemus autem *I.* de ſtatu hominum in genere. *Vid. Cap.* 1.

II. Perſonarum differentias, quatenus ex ſtatu hominum oriuntur, explicabimus. *Vide Cap.* 2.

III. Speciatim agemus de ſtatu libertatis. *Vid. Cap.* 3.

IV. Sequetur tractatio de ſtatu familiæ; ubi de nuptiis, de patria poteſtate, & de tutela agetur. *Vid. Cap.* 4.

Denique *V.* Explicabimus ſtatum civitatis. *Vid. Cap. V.*

CAPUT I.

De ſtatu hominum in genere.

§. CVI. STATUS HOMINUM *eſt conditio, per quam perſona capax ſit jurium, quæ ad ſtatum hominum pertinent* [s]. Hic *ſtatus* vel in *genere* homines reddit jurium capaces, vel ſaltem jurium *quorundam*.

§. CVII. Ad *priorem* ſtatus ſpeciem refertur *libertas*. Unde *ſumma* diviſio dicitur perſonarum, quod alii ſint liberi, alii ſervi [t]. Ut igitur perſona jurium in genere capax ſit, requiritur, ut *libera*, id eſt alieno dominio non ſubjecta ſit; ſi enim ſtatus hic ceſſat, omnia perſonæ jura, id eſt omnes ejus facultates agendi, vel habendi, alieno dominio ſubjacent, adeoque ipſa nullius juris capax eſt.

§. CVIII. Ad *poſteriorem* ſtatus ſpeciem pertinet 1. *Civitas*; ut igitur perſona de juribus civitatis partici-

(r) Vid. tot. tit. ff. de ſtat. hom. L. 1. L. 2. ff. eod.
(s) Laut. comp. tit. de ſtat. hom. pr. Parens in hyp. inſt. tit. de Cap. min. §. 1. Struv. Ex. 2. th. 6. (t) L. 3. ff. ſtat. hom.

CAPUT I.

De Juribus, quæ Deo propria ſunt, & in cultu conſiſtunt.

§. LXXVI. JURA quædam Deo in homines competere, eique propria, ac quæſita eſſe, apparet ex *natura perfectiſſimi Creatoris*. Ratio enim nos docet, Deum exiſtere a ſe ipſo, adeoque eſſe ens perfectiſſimum, vel potius omnium perfectionum regulam, ac normam.

Hinc neceſſario ſequitur, omnia ea ad *jus Dei* pertinere, quæ ejus naturæ, ac perfectioni conveniunt, & omnia *jus ejus* lædere, quæ cum perfectione divina pugnant. (Supra §. 67.)

His principiis poſitis apparet, CULTUM eſſe jus Deo proprium, & quæſitum, quia cultus nihil aliud eſt, quam æſtimatio perfectionis. Cum igitur Deus ſit ens perfectiſſimum, non poteſt non velle, ut a creatura ſua colatur, id eſt ut perfectio ejus merito ſuo æſtimetur. *Cultus* igitur eſt *jus*, quod Deo ex ſua natura *ſuum* eſt.

Hoc *jus* Deo quæſitum homo, opus Creatoris, violare, id eſt *cultum* ei denegare, vel perfectioni ejus aliquid contrarium ſtatuere nequit; qui proinde Deum non colit, jus Dei lædit, eique injuriam infert, quam reparare, id eſt jus ſuum cuique tribuere tenetur.

§. LXXVII. *Cauſa* cultus divini eſt *Dei voluntas*, qua coli ſe velle declaravit, & quæ ex ejus eſſentia neceſſario ſequitur; quia non velle coli imperfectionem infert, quæ in Deum non cadit [z].

§. LXXVIII. *Subjectum* ſunt homines rationis uſum habentes. Hinc lex de colendo Deo ad bruta non pertinet, nec ad furioſos, & infantes, quia nec Deum, nec ejus voluntatem cognitam habent.

§. LXXIX.

(z) Supr. §. 47.

§. LXXIX. *Objectum* cultus ſunt omnes actus, qui ex natura, eſſentia, ac perfectione Creatoris inferuntur, & quibus neglectis perfectioni divinæ injuria fieret (*vide* §. 71.). Singulas autem ſpecies cultus divini per indicem capite ſequenti indagabimus.

§. LXXX. *Effectus* cultus divini eſt, ut homines præciſe hæc jura ad cultum pertinentia, Deo tribuere teneantur. Si igitur cultui huic contrarium aliquid agunt, injuriam Deo inferunt, unde oritur reparandi neceſſitas [b].

§. LXXXI. Quæri ſolet, an Magiſtratus crimina in Deum commiſſa punire poſſit? Equidem conſtitutis civitatibus nulla ratio dubitandi ſupereſt, Magiſtratum non tantum *in violatores cultus naturalis*, ſed & *in eos, qui modum colendi publica auctoritate præſcriptum violant*, animadvertere poſſe.

Sane is, qui civitati ſe ſubmittit, promittit, ſe legibus civitatis pariturum; ſi non paret, violat fidem datam, atque ideo puniri poteſt; quæ pœna etiam ad vitam extendi jure poteſt, ſi motus ex contraventione legis vel oriuntur, vel metuuntur [c].

Neque civis excuſare ſe poterit conſcientiæ prætextu, quia in ejus arbitrio eſt deſerere civitatem, & alibi conſcientiæ libertatem quærere: ſi hanc Princeps tollit, injuria agit (§. 106.) Merito autem excipimus caſum, ubi eis, qui aliena ſacra profitentur, fides publica data eſt. Hæc enim eis invitis violari nequit.

§. LXXXII. Hinc jam conſtat, civitati nullum jus coercendi aliam civitatem propter impietatem competere, nec gentem aliam gentem ob crimina in Deum commiſſa punire poſſe. Unde negamus, bella in gentes propter Atheiſmum, idololatriam, aut aliam impietatem licita eſſe [d]. Niſi ipſe Deus vindictam certæ

C 4 gen-

(b) Vid. §. 76. (c) Vid. infra §. 106. (c) Vid.
(d) Diſſentit Grot. L. 2. c. 20. §. 48. ſeq. infra §. 106.

genti committat, quod in populis damnatis factum eſſe, hiſtoria ſacra nos docet.

CAPUT II.

De Cultus Divini partibus.

§. LXXXIII. PRIMA, & præcipua cultus divini pars, quatenus ex ratione naturali inferri poteſt, conſiſtit in cognitione Dei, nimirum, *Deum exiſtere neceſſario* (*Vid.* §. 24.). Hæc exiſtentia neceſſaria eſt jus Dei, quod a creatura ei tribui debet. Qui igitur exiſtentiam Dei neceſſariam negant, eo ipſo negant, ſe ab eo cauſam habere; adeoque ſe ejus imperio, & juri eximunt, eoque jus Dei violant, & injuriam in Deum committunt. Unde ſequitur, ATHEISMUM atrociſſimum crimen natura eſſe, quia jus Deo quæſitum ab ejus creatura aufertur.

§. LXXXIV. *Secunda pars* cultus eſt, *Deum* cognoſcere *unum* (*vid. d.* §. 24.); hæc enim unitas inſeparabilis eſt ab ejus exiſtentia, utpote quæ conceſſa cauſarum pluralitate plane fit incerta. Qui igitur pluralitatem Deorum ſtatuunt, revera exiſtentiam Dei negant, indequejus Deo quæſitum auferunt, eoque injuriam Deo faciunt, unde POLYTHEISMUS itidem crimen eſt naturale.

§. LXXXV. *Tertia* cultus divini pars eſt, cognoſcere, *Deum* eſſe *ſpiritum* (§. 24.) id eſt ens ab omni materia ſeparatum; contradictio enim eſt, materiæ facultatem cogitandi, aliaque attributa divina tribuere. Hoc attributum Deo ex ejus eſſentia proprium; indeque jus ei quæſitum eſt: qui proinde Deum rem materialem ſtatuit, eumque in imagine colit, adeoque Creatorem cum creatura confundit, injuriam enti perfectiſſimo infert, & jus Dei violat; unde *idololatria* ratione naturali crimen eſt.

§. LXXXVI.

§. LXXXVI. *Quarta* cultus divini pars eſt, *Deum credere Creatorem univerſi, & hominum* (§. 26. & §. 100.), adeoque & dominum creaturarum, quia id negantes hoc ipſo tanquam ſubditi rebelles imperio divino ſe eripiunt, adeoque jus Dei turbant, indeque crimen læſæ Majeſtatis divinæ committunt. *Vid. Cap. ſeq.*

§. LXXXVII. *Quinta* cultus divini pars eſt, credere; *Deum eſſe providentem*, (vid. §. 27.) eumque *curare* non tantum ordinem naturæ, ſed & actiones humanas, ita ut præmia tribuat bonis, pœnas vero malis. Qui ergo negat providentiam, jus Dei tollit, Deum imbellem, & omnium rerum ignarum ſtatuit; & cum nihil a Deo aut ſperet, aut metuat, eo ipſo cultum ei denegat, quod naturali ratione impietatem infert.

§. LXXXVIII. Atque eadem ratio eſt reliquorum attributorum, nimirum, *omnipotentiæ*, *& omniſcientiæ*: (Vid. §. 28.) Si enim Deus non omnia *poteſt* agere, executio legum naturalium dubia redditur: Et ſi humanas actiones *ignorat*, neque præmia, neque pœnas pro merito tribuere poteſt agentibus. Quo ipſo omnis effectus legis naturalis ceſſat.

§. LXXXIX. Atque hæ ſunt notiones, quas contemplativas vocat GROTIUS, & quas culpa non vacare, ait (e). Ex his jam ſequuntur notiones activæ. Nam poſito fine, id eſt cultu neceſſario, etiam ponitur, Deum omnia fieri voluiſſe, ſine quibus cultus ille perfici nequit; adeoque homines nihil omittere poſſe, quod cultui illi, vel indirecte, vel directe repugnat [*vid.* §. 47. 49. *&* 52.]. Hinc igitur ſequitur.

§. XC. *Sexto*, Deum adorandum, & laudandum eſſe. Adoratio enim, & laus, ſunt media perfectionem divinam manifeſtandi, gratique animi notam teſtificandi, adeoque modi colendi Deum. Qui ergo injurias in Deum evomit, is cultum ei debitum denegat, adeoque

(e) L. 2. c. 20. §. 46.

que jus Deo proprium violat, unde *blaſphemia* naturali ratione delictum eſt.

§. XCI. *Septimo*, pœnitentia cultus divini pars eſt; cum enim offendamus quotidie ens illud perfectiſſimum, ratio nobis dictat, pœna divina nos dignos eſſe, adeoque placari offenſum numen debere, quod nonniſi pœnitentiam agendo fieri poteſt. Atque hæc ratio eſt, cur omnes gentes ſacrificia Diis iratis obtulerint.

§. XCII. *Porro*, preces quoque pars cultus ſunt. Cum enim omnia bona a Deo veniant, gratias ei pro beneficiis in nos collatis agere, & implorare ejus opem neceſſario debemus, ut bonorum illorum participes nos faciat, & mala avertat. Si enim id negligimus, vel id fit opinione meriti noſtri ſufficientis, vel ex contemtu. Utrumque pugnat cum cultu divino, adeoque cum jure naturali.

§. XCIII. Atque hæc *immediate* ad cultum divinum pertinent. Sunt autem præterea quidam actus, qui *mediate* ad cultum divinum referuntur, & ſic naturali quoque ratione præcepti cenſeri debent.

Ita enim *Octavo* is, qui per nomen Dei jurat, vel *promittendo* aliquid, vel *aſſerendo* g, neceſſario fidem datam ſervare, vel verum dicere tenetur; quia ſi fidem fallit, vel falſum aſſerit, Deum teſtem perfidiæ, & mendacii adhiberet, quod cum perfectione divina, adeoque ejus cultu pugnat i: quod plenius in materia de promiſſis h explicabimus.

§. XCIV. *Nono*, ſpecies quoque cultus eſt, *jus ſuum cuique tribuere*, i. e. officia hominibus jure naturæ debita præſtare. Cum enim alibi i probatum a nobis ſit, Deum legem dediſſe hominibus, ut ſuum cuique tribuant; inde neceſſario ſequitur, divinæ perfectioni inſultare, eum, qui voluntatem illam violat. Atque hinc legem naturæ turbare, id eſt jus ſuum cui-

(g) Vid. infr. L. 5. c. 2. Sect. 1. (h) Dict. L. 5. c. 3.
(i) Vid. §. 41. §. 46. ſeq.

cuique non tribuere, crimen natura eſt; & jus Deo competit, pœnam ſive immediate, ſive per vicarios ſuos exigendi ab hominibus tranſgreſſoribus illarum legum.

§. XCV. Hinc jam apparet, homines contra Dei voluntatem, & juſſum agentes cu...i ipſius aliquid contrarium perpetrare, *etſi aliis hominibus jus ex tali facto non auferatur*. Quoties enim de voluntate Creatoris conſtat, certum eſt, hominibus jus non eſſe voluntatem illam divinam evertendi: jus enim Deo quæſitum auferrent.

Atque ex hoc principio *Sodomia*, *Autocheiria*, *Caſtratio*, *Blaſphemia*, *Inceſtus*, *&c.* crimina ſunt jure naturæ prohibita; quia etſi aliis hominibus nulla fiat injuria, nec jus eorum turbetur, tamen jus Dei violatur; finis enim creationis, id eſt voluntas Creatoris, evertitur, eoque cultus ei debitus tollitur.

Atque huc quoque pertinet crimen *Onaniticum*. Crimen hoc occaſione Onani filii Judæ nomen accepit, qui cum fratris viduam ducere ſecundum legem coactus fuit, ſemen in terram dejecit, quia liberi inde nati non ſui, ſed defuncti fratris eſſe reputarentur; & ideo morte mulctatus a Deo eſt [k]. Hinc hodieque multi ſunt, qui capitali pœna eum dignum ſtatuunt, qui ſemen perdit [l].

§. XCVI. Hæc igitur capita ſunt religionis naturalis, quæ dictante recta ratione omnibus hominibus innoteſcunt. Cum igitur eis conſtet, jus hoc Deo quæſitum eſſe, neceſſario inde ſequitur, hoc jus ab hominibus ei tribui debere, nec ſine ſcelere Deo auferri poſſe.

§. XCVII. *Denique* jus quoque Dei violatur, *ſi quis perfectionum regulas omittit*, adeoque liberalitatem, charitatem, patientiam, &c. cum poſſit, non exercet;

(k) Gen. 38. V. 8. 9. 10. (*l*) Matth. de Crim. tit. 5. 3. 6. n. 8. in fin.

cet; cum enim cultus divini pars ſit imitari perfectiones divinas, adeoque & benefacere aliis, injuriam Deo infert, qui partes hujus cultus negligit. Et licet in foro ſoli actio in eum non detur, Deum tamen pœnas ideo olim ſumturum eſſe, certum eſt, & ex ipſa perfectione divina ſequitur. (*Vid. Diſſert. procem.* 2. §. 32. & 33.

§. XCVIII. Omnis reliqua religionum capita, quæ ad *modum colendi* pertinent, non ex ratione fluunt, ſed per revelationem demum publicata ſunt; qui igitur revelationem illam non credit, errat, at crimen naturali jure non committit. Unde is, qui in *aliis fidei articulis errat*, criminis reus natura non eſt; hi enim argumentis mere naturalibus perſuaderi non poſſunt, ſed nituntur hiſtoria tum reſurrectionis Chriſti, tum miraculorum ab ipſo, & Apoſtolis editorum: quæ res eſt facti, olim quidem irrefragabilibus teſtimoniis probata, ſed olim; ita ut & hæc queſtio facti ſit, & jam perantiqui: quo magis fit, ut hæc doctrina ab his, qui nunc primum eam audiunt, penitus in animum admitti nequeat, niſi ſecretis Dei auxiliis accedentibus *, &c. Quæ ſunt verba GROTII (m).

* Ad ea quæ ſunt fidei, cum ſint ſupra rationem humanam, non poſſumus pervenire niſi per gratiam; & contra Deum peccat, quicunque Divinæ revelationis compos, de fidei articulis aut dubitet, aut non credat. Hæc autem revelatio eſt Sacra Scriptura, a qua cognoſcimus creationem rerum omnium ex nihilo, generis humani originem, primævam hominis integritatem, & ſubſequentem lapſum. Ea nos inſtruit accuratiſſime de eſſentia Dei, & voluntate, de carnis reſurrectione, de futuro judicio, & juſtorum injuſtorumque poſt mortem conditione. Oſtendit Chriſtum, qui Deo pro hominibus ſatisfecit pleniſſime, & cui adhærentes per fidem, gratiæ Dei quam certiſſime fiant

(m) L. 2. c. 20. §. 48. n. 1.

ſtant participes. Oſtendit Spiritum Sanctum, qui hæc ſervatoris merita adplicet, imaginem in iis divinam inſtauret, & novas vires ſufficiat. In ea nihil eſt, quod Deo indignum ſit, at omnia ita comparata, ut ſtatim Deum auctorem prodant. Ipſa eſt antiquiſſima, & inter tot tyrannorum furores, & Judæorum Chriſtianorumque lanienas illæſa ſemper ſervata eſt, nec quidquam ejus corpori per tantam fatorum ſeriem deceſſit. Eidem denique omnes divinæ revelationis characteres conveniunt, adeo ut dubitandi ſine crimine non ſit locus; immo ſi cum aliis conferatur, ejus indoles, atque inconcuſſa veritas magis atque magis eluceſcat.

§. XCIX. Ceterum, alibi jam dictum eſt, Magiſtratum eos, qui his religionis capitibus ſubſcribere detrectant, civitate pellere, & ſi contra legis prohibitionem eis aliquid contrarium doceant, & inde motus oriantur, corporis, immo capitis pœna plectere poſſe. Prohiberi autem cultus civibus nequit, ſi fides publica eis ſemel data ſit. (*Vid.* §. 81.)

CAPUT III.

De jure, quod Deo competit in corpus, & vitam, hominum, necnon in res terræ.

§. C. DIXIMUS in præcedentibus, partem quoque cultus divini eſſe, *Deum credere Creatorem univerſi*. (§. 26. §. 38.)

Ex hac autem qualitate Creatoris duo neceſſario ſequuntur: 1. quod Deus jus pleniſſimum habeat in *corpus*, *vitam*, & *actiones* ſuæ creaturæ, 2. quod ſupremum dominium ei competat in *res* hujus terræ.

n. 1. *Primo* igitur Deo pleniſſimum jus competit in *corpus*, *vitam*, & *actiones hominum*. Homo enim eſt opus Creatoris, qui potuit eum creare, vel non creare, adeoque & lege, qua vult, creare. Creatura

igi-

igitur hæc ab arbitrio Creatoris dependet ; nec aliquid extra Deum eſt, quod arbitrium hoc impedire poſſit. Deus ergo pro lubitu de ſua creatura diſponere, eique vitam quovis mortis genere auferre poteſt. Atque hoc jure nititur mandatum Abrahamo datum de immolando Iſaaco.

Neque obſtat, hac ratione Deo facultatem tribui homines innocentes cruciatibus exponendi, &c. quod cum ejus perfectione pugnaret. Reſp. Cum omnes homines peccato, adeoque & pœnæ ſint obnoxii, nemo coram Deo innocens dici, adeoque nemo hominum de injuria queri poteſt. Verum, & cruciatus illi aliquando tendunt ad explorandam fidem, & conſtantiam electorum, vel ad manifeſtandam gloriam Dei, vel in ſalutem eorum, qui caſus tales patienter tulerunt, vergunt; idque exemplo JOBI alibi probavimus [n].

n. 2. *Secundo*, ex eadem qualitate Creatoris ſequitur, eum ſupremum dominium in *res terræ* jure ſuo ſibi vindicare. Is enim auctor eſt omnium rerum, quarum uſum quidem conceſſit hominibus, dominium ſupremum autem ſibi reſervavit. Ex hoc igitur imperio pro lubitu de rebus terræ diſponere, eas dignis auferre, & indignis conferre poteſt, nec ulli hominum hactenus fit injuria, quia Deus ſuo jure utitur.

Atque pro hoc ſupremo dominio juſſit Iſraelitis, ut vaſa Ægyptiorum auferrent, Jobumque omnibus exuit bonis.

n. 3. Si quis ergo hominum eo impudentiæ proceſſerit, ut Deo ſuccenſeat quod morbo afficiatur, quod violentæ morti deſtinetur, quod bona ei auferantur, quod honoribus deſtituatur, &c. is negat ſupremum jus Dei in creaturam, adeoque ejus imperio ſeſe eximit; quod pugnat cum cultu Deo debito: inprimis cum cognitum hominibus eſſe debeat, Deum ens perfectiſſimum

(*n*) Diſſert. proœm. I. §. 60. & ſup. §. 61.

ſimum calamitates illas nonniſi ex juſtis inferre cauſis. *Vide num.* 1.

§. CI. Ceterum, pleniſſimum jus rebus terræ utendi creaturæ ſuæ conceſſit rerum Creator; & hæc facultas naturali ratione nullo modo reſtricta apparet. Unde liquet, diſtinctionem in res *divini*, *&* *humani* juris, eſſe juris civilis; adeoque jure Romano demum ſtatutum eſſe, ne res *divini juris* in commercio hominum ſint, & ne in proprietatem ſingulorum venire poſſint.

§. CII. Res autem *divini juris* triplices faciunt JCti Romani: nimirum, *ſacras*, *ſanctas*, *&* *religioſas*; de quibus ſingulis infra *Lib.* 4. *Cap.* 1. agemus.

LIBER

(a) L. 1. ff. Rer. div.

LIBER TERTIUS.

DE JURE PERSONARUM.

Seu de Jure; quod cuique competit ex hominum ſtatu.

PROOEMIUM.

§. CIII. EXPLICAVIMUS jura, quæ *Deo* competunt, eique ex ſua natura, ac eſſentia propria, ac quæſita ſunt, & quæ homines Deo tribuere tenentur: ſequuntur nunc jura, quæ naturali ratione ſingulis quæſita ſunt, adeoque quæ homo homini tribuere tenetur.

§. XIV. Repetendum autem ex præcedentibus eſt, omne jus, quo homines inter ſe utuntur, pertinere *p* vel ad *perſonas*, *earumque ſtatum*, vel ad *res*, vel ad *obligationes perſonæ q*.

Incipiemus a *jure perſonarum*, id eſt a jure, quod cuique competit *ex ſtatu hominum*. Hæc enim paria JCtis Romanis eſſe, vel exinde apparet, quia titulus, qui in inſtitutionibus inſcribitur *de jure perſonarum*, in

(*p*) L. 1. ff. de ſtat. hom. (*q*) Vid. ſup. §. 52.

in Pandectis recenſetur ſub rubro *de ſtatu hominum* [r].

§. CV. Agemus autem *I.* de ſtatu hominum in genere. *Vid. Cap.* 1.

II. Perſonarum differentias, quatenus ex ſtatu hominum oriuntur, explicabimus. *Vide Cap.* 2.

III. Speciatim agemus de ſtatu libertatis. *Vid. Cap.* 3.

IV. Sequetur tractatio de ſtatu familiæ; ubi de nuptiis, de patria poteſtate, & de tutela agetur. *Vid. Cap.* 4.

Denique *V.* Explicabimus ſtatum civitatis. *Vid. Cap. V.*

CAPUT I.

De ſtatu hominum in genere.

§. CVI. STATUS HOMINUM *eſt conditio, per quam perſona capax ſit jurium, quæ ad ſtatum hominum pertinent* [s]. Hic *ſtatus* vel in *genere* homines reddit jurium capaces, vel ſaltem jurium *quorundam*.

§. CVII. Ad *priorem* ſtatus ſpeciem refertur *libertas*. Unde *ſumma* diviſio dicitur perſonarum, quod alii ſint liberi, alii ſervi [t]. Ut igitur perſona jurium in genere capax ſit, requiritur, ut *libera*, id eſt alieno dominio non ſubjecta ſit; ſi enim ſtatus hic ceſſat, omnia perſonæ jura, id eſt omnes ejus facultates agendi, vel habendi, alieno dominio ſubjacent, adeoque ipſa nullius juris capax eſt.

§. CVIII. Ad *poſteriorem* ſtatus ſpeciem pertinet 1. *Civitas*; ut igitur perſona de juribus civitatis partici-

---

(r) Vid. tot. tit. ff. de ſtat. hom. L. 1. L. 2. ff. eod.

(s) Laut. comp. tit. de ſtat. hom. pr. Parens in hyp. inſt. tit. de Cap. min. §. 1. Struv. Ex. 2. th. 6. (t) L. 3. ff. ſtat. hom.

pare poſſit, requiritur, præter libertatem, ut membrum ſit illius civitatis, ceſſante enim civitate, perſona ab omnibus juribus illi civitati propriis excluditur: 2. *Familia*; nemo enim etſi liber, & licet civis ſit, jura familiæ ſibi arrogare poteſt, niſi pars ſit illius familiæ. Qui proinde ſtatum hunc familiæ non habent, incapaces ſunt eorum jurium, quæ familiæ adhærent.

§. CIX. Recte igitur JCti Romani ajunt, tria nos habere ad eum effectum, ut jurium civilium fiamus capaces, *libertatem*, *civitatem*, & *familiam* [u].

§. CX. CAUSA *ſtatus hominum* eſt ipſa ratio naturalis, quod in ſingulis ſpeciebus probabimus.

§. CXI. SUBJECTUM illius ſtatus ſunt perſonæ, quatenus vel *liberæ* ſunt, vel *cives*, vel membra *familiæ*.

§. CXII. OBJECTUM ſtatus hominum ſunt jura, quæ ex *libertate*, *civitate*, & *familia* oriuntur.

§. CXIII. EFFECTUS intuitu ejus, qui ſtatum habet, in eo conſiſtit, quod jura, quæ ſtatum illum comitantur, defendere poſſit vel bello, ſi ſit ſumma poteſtas, vel per actiones, quas JCti Romani vocant *actiones præjudiciales* [v].

Hæ actiones neque ſunt reales, nec perſonales. Non *reales*, quia ex hypotheſi juris Romani quatuor ſaltem ſunt ſpecies juris in re, ex quarum nulla actio præjudicialis oritur: neque *perſonales*, quia actionibus præjudicialibus non agimus ut alter aliquid faciat, vel præſtet, ſed ut agnoſcat, me eſſe liberum, vel civem, vel membrum familiæ.

Neque obſtat, jure Romano has actiones *in rem di-*

ctas

(u) l. fin. ff. Cap. dem. (v) §. 13. inſt. de act. L. 1. §. 18. ff Agnoſc. Lib. l. 130. pr. l. 37. O. A. L. 1. §. 2. R. V. Robert. L. 1. ſent. 13. Rævard. L. 1. 2. de præjudiciis Bachov. de action. diſp. 1. th. 19. & Treutl. vol. 2. diſp. 26. th. 4. & late Muller. ad Struv. Ex. 40. §. 62. lit. a.

ti [x], indeque & a Doctoribus [y], & a Grotio [z] quoque eo referri. Reſp. Pugnat id cum natura actionum realium. Per actiones *in rem* aſſero, rem meam, & in meo dominio eſſe: quis vero ſtatuet, parentes, liberos, uxores, agnatos, cives, &c. in dominio eſſe ejus, qui præjudiciali actione agit? Sane, diſerte traditur in jure Romano [a], liberas perſonas, quæ ſunt juris noſtri, uti liberi, non peti per rei vindicationem; ſed præjudiciis, id eſt actionibus præjudicialibus.

§. CXIV. Homo, qui ſtatum habet, *caput* vocatur, unde quoties ſtatus ille mutatur, *capite* minui dicitur. Uti igitur ſtatus hominum triplex eſt, ita & mutatio ſtatus, ſeu *capitis deminutio*, triplici modo contingit, nimirum, ſi *vel* libertas tollitur, *vel* civitas auſertur, *vel* ſi quis membrum familiæ eſſe deſinit.

§. CXV. Antequam vero ſingulas ſpecies, quæ ſtatum hominum conſtituunt, explicemus, differentias perſonarum in genere prius examinabimus.

CAPUT II.

De Perſonarum differentia quoad effectum Juris.

§. CXVI. UT appareat, quænam perſonæ ſtatum habeant, neceſſe eſt examinare differentias perſonarum.

§. CXVII. Perſonæ 1. vel ſunt *liberi*, vel *ſervi* [b]. LIBERI ſunt, qui ſuo arbitrio omnia agunt, quæ jure, vel vi non prohibentur: SERVI, qui alieno dominio ſubjiciuntur.

§. CXVIII. Liberi ſunt vel *ingenui*, qui liberi na-

(x) §. 13. inſt. act. ibique Theoph. (y) Conf Par. hyp. inſt. tit. de Act. §. 16. (z) Grot. L. 2. c. 10. §. 1. Diſſ. Proœm. V. §. 13. & §. 15. (a) L. 1. §. 2. R. V. (b) pr. inſt. de jur. perſonar.

ti, nec in juſtam ſervitutem redacti ſunt [c]: vel *libertini*, qui ex juſta ſervitute manumiſſi ſunt [d]; hi igitur naturali ratione quoque ab ingenuis differunt, quia ex diſpoſitione dominorum ſub certa lege libertatem conſecuti ſunt. Merito igitur JCtus ait [e], jure gentium (id eſt naturæ) triplex hominum nomen ortum eſſe, *liberorum*, *ſervorum*, *&* *libertinorum*.

§. CXIX. Perſonæ *II.* ſunt vel *ſui*, vel *alieni juris* [f]. SUI JURIS ſunt qui alterius poteſtati non ſubjacent, ut patres familias, & matres familias [g]. ALIENI JURIS, qui ſunt ſub poteſtate patria [h], vel dominica [i].

Non ergo alieni juris eſt 1. UXOR, quia non eſt in dominio mariti conſtituta, ſed ſocia, ac conſors jurium maritalium, adeoque ſui juris [k]: nec 2. PUPILLUS etſi ſub tutela conſtitutus [l]; nam is ſuo jure omnia habet, & agit, adeoque alieno dominio non eſt ſubjectus, ſed adminiſtratio ſaltem conceditur tutori.

§. CXX. *III.* Perſonæ ſunt vel *cives*, vel *extranei*. CIVES, qui jurium civitatis, cujus pars ſunt, capaces ſunt: EXTRANEI, qui non ſunt pars civitatis, adeoque a juribus civitatis illius excluduntur [m].

§. CXXI. *IV.* Perſonæ ſunt vel *ſub tutela*, *&* *cura*, vel *non ſunt* [n]. *Illæ* ſunt, quæ per ætatem, vel aliam cauſam, ſe ipſas defendere non poſſunt, uti impuberes, furioſi, &c. Harum enim perſonarum curam vel familia, vel civitas ſuſcipere tenetur, de quo mox.

§. CXXII. Præterea perſonæ ſunt (*a*) vel nati, vel naſcituri [o]; (*b*) vel maſculi, vel fœminæ, vel hermaphroditæ [p]; (*c*) vel uxores, vel virgines, vel vi-

---

(*c*) Tot. tit. inſt. de ingenuis. (*d*) pr. inſt. de libertinis. (*e*) in L. 4. ff. de juſt. & jur. (*f*) Tot. tit inſt. de his, qui ſui, vel al. (*g*) Leg. 1. L. 4. ff. his, qui ſui, vel al. (*h*) Vid. c. 5. (*i*) Vid. infr. §. 130. (*k*) L. 4. his, qui ſui, vel al. jur. (*l*) d. L. 4. (*m*) Laut. comp. p. 12. in fin. (*n*) §. 1. 2. inſtit. de tutelis. (*o*) Laut. Comp. p. 13. (*p*) Laut. d. p. 13.

viduæ, &c. At hæ differentiæ ad ſtatum perſonarum non pertinent *q*.

Natura enim conditionem harum perſonarum nulla ſpecialia jura comitantur, neque commoda quædam propria huic qualitati cohærent, ſed eadem jura in naſcituris, in fœminis, in hermaphroditis, in virginibus, & viduis obtinent, quæ in natis, & in maſculis, in uxoribus, &c.

Cum vero naſcituri præſens jus non habeant, ſed eventuale, ſi ſcilicet nati fuerint, interim venter jura naſciturorum repræſentat. Hinc mater ventris nomine in poſſeſſionem mittitur *r* (at ſi per calumniam ſe gravidam dixerit, actione in factum ideo tenetur *s*). Ad exemplum hujus Prætor quoque, ſi venter præteritus fuerit a patre, matrem mittebat in poſſeſſionem dato curatore *t*.

CAPUT III.

De ſtatu Libertatis, & modis illum finiendi.

§. CXXIII. PRIMUS, ac præcipuus hominum ſtatus, eſt STATUS LIBERTATIS *u*.

§. CXXIV. *Libertas* autem a JCtis Romanis definitur, *facultas naturalis agendi quicquid libet, niſi ſi quid vi, vel jure prohibeatur* *v*. PERSIUS *x* libertatem eodem modo deſcribit.

Cur mihi non liceat, juſſit quodcunque voluntas,
Excepto ſi quid Maſuri rubrica vetavit?

D 3 Li-

(*q*) Diſſentit Struv. Ex. 3. th. 1. 2. (*r*) tot. tit. ff. ſi mulier ventris nomine &c. (*t*) tot. tit. ff. de ventre in poſſeſſ mitt. (*u*) Unde ſumma perſonarum diviſio dicitur, quod alii ſint liberi, alii ſervi. L. 3. ff. de ſtat. hom. (*v*) L. 4. pr. de ſtat. hom. (*x*) Satyr. 5. V. 89.

cet; cum enim cultus divini pars ſit imitari perfectiones divinas, adeoque & benefacere aliis, injuriam Deo infert, qui partes hujus cultus negligit. Et licet in foro ſoli actio in eum non detur, Deum tamen pœnas ideo olim ſumturum eſſe, certum eſt, & ex ipſa perfectione divina ſequitur. (*Vid. Diſſert. prœm.* 2. §. 32. & 33.

§. XCVIII. Omnis reliqua religionum capita, quæ ad *modum colendi* pertinent, non ex ratione fluunt, ſed per revelationem demum publicata ſunt; qui igiiur revelationem illam non credit, errat, at crimen naturali jure non committit. Unde is, qui in *aliis fidei articulis errat*, criminis reus natura non eſt; hi enim argumentis mere naturalibus perſuaderi non poſſunt, ſed nituntur hiſtoria tum reſurrectionis Chriſti, tum miraculorum ab ipſo, & Apoſtolis editorum: quæ res eſt facti, olim quidem irrefragabilibus teſtimoniis probata, ſed olim; ita ut & hæc queſtio facti ſit, & jam perantiqui: quo magis fit, ut hæc doctrina ab his, qui nunc primum eam audiunt, penitus in animum admitti nequeat, niſi ſecretis Dei auxiliis accedentibus *, &c. Quæ ſunt verba GROTII (m);

* Ad ea quæ ſunt fidei, cum ſint ſupra rationem humanam, non poſſumus pervenire niſi per gratiam; & contra Deum peccat, quicunque Divinæ revelationis compos, de fidei articulis aut dubitet, aut non credat. Hæc autem revelatio eſt Sacra Scriptura, a qua cognoſcimus creationem rerum omnium ex nihilo, generis humani originem, primævam hominis integritatem, & ſubſequentem lapſum. Ea nos inſtruit accuratiſſime de eſſentia Dei, & voluntate, de carnis reſurrectione, de futuro judicio, & juſtorum injuſtorumque poſt mortem conditione. Oſtendit Chriſtum, qui Deo pro hominibus ſatisfecit pleniſſime, & cui adhærentes per fidem, gratiæ Dei quam certiſſime

fiant

(m) L. 2. c. 20. §. 48. n. 1.

fiant participes. Oſtendit Spiritum Sanctum, qui hæc ſervatoris merita adplicet, imaginem in iis divinam inſtauret, & novas vires ſufficiat. In ea nihil eſt, quod Deo indignum ſit, at omnia ita comparata, ut ſtatim Deum auctorem prodant. Ipſa eſt antiquiſſima, & inter tot tyrannorum furores, & Judæorum Chriſtianorumque lanienas illæſa ſemper ſervata eſt, nec quidquam ejus corpori per tantam fatorum ſeriem deceſſit. Eidem denique omnes divinæ revelationis characteres conveniunt, adeo ut dubitandi ſine crimine non ſit locus; immo ſi cum aliis conferatur, ejus indoles, atque inconcuſſa veritas magis atque magis eluceſcat.

§. XCIX. Ceterum, alibi jam dictum eſt, Magiſtratum eos, qui his religionis capitibus ſubſcribere detrectant, civitate pellere, & ſi contra legis prohibitionem eis aliquid contrarium doceant, & inde motus oriantur, corporis, immo capitis pœna plectere poſſe. Prohiberi autem cultus civibus nequit, ſi fides publica eis ſemel data ſit. (*Vid.* §. 81.)

CAPUT III.

De jure, quod Deo competit in corpus, & vitam, hominum, necnon in res terræ.

§. C. DIXIMUS in præcedentibus, partem quoque cultus divini eſſe, *Deum credere Creatorem univerſi*. (§. 26. §. 38.)

Ex hac autem qualitate Creatoris duo neceſſario ſequuntur: 1. quod Deus jus pleniſſimum habeat in *corpus*, *vitam*, & *actiones* ſuæ creaturæ, 2. quod ſupremum dominium ei competat in *res* hujus terræ.

n. 1. *Primo* igitur Deo pleniſſimum jus competit in *corpus*, *vitam*, & *actiones hominum*. Homo enim eſt opus Creatoris, qui potuit eum creare, vel non creare, adeoque & lege, qua vult, creare. Creatura

igi-

igitur hæc ab arbitrio Creatoris dependet ; nec aliquid extra Deum eſt, quod arbitrium hoc impedire poſſit. Deus ergo pro lubitu de ſua creatura diſponere, eique vitam quovis mortis genere auferre poteſt. Atque hoc jure nititur mandatum Abrahamo datum de immolando Iſaaco.

Neque obſtat, hac ratione Deo facultatem tribui homines innocentes cruciatibus exponendi, &c. quod cum ejus perfectione pugnaret. Reſp. Cum omnes homines peccato, adeoque & pœnæ ſint obnoxii, nemo coram Deo innocens dici, adeoque nemo hominum de injuria queri poteſt. Verum, & cruciatus illi aliquando tendunt ad explorandam fidem, & conſtantiam electorum, vel ad manifeſtandam gloriam Dei, vel in ſalutem eorum, qui caſus tales patienter tulerunt, vergunt; idque exemplo JOBI alibi probavimus [n].

n. 2. *Secundo*, ex eadem qualitate Creatoris ſequitur, eum ſupremum dominium in *res terræ* jure ſuo ſibi vindicare. Is enim auctor eſt omnium rerum, quarum uſum quidem conceſſit hominibus, dominium ſupremum autem ſibi reſervavit. Ex hoc igitur imperio pro lubitu de rebus terræ diſponere, eas dignis auferre, & indignis conferre poteſt, nec ulli hominum hactenus fit injuria, quia Deus ſuo jure utitur.

Atque pro hoc ſupremo dominio juſſit Iſraelitis, ut vaſa Ægyptiorum auferrent, Jobumque omnibus exuit bonis.

n. 3. Si quis ergo hominum eo impudentiæ proceſſerit, ut Deo ſuccenſeat quod morbo afficiatur, quod violentæ morti deſtinetur, quod bona ei auferantur, quod honoribus deſtituatur, &c. is negat ſupremum jus Dei in creaturam, adeoque ejus imperio ſeſe eximit; quod pugnat cum cultu Deo debito: inprimis cum cognitum hominibus eſſe debeat, Deum ens perfectiſſimum

(n) Diſſert. procem. I. §. 60. & ſup. §. 61.

ſimum calamitates illas nonniſi ex juſtis inferre cauſis. *Vide num.* 1.

§. CI. Ceterum, pleniſſimum jus rebus terræ utendi creaturæ ſuæ conceſſit rerum Creator; & hæc facultas naturali ratione nullo modo reſtricta apparet. Unde liquet, diſtinctionem in res *divini*, & *humani* juris • eſſe juris civilis; adeoque jure Romano demum ſtatutum eſſe, ne res *divini juris* in commercio hominum ſint, & ne in proprietatem ſingulorum venire poſſint.

§. CII. Res autem *divini juris* triplices faciunt JCti Romani: nimirum, *ſacras*, *ſanctas*, & *religioſas*; de quibus ſingulis infra *Lib.* 4. *Cap.* 1. agemus.

LIBER

(a) L. 1. ff. Rer. div.

LIBER TERTIUS.

DE JURE PERSONARUM.

Seu de Jure; quod cuique competit ex hominum ſtatu.

PROŒMIUM.

§. CIII. EXPLICAVIMUS jura, quæ *Deo* competunt, eique ex ſua natura, ac eſſentia propria, ac quæſita ſunt, & quæ homines Deo tribuere tenentur: ſequuntur nunc jura, quæ naturali ratione ſingulis quæſita ſunt, adeoque quæ homo homini tribuere tenetur.

§. XIV. Repetendum autem ex præcedentibus eſt, omne jus, quo homines inter ſe utuntur, pertinere [p] vel ad *perſonas*, *earumque ſtatum*, vel ad *res*, vel ad *obligationes perſonæ* [q].

Incipiemus a *jure perſonarum*, id eſt a jure, quod cuique competit *ex ſtatu hominum*. Hæc enim paria JCtis Romanis eſſe, vel exinde apparet, quia titulus, qui in inſtitutionibus, inſcribitur *de jure perſonarum*, in

---

(*p*) L. 1. ff. de ſtat. hom. (*q*) Vid. ſup. §. 52.

in Pandectis recenſetur ſub rubro *de ſtatu hominum* (r).

§. CV. Agemus autem *I.* de ſtatu hominum in genere. *Vid. Cap.* 1.

II. Perſonarum differentias, quatenus ex ſtatu hominum oriuntur, explicabimus. *Vide Cap.* 2.

III. Speciatim agemus de ſtatu libertatis. *Vid. Cap.* 3.

IV. Sequetur tractatio de ſtatu familiæ; ubi de nuptiis, de patria poteſtate, & de tutela agetur. *Vid. Cap.* 4.

Denique *V.* Explicabimus ſtatum civitatis. *Vid. Cap. V.*

CAPUT I.

De ſtatu hominum in genere.

§. CVI. STATUS HOMINUM *eſt conditio, per quam perſona capax ſit jurium, quæ ad ſtatum hominum pertinent* (s). Hic *ſtatus* vel in *genere* homines reddit jurium capaces, vel ſaltem jurium *quorundam*.

§. CVII. Ad *priorem* ſtatus ſpeciem refertur *libertas*. Unde *ſumma* diviſio dicitur perſonarum, quod alii ſint liberi, alii ſervi (t). Ut igitur perſona jurium in genere capax ſit, requiritur, ut *libera*, id eſt alieno dominio non ſubjecta ſit; ſi enim ſtatus hic ceſſat, omnia perſonæ jura, id eſt omnes ejus facultates agendi, vel habendi, alieno dominio ſubjacent, adeoque ipſa nullius juris capax eſt.

§. CVIII. Ad *poſteriorem* ſtatus ſpeciem pertinet 1. *Civitas*; ut igitur perſona de juribus civitatis partici-

---

(r) Vid. tot. tit. ff. de ſtat. hom. L. 1. L. 2. ff. eod.

(s) Laut. comp. tit. de ſtat. hom. pr. Parens in hyp. inſt. tit. de Cap. min. §. 1. Struv. Ex. 2. th. 6.

(t) L. 3. ff. ſtat. hom.

pare poſſit, requiritur, præter libertatem, ut membrum ſit illius civitatis, ceſſante enim civitate, perſona ab omnibus juribus illi civitati propriis excluditur: 2. *Familia*; nemo enim etſi liber, & licet civis ſit, jura familiæ ſibi arrogare poteſt, niſi pars ſit illius familiæ. Qui proinde ſtatum hunc familiæ non habent, incapaces ſunt eorum jurium, quæ familiæ adhærent.

§. CIX. Recte igitur JCti Romani ajunt, tria nos habere ad eum effectum, ut jurium civilium fiamus capaces, *libertatem*, *civitatem*, & *familiam* (u).

§. CX. CAUSA *ſtatus hominum* eſt ipſa ratio naturalis, quod in ſingulis ſpeciebus probabimus.

§. CXI. SUBJECTUM illius ſtatus ſunt perſonæ, quatenus vel *liberæ* ſunt, vel *cives*, vel membra *familiæ*.

§. CXII. OBJECTUM ſtatus hominum ſunt jura, quæ ex *libertate*, *civitate*, & *familia* oriuntur.

§. CXIII. EFFECTUS intuitu ejus, qui ſtatum habet, in eo conſiſtit, quod jura, quæ ſtatum illum comitantur, defendere poſſit vel bello, ſi ſit ſumma poteſtas, vel per actiones, quas JCti Romani vocant *actiones præjudiciales* (v).

Hæ actiones neque ſunt reales, nec perſonales. Non *reales*, quia ex hypotheſi juris Romani quatuor ſaltem ſunt ſpecies juris in re, ex quarum nulla actio præjudicialis oritur: neque *perſonales*, quia actionibus præjudicialibus non agimus ut alter aliquid faciat, vel præſtet, ſed ut agnoſcat, me eſſe liberum, vel civem, vel membrum familiæ.

Neque obſtat, jure Romano has actiones *in rem di-*

ci

(u) l. fin. ff. Cap. dem. (v) §. 13. inſt. de act. L. 1. §. 18. ff Agnoſc. Lib. l. 130. pr. l. 37. O. A. L. 1. §. 2. R. V. Robert. L. 1. ſent. 13. Rævard. L. 1. 2. de præjudiciis Bachov. de action. diſp. 1. th. 19. & Treult. vol. 2. diſp. 26. th. 4. & late Muller. ad Struv. Ex. 40. §. 62. lit. 2.

ci [x], indeque & a Doctoribus [y]; & a Grotio [z] quoque eo referri. Reſp. Pugnat id cum natura actionum realium. Per actiones *in rem* aſſero, rem meam, & in meo dominio eſſe: quis vero ſtatuet, parentes, liberos, uxores, agnatos, cives, &c. in dominio eſſe ejus, qui præjudiciali actione agit? Sane, diſerte traditur in jure Romano [a], liberas perſonas, quæ ſunt juris noſtri, uti liberi, non peti per rei vindicationem, ſed præjudiciis, id eſt actionibus præjudicialibus.

§. CXIV. Homo, qui ſtatum habet, *caput* vocatur, unde quoties ſtatus ille mutatur, *capite* minui dicitur. Uti igitur ſtatus hominum triplex eſt, ita & mutatio ſtatus, ſeu *capitis deminutio*, triplici modo contingit, nimirum, ſi *vel* libertas tollitur, *vel* civitas aufertur, *vel* ſi quis membrum familiæ eſſe deſinit.

§. CXV. Antequam vero ſingulas ſpecies, quæ ſtatum hominum conſtituunt, explicemus, differentias perſonarum in genere prius examinabimus.

CAPUT II.

De Perſonarum differentia quoad effectum Juris.

§. CXVI. UT appareat, quænam perſonæ ſtatum habeant, neceſſe eſt examinare differentias perſonarum.

§. CXVII. Perſonæ 1. vel ſunt *liberi*, vel *ſervi* [b]. LIBERI ſunt, qui ſuo arbitrio omnia agunt, quæ jure, vel vi non prohibentur. SERVI, qui alieno dominio ſubjiciuntur.

§. CXVIII. Liberi ſunt vel *ingenui*, qui liberi na-

 ti,

(x) §. 13. inſt. act. ibique Theoph. (y) Conf Par. hyp. inſt. tit. de Act. §. 16. (z) Grot. L. 2. c. 10. §. 1. Diſſ. procem. V. §. 13. & §. 15. (a) L. 1. §. 2. R. V. (b) pr. inſt. de jur. perſonar.

ti, nec in juſtam ſervitutem redacti ſunt [e]: vel *libertini*, qui ex juſta ſervitute manumiſſi ſunt [d]; hi igitur naturali ratione quoque ab ingenuis differunt, quia ex diſpoſitione dominorum ſub certa lege libertatem conſecuti ſunt. Merito igitur JCtus ait [e], jure gentium (id eſt naturæ) triplex hominum nomen ortum eſſe, *liberorum*, *ſervorum*, *& libertinorum*.

§. CXIX. Perſonæ *II.* ſunt vel *ſui*, vel *alieni juris* [f]. SUI JURIS ſunt qui alterius poteſtati non ſubjacent, ut patres familias, & matres familias [g]. ALIENI JURIS, qui ſunt ſub poteſtate patria [h], vel dominica [i].

Non ergo alieni juris eſt 1. UXOR; quia non eſt in dominio mariti conſtituta, ſed ſocia, ac conſors jurium maritalium, adeoque ſui juris [k]: nec 2. PUPILLUS etſi ſub tutela conſtitutus [l]; nam is ſuo jure omnia habet, & agit, adeoque alieno dominio non eſt ſubjectus, ſed adminiſtratio ſaltem conceditur tutori.

§. CXX. *III.* Perſonæ ſunt vel *cives*, vel *extranei*. CIVES, qui jurium civitatis, cujus pars ſunt, capaces ſunt: EXTRANEI, qui non ſunt pars civitatis, adeoque a juribus civitatis illius excluduntur [m].

§. CXXI. *IV.* Perſonæ ſunt vel *ſub tutela*, *& cura*, vel *non ſunt* [n]. *Illæ* ſunt, quæ per ætatem, vel aliam cauſam, ſe ipſas defendere non poſſunt, uti impuberes, furioſi, &c. Harum enim perſonarum curam vel familia, vel civitas ſuſcipere tenetur, de quo mox.

§. CXXII. Præterea perſonæ ſunt (*a*) vel nati, vel naſcituri [o]; (*b*) vel maſculi, vel fœminæ, vel hermaphroditæ [p]; (*c*) vel uxores, vel virgines, vel vi-

(*c*) Tot. tit. inſt. de ingenuis. (*d*) pr. inſt. de libertinis. (*e*) in L. 4. ff. de juſt. & jur. (*f*) Tot. tit inſt. de his, qui ſui, vel al. (*g*) Leg. 1. L. 4. ff. his, qui ſui, vel al. (*h*) Vid. c. 5. (*i*) Vid. infr. §. 130. (*k*) L. 4. his, qui ſui, vel al. jur. (*l*) d. L. 4. (*m*) Laut. comp. p. 12. in fin. (*n*) §. 1. 2. inſtit. de tutelis. (*o*) Laut. Comp. p. 13. (*p*) Laut. d. p. 13.

viduæ, &c. At hæ differentiæ ad ſtatum perſonarum non pertinent *q*.

Natura enim conditionem harum perſonarum nulla ſpecialia jura comitantur, neque commoda quædam propria huic qualitati cohærent, ſed eadem jura in naſcituris, in fœminis, in hermaphroditis, in virginibus, & viduis obtinent, quæ in natis, & in maſculis, in uxoribus, &c.

Cum vero naſcituri præſens jus non habeant, ſed eventuale, ſi ſcilicet nati fuerint, interim venter jura naſciturorum repræſentat. Hinc mater ventris nomine in poſſeſſionem mittitur *r* (at ſi per calumniam ſe gravidam dixerit, actione in factum ideo tenetur *s*). Ad exemplum hujus Prætor quoque, ſi venter præteritus fuerit a patre, matrem mittebat in poſſeſſionem dato curatore *t*.

CAPUT III.

De ſtatu Libertatis, & modis illum finiendi.

§. CXXIII. PRIMUS, ac præcipuus hominum ſtatus, eſt STATUS LIBERTATIS *u*.

§. CXXIV. *Libertas* autem a JCtis Romanis definitur, *facultas naturalis agendi quicquid libet, niſi ſi quid vi, vel jure prohibeatur* *v*. PERSIUS *x* libertatem eodem modo deſcribit:

Cur mihi non liceat, juſſit quodcunque voluntas,
Excepto ſi quid Maſuri rubrica vetavit?

 Li-

(*q*) Diſſentit Struv. Ex. 3. th. 1. 2. (*r*) tot. tit. ff. ſi mulier ventris nomine &c. (*s*) tot. tit. ff. de ventre in poſſeſſ mitt. (*u*) Unde summa perſonarum diviſio dicitur, quod alii ſint liberi, alii ſervi. L. 3. ff. de ſtat. hom. (*v*) L. 4. pr. de ſtat. hom. (*x*) Satyr. 5. V. 89.

Libertas ergo duo ſupponit : 1. *facultatem naturalem agendi quicquid libet*. Unde PERSIUS alio loco ait, xx.

An quiſquam eſt alius liber, niſi ducere vitam
Cui licet ut voluit? y

CICERO, deſcribit libertatem, *poteſtatem vivendi ut velis*, &c. Eaque definitio Stoicorum eſt ; ut ex Laertio, & Epicteto probat LIPSIUS z.

Supponit 2. *ut facultas illa naturalis non ſit jure, vel vi reſtricta* a. Alibi b enim probavimus, ſolam potentiam naturalem hominibus jus agendi non dare, quia eadem potentia brutis quoque communis eſt ; ſed tunc demum jus agendi ipſis a Creatore conceſſum eſſe, quando facultas illa non eſt *jure* prohibita.

Sane, Deus humano generi facultatem ratiocinandi conceſſit, cujus ope cognitum hominibus eſt, Creatori jura quædam in creaturam quæſita eſſe c, quæ Creatori neceſſario tribui debent. Hactenus igitur facultates hominum naturales agendi quicquid libet *intuitu Dei* reſtrictæ, & prohibitæ ſunt. Sed & ex eadem ratione cuique hominum innoteſcit, Deum aliis quoque hominibus facultates naturales, & æquales, agendi quicquid libet, conceſſiſſe ; in quas proinde facultates alienas nullum jus nobis competit: unde neceſſario ſequitur, noſtras facultates naturales *intuitu aliorum hominum* quoque reſtrictas, & prohibitas eſſe.

Sed & *vi* prohiberi facultates naturales, JCti Romani ajunt. Quod fit ſi prædo vincula alicui injicit, eoque eum impedit, quo minus libere, id eſt juxta illas facultates naturales agere poſſit. Hinc non libere agit

(*xx*) ibid. V. 83. (*y*) Paradox. v. (*z*) Manud. ad phil. Stoic. L. 3. diſſ. 12. (*a*) L. 4. pr. de ſt. hom. Perſ. de Sat. 5. (*b*) Diſſert. proœm. 4 §. 42. n. 10. Diſſ. 8. §. 13. n. 2. Diſſ. 10. §. 21. (*c*) Vid. ſupr. §. 76. ſeq.

agit qui metu coactus aliquid promittit [d]; & nihil magis contrarium bonæ fidei videtur, quam vis, & metus [e]. Atque hinc amittit poſſeſſionem, qui metu prædonum fundum ſuum ingredi non audet; deficit enim facultas naturalis rem tenendi [f].

§. CXXV. Hinc jam nobis innoteſcit, quid JCti Romani per STATUM LIBERTATIS intelligant, nimirum, *jus perſonæ* [g] *inhærens, vi cujus agere poteſt quicquid vult, exceptis eis, quæ jure, vel vi prohibentur*. Hoc jus perſonæ igitur in eo conſiſtit, quod homo ſui juris, i. e. corporis ſui, ſuarumque actionum, ac rerum arbiter, adeoque alieno dominio non ſubjectus ſit.

Etſi igitur quædam facultates naturales agendi *jure*, vel *vi* prohibitæ ſint, *ſtatus libertatis* ideo non tollitur, vel mutatur; ſi enim *jure* facultates naturales prohibentur, actus illi, a Creatore prohibiti, moraliter pro impoſſibilibus habentur, adeoque libertatem agendi, quæ quoad actus jure prohibitos nunquam fuit, non imminuunt. Si *vi* facultates quædam prohibentur, injuria id fit, adeoque jus agendi quicquid lubet ſubſiſtit, facultas moralis manet, & perſona *libera* dicitur. Atque hinc a latronibus captus non fit ſervus [h], ſed *ſtatum libertatis* retinet, etſi omnes ejus facultates naturales *vi* prohibeantur.

§. CXXVI. *Status* igitur *libertatis* eſt *jus* cuique hominum naturali ratione, & ex Creatoris voluntate ſuum, proprium, & quæſitum.

Apparet id *I.* ex *actione Creatoris*, qui cuique homini proprias agendi facultates dedit, adeoque voluit, ut homines juxta facultates illas, i. e. *libere*, agant. Unde neceſſario ſequitur, alios homines facultates illas impedire, vel turbare non poſſe, quia creatura tranſi-

(*d*) L. 21. §. 4. ff. Quod met. conſ. (*e*) L. 116. Reg. jur. (*f*) L. 7. L. 52. in fin. de Acq. poſſeſſ. (*g*) Nam ſtatus hominum ab imperatore vocatur jus perſonarum. Tot. tit. inſt. de jur. perſon. (*h*) L. 24. ff. captiv. & poſtl.

ret divinæ voluntatis lineam, quæ ſuum cuique dedit, & quid ſuum cujuſque eſſe voluerit, definivit. Qui igitur facultates aliis conceſſas turbat, injuriam infert Creatori, perrumpendo fines ab ipſo ſtatutos[i].

Confirmatur *II.* hæc voluntas Creatoris ex *motibus cuique hominum a natura inditis*. Omnes enim homines ad libertatem trahuntur magis, quam feruntur, ac dominium alterius averſantur. Creator igitur per hos motus, quos creaturæ ſuæ indidit, ſatis declaravit, ſe voluiſſe ut homines juxta illos motus, id eſt *libere* agant. Nemo ergo motus hos impedire, ac contra intentionem Creatoris libertatem agendi alii adimere poteſt.

Libertatem jus hominum eſſe, probatur *III.* ex *fine actionis*. Sane, nulla ratio dari poſſet, cur Deus cuique propriam, & omnibus æqualem agendi facultatem dederit; cur inſtinctum in unaquaque creatura condiderit, qui eam ad libertatem ducit, & vi cujus ab omni ſervitute abhorret: niſi ea fuiſſet Creatoris intentio, ut cuique jus ſit juxta illas facultates, & juxta illos motus agendi. Creatura igitur *finem* hunc intervertere, & jus aliquod in facultates, quas Creator aliis proprias eſſe voluit, ſibi arrogare nequit. Sane, ſi homo in alterius hominis facultates dominium ſibi arrogare poſſet, mutuum inter homines oriturum eſſet bellum, nonniſi deſtructione humani generis finiendum. Quod itidem cum *fine* creationis pugnat, ex quo apparet, conſervationem humani generis curæ Creatori eſſe.

Homines natura liberos, i. e. alieno dominio non ſubjectos eſſe, apparet *IV.* ex *natura entis perfectiſſimi*. Sane, fruſtra Creator cuique hominum proprias, & non prohibitas facultates agendi conceſſiſſet, fruſtra motus indidiſſet humano generi, quo dominium alienum aver-

(i) Diſſ. prooem. X. §. 5. in add. ad lit. l. & §. 8. lit. e. f. g.

averſantur homines, &c. ſi jus cuique eſſet alios ſuo dominio ſubjiciendi: Deus autem nihil fruſtra agit.

Denique & *V.* omnes gentes in eo conveniunt, homines natura liberos naſci [k]. Hinc Juris Conſulti Romani ſervitutem contra naturam, id eſt contra factum, & finem creationis, introductam eſſe tradunt.

§. CXXVII. *Subjectum* ſtatus libertatis ſunt omnes homines, etiam liberi, uxor, & pupilli; licet in patris, mariti, & tutoris poteſtate ſint conſtituti. Etſi enim facultates eorum naturales agendi quoad certos actus *jure* ſint reſtrictæ, *ſtatus* tamen *libertatis* manet, neque ideo alieno dominio ſubjiciuntur. [§. 125.]

§. CXXVIII. *Objectum* illius ſtatus eſt facultas naturalis agendi quicquid lubet, niſi ſi quid jure, vel vi prohibeatur.

§. CXXIX. *Effectus* ſtatus libertatis eſt, quod is, qui *ſtatum* talem habet, ſui juris eſſe dicatur, & a nullius arbitrio dependeat, id eſt alieno dominio non ſit ſubjectus; atque ideo facultatem habeat agendi quicquid lubet, quatenus jure, vel vi non prohibetur.

Hinc ſequitur, neminem alium ſtatum hunc libertatis, jus hoc cuique hominum quæſitum, turbare, i. e. alium ſuo dominio ſubjicere poſſe: injuriam enim committeret, tum in *Creatorem*, qui omnes homines liberos eſſe voluit, tum in *homines*, quibus Creator jus illud conceſſit, quod proinde eis ab aliis hominibus tribui debet.

CXXX. Tollitur ſtatus libertatis per *ſervitutem*, quæ eſt *conſtitutio juris gentium*, *qua quis alieno dominio contra naturam ſubjicitur* [m] ita, ut facultates naturales agendi, vi vel jure non prohibitæ, ab alieno arbitrio dependeant.

Quæri ſolet, an *ſervitutis ratio ſit a jure naturali?* Equidem plerique Doctores ſervitutem, quæ jus vitæ, & ne-

---

(*k*) L. 4. ff. juſt. & jur. §. pen. inſt. de Libertin. Senec. L. 5. ep. 57. (*m*) L. 4. de ſtat. hom.

& necis domino tribuit, contrariari naturali juri ajunt, indeque *jure gentium voluntario* demum ſervitutes introductas eſſe, ſtatuunt [n]: at verius eſt, ſervitutes ex ipſo jure naturali originem cepiſſe. Certum enim eſt, cuique hominum non tantum jura quædam a Creatore aſſignata eſſe, quæ ab aliis turbari, vel auferri non poſſunt, ſed & eos, qui jura illa turbant, vel auferunt, reparare hanc injuriam teneri, vel damnum reſtituendo, vel talionem patiendo: quæ talio aliquando ad amiſſionem vitæ, & bonorum, extendi poteſt.

Cum igitur hoſtis in nos, noſtramque civitatem, arma ſumit, cives noſtros interimit, bona civitatis rapit, & vaſtat, &c. adeoque non tantum jura naturali ratione nobis quæſita aufert, ſed & reparationi juris noſtri injuria [ex judicio noſtræ civitatis] reſiſtit, nulla dubitandi ratio ſupereſt, quin in tales hoſtes, ſi capti ſunt, omnia liceant, utpote qui per victoriam rei facti ſunt [o], adeoque mortis ſupplicio digni ſunt [p]. Sane, cum in eos, qui unius homicidii rei ſunt, vel ſaltem opem præſtiterunt, aut conſilio adjuvarunt, capitis pœna naturali jure ſtatuta ſit [q], multo magis ab eis ſanguis repoſci poterit, qui promiſcue in totam civitatem, ejuſque cives graſſantur, cædibus civitatem implent, & bona civium rapiunt, vaſtant, &c.

His principiis poſitis neceſſario ſequitur, hoſti in pœnam uti omnia jura, ita & libertatem auferri poſſe, adeoque jus quoque eſſe tales hoſtes capiendi, eoſque in ſervitutem redigendi. Quem enim ſtatim occidere licet, eum magis ſervare, ac dominio noſtro ſubjicere, & ſupplicium [reſervato jure vitæ, & necis] differre licitum eſt [r].

Atqui Juris Conſulti Romani ſervitutem, dixere, eſſe

(n) Grot. L. 3. c. 7. §. 1. n. 2. §. 2. §. 5. & paſſ. (o) Grot. L. 1. c. 2. u. 7. n. 13. (p) Grot. L. 3. c. 14. §. . (q) Vid. Diſſertat. prooem. VII. §. 70. & 81. (r) L. Pupillus ff. V. S. Grot. l. 3. c. 7. §. 5. n. 1.

eſſe *conſtitutionem juris gentium* [s]; adeoque ſervitus non a *natura* eſſe videtur: ſed & nomen ſervorum *jure gentium* introductum eſſe, ajunt [t].

At ex præcedentibus repetendum eſt, JCtos Romanos per *jus gentium* intelligere ipſum jus naturale, jus, inquam, quod ratio naturalis inter gentes conſtituit [u]. Sane, jus, quod per captivitatem in ſervos acquirimus, JCti Romani tribuunt *juri gentium*, quod cum humano genere originem cepit [v]. Cajus poteſtatem dominorum *juris gentium* eſſe, ait, quia apud omnes peræque gentes animadvertere poſſumus, in ſervos vitæ, neciſque poteſtatem fuiſſe, & quodcumque per ſervum acquiritur, id domino acquiri [x]. Quando igitur Ulpianus [y] ait, *jure gentium* ſervorum nomen cepiſſe, intelligendum id eſt de jure naturali, quod *ratio naturalis* inter gentes conſtituit; alind enim jus gentium Romanis JCtis cognitum non fuit.

Neque obſtat, ſervitutem *contra naturam* introductam dici [z]; ergo juri naturæ contraria eſſe videtur. Reſp. Alibi [a] jam probavimus, per *naturam* hic intelligi facultatem mere naturalem, motum materialem, quo omnia animantia natura ducente feruntur ad libertatem. Huic facultati mere naturali repugnat ſervitus; at id non impedit, quo minus hæc facultas in pœnam, etiam naturali ratione, alicui auferri, & criminis reus alieno dominio ſubjici poſſit.

§. CXXXI. *Subjectum* ſervitutis ſunt ſervi. Fiunt autem ſervi vel *jure gentium*, vel *lege civili* [b].

Jure gentium ſervi fiunt 1. capti ab hoſte, adeoque tan-

(s) §. 2. 2. Inſt. de Jur. perſ. (t) L. 6. ff. juſt. & jur. (u) Diſſert. proœm. IV. §. 33. ſeqq. (v) Lib 1. junct. L. 5. §. fin. de A. R. D. Lib. 7. pr. ff Eod. §. 1. Inſt. his, qui ſui, &c. L. 1. §. 1. ſeq. ff. Eod. L. 5. §. 1. ff. Stat. hom. (x) L. 1. §. 1. his, qui ſui. &c. (y) L. 4. ff. juſt. & jur. (z) §. 2. Inſt. de jur. perſ. L. 4. §. 2. ſtat. hom. (a) Diſſert. proœm. 4. §. 38. (b) L. 1. ſtat. hom.

tantum illi, qui iuſto bello capiuntur, non ſi a prædonibus, &c. [c]: 2. capti a gente, cum qua nobis quidem bellum non eſt, at nec amicitia; & apud quam cives noſtri ſervi fiunt. Hujus enim gentis cives juri talionis, cum ad nos pervenerunt, in ſervitutem redigi poſſunt [d].

Lege civili variis modis ſervi fiunt in pœnam. Sic jure Romano ſtatus libertatis mutatur per deportationem, per damnationem ad metalla, ſi quis pretii participandi cauſa ſe venundari paſſus eſt, &c. [e]

§. CXXXII. *Objectum* ſervitutis ſunt jura, quæ domino in vitam, corpus, actiones, & res, immo & in liberos ſervi competunt: de quibus juribus ſtatim agemus.

§. CXXXIII. *Effectus* ſervitutis eſt, quod omnis facultas ſervi naturalis agendi ſublata ſit; & vita, corpus, actiones, res, & liberi ejus ab alieno arbitrio dependeant: adeoque homo alieno dominio ſubjectus ſit [f], indeque nec ſtatum, nec caput habeat [g].

n. 1. Hinc naturali quoque ratione 1. ſervus, tanquam criminis reus occidi [h], 2. vendi, donari, legari [i], & 3. noxæ dari [k] poteſt: atque hoc ſenſu 4. rerum, & beſtiarum loco habetur [l]; indeque 5. dominus vindicat ſervum fugitivum, & ad eum exhibendum agit [m].

Sed

(c) L. poſtliminium 24. §. 2. ff. Captiv. Grot. L. 3. c. 3. §. 1. n. i. (d) L. 5. §. 2. de Captiv. & poſtl. rev.

(e) Laut. comp. tit. de his, qui ſui, vel al. Heinecc. in Inſtit. de jure perſ. §. 81. & in Elem. jur. tit. de ſtat. hom. §. 136. (f) L. 4. ff. ſtat. hom. (g) §. 1. 2. Inſt. de Cap. minut. (h) L. 1. §. 1. ff. ff. his, qui ſui, vel al. Senec. l. 3. de benef. c. 23. Grot. L. 3. c. 4. 7. per tot. L. 16. §. 2.

(i) L. 44. pr. Uſucap. L. 43. §. 1. contr. emt. L. 31. ff. Evict. Senec. ep. 81. & Controv. L. 2. Heinecc. Ant. Rom. L. 1. tit. 3. §. 4. (k) L. 1. ff. Nox. act. (l) Heinec. Ant. Rom. dict. tit. §. 2. Conf. L. 32. §. 2. legat. 2. Ulp. fragm. XIX. 1. leg. 2. §. 2. ad L. Aquil. (m) Leg. 2. L. 5. §. fin. ff. R. V. L. 21. L. 58. Eod. Tot. tit. ff. de ſerv. fugit. tot. tit. ff. ad exhibendum.

Sed & porro 6. ſervile caput nullum jus habere [mm], & nullius, i. e. nullius juris capax eſſe [n], immo nullam perſonam habere, dicitur, [nn]; adeoque mortuis comparatur [o]. 7. Nuptiæ cum ſervis non ſunt [p]; nec 8. liberos habent in poteſtate [q]. 9. Liberi ſervorum non ſuccedunt patri [r]. 10. Injuria nulla poteſt fieri ſervo, ſed ſoli domino [s]. 11. Liberi quoque, utpote portiones corporis ſervilis, fortunam parentum ſequuntur [t].

n. 2. Cum igitur ſervi in dominio alterius ſint, ultro inde ſequitur, eos nihil proprii habere [u], ſed quicquid acquirunt ipſo jure acquirere domino [v]; qui enim in poteſtate alterius eſt, nihil proprii habere poteſt [x]. Acquirit autem domino etiam ignoranti [y], & invito [z], immo & vetanti [a].

Quod vero domino ignoranti acquirat, duplicem patitur exceptionem: 1. ſi de nudo facto poſſeſſionis agitur; poſſeſſio enim non acquiritur niſi volenti [b]: 2. ſi facta a perſona ſeparari non poſſunt; hæc enim nec volenti domino acquiruntur [c].

n. 3. Ex eodem principio quoque ſequitur deciſio quæſtionis, an ſervus ſe obligare, vel alium ſibi obligare poſſit.

Equidem jure naturali ſervus omnino ſe obligare *pacto* ſuo poteſt; nam voluntas perſonæ inhæret, adeoque

(*mm*) L. 3. §. 1. ff. Cap. min. (*n*) L. 32. ff. Reg. jur.
(*nn*) Theoph. de ſtip. ſerv. pr. (*o*) L. 59. in fin. ff. de Cond. & dem. (*p*) Ulp. tit. 5. §. 5. L. 3. C. inceſt. nupt. Paul. 2. ſent. 19. §. 3. (*q*) L. 14. §. 3. Rit. nupt. Paul. 2. ſent. 19. §. 3. d. L. 3. l. 13. l. 24. ff. ſtat. hom. Gaij Inſt. L. 1. tit. 4. §. 10. (*r*) tot. tit. Inſt. ſerv. Cogn. (*s*) §. 3. Inſt. de injur. (*t*) Grot. L. 2. c. 5. §. 29. L. 3. c. 7. §. 2. (*u*) §. 3. Inſt. per quas perſ. L. 10. §. 1. Acq. rer. dom. L. 1. §. 1. His, qui ſui, &c. (*v*) §. 3. §. 5. Inſt. per quas perſ. (*x*) d. §. 3. Conf. d. l. 10. §. 1. L. 32. Eod. L. 79. ff. Acq. hær. (*y*) d. §. 3. (*z*) L. 32. A. R. D. d. §. 3. (*a*) L. 62. de V. G. L. 24. Acq. poſſ. L. 20. §. fin. A. R. D. (*b*) L. 1. §. 5. Acq. poſſ. d. L. 24. Vid. tamen L. 1. §. 19. Acq. poſſ. (*c*) L. 44. §. 1. ſeq. Cond. & dem.

que in dominium alterius tranſire nequit : atque hinc etiam jure Romano ſervus *naturaliter* obligari dicitur [d]. At quia ſervus nullum jus habet, de quo diſponere, & quod in alterum transferre poſſit, inanis eſt actio, adeoque ſervus *conveniri* nequit [dd]; ita ut nec in dominum actio detur, niſi ex cauſa peculii, & de in rem verſo [e].

Quis ergo eſt effectus illius *naturalis* obligationis? Reſp. omnes effectus debiti obtinent, ſola actione excepta. Hinc 1. ſi ſervus fidejuſſorem dedit, is conveniri poteſt. 2. Si quis nomine ejus ſolvit, ſolutum non condicit tanquam indebitum. 3. Si ſervus ex periculo ſolvit, cujus adminiſtrationem habet, repeti ſolutum nequit. Sed & 4. pignus pro eo datum tenebitur [f].

An vero ſervus ex *delicto* ſe obligare poteſt? Reſp. Omninò obligatur : ſed ſi *delictum* eſt *civile*, *conveniri* non poteſt; verum, actio contra dominum datur; ut ille damnum a ſervo datum reſtituat, vel eum puniat, vel noxæ det [k]. At in *criminibus* ipſe ſervus conveniri, & ab eo ſupplicium ſumi poteſt [l]. Neque obſtat, ſervum, vel ſervam de adulterii crimine accuſari non potuiſſe [m]. Nam ideo id ſtatutum eſt jure Romano, quia inter ſervos thorus non eſt, adeoque nec ejus violatio. Etſi vero actio ex lege Julia non detur contra ſervos adulteros, aliæ tamen actiones intuitu hujus criminis dantur: v. g. Legis Aquiliæ, injuriarum, ſervi corrupti, &c. [n].

n. 4.

(d) L. 13. L. 64. ff. Cond. ind. L. 14. Obl. & act. L. 8. §. 4. de acceptil. (dd) L. 22. pr. L. 107. Reg. jur. ibique Goth. L. 14. L. 43. Obl. & Act. §. 6. Inſt. de inut. ſtip. (e) L. 6. L. 11. C. Quod cum eo. L. 1. §. 4. L. 27. ff. de pecul. L. 1. ff. de in rem. verſ. (f) L. 13. ff. Cond. ind. L. 14. Obl. & act. ibique Goth. (k) L. 24. §. 3. Min. L. 17. § 4. de injur. Tot. tit. ff. de noxal. act. (l) L. 14. ff. Obl. & act. L. 2. §. 3. L. 5. §. 1. Cap. Min. L. 11. §. 1. 2. L. Ad leg. Corn. de Siccar. (m) L. 23. L. 24. ff. de Adult. (n) L. 6. pr. adult. L. 25. ff. de injur. L. 27. pr. & ſeq. Nox. act.

n. 4. Servus alium quoque *ſibi obligare* poteſt: is enim, qui ſervo promittit, ſua voluntate jus in eum transfert, quod præſtare ei tenetur. Atque hinc promiſſor *naturaliter* ſervo obligari dicitur [o]. At actio ſervo non datur contra promittentem [p]; ſed ſoli domino, utpote cujus inſtrumentum eſt ſervus [q].

Quis ergo effectus eſt illius *obligationis naturalis*, qua promiſſor ſervo tenetur? Reſp. iidem omnes effectus debiti obtinent præter actionem. Hinc 1. ſi promiſſor ſervo debitum ſolvit, id repetere non poteſt; adeo ut nec dominus id, quod ſervo promiſit, & eo manumiſſo ſolvit, condicere tanquam indebitum poſſit [r]. 2. Servus (iſque ſolus, non vero dominus) promiſſori acceptum ferre poteſt debitum [s]. 3. Servus paciſci poteſt *ne petatur*, & hoc pactum etiam prodeſt domino [t]; non vero valet pactum, *ne a ſe petatur* [u], quia ſoli domino ex pacto ſervi competit actio.

§. CXXXIV. Ceterum, quod diximus, ſervum nullius juris eſſe capacem, id verum ſaltem eſt de juribus permiſſivis, non de juribus præceptivis [v]. Hinc 1. etiam ſervus Deum, & patrem colere tenetur; 2. inceſtum committit [x], 3. a criminibus, & delictis abſtinere debet [y]; & in genere 4. ſervi quoque jus ſuum cuique tribuere tenentur.

§. CXXXV. *Not.* etſi dictum ſit, liberos quoque ſervorum ſervos fieri, & fortunam parentum ſequi, id tamen ad jus vitæ, & necis extendi nequit, uti alibi probavimus [z].

§. CXXXVI.

(*o*) L. 13. L. 64. ff. cond. ind. L. 14. oblig. & act. L. 8. §. 4. ff. Acceptil. (*p*) L. 14. ff. obl. & act. §. 6. inut. ſtip. Conf. L. 56. ff. obl. & act. L. 41. ff. pecul. (*q*) L. 1. pr. L. 4. L. 4. L. 5. 11. L. 15. de ſtip. ſer. §. 1. 2. inſt. eod. §. 3. inſt. L. 3. C. per quas perſ. (*r*) d. l. 64. (*s*) d. L. 8. §. 4. (*t*) L. 21. §. 1. pact. (*u*) Ibid. (*v*) §. 10. inſt. de nupt. Conf. L. 40. obl. & act. Grot. L. 2. c. 26. §. 3. num 2. (*x*) L. 8. L. 14. §. 2. 3. Rit. nupt. §. 10. inſt. de nupt. (*y*) L. 12. §. fin. ff. L. 2. C. Accuſ. (*z*) Vid. infr. L. 7. c. 2.

§. CXXXVI. Servitus jure naturali finitur 1. morte ſervi, non domini: 2. ſi captus ab hoſte ad priſtinum limen revertitur; tunc enim jure poſtliminii omnia jura recipit [a]: 3. per manumiſſionem, quando quis ſervum ſub certa lege e manu, & poteſtate ſua dimittit. Sane, hanc manumiſſionem non ex ficto aliquo jure gentium voluntario, ſed ex ipſo naturali jure originem ducere, alibi [b] dictum eſt.

Jure Romano multa ſingularia circa manumiſſos, [qui liberti, ſeu libertini dicuntur] ſtatuta ſunt; de quorum conditione, & juribus, latius in Digeſtorum libris agitur.

CAPUT IV.

De ſtatu Familiæ.

§. CXXXVII. SECUNDO ad jus perſonarum, i. e. ad ſtatum hominum, pertinet STATUS FAMILIÆ [§. 116. & 131.].

§. CXXXVIII. FAMILIA eſt corpus aliquod, quod vel *proprio jure* ipſorum continetur, vel *jure communi univerſæ cognationis*.

Familiam, quæ *proprio jure continetur*, dicimus *plures perſonas, quæ ſunt ſub unius poteſtate, aut natura, aut jure ſubjectæ*, ut *patrem familias*, *matrem familias*, *filium familias*, *filiam familias*; quique deinceps vicem rum ſequuntur, ut *nepotes*, *neptes*, & *deinceps* [d],

Communi jure familiam dicimus *omnium agnatorum*. Nam etſi patrefamilias mortuo ſinguli ſingulas familias habeant, tamen omnes, qui ſub unius poteſtate fuerunt, recte ejuſdem familiæ appellabuntur, qui in eadem domo, & gente geniti ſunt [e].

§. CXXXIX.

(a) Ibid. c. 4. (b) Diſſ. proœm. 4. §. 39. (d) L. 195. §. 2. de verb. ſign. (e) d. L. 195. §. 2.

§. CXXXIX. Corpus familiæ, quod aut jure proprio ipſorum, aut communi jure univerſæ cognationis continetur, jura quædam tribuit ſingulis familiæ membris; qui proinde jura hæc ſibi arrogare vult, *ſtatum familiæ* habeat neceſſe eſt.

§. CXL. STATUS igitur FAMILIÆ eſt conditio perſonæ, per quam quis conſtituitur membrum familiæ, eoque capax ſit jurium, quæ familiæ adhærent, & ex ea ſequuntur.

§. CXLI. Conſtituitur autem familia naturali ratione tantum per *juſtas nuptias* [g], i. e. per talem conjunctionem maris, & fœminæ, quæ fit ad individuam vitæ conſuetudinem.

Pater familias enim genus ſuum propagaturus, & ſibi ſimiles producturus, ſociam propagationis ſibi eligit, fœminam nimirum, quæ uſum corporis ſui ad eum finem ipſi præbet.

Ex hac intentione patrisfamilias igitur apparet, eum ſociam ſibi quærere animo liberos ex ſuo ſemine procreandi, quibuſcum tanquam veris portionibus corporis ſui omnia ſua jura communicare, eoſque ſucceſſores familiæ ſuæ relinquere poſſit.

Cum ergo unicus finis hujus negotii eo tendat, ut pater familias liberos ſuſcipiat ex ſuo ſemine, neceſſario ſequitur, eum velle *certum, & indubitatum natorum eſſe patrem*.

Hæc autem *certitudo* haberi non poteſt, niſi *per juſtas nuptias*, id eſt per talem conjunctionem maris, & fœminæ, *quæ individuam vitæ conſuetudinem continet*; adeoque ubi fœmina ſoli marito uſum corporis ſui promittit, atque in eum finem in domum ejus tranſit, ac hac ratione quaſi ſub oculis, & cuſtodia ejus conſtituitur. Hinc regula naturæ eſt, *filius eſt, quem juſtæ nuptiæ demonſtrant* [h]; & Julianus ait, *non*

(g) L. 3. ff. his, qui ſui, vel &c. (h) L. 19. L. 24. de ſtat. hom. L. 4. L. 6. ff. his, qui ſui, &c.

ferendum eſſe eum, qui cum uxore aſſidue moratus eſt, nolle filium agnoſcere quaſi non ſuum [i].

Familia igitur non conſtituitur ſi fœmina promiſcue corporis ſui uſum aliis quoque præbet: naturæ enim ratio æque, ac votum patris familias, repugnat. Sane, de patre ejus, qui vulgo natus eſt, conſtare non poteſt; adeoque per rei naturam pars familiæ patris, qui ignoratur, eſſe, ac de juribus illius participare nequit.

Et cum ſupponamus, votum patris familias in eo conſiſtere, ut liberos ex ſe procreet, eoſque jurium ſuorum participes reddat, nihil magis huic voto repugnat, quam ſi fœmina corpore ſuo quæſtum facit, adeoque ignoratur, ex quo ſemine partus ille natus ſit.

Equidem ſi quis natum ex meretrice, id eſt quæ uſum corporis ſui aliis quoque præbet, pro filio ſuo agnoſcit, hic fit pars familiæ non natura, (nam pater certus non eſt) ſed per adoptionem. Ceterum, liberi ſpurii ſequuntur matrem, quæ ſemper certa eſt [k].

Certiſſimum igitur eſt, *ſtatum familiæ* a natura eſſe. Bene CICERO [l]: *Cum ſit hoc commune animantium, ut habeant libidinem procreandi, prima ſocietas in ipſo conjugio eſt, proxima in liberis, deinde una domus, communia omnia*. Idem tradit ARISTOTELES [m]: *Ex his ſocietatibus*, inquit, *domus prima*; recteque HESIODUS ait: *Domus inprimis, mulieremque, & bovem aratorem, &c.* (id eſt ſervum.)

Quotidiana igitur ſecundum naturam conſtituta domus eſt, quæ perficitur liberis.

Adeo autem hic ſtatus familiæ in ratione naturali fundatur, ut omnis conjunctio maris, & fœminæ, prohibita ſit, quæ non fit animo conſtituendi familiam, id eſt quæ non fit ad individuam vitæ conſuetudinem: quod infra *Cap.* 4. plenius demonſtrabimus.

Hinc

(i) d. L. 6. (k) Lib. 19. Lib. 14. ff. de ſtat. homin.
(l) Lib. 1. de offic. cap. 17. (m) Polit. L. 1. c. 2. 3. Coccei Diſp. Vol. 1. p. 48. ſeq.

Hinc jam facile conſtat ratio, cur adulterium apud omnes gentes inter enormiſſima crimina referatur, & ubique fere pœna mortis in id crimen conſtituta ſit: *Adulter* enim votum patris familias intervertit, fidem conjugis marito datam corrumpit, partum ex ſe progenitum alienæ familiæ obtrudit, hæredem extraneum ei ſubſtituit, legitimis hæredibus jura eis ſolis quæſita aufert; & ſic furta in ea familia perpetuat; jus igitur totius familiæ læditur, quod proinde reparari debet: vix autem aliter reparatio juſta talione fieri poteſt, niſi per pœnam capitis. * *Adultera* non tantum ejuſdem ſuppoſitionis alieni partus rea eſt, ſed præterea fidem, quam marito dedit, violat, adeoque magis, ac adulter, ad reparationem injuriæ marito, immo toti familiæ, illatæ tenetur.

* In lege Moſaica tam adulter quam adultera morte plectebantur. *Levit. c.* 20. *v.* 10. & *Deuteron. c.* 22. *v.* 22. Lege Romuli, cujus meminit Plinius *lib.* 14. *Hiſt. Nat. c.* 13. licebat maritis uxores in adulterio deprehenſas occidere. Adulteri quoque domi deprehenſi fere caſtrari ſolebant. Auguſtus publicis judiciis hoc crimen vindicandum exiſtimavit: tamen nemo ex Imperatoribus ante Conſtantinum Magnum repertus eſt, qui capitali pœna puniendum ſtatuerit. Juſtinianus capitalem pœnam in maſculis quidem probavit, mulierem vero verberibus cæſam in monaſterium detrudi juſſit, data viro intra biennium poteſtate eam, ſi vellet, inde revocandi. Quo tranſacto, aut viro præmortuo habitu monaſtico eam amiciri, & per omnem vitam in monaſteria manere præcepit. *Novell.* CXXXIV. 10.

§. CXLIII. *Subjectum* familiæ ſunt paterfamilias, materfamilias, liberi, & agnati ex juſtis nuptiis nati. [§. 140.]

§. CXLIV. *Objectum ſtatuum familiæ* ſunt jura, quæ familiæ adhærent, & ex ea ſequuntur. Alia autem ſunt jura *patris familias*, alia *matris familias*, alia *liberorum*, alia *agnatorum*: de quibus ſectionibus ſequentibus agemus.

§. CXLV. Illi, qui *ſtatum familiæ habent*, jura, quæ ab illo ſtatu dependent, ſibi arrogare, eaque armis, vel actionibus defendere poſſunt. *Alii* autem hunc ſtatum turbare, & jura inde cuique quæſita auferre non poſſunt, ſed jus ſuum cuique tribuere tenentur.

Actiones, quibus leges Romanæ ſtatum illum defendunt, vocantur *actiones præjudiciales* [§. 113.]. Dantur autem *I. Marito* contra uxorem, vel uxori contra maritum, ſi alter ſe conjugem eſſe negat [n].

n. 1. Præcipue *II. uxori* contra maritum, ad partum ex ſe editum agnoſcendum [o]; quæ actio plerumque facto divortio moveri ſolet. Quo caſu (ne partus ſupponatur) ex Senatus Conſulto Planciano plures ſolennitates requiruntur: nimirum, (α) uxor intra 30. dies tenetur denunciare, ſe gravidam eſſe; [β] maritus cuſtodes ventris mittere, & denunciare debet, dimiſſam a ſe gravidam non eſſe; [γ] ſi uxor non denunciat, vel cuſtodes a marito miſſos non admittit, maritus agnoſcere partum non tenetur, adeoque nec alere (etſi poſtea filius ipſe ad ſe agnoſcendum agere poſſit); (δ) ſi pater neque contra denunciaverint; neque cuſtodes miſerit, agnoſcere, & alere partum tenetur [p].

n. 2. *III. Marito*, & *Uxori* contra agnatos, qui vel matrimonium validum fuiſſe, vel viduam gravidam, vel partum defuncti eſſe, negant. Cautiones in hujuſmodi caſibus adhibendas expoſui in jure meo controverſo [q]. Quomodo in imperiis, ſi metus aliquis partus ſuppoſititii adſit, caveri ſoleat, ibidem explicavi: nimirum, proceres, & agnati citari, & iis præſentibus partus edi debet; quæ ſolennitates ſi negliguntur, excluditur partus a ſucceſſione, quia contra leges regni natus eſt. Atque hæc præcipua ratio eſt, cur Jacobi II. liberi a ſucceſſione excluſi fuerint [r].

n. 3.

(*n*) L. 3. §. 4. agnoſc. lib. (*o*) tot. tit. ff. agnoſc. vel al. lib. (*p*) d. tit. Conf. Heinecc. ibid. §. 265. ſeq. (*q*) Lib. 25. tit. 4. q. 1. (*r*) d. tit. 4. q. 1. in fin.

n. 3. *IV. Parentibus* contra *liberos*, vel *liberis* contra *parentes*: ſi ſcilicet *liberi* negant, ſe ex eo, qui ſe parentem ait, natum eſſe; vel ſi *parentes* eos, qui ſe pro liberis gerunt, ex ſe natos eſſe negant.

Actio hæc datur *liberis* 1. etſi mater ſolennitates lege ſtatutas contra patrem negantem filium eſſe omiſerit (s); 2. etſi mater confeſſa ſit, filium ex adulterio natum eſſe (t): quia ſoli confeſſioni matris propriam turpitudinem allegantis non creditur (u); niſi adulterium aliis modis probari poſſit. Jure Romano quoque cautum eſt per edictum Carbonianum, ut ſi nato impuberi quæſtio ſtatus movetur, is cauſa cognita mittatur in poſſeſſionem, quæſtione præjudiciali ad pubertatem dilata (v).

n. 4. *V. Agnatis* contra alios agnatos, qui in eorum præjudicium liberos ſupponunt, vel qui eos agnatos eſſe negant.

Not. Actor probare debet, ſe membrum familiæ eſſe (x), niſi in quaſi poſſeſſione hujus ſtatus ſit conſtitutus (y).

§. CXLVI. Finitur, & tollitur ſtatus familiæ 1. *Morte*, ſi vel paterfamilias, vel materfamilias, vel liberi, vel agnati, decedunt; mors enim omnia jura ſolvit; 2. ſi quis horum in ſervitutem redigitur; quia omnes ejus facultates naturales alieno dominio ſubjectæ ſunt: 3. præterea intuitu conjugum, ſublato per divortium matrimonio: 4. intuitu patris per adoptionem, & emancipationem.

Not. Tribus poſterioribus caſibus jura ſanguinis manent; adeoque leges, quæ ex ſanguine ſequuntur, ſubſiſtunt: hinc filius, & ſervus emancipatus matri nubere non poteſt. Et licet ſoluto per adulterium matrimonio

---

(s) Lib. 1. §. 8. agn. lib. (t) Cocceii Hyp. Inſt. Tit. de part. pot. §. 2. (u) L. 29. §. 1. probat. (v) tot. tit. de Carbon. edict. (x) L. 1. ff. probat. (y) L. 8. probat. arg. l. 7. §. fin. de lib. cauſ. Laut. Comp. pag. 457. in fin.

monio uxor deſinat eſſe pars familiæ, nuptias tamen cum liberis ſuis contrahere prohibetur.

Non vero 5. tollitur ſtatus familiæ per nuptias liberorum; etſi Dionyſius Halicarnaſſenſis [z] id antiquo jure Romano obtinuiſſe, afferat. Tantum abeſt, ut dos quoque, quæ filio nubenti datur, patri acquiratur [a].

SECTIO I.

De Juribus, quæ Patrifamilias ex ſtatu familiæ competunt in Uxorem.

§. CXLVII. DIXIMUS, jura quædam ex *ſtatu Familiæ* acquiri iis, qui ſunt membra illius familiæ; præcipue autem PATRIFAMILIAS tanquam domino ſuæ domus, adeoque capiti, ac Principi familiæ.

§. CXLVIII. *Primo* igitur patrifamilias qua marito poteſtas quædam competit in UXOREM [b], utpote quæ conſenſu ſuo, adeoque *jure*, marito eſt ſubjecta [c]. Uxor enim tranſit in domum, cujus dominus eſt maritus [d]; corpus ſuum ejus poteſtati, ac cuſtodiæ tradit ea intentione, ut ei ſuum hæredem procreet. Uti ergo dominus legem domui ſuæ dicere poteſt; ita uxor, quæ ſua voluntate in domum tranſit, legibus illis obedire tenetur.

Uſus omnium gentium hanc poteſtatem probat, & hiſtoriæ populorum, etiam maxime barbarorum, teſtantur, uxores ſub manu, & cuſtodia maritorum conſtitui.

Ipſe Deus Evæ legem hanc dixit [e], *ſub viri poteſtate eris, & ipſe dominabitur tibi*. Atque ad hanc legem provocat Paulus de fœminis in eccleſia loquentibus

(z) L. 2. p. m. 53. (a) Vid. inf. Sect. 2. (b) L. 4. ff. His, qui ſui, vel &c. (c) L. 195. §. 2. V. S. Heinecc. Elem. jur. Civ. part. 1. §. 159. Grot. Lib. 2. c. 5. §. 8. n. 3. (d) d. L. 199. §. 2. ff. V. S. (e) Geneſ. III. 16.

bus agens *f*; *non enim*, ait, *eis loqui permittitur*, *ſed ſubditas eſſe*; *ſicut & lex dicit*: *ſi quid autem volunt diſcere*, *domi viros ſuos interrogent*. Rationem idem Paulus allegat, *quia vir non creatus eſt propter mulierem*, *ſed mulier propter virum g*. Sane, Apoſtoli perpetuo hortantur mulieres, ut ſubditæ ſint viris ſuis ſicuti dominis *h*, NB. *quia vir caput eſt uxoris i*.

Ariſtoteles ait, *conſervationem familiæ requirere imperantem*, *domum autem regi per ſeniorem k*; & alibi ait, *viri mores pro lege impoſitos eſſe uxori l*. JURE CANONICO jus mariti in uxorem diſerte confirmatur: *m*: *Eſt ordo naturalis in hominibus*, *ut ſerviant fœminæ viris*; & alibi: *ſubditas fœminas viris*; *& pene famulas lex voluit eſſe uxores*; & mox *o*: *conſtat*, *mulierem ſubjectam dominio viri eſſe*. Hinc alio in loco *p* Canones ajunt, alterius uxorem nec judicari, nec diſponi niſi a proprio viro, eo vivente poſſe. Immo porro *q* marito pro modo ſuo periude jus dant regendi uxorem, ac judici provinciam. Denique idem jus Canonicum *r* uxorem vinculis, & jejuniis coercere ex juſta cauſa permittit.

JURE ROMANO id extra dubium eſt, & uxor ideo, quia eſt in domo mariti, ejus poteſtati ſubjecta dicitur *s*. Unde ſequitur, 1. marito jus aliquod acquiri in ipſum corpus uxoris, ejuſque uſum, quatenus ad procreationem ſobolis pertinet. ARTEMIDORUS ait, qui connubii lege fœminæ jungitur, is in corpus ejus dominium acquirit *t*. 2. Uxor denegare concubitum marito, vel deſerere eum ſine cauſa nequit. 3. Mari-

(*f*) 1. Cor. XIV. 34. ſeq. Conf. i. Tim. II. 12. & 13.
(*g*) 1. Cor. XI. 7. 8. 9. Tim. VI. 13. (*h*) 1. Cor. XI. 3. Eph. V. 23. (*i*) Eph. V. 22. 23. Coloſſ. III. 18. 1. Petr. I. 1. Cor. XI. 3. (*k*) L. 1. Polit. c. 2. (*l*) L. 2. Oecon. c. 1. (*m*) C. 12. XXXIII. q. 5. (*o*) C. 17. d. qu. 5.
(*p*) C. 30. VII. quæſt. 1. (*q*) C. 35. XXXIII. qu. 4.
(*r*) C. 10. XXXIII. q. 2. (*s*) L. 193. §. 2. V. S.
(*t*) apud Grot. L. 2. c. 5. §. 9. n. 2.

tus jus corrigendi mores uxoris, & jus eam caſtigandi habet [u]. 4. Uxorem defendere poteſt maritus [x].

Præterea 5. Uxor nihil proprii habet: nam omnium rerum, quas ſecum affert, dominium transfert in maritum [y]. 6. Quicquid uxor acquirit, acquirit eidem tanquam domino domus, & capiti familiæ [z]. 7. Hinc maritus jure veteri Romano non ſuccedebat uxori, utpote quæ nihil proprii habebat [a], 8. Uxor autem fiebat marito ſua, & neceſſaria hæres [b], utpote pars, & membrum familiæ.

At quod 9. maximum eſt, jus vitæ, & necis, apud Romanos veteres, maritis in uxorem competebat. Unde quidam nugantur, uxores vera mancipia, & ſervorum jure habitas fuiſſe [c]. Res ita ſe habet: Pater familias in ſtatu naturali dominus, caput, & princeps eſt ſuæ domus, & familiæ; adeoque imperium in uxorem, & liberos naturali ratione habet: vi hujus imperii domeſtici de criminibus membrorum familiæ cognoſcere, & mortis quoque pœnam reis infligere potuit [d].

Hoc jus cognoſcendi de criminibus familiæ, inſtitutis civitatibus, alicubi reſervatum fuit patrifamilias: quod apud Romanos quoque factum eſt. Unde conſtat, patrem familias non promiſcue jus vitæ, & necis in uxorem, ut in ſervos, exercere potuiſſe, ſed tantum propter crimina prævia cauſæ cognitione, & adhibito plerunque conſilio propinquorum. Teſtis hujus rei eſt TACITUS [e], qui maritum priſco inſtituto, coram propinquis, de capite, famaque conjugis co-

(u) L. 14. §. 1. ſol. matr. l. un. §. 7. C. rei ux act. L. 48. §. ff. oper. lib Nov. 117. c. 14 arg. L. p. C. de repud. &c. (x) L. 2. ff. de injur. (y) Heinecc. Antiq. Rom. l. 1. tit. 10. §. 6. 7. Diſſentit. Grot. l. 2. c. 5. §. 8. (z) Top. IV. Heinecc. d. l. & L. 2. cit. 9. §. 4. (a) Heinecc. Ant. Rom. 3. tit. 10. §. 6 (b) Gell. Noct. att. 18. 16. Ulp. Frag. IX. 1. Dion. Halic. L. 2. p. in 52. (c) Gell. Noct. Att. l. 16. c. (d) Vid. infr. 6. c. 1. (e) Annal. XIII. 32. 2.

cognoviſſe, & inſontem nuntiaſſe, refert. TIBERIUS *f* auctor fuit, ut propinqui majorum more matronam proſtratæ pudicitiæ de communi ſententia coercerent. De antiquiſſimo Romanorum more DIONYSIUS HALICARNASSENSIS *g* tradit: *ſi qua autem in re deliquiſſet uxor, judicem habebat maritum læſum, & pœnæ magnitudinis arbitrum; de his vero cognoſcebant cognati cum viro*. De eodem more LIVIUS *h* ait, *mulieres damnatas cognatis, aut in quorum manu eſſet, tradebant, ut ipſi in privato animadverterent in eas*. Metellus *i* uxorem, quod vinum bibiſſet, fuſtim interemit; idque factum non accuſatore tantum, ſed & reprehenſione caruit. *k*.

Immo mortuis maritis familiæ judicio fęminas damnatas, legimus. Publicia, quæ Poſthumium Albinum conſulem, & Licinia, quæ Claudium Aſellium, maritos ſuos, veneno necaverant, ideo propinquorum decreto ſtrangulatæ ſunt *l*. In fęminas, quæ ſacris bachanaliorum inceſtu uſæ, & damnatæ fuerunt, cognati intra domos animadverterunt *m*.

Matrona, quod loculos, in quibus erant claves vinariæ cellæ, reſignaviſſet, a ſuis inedia mori coacta eſt *n*. Atque hoc jus hodieque inter Americæ gentes obtinere, ac civitates jus de criminibus uxorum, ac liberorum cognoſcendi, familiæ capitibus relinquere, teſtis eſt Laffiteau *des mœurs des ſauvages*.

Neque obſtat, uxorem in manu, id eſt in poteſtate mariti eſſe; idem autem de ſervo dicitur. Nam formula illa *in manu eſſe* non infert dominium: pupillus in manu tutorum eſt, neque tamen ejus dominio eſt ſubjectus. Sed & poteſtas mariti ex conſenſu eſt:

(*f*) Suet. in Tiber. c. 35. pr. (*g*) L. 2. c. 4. p. m. 52. (*h*) L. 39. c. 18. (*i*) Vel ut Plinius refert, *Mecennius*, Hiſt. 1. 14. c. 13. (*k*) Valer. Max. L. 6. c. 3. e. 11. Conf. Dion. Halic. d. pag. 62. (*l*) Val. Max. L. 6. c. 3. (*m*) Val. Max. d. c. 3. n. 11. (*n*) Plin. d. c. 13.

eſt: quis vero aſſeret, uxorem ſe in ſervitutem dediſſe, eoque jus vitæ, & necis in maritum transtuliſſe? Sane, uxor, nec ſi vellet, de vita ſua diſponere poteſt.

SECTIO II.

De juribus, quæ Patriſamilias ex ſtatu familiæ competunt in liberos; ubi de patria poteſtate agitur.

§. CXLIX. JURA, quæ PATRIFAMILIAS in liberos competunt, duplici nituntur ratione; 1. quod liberi ſint vera portio corporis parentum; 2. quod liberi ſint in domo patris, cujus dominium ad patrem pertinet. Ex *priori* ratione ſequuntur jura ſanguinis, quæ etiam matri communia ſunt; ex *poſteriori* jura familiæ, quatenus poteſtatem in liberos inferunt, quæ ſoli patri propria ſunt.

§. CL. PRIMO igitur certum eſt, liberos eſſe veram portionem corporis parentum *o*, præcipue autem partem viſcerum maternorum antequam eduntur *p*, quos, utpote ex ſemine patris natos, pater ſuo jure vindicat *q*. Hinc parentes amare dicuntur liberos ut ſe ipſos, quia ex ſe quiddam ſunt *r*; & cum ex iis orti ſint, ſunt quaſi alteri ipſi, ſunt enim in cauſa ut ipſi ſint *ſ*.

Hæc ratio eſt, cur exſtinctus non videatur pater, quamdiu filius ſupereſt, in quem ſubſtantia, & caro patris quaſi fuit infuſa *t*. Hinc filius coloni non videtur acquiſiviſſe libertatem longi temporis abſentia, ſi durante illo ſpatio pater fundum coluit *u*. *Cum enim* pars

(*o*) Ariſt. Mor. L. 8. c. 14. (*p*) L. 1. §. 1. Ventr. inſp. (*q*) d. L. 1. §. 1. (*r*) Ariſt. Ethic. Lib. 8. c. 14. (*ſ*) Ariſt. Ethic. l. 8. c. 14. & Mor. L. 9. c. 2. (*t*) L. 85. §. fin. Hær. inſt. L. 30. C. de fidei C. (*u*) L. 22. §. 1. C. Agric. & Cenſ.

pars quodammodo corporis (filii) *remanebat, non videtur abeſſe;* indeque concludit Imperator, *filium ipſum videri in agro reſediſſe, donec ejus cognatio in fundo remanet.*

Immo hæc ratio eſt, cur familia patris non dicatur exſtincta, quamdiu filius adhuc ſupereſt, & cur pater, ac filius habeantur pro una perſona. (*Vid. infr. L.* 1. *C.* 3. *S.* 3.)

Atque ex hoc capite jus aliquod toti in partem competit; quod enim ex aliquo ortum eſt, id ei quaſi proprium eſt. *v*

§. CLI. SECUNDO, alibi probavimus, patremfamilias ſolum jus familiæ habere; uxorem ſuo conſenſu in domum mariti tranſire, & liberos in domo patris naſci, dominium autem domus ad patrem pertinere (§. 141.). Ex his juribus imperium, & poteſtas in familiam, ſpeciatim autem in liberos oritur. Hinc pater caput, & princeps familiæ dicitur *x*.

§. CLII. *Patria* igitur *poteſtas* eſt jus patri competens in liberos, tanquam portiones corporis ſui, & tanquam membra domus, cujus ipſe eſt dominus.

§. CLIII. Acquiritur patria poteſtas I. per procreationem ex juſtis nuptiis, id eſt per talem conjunctionem corporum, quæ fit ad individuam vitæ conſuetudinem *y*, utpote per quam ſolam pater certus fit (§. 187.). Hinc regula: *Pater eſt, quem juſtæ nuptiæ demonſtrant z. Non enim ferendum eſt, eum qui cum uxore ſua aſſidue moratus eſt, nolle filium adgnoſcere quaſi non ſuum a.*

§. CLIV. Præſumuntur autem liberi ex juſtis nuptiis nati, qui naſcuntur termino legitimo *b*. Terminus legitimus eſt vel *a quo*, vel *ad quem*.

n 1.

(*v*) Ariſt. Nicom. VIII. (*x*) Lib. 195. V. S. Gro. Lib. 2. cap. 5. §. 3. (*y*) Pr. & §. 12. Inſt. de patr. poteſt. Lib. 4. de his, qui ſui, vel al. Lib. 19. ſtat. hom. (*z*) Lib. 5. ff. in jus voc. Lib 6. pr. his, qui ſui. (*a*) Lib. 6. ff. his; qui ſui &c. (*b*) ibid.

n. 1. Terminus *a quo* eſt, ſi partus ſeptimo, vel octavo, &c. menſe *poſt nuptias* naſcitur [c]. Si *ante* naſcitur, pro legitimo haberi nequit, niſi ſit imperfectus [d].

Sed & ſi *ſeptimo*, vel *octavo* menſe natus omnibus partibus abſolutus, atque perfectus editur, patri invito obtrudi nequit, ſed cauſa cognita judex deſuper pronunciare tenetur [e].

n. 2. Terminus *ad quem* eſt, ſi partus *nono*, vel *decimo* menſe *poſt obitum patris* editus [f]. Poſtea nati regula... cenſentur illegitimi [g]. Cum vero ſæpius ludere natura, & terminum, quo partum in lucem protrudere debet, prorogare ſoleat, pariter examinari debent mores uxoris, aliæque circumſtantiæ. Sane, exempla in promtu ſunt partuum, qui decimo tertio, immo decimo quarto menſe poſt obitum patris nati, a ſummis dicaſteriis pro legitimis declarati ſunt [h].

n. 3. Sed & ſi *nono*, vel *decimo* menſe perfectus partus prodit, defunctus autem ante obitum longo, & gravi morbo laboraverit, indeque agnati, &c. negant partum legitimum eſſe, eadem cauſæ cognitio requiritur; & judex juxta circumſtantias obvenientes judicat, utrum partus pro legitimo habendus ſit, an vero minus.

n. 4. Eadem quæſtio etiam ſtante matrimonio moveri poteſt [l]. Quid ſi enim conſtet; patremfamilias ea valetudine fuiſſe, ut generare non poſſit? Reſpondet ULPIANUS [m], filium non eſſe.

n. 5. Præſumptio pro eo, qui ex juſtis nuptiis legitimo tempore natus eſt, tanta eſt, ut licet mater aſſer-

(*c*) Lib. 12. ff. ſtat. hom: Lib. 3. §. fin. ſuis, & legit.
(*d*) Lut. comp. tit. de his, qui ſui, vel &c. (*e*) Vid. jus meum controv. Lib. 1. tit. 5. quæſt. 4. (*f*) Lib. 2. & pen. ſuis, & egit. (*g*) Lib. 6. ff. his, qui ſui, vel &c. (*h*) Jus meum controv. d. loco. (*l*) Lib. 3. §. 1. ff. Agnoſ. lib. 1.
(*m*) Lib. 6. ff. His, qui ſui, vel &c.

ſerat, partum eſſe adulterinum, ei tamen non credatur [n].

§. CLV. *II.* Conſtituitur quoque patria poteſtas per ADOPTIONEM [o]; quæ eſt actus, quo quis eum, quem in poteſtate non habet, adſumit in poteſtatem, ac ſi in ea natus eſſet [p].

n. 1. Requiritur autem conſenſus 1. & patris naturalis, & patris adoptivi; 2. filii, de cujus adoptione agitur; 3. ſi adoptandus impubes, & pater ejus mortuus eſt, tutoris [s].

n. 2. Cauſa igitur adoptionis ex ratione naturali ſequitur: prout enim partes de ſuo jure diſponunt: ita jus eſt.

n. 3. Adoptati tranſeunt in patris adoptivi, etiam extranei, poteſtatem, omniaque jura, quæ inter patrem, & filium naturalem obtinent, ex pacto per adoptionem patri, & filio adoptivo acquiruntur [t].

n. 4. At jura, quæ ſanguini cohærent, inter patrem, & filium naturalem manent [u]. Hinc reverentia naturalis debetur parentibus: nuptiæ inter parentes, & liberos prohibentur: parricidium liberi, etſi ab alio adoptati, committunt, &c.

n. 5. Jure Romano ſingularia quædam in adoptione conſtituta ſunt: 1. ut ab *extraneo* adoptatus maneat in patris naturalis poteſtate [v], nec in familiam adoptivi tranſeat, niſi quoad effectum ſuccedendi [x]; ſecus ſi ab *aſcendente* adoptatur [y]: 2. quod minor adoptari ſine conſenſu curatoris nequeat [z], 3. qnod in adoptione filii

(*n*) Arg. Lib. 29. §. 1. ff. prob. Cocceii hyp. inſt. tit. de patr. poteſt. §. 2. (*o*) Grot. Lib. 2. cap. 5. §. 26. (*p*) Lib. 2. §. 25. §. 1. Lib. 37. 43. 44. ff. adopt. (*s*) Lib. 8. ff. de adopt. l. fin. C. de aut. tut. (*t*) §. 10. Inſt. de adopt. Lib. 2. §. fin. Lib. 15. pr. Lib. 40. pr. adopt. (*u*) Lib. 10. §. 1. C. adopt. Lib. 33. ff. adopt. (*v*) Lib. 1. pr. de adopt.
(*x*) §. 2. Inſt. adopt. l. pen. pr. & §. 1. cap. de adopt.
(*y*) Laut. tit. de adopt. (*z*) L. 8. adopt. l. auct. tut.

lii familias conſenſus magiſtratus ſufficiat; in adoptione patrisfamilias autem requiratur conſenſus Principis [a]: 4. quod in arrogatione impuberum cautiones quædam adhibeantur [b]: 5. Quod ſcelere ſuo caſtrati non poſſint adoptare [c]: 6. Quod fœminæ non poſſint adoptare, niſi ob orbitatem [d]: 7. quod minor 18. & major 70. annis adoptare non poſſit [e]: 8. quod inceſtus civilis cum tali filio adoptivo committatur [f].

§. CLVI. *III.* Jure Romano acquiritur patria poteſtas per LEGITIMATIONEM; quæ eſt modus, quo liberi *naturales* conſentientes fiunt legitimi. [g] Eaque jure Romanos triplex eſt: (*a*) per ſubſequens matrimonium: (*b*) per oblationem curiæ; & (*c*) per reſcriptum Principis.

n. 1. Legitimatio *per ſubſequens matrimonium* eſt, cum pater concubinam in uxorem ducit [h].

Jure naturæ *legitimatio* hæc cognita non eſt. Nam liberi *naturales*, id eſt ex concubina nati, ipſa naturali ratione ſunt in poteſtate patris. Differentia enim inter *uxorem*, & *concubinam*, eſt ex jure civili. * Hinc patet ratio, cur *legitimati per ſubſequens matrimonium retro* ſint legitimi, quia naturali jure ex concubina nati veri, & legitimi ſunt liberi, indeque accedentibus poſtea ſolennibus matrimonii, priſtina naturæ jura, quaſi poſtliminio recipiunt. Hæc quoque ratio eſt cur in feudis ſuccedant [i], & cur in ſtatutis voce *der ehelich gebohrnen* ipſa naturalis ratione veniant [k].

* Con-

(*a*) §. 1. Inſt. adopt. Lib. 1. §. 2. L. 2. pr. ff. eod.
(*b*) Lib. 6. Lib. 17. ſeq. Lib. 32. ff. lib. 2. de adopt. §. 3. inſt. eod. (*c*) §. 9. Inſt. adopt. (*d*) §. 10. Inſt. adopt. lib. 5. ff. eod. (*e*) Lib. 15. §. 2. L. 17. §. 2. de adopt. §. 4. Inſt. & Lib. 40. §. 1. eod. (*f*) §. 1. ſeq. Inſt. de nuptiis Lib. 14. §. 1. eod. (*g*) §. fin. Inſt. de nuptiis Nov. 89. c. 11.
(*h*) Lib. 5. C. [illegible] lib. §. 2. inſt. de hæred. quæ ab int. Nov [illegible] c. 8. ir. 12. §. 4. (*i*) II. Feud. 26. §. naturales. (*k*) Laut. comp. pag. m. 15.

* Concubinam ne cum pellice confundas: nam concubinatus Romanorum nihil aliud erat, quam conjunctio maris & fœminæ imparis conditionis, effectis nuptiarum civilibus deſtituta, de qua ſanxiſſe videtur Auguſtus in L. Julia & Papia: *Quas perſonas per hanc legem uxores habere non licet, eas concubinas habere jus ne eſto*. Ex quibus fluxere axiomata: 1. Concubinatum fuiſſe de Jure Civili licitam; nec tamen legitimam conſuetudinem, *L.* 144. *ff. de verb. ſignif.* L. 5. c. ad SC. Orfit. Cujac. I. 34. 2. Legibus civilibus, nec tamen naturalibus ſolutum eſſe. Merill. *Obſ. III.* 17. 3. Ingenuam ordinario concubinam eſſe non poſſe. 4. Concubinatum civilibus nuptiarum effectis deſtitui. Quamvis tam turpis non eſſet Romanorum Concubinatus, ac pleriſque videtur, ſed veluti inæquale conjugium: tamen nemo ſanus inficiabitur illum a Chriſtiana militia exclusum jure merito fuiſſe; in ea, inquam, milicia, in qua Chriſtus matrimonium ſtatuit novæ legis Sacramentum, per quod ſolummodo legitima inter Chriſtianos redacta eſt conjunctio inter virum unum & fœminam unam; & omnis alia conjunctio tanquam illegitima fornicationi adjudicanda eſt.

n. 2. Legitimationes, quæ fiunt per *oblationem curiæ*, vel per *reſcriptum principis*, indubie ex jure Romano originem habent *l*.

§. CLVII. *Cauſa* patriæ poteſtatis a natura eſt; quod ſupra §. 41. & paſſim probavimus. Sane, & omnes gentes in eo conſentiunt, liberos eſſe in poteſtate patris. Juris Conſulti Romani liberos *natura* ejus poteſtati ſubjectos ſtatuunt *m* (etſi jura quædam ſpecialia jure Romano patri fuerint tributa, quorum intuitu patria poteſtas civilis dicitur *n*). Pomponius religionem erga Deum, & *obedientiam parentibus debi-*

tam

(*l*) Laut. com. p. m. 16. (*m*) L. 195. V. S. (*n*) §. 2. Inſt. de patr. pot.

tam conjungit, ac utramque obligationem ad jus gentium refert (o). De aliis gentibus auctores id paſſim teſtantur (p).

§. CLVIII. *Subjectum* ſunt liberi ex juſtis nuptiis legitimo tempore nati (*vid.* §. 153.). Non ergo ſpurii, ſeu vulgo quæſiti (q).

§. CLIX. *Objectum* patriæ poteſtatis ſunt jura, quæ patri naturali jure competunt, & quæ ex duplici principio ſequi diximus [*vid.* §. 149.): *tum* quia liberi ſunt vera portio corporis paterni, *tum* quia pater eſt dominus domus ſuæ, & ſuæ familiæ caput.

n. 1. Præcipuum jus, quod patrifamilias in liberos competit, eſt *Imperium*. Alibi (r) enim probavimus, patribus familias imperium in totam familiam, adeoque & in liberos, naturali ratione competere; & patrem pro hoc imperio leges familiæ dare, lites dirimere, crimina punire, & jus vitæ, & necis in familiam exercere poſſe. Diximus quoque ibidem, jus hoc vitæ, & necis conſtitutis civitatibus aliquando capiti familiæ relictum, & ſic patremfamilias judicem domeſticum fuiſſe.

n. 2. At præter imperium alia quoque jura privata vi patriæ poteſtatis patri in liberos competunt, de quibus præcipue hic quæritur. Præmittendum autem generatim eſt, liberos parentibus debere reverentiam, tanquam auctoribus ſuis (s). Hinc PHILO ait, *Parentes Deum quodammodo referre gignendo*. Sequela hujus reverentiæ eſt, quod patienter ferre debeant injurias

(o) L. 2. ff. juſt. & jur. (p) Vid. Plin. in Paneg. Trajan. Ariſt. 8. Eth. 12. & Lib. 1. Polit. cap. 12. Conf. Can. Eſt ordo &c. c. 33. qu. 6. Ex aliis id probat Heineccius Antiq. Rom. Lib. 2. tit. 9. §. 1. nimirum, ex Sexto Empyrico, Dionyſio Halicarnaſſenſi, Arriano, ac Svetonio: Sacræ quoque literæ poteſtatem hanc indigitant. Deut. V. 6. Exod. XX. 12. Ephæſ. VI. 12. (q) L. 19. L. 24. de ſtat. hom. (r) Vid. infr. L. 7. c. 1. (s) Grot. L. 2. cap. 5. §. 1. 6. &c.

rias parentum (t), & quod eis obedire teneantur (u). Speciatim autem.

n. 3. *Primo*, pater jus aliquod in corpus, & perſonam liberorum, utpote membra corporis ſui, & familiæ habet, cujus effectus ſunt, 1. quod pater liberos, ſi ab alio detinentur, vindicare (v); atque in eum finem 2. ad exhibendum (x), etiam contra matrem (y), agere; immò 3. ſurripientem liberos actione furti convenire poſſit (z). Quoties 4. liberi ſeſe venumderunt, pater eos in libertatem revocare (a); & 5. filium delinquentem defendere poteſt (b): immo 6. jus vendendi liberos habet; ſi ſcilicet nec pater, nec ipſi ſe alere poſſunt, nec alia alendi ſubſidia adſint. Cui enim onus alendi incumbit, ei omnia licent, ſine quibus alimenta præſtari non poſſunt. Neque liberi per hanc venditionem ſervi fiunt; ſed operas ſaltem præſtant emtori, donec pro alimentis ſatisfactum ſit. (c) 8. Vota eorum effectum non habent ſine voluntate patris (d). 9. Pater filio tutorem dare, & 10. coercere immorigerum poteſt. (e)

n. 4. *Secundo*, Pater, & filius habentur pro una perſona (f). Hinc nulla obligatio inter patrem, & filium intercedere poteſt. Adeoque filius, qui a patre ſtipulatur, nullum jus acquirit, adeo ut nec fidejuſſor a patre datus teneatur, quia nemo poteſt pro eodem, ac eidem eſſe obligatus (g); hæres tamen patris tenetur peculiotenus (h). Pariter, ſi pater a filio ſtipuletur, actio non datur in filium: at fidejuſſor a filio datus tenetur (i).

(t) Grot. L. 1. c. 4. §. 6. (u) L. 2. ff. juſt. & jur.
(v) L. 1. §. 2. ff. R. V. (x) L. 1. de lib. exhib. (y) L. 1. §. 5. de Lib. exhib. (z) L. 14. §. 13. L. 38. ff. furt.
(a) L. 1. L. 3. ff. de liberali cauſa. (b) L. 33. 34. ff. Nox. act. (c) Vid. L. 2. C. de patr. qui fil. (d) Numer. XXX. 2. 3. 4. 5. Grot. L. 2. c. 5. §. 7. (e) §. 3. Inſt. de teſt. tut. L. 1. pr. ff. Eod. (f) Grot. L. 2. c. 4. §. 2. n. 2. §. 4.
(g) Lib. 56. §. 1. de fidejuſſ. (h) L. 38. pr. Cond. indeb. (i) d. L. 56.

n. 5. Cum igitur pater, & filius, habeantur pro una perſona, naturale eſt ut filius ſit inſtrumentum patris [k]. Hinc pater filio ſtipulando ſibi acquirit [l]; uti filius, ſtipulando patri, acquirit patri [m], etiam ignoranti [n], *quia vox patris tanquam filii ſit, ſicut & filii vox tanquam vox patris intelligitur in iis rebus, quæ patri acquiruntur.*

Porro ſi filius paciſcitur *ne a patre petatur*, patri acquiritur exceptio [p]. Idem obtinet ſi filius paciſcitur *ne a ſe petatur*; nam hoc quoque pactum perſonale patri prodeſt [q]. Item ſi filius paciſcitur de eo, quod cum ipſo, vel cum patre contractum eſt, patri acquiritur exceptio [r].

n. 6. Denique ex eadem unitate perſonæ ſequitur, ut liberi nihil proprii habeant, nec ſibi aliquid acquirant, ſed omnia acquirant patri, tanquam capiti familiæ, & domino domus, etiam ignoranti [rr]. Immo & poſſeſſionem, modo patris nomine capiant, & is velit [s]. Hinc ſequitur, patrem de eo, quod quocunque titulo ad liberos pervenit, diſponere pro lubitu poſſe [t]; quod verum quoque eſt, etſi liberi matrimonium contraxerint [u]. Atque hæc ratio eſt, (*a*) quod liberi nec actionem ſuo nomine inſtituere poſſint, niſi voluntate patris [v] [cauſas quaſdam excepit jus Romanum [x]]: (*b*) quod filius teſtamentum jure Romano non confecerit [y]: & (*c*) quod pater filio pupillariter ſubſtituere potuerit [z].

Ju-

(*k*) Grot. de jur. bell. & pac. L. 2. c. 5. §. 3. & L. 3. cap. 6. §. 9. (*l*) L. 39. V. O. (*m*) §. 4. inut. ſtip. L. 38 §. 17. V. O. Lib. 17. §. fin. (*n*) L. 18. 19. Pact. d. §. 4 d. L. 130. (*p*) L. 17. §. fin. pact. (*q*) L. 19. §. 1. de pact.

(*r*) L. 18. ff. Pactis. (*rr*) Vid. omnes textus ante allegatos, (*s*) L. 1. §. 5. Lib. 4. Acqu. Poſſ. L. 10. §. 2. A. R. D. L. 53. Eod. Diſſentit Grotius L. 2. cap. 5. §. 2. (*t*) L. 53. L. 10. pr. A. R. D. §. 1. inſt. per quas perſ. L. 6. C. de bon. quæ lib. 2. C. patr. pot. Gaii Inſt. L. 1. §. 9. pr. Heinecc. antiq. Rom. L. 2. t. 9. § 1. (*u*) Leg. 1. 2. 3. C. bon. quæ lib. (*v*) L. 39. O. A. (*x*) Lib. 9. ff. O. A. L. 6. §. 2. L. 3. ff. Adult. (*y*) pr. Inſt. quib. non eſt permiſſ. (*z*) §. 4. Inſt. Pup. ſubſtit.

Jure Romano tamen poſterioribus temporibus quædam bona diſpoſitioni filiorum relicta fuere; & quidem 1. peculium caſtrenſe: cui 2. mox additum fuit peculium quaſi caſtrenſe: 3. bona materna: 4. lucra nuptialia, & ſponſalitia: Denique, & 5. omnia bona adventitia [a]. De his igitur bonis liberi hodie certo modo diſponere poſſunt.

n. 7. Unitas autem illa perſonæ tantum obtinet ſi *de acquirendo* [b], non autem ſi *de obligatione agitur* [c]. Pater enim ex obligatione filii non tenetur; ſed ſolus filius obligatur, tum civiliter [e], tum criminaliter [f]. Si tamen filius peculium profectitium habet, pater tenetur peculiotenus [g].

n. 8. Denique ex illa unitate oritur, quod liberi tanquam ſui hæredes neceſſario ſuccedant in omne jus defuncti. Atque hæc vera ratio eſt, cur jure naturali parentum conſenſus ad nuptias liberorum requiratur, ne hæres ſuus patri invito obtrudatur [h].

n. 9. Dixi, patrem, & filium non haberi pro una perſona, 1. ſi filius ſe obligat. Idem quoque dicendum, 2. ſi tertius aliquis, v. g. fidejuſſor, filii obligationi accedit; nam liberi patri obligantur naturaliter [i]: 3. in cauſis publicis; hinc filius judex patris eſſe poteſt [k].

n. 10. Denique notandum eſt, virtutes, ac vitia parentum liberis (etſi ſint portio corporis parentum) imputari non poſſe [l]; adeoque iniquum eſſe, liberos pro delictis parentum punire [m].

(*a*) Heinecc. d. l. §. 2. (*b*) §. 4. de inut. ſtipul. 120. V. O. (*c*) Lib. 30. O. A. (*e*) d. Lib. 39. (*f*) L. 8 §. fin. acceptil. Conf. §. fin. Inſt. de nox. act. L. 5. §. 5. O. A. L. 3. §. 11. de pecul. (*g*) L. 1. §. 5. L. 4. Acq. Poſſ. L. 3. §. 12. de pecul. (*h*) Grot. L. 2. c. 5. §. 10. n. 1. (*i*) §. 4. Inſt. de inut. ſtip. (*k*) L. 77. ff. de jud. L. 9. ff. his, qui ſui, &c L. 13. §. 5. L. 14. pr. Ad. Sc. Treb. c. fin. de jud. in 6. Heineccii Elem. p. 1. §. 150. (*l*) Grot. L. 2. c. 20. §. 13. n. 1. (*m*) d. l. 20. §. 15. n. 1.

n. 11. Quæri ſolet, an liberi teneantur alere parentes egenos ? Jure Romano id ſtatutum eſt, atque hoc jus ex æquitate, & charitate ſanguinis deducitur [n]. Immo & gentium legibus id cautum eſſe, videmus [o]. Equidem parentibus nullum jus competit in bona filii (nam ſupponimus filium aliquid proprii habere); adeoque actio patri non datur, ut alatur ex illis bonis, nec adigi ad id poteſt filius: ſed hic contra perfectionem, & charitatem ſanguinis peccat, adeoque jus Dei violat; uti optime rem ita explicat Grotius [p]. Atque hinc jam conſtat ratio, cur Servator adeo improbet votum, quo liberi bona ſua Deo dicabant, eoque alimenta patri roganti denegabant, ſub prætextu, omnia *Corbam*, id eſt, Deo dicata, eoque veſci nefas eſſe [q].

§. CLX. Quinam exiſtimant, jure Romano liberos intuitu patris inſtar ſervorum fuiſſe, eademque jura patri in liberos, quæ in ſervos, competiiſſe [r]. Idque inde probant: 1. quod liberi in patris dominio Quiritario fuerint [s]: 2. quod pater jus vitæ, & necis in liberos habuerit [t] 3. quod pater filium tanquam *rem* ſuam, adeoque jure dominii, a quocunque poſſeſſore vindicare [u], atque 4. in eum finem ad exhibendum agere [v], 5. liberos ſurreptos actione furti [quæ tantum domino datur [x]] repetere [y], & 6. ſi filius ſe venumdedit, in libertatem eum revocare potuerit [z]; quod 7. patri ter vendere liberos [a], eoſque 8. noxæ dare

(*n*) L. 5. §. 1. 2. ff. de agnoſc. lib. (*o*) Goth. ad d. L. 5. §. 1. (*p*) L. 2. c. 7. §. 4. Conf. Lant. Com. p. 458. (*q*) Zigler. ad Grot. L. 2. c. 13. §. 7. (*r*) Liban. declam. 37. Senec. Controv. III. 9. & 18. Sext. Empir. pyrrh. hyp. III. Merill. Obſ. 3. 4. Caii Inſt. 1. 6. 3. Conf. Heinecc. tit. de his, qui ſui, vel al. §. 144. 145. (*s*) L. 1. §. 2. R. V. (*t*) L. 11. ff. de liber. & poſth. Grot. L. 2. c. 5. §. 7. (*u*) L. 1. §. 1. R. V. (*v*) L. 1. §. 1. ad exhibendum. (*x*) L. 23. ff. furt. (*y*) L. 14. §. 13. L. 38. ff. furt. (*z*) Arg. L. 1. §. 2. R. V. Hunn. ad Treuſt. V. 1. D. 2. th. 12 (*a*) Dion. Halic. II. pag. 97. Grot. L. 2. c. 5. §. 5.

dare licuerit [b]: 9. quod omnes liberorum actiones dependerent ab arbitrio patris, utpote cum nec agere in judicio, neque vota facere, neque nuptias contrahere, abſque conſenſu patris, potuerint (*vid. ſupr.* §. 159.): ſed & 10. liberi ſunt inſtrumentum patris, uti ſervi domini; adeoque paciſci patri poſſunt, etiam ignoranti [c]: 11. quicquid acquirebant, patri acquirebant, &c.

n. 1. At his non obſtantibus dicimus, *liberos*, etiam jure Romano, eſſe perſonas liberrimas, etſi in poteſtate patris conſtituti ſint. Sane, uxores quoque ſunt in poteſtate mariti, & pupilli in poteſtate tutorum, nec tamen ſunt ſervi. Poteſtas ergo patria libertatem liberorum non tollit, ſed jura ſaltem quædam tribuit patri, quæ ex natura familiæ ſequuntur, & perſonam ipſam afficiunt.

Sane, jure Romano *liberi* dicuntur perſonæ liberæ. JCtus expreſſis verbis ait, *perſonas liberas, quales ſunt liberi in poteſtate conſtituti, per rei vindicationem peti non poſſe* [d]. Conſtantinus refert, LIBERTATI *a majoribus tantum impenſum eſſe, ut patribus, quibus jus vitæ in liberos, neciſque poteſtas olim erat permiſſa*, LIBERTATEM ERIPERE NON LICERET [e]. Sed liberi *ſtatum familiæ* habent, *nuptias* contrahunt, *dignitates* nanciſcuntur, &c. Immo filius ex omnibus cauſis tanquam paterfamilias *obligatur*; & ob id *agi* cum eo tanquam cum patrefamilias poteſt [f], &c. Quæ omnia ſecus ſe habent in ſervis [g].

n. 2. Equidem 1. negari nequit, jure Romano dominium patri in liberos tribui; at id non *verum* eſt dominium, ſed *Quiritarium*; quod nudum nomen eſt, & nihil ab ænigmate diſcrepat, nec unquam videtur, nec in rebus apparet, ſed vacuum eſt, & ſuperfluum

 ver-

(*b*) §. 7. Nox. act. Collat. Leg. Moſ. & Rom. tit. II. §. 3. Conf. l. 3. § 4. Lib. hom. exhib. (*c*) pr. Inv. per quas perſ. (d) L. 1. §. 2. R. V. (*e*) L. fin. C. patr. pot. (*f*) L. 39. O. A. L. 8. §. fin. acceptil. §. 6. de inut. ſtip. (*g*) d. L. 39.

verbum [h]. Atque ideo hoc antiquæ ſubtilitatis ludibrium Juſtinianus ſuſtulit [i].

Per hoc *dominium Quiritarium* igitur Romani legislatores nihil aliud deſignare voluerunt, quam jus, quod patri ex ipſo facto naturæ in perſonam liberorum, tanquam portiones corporis paterni, & membra familiæ, quæſitum eſt; cum enim hoc jus perſonam ipſam afficiat, illud quaſi reale aliquid judicabant, & ficto nomine dominium. Quiritarium appellabant.

Atque hactenus verum eſt, quod jus patriæ poteſtatis ſit proprium civium Romanorum [k]· Dominium enim Quiritarium non niſi civibus Romanis competit. At verum non eſt quod Tribonianus more ſuo fingit, *nullos alios homines eſſe*, *qui ſemel in liberos habeant poteſtatem* [l]: nam pleraque jura patriæ poteſtatis, quæ ad dominium Quiritarium referuntur, ex ipſa ratione naturali ſequuntur.

n. 3. Ceterum, quod 2. ad *jus vitæ & necis* attinet, alibi probavimus, jus illud ab initio patribus familias competiiſſe jure imperii, & conſtitutis demum civitatibus iis ademtum fuiſſe (*vid. infr. l. 7. c.* 1.). At quibuſdam civitatibus, inprimis a regibus Romanorum, jus illud patribus familias relictum fuit: non tamen indiſtincte tale jus ipſis conceſſum fuit, ut in ſervos, ſed tanquam judicibus domeſticis. Sane, ex omnibus exemplis, quæ in hanc rem afferuntur, apparet, liberos non niſi ob crimina, adhibito conſilio proximorum, per ſententiam condemnatos fuiſſe.

T. Arius filium in parricidio deprehenſum, advocato in conſilium Auguſto, exilio damnavit [m]. Caſſius filium, poſtquam poteſtatem tribunitiam depoſuit, adhibito propinquorum, & amicorum conſilio, affectati re-

(h) quæ ſunt verba legis un. C. de nudo jure Quirit. toll.
(i) d. l. un. Heinecc. antiq. Rom. L. 2. tit. 1. §. 29.
(k) L. 3. ff. His, qui ſui, &c. (l) §. 3. Inſt. de patr. pot.
(m) Sen. de clem. L. 1. cap. 15.

regni crimine domi damnavit *n*. Manlius Torquatus ne conſilio quidem neceſſariorum indigere ſe credidit, & Senatus, ac creditorum conſenſu cognitionem ſuſcepit, domi conſedit, ſoluſque utrique parti per biduum vacavit, & publicata ſententia filium & domo, & republica indignum judicavit, atque domo exire juſſit *o*. L. Gellius, univerſo pene ſenatu adhibito in conſilium, filium de inceſtu cum noverca, & parricidio ſuſpeꝺtum, abſolvit de conſilio, tum etiam ſententia ſua *p*. Idem jus obtinuit apud Perſas *q*, apud antiquos Gallos *qq*, apud Burdegalenſes, Japonios *r*, & Americæ populos *s*.

Sed & ſublato jure vitæ, & necis, veſtigium adhuc ſupereſt in licentia patri conceſſa, vi cujus filiam adulteram in continenti occidere potuit *t*.

n. 4. Et licet 3. pater ad exhibendum agere, & vindicare filium potuerit, ex ipſis tamen legibus Romanis apparet, liberos non tanquam *rem*, quæ in bonis patris eſſet, vindicari potuiſſe *u*, (utpote quod in ſolis ſervis verum erat) ſed tanquam *rem*, quæ patris erat ex jure Quiritario, i. e. ex umbra, & nudo nomine dominii. Atque hinc adjici debuit cauſa, ſcilicet, *hunc hominem ego ex jure Quiritium meum eſſe dico v*.

n. 5. Eodem quoque ſenſu pater 4. furti agere contra eum, qui filium ſurripuit, & 5. in libertatem revocare filium, qui ſeſe venum dedit, potuit. Agitur enim de portione corporis paterni; de membro familiæ, cujus actiones a patris arbitrio dependent.

n. 6. At 6. verum non eſt, patrem liberos ter ven-

(*n*) Val. Max. L. 5. c. 1. (*o*) Val. Max. d. c. 1. (*p*) Val. Max. L. 5. c. 9. 1. (*q*) Grot. L. 2. c. 21. ff. 15. & L. 2. cap. 5. §. 7. (*qq*) Cæſar de ben. Lib. 6. (*r*) Puſend. L. 6. cap. 2. §. 12. (*s*) Laffiteau des mœurs de Ameriquains. Conſ. Struv. ad tit. de his, qui ſui, &c. (*t*) Lib. 20. 21. & 23. ff. de Adulter. (*u*) L. 1. §. 2. R. V. (*v*) d. L. 1. §. 2.

dere potuiſſe: nam trina illa venditio, quæ a Doctoribus, allegari ſolet, erat ſolemnitas, & fictio, quæ intervenire ſolebat quando agebatur de filio emancipando. Hæc venditio imaginaria dicebatur, per quam non fiebat, ſervus ſed liber [x].

n. 7. Sed & 7. verum non eſt, patrem liberos *noxæ dedere* potuiſſe. Tribonianus quidem id olim obtinuiſſe fabulatur; at nullum ejus conſuetudinis in Digeſtis exſtat veſtigium. Ex titulo *de noxalibus actionibus* apparet, definitionem noxalis actionis tantum ad ſervos reſtringi [y].

Neque *obſtat*, filios æque, ac ſervos, noxali judicio conveniri [z]. Reſp. noxale judicium nihil aliud eſt, quam criminale judicium. Noxa enim omne maleficium, & peccatum denotat [a]. Hactenus igitur verum eſt, utrumque noxali judicio conveniri poſſe. Sed diſerte diſtinguuntur *ſervi*, & *liberi* [b]. *Illi* enim, ſi dominus eos defendere nolit, abſque cauſæ cognitione noxæ dedebantur, adeo ut nec innocentiæ probatio ipſis permiſſa fuerit: hi autem, ſi pater defendere eos nolebat, ſeipſos defendere poterant, & lata demum ſententia puniebantur; certiſſimo indicio, noxæ dari non potuiſſe. Quod ſatis quoque in aliis textibus innuitur [c].

n. 8. Quod vero 8. liberi ſint inſtrumentum patris: quod 9. actiones eorum ab arbitrio patris dependeant; quod 10. omnia patri acquirant, &c. id non eſt ex jure dominii, ſed ſequitur ex jure familiæ, ſalva libertate. Liberi enim, qui ſunt portio corporis paterni, & in domo patris naſcuntur, nihil a ſe, omnia a genitore habent; adeoque huic idem jus in portiones

(x) Conf. Heinecc. ant. Rom. L. 1. t. 9. §. 6. & 9.
(y) Conf. Heinecc. antiq. Rom. L. 3. tit. 8. §. 3. (z) L. 33. 34. Nox. act. (a) L. 45. §. 1. Legat. 2. L. 4. L. 32. ff. Nox. act. Heinecc. antiq. Rom. L. 4. tit. 8. §. 2. (b) in d. Lib. 34. 34. (c) L. 5. §. pen. Oblig. & act.

nes ſui corporis competit, quod in proprium corpus. Præterea pater caput, & rector eſt corporis familiæ, adeoque leges dicere poteſt tum perſonis, tum rebus, quæ ſub corpore illo continentur.

§. CLXI. *Effectus* patriæ poteſtatis eſt, ut paterfamilias qualitatem hanc, id eſt ſtatum paternitatis, defendere poſſit, tum bello, tum in judicio, (mediantibus actionibus præjudicialibus [d]) contra omnes, qui eum patrem eſſe negant.

§. CLXII. Solvitur patria poteſtas 1. morte naturali, niſi filius ſit recaſurus in poteſtatem avi [e]: 2. ſi libertate privatur, id eſt alieno dominio ſubjicitur: uti ſi ab hoſte capitur, nec poſtliminio receptus eſt [f]: 3. emancipatione, quæ eſt modus dimittendi liberos ſuos conſentientes [g] e patria poteſtate [h]: 4. adoptione, utpote quæ emancipationem ſupponit [i]: non vero 5. dignitate: nec 6. capitis deminutione media [k]; necdum relegatione: nec 7. ſi quis paciſcitur ſaltem cum alio de jure filii [l]: nec 8. ſi familia exceſſerunt [m]: nec 9. per nuptias filii. (*Vide ſupra* §. 159. *n*. 6.

Apud Græcos patria poteſtas non erat perpetua, ſed admodum variabat tempus, quo ea duraret. Apud quaſdam civitates finiebatur tertio pubertatis anno expleto; alibi, quamdiu cœlibes manſiſſent; alibi, donec nomen eorum inter viros relatum eſſet [n]. Dionyſius Halicarnaſſenſis refert, legem Numæ Pompilii exſtare, quod pater filium vendere prohibeatur ſi permiſerit filio uxorem ducere, quæ particeps ſit ſacrorum, & bonorum [o]. At alibi jam probavimus, patri nunquam

jus

(*d*) Vid. ſupr. §. 113. & §. 145. (*e*) Vid. ſupr. §. 113. & §. 145. (*e*) pr. Inſt. quib. mod. patr. pot. (*f*) Vid. ſupr. §. 133. (*g*) Nov. 89. c. 2. L. 5. C. de emanc. (*h*) §. 7. Inſt. Quib. mod. patr. pot. ſolv. (*i*) §. 8. Quib. mod. pat. pot. (*k*) Secus jure Romano §. 1. Inſt. dict. tit. (*l*) Vid. juss meum controv. L. 1. t. 7. q. 14. §. 12. (*m*) Diſſentit Grot. L. 2. c. 5. §. 6. (*n*) Dion. Halic. L. 2. p. m. 52.
(*o*) d. l. p. m. 63.

jus fuiſſe vendendi liberos. Scriptor Græcus facile in rebus Romanorum errare potuit, uti revera erravit, dum patrem ter vendere potuiſſe liberos, aſſerit.

S E C T I O III.

D juribus, quæ Matrifamilias ex ſtatu familiæ competunt, tum intuitu mariti, tum intuitu liberorum.

§. CLXIII. DIXIMUS, *uxorem* eſſe in poteſtate mariti, atque hanc poteſtatem ex ſtatu familiæ ſequi (§. 148.) Cum vero hæc uxor certa lege in familiam mariti tranſeat, ac ſe poteſtati mariti ſubjiciat, examinandum eſt, quænam jura *uxori* inde competant.

§. CLXIV. UXOR, quæ in domum mariti, ejuſque familiam tranſit, duplicem finem ſibi propoſitum habet: 1. ut omnis vitæ commercium cum marito habeat, eique ad individuam vitæ conſuetudinem jungatur; 2. ut ſobolem marito, eique ſoli, procreet.

n. 1. Ex *priori* fine ſequitur: 1. ut membrum fiat familiæ mariti, eoque jura divina, & humana mariti cum ea communicentur *p*: 2. quod participet de dignitate mariti, etiam poſt ejus mortem, donec ad ſecunda vota tranſeat *q*; hinc nomen ejus gerit, & inſignibus ejus utitur. 3: Uxor ſequitur mariti domicilium *r*, forum, & municipium *s*. 4. Quodammodo eſt domina bonorum mariti *t*; cujus effectus eſt, quod poſt mortem dimidiam bonorum acquirat: quæ communu-

(*p*) L. i. ff. Rit. nupt. L. 22. §. 7. ſol. matrim. Goth. ad. Leg. XII. tabb. tit. 17. §. 3. Forcat. 10. c. 5. (quod apud omnes gentes ita obſervatur. Vid. Juſtin. 23. 2. Tacitus de Germ. Mor. 18. & 12. Ann. 5. c. 3. Lib. L. 1, cap. 19.

(*q*) L. 8. L. 10. C. Rit. nupt. L. 13. C. de dignit.

(*r*) L. 5. l. f. ff. Rit. nupt. (*s*) L. p. ff. juris d. l. f. §. 3. ff. ad Municip. l. f. c. de incol. Grot. L. 3. c. 21. §. 17.

(*t*) L. 1. ff. Rer. am. L. 4. 5. C. Crim. expil. hær. L. 52. de re jud.

munio bonorum hodieque pluribus in locis obtinet [tt]. (Jure Romano antiquo uxor filiæ loco fuit , & uti reliqui liberi , tamquam ſua , & neceſſaria hæres marito ſucceſſit) [u]. 5. Maritus uxorem repudiare , vel deſerere nequit abſque juſta cauſa [v], 6. Cum uxoris bona acquirantur marito, illaque nihil proprii habeat , ali debet a marito (ſive dotem ille acceperit , ſive non) [x] , ejuſque ſumptibus ſepeliri debet [y], niſi propria bona habeat [z].

n. 2. Ex *poſteriori* fine ſequitur, 7. ut maritus debitum conjugale ei præſtare teneatur [a]: 8. , quod uxor , ſi maritus impotens eſt , ad ſeparationem agere poſſit, niſi cognita ipſi fuerit impotentia , vel ea ſuperveniat : 9. quod cum alio rem habere non poſſit, &c.

§. CLXV. Sed & MATRI FAMILIAS ex ſtatu familiæ jura quædam *in liberos* naturali jure competunt, quia liberi æque, & magis, ſunt portio corporis materni. Hinc 1. liberi debent matri reverentiam; quæ ratio eſt, cur jure Romano ſpurius matrem in jus vocare non potuit [b]. 2. Mater corrigere mores liberorum , eoſque caſtigare poteſt, &c.

At 3. alere eam præciſe liberi non tenentur ; ſed contra pietatem agerent, ſi egenam matrem non alerent. Hinc tantum ex æquitate, & charitate ſanguinis hæc alimenta deberi dicuntur [c].

SE-

(tt) Vid. Par. diſſert. de Succeſſ. ab ineſt. c. 3.

(u) Dion. Halicarn. L. 2. antiq. p. m. 41. (v) tot. tit. ff. de divortiis, & repud. (x) L. 22. §. 8. Sol. matr. L. 2. ff. injur. (y) Lib. 16. ff. Relig. (z) d. L. 16. (a) Grot. L. 3. c. 5. §. 9. nu. 2. (b) Lib. 5. §. 5. agnoſc. lib. (c) L. 5. §. 2. ff. agn. & al. lib.

SECTIO IV.

De juribus, quæ Liberis ex ſtatu familiæ competunt.

§. CLXVI. CUM dictum ſit, liberos eſſe portionem corporis parentum, inde facile conſtat, 1. alendos eſſe liberos a *patre d*, & quidem ſtatim a nativitate *e*: 2. deficiente patre, *ad avum*, reliquoſque aſcendentes paternos, officium alendi nepotes petinere.

3. His quoque deficientibus *mater mariti*, & ea deficiente aſcendentes materni alimenta exhibent *g*.

4. Si omnes deficiunt, ipſa mater infantis alere eum tenetur in ſubſidium *h*.

Hæc omnia vera ſunt ſi partus ſe ipſum exhibere nequit, ſecus ſi ipſe habeat unde alatur *i*.

§. CLXXVII. Ali quoque a patre debent *liberi naturales*, i. e. ex concubina nati *k*. Nam etſi concubina non ſit uxor, nec mater familias, tamen loco uxoris eſt, & ſupponitur, eam uni ſoli indubitata affectione conjunctam, & ſine nuptiis *in domo* alicujus eſſe *l*, indeque de patre certo conſtare. (*Vid. infr.* §. 173. *n.* 7.

Non ergo ali a patre debent *ſpurii*, i. e. vulgo quæſiti *m*, quia cum de certo patre non conſtet, nemo obligatur alieno partui alimenta ſubminiſtrare. Moribus, etiam *ſpurii* ali debent, habetur enim pro certo patre, qui ſe rem habuiſſe cum fœmina fatetur, modo legitimo a die concubitus tempore partus editus ſit. Idque verum eſt, etſi 1. mater antea jam ſtuprata fuerit, vel 2. ſtuprator ſe invitatum eſſe ad ſtu-

(*d*) L. 5. pr. §. 1. L. 10. ff. d. de agnoſc. & al. lib. L. 3. 4. C. eod. (*e*) dd. leg. & L. 5. ff. de ventre in poſſ.
(*g*) L. 5. §. 2. l. p. ff. agnoſc. lib. d. q. 2. (*h*) L. 5. §. 14. agnoſc. lib. L. 11. C. Neg. geſt. (*i*) L. 5. §. 7. ff. agnoſc. lib. (*k*) Auth. licet. c. de Nat. lib. (*l*) L. 143. V. 5.
(*m*) L. 5. §. 6. & §. 4. de ag. lib.

ſtuprum, probet, vel 3. ipſe manu ſua quotidianum victum quærere teneatur [n].

Jure Civili liberi ex nefario, aut inceſtuoſo coitu nati a patre, &c. alimenta exigere non potuere [o]: at id quoque jure Canonico, & moribus [p] mutatum eſt.

Quid ſi ſtuprator neget ſe eſſe patrem, & ſtuprata cum alio quoque rem habuiſſe afferat? Reſp. tenetur alere partum, donec id probaverit. Modum procedendi expoſui in jure meo controverſo [q].

§. CLXVIII. 6. Educari a parentibus debent liberi. Sub educatione autem etiam ea continentur, quæ ad formandos mores pertinent [r].

§. CLXIX. Liberi 7. participes fiunt privilegiorum familiæ paternæ. Hinc patris nomen gerunt, ejus inſignibus utuntur, ſequuntur forum, & domicilium patris [rr], immo & fortunam ejus, nam ex ſervo, & ſerva nati fiunt ſervi, &c.

8. Liberi continuant familiam patris, adeoque eo mortuo ſuccedunt in omnia ejus jura: niſi ea lege conjuges coiverint, ne liberi ſuccedant. (*Vid. l.* 4. *c.* 3. *ſect.* 3.)

S E C T I O V.

De Juribus, quæ Agnatis ex ſtatu familiæ competunt.

§. CLXX. DENIQUE AGNATI quoque ad familiam, quæ communi univerſæ cognationis jure continetur, pertinent; quia eorum parentes ſub unius po-

(n) Vid. Jus meum Controv. L. 25. tit. 3. q. 2. (o) Auth. ex complexu &c. c. de inceſt. nupt. (p) d. pu. 2. (q) L. 25. tit. 3. q. 2. (r) L. 4. ff. ubi pupil. ed. L. 6. §. 5. ff. Carbon. edict. Grot. L. 2. c. 7. §. 4. c. 5. §. 4. (rr) L. 1. §. 1. 2. L. 6. pr. ſeq. ad Municip. L. 3. C. eod. L. 3. c. de incol.

poteſtate fuerunt, adeoque omnes agnati ex eadem gente, & domo prodierunt (s).

Ex hoc ſtatu familiæ itidem varia jura oriuntur. Nam 1. omnia privilegia, quæ familiæ adhærent, etiam ad agnatos pertinent, adeoque idem nomen gerunt, iiſdem inſignibus utuntur, &c. 2. Injurias familiæ illatas vindice poſſunt, cujus illuſtre exemplum exſtat in vindice ſanguinis. 3. Defendere membra familiæ debent, quæ ipſa ſe defendere nequeunt, quæ eſt ratio tutelæ legitimæ. Non vero 4. ſuccedunt agnati. (*Vid. infr. l. 4. c. 3. ſect. 3.*)

SECTIO VI.

De ſponſaliis, & de Nuptiis.

§. CLXXI. DIXIMUS, jura quædam ex *ſtatu familiæ* conjugibus, parentibus, & liberis quæri, cum vero familia non niſi per *juſtas nuptias* conſtituatur (t), de his nunc ex profeſſo agemus.

§. CLXXII. Nuptias præcedunt SPONSALIA, quæ ſunt *mentio, & repromiſſio futurarum nuptiarum* (u).

NUPTIÆ ſunt *viri, atque mulieris conjunctio, individuam vitæ conſuetudinem continens* (v).

§. CLXXIII. Hinc conſtat differentia inter *ſponſalia, & nuptias*. *Illa* enim nudo conſenſu partium conſiſtunt de ſe conjungendo in futurum; unde ſola actio ad implendum, nullum vero jus in perſonam conjugis quæritur, neque enim per *ſponſalia*, etſi verbis de præſenti concepta, ſponſa conſtituitur in poteſtate ſponſi. Sed in NUPTIIS ſupponitur *conjunctio*, i. e. facultas actu ſeſe conjungendi: adeoque *nuptiæ* ſupponunt quaſi traditionem, per quam fœmina conſtituitur in

(s) L. 195. §. 2. V. S. (t) Vid. r. Inſt. de patr. pot. & §. pen. Inſt. de nuptiis. (u) L. 1. Sponſal. (v) §. 1. Inſt. de patr. pot. L. 1. ff. Rit. nupt.

in poteſtate mariti, ita ut jus in ipſam perſonam, & in corpus conjugis quæratur.

Atque hæc ratio eſt, cur apud Romanos deductio in domum ad eſſentiam nuptiarum pertinuerit; quia tunc demum in cuſtodia, & poteſtate mariti conſtituta, eoque quaſi tradita marito videbatur (x).

Hinc quoque apparet ratio, cur vir abſens uxorem in domum per procuratorem ducere, non vero uxor abſens per procuratorem duci potuerit, quia in mariti poteſtate nondum eſt conſtituta (y). Unde porro apparet ratio, cur donatum ſponſæ ipſa nuptiarum die ſubſiſtat ante deductionem in domum, non poſt eam (z).

Sponſalia, etſi priora, poſtponuntur nuptiis poſterioribus (a); quia per hanc quaſi traditionem, quæ in nuptiis ſupponitur, marito jus aliquod in perſonam ipſam, ejuſque corpus, competit, cum e contrario in pacto ſponſaliorum factum aliquod futurum promittatur, ubi ſponſus liberatur præſtando id, quod intereſt.

§. CLXXIV. Licitas eſſe nuptias, i. e. a Creatore approbari, vix opus habet probatione. Ens hoc perfectiſſimum (a) duplicem ſexum creavit; (b) facultates utique conceſſit corpora jungendi; (c) motum indidit, quo ad conjunctionem corporum feruntur (d) finem quoque hujus actionis manifeſtavit, ut propagetur genus humanum; (e) omnes gentes ductum hunc naturæ ſequuntur, &c. Adeoque extra omne dubium poſitum eſt, conjunctionem maris, & fœminæ, non repugnare voluntati divinæ, quia alias fruſtra creaſſet duplicem ſexum, fruſtra facultates illas conceſſiſſet, fruſtra motus illos indidiſſet, & fruſtra propagationem generis injunxiſſet.

At Deum non promiſcue illam conjunctionem maris, & fœminæ, fieri voluiſſe, ſed *tantum ad indivi-*

duam

(x) L. 5. ff. Rit. nupt. (y) d. L. 5. Paul. ſent. L. 19. 5.
(z) L. 6. C. de don. ant. nupt. (a) C. 3. c. 5. ſponſ. duor.

duam vitæ conſuetudinem, ipſa ratio nos docet. Cum enim liberi, qui naſcuntur, ſint vera portio corporis paterni, (etiamſi mater cum pluribus rem habuerit, eoque pater ignoretur) ex hac unitate varia jura, variaque officia inter parentes, & liberos oriuntur, quæ invicem præſtari neceſſario debent. Ita enim (*a*) patri debetur reverentia, etiam invito; (*b*) filia cum patre; filius cum matre, frater cum ſorore, &c. propter illam unitatem carnis concumbere nec naturali ratione poſſunt; (*c*) Liberi educari, id eſt ad maturitatem produci, & ali a patre debent, &c. Omnia hæc officia præſtari non poſſunt ſi pater ignoratur; uti ignoratur ſi fœmina corpore ſuo quæſtum facit.

n. 1. Accedit, quod Deus voluerit propagari genus humanum. Omnia igitur voluntati divinæ repugnant, quæ propagationem impediunt. Certum autem eſt, & experientia docet, nimio veneris uſu, (i. e. ſi fœmina uſum corpori ſui promiſcue concedit) propagationem impediri. Atque in eo conſiſtit vera ratio *ſuperfœtationis* (*aa*): per confuſionem enim ſeminis fœtus fœtum quaſi opprimit, adeoque procreationem ſobolis impedit.

n. 2. Sed & ex natura ſanctiſſimi Creatoris certiſſima ratione demonſtratur, eum nonniſi per juſtas nuptias, (i. e. per talem conjunctionem, quæ fit ad individuam vitæ conſuetudinem) per quas ſolas pater certus conſtituitur, propagationem generis humani fieri voluiſſe; niſi aſſerere velimus, Deum inceſtus inter parentes, & liberos, &c. permiſiſſe, ac reliqua quoque officia omitti poſſe: quod neceſſario ſequetur ſi pater ignoratur, & certus non eſt.

n. 3. Uſus quoque omnium gentium comprobat, promiſcuos concubitus apud eas non admitti; ſed unumquemque ſociam propagationis ſibi aſſumere ad individuam vitæ conſuetudinem, i. e. ea lege, ut cum ne-

---

(*aa*) L. 3. ſi pars hær. ibique Budæus.

nemine alio conſuetudinem habeat. Egregie hoc teſtantur JCti Romani: poſtquam enim *conjunctionem maris, & fœminæ*, procreationem ſobolis, ejuſque educationem, ex jure naturali, quod natura omnia animalia docuit, deduxere, addiderunt, *quod nos matrimonium vocamus* [b]; id enim non contrahitur niſi *ad individuam vitæ conſuetudinem* [c].

n. 4. Hinc jam certum eſt, fœminam non poſſe uſum corporis ſui pluribus permittere, ſed uni ſaltem. Idque extra dubium poſitum eſt ſi fidem uni dedit, qui eam ſociam propagationis ſibi elegit, & individuam vitæ conſuetudinem cum ea contraxit, i. e. familiam conſtituit. (*Vid. ſupra* §. 141.)

Equidem Dionyſius Halicarnaſſenſis allegat legislatores quoſdam, *qui exemplum a brutis ſumentes, ſolutos, & communes concubitus maris cum fœmina fecerint; quod hoc modo humanam vitam ab amatoriis furoribus a ſe liberatam imputarent, quodque zelotypiam mutuarum cædium cauſam eſſe judicarent: denique quod homines a multis aliis malis, quæ & privatas domos, integras civitates propter mulieres ſolent invadere; a ſe liberari poſſe exiſtimarent.* At nullum talem legislatorem nominat, nec forte nominare poterit [d].

n. 5. Per hanc conjunctionem maris, & fœminæ ad individuam vitæ conſuetudinem naturali jure FAMILIA conſtituitur: i. e. fœmina fit ſocia omnium fortunarum mariti, & communicantur cum ea omnia jura ſacra, & humana: liberi ex tali concubitu nati pars fiunt illius familiæ, & poſt mortem patris continuant familiam, id eſt in omnia ejus jura ſuccedunt, atque talis fœmina *uxor* vocatur, *mater familias, &c.* (Vide infra n. 11.)

n. 9. Aliquando tamen ſeſe conjungentes (inprimis ſi fœmina eſt vilioris conditionis) paciſci invicem ſolent,

(*c*) §. 1. Inſt. de patr. pot. L. 1. ff. Rit. nupt. Conf. L. 10. l. eod. §. 12. Inſt. nupt. (*d*) Antiq. p. m. 51.

lent, ne liberi ex conjugio nati de commodis familiæ participent, nomen familiæ gerant, in bonis ſuccedant, &c. Hi enim liberi etſi certi ſint, & in poteſtate patris conſtituti, non tamen juribus familiæ gaudent. Tale autem pactum jure naturæ licitum eſt: nam finis matrimonii manet, certitudo nimirum patris; ceterum cohabitantes de ſuis juribus, & bonis pro lubitu diſponere, & ne fœmina, aut liberi de juribus, privilegiis, ac bonis familiæ participent, paciſci poſſunt. Neque liberis fit injuria, quia nihil a ſe, omnia a parentibus, & ex eorum voto habent, eoque, quod parentes ipſis deſtinant, contenti eſſe debent, neque a parentibus ipſis præter educationem aliquid debetur. *

* Concubinas habendi mos non ſolum apud Romanos, verum etiam apud Hebræos ab antiquioribus uſque temporibus obtinuerat, adeo ut & uxorem ſimul, & concubinas eodem tempore habere permiſſum eſſet: verum obſervandum, quod mos hic non pro norma habendus eſt, quippe qui juri naturali adverſetur; nam ea omnia, quæ a primæva Dei inſtitutione diſcrepabant, in Judæis tolerata magis, quam approbata a Deo erant, teſtante hoc ipſo Servatore, *propter duritiem cordis eorum*. *Matth.* XIX. 8. Habemus enim in Geneſi 2. *Relinquet homo patrem ſuum, & matrem ſuam, & adhærebit uxori ſuæ, & erunt duo in carne una*. Dicit *duo*, quæ vox excludit tum pluralitatem maritorum fœminis, tum pluralitatem fœminarum viris ſimultaneam. Idem confirmavit Chriſtus *in Matth. XIX. 5. propter hoc dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori ſuæ, & erunt duo in carne una. Itaque jam non ſunt duo, ſed una caro*. Unde Concilium Tridentinum contra Lutheranos & Anabaptiſtas ſic habet ſeſſ. 24. can. 2. *Si quis dixerit licere Chriſtianis plures habere ſimul uxores, & hoc nulla lege divina eſſe prohibitum, anathema ſit*.

Ex ſacra hiſtoria apparet, hunc *concubinatum* inter Patriarchas admodum uſitatum fuiſſe, & concubinas eorum

rum non participes fuiſſe dignitatis familiæ. Hagar e rat ancilla Ægyptia; Sara eam marito ſuo in uxorem dedit [e]; ut ſuſciperet ex ea liberos. Manebat hæc ancilla ſub imperio Saræ, & cum offenderet heram, hæc eam caſtigavit [f]. Ipſe Deus fugientem revocavit, juſſitque ut ſub manu heræ ſe humiliaret [g]. Tandem vero ad preces inſtantes Saræ, & juſſu Dei ejecta e domo eſt [h]. Idem Abrahamus poſt obitum Saræ non aliam uxorem duxit; ſed concubinam Keturam [i]. Sic Jacob habuit concubinas Balam, & Zelpham [k]. Eliphatæ concubina fuit Timnat [l]. Liberi ex his concubinis nati non ſuccedebant liberis legitimis exſtantibus. Abrahamus enim filiis concubinarum largitus eſt munera; & ſeparavit eos ab Iſaaco filio ſuo; idque de Iſmaele [m], & liberis Keturæ [n] diſerte traditur in ſacra hiſtoria.

Neque *obſtat*, liberos ex concubina Bala, & Zelpha Jacobo natos cum reliquis liberis æquo jure ſucceſſiſſe. Reſp. jure adoptionis: nam ea lege ab uxore dabantur in conjugium marito, ut NB. ex illis liberos ſuſciperent; & maritus conſentiebat: adeoque liberi reputabantur eſſe uxorum.

Inſto, Hagarem quoque ea lege uxorem datam fuiſſe Abrahamo, neque tamen filium ſucceſſiſſe. Reſp. durum hoc ipſi Abrahamo viſum fuit; indeque noluit conſentire in exhæredationem, & juſſu demum Dei eum ſucceſſione privavit [o].

n. 9. Apud Romanos differentia *uxorum*, & *concubinarum* maxime in uſu fuit. Atque has tum plerumque ſibi jungere conſuevere, vel ubi prohibitum fuit talem perſonam in uxorem ducere; vel ubi liberi jam

G 2 ex

(e) Gen. 16. V. 1. ſeq. (f) d. c. 16. V. 5. & 6. (g) ibid. V. 9. (h) ibid. V. 10. & 12. (i) Gen. 25. V. 1. ſeq. & 6. (k) Gen. 35. V. 22. ſeq. (l) Gen. 36. V. 12. & 16. (m) Gen. 21. V. 10. ſeq. (n) Gen. 26. V. 5. 6. (o) Gen. 21. V. 12. ſeq.

ex juſto matrimonio exiſtebant, quibus ſpem hæreditatis intervertere patres noluerunt: quod exemplis plurium Imperatorum probat celeberrimus Heineccius [p].

n. 10. Romani itidem talem concubinatum demum admiſerunt, qui contineret *individuam vitæ conſuetudinem*; adeoque cum fœmina, quæ cum uxor non eſſet, cum mare vivebat, & uxoris loco ſine nuptiis in domo ejus erat [q]; indeque in poteſtate viri conſtituta fuit. Nam in tali fœmina, intuitu certitudinis partus, eadem ratio obtinet, quæ in uxore legitima: non enim ferendum eſt, eum, qui cum concubina aſſidue moratus eſt, nolle filium agnoſcere quaſi non ſuum [r]. Cum hac concubina igitur eſt matrimonium quidem, ſed illegitimum, & injuſtum [s] (quia ſcilicet ſolennitates veri matrimonii non adhibentur); uxor vocatur gratuita, & ſodalitiaria [t], conjugium cum ea eſt, ſed inæquale [u]: indeque inter concubinam, & uxorem nil niſi dignitatem intererat [v].

Hinc in dubio quoque nuptiæ præſumebantur, (non concubinatus) ſi quis cum honeſta fœmina conſuetudinem habuit [x], niſi aliud teſtato declaraverit [y]. Nam a ſola animi deſtinatione [z], a ſolo delectu [a], & a maritali affectione [b] dependebat, utrum concubina, an uxor eſſet.

n. 11. Vera igitur differentia uxoris, & concubinæ apud Romanos in eo conſiſtebat, 1. quod *uxor* fuerit ſocia omnium fortunarum mariti, materfamilias, & princeps familiæ, quæ de dignitate, juribus, & bonis fa-

(*p*) in antiq. Rom. append. ad L. 1. §. 41. (*q*) L. 144. V. S. II. Eclog. 2. cap. 144. (*r*) L. 6. ff. His qui ſui &c. (*s*) L. 37. Municip. L. 13. adult. (*t*) Heinecc. d. l. §. 38. (*u*) L. 3. c. nat. lib. ibique Goth. (*v*) Lib. 49. §. 4. leg. 3. (*x*) Lib. 24. Rit. nupt. L. 31. pr. don. L. 9. L. 13. c. de nupt. Alciat. 3. præſ. 38. (*y*) L. 3. Concub. Goth. ad Lib. 7. c. divort. (*z*) L. 4. Concub. (*a*) Paul. L. 2. ſent. 20. (*b*) L. 31. pr. donat.

familiæ participabat [c]: *concubina* autem tantum uxoris loco habebatur, nec ſocia fiebat omnium fortunarum; indeque nec de dignitate, nec de juribus, nec de bonis familiæ participabat [d]. Unde 2. *Illa* in matrimonio, *hæc* in conſuetudine eſſe dicitur [e]. Hinc 3. *uxor* plerumque ex paribus dignitate eligi ſolebat; *concubina* autem accipi vel talis, quæ uxor per leges eſſe non poterat, vel quæ vilioris conditionis erat [f] (nam cum ea, quæ honeſtæ vitæ fuit, non erat concubinatus, niſi id publice teſtatum fuerit [g]). 4. Ut *uxor* fieret, requirebantur certæ ſolennitates confarreatio, vel coemtio [h]; cum *concubina* ſufficiebat conſuetudo, & ut cum ea in una domo viveretur [i];

Effectu quoque 5. differebant; *Uxor* enim, cum qua intercedit communio jurium ſacrorum, & humanorum [k], ſequebatur maritum [l] quoad nomen [m], dignitatem [n], & formam [o]; ea adulterii accuſari potuit jure mariti [p]; maritus donare ei inter vivos prohibebatur [q]; præſidi provinciæ ex eadem provincia eligere uxorem non licuit, &c. [r]. *Concubina* non participabat de dignitate mariti; in eo enim differebat ab uxore [s]: neque enim in matrimonio erant; ſed in conſuetudine [t]. Hinc non ſequebatur forum mariti, ſed originis [u]; nec accuſari poterat adulterii a marito jure mariti, ſed jure extranei [v]; donari ei inter vi-

(*c*) Lib. 1. Rit. nupt. §. 1. Inſt. patr. pot. §. 12. nupt. L. 31. pr. donat. L. 16. §. 1. his quæ ut ind. (*d*) L. 144. V. S. L. 37. Munic. L. 13. adult. Lib. 3. c. nat. lib. 49. §. 4. Legat. 3. (*e*) L. 34. ff. adult. (*f*) Heinecc. antiq. in append. ad Libr. 1. §. 40. (*g*) Lib. 3. Concub. ibique Goth. L. 7. c. divort. (*h*) Rubr. ff. de Ritu. nuptiarum. L. p. ff. de donat. int. conjuges. ibique Goth. Lib. 13. c. Nupt. (*i*) Lib. 144. V. S. Lib. 34. ff. adult. (*k*) L. 1. ff. Rit. nupt. (*l*) L. 125. V. S. L. 44. Religios. (*m*) L. 198. V. S. (*n*) L. 8. L. 12. ſenat. (*o*) L. 19. judic. (*p*) L. 13. ff. adult. (*q*) L. 1. ff. don. int. conj. (*r*) L. 5. ff. Concub. (*s*) L. 49. §. 4. leg. 3. (*t*) L. 144. V. S. (*u*) L. 37. ff. ad Munic. (*v*) L. 13. ff. adult.

vos potuit [x]: & concubinam ex provincia habere licebat [y]. Liberi ex *uxore* nati ſunt pars familiæ, in eam agnaſcuntur ex voto parentum communi: adeoque gaudent omnibus juribus, & privilegiis familiæ; nomen, & inſignia patris gerunt; ac denique mortuo patre in omnia ejus bona ſuccedunt. Liberi ex *Concubina* nati agnaſcuntur quidem familiæ; at nec dignitate, nec juribus, nec privilegiis familiæ utuntur: adeo ut Octavianus Cæſari inter alia objecerit, quod natum e Cleopatra filium appellari nomine ſuo paſſus fuerit [z]. Atque hinc tales liberi ſine patre eſſe dicebantur, quod ex inſcriptionibus probat Heineccius [a]: Sane, liberi naturales nonniſi per legitimationem, & arrogationem, ac oblationem curiæ jura legitimorum, & liberorum acquirebant [b]. Ceterum, matri ſuccedebant, & quidem æquali jure cum legitimis [c]; & additur ratio, quia ex licita conſuetudine procreantur: concubinatus enim per leges nomen aſſumpſit [d].

n. 12. Non ergo pro legitimo concubitu haberi poſſunt, nec effectu juris gaudent conjunctiones promiſcuæ, quæ cum meretrice fiunt, quia certitudo illa prolis ceſſat [e]. (*Vid.* §. 173.)

§. CLXXIV. Nuptiæ contrahuntur *utrinque conſenſu* [f]. Hinc nuptias impedit error in perſona [g], error in virginitate ſponſæ [h], furor [i], ſumma ebrietas [k]. Neque conſentire videtur is, qui conditionem adjicit, quæ cum eſſentia matrimonii pugnat [l]. Qui vi, vel metu compulſus nuptias init, conſentit quidem, ſed coa-

(*x*) L. 58. ff. don. int. conj. (*y*) Lib. 38. ff. Rit. nupt. (*z*) Dio. Hiſt. Rom. p. m. 479. (*a*) Antiq. Rom. L. 1. t. 10. §. 19. & 21. (*b*) ibid §. 22. & 23. (*c*) L. 5. C. SC. Orphit. (*d*) L. 3. §. 1. ff. Concub. (*e*) L. 19. L. 24. Stat. hom. (*f*) L. 2. ff. Rit. nupt. Lib. 30. Reg. jur. L. 15. ff. Cond. & dem. (*g*) L. 9. pr. Hær. inſt. L. 15. ff. de juriſd. (*h*) Nov. Leon. 39. (*i*) Lib. 16. §. 2. Rit. nupt. (*k*) Laut. Comp. tit. de Rit. nupt. pag. 443. (*l*) Patens in Hip. Inſt. tit. de nupt. §. 9.

coactus, atque ideo ad ſeparationem agere poteſt [m].

Præterea requiritur *conſenſus patris*: idque rationi naturali conveniens eſſe, ait Juſtinianus [n]; ei enim invito ſuus agnoſceretur hæres: non vero requiritur conſenſus *matris* [o].

§. CLXXV. Contrahunt nuptias in genere *omnes homines* uſum rationis habentes, & qui conſentire poſſunt, adeoque & *filii familias*, & *ſervi*; [p]; modo pater, & dominus conſentiant.

n. 1. Contrahuntur autem nuptiæ 1. tantum *inter marem*, & *fœminam* [q], etſi alteruter ſit *hermaphrodita* [r]. Excluduntur igitur omnes conjunctiones cum eodem ſexu, vel cum brutis. (*Vid. ſupr.* §. 43. *ſeq.*)

n. 2 Nuptiæ 2. licitæ tantum ſunt, ſi *una cum uno* jungitur. Nam polygamia cum pluribus viris repugnat rationi naturali [s], tum quia certitudo prolis haberi non poſſet, tum quia propagatio generis humani impediretur per confuſionem ſeminis. (*Vide ſupra* §. 145. *n.* 1.)

Aliud obtinet in *polygamia plurium fœminarum*, ubi rationes illæ ceſſant [t]: etſi Chriſtianorum moribus eam prohiberi, omnes fateantur [u]; & apud Romanos quoque prohibita fuerit [v].

n. 3. Supponitur autem, 3. *contrahentes eſſe* ad matrimonium *idoneos*, id eſt corpora invicem jungere poſſe. Hinc non valent nuptiæ cum eo, qui juſtam ætatem

G 4 tem

(*m*) Jure Romano ipſo jure nullæ ſunt. Lib. 12. L. 14. C nupt. L. 22. ff. Rit. nupt. L. 21. ff. L. 14. C. Nupt. L. 134. V. O. (*n*) pr. Inſt. de nupt. L. 5. C. eod. (*o*) L. 20. C. L. 20. ff. Nupt. (*p*) Jure Romano conjunctio ſervorum dicitur contubernium L. 14. §. 3. Rit. nupt. L. 3. C. de inceſt. (*q*) Levit. XXX. 13. Lib. 31. C. adult. Ord. Crim. art. 16. (*r*) Laut. comp. tit. de Rit. nupt. p. m. 442.

(*s*) Laur. comp. tit. de Ritu nupt. ibid. (*t*) Grot. L. 2. c. 5. §. 9. n. 1. & 3. (*u*) Grot. ibid. n. 3. (*v*) §. 6. & 7. Inſt. nupt. L. 1. ff. his qui not. infam. L. 2. C. De inceſt. nupt.

tem non habet, v. g. cum impubere *x*. (Tempus pubertatis jure naturæ definitum non eſt : alii enim citius, alii tardius pubeſcunt ; Romani fœminas anno 12. mares anno 14. puberes declararunt.)

Sed nec ſpadones, caſtrati, aliique, qui impotentia naturali laborant, nuptias contrahere poſſunt *y*; niſi debilitas cognita alteri fuerit, vel ſupervenerit. (*Vide* § 164. *n.* 2..)

n. 4. Denique, & 4. nuptias contrahere non poſſunt *qui ſanguine, vel affinitate inter ſe juncti ſunt.* **

* Minime permittendum eſt matrimonium illis, quos vel ipſa natura, vel hominum malitia potentia procreandi ſobolem privavit : & impudiciſſimæ ſunt non modo Eunuchorum, ſed & ſpadonum nuptiæ, niſi occulta & incerta ſit maſculi impotentia, ſterilitaſve fœminæ, nec omnis ſpes curationis evanuerit.

** Vetitæ & nefariæ nuptiæ ſunt inter perſonas, quæ vel affinitate, vel cognatione conjunguntur. Cognatio ſive conſanguinitas eſt vinculum perſonarum ex eodem ſtipite & ſanguine deſcendentium. Affinitas eſt neceſſitudo per matrimonium contracta inter conjugem, & alterius conjugis cognatos. Duæ ſunt conſanguinitatis lineæ, *recta & obliqua* ſeu *collateralis*. Recta eſt ea, in qua alter alterum genuit; eaque eſt vel *aſcendentium*, in qua numerando a filio aſcendimus ad patrem, avum, proavum, &c. vel *deſcendentium*, in qua deſcendimus a patre ad filium, nepotem, pronepotem &c. Obliqua eſt eorum qui a latere veniunt. In recta prohibentur nuptiæ in infinitum. Prohibentur item in collaterali inter perſonas, quarum aliquæ parentum loco ſunt, reſpectu aliarum: ut non poteſt quis amitam, aut materteram, aut magnam amitam, & magnam materteram uxorem ducere, quia parentum loco habentur: Eadem ratione patruus fratris ſui filiam, aut neptem, uxorem ducere non po-

(*x*) pr. Inſt. de Nupt. Conf Heinecc. Elem. 4. §. 162.
(*y*) L. 30. ff. jure dot.

poteſt. In aliis perſonis, quæ ſunt in linea collaterali, diſtingui debet gradus ſeu diſtantia unius perſonæ in alia. Diverſo modo numerantur iſti gradus Jure Civili, & Jure Canonico. In Jure Civili *quot ſunt generationes, tot ſunt gradus*; nam utrimque numerantur generationes, aſcendendo ab una perſona genita ad communem ſtipitem; & deſcendendo a communi ſtipite ad alteram perſonam genitam. In Jure Canonico numerantur tantum generationes ex una parte deſcendendo a comuni parente ad perſonam genitam, vel aſcendendo a perſona genita ad ſtipitem communem. Unde fratres & ſorores ſecundum Jus Canonicum, quod ubique ea in re ſequitur Eccleſia Catholica, ſunt in primo gradu; fratrum & ſororum liberi in ſecundo &c. Jure itaque Civili conſobrini, ideſt fratrum vel ſororum liberi, utpote in quarto gradu, nuptias contrahere poſſunt. Sed Jure Canonico non tantum conſobrini non poſſunt nuptias contrahere; ſed neque eorum filii & filiæ: neque nepotes & neptes: quia conſobrinorum nepotes, & neptes ſunt tantum in quarto gradu ſecundum Jus Canonicum, quo quidem Jure prohibentur nuptiæ in linea collaterali uſque ad quartum gradum *incluſive*, id eſt incluſo eo gradu intra prohibitionem. Quod diximus de cognatione, id etiam de affinitate conſtituendum. Verbi gratia ſi Titius Cajam duxerit, non poteſt ea mortua conjungi cum Cajæ cognatis intra quartum gradum *incluſive*. Ubi notandum, etiamſi affinitas morte unius conjugum diſſolvatur Jure Civili, ut conſtat paragr. *Socrum* 7. *Inſt. de nuptiis*; eam tamen remanere Jure Canonico; cui Juri nihil addidit Tridentina Synodus, niſi quod affinitatem, quæ ex fornicatione oritur, ad ſecundum dumtaxat gradum porrexit Seſſ. 24. c. 4. *de reform matrimonii*.

Eſt & alia ſpecies affinitatis inter Chriſtianos, quæ ſpiritualis dicitur; qualis intercedit inter perſonam quæ baptizavit, & eam quæ baptizata eſt, illiuſque parentes. Patrinus quoque & matrina, qui de ſacro fonte perſonam ſuſceperunt, contrahunt affinitatem ſpiritualem, non quidem inter ſe, ſed cum perſona ſuſcepta, illiuſque parentibus, quæ affinitas matrimonium impedit.

§. CLXXVI.

duam vitæ conſuetudinem, ipſa ratio nos docet. Cum enim liberi, qui naſcuntur, ſint vera portio corporis paterni, (etiamſi mater cum pluribus rem habuerit, eoque pater ignoretur) ex hac unitate varia jura, variaque officia inter parentes, & liberos oriuntur, quæ invicem præſtari neceſſario debent. Ita enim (*a*) patri debetur reverentia, etiam invito; (*b*) filia cum patre; filius cum matre, frater cum ſorore, &c. propter illam unitatem carnis concumbere nec naturali ratione poſſunt; (*c*) Liberi educari, id eſt ad maturitatem produci, & ali a patre debent, &c. Omnia hæc officia præſtari non poſſunt ſi pater ignoratur; uti ignoratur ſi fœmina corpore ſuo quæſtum facit.

n. 1. Accedit, quod Deus voluerit propagari genus humanum. Omnia igitur voluntati divinæ repugnant, quæ propagationem impediunt. Certum autem eſt, & experientia docet, nimio veneris uſu, (i. e. ſi fœmina uſum corpori ſui promiſcue concedit) propagationem impediri. Atque in eo conſiſtit vera ratio *ſuperfœtationis* (*aa*): per confuſionem enim ſeminis fœtus fœtum quaſi opprimit, adeoque procreationem ſobolis impedit.

n. 2. Sed & ex natura ſanctiſſimi Creatoris certiſſima ratione demonſtratur, eum nonniſi per juſtas nuptias, (i. e. per talem conjunctionem, quæ fit ad individuam vitæ conſuetudinem) per quas ſolas pater certus conſtituitur, propagationem generis humani fieri voluiſſe; niſi aſſerere velimus, Deum inceſtus inter parentes, & liberos, &c. permiſiſſe, ac reliqua quoque officia omitti poſſe: quod neceſſario ſequetur ſi pater ignoratur, & certus non eſt.

n. 3. Uſus quoque omnium gentium comprobat, promiſcuos concubitus apud eas non admitti; ſed unumquemque ſociam propagationis ſibi aſſumere ad individuam vitæ conſuetudinem, i. e. ea lege, ut cum ne-

---

(*aa*) L. 3. ſi pars hær. ibique Budæus.

nemine alio conſuetudinem habeat. Egregie hoc teſtantur JCti Romani: poſtquam enim *conjunctionem maris, & fœminæ*, procreationem ſobolis, ejuſque educationem, ex jure naturali, quod natura omnia animalia docuit, deduxere, addiderunt, *quod nos matrimonium vocamus* [b]; id enim non contrahitur niſi *ad individuam vitæ conſuetudinem* [c].

n. 4. Hinc jam certum eſt, fœminam non poſſe uſum corporis ſui pluribus permittere, ſed uni ſaltem. Idque extra dubium poſitum eſt ſi fidem uni dedit, qui eam ſociam propagationis ſibi elegit, & individuam vitæ conſuetudinem cum ea contraxit, i. e. familiam conſtituit. (*Vid. ſupra* §. 141.)

Equidem Dionyſius Halicarnaſſenſis allegat legislatores quoſdam, *qui exemplum a brutis ſumentes, ſolutos, & communes concubitus maris cum fœmina fecerint; quod hoc modo humanam vitam ab amatoriis furoribus a ſe liberatam imputarent, quodque zelotypiam mutuarum cædium cauſam eſſe judicarent: denique quod homines a multis aliis malis, quæ & privatas domos, integras civitates propter mulieres ſolent invadere; a ſe liberari poſſe exiſtimarent.* At nullum talem legislatorem nominat, nec forte nominare poterit [d].

n. 5. Per hanc conjunctionem maris, & fœminæ ad individuam vitæ conſuetudinem naturali jure FAMILIA conſtituitur: i. e. fœmina fit ſocia omnium fortunarum mariti, & communicantur cum ea omnia jura ſacra, & humana: liberi ex tali concubitu nati pars fiunt illius familiæ, & poſt mortem patris continuant familiam, id eſt in omnia ejus jura ſuccedunt, atque talis fœmina *uxor* vocatur, *mater familias, &c.* (Vide infra n. 11.)

n. 9. Aliquando tamen ſeſe conjungentes (inprimis ſi fœmina eſt vilioris conditionis) paciſci invicem ſo-

---

(*c*) §. 1. Inſt. de patr. pot. L. 1. ff. Rit. nupt. Conf. L. 10. l. eod. §. 12. Inſt. nupt. (*d*) Antiq. p. m. 51.

lent, ne liberi ex conjugio nati de commodis familiæ participent, nomen familiæ gerant, in bonis ſuccedant, &c. Hi enim liberi etſi certi ſint, & in poteſtate patris conſtituti, non tamen juribus familiæ gaudent. Tale autem pactum jure naturæ licitum eſt: nam finis matrimonii manet, certitudo nimirum patris; ceterum cohabitantes de ſuis juribus, & bonis pro lubitu diſponere, & ne fœmina, aut liberi de juribus, privilegiis, ac bonis familiæ participent, paciſci poſſunt. Neque liberis fit injuria, quia nihil a ſe, omnia a parentibus, & ex eorum voto habent, eoque, quod parentes ipſis deſtinant, contenti eſſe debent, neque a parentibus ipſis præter educationem aliquid debetur. *

* Concubinas habendi mos non ſolum apud Romanos, verum etiam apud Hebræos ab antiquioribus uſque temporibus obtinuerat, adeo ut & uxorem ſimul, & concubinas eodem tempore habere permiſſum eſſet: verum obſervandum, quod mos hic non pro norma habendus eſt, quippe qui juri naturali adverſetur; nam ea omnia, quæ a primæva Dei inſtitutione diſcrepabant, in Judæis tolerata magis, quam approbata a Deo erant; teſtante hoc ipſo Servatore, *propter duritiem cordis eorum. Matth.* XIX. 8. Habemus enim in Geneſi 2. *Relinquet homo patrem ſuum, & matrem ſuam, & adhærebit uxori ſuæ, & erunt duo in carne una.* Dicit *duo*, quæ vox excludit tum pluralitatem maritorum fœminis, tum pluralitatem fœminarum viris ſimultaneam. Idem confirmavit Chriſtus *in Matth. XIX. 5. propter hoc dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori ſuæ, & erunt duo in carne una. Itaque jam non ſunt duo, ſed una caro.* Unde Concilium Tridentinum contra Lutheranos & Anabaptiſtas ſic habet ſeſſ. 24. can. 2. *Si quis dixerit licere Chriſtianis plures habere ſimul uxores, & hoc nulla lege divina eſſe prohibitum, anathema ſit.*

Ex ſacra hiſtoria apparet, hunc *concubinatum* inter Patriarchas admodum uſitatum fuiſſe, & concubinas eorum

rum

rum non participes fuiſſe dignitatis familiæ [d]. Hagar erat ancilla Ægyptia; Sara eam marito ſuo in uxorem dedit [e], ut ſuſciperet ex ea liberos. Manebat hæc ancilla ſub imperio Saræ, & cum offenderet heram, hæc eam caſtigavit [f]. Ipſe Deus fugientem revocavit, juſſitque ut ſub manu heræ ſe humiliaret [g]. Tandem vero ad preces inſtantes Saræ, & juſſu Dei ejecta e domo eſt [h]. Idem Abrahamus poſt obitum Saræ non aliam uxorem duxit, ſed concubinam Keturam [i]. Sic Jacob habuit concubinas Balam, & Zelpham [k]. Eliphatæ concubina fuit Timnat [l]. Liberi ex his concubinis nati non ſuccedebant liberis legitimis exſtantibus. Abrahamus enim filiis concubinarum largitus eſt munera, & ſeparavit eos ab Iſaaco filio ſuo; idque de Iſmaele [m], & liberis Keturæ [n] diſerte traditur in ſacra hiſtoria.

Neque *obſtat*, liberos ex concubina Bala, & Zelpha Jacobo natos cum reliquis liberis æquo jure ſucceſſiſſe. Reſp. jure adoptionis: nam ea lege ab uxore dabantur in conjugium marito, ut NB. ex illis liberos ſuſciperent; & maritus conſentiebat: adeoque liberi reputabantur eſſe uxorum.

Inſto, Hagarem quoque ea lege uxorem datam fuiſſe Abrahamo, neque tamen filium ſucceſſiſſe. Reſp. durum hoc ipſi Abrahamo viſum fuit; indeque noluit conſentire in exhæredationem, & juſſu demum Dei eum ſucceſſione privavit [o].

n. 9. Apud Romanos differentia *uxorum*, & *concubinarum* maxime in uſu fuit. Atque has tum plerumque ſibi jungere conſuevere, vel ubi prohibitum fuit talem perſonam in uxorem ducere; vel ubi liberi jam

G 2 ex

(*e*) Gen. 16. V. 1. ſeq. (*f*) d. c. 16. V. 5. & 6. (*g*) ibid. V. 9. (*h*) ibid. V. 10. & 12. (*i*) Gen. 25 V. 1. ſeq. & 6. (*k*) Gen. 35. V. 22. ſeq (*l*) Gen. 36. V. 12. & 16. (*m*) Gen. 21. V. 10. ſeq. (*n*) Gen. 26. V. 5. 6. (*o*) Gen. 21. V. 12. ſeq.

ex juſto matrimonio exiſtebant, quibus ſpem hæreditatis intervertere patres noluerunt: quod exemplis plurium Imperatorum probat celeberrimus Heineccius [p].

n. 10. Romani itidem talem concubinatum demum admiſerunt, qui contineret *individuam vitæ conſuetudinem*; adeoque cum fœmina, quæ cum uxor non eſſet, cum mare vivebat, & uxoris loco ſine nuptiis in domo ejus erat [q]; indeque in poteſtate viri conſtituta fuit. Nam in tali fœmina, intuitu certitudinis partus, eadem ratio obtinet, quæ in uxore legitima: non enim ferendum eſt, eum, qui cum concubina aſſidue moratus eſt, nolle filium agnoſcere quaſi non ſuum [r]. Cum hac concubina igitur eſt matrimonium quidem, ſed illegitimum, & injuſtum [s] (quia ſcilicet ſolennitates veri matrimonii non adhibentur); uxor vocatur gratuita, & ſodalitiaria [t], conjugium cum ea eſt, ſed inæquale [u]: indeque inter concubinam, & uxorem nil niſi dignitatem intererat [v].

Hinc in dubio quoque nuptiæ præſumebantur, (non concubinatus) ſi quis cum honeſta fœmina conſuetudinem habuit [x], niſi aliud teſtato declaraverit [y]. Nam a ſola animi deſtinatione [z], a ſolo delectu [a], & a maritali affectione [b] dependebat, utrum concubina, an uxor eſſet.

n. 11. Vera igitur differentia uxoris, & concubinæ apud Romanos in eo conſiſtebat, 1. quod *uxor* fuerit ſocia omnium fortunarum mariti, materfamilias, & princeps familiæ, quæ de dignitate, juribus, & bonis fa-

---

(*p*) in antiq. Rom. append. ad L. 1. §. 41. (*q*) L. 144. V. S. II. Eclog. 2. cap. 144. (*r*) L. 6. ff. His qui ſui &c. (*s*) L. 37. Municip. L. 13. adult. (*t*) Heinecc. d. l. §. 38. (*u*) L. 3. c. nat. lib. ibique Goth. (*v*) Lib. 49. §. 4. leg. 3. (*x*) Lib. 24. Rit. nupt. L. 31. pr. don. L. 9. L. 13. c. de nupt. Alciat. 3. præſ. 38. (*y*) L. 3. Concub. Goth. ad Lib. 7. c. divort. (*z*) L. 4. Concub. (*a*) Paul. L. 2. ſent. 20. (*b*) L. 31. pr. donat.

familiæ participabat [c]: *concubina* autem tantum uxoris loco habebatur, nec ſocia fiebat omnium fortunarum; indeque nec de dignitate, nec de juribus, nec de bonis familiæ participabat [d]. Unde 2. *Illa* in matrimonio, *hæc* in conſuetudine eſſe dicitur [e]. Hinc 3. *uxor* plerumque ex paribus dignitate eligi ſolebat; *concubina* autem accipi vel talis, quæ uxor per leges eſſe non poterat, vel quæ vilioris conditionis erat [f] (nam cum ea, quæ honeſtæ vitæ fuit, non erat concubinatus, niſi id publice teſtatum fuerit [g]). 4. Ut *uxor* fieret, requirebantur certæ ſolennitates confarreatio, vel coemtio [h]; cum *concubina* ſufficiebat conſuetudo, & ut cum ea in una domo viveretur [i].

Effectu quoque 5. differebant; *Uxor* enim, cum qua intercedit communio jurium ſacrorum, & humanorum [k], ſequebatur maritum [l] quoad nomen [m], dignitatem [n], & formam [o]; ea adulterii accuſari potuit jure mariti [p]; maritus donare ei inter vivos prohibebatur [q]; præſidi provinciæ ex eadem provincia eligere uxorem non licuit, &c. [r]. *Concubina* non participabat de dignitate mariti; in eo enim differebat ab uxore [s]: neque enim in matrimonio erant, ſed in conſuetudine [t]. Hinc non ſequebatur forum mariti, ſed originis [u]; nec accuſari poterat adulterii a marito jure mariti, ſed jure extranei [v]; donari ei inter vi-

(c) Lib. 1. Rit. nupt. §. 1. Inſt. patr. pot. §. 12. nupt. L. 31. pr. donat. L. 16. §. 1. his quæ ut ind. (d) L. 144. V. S. L. 37. Munic. L. 13. adult. Lib. 3. c. nat. lib. 49. §. 4. Legat. 3. (e) L. 34. ff. adult. (f) Heinecc. antiq. in append. ad Libr. 1. §. 40. (g) Lib. 3. Concub. ibique Goth. L. 3. c. divort. (h) Rubr. ff. de Ritu. nuptiarum. L. p. ff. de donat. int. conjuges. ibique Goth. Lib. 13. c. Nupt. (i) Lib. 144. V. S. Lib. 34. ff. adult. (k) L. 1. ff. Rit. nupt. (l) L. 125. V. S. L. 44. Religios. (m) L. 198. V. S. (n) L. 8. L. 12. ſenat. (o) L. 19. judic. (p) L. 13. ff. adult. (q) L. 1. ff. don. int. conj. (r) L. f. ff. Concub. (s) L. 49. §. 4. leg. 3. (t) L. 144. V. S. (u) L. 37. ff. ad Munic. (v) L. 13. ff. adult.

vos potuit [x]: & concubinam ex provincia habere licebat [y]. Liberi ex *uxore* nati ſunt pars familiæ, in eam agnaſcuntur ex voto parentum communi: adeoque gaudent omnibus juribus, & privilegiis familiæ; nomen, & inſignia patris gerunt; ac denique mortuo patre in omnia ejus bona ſuccedunt. Liberi ex *Concubina* nati agnaſcuntur quidem familiæ; at nec dignitate, nec juribus, nec privilegiis familiæ utuntur: adeo ut Octavianus Cæſari inter alia objecerit, quod natum e Cleopatra filium appellari nomine ſuo paſſus fuerit [z]. Atque hinc tales liberi ſine patre eſſe dicebantur, quod ex inſcriptionibus probat Heineccius [a]: Sane, liberi naturales nonniſi per legitimationem, & arrogationem, ac oblationem curiæ jura legitimorum, & liberorum acquirebant [b]. Ceterum, matri ſuccedebant, & quidem æquali jure cum legitimis [c]; & additur ratio, quia ex licita conſuetudine procreantur: concubinatus enim per leges nomen aſſumpſit [d].

n. 12. Non ergo pro legitimo concubitu haberi poſſunt, nec effectu juris gaudent conjunctiones promiſcuæ, quæ cum meretrice fiunt, quia certitudo illa prolis ceſſat [e]. (*Vid.* §. 173.)

§. CLXXIV. Nuptiæ contrahuntur *utrinque conſenſu* [f]. Hinc nuptias impedit error in perſona [g], error in virginitate ſponſæ [h], furor [i], ſumma ebrietas [k]. Neque conſentire videtur is, qui conditionem adjicit, quæ cum eſſentia matrimonii pugnat [l]. Qui vi, vel metu compulſus nuptias init, conſentit quidem, ſed

coa-

(*x*) L. 58. ff. don. int. conj. (*y*) Lib. 38. ff. Ripr. nupt. (*z*) Dio. Hiſt. Rom. p. m. 479. (*a*) Antiq. Rom. L. 1. t. 10. §. 19. & 21. (*b*) ibid §. 22. & 23. (*c*) L. 5. C. SC. Orphit. (*d*) L. 3. §. 1. ff. Concub. (*e*) L. 19. L. 24. Stat. hom. (*f*) L. 2. ff. Rit. nupt. Lib. 30. Reg. jur. L. 15. ff. Cond. & dem. (*g*) L. 9. pr. Hær. inſt. L. 15. ff. de juriſd. (*h*) Nov. Leon. 39. (*i*) Lib. 16. §. 2. Rit. nupt. (*k*) Laut. Comp. tit. de Rit. nupt. pag. 443. (*l*) Patens in Hip. Inſt. tit. de nupt. §. 9.

coactus, atque ideo ad ſeparationem agere poteſt [m].

Præterea requiritur *conſenſus patris*: idque rationi naturali conveniens eſſe, ait Juſtinianus [n]; ei enim invito ſuus agnoſceretur hæres: non vero requiritur conſenſus *matris* [o].

§. CLXXV. Contrahunt nuptias in genere *omnes homines* uſum rationis habentes, & qui conſentire poſſunt, adeoque & *filii familias*, & *ſervi*; [p]; modo pater, & dominus conſentiant.

n. 1. Contrahuntur autem nuptiæ 1. tantum *inter marem*, & *fœminam* [q], etſi alteruter ſit *hermaphrodita* [r]. Excluduntur igitur omnes conjunctiones cum eodem ſexu, vel cum brutis. (*Vid. ſupr.* §. 43. *ſeq.*)

n. 2 Nuptiæ 2. licitæ tantum ſunt, ſi *una cum uno* jungitur. Nam polygamia cum pluribus viris repugnat rationi naturali [s], tum quia certitudo prolis haberi non poſſet, tum quia propagatio generis humani impediretur per confuſionem ſeminis. (*Vide ſupra* §. 145. *n.* 1.)

Aliud obtinet in *polygamia plurium fœminarum*, ubi rationes illæ ceſſant [t]: etſi Chriſtianorum moribus eam prohiberi, omnes fateantur [u]; & apud Romanus quoque prohibita fuerit [v].

n. 3. Supponitur autem, 3. *contrahentes eſſe* ad matrimonium *idoneos*, id eſt corpora invicem jungere poſſe. Hinc non valent nuptiæ cum eo, qui juſtam æta-

(*m*) Jure Romano ipſo jure nullæ ſunt. Lib. 12. L. 14. C nupt. L. 22. ff. Rit. nupt. L. 21. ff. L. 14. C. Nupt. L. 134. V. O. (*n*) pr. Inſt. de nupt. L. 5. C. eod. (*o*) L. 20. C. L. 20. ff. Nupt. (*p*) Jure Romano conjunctio ſervorum dicitur contubernium L. 14. §. 3. Rit. nupt. L. 3. C. de inceſt. (*q*) Levit. XXX. 13. Lib. 31. C. adult. Ord. Crim. art. 16. (*r*) Laur. comp. tit. de Rit. nupt. p. nr. 442.

(*s*) Laur. comp. tit. de Ritu nupt. ibid. (*t*) Grot. L. 2. c. 5. §. 9. n. 1. & 3. (*u*) Grot. ibid. n. 3. (*v*) §. 6. & 7. Inſt. nupt. L. 1. ff. his qui not. infam. L. 2. C. De inceſt. nupt.

tem non habet, v. g. cum impubere *x*. (Tempus pubertatis jure naturæ definitum non eſt : alii enim citius, alii tardius pubeſcunt ; Romani fœminas anno 12. mares anno 14. puberes declararunt.)

Sed nec ſpadones, caſtrati, aliique, qui impotentia naturali laborant, nuptias contrahere poſſunt *y*; niſi debilitas cognita alteri fuerit, vel ſupervenerit. (*Vide* § 164. *n.* 2.)

n. 4. Denique, & 4. nuptias contrahere non poſſunt *qui ſanguine, vel affinitate inter ſe juncti ſunt.* **

* Minime permittendum eſt matrimonium illis, quos vel ipſa natura, vel hominum malitia potentia procreandi ſobolem privavit : & impudiciſſimæ ſunt non modo Eunuchorum, ſed & ſpadonum nuptiæ, niſi occulta & incerta ſit maſculi impotentia, ſterilitaſve fœminæ, nec omnis ſpes curationis evanuerit.

** Vetitæ & nefariæ nuptiæ ſunt inter perſonas, quæ vel affinitate, vel cognatione conjunguntur. Cognatio ſive conſanguinitas eſt vinculum perſonarum ex eodem ſtipite & ſanguine deſcendentium. Affinitas eſt neceſſitudo per matrimonium contracta inter conjugem, & alterius conjugis cognatos. Duæ ſunt conſanguinitatis lineæ, *recta & obliqua* ſeu *collateralis*. Recta eſt ea, in qua alter alterum genuit; eaque eſt vel *aſcendentium*, in qua numerando a filio aſcendimus ad patrem, avum, proavum, &c. vel *deſcendentium*, in qua deſcendimus a patre ad filium, nepotem, pronepotem &c. Obliqua eſt eorum qui a latere veniunt. In recta prohibentur nuptiæ in infinitum. Prohibentur item in collaterali inter perſonas, quarum aliquæ parentum loco ſunt, reſpectu aliarum: ut non poteſt quis amitam, aut materteram, aut magnam amitam, & magnam materteram uxorem ducere, quia parentum loco habentur: Eadem ratione patruus fratris ſui filiam, aut neptem, uxorem ducere non po-

(*x*) pr. Inſt. de Nupt. Conf Heinecc. Elem. 4. §. 162.
(*y*) L. 30. ff. jure dot.

poteſt. In aliis perſonis, quæ ſunt in linea collaterali, diſtingui debet gradus ſeu diſtantia unius perſonæ in alia. Diverſo modo numerantur iſti gradus Jure Civili, & Jure Canonico. In Jure Civili *quot ſunt generationes, tot ſunt gradus*; nam utrimque numerantur generationes, aſcendendo ab una perſona genita ad communem ſtipitem; & deſcendendo a communi ſtipite ad alteram perſonam genitam. In Jure Canonico numerantur tantum generationes ex una parte deſcendendo a comuni parente ad perſonam genitam; vel aſcendendo a perſona genita ad ſtipitem communem. Unde fratres & ſorores ſecundum Jus Canonicum, quod ubique ea in re ſequitur Eccleſia Catholica, ſunt in primo gradu; fratrum & ſororum liberi in ſecundo &c. Jure itaque Civili conſobrini, ideſt fratrum vel ſororum liberi, utpote in quarto gradu, nuptias contrahere poſſunt. Sed Jure Canonico non tantum conſobrini non poſſunt nuptias contrahere; ſed neque eorum filii & filiæ: neque nepotes & neptes: quia conſobrinorum nepotes, & neptes ſunt tantum in quarto gradu ſecundum Jus Canonicum, quo quidem Jure prohibentur nuptiæ in linea collaterali uſque ad quartum gradum *incluſive*, id eſt incluſo eo gradu intra prohibitionem. Quod diximus de cognatione, id etiam de affinitate conſtituendum. Verbi gratia ſi Titius Cajam duxerit, non poteſt ea mortua conjungi cum Cajæ cognatis intra quartum gradum *incluſive*. Ubi notandum, etiamſi affinitas morte unius conjugum diſſolvatur Jure Civili, ut conſtat paragr. *Socrum* 7. *Inſt. de nuptiis*; eam tamen remanere Jure Canonico; cui Juri nihil addidit Tridentina Synodus, niſi quod affinitatem, quæ ex fornicatione oritur, ad ſecundum dumtaxat gradum porrexit Seſſ. 24. c. 4. *de reform matrimonii*.

Eſt & alia ſpecies affinitatis inter Chriſtianos, quæ ſpiritualis dicitur; qualis intercedit inter perſonam quæ baptizavit, & eam quæ baptizata eſt, illiuſque parentes. Patrinus quoque & matrina, qui de ſacro fonte perſonam ſuſceperunt, contrahunt affinitatem ſpiritualem; non quidem inter ſe, ſed cum perſona ſuſcepta, illiuſque parentibus, quæ affinitas matrimonium impedit.

§. CLXXVI.

§. CLXXVI. Quæri ſolet, an naturali ratione inceſtus detur? i. e. an jure naturæ nuptiæ quædam cum eodem ſanguine junctis prohibitæ ſint? Alii negant, alii affirmant.

Sane, Diogenes, & Chryſippus nullum dari inceſtum natura, ſtatuunt, atque ad exemplum brutorum provocant [z]. Affirmantes diſtinguunt inter *lineam rectam*, *lineam tranſverſam*, & *affinitatis*.

n. 1. In *linea recta* natura prohibitas eſſe nuptias, omnes fere conveniunt; ſed quoad gradum prohibitionis admodum variant. *Alii* enim in infinitum prohiberi nuptias inter adſcendentes, & deſcendentes, ſtatuunt; *alii* ſaltem ad primum gradum prohibitionem reſtringunt, ut Cajetanus, & Sanchez [a]: *alii* ad tertium gradum, ut Auguſtinus [b]: *Canones* ad quartum gradum [c]: *Covarruvias* ad gradum vigeſimum [d].

n. 2. In *linea tranſverſa*, ſeu collaterali, & inter *affines*, plerique negant, prohibitionem naturalem extare; quam ſententiam Grotius defendit [e], & jure demum divino voluntario inceſtum in his gradibus ſtatutum eſſe, tradit: indeque jus hoc non obligare, ait, eos, quibus id revelatum non eſt [ee].

Verior autem eſt ſententia affirmantium, quæ a pleriſque etiam recepta eſt; etſi Doctores in gradu prohibitionis admodum differant. *Alii* enim ſolas perſonas Lev. XVIII. nominatas duci non poſſe, ſtatuunt; *alii* non tantum nominatas perſonas, ſed & eas, quæ in eodem gradu ſunt, inceſtum committere, putant; *alii* nec omnes perſonas nominatas, ſed quaſdam ſaltem; ubi nimirum eadem prohibitionis ratio eſt, ſub prohibitione naturali contineri autumant.

n. 3. Porro in ratione moralitatis inveſtiganda Docto-

(z) Grot. L. 2. c. 5. §. 12. num. 3. (a) Zigler. ad Grot. d. § 12. (b) de Civ. Dei L. 15. c. 16. (c) c. 10. X. de Conſang. (d) Tom. 1. p. 2. c. 6. §. n. 13. (e) L. 1. c. 1. §. 15. n. 2. (ee) L. 2. c. 5. §. 13.

ctores admodum deſudant. In *linea recta* enim *alii* nuptias prohiberi, ajunt, ob reverentiam marito debitam: nuptias ergo inter matrem, & filium, ideo illicitas dicunt, quia filius, qui lege matrimonii ſuperior eſt, non poteſt reverentiam debere uxori, quæ ſimul mater eſt. Sic nec filiam patri præſtare poſſe reverentiam, ajunt, quam natura exigit, quia filia ſimul uxor eſt, matrimonium autem talem inducere ſocietatem, quæ illius neceſſitudinis reverentiam excludit *f*. Quam rationem illuſtrant ex ſermone Phœdræ novercæ, quæ amore erga filium flagrans eum ſic alloquitur:

Matris ſuperbum eſt nomen, & nimium potens;
Noſtros humilius nomen affectus decet,
Me vel ſororem, Hippolyte, vel famulam voca.

Alii ob ætatis diſparitatem inter liberos, & parentes, prohiberi nuptias, exiſtimant, quia ex tali conjugio aut ſterilitatem, aut male conformatam ſobolem oriri, ajunt; quam rationem allegat Socrates refutatus a Grotio *g*. *Alii* ob averſionem naturalem, quæ & inter bruta obtineat, ab ejuſmodi nuptiis abſtinendum eſſe, ſtatuunt *h*. *Alii* pro ratione prohibendi allegant unitatem carnis, quæ inter parentes, & liberos intercedit; contrariari enim hanc unitatem naturæ procreationis, ajunt, ad quam duo requiruntur *i*. *Alii* ob confuſionem jurium inter parentes, & liberos, nimirum, educationis, ſucceſſionis, &c. nuptias prohiberi, tradunt.

Alii denique rationem prohibitionis in detectione turpitudinis ponunt, eamque cum reverentia naturali parentibus debita pugnare, contendunt *k*.

n. 4.

(*f*) Grot. d. c. 5. §. 12. n. 2. (*g*) d. §. 12. n. 4. (*h*) Grot. d. §. 12. n. 5. (*i*) Veſm. ad. Grot. d. §. 12. lit. a. l. fin. C. de imp. ſubſt. (k) Parens in not. ad Grot. d. §. 12. ſeq.

n. 4. In *linea collaterali*, & affinitatis gradibus; plerique cum Plutarcho, & Auguſtino, prohibendi rationem eſſe, aſſerunt, ut eo latius ſpargantur amicitiæ per diffuſas affinitates; vel ut evitentur ſcortationes inter eos, qui in una domo habitant. Utraque autem ratio mere civilis eſt [l].

n. 5. Nos Parentem ſecuti omnem rationem prohibitionis tum *in lineam recta*, tum *in linea collaterali*, tum in gradibus *affinitatis*; unice conſtituimus in ignominiæ, & turpitudinis detectione, quæ illicita eſt inter eos, qui vel *una caro ſunt invicem*, vel qui ſunt *caro carnis noſtræ*, vel *qui accedunt ad conjugem ejus, qui una caro nobiſcum, & ex eodem ſanguine, & ſemine ortus eſt*, vel *qui detegunt turpitudinem uxoris ejus, qui unam cum nobis carnem conſtituit*.

n. 6. Hinc jam tota inceſtus ratio quatuor regulis abſolvitur. Non enim nuptias contrahere poſſum 1. cum eo, qui una mecum caro eſt; nec 2. cum eo, qui caro carnis meæ eſt; nec 3. cum conjuge ejus, qui una mecum caro eſt; nec 4. cum uxore (aliud in marito) ejus, qui caro carnis meæ eſt.

Priores duæ regulæ ad gradus cognationis pertinent; *poſteriores* duæ ad gradus affinitatis. Cujus prohibitionis rationes nunc plenius examinabimus.

n. 7. *Primo* igitur certum eſt, naturali ratione neminem nuptias contrahere poſſe cum eo, *qui una caro mecum eſt*. Unde nuptias in *linea recta* prohibitas eſſe, vix dubium eſt, & præter paucos Atheos nemo unquam inter parentes, & liberos, nuptias licitas eſſe, ſtatuit. Sane, 1. omnes in eo conſentiunt, liberos eſſe veram portionem corporis parentum, utpote ex ſemine, & ſanguine parentum ortos. Omnes fatentur, liberis nihil magis ſanctum eſſe, quam corpus parentum [parentes enim gignendo quaſi dii ſunt]; pugnat ergo cum ea ſanctimonia, propagationis opus cum hoc

(*l*) Vid. Grot. L. 2. c. 5. §. 12. n. 1.

hoc corpore peragere, turpitudinem, & ignominiam, quæ pudendis natura ineſt, detegere. Sed & 2. monſtroſum videtur, cum ſuo corpore cohabitare. Sane, 3. ordo naturæ repugnare videtur: ideo enim parentes liberos procreant, ut hi familiam ulterius propagent, novam priori addant, humanumque genus per novas familias multiplicent. Interverteretur hic ordo naturæ ſi liberi ad ſuum ortum redirent, & ſe cum illis jungerent, a quibus propagati ſunt, eadem maneret familia, quia alia demum fit acceſſione novæ perſonæ. Accedit 4. averſio illa naturalis, quæ non tantum inter homines, ſed & inter pleraque bruta obtinet, quod exemplis variis probari ſolet. Præterea 5. omnia jura divina, & humana per tales nuptias confunduntur: filius ducendo matrem imperium aliquod in eam acquirit; mater nubendo nepoti, filio ſuo, ſimulque ſocero, officia quædam deberet, &c.

Atque hæc prohibendi ratio ab unitate carnis deſumta, etſi obſcura videatur, eo magis 6. naturalis eſt, quia non tantum Deus ea utitur in recenſione graduum prohibitorum, uti mox videbimus, ſed & addit, gentes ideo ejectas fuiſſe: ejici autem ſalva juſtitia non potuiſſent, niſi prohibitio quædam naturalis præceſſiſſet. Et cum 7. omnes fere gentes inter eos, qui unam carnem conſtituunt, prohibitionem aliquam agnoſcant, inde conjecturari licet, unitatem illam carnis naturali ratione niti. Atque hunc conſenſum gentium exemplis illuſtravit Parens in Commentario ad Grotium.

n. 8. *Secundo* nuptiæ prohibentur cum perſona, quæ *caro carnis meæ eſt*. Huc pertinent omnes prohibitiones in *linea collaterali*, ſi nimirum nubens una caro eſt cum parente ejus, cui nubere vult. Non ergo licitum mihi eſt cum *fratre*, *ſorore*, *patruo*, *avunculo*, *amita*, *&* *matertera*, cohabitare, quia hi omnes una cum parente meo caro ſunt: revelarem igitur turpitudinem, & ignominiam perſonæ, quæ caro patris mei eſt, eoque ipſam turpitudinem patris detegerem,

rem, quod cum reverentia naturali pugnat. Hæc ratio itidem confirmatur ex conſenſu gentium, inprimis autem ex revelatione divina, quæ gentes ob cjuſmodi inceſtus ejectas eſſe, aſſerit, ex qua pœna, rationem naturalem prohibendi ſubeſſe, neceſſario inferri debet.

n. 9. *Tertio* nuptiæ prohibentur cum *conjugibus eorum, qui una mecum ſunt caro*. Quo fundamento nituntur omnes prohibitiones in linea *recta affinitatis*. Hinc 1. *noverca* non poteſt nubere *privigno*, quia cohabitaret & cum patre, & cum filio, qui ſunt eadem caro. 2. *Vitricus* non poteſt nubere *privignæ*, quia concumberet, & cum matre, & cum filia, quæ itidem unam carnem conſtituunt. 3. *Socrus* non poteſt nubere *genero*, jungeretur enim is & matri, & filiæ, quæ ſunt una caro. 3. *Socer* non poteſt nubere *nurui*, quia nurus cohabitaret & patri, & filio, quæ itidem una ſunt caro.

n. 10. *Quarto* prohibentur nuptiæ cum *uxore* (non cum marito) *ejus, qui caro carnis meæ*, i. e. patris mei *eſt*, quæ eſt ratio prohibitionis in *linea affinitatis inæqualis*. Is enim, qui caro carnis meæ eſt, dum cohabitat cum uxore ſua, ſemen immittit in ejus corpus; ſi igitur ego quoque ſemen immitterem in idem uxoris corpus, revelarem turpitudinem, quam is, qui caro carnis, i. e. patris mei eſt, revelavit. Ego igitur non poſſum in receptaculum fœminæ mingere, ſi alius, qui caro carnis meæ eſt, in idem receptaculum minxit, adeoque ſemine meo impraegnare corpus non poſſum, quod is, qui una caro mecum eſt, ſemine ſuo impraegnavit. *Duo* igitur *fratres* ſemen in unum fœminæ corpus immittere non poſſunt, quia ejuſdem carnis ſemina in eodem receptaculo confunderentur. Unde peſſimo exemplo ad Reſponſum facultatis juridicæ Hallenſis hæ nuptiæ permiſſæ ſunt per reſcriptum in cauſa viduæ Geiſellen, die 20. Dec. 1725. datum.

Eadem ratio eſt *in viduabus patrui*, & *avunculi*, nam ſi cum horum viduabus concumberem, revelarem tur-

turpitudinem *patrui*, & *avunculi* mei, qui caro ſunt carnis meæ.

Hæc prohibitio igitur ſaltem pertinet ad *uxores*, non vero ad *maritos* earum perſonarum, quæ caro carnis noſtræ ſunt: adeoque nuptiæ non prohibentur cum *ſororis*, *amitæ*, & *materteræ* viduis, illi enim vidui cohabitando cum defunctæ uxoris ſorore, amita, & matertera, non in idem corpus ſemen immittunt, quia diverſa ſunt receptacula uxoris, ejuſque ſororis, amitæ, & materteræ.

Atque has quoque prohibitiones in gradibus affinitatis ex jure naturali ſequi, probatur, tum ex conſenſu gentium, tum ex revelatione divina, quia gentes, quæ inceſtus tales commiſere, ideo ejectæ dicuntur.

n. 12. Hæ rationes naturales hactenus allegatæ, a divino legislatore perpetuo quoque allegantur. Primo enim quoad *cognatos* Moſes præcipit in genere, *neminem debere accedere ad proximam ſanguinis ſui* (id eſt ad eam, quæ unum ſanguinem, unamque carnem cum concumbente conſtituit) *ut revelet turpitudinem ejus* [m], id eſt ut cum ea cohabitet.

Proximi autem ſanguinis ſequenti modo recenſentur: 1. *Parentes*, hinc ei, qui cum matre ſua concumbit maledicitur, quia operimenta lectuli paterni revelat [o].

Idque verum eſt in infinitum, unde nec avo *neptis* turpitudinem detegere licet, quia turpitudo filii eſt, (cum quo neptis eſt una caro.)

2. *Fratres*, & *ſorores* turpitudines ſuas invicem detegere, & revelare non poſſunt [q]: rem nefariam committere dicuntur, & occidi debent in conſpectu populi [r], etiam ſi ſit ſoror uterina [s]. 3. Amitæ, & materteræ turpitudinem revelare non licet, quia ſunt caro

ro

(*m*) Levit. 18. V. 16. (*o*) Deut. cap. 27. V. 20. & c. 22. V. 30. (*p*) Levit. 19. V. 1⁰. (*q*) Levit. 19. V. 9. (*r*) Levit. 20. V. 17. (*s*) Levit. 29. V. 11. Deut. 27. V. 21.

ro patris, & matris [t], & hinc qui cum eis concumbit, dicitur ignominiam carnis ſuæ, i. e. patris ſui, nudaſſe [u]. An *patruo*, & *avunculo* nubere licet? Equidem certum eſt, nominatas non eſſe has perſonas: at tamen negari nequit, eas ſub prohibitione legis comprehendi, non ex paritate gradus, ſed ex paritate rationis. Nam 1. amitæ, & materteræ nuptiæ ſunt inceſtuoſæ [v], quia caro carnis meæ ſunt, eadem autem ratio obtinet in patruo, & avunculo: 2. a majori, nam cum patrui, & avunculi vidua nuptiæ prohibentur [x]; multo magis igitur cum patruo, & avunculo ipſo.

Ultra hos gradus cognationis nuptiæ lege divina non ſunt prohibitæ, adeoque nec 1. inter comprivignos, nec 2. inter patrueles, quia ratio prohibitionis, quæ in unitate carnis conſiſtit, in his ceſſat.

n. 13. Prohibitio divina circa *gradus affinitatis* curate convenit cum ratione naturali, & eædem perſonæ lege Moſis nominatim prohibentur [y].

In *recta* enim *affinitatis* linea prohibentur nuptiæ cum conjugibus eorum, qui una caro nobiſcum ſunt.

Adeoque 1. *novercæ* turpitudinem detegere non licet, quia revelaretur turpitudo patris [z]. Morte ambo punientur, quia filius revelavit ignominiam patris ſui [a], cum quo una eſt caro. Hinc jure primogenituræ excidit Ruben, quod lectum patris ſui aſcenderat, & pellicem patris violaverat [b]. Sed & ſacra pagina docet, Deum, cum ob graviſſima delicta minaretur Davidi atrociſſimas pœnas, cohabitationem filii cum novercis memoraſſe [c]. 2. Nec turpitudinem *vitri-*

(t) Levit. 18. V. 12. 13. & c. 20. v. 19. (u) d. c. 20. v. 19. (v) Levit. 18. 12. Deut. 27. V. 21. (x) Levit. c. 18. V. 12. & c. 20. V. 20. (y) Levit. 18. Levit. 20. & Deut. 27. (z) Levit. 18. V. 8. c. 20. V. 11. Ezech. 22. V. 10.

(a) Ibidem. (b) Gen. c. 35. V. 22. junct. c. 49. V. 4. & 1. Paral. 1. V. 1. (c) 2. Sam. 12. V. 11. & c. 16. V. 22.

trici [d] detegere licet, quia filiæ caro ſunt matris, cum qua cohabitavit vitricus [e]. Nec 3. turpitudinem *nurus* tuæ detegere tibi licet, quia uxor filii tui eſt [f] (qui una tecum caro eſt); mortuis pœna rem talem perpetrantibus infligitur, quia ſcelus perpetrarunt [g].

Nec 4. turpitudinem *ſocrus* [h]; ex eadem ratione: proinde qui id facit, ſcelus operatur, & vivus ardebit.

n. 14. In linea *affinitatis inæquali* itidem ſaltem prohibentur nuptiæ cum *uxore* [non cum marito] *ejus*, *qui caro carnis noſtræ*, i. e. patris, *eſt*.

Non ergo cohabitare licet 1. cum *patrui vidua* [i], quia patrui turpitudinem revelarem, qui eſt caro patris mei. An 2. cum *avunculi vidua* nuptiæ prohibentur? Equidem ſpeciatim nominata non eſt, verius tamen eſt, eam quoque ſub prohibitione comprehendi; non quidem ex paritate gradus, ſed ex identitate rationis. Nam 1. patrui viduam ideo ducere non poſſum, quia revelarem turpitudinem patrui, qui eſt caro carnis meæ, adeoque duæ perſonæ ejuſdem carnis mingerent in idem receptaculum: eadem autem ratio obtinet in nuptiis, quæ cum avunculi vidua contrahuntur. Accedit, quod Levitici XX. v. 20. generatim dicatur, quicunque concubuerit cum דודה [Dodah], nuditatem דד (Dod) revelavit: at vox Dodah generalis eſt, & æque ad patrui, ac ad avunculi viduam referri poteſt. Atque hinc in vulgata etiam avunculi vidua nominatim exprimitur.

Adeo autem nuptiæ hæ prohibitæ ſunt, ut matrimonium conſummatum quoque diſſolvatur [k]. Neque *obſtat*, pœnam a Deo ſaltem ſtatutam eſſe, ut

Sam.de Cocceii Inſt.ad Grot. H ſine

(*d*) Levit. 18. V. 17. (*e*) Ibidem. (*f*) Levit. c. 18. V. 14. 15. (*g*) Levit. c. 20. V. 12. (*h*) Deut. 27. V. 23. Levit. 20. V. 14. (*i*) Lev. 18. V. 15. Levit. 20. V. 20.

(*k*) Differt. Schilt. Inſt. Jur. Can. L. 2. t. 10. §. 29. Carp.
2. Conſtit. L. 2. tit. 6. def. 95.

ſine prole mori debeant *l*. Reſp. ſenſus hujus phraſeos eſt, quod liberi ex tali coitu nati jura legitimorum liberorum non ſint habituri; adeoque parentes quoad effectus juris improles ſint deceſſuri.

Nec 3. turpitudinem *fratriæ* revelare licet, quia turpitudo eſt fratris *m*, (qui eſt caro carnis tuæ) & ſic frater turpitudinem fratris tevelaret *n*.

Nec *obſtat* præceptum de fratria ducenda, ſi improlis deceſſerit frater. Reſp. hæc exceptio firmat regulam in caſibus non exceptis: Deus autem ex cauſa ſpeciali, ne confundantur ſtirpes, id ſtatuit. Ceterum, non Moſes hanc legem tulit, ſed eam longe ante Moſem obtinuiſſe, exemplo Thamar apparet *o*.

n. 15. Cum vero Levit. XVIII. non nominatim prohibeantur nuptiæ cum *ſororio*, nec cum *amita*, *ac matertera* viduis; hinc 4. quæſtio orta eſt, an nominata perſona in Levitici XVIII. totus gradus prohibitus cenſeatur? adeoque an cum *ſororio*, cum *viduis amitæ*, & *matertera*, ideo nuptiæ prohibitæ ſint, quia cum fratria, & cum viduabus patrui, & avunculi, quæ perſonæ in eodem gradu ſunt, nuptiæ prohibentur? Non dicimus; prohibita perſona non videri prohibitum totum gradum: 1. quia prohibitiones ſunt ſtricti juris, adeoque ultra verba legis non extendendæ. Sane, 2. in lege illa plures ejuſdem gradus perſonæ occurrunt, & tamen in ſingula ſeparatim præceptum ſtatuitur, v. g. ne cum ſorore *germana*, *conſanguinea*, & *uterina*, nuptiæ contrahantur: item ne cum *amita*, & *matertera*, ne cum *vitrice*, & *noverca*, ne cum *ſocero*, & *ſocra*, &c. quæ repetitio ſuperflua, & inepta eſſet, ſi Deus nominata perſona totum gradum prohibitum voluiſſet: certiſſimo indicio, perſonas non nominatas non comprehendi ſub gradu. 3. Poſito illo principio abſurdum ſequeretur, ut con-

(*l*) Levit. 20. V. 20. (*m*) Levit. 18. V. 16. c. 20. V. 21.
(*n*) d. c. 20. V. 21. (*o*) Gen. cap. 38. V. 8. 9. 11.

conſobrinam ducere non poſſim, quia abneptem ducere non licet: utraque enim in pari eſt gradu. Sed & 4. per rei naturam Moſes non potuit cogitaſſe de paritate gradus, quia computatio graduum eo tempore incognita fuit, & moribus demum introducta eſt.

Neque *obſtat*, 1. quod poſita hac ſententia nubere liceret & *patruo*, & *avunculo*; nam neuter nominatus eſt lege divina: adeoque non prohibitæ poſſunt dici tales nuptiæ, niſi admiſſa regula, quod nominata perſona totus gradus intelligatur: Reſp. Dictum jam eſt, harum perſonarum nuptias prohiberi non ex paritate gradus, ſed 1. ex paritate rationis prohibendi, & 2. argumento a majori deſumpto; quia enim viduabus patrui, & avunculi nubere non licet, multo minus patruo, & avunculo.

Neque *obſtat*, 2. quod in omnibus perſonis ejuſdem gradus eadem ſit prohibendi ratio. Reſp. Immo rationem differentiæ mox explicabimus.

Obſtat, 3. quod hac ratione proavus proneptem poſſit ducere, quia nominatæ hæ perſonæ non ſunt in lege divina. Reſp. 1. Eadem prohibendi ratio eſt: nam aſcendentes, & deſcendentes in infinitum unam carnem conſtituunt. Immo 2. in ſacris voce filii, & nepotis, omnes deſcendentes, uti voce patris, & avi, omnes aſcendentes continentur: adeoque ex genio linguæ Hebreæ nominatim nuptiæ inter eos prohibentur.

Hinc jam conſtat, nuptias cum *ſororio*, cum *amitæ*, & *materteræ viduis*, non ſub prohibitione legis contineri, etſi in quibuſdam perſonis ejuſdem gradus prohibitio extet, quia diverſa in illis obtinet ratio. Diximus enim, omnem prohibitionis rationem in linea affinitatis inæquali hanc eſſe, *quod turpe ſit ad eam accedere, cum qua is, qui caro carnis meæ eſt, cohabitavit, & in cujus corpus ſemen immiſit*. Atque hæc ratio eſt cur cum *avunculi*, & *patrui*, ac *fratris viduabus* nuptiæ prohibitæ ſint. At tota hæc ratio ceſſat in allegatis perſonis; nam qui cum duabus *ſororibus* cohabitat, non in idem, ſed in duo diverſa rece-

ptacula mingit: ſane, Jacob duas ſorores uxores duxit, quod facturus non fuiſſet, ſi juri naturæ id contrarium crediidiſſet. *Viduus amitæ*, vel *materteræ*, cohabitando cum nepte ex ſorore uxoris, non in idem corpus immittit ſemen: aliud enim eſt neptis receptaculum, aliud receptaculum amitæ, & materteræ.

At, ait, jure divino prohibitum eſſe *ſororiæ* nubere? Reſpond. Verum id tantum eſt in caſu *ſi id fiat invita ſorore, ea vivente*. Quæ prohibitio proinde mere civilis eſt, & reſpicere videtur exemplum Leæ, & Rachelis, inter quas diſſenſiones ideo exortæ ſunt, quas impedire legiſlator voluit.

Sororiæ igitur, juxta hanc legem Hebræorum, Judæus nubere potuit, vel ſi uxor ejus aſſentit, vel poſt mortem uxoris; quia exceptio firmat regulam in caſibus non exceptis.

n. 16. Cæterum, notandum eſt, his caſibus nuptias inceſtas eſſe, etſi perſonæ ex meretrice, vel ſerva, vel liberta, cognatæ ſint, aut affines *p*.

n. 17. Atque hæ prohibitiones in linea *cognationis* æque apud Romanos obtinuerunt; immo & inter *affines* quoque, exceptis filiorum viduis, & viduabus.

n. 18. Inter *Cognatos* nuptiæ jure Romano prohibentur 1. in *linea recta* inter aſcendentes, & deſcendentes, in infinitum *q*.

n. 19. 2. In *linea collaterali* autem 1. cum patruo *r*, 2. cum

---

(*p*) L. 7. ff. Grad. (*q*) L. 9. L. 14. §. 2. 3. 4. L. 53. 54. *l. fin. ff. de Rit. nupt. Ulp. tit.* 5. §. 6. *Conf. pr. Inſt. de Nuptiis*. Etſi filia divortio facto ex alio patre nata ſit, *L.* 12. §. 3s *Rit. Nupt.* (*r*) L. 39. *L.* 53. *ff. Rit. nupt. L.* 17. C. *Nupt. ibique Goth. L.*] 5. 6. C. *inceſt. Nupt.* idque verum quoque eſt de patruo magno, quia cujus filiam ducere non licet, nec ejus neptem, *dd. leg. Gaji Inſt. tit.* 4. §. 4. *lib.* 1 Ante Claudium hæ nuptiæ incognitæ fuere, & conjugia talia *inceſta habebantur*. Sueton. in Claud. c. 26. Unde Tacitus, *nova Romanis eſſe in fratrum filias conjugia*, ait. Claudius

2. cum avunculo, [r] 3. cum amita [t], 4. cum matertera [u], 5. inter fratres, & ſorores [x].

---

dius primus ſuadente Senatu Agrippinam fratris filiam duxit; & aliis quoque venia talium conjugiorum data eſt. At non reperti ſunt, qui ſequerentur exemplum, excepto quodam libertino, & altero primipilari. *Sueton. d. l.* Ipſe Domitianus, qui inter ſceleratiſſimos nomen meretur, *fratris filiam in matrimonium oblatam recuſavit*; licet ea poſtea tanquam ſcorto uſus ſit. *Sueton. in Domit. cap.* 22. Nerva iterum prohibuit tales nuptias; uti Xiphilinus ex Dione refert. Vid. Grot. ad Lib. 17. C. nupt. Unde Gajus, qui tempore Adriani vixit, nuptias has inter inceſtas, & prohibitas refert, Inſt. L. 1. Sane, Ulpianus, qui temporibus Alexandri Severi floruit, notat, ad ſua uſque tempora nuptias ad quartum uſque gradum cognationis prohibitas fuiſſe, & excipere ſaltem videtur nuptias cum avuculo; de quo mox plenius agemus. Heraclitus contraxit nuptias cum fratris filia Martina, *vid. Guthberl. Chronol. in Heraclito*, adeoque ſuo exemplo prohibitionem ſuſtuliſſe videtur. At Chriſtiani Imperatores ſeveriſſime has nuptias prohibuerunt; eaſque antiquo legum tenori ſubjecere, *L.* 5. *L.* 8. *L.* 9. *C. de inceſt. nupt.* & Anaſtaſius conſtitutiones, quibus ejuſmodi nuptiæ permiſſæ fuere, ad tirannidis tempora refert, d. l. 9.

(s) *L.* 12. §. 4. *L.* 14. §. 2. *l.* 39. *pr.* 53. *l.* 57. *ff. Rit. Nupt. l.* 17. *C. eod.* Idque verum etiam eſt de avunculo magno, *d. l.* 17. *C. Nupt. l.* 9. *C. inceſt. nupt. Gaii in tit. L.* 1. *tit.* 4 §. 4. Neque obſtat, quod Ulpianus in fragmentis nuptias cum ſororis filia permiſſas fuiſſe, de ſuo tempore teſtetur; ita enim ait in fragm tit. 5. §. 6. *Inter parentes, & liberos infinite cujuſcunque gradus connubium non eſt; inter cognatos autem ex traſverſo gradu olim quidem uſque ad quartum gradum matrimonia contrahi non poterant: nunc autem etiam in tertio gradu licet uxorem ducere: ſi tamen fratris filia, (non etiam ſororis filia) &c. fuit, ducere non poſſumus.* Equidem ſuſpecta mihi hæc lectio videtur: præterea enim, quod ſenſus, uti ex inſpectione apparet, corruptus ſit, certum eſt, ipſum Ulpianum nuptias cum ſororis filia prohibitas ſtatuiſſe: is enim *in L.* 12. §. 4. *ff. Ript. Nup.* ait, ſororis filiam adoptivam ideo duci poſſe, quia frater per adoptionem non ſit avunculus; ſi ergo vere eſſet avunculus, ducere non poſſet. Hinc idem Ulpianus diſſertis verbis ſtatuit, ſi quis concubinam habuerit ſororis filiam, licet libertinam, inceſtum

com-

n. 20. Inter *affines* jure Romano prohibentur nuptiæ. 1. cum vitrico [x], 2. cum noverca [y], 3. cum ſocero [z], 4. cum ſocru [a], 5. cum fratria [b], 6. cum ſororia [c].

n. 21.

---

committere, *l.* 56. *ff. Rit. Nupt.* Sane, Pomponius, qui tempore Ulpiani (qui auditor Papinian. fuit, *van Eck*, *Com. Jur. tit. de orig. jur.* §. 37.) floruit, cum avunculo inceſtum jure gentium committi, ait l. 38. *ff. adult. junct. l.* 42. *V. S.* Paulus (qui itidem una cum Ulpiano aſſeſſor Papiniani fuit, *vid. van Eck*, *d. l.* §. 37.) eandem prohibitionem allegat. *l.* 14. §. 2. l. 39. *ff. Rit. Nupt.* Miror igitur, Gothofredum in ea fuiſſe opinione, apud Romanos cum patruo nuptias contrahi potuiſſe, non cum avunculo; *ad l.* 5. *C. inceſt. Nupt. lit. b.* nam cum neutro licuit, niſi tyrannidis tempore.

(t) Prohibitio hæc apparet ex Gaii Inſtitutionibus *L.* 1. *tit.* 4. §. 5. & ex Ulpiani fragmentis *tit.* 5. §. 6. Papinianus diſſertis verbis has nuptias inter prohibitas refert, *l. fin. pr. Cond. ſin. cauſ. l.* 38. §. 1. *adult.* Conf. *l.* 17. §. 2. *ff. de Rit. nupt. l.* 17. C. *nupt.* §. 5. *Inſt. Nupt. l.* 6. C. *inceſt. nupt.*

(u) Huc pertinent omnes ante allegatæ leges: nam eadem ratio eſt in matertera, quæ in amita: idque verum eſt, etiamſi matertera, vel amita magna ſit, *ibid.* quia parentum, & liberorum loco ſunt, *l.* 53. *Rit. nupt.* inter quos nuptiæ in infinitum non ſubſiſtunt, *ibid.*

(v) L. 35. §. 1. L. 67. §. 2. V. O. L. 17. ff. Rit. nupt. Gaii Inſt. l. tit. 4. §. 3. Conf. L. 17. C. nupt. §. 2. Inſt. eod. L. 6. C. inceſt. Nupt.

(x) L. 14. §. 3. & ſeq. L. 15. ff. de R. N. L. 38. ff. ad leg Iul. de adult. L. fin. in fin. Condict. fin. cauſ. L. 4. §. 6. 7. de grad. Conf. L. 17. C. nupt. §. 6. Inſt. eod. Gaii Inſt. L. 1. tit. 4.

(y) L. 14. §. 3. & ſeq. L. 15. ff. Rit. nupt. L. 5. ff. de parricid. L. 4. §. 6. 7. grad. Conf. L. 17. C. nupt. §. 7. Inſt. eod. Nov. 115. c. 3. §. 6. c. 4. 3. Gaii Inſt. L. 1. t. 4. Conf. L. 5. Cond. fin. cauſ.

(z) L. 14. §. 3. R. N. l. 4. §. 6. & de grad. conf. §. 4. & 6. Inſt. de nupt. L. 17. C. eod. Conf. L. 5. Cond. ſin. cauſ.

(a) L. 14. §. 3. R. N. L. 4. §. 6. 7. de grad. conſ. L. 17. C. nupt. §. 7. Inſt. eod.

(b) Exſtat hæc prohibitio in Gaii Inſt. *l.* 1. *tit.* 4. §. 8. Vixit autem Gajus temporibus Adriani: & ad antiquam le-

gem

n. 21. Non vero 7. cum patrui vidua, nec 8. cum avunculi vidua, nec 9. cum amitæ viduo, nec 10. cum materteræ viduo: omnes enim hæ perſonæ legibus Romanis nullibi nominantur, adeoque omnis prohibitio ibi ceſſat.

n. 22. Denique notandum eſt, prohibitiones in *ſecundo affinitatis genere* eſſe meri juris civilis *d*. Hinc novercæ viduum, & vitrici viduam jure naturali matrimonio nobis jungere licet, quia nec cognati nobis, nec affines ſunt, & tota ratio prohibitionis ceſſat: non enim concubuere cum tali perſona, quæ caro carnis noſtræ eſt.

§. CLXXVII. *Objectum* nuptiarum eſt conjunctio corporum ad individuam vitæ conſuetudinem. Hinc diximus, nuptias 1. non eſſe cum iis, qui corpora jungere ob impotentiam non poſſunt; nec 2. cum ea, quæ corpore quæſtum facit.

§. CLXXVIII. *Effectus* nuptiarum eſt, ut uxor, & vir familiam conſtituant: unde jura quædam tum marito, tum uxori, tum liberis, qui ex nuptiis ſequuntur, competunt; de quibus ſupra egimus.

§. CLXXIX. Quæri ſolet, an populus alium populum excludere a connubiis poſſit? Nos affirmamus *e*, quia quilibet populus de ſuo iure diſponere poteſt: modo non ex ratione id fiat, quæ ignominiam infert;

H 4 alias

---

gem provocat Zeno *in l.* 8. C. *inceſt. nupt.* Equidem Conſtantinus refert, veteribus creditum fuiſſe nuptias has licitas fuiſſe; at id Tyrannidis tempora refert, *in l.* 16. §. *Eccleſ.* C. *de inceſt. nupt. conf.* C. *Theodoſ. l.* 2. *inceſt. nupt.* Sub Chriſtianis Imperatoribus prohibitio perpetuo continuavit, *l.* 5. *l.* 8. 9. *C. inceſt. nupt.* *Cod. Theod. l.* 2. *l.* 4. *de inceſt. nup. arg. l.* 17. C. *ibi: cæteriſque, quæ jure antiquo prohibentur, &c. de inceſt. nupt.* (*c*) Has nuptias olim plebiſcito permiſſas fuiſſe, ait Plut. *probl.* 6. *apud Goth. ad l.* 17. C. *de inceſt. nupt.* At tempore Hadriani prohibitas fuiſſe, patet ex Gaii Inſt. *l.* 1. *tit.* 4. §. 8. ut & ſub Imperatoribus Chriſtianis, *l.* 5. *inceſt. nupt. Goth. d. l.* 5.

(*e*) L. 15. ff. Nupt. (*e*) Diſſert. Grot. L. 2. c. 2. §. 21.

alias enim juſta inde belli cauſa oritur, non ob denegata connubia, ſed ob ignominiam illatam. Atque hoc jure raptus Sabinarum nititur.

§. CLXXX. Diſſolvuntur nuptiæ jure naturali 1. mutuo conſenſu *f*, 2. morte alterius, 3. per divortium, modo juſta cauſa ſit.

Juſta cauſa eſt (*a*) adulterium, (*b*) malitioſa deſertio, (*c*) quælibet turpis cauſa, ut inimicitia capitalis; vel ſi abſque periculo vitæ vivere uxor cum tali marito nequit, uti ſi lepra, morbo gallico, &c. conjux infectus eſt *g*: (*d*) ſi vi, & metu injuſto, nuptiæ ſint contractæ *h*. *

* Matrimonium contrahendum impedientia, & jam contractum dirimentia ſunt, quæ continentur his verſibus.

Error, conditio, votum, cognatio, crimen,
Cultus diſparitas, vir, ordo, ligamen honeſtas,
Si ſis affinis, ſi forte coire nequibus:
Hæc ſocianda vetant, connubia facta retractant.

Non ergo diſſolvitur 1. ob hæreſin, nedum 2. ob diſſenſum circa articulos religionis, nec 3. ob impotentiam ſupervenientem, vel aliud impedimentum ſuperveniens, uti ſi fiat furioſus, &c. nec 4. per captivitatem *i*. An deportatione? Negatur *k*. Soluto matrimonio uxor non poteſt convolare ad ſecunda vota, niſi conſtet, eam gravidam non eſſe *l*.

§. CLXXXI. Liberi matrimonio per divortium ſoluto educandi ſunt apud patrem, quia ei præcipue cura hæc incumbit, & in ejus familia ſunt. Jure civili in

(*f*) Vid. jus meum controv. tit. de divort. qu. 5. (*g*) Vid. jus meum controv. tit. de divort. qu. 5 & qu. 8. (*h*) Par. Hyp. Inſt. de nupt. §. 9. (*i*) Vid. infr L. 7. cap. 3. (*k*) Vid. jus meum controv. tit. de divort. qu. 1. (*l*) Vid. *jus* controv. tit. de his, qui ſui, vel al. jur. q. 4.

in pœnam ei auferuntur, ſi cauſam dat divortio [m].

§. CLXXXII. Quicquid uxor habet, dotis nomine marito acquiritur; atque ideo ali ab eo debet, & maritus onera matrimonii ferre tenetur. Quod verum quoque eſt ſi maritus uxorem abſque dote recepit.

SECTIO VII.

De Tutela.

§. CLXXXIII. DIXIMUS, ex *ſtatu* familiæ membris ejus jus aliquod competere, ut defendi a familia debeant, ſi ſe ipſa defendere non poſſunt [n].

§. CLXXXIV. Equidem jure naturæ ſoli patri poteſtas in liberos competit; & totum educationis officium ei ſoli incumbit. Soluta patria poteſtate liberi quidem ſui juris fiunt; at ſi impuberes ſunt, eoque ſibi ipſis conſulere non poſſunt, neceſſitas educandi *familiæ* incumbit: unde *tutela legitima* ortum habet.

§. CLXXXV. Tutela igitur eſt vis, ac poteſtas, ad tuendum eum, qui ſe ipſum defendere per ætatem nequit. Et eſt vel *legitima*, vel *dativa*, (*teſtamentaria* juri Romano originem debet [o].)

§. CLXXXVI. *Tutela legitima* eſt, quæ proximis cognatis defertur, & quidem ſi plures ejuſdem gradus ſunt, omnibus; modo adminiſtrationis capaces ſint [p].

§. CLXXXVII. Hæc *tutela* ratione naturali conſtituta eſt. Nam 1. omnes, qui familiam conſtituunt, una nobiſcum caro, vel caro carnis noſtræ ſunt: uti igitur quiſque ſuum corpus, ita & ejus portiones conſervare tenetur, quod ſine tutela fieri nequit. 2. Quia pupilli membra ſunt ejuſdem corporis familiæ; corpus igitur ſua membra defendere, & conſervare tenetur.

Pro-

(m) Vid. Laut. comp. tit. de divort. in fin. (n) ſupr. §. 8. & 12. (o) Vid. inf. §. 87. (p) Tot. tit. ff. de tutelis & tit. de legit. tit.

Probatur id 3. *ex medii neceſſitate*, quia ſine ejuſmodi tutela impuberes educari, adeoque genus humanum ſubſiſtere nequit. 4. *Ex perfectione divina*; quia fruſtra alias creaſſet humanum genus, quod ſine tutela conſervari non poteſt. 5. Ex *conſenſu gentium*; nam apud omnes gentes familia eorum impuberum, qui ad eandem familiam pertinent, curam habet.

Tribonianus ait, naturali juri conveniens eſſe ut is, qui perfectæ ætatis non ſit, alterius tutela regatur [q]. *Diſſentiunt* alii, qui tutelam ex jure civili originem ducere, putant. Hinc Grotius tutelam infantium natura eſſe nullius, ac cedere occupanti, & idoneo, ait [r]. Et ipſe ego olim eam ſententiam defendi, tutelam natura non dari [s].

Quæritur, *quibus tutela competat in regnis?* Grotius exiſtimat, in regnis patrimonialibus eam conceſſam eſſe illis, quos pater, aut propinqui elegerunt; in regnis uſufructuariis, eis, quibus lex publica, aut ea deficiente conſenſus populi commendat [t]. At verius eſt, tutelam iis, qui proximam ſpem ſuccedendi habent, competere; quod rationibus probavit Parens in commentario ad Grotium.

§. CLXXXVIII. *Dativa* quoque tutela a natura eſt. Quoties enim agnati non extant, vel impediuntur, familiæ quidem tutela ceſſat; at quia plures familiæ ea lege, eaque intentione ſocietatem civilem contraxere, ut & jura, & perſonæ ſingulorum, communi ope defendantur, ideo civitas ex eodem pacto quoque tenebitur proſpicere pupillis, qui ſe ipſos propter ætatem defendere non poſſunt; atque hactenus quoque DATIVA TUTELA naturalis merito dici poteſt [u].

§. CLXXXIX. Dari tutores a civitate poſſunt omnes,

(q) §. p. Inſt. de Attil. tut. Lib. 1. de Minor. (r) L. 2. c. 22. §. 12. (s) in jure meo contr. tit. de tutelis q. 3. (t) L. 1. c. 3. §. 15. n. 1. (u) §. 1. Attil. tut. L. 1. ff. Min.

nes, qui adminiſtrationis capaces ſunt; etiam fœminæ, creditores, & debitores pupilli (ſecus, ac jure Romano): non vero furioſi, ſervi, &c. [v]. Si civitas incapaces dat, dolo, vel culpa tenetur in ſubſidium [x].

§. CXC. Petere autem tenentur tutores proximi e familia, & ſi nemo petit, magiſtratus ex officio proſpicere tenentur [y]. Jure Romano cavere tutor debet fidejuſſoribus [z].

§. CXCI. Dantur autem tutores illis, qui propter ætatem ſe ipſos defendere nequeunt, adeoque ſolis impuberibus.

§. CXCII. Nec legitimi tutores, nec dativi excuſare ſe poſſunt a tutela, quia eſt jus, quod familiæ, & civitati, naturali jure cohæret, niſi juſtæ ſint excuſandi cauſæ, quas jus Romanum determinavit [a].

§. CXCIII. Objectum tutelæ ſunt principaliter perſonæ, & conſequenter res [b].

§. CXCIV. Effectus tutelæ *intuitu tutorum* eſt, ut educare pupillum, & de ejus alimentis ſoliciti eſſe [c], præterea auctoritatem ejus actibus præſtare [d], ac bona ejus adminiſtrare debeant [e]. Non ergo alienare, nec tranſigere tutor poteſt de rebus pupilli, niſi id ad utilitatem pupilli pertineat. (Jure Romano in alienatione immobilium decretum requiritur [f].) Hinc tutor præſtat omnem culpam, etiam leviſſimam. (Jure Romano eam tantum, quam bonus paterfamilias præſtare ſolet, quia ex neceſſitate gerit.) Denique rationes reddere, & reliqua præſtare tenetur.

(v) tot. tit. de confirm. tut. & tot. tit de tutor. & cur. dat. (x) tot. tit. ff. de Mag. Conv. (y) tot. tit. ff. Qui pet. tut. vel cur. (z) tot. tit. ff. de fidejuſſ. nominat. (a) tot. tit. ff. Excur. tut. (b) §. 4. Inſt. Qui. teſt. tu.. (c) t. 1. ubi pupillus educari &c. (d) t. t. ff. de autor. tut. (e) t. t. de adm. & per tut. (f) t. t. ff. de rebus eorum &c.

tur. Atque ad eum finem pupillo datur *actio tutelæ directa* [g].

Intuitu pupilli effectus eſt, ut ille ex facto tutoris conveniri, & agere poſſit [h]; adeo ut nec reſtituatur in interum ſi læſus eſt, ſed contra ſolum tutorem agat (ſecus, ac jure Romano). Atque in eum finem ei datur *actio tutelæ contraria* [hh];

§. CXCV. Quando quis *pro tutore* negotia pupilli geſſit [i], vel *falſo tutorem* ſe gerit [k], *actio* priori caſu pupillo datur *pro tutela*; poſteriori caſu *actio quod falſo tutore*: utroque tamen caſu negotium quoque nullum dici poteſt.

§. CXCVI. Quoties quis ob aliam cauſam, præter ætatem, ſe ipſum defendere nequit, ſuccurritur ei per *curam*, quam vel familia, vel civitas ſuſcipere tenetur [l]: & tunc eadem jura in curatore obtinent, quæ in tutore. Jure Romano minoribus 25. annis tales curatores conſtituuntur, qui auctoritatem non præſtant actibus minorum, ſed lubricum ſaltem ætatis ſupplent, adeoque hactenus a tutoribus differunt [ll].

§. CXCVII. Juris Conſulti Romani tertiam tutelarum ſpeciem introduxerunt, nimirum, *teſtamentariam*, quando pater liberis impuberibus dat tutorem [m]. At ut ipſa teſtamenta, ita & tutela teſtamento delata meri juris civilis eſt.

§. CXCVIII. Finitur tutela 1. morte alterutrius: 2. ſi alteruter in ſervitutem redigitur, tunc enim ſervi actiones omnes dependent ab arbitrio domini, nam & pupillus, ejuſque vita, res, & actiones, poteſtati domini ſubjacent: 3. pubertate; quæ incipit naturali ratione a facultate generandi: (cum vero terminus ille

(g) tot. tit. ff. de tut. & rat. diſtrah. (h) tot. tit. Quando ex facto tut. (hh) t. t. de contraria tutelæ act. (i) tot. tit. de eo, qui pro tutore &c. (k) tot. tit. Quod falſo tutore &c. (l) tot. tit. ff. de curatoribus &c. (ll) tot. tit. ff. de minor. (m) t. t. ff. de teſtam. tut.

illa variet, pleræque gentes certum tempus pubertatis definiverunt, & Romani in maſculis tutelam poſt decimum quartum annum, in fœminis poſt duodecimum annum finiri, ſtatuerunt) 4. ſi tutor ipſe ſe defendere nequit, ut ſi ipſe eſt furioſus: 5. ſi tutor non defendit, ſed perdit jura pupilli: tunc enim tutor tanquam ſuſpectus removeri poteſt (n): 6. ſi ad certum tempus vel ſub certa conditione tutor datus eſt, finitur tutela exiſtente conditione, vel finito tempore (o).

CAPUT V.

De ſtatu Civitatis.

§. CXCIX. TERTIUS hominum ſtatus eſt STATUS CIVITATIS. *Civitas* eſt cœtus plurium familiarum juris tuendi cauſa congregatus: & hactenus a natura. Poſtquam enim plures familiæ communi conſenſu in civitatem coeunt, eo ipſo corpus aliquod conſtituunt, cui jura quædam, & prærogativæ adhærent, quibus nemo frui poteſt, niſi membrum ſit illius civitatis; adeoque a quibus extranei, qui non ſunt partes illius corporis, excluduntur. (§. 107.)

§. CC. *Status* igitur *civitatis* eſt conditio, aut qualitas perſonæ, per quam quis jurium civitatis capax fit.

Status civitatis non eſt *immediate* a natura, ſed *mediate*, quia civitates conſenſu conſtituuntur: unde obligatio inter membra civitatis oritur ex pacto, & hactenus ex jure naturali. (§. 55.)

§. CCI. Acquiritur ſtatus civitatis jure naturali 1. *ex nativitate*, ſi quis, nimirum, a patre cive ex juſtis

(n) t. t. ff. de ſuſpect. tut. (o) Laur. comp. p. 479.

ſtis nuptiis naſcitur: 2. *pacto*, quando quis in civitatem, ejuſque jura, recipitur (p); qui actus vulgo *naturaliſatio* vocari ſolet.

Statum igitur *civitatis* habent perſonæ liberæ, vel a patre cive natæ, vel in cœtum illum pacto receptæ. Differunt ab incolis, qui domicilium quidem in loco habent, non vero honorum, ac ſuffragiorum participes ſunt (q).

Perſonæ, quæ ſtatum illum habent, ſunt vel imperantes, vel parentes.

§. CCII. Objectum ſtatus civitatis eſt qualitas, ſeu conditio illa, ex qua quis eſt membrum civitatis, eoque capax jurium, quæ ex hac qualitate ſequuntur.

Jura autem illius ſtatus vel ad *imperantes* pertinent, vel ad *parentes*. *Illa* continentur ſub regula generali, quod omnia facere poſſint imperantes, & omnia eis præſtari debeant, quæ ad ſalutem civitatis pertinent.

Hæc uno hoc principio abſolvuntur, quod cives defendere civitatem operis, & opibus teneantur, & quod defendi a civitate debeant, nec excludi a commodis, & privilegiis civitatis poſſint.

§. CCIII. Effectus ſtatus civitatis eſt, ut tam *imperantes*, quam *parentes*, defendere illum ſtatum poſſint armis, & judicio, (per actiones nimirum præjudiciales) contra omnes, qui negant, eos partem illius corporis, & membrum civitatis eſſe. Hoc jure nititur bellum Romanorum contra Nabidem Lacedæmoniorum tyrannum, quod Tyrannus eſſet, & contra Perſeum, quod ſpurius eſſet (r).

§. CCIV. Tollitur ſtatus civitatis, *intuitu imperantium*, omnibus illis modis, quibus regnum amittitur (s): ratione *civium* vero 1. morte naturali: 2. in pœnam, uti ſi civis deportatur, vel proſcribitur, vel in ſervitu-

(p) L. 1. pr. §. 1. & §. 2. ff. L. 3. C. ad Municip. L. 15. §. fin. L. 17. §. 9. L. 22. pr. ff. L. 2. C. Eod. (q) tot. tit. ad L. Municip. & de incolis. (r) Grot. L. 2. c. 7. §. 16. ibique Teſm. (s) Vid. infr. L. 6. c. 2.

tutem redigitur: 3. ſi deſerit civitatem, eoque membrum ejus eſſe deſinit: 4. per deditionem, quæ fit a civitate, ſi deditus ab hoſte recipitur. 5. captivitate, non vero 6. per relegationem.

Juris Conſultis Romanis is, qui civitate privatur, *capitis deminutionem mediam pati* dicitur. Vide ſupra [§. 114.]

§. CCV. In genere autem hic notandum eſt, parem rationem obtinere in omnibus corporibus, & univerſitatibus: ut collegiis opificum, ordinibus equeſtribus, &c. Nam ibi quoque ſtatum habere debet illius collegii, ordinis, &c. qui juribus illius ordinis, collegii, &c. gaudere vult (t), & hunc in finem actiones quoque præjudiciales dantur.

§. CCVI. Civitas ſi aliquid in ſe ſtatuit, jure talionis quoque idem contra ſe admittere tenetur. Si proinde cives noſtri prohibentur in vicina territoria merces traſportare, ſi extranei gabellam hæreditariam nobis ſolvere tenentur, &c. vicini in ſuo territorio quoque a commerciis nos excludere, gabellam hæreditariam a nobis exigere, &c. poſſunt.

§. CCVII. Quomodo ſuffragia in civitate computanda ſint, alibi examinabimus (u).

LI-

(t) Par. in hypomn. Inſt. tit. de action. §. 16. (u) Vid. infra L. 6. cap. 1. Grotii ſententiam expoſuimus in Diſſ. procem. V. §. 10.

LIBER QUARTUS.

DE JURE RERUM,

Seu de Jure, quod cuique hominum in res naturali ratione competit.

PROOEMIUM.

§. CCVI. EXPLICAVIMUS hactenus *primum objectum juris*, nimirum, JUS PERSONARUM, ſeu jus, quod perſonæ competit EX STATU HOMINUM. Sequitur nunc *alterum* juris naturalis *objectum*, ſcilicet, JUS RERUM, ſeu jus, quod cuique hominum naturali ratione quæſitum eſt IN RES.

§. CCVIII. Præmittimus autem *primo* rerum diviſiones: ubi ſimul demonſtramus, diviſiones rerum, quas JCti Romani propoſuere (exceptis rebus divini juris,) ex ratione naturali ſequi. (*Vid. Cap.* 1.)

§. CCIX. *Secundo* exponemus differentiam inter imperium, & dominium. (*Vid. Cap.* 2.)

§. CCX. *Tertio* explicabimus veram dominii originem, modoſque acquirendi dominii naturales, ſpeciatim

tim per ſucceſſionem ab inteſtato. Ubi ſimul probabimus, nec teſtamentarias diſpoſitiones, nec præſcriptionem immemorialem, eſſe modos acquirendi dominii naturales *v*.

§. CCXI. *Quarto* demonſtrabimus, præter dominium nullum aliud *jus in re* naturali jure dari, adeoque ſervitutes, pignus, aliaque jura, quæ Legibus Romanis jus in rem tribuunt, non niſi actionem perſonalem producere *x*.

§. CCXII. Tandem ſequetur modus amittendi dominii *y*.

CAPUT I.

De Rerum Diviſione.

§. CCXIII. ANTEQUAM de modis acquirendi dominii tractationem incipiamus, præmittendæ ſunt rerum diviſiones; *tum* ut appareat, quarum rerum dominium acquirere poſſimus, vel non poſſimus; *tum* ut conſtet, an & quatenus rerum diviſiones a Juris Conſultis Romanis expoſitæ juri naturali conveniant.

§. CCXIV. Per RES intelligimus quicquid in hominum uſu eſſe poteſt, ſive res ſit in patrimonio, ſive extra patrimonium *z*. Adeoque & res *divini juris*, res *communes*, & res *publicæ*, ſeu *univerſitatis*, æque rerum nomine veniunt, ac res, quæ *in ſingulorum bonis ſunt*.

Rei autem appellatione etiam cauſæ (i. e. fructus, uſuræ, impenſæ, & id, quod intereſt) & *jura* (i. e. actiones, obligationes, &c.) veniunt *a*.

(*v*) Vid. infr. c. 7. ſect. 1. & ſeq. (*x*) Vid. c. 3. ſect. 6. ſeq. (*y*) Vid. c. 3. ſect. 9. (*z*) Pr. Inſt. R. D. (*a*) L. 23. V. S. Goth. ad L. 2. ff. de reb. cred. lit. b.

§. CCXV. Hæ RES juxta doctrinam Marciani [b] vel ſunt *communes* omnium, (ſub quibus comprehendit res natura *nullius*, & *publica jure Gentium*) vel *univerſitatis*, vel *nullius*, vel *ſingulorum*. Tres priores ſpecies extra patrimonium ſingulorum eſſe dicuntur [c], quia occupari proprietas earum a ſingulis vel natura vel lege nequit, ſed ſolus uſus.

§. CCXVI. RES COMMUNES JCtis Romanis dicuntur, quarum uſus omnibus hominibus communis eſt [d], quæ omnibus hominibus patent [e], vel quod idem eſt, quæ ſunt publicæ jure Gentium, & comparantur eis, quæ a natura prodita ſunt, & in nullius adhuc patrimonium pervenerunt [f]. Eſſentia, & proprietas harum rerum communium eſt, quod nemo prohiberi poſſit quo minus rebus illis utatur; cum enim hæ res in nullius bonis, ac proprietate ſint, nemo jus arcendi alios ab uſu earum arrogare ſibi poteſt.

§. CCXVII. Inter res *communes*, ſeu *publicas jure Gentium*, refertur I. AER [g]. Complexus enim atomorum, qui aerem conſtituit, inexhauſtus, indefinitus, ac indeterminatus eſt, & ſingulis momentis mutatur; adeoque ſua natura occupari, id eſt in poteſtatem, & cuſtodiam noſtram redigi non poteſt.

Cum ergo nemo ſit, qui aerem ſuum dicere poſſit, neceſſario ſequitur, uſum ejus eſſe *communem*, eumque omnibus Gentibus, ſinguliſque hominibus patere [h], quia nemini jus prohibendi competit. Quilibet igitur hominum aucupari poteſt [i]; & quod in aere capitur, ſtatim fit capientis [k], etſi in loco, cujus

(*b*) L. 2. §. 2. l. 6. R. D. (*c*) pr. Inſt. Rer. Div. (*d*) §. 1. 2. Inſt. Rer. Div. L. 24. pr. damn. infr. L. 2. §. 1. Rer. D. L. 3. ff. ne quid in loco publ. (*e*) L. 13. pr. Comm. præd. L. 3. ne quid in loc. publ. (*f*) §. 4. Inſt. R. D. L. 4. §. 1. L. 5. ff. Rer. div. L. 24. damn. infr. L. 1. §. 18. op. nov nunt. (*g*) L. 13. pr. A. R. D. (*h*) L. 13. §. fin. ff. de injur. L. 3. §. 1. ne quid in loc. publ. §. 1. Inſt. R. D. L. 2. ff. Eod. (*i*) dd. ll. (*k*) L. 13. §. fin. ff. injur.

jus proprietas ab alio occupata eſt, capiatur: nam & aer, & avis ipſa, ſunt nullius *l*.

n. 1. Grotius *m* aerem in proprium jus abire poſſe, atque hactenus diſſimilem ejus a mari eſſe rationem, ſtatuit; quum nullus ejus uſus ſit, ad quem terræ uſus non ſit neceſſarius. Cum igitur terra illa legem accipiat ab eo, qui in terra imperium habet, inde concludit, aerem quoque legem ab imperante accipere poſſe; atque ex hac ratione aucupia vetari poſſe, ait.

At bene notandum eſt, prohibitionem legis non impedire, quo minus aer maneat communis, id eſt nullius, & quo minus avis in aere capta fiat acquirentis. Leges Romanæ nobis indigitant, feram, etiam in alieno captam, fieri capientis, quia quod nullius eſt, cedit occupanti *n*. Capiens autem, qui lege prohibente ingreſſus eſt alienum fundum, ideo injuriarum actione domino fundi tenetur *o*. Etſi igitur fundus alicui jure dominii competat, inde tamen non ſequitur, aeris quoque eum eſſe dominum, nedum avium in aere volantium, cum nec aer, nec avis unquam in domini poteſtate corporali fuerint.

§. CCXVIII. *II.* AQUA PROFLUENS communis eſt *p*, ſive in flumine publico, ſive privato fluat. Complexus enim aquarum itidem ſua natura in ſingulorum proprietatem venire nequit: nam hæc quoque aqua inexhauſta, & indeterminata eſt, & ſingulis momentis mutatur; adeoque poſſideri, id eſt in cuſtodiam noſtram, & poteſtatem corporalem redigi non poteſt. Hinc uſus aquæ omnibus hominibus communis *q*, & cuique liberum eſſe dicitur, haurire, & ducere aquam e flumine *r*.

 §. CCXIX.

(*l*) L. 1. §. 1. l. 3. pr. & §. 1. Acq. rer. dom. Vid. Theophil. Inſtit. §. 11. de rer. div. (*m*) d. l. 3. §. 1. d. l. 13. §. 6. (*n*) L. 2. c. 2. §. (*o*) l. 1. §. f. l. 3. pr. & §. 1. de A. R. D. arg. l. 50. Eod. (*p*) l. 3. §. 1. A. R. D. §. 12. Inſt. Rer. Div. conf. l. fin. §. 3. Quod vi, aut clam. (*q*) L. 2. §. 1. ff. rer. div. §. 2. Inſt. Eod. Grot. l. 2. c. 2. §. 15. (*r*) §. 2. Inſt. Rer. div.

§. CCXIX. *III.* MARE quoque eſt res *communis* [s] *ſeu publica jure Gentium* [t]. De aqua marina id indubium eſt: ſane, complexus ille aquarum indeterminatus, & inexhauſtus eſt, ac itidem ſingulis momentis, mutatur; adeoque minus adhuc, quam aqua profluens, in cuſtodiam, ſeu poteſtatem corporalem redigi poteſt.

n. 1. Mare igitur quatenus pro aqua marina ſumitur, *nullius* eſt [u], id eſt nullius in bonis, patrimonio, & proprietate: dominus non eſt, qui jus ſibi hactenus arrogare, alioſque ab uſu ejus arcere poſſit [x]. Atque hæc ratio eſt, cur uſus maris omnibus hominibus communis dicatur, uti aer [y]; cur omnibus pateat [z], publicuſque ſit jure Gentium [a].

n. 2. Hinc (α) cuique liberum eſt, in mari navigare, & piſcari [b], (uti ludere in atrio publico [c]) etiam ante alterius ædes, vel prætorium [d]; adeo ut ſi quis me prohibeat, actione injuriarium ideo teneatur [e]: niſi juri ſuo renunciaverit [f]. (β) Privata lege mari ſervitus imponi nequit [ff] (ſervitus enim nonniſi a domino conſtituitur: nemo autem maris dominus eſt) (γ). Quicquid mari capitur, fit capientis [g]; quia quod nullius eſt, cedit occupanti [h]. (δ) Inſulæ in mari natæ nullius ſunt, indeque cedunt occupanti [i]. (ε) Si quid mari injicitur, ſi ædificium ei imponitur, &c. id fit occupantis, quia nullius eſt [k].

§. CCXX. *IV.* ALVEUS MARINUS ejuſdem juris

(s) L. 2. ff. Flum. l. un. §. 1. Ut in flum. publ. Grot. lib. 2. c. 2. §. 12. (t) L. 2. §. 1. ff. Rer. div. §. 1. Inſtit. Eod. (u) d. §. 1. Inſtit. de Rer. div. (x) L. 13. §. ſ. De injur. (y) L. 3. §. 1. Ne quid in loc. publ. (z) Lib. 13. pr. Commun. præd. (a) §. 5. Inſt. de rer. div. (b) L. 4. §. 1. ff. Rer. div. §. 1. Inſt. Eod. L. 13. §. f. injur. L. 1. §. 1. ff. Acq. rer. dom. l. 2. §. 9 ne quid in loc. publ. (c) d. l. 2. §. 9. d. lib. 12. Comm. præd. (d) l. 13. fin. Injur. (e) d. l. 13. §. fin. injur. d. l. 2. §. 9. (f) L. 14. ff. de injur. l. 13. pr. Cumm. præd. (ff) d. l. 13. pr. comm. præd. (g) l. 1. in fin. Acq. rer. dom. (h) l. 3. pr. Acq. rer. dum Conf. l. 1. §. I. de Aeq. poſſ. (i) L. 7. §. 3. Acq. rer. dom. L. 1. §. 1. ff. Acq. poſſ. (k) L. 30. §. f. Acq. rer. dom. l. 50. Eod.

ris eſſe dicitur, cujus eſt mare, & littora maris [l]: at mare, & littora maris, ſunt communia [m]. Sane, cum aqua marina communis ſit, neceſſario quoque alveus, qui aqua marina perpetuo tegitur, communis erit [n]. Unde dominium fundi, quem mare novo confecto alveo inundat, interire dicitur. [o]

n. 1. Proprietas igitur *alvei marini* nullius eſt [p], id eſt in nullius proprietate, ſeu dominio. Nemo ibi jus prohibendi, vel alios arcendi, ſibi arrogare poteſt. Sed uſus communis eſt omnium hominum [q]; omnibus patet, & publicus eſt jure Gentium [r].

n. 2. Hinc 1: pilæ in mare jactæ, item molæ, cedunt ei, qui injecit [s], quia uſus maris omnibus communis eſt [t]; & quicquid deſuper ædificatum eſt, acquiritur ædificanti [u]: idque ſuum facere dicitur, etſi non in ſuo ædificet [v]. 2. Inſulæ ex alveo maris natæ (adeoque quæ pars alvei ſunt) [x], nullius eſſe intelliguntur, ideoque cedunt occupanti [y].

CCXXI. *V.* LITTORA MARIS Juriſconſultis Romanis dicuntur communia *per mare* [z], unde ejuſdem juris eſſe dicuntur, cujus eſt mare, quod eſt commune [a]: mare enim, & littora communia omnium ſunt, ſicut aer [b].

Not. Littora hic intelliguntur, quatenus hyberno tempore mare maxime excurrit [c].

n. 1. Hactenus igitur littora ſunt pars maris; ſine

 litto-

(*l*) §. 5. Inſt. Rer. div. (*m*) L. 2. §. 1. Rer. div. (*n*) arg. l. 1. §. 7. flum. l. p. ff. Rer. div. (*o*) L. 23. & 24. ff. Quib. mod. uſusfr. amit. L. p. ff. Rer. div. L. 3. §. 17. l. 30. §. 3. Acq. poſſ. arg. l. 31. §. 7. flum. (*p*) l. 30. §. f. Acq. rem. dom. §. 5. Inſt. Rer. div. (*q*) §. 5. Inſt. Rer. div. (*r*) L. pen. ff. Rer. div. (*s*) L. 2. §. 8. l. 3. §. 1. ne quid in loc. publ. (*t*) L. 3. ne quid in loc. publ. l. 50. de Acq. rer. dom. (*u*) l. 30. §. f. Acq. rer. dom. l. 50. Eod. (*v*) l. 1. §. 18. Nov. op. nunc. d. l. 50. (*x*) L. 30. §. 1. §. 3. Acq. rer. dom. l. 1. §. 6. flum. (*y*) Vid. infr. c. 4. ſect. 8. §. 28. (*z*) §. 5. Inſt. rer. div. l. 2. §. 1. ff. Eod. (*a*) §. 5. Inſt. Eod. (*b*) l. 13. f. de injur. (*c*) §. 3. Inſt. de rer. div.

littoribus enim uſum maris, qui communis eſt omnium, exercere non poſſumus. Proprietas ergo littorum nullius eſt [cc], id eſt in nullius bonis, & dominio: adeoque nemini jus arcendi alios ab eorum uſu competit. Eſt igitur littorum uſus omnium hominum communis [d], & omnibus vacat [e], omnibus patet, eoque eſt publicus jure Gentium [f]. Unde JCti tradunt, in littoribus idem obtinere, quod in uſu aeris, maris, & fluminis, & viarum publicarum [g].

Atque hæc ratio eſt, cur 1. nemo prohiberi poſſit ad mare accedere piſcandi cauſa, quia littora maris communia ſunt [h]: 2. cur quilibet caſam ibi ponere, retia exſiccare, & ex mari deducere poſſit [i]: 3. cur nemo in littoribus aliquid facere poſſit, quo iter, navigatio, & ſtatio deterior fiat, adeoque quo uſus juris Gentium impediatur; nam is manu quoque a quolibet prohiberi poteſt [k]: 4. cur quilibet in littore ædificare poſſit [l], & ædificando ſubito ædificium ſuum faciat [m], etſi non in ſuo ædificet [n]; res enim nullius cedit occupanti [o]: unde navigantes abſtinere ab illis ædificiis debent; nam id non pertinet ad uſum maris, qui ſolus juris gentium eſt [p] (Dominium autem hoc ceſſare ceſſante uſu, infra [q] videbimus). 5. Cur nec littora, nec alia loca publica, prædio vendito juncta, in modum computentur [r]; quia in dominio venditoris non

(cc) §. 5. Inſt. rer. div. L. 51. ff. contr. Emt. l. 14. pr. Acq. rer. dom. (d) L. 3. Ne quid in flum. publ. l. 13. §. f. de injur. l. 24. pr. Damn. inf (e) L. 51. ff. contr. emt. (f) L. 14. l. 65. §. 1. ff. Acq. rer. dom. §. 5. Inſt. Rer. div. (g) L. 3. Ne quid in loc. publ. (h) §. 1. §. 2. §. 5. Inſt. Rer. div. L. 4. 5. §. 1. ff. Eod. (i) Lib. 5. ff. Rer. Div. §. 5. Inſt. Eod. (k) L. 50. Acq. Rer. Dom. L. 1. §. 17. ne quid in loc. publ. (l) L. 3. 5. ne quid in loc. publ. Lib. 14. pr. acq. rer. dom. L. 50. Lib. 65. §. 1. eod. L. 1. §. 18. de nov. op. nunc. L. 6. pr. rer. div. (m) L. 2. §. 8. ne quid in loc. publ. L. 30. §. fin. acq. rer. dom. (n) L. 1. §. 81. oper. nov. nunc. L. 6. pr. rer. div. (o) L. 14. pr. Acq. Rer. Dom. (p) §. 1. Inſt. rer. div. L. 1. ff. eod. (q) Vid. infr. num. 16. (r) L. 51. contr. emt.

non ſunt, adeoque vendita non cenſentur: *6.* cur ea, quæ in littoribus inveniuntur, ſtatim noſtra fiant; quia nullius ſunt (s), & uſus littorum omnibus hominibus communis eſt: 7. cur inſulæ prope littora natæ cedant occupanti; quia ſequuntur naturam contingentis agri, qui publicus eſt (t).

n. 2. Neque in littoribus diſtinguebant JCti Romani, utrum agri vicini eſſent arcifinii, an limitati. Nam omnes agri erant limitati, quia littora numquam aſſignabantur privatis (u).

Aliud igitur obtinet ſi Princeps vicinis prædiis agros aſſignat uſque ad mare, vel ipſa littora eis in feudum dat (uti in Pomerania in terris nobilium ad littus maris ſitis fieri ſolet); tunc enim idem obtinet, quod in ripis fluminum publicorum: ut nimirum incrementa cedant vicinis prædiis, quia agri ſunt arcifinii. Cum enim proprietas littorum; extra uſus maris, vicinis prædiis aſſignata ſit, neceſſario ſequitur, ius alluvionis ibi obtinere, inſulas vicinas cedere domino littorum, ædificium ab alio in illo litore poſitum acquiri, ei qui proprietatem littorum habet, &c.

§. CCXXII. *VI.* FLUMINA quoque JCtis Romanis dicuntur *communia*, ſeu publica jure gentium (v). Poſtquam enim Marcianus explicavit (x), quænam ſint jure naturali communia, nimirum, *aer*, *aqua profluens*, *mare*, & per hoc *littora maris*, ita pergit (y): *Sed & flumina pene omnia*, *& portus*, *publica ſunt*. Immo eodem modo publica jure gentium dicuntur, uti ripæ (z), & alveus (a), quorum uſus eſt communis. (*Vid.* §. 223. *&* 224.

n. 1. Uſus igitur *fluminis* eſt publicus jure gen-

 tium,

(s) L. 3. ff. acq. rer. dom. L. 1. §. 1. acq. rer. dom. (t) Lib. 65. §. 1. 2. acq. rer. dom. (u) d. L. 51. 1. (v) Lib. 4. §. 1. ff. rer. div. §. 2. Inſt. eod. L. 3. pr. ff. de flumin. L. 7. §. 5. acq. rer. dom. L. 45. pr. uſurp. (x) L. 2. §. 1. rer. div. (y) L. 4. §. 1. rer. div. (z) d. L. 3. §. 4. inſt. rer. div. (a) d. L. 7. §. 5.

rium, quemadmodum uſus riparum [b], viarum publicarum, & littorum [c].

n. 2. Hinc 1. quilibet in flumine publico piſcari [d]; 2. navigare [e], 3. pecus ad flumen appellere [f]; 4. ibi ædificare, & ædificatum deſtruere poteſt [g]; 5. nemo jus prohibendi alios ab uſu fluminis habet [h]. Unde Juris Conſulti Romani contra prohibentem dant interdictum uti poſſidetis [i], vel actionem injuriarum [k]; adeo ut nec 6. præſcriptionem opponere alii poſſit is, qui longo tempore flumine uſus eſt [m].

n. 3. Notanter autem Marcianus ait, flumina *penè* omnia *publica* eſſe [n]; nam dantur quoque flumina *privata* [o], quorum uſus non eſt omnium hominum communis, ſed flumina hæc in privatorum dominio [p]; & intra eorum fines ſunt [q], eodem modo, quo lacus, & ſtagna [r]. Ratio enim fluminum publicorum, quod populus iis utatur, hic ceſſat.

§. CCXXIII. *VII.* RIPÆ quoque fluminis publici ſunt communes: nam eodem jure habentur, quo ipſum flumen [s], quod commune eſt. Riparum igitur uſus eſt communis omnium, & jure Gentium publicus [t].

n. 1. Hinc 1. cuique liberum eſt ad ripam appellere, caſam ibi ponere, naves alligare, retia exſiccare, onus reponere [u]. 2. Nemo poteſt prohiberi appellere pe-

(*b*) L. 5. pr. rer. div. §. 4. inſt. eod. (*c*) L. 24. pr. damn. infect. (*d*) L. 45. pr. uſurp. L. 7. ff. div. temp. præſcr. §. 2. inſt. rer. div. (*e*) L. 5. ff. rer. div. §. 4. inſt. rer. div. (*f*) L. un. §. fin. ut in flum. publ. (*g*) L. 24. pr. dam. inf. (*h*) d. L. 7. L. 13. §. fin. injur. L. un. §. 1. ut in flum. publ. (*i*) Lib. 14. ff. injur. d. L. un. (*k*) Lib. 13. § fin. ff. injur. Lib. 2. §. 9. ff ne quid in loc. publ. (*m*) L. 45. pr. uſurp. & uſuc. (*n*) L. 4. §. 1. Rer. Div. (*o*) tot. tit. ff. de flumin. (*p*) L. 1. §. 9. 10. ff. de flumin. (*q*) L. 6. de fin. regund. (*r*) L. 13. §. fin. de Injur. l. un. pr. ut in flum. (*s*) L. 5. pr. Rer. div. §. 4. Inſt. Eod. L. 3. pr. de flumin. (*t*) L. 5. pr. Rer. div. d. L. 3. L. 65. §. 1. Acq. rer. dom. (*u*) d. L. 5. d. §. 4. L. un. ff. ut in flum.

pecus ad ripam fluminis publici [v]. 3. Inſulæ juxta ripas natæ publicæ ſunt [x]. 4. Cuique in ripa fluminis publici ædificare licet [y].

n. 2. Neque *obſtat*, quod jure Romano ripæ in proprietate vicinorum eſſe dicantur [z], & quod ſolum illud privatum videatur [a]. Ripæ igitur non ſunt *res communes*, ſeu *publicæ jure Gentium*.

Ut hoc dubium rite ſolvatur, præmittendum eſt, Juris Conſultos Romanos differentiam inſignem ſtatuiſſe inter agros *limitatos*, & *arcifinios*. Romani enim agros ita aliquando aſſignare ſolebant, ut certi limites agris conſtituerentur; aliquando ita, ut flumen ipſum terminus fuerit agrorum. *Prius* agrorum genus Romani vocarunt agros *limitatos*, & *poſterius*, agros *arcifinios*. *Priori* caſu alveus, & ripæ, non ſunt pars agrorum: neque enim in ſingulos diſtributæ ſunt, ſed id, quod ultra limites ſitum eſt, publico relictum videtur. Hoc igitur caſu ripæ, & alvei nullius in bonis, & in nullius proprietate, ac dominio ſunt; indeque ſunt publicæ jure Gentium, id eſt uſus earum omnibus hominibus communis eſt: atque de his loquuntur prædictæ leges. *Poſteriori* caſu ibi limes eſt ubi eſt flumen; adeoque cum flumen ipſum terminum conſtituat, alveus, & ripæ pars agrorum ſunt [b]. Hinc dominus ripæ arborem ibi natam ſuam facit [c]; ædificia ab aliis ibi poſita cedunt domino fundi, ſeu ripæ [d]. Unde JCti tradunt, ſi quid in ripa fit, non videri in publico factum, ſed in privato [e]. Atque hæc ratio eſt cur ripæ, inſulæ in flumine publico natæ, alveus derelictus, &c. ipſo jure vicinis prædiis cedant [f].

n. 3. His ita præmiſſis dicimus, verum omnino eſ-

ſe,

(*v*) d. l. un. §. fin. (*x*) L. 65. §. 1. 2. Acq. rer. dom. (*y*) d. L. 65. §. fin. (*z*) L. 5. ff. Rer. div. §. 5. Inſt. Eod. (*a*) L. 30. §. 1. acq. rer. dom. L. 1. §. 11. flum. (*b*) §. 5. Inſt. Rer. div. (*c*) L. 30. §. 1. Acq. rer. dom. l. 5. Rer. div. §. 4. Inſt. Eod. (*d*) L. 15. Acq. rer. dom. (*e*) L. 1. §. 11. Flumin. (*f*) Vid. infr. c. 4. ſect. 2. §. 4.

ſe, *ripas* quoad proprietatem in *agris arcifiniis* pertinere ad vicinos; hæc autem proprietas vicinis non aliter aſſignata eſt, nec aſſignari potuit, quam *ſalvo uſu juris Gentium*. Proprietarii igitur ea, quæ *ad uſum juris Gentium* pertinent, nullo modo impedire poſſunt, quamdiu flumen ſubſiſtit. Flumen enim ſemper publicum eſt jure Gentium; adeoque ejus uſus communis eſt omnium hominum [g].

§. CCXXIV. *VIII.* ALVEUS FLUMINIS PUBLICI itidem communis eſt, ſeu publicus jure Gentium; nam ejuſdem juris eſt, cujus eſt flumen [h], & aqua, quæ alveum tegit, quæ eſt communis [i]. Sane, quamdiu flumen alveum tegit, tamdiu alveus ſequi debet naturam fluminis: nam impoſſibile eſt, ut alveus fluminis publici non ſit publicus [k].

n. 1. *Proprietas* igitur *alvei* nullius eſt, & adeo nullius, ut is, qui dominus eſt fundi, dominium perdat ſi flumen locum inundat [l], novumque alveum conſtituit [m]. Unde ſequitur uſum alvei eſſe publicum jure Gentium [n], id eſt uſum ejus omnibus patere, & omnium hominum eſſe communem.

n. 2. Hinc 1. cuique ædificare, & ædificata deſtruere, in flumine publico licet [o]. 2. Nihil facere in alveo poſſumus, quo uſus publicus deterior reddatur [p]. 3. Inſulæ in flumine publico natæ ſunt publicæ, ceduntque occupanti [q]. 4. Alveus dere[illegible]ctus ei cedit, qui primus occupat [r].

n. 3. Neque obſtat, *proprietatem alvei* ad dominos vi-

(*g*) Vid. ſup. num. 10. (*h*) L. 1. §. 6. & 7. Flumin. l. 7. §. 5. l. 30. §. 3. Acq. rer. dom. §. 23. Inſtit. Rer. div. (*i*) §. 1. Inſt. Rer. div. L. 2. §. 1. eod. (k) L. 1. §. 7. flum. arg. l. pen. Rer. div. (*l*) L. p. Rer. div. l. 24. ff. Quib. mod. uſusfr. am. l. 7. §. 1. Acq. rer. dom. (*m*) l. 23. & 24. ff. Quib. mod. uſ. am. (*n*) d. l. 42. l. 7. §. 5. Acq. Rer. dom. (*o*) L. 24. ff. Damn. infect. (*p*) d. l. 24. (*q*) l. 65. §. f. Acq. Rer. dom. l. 1. §. 6. & 7. ff. Flumin. (*r*) d. l. 1. §. 6. & 7. Vid. infr.

vicinorum prædiorum pertinere (s); adeoque alveum non eſſe communem, ſeu publicum jure Gentium: nam dubio huic jam ſatisfactum eſt. In agris enim *limitatis* omnino verum eſt, alveum adjacentem eſſe publicum jure Gentium (t); quia ultra limites aſſignatos nullum jus vicinis competit. In agris *arcifiniis* vero negari nequit, ripas, & alveum quoad proprietatem aſſignatos eſſe vicinis prædiis (u), ſolumque privatum eſſe (v). Cujus rei effectus in eo conſiſtit, ut domini ripæ acquirant inſulas in flumine publico natas (x), quia ad uſum fluminis non pertinent; & ut alvei derelicti itidem cedant vicinis prædiis (y), quia deſinit jam eſſe flumen publicum, & populus eo non amplius utitur (z).

n. 4. Diximus autem, hanc *proprietatem* non impedire, quo minus *alveus*, cujus pars *ripa* eſt, maneat communis, & jure Gentium publicus; *quoad uſus ſcilicet juris Gentium*, quos modo recenſuimus.

§. CCXXV. *IX.* VIÆ quoque PUBLICÆ natura communes ſunt, ſeu publicæ jure Gentium; quod ex ratione juris naturalis originem ducit.

n. 1. Præmittendum autem eſt, cuique hominum *tranſitum innoxium* competere per totum terrarum orbem, non ex innoxia aliqua utilitate, uti Grotius ſtatuit, (ea enim nemini jus dat in res alterius) ſed ex plane aliis naturæ rationibus. Sane, 1. orbis humani generis cauſa conditus eſt; omnes res terræ in hominum uſu creatæ ſunt; provida natura ſingulis facultatem rebus illi utendi conceſſit; unicuique igitur homini naturali ratione jus eſt quærendi res ad uſus ſuos neceſſarias. At fieri hoc abſque tranſitu per alte-

(s) §. 5. Inſt. Rer. div. (t) L. 30. §. 3. Acq. Rem. dom. l. 23. l. 24. Quib. mod. uſ. am. l. p. ff. Rer. div. l. 3. §. 17. l. 30. §. 3. Acq. poſſ. (u) L. 1. §. 6. & 7. ff. de flum. §. 5. Inſtit. Rer. div. L. 3. §. Aqua quot. (v) Lib. 30. §. 1. & §. 3. A. R. D. d. l. 1. §. 6. & 7. (x) L. 1. §. 7. Acq. Rer. dom. (y) l. 30. §. 1. Acq. Rer. dom. l. 7. §. 5. Eod. l. 1. §. 6. & 7. de Flum. (z) d. l. 30. §. 1.

terius territorium nequit. Negato igitur tranſitu, homo excluderetur a jure hoc quærendi res ad ſuos uſus neceſſarias, & ejus cauſa creatas; eoque jus ipſi quæſitum injuria auferretur. 2. Omnes in eo conſentiunt, me non poſſe impediri, quo minus per mare, & per flumen publicum navigem, id eſt tranſeam: quod igitur in mari, & in flumine publico licet, id magis licebit in territorio; ſive enim navi, ſive curru, ſive pedibus per alterius territorium tranſeam, nihil intereſt. Sed & 3. contingere poteſt, ut populus aliquis remotior injuriam mihi inferat; hoc caſu negari nequit, me illatam injuriam vindicare poſſe: vindicare autem eam non poſſem, ſi vicino jus eſſet tranſitum mihi negandi. Ex medii ergo neceſſitate apparet, jus mihi eſſe tranſitum petendi, quia omnia licent, ſine quibus jus meum tueri non poſſum. Quin 4. contingere poteſt, ut fame, peſte, injuria vicinorum, populus deſerere ſuam civitatem cogatur: ſane, jus hoc caſu competit populo alias ſedes quærendi, adeoque per vicina territoria tranſeundi: omnia enim media permiſſa ſunt, ſine quibus populus conſervari nequit. 5. Commerciorum quoque licentia juris naturalis eſt[a]; commercia autem ſine tranſitu exerceri non poſſunt. Atque hoc 6. confirmatur uſu omnium gentium, etiam barbararum, quæ tranſitum omnibus permittunt. Hinc in ſacra quoque hiſtoria juſta belli cauſa habita fuit tranſitus denegatio[b].

Equidem tranſitus ille occupato territorio non quolibet loco exerceri poteſt; ſed ſufficit, locum aliquem a populo, vel eo, qui jus publicandi habet, deſtinari, & relinqui, per quem publice ire, ac commeare liceat[c]. Atque is locus *via publica* dicitur.

n. 2. *Via* igitur *publica* (ſeu jus tranſeundi) omnibus hominibus communis[d] & ſolum publicum eſſe di-

(*a*) Vid. Grot. L. 2. c. 2. §. 13. n. 1. & 5. (*b*) Vid. Grot. d. c. 13. 2. §. (*c*) L. 2. §. 21. Ne quid in loc. publ. (*d*) d. l. 2. §. 3. §. 21.

dicitur *e*, indeque nullius in proprietate *f*) ſecus, ac in via privata, ubi via fundi eſt *g*). Atque hinc uſus viarum publicarum publicus jure Gentium, (ſicut fluminum publicorum, & littorum *h*) & ad omnes homines pertinere dicitur *i*.

n. 3. Unde 1. nemo prohibere poteſt, quo minus per viam publicam eam *k*. 2. Nihil fieri poteſt in via publica, quo iter deterius reddatur *l*. 3. Via publica non poteſt venire in modum agri venditi; quia non eſt venditoris, &c. *m*

Hoc autem verum tantum eſt, quamdiu *Via* ſubſiſtit. Si proinde flumen viam inundat, novumque alveum facit, deſinit eſſe via *n*; adeo ut licet poſtea aqua recedat, & viam reſtituat, non tamen reviviſcat via publica, utpote ſemel extincta, ſed ea vicinis cedat *o*.

n. 4. Notanter autem dixi, *tranſitum innoxium* cuique hominum liberum eſſe *p* (hinc omnis vis abeſſe debet *q*). Tranſire autem quis poteſt, etiam cum integro exercitu *r*. Si tamen fœdere cum alio inito cautum ſit, ne quis alterius hoſti præbeat tranſitum, id licitum quidem eſt *s*; at negans eo ipſo fit ſocius hoſtis, eoque hoſtis ipſe.

n. 5. Quæritur, an neceſſaria tranſeuntibus præberi debeant? affirmat id Grotius, juſto oblato pretio *t*. Nos commercia quidem juris naturalis eſſe, ſtatuimus: at inde non ſequitur, aliquem invitum vendere teneri; & incolas, per quorum territorium tranſitur, invitos cogi ad vendendum poſſe. Neque *obſtat*, quod ali-

(*e*) d. l. 2. §. 21. (*f*) arg. l. 2. §. 1. Ne quid in loc. publ. (*g*) L. 38. §. fin. Acq. rer. dom. d. L. 5. §. 21. (*h*) L. 24. Damn. inf. (*i*) L. 1. ff. de loc. & itin. (*k*) l. un. §. 1. ut in flum. publ. (*m*) L. 51. ff. Contr. emt. L. 7. §. 1. ff. Peric. & comm. (*n*) L. 35. Acq. Rer. Dom. (*o*) d. Lib. 38. in fin. (*p*) Grot. L. 2. cap. 2. §. 13. (*q*) Grot. L. 3. c. 17. §. 2. (*r*) Grot. d. §. 13. (*s*) Grot. L. 2. c. 15. §. 6. num. 3. (*t*) Grot. L. 2. c. 2. §. 18.

aliter tranſire non poſſimus. Reſp. neceſſitas hæc eſt hypothetica: nam commeatum ſecum ducere poſſunt tranſeuntes; ſi id fieri nequit, vel plane non, vel non cum tantis copiis ſimul tranſire deberent. Sane, neceſſitatem jus aliis in res meas non tribuere, alibi probavimus. (*Vid. infr. cap. pen.*)

n. 6. Denique notandum, tranſeuntibus vectigal imponi poſſe [u]. Sed & morari aliquandiu, tranſeuntes in territorio poſſunt; ſi neceſſitas id poſtulet [v]: perpetuam autem habitationem exigere invito proprio imperante nequeunt; etſi ſterile ſit territorium, & deſertum [x]. Cæterum, non tantum perſonis tranſitus concedi debet, ſed & rebus [y].

§. CCXXVI. Ad res *communes*, ſeu *publicas jure gentium*, vel, quod idem eſt, ad res *nullius*, pertinent omnia; quæ primum a natura prodita ſunt, & in nullius adhuc dominium pervenerunt [z]: uti piſces, feræ [a], inventa in littore [b].

§. CCXXVII. Atque ad has res communes, ſeu *nullius* quoque pertinent (a) res, quæ dominum quidem habuerunt, ſed quas dominus in rerum ſuarum numero amplius habere noluit, uti *derelicta* [c]: (b) illæ, quæ dominum habent, ſed qui ignoratur; uti *theſauri* [d]: & [c] reliqua *adeſpota* [e].

CCXXVIII. Coronidis loco notandum eſt, imperantem his rebus naturali jure *communibus* etiam quoad uſum legem dicere poſſe. Nam 1. diximus, legibus Romanis ſtatutum eſſe, ne dominium littorum quis ſibi acquirere, ſed ut ſaltem uſum eorum occupare poſſit. Unde is, qui ædificat in littore, non in ſuo ædificare dicitur; at ædificium ſibi acquirit, quia uſus

(*u*) Grot. L. 2. c. 2. §. 14. (*v*) d. cap. 2. §. 15. (*x*) Diſſentit Grot. L. 2. cap. 2. §. 16. 17. (*y*) Grot. d. cap. 2. §. 13. (*z*) L. 14. A. R. D. L. 1. §. 1. Lib. 3. ff. Acq. Poſſeſſ. (*a*) d. L. 15. (*b*) L. 2. 3. ff. Rer. Div. §. 18. Inſt. Eod. (*c*) § 46. Inſt. R. D. (*d*) L. 31. §. 1. A. R. D. §. 12. Inſt. R. D. §. 12. Inſt. R. D. (*e*) Grot. L. 2. c. 8. §. 5. 6. 7.

uſus littorum communis eſt: ad uſum autem quoque pertinet, ædificium ibi ponere. *Vid.* §. 221.

n. 1. Dominium autem hoc ædificii tantum durat quamdiù ædificium extat; nam deſtructo ædificio res redit ad priſtinum ſtatum, i. e. locus ille, & pars illa littorum, iterum fit publica jure Gentium, adeoque cedit ei, qui uſum illius rei noviter occupat.

Egregie rem explicat Neratius f: *Quod in littore quis ædificavit, ejus erit: nam littora publica non ita ſunt, ut ea, quæ in patrimonio ſunt populi, ſed ut ea, quæ primum a natura prodita ſunt, & in nullius adhuc dominium pervenerunt; nec diſſimilis conditio eorum eſt, atque piſcium, & ferarum, quæ ſimul, atque apprehenſæ ſunt, ſine dubio ejus, in cujus poteſtatem pervenerunt, dominii fiunt. Videndum eſt ſublato ædificio, cujus conditionis ſit is locus, h. e. utrum maneat ejus, cujus fuit ædificium, an rurſus in priſtinam cauſam recidat; perindeque publicus ſit, ac ſi nunquam in eo ædificatum fuiſſet? Quod proprius eſt, ut exiſtimari debeat; ſi modo recipit priſtinam littoris ſpeciem.* Hinc is, qui olim in littore ædificium poſuit, ei, qui, finito uſu, & deſtructo ædificio, locum illum occupat, exceptionem præſcriptionis opponere nequit. Papinianus ait: *Præſcriptio longæ poſſeſſionis ad obtinenda loca juris Gentium publica concedi non ſolet; quod ita procedit: Si quis ædificio funditus diruto, quod in littore poſuerat, aut dereliquerat ædificium, alterius poſtea eodem loco exſtructo occupantis datam exceptionem opponat: vel ſi quis quod in fluminis publici diverticulo ſolus pluribus annis piſcatus ſit, alterum eodem jure uti prohibeat* g. Sed & Marcianus poſtquam dixerat, flumina, & portus, publica eſſe h, ita pergit i: *In tantum, ut & ſoli domini conſtituantur, qui ibi*

(f) L. 14. Acq. rer. dom. (g) L. 45. ff. Uſurp. & uſuc. (h) L. 4. §. 1. R. D. (i) L. 6. ff. eod.

ibi ædificant; ſed quamdiu ædificans ibi manet: alioquin dilapſo ædificio quaſi jure poſtliminii locus revertitur in priſtinam cauſam; & ſi alius in eodem loco ædificaverit, ejus erit.

Illuſtratur hæc res exemplo rerum univerſitatis. Hæ enim res quoad proprietatem ſunt quidem civitatis, ſeu univerſitatis (k); at quia civitas communi civium uſui hanc proprietatem deſtinavit, quilibet ex civibus re illa uti, & utendo rem ſuam facere poteſt, ita ut quamdiu utitur, alius eum impedire non poſſit. Optime Cicero: *Theatrum commune eſt, recte tamen dici ejus eſſe locum, quem quiſque occupavit.* Verum, hæc occupatio jus tantum dat, quamdiu occupat, i. e. quamdiu civis utitur: nam ceſſante uſu res in priſtinum ſtatum redit, i. e. iterum fit occupantis.

n. 2, 2. Populus, qui imperium occupavit, prohibere poteſt, ne in littore abſque ejus decreto ædificium ponatur (l), vel ne ante alterius ædes, vel prætorium, in mari piſcari liceat (m). Hinc 3. conductores reipublicæ alios a piſcando excludere poſſunt. Sane, hodieque videmus, jus piſcandi quibuſdam conductoribus privative concedi ſolere; & experientia docet, nobiles ad littora maris habitantes feudi jure jus piſcandi ſibi arrogare, alioſque arcere.

§. CCXXIX. RES UNIVERSITATIS (*vid.* §. 225.) JCtis Romanis dicuntur, quarum proprietas ad univerſitatem pertinet, uſus vero ad ſingulos cives (n). Inſerviunt igitur uſibus privatorum, non quaſi propriæ cujuſque, ſed jure civitatis; & tantum in illas juris habemus ad exhibendum, quantum quilibet ex po-

(k) Lib. 1. ff. Rer. div. (l) L. 50. Acq. rer. dom. L. 1. §. 18. Nov. op. nunc. (m) L. 13. fin. ff. de injur. junct. Conf. Nov. Leon. 56. Sed Leo rationem juris naturalis ignoravit

(n) L. 1. pr. Rer. div. Lib. 6. §. 1. Eod. 14. pr. Acq. rer. dom. L. 15. V. S.

populo ad prohibendum [o]: & hoc ſenſu publici juris eſſe dicuntur [p].

Hæ *res univerſitatis* a JCtis, (ut improprie) vocantur res *nullius*, quia non ſunt in ſingulorum bonis [q]; proprietas enim ad civitatem pertinet. Ad has *res univerſitatis* referuntur campi publici, ubi ſingulis ludere licet; balnea publica, ubi quilibet lavare ſe poteſt; theatrum publicum, ex quo cuique ſpectare licet [r]; ſtadia, &c. [s], muri, fora, portæ, circus, arena, &c. [t].

Differunt autem *res univerſitatis* a rebus *communibus*, ſeu *jure Gentium publicis*, quod *harum* uſus non ſolis civibus, ſed omnibus hominibus pateat [u]; deinde, quod quarundam *rerum communium* proprietas plane occupari non poſſit: ut in aere, aqua profluente, mari &c. [v].

§. CCXXX. Per RES NULLIUS in hac generali rerum diviſione, quam Marcianus ſuppeditat, intelliguntur RES DIVINI JURIS. Marcianus enim poſtquam res communes [x], reſque univerſitatis [y] explicavit, ita pergit [z]: *Sacræ res, & religioſæ, & ſanctæ, in* NULLIUS *bonis ſunt*. Gajus [a] ait: *Quod autem divini juris eſt, id* NULLIUS *in bonis eſt*. Unde Imperator quoque in Inſtitutionibus [b] poſtquam explicavit, quid ſint res *communes* [c], & *res univerſitatis* [d], continuando ait [e]: NULLIUS *autem ſunt res ſacræ, ſanctæ, & religioſæ*. Atque ex his jam conſtat, in hac Marciani diviſione non intelligi eas *res nullius*,

---

(o) L. 2. §. 2. ff. Ne quid in loc. publ. (p) Gaji inſt. de rer. div. §. 2. (q) L. 1. pr. Rer. div. (r) L. 2. §. Ne quid in loc. publ. (s) L. 6. §. 1. Rer. div. Cic. de finib. L. 1. Conf. L. 222. ff. de legat. 1. (t) Gaii inſt. Rer. div. §. (u) L. 14. Acq. Rer. dom. (v) Vid. ſupr. §. 217. ſeq. (x) L. 2. L. 4. L. 6. pr. Rer. div. (y) L. 6. §. 1. Eod. (z) L. 6. §. 2. Eod. (a) L. 1. pr. Rer. div. (b) in tit. Rer. div. (c) pr. & §. 1. Rer. div. (d) §. 6. inſt. Eod. (e) §. 7. in inſt. Eod.

quarum uſus omnibus hominibus communis eſt; nec *eas*, quæ univerſitatis ſunt: etſi omnes hæ res certo ſenſu *nullius* dici poſſint.

Res ergo NULLIUS, ſeu DIVINI JURIS ſunt vel *ſacræ*, vel *ſanctæ*, vel *religioſæ*; quæ diviſio meri juris civilis eſt.

§. CCXXXI. RES SACRÆ ſunt, quæ auctoritate Principis Deo conſecratæ ſunt [f] (unde conſtat, natura res ſacras non eſſe): Eoque referuntur ædes ſacræ, donaria, quæ rite ad miniſterium Dei dedicata ſunt [g], &c.

n. 1. Non ergo res ſacræ fiunt, ſi auctoritate privata Deo dicantur [h]; ſed manent profanæ, quia privatis jus conſecrandi non competit. Atque hæc ratio eſt, cur in tali re, ſi furto auferatur, non committatur ſacrilegium [i].

n. 2. *Res ſacræ* non ſunt in patrimonio ſingulorum, indeque nullius eſſe dicuntur [k], quia in nullius bonis ſunt, nec eſſe poſſunt. Hinc nec alienari, nec obligari poſſunt [l]. Immo nec aliquid in loco ſacro facere, aut immittere licet [m], niſi ornamenti cauſa fiat [n]. Et diſpoſitio de tali re adeo nulla eſt, ut nec æſtimatio, nec pœna inde debeatur; nec ex poſtfacto convaleſcat [o].

Deſinunt eſſe *res ſacræ* I. ſi ab hoſte occupantur [p]: tunc enim deſinit imperium ejus, qui conſecravit, nec hoſtem obligant leges conſecrationis, etſi eadem quoque hoſtibus ſit religio [q].

Not.

(*f*) §. 8. inſt. R. D. l. 9. pr. §. 1. Eod. l. fin. ut in poſſ. leg. Grot. L. 3. c. 5. §. 2. n. 1. L. 1. c. 3. §. 2. n. 2. Parens in diſp. de Evoc. Sacr. ſect. 3. §. 20. ſeq. (*g*) d. §. 8. (*h*) d. §. 8. Aliter Parens d. diſp. ſect. 2. §. 13. & §. 18. (*i*) L. 9. §. 1. ad leg. Jul. de pecul. (K) §. 7 R. D. L. 1. pr. L. 1. pr. L. 6. §. 2. R. D. (*l*) §. 8. Eod. (*m*) Rubr. & l. 1. ff. ne quid in loco ſacr. (*n*) L. 1. §. 2. Eod. (*o*) d. diſp. ſect. 2. §. 1. 28. 29. (*p*) Leg. 36. de Relig. ibique Goth. Dict. diſp. de Evocat. Sacr. 1. §. 15. 16. Sect. 3. §. 4. & 21. (*q*) Aliter Par[illegible]ct. diſp. Sect. 3. §. 4. ſeq. Grot. L. 3. c. 5. §. 2. n. 4[illegible] §. 6. n. 1.

Not. Apud Romanos dii tutelares evocari ſolebant, cum hoſtium terras ingrederentur (r): ſed non ea intentione id fiebat, ut loca capta religione liberarent, & quod crederent fugatis, vel fugientibus Diis ipſo jure res fieri privatas (s); ſed ut eos ſibi propitios redderent. Religione autem res liberabantur citra evocationem, quia jus conſecrandi, re ab hoſte occupata, ceſſat.

II. Seculariſatione, quando res Deo conſecrata, lege Principis a religione liberatur, adeoque uſui profano reſtituitur (t).

III. Si res alienatur ex cauſa redemptionis captivorum, &c. (u).

IV. Si res ſacra plane interit (v): non ſi ædes ſacræ diruuntur; nam locus ſacer manet (x).

V. Præſcriptione (y).

§. CCXXXII. RES SANCTÆ ſunt, quæ ſanctione quadam confirmatæ, eaque ſubnixæ (z), i. e. lege pœnali ab injuriis hominum defenſæ, atque munitæ ſunt (a). Eoque referuntur muri, portæ, fora, theatra, circus, arena (b), legati (c), Tribuni plebis (d).

Ex *his rebus* tollere aliquid, aut contingere non poſſumus (e). Hinc in *muros* nihil immittere licet (f), nec aliquid eis conjungere, ſeu ſuperponere (g), nec aliquid in eis ſine conſenſu Principis reficere (h), nec habitare in *muris*, & in *porta* licet (i).

K 2 Hæ

(r) L. 9. §. 2. R. D. (s) Aliter Parens dict. Sect. 1. §. 4. uſque ad §. 18. (t) d. diſp. S. 3. §. 22. ſeq. §. 32. ſeq. (u) d. §. 8. Rer. Div. L. 21. C. de ſacr. Eccl. d. diſp. S. 3. §. 26. ſeq. Grot. L. 3. c. 5. §. 2. n. 1. L. 2. c. 19. §. 3. n. 3. (v) d. ſect. 3. §. 2. (x) d. ſect. 3. §. 3. (y) L. 9. §. 3. R. D. (z) d. §. 8. R. D. & L. 23. C. de contrah. emt. (a) L. 8. 9. §. 3. Rer. div. junct. L. 41. ff. poſſin. §. 11. inſt. R. div. Par. diſp. de legato ſancto c. 1. §. 2. 3. & 4. (b) Gajus L. 2. L. 1. §. 2. L. 2. ff. ne quid in loc. ſacr. §. 10. (c) d. L. 8. §. 2. (d) L. 9. §. 5. R. R. (e) Gajus ibid. L. 2. ff. ne quid in loc. ſacr. (f) d. l. §. 2. (g) L. 9. §. 5. R. D. (h) L. 9. §. 4. R. D. (i) L. 3. ne quid in loc. ſacr.

Hæ res extra patrimonium ſingulorum ſunt, indeque *publici juris* eſſe dicuntur [k], & *nullius*, quia in nullius privati bonis ſunt [l].

Ex hac deſcriptione *rerum ſanctarum* apparet, res ſanctas ſupponere ſanctionem, i. e. legem pœnalem (illæ enim legis partes quibus pœna conſtituitur adverſus eos, qui contra leges fecerint, ſanctiones vocantur [m]); adeoque res naturali ratione ſanctas non dari, ſed lege demum conſtitui.

§. CCXXXIII. RES RELIGIOSA eſt locus, in quem homo mortuus in perpetuum illatus eſt [n] ab eo, qui jure inferre poteſt [o]. Hinc *cœmeteria* & *cenotaphia* per ſe non ſunt religioſa [p]; nec *ſervitus*, quæ ad ſepulchrum conceditur: nam hæc privati juris eſt, indeque a domino remitti poteſt [q].

Hæc *religio* ex ſuperſtitione gentilium orta eſt: hi enim animas particulas auræ divinæ eſſe, ſtatuerunt, & ex quo a corpore ſeparatæ fuere, MANES appellaverunt [r]. Hos autem manes obambulare, credebant, citra corpus defunctorum, nec quieſcere illos poſſe, exiſtimabant [s], nec ab inferis recipi [t], niſi ſepulto corpore. Hinc tanta cura Gentibus fuit corpus condendi, ut manes requieſcant, & ſepultura officium humanum dicitur [u].

Hæ res religioſæ itidem publici juris [v], & nullius dicuntur, quia in nullius privati bonis ſunt [x], nec eſſe poſſunt; ſed naturaliter locus videtur ad mortuum pertinere [y].

Etſi

(k) Gajus d. §. 2. (l) L. 1. pr. L. 6. §. 2. R. D. §. 7. §. 10. inſt. Eod. L. 83. §. V. O. L. 182. Reg. (m) §. 11. inſt. R. D. L. 9. §. ff. 3. Eod. l. 41. ff. pœn. (n) L. 40. L. 42. ff. Relig. (o) L. 2. §. 2. Eod. (p) L. 6. 7. Eod. (q) L. 14. §. 1. ſervit. (r) Feſtus, voce Manes: Gutherus de jure Man. l. 1. c. 27. & L. 2. c. 9. (s) Thomaſin. de don. vet. c. 23. & c. 37. Guther. d. L. 2. c. 36. (t) Guther. d. L. 2. c. 10. & 16. (u) Grot. L. 2. c. 19. (v) Gajus L. 2. L. 1. §. 8. (x) L. 1. pr. L. 6. §. 2. R. D. (y) L. 4. ff. Relig. L. 4. C. Sepul. viol.

Etſi vero *loca religioſa* in proprietate, & dominio non ſint, jus tamen in his rebus cuique competere poteſt ad uſus religioſos; uti jus inferendi mortuum, cenotaphia faciendi, &c.

Effectus *rerum religioſarum* eſt, 1. ut *actio* mihi detur *in factum* contra eum, qui mortuum in meum locum infert [z]. 2. Si alius me impedit, leges Romanæ actionem mihi contra eum dant *de mortuo inferendo*. 3. Si quis me prohibeat ſepulchrum ædificare, monumentum exſtruere, cenotaphia erigere, &c. dant actionem *de ſepulchro ædificando*. 4. Si quis expenſas in funus alienum fecit, *actio funeraria* ideo datur. 5. Si quis ſepulchrum violaverit, contra eum datur actio *de ſepulchro violato*.

Res ergo *religioſæ* natura non dantur; & doctrina de *manibus* mera fabula eſt. Sane, ſepultura non eſt jus naturali ratione homini quæſitum: homo deſinit eſſe homo ſi moritur; nec jura dantur mortuorum, ſed viventium. Fruſtra proinde hic quæritur de jure ſuo cuique tribuendo, cum homini mortuo jus quæſitum non ſit, nec natura quæri poſſit. Sed nec viventibus jus quæſitum eſſe, aſſeri poteſt: eorum enim non intereſt, quomodocunque cadaver annihiletur.

At ex rationibus politicis *ſepulturæ* neceſſitas in rebus publicis bene ordinatis merito introducta eſt.

§. CCXXXIV. *Secundo*, res naturali jure ſunt vel *corporales*, vel *incorporales*. *Illæ* ſunt, quæ tangi poſſunt; *hæ*, quæ tangi non poſſunt; qualia ſunt ea, quæ in *jure* conſiſtunt, uti hæreditas, obligatio, ſervitus, juriſdictio, &c. [a]

§. CCXXXV. *Tertio*, res corporales vel *mobiles* ſunt; vel *immobiles*. *Illæ* ſolo non cohærent; *hæ* ſolo cohærent, vel natura ſua, vel ex deſtinatione hominis [b].

(z) Laut. comp. pag. 169. (a) L. 1. §. 1. R. D. Par hyp. Inſt. de R. D. §. 2. (b) Par. d. §. 2.

Res *incorporales* autem nec mobiles ſunt, nec immobiles; ſed ſequuntur naturam rei, cui cohærent. Atque hinc actiones reales ad immobilia referuntur, quia dantur pro obtinenda re immobili *c*.

CAPUT II.

De differentia inter Imperium, & Dominium.

§. CCXXXVI. ANTEQUAM modos acquirendi dominii explicemus, præmittendum eſt, in rebus terræ duo eſſe occupabilia *Imperium*, & *Dominium d*.

Equidem quid ſit *Imperium*, quomodo acquiratur, & quæ inde ſequantur jura, infra examinabimus. Hic ſaltem indigitabimus, quid interſit inter *Imperium*, & *Dominium*; & quodnam jus competat imperanti in *Dominium* ſingulorum.

§. CCXXXVII. IMPERIUM *I.* eſt poteſtas proprio jure competens, ad tuenda jura civitatis.

DOMINIUM eſt facultas domino competens de re ſua pro lubitu diſponendi *e*.

II. Ex jure *Imperii* igitur ſaltem facultas oritur tuendi, & conſervandi perſonas, & res imperio ſubjectas: *Ex Dominio* autem ſequitur facultas etiam perdendi res *f*.

III. Acquiri *Imperium* poteſt, etſi res ſingulæ natura in dominium venire non poſſint. Sane, imperium aeris; aquæ profluentis, maris, &c. *g* habere poſſumus, etſi nec aer, nec aqua profluens, nec mare in *proprietate* noſtra ſint conſtituta.

IV. Occupato *Imperio* nondum videtur occupatum *Dominium*, ſeu proprietas rerum ſingularum (quod etiam

---

(*c*) L. 15. §. 3. qui ſatisd. cogunt. (*d*) Grot. L. 2. c. 3. §. 4. (*e*) Lib. 21. C. Mand. (*f*) dict. leg. L. 21. (*g*) L. 50. A. R. D. l. p. Ne quid in loc. publ.

etiam de *dominio generali* aſſerimus *h*.) Intra fines igitur imperii infinitæ dantur res, quæ nullius ſunt, id eſt quæ in proprietatem nondum venerunt, ut feræ, gemmæ, & lapilli in littoribus inventi, &c. *i*

Hinc *V.* apparet, in occupatione *Imperii* non præciſe requiri, ut res in corporali noſtra poteſtate conſtituatur; ſed ibi ſufficere, ut imperans legem cum effectu rei dicere poſſit. At ad acquirendum *Dominium* præciſe requiritur corporalis rei apprehenſio. Merito igitur JCtus ait, *dominia rerum a paſſione initium ſumſiſſe k*.

§. CCXXXVIII. Inſignis autem hujus *imperii* eſt effectus, *tum* circa res communes, quæ plane in dominium ſingulorum venire non poſſunt; *tum* circa res, quæ in ſingulorum proprietatem venire poſſunt, at occupatæ nondum ſunt; *tum* circa eas, quæ in ſingulorum dominio conſtitutæ ſunt.

§. CCXXXIX. PRIMO enim imperans legem dicere poteſt *rebus communibus*, quarum uſus omnibus hominibus patet: ita enim is, qui mare occupavit, (quod commune eſt) velorum ſubmiſſionem a tranſeuntibus exigere, vectigal navigantibus imponere, &c. poteſt: ſed & *aeri* legem dicere, adeoque prohibere poterit, ne quis aucupia exerceat *l*, ne quis ædes altius tollat *l* &c. Denique prohibere poteſt, ne in *littoribus*, (quæ ſunt communia) ædificetur abſque conſenſu Principis &c. *m*.

§. CCXL. SECUNDO, Princeps imperare poteſt, *ne res, quæ in proprietatem noſtram venire poſſunt, occupentur*: atque hac ratione prohibere Princeps poteſt, v. g. ne loca ſterilia, & inculta invito imperante *poſſideantur n*; ne uniones, & gemmas in littore legere

 li-

(*h*) Diſſert. procem. VI. §. 19. 24. & 17. (*i*) L. 50. A. R. D. Lib. 14. pr. Eod. Grot. L. 2. c. 2. §. 17. (*k*) L. 1. §. 1. de Acq. poſſ. (*l*) L. 3. §. 1. A. R. D. (*m*) L. 50. A. R. D. L. p. ne quid in loc. publ. (*n*) Diſſent. Grot. L. 2. c. 2. §. 17.

liceat; ne adeſpota a privatis occupentur, &c. Sed & talem legem dare poteſt, ut res occupata, & in noſtro dominio conſtituta videatur, etſi vere occupata non ſit (o).

Bene autem notandum eſt, *uſum juris Gentium* tali lege imperantis impediri non poſſe; adeoque neminem a navigatione, nec a piſcatione, nec ab omnibus illis juribus, quæ in præcedenti ſectione recenſuimus, excludi poſſe.

Neque *obſtat*, experientiam teſtari, Gentes quasdam alias gentes excludere a piſcatione, a facultate legendi uniones, &c. Reſp. Hoc caſu ſupponitur, gentem, quæ alios prohibet, uſum maris, & littorum occupaſſe. Cum enim uſus maris omnibus gentibus communis ſit, ea gens, quæ uſum illum occupavit, jure ſuo utitur; adeoque quamdiu utitur, omnes alios excludere poteſt. Si proinde uſus certo ſaltem tempore recurrit, & gens quædam quotannis piſcationem exercuit, in uſu hoc turbari ab aliis non poteſt, quamdiu utitur.

Atque ex eadem ratione illi, qui publice conduxerunt piſcationem (p), vel eam in feudum a Principe acceperunt (q), prohibere alios poſſunt; quia actu utuntur, adeoque, quamdiu utuntur, alios jure excludunt. Si vero uti deſinunt, res redit in priſtinum ſtatum, i. e. quilibet uſum illum occupare poteſt. (*vid.* §. 3. 238.)

Hinc jam facilius eſt deciſio quæſtionis, an dominus prædii maritimi propellere piſcantes ante ædes, vel prætorium ejus poſſit? Ulpianus id negat, quia mare eſt commune, uti aer; adeo ut injuriarum agi contra dominum prohibentem poſſe, exiſtimet. Leo id affirmat, & jus illud, quod dominum prohibentem actioni injuriarum ſubjicit, iniquum judicat (r). Prior ſententia jure

(o) Grot. L. 2. c. 2. §. 5. (p) L. 13. §. 7. injur. (q) Vid. ſupr. §. 121. n. 2. (r) Conſt. 56.

jure naturæ vera eſt; & merito JCtus ait, contrarium quidem uſurpari, at nullo jure. Nec repugnat Leonis conſtitutio; is enim ſupponit, uſum occupatum a domino eſſe, quia oras illas loco veſtibuli, ſeu atrii eſſe, ait, cujus uſum dominus poſſidet (s).

§. CCXLI. *Tertio*, effectus imperii inſignis *ratione rerum, quæ in ſingulorum proprietatem venerunt*, hic eſt, ut imperans ex duplici cauſa de hoc dominio diſponere, & rebus illis legem dicere poſſit: nimirum, ob utilitatem publicam, & in pænam (t). Nunquam autem extra hos caſus ex plenitudine poteſtatis jus aliis quæſitum auferri poteſt (u).

C A P U T II.

De jure quod nobis competit in Res terræ Jure Dominii; ubi de Origine Dominii, & de modis ejus acquirendi, agitur.

§. CCXLII. EXPLICATIS differentiis inter *imperium*, & *dominium*, ſupereſt ut exponamus, quomodo res naturali jure fiant *ſingulorum* (*vid. ſupr.* §. 215.). Eo magis autem intereſt vera indigitare principia, quia Grotius (v) increpat JCtos Romanos, quod modos acquirendi in Titulo de *acquirendo rerum dominio* recenſitos juri Gentium, ſeu naturæ tribuerint.

Ex ſequentibus apparebit, omnes illos modos acquirendi dominii vere naturales eſſe, indeque JCtos injuria vapulare. Error Grotii in eo conſiſtit, quod credidit, JCtos Romanos in omnibus acquirendi modis do-

(s) dict. Conſt. 56. (t) L. 2. c. 3. §. 4. n. 2. c. 14. §. 7. 8. 14. c. 13. §. 20. n. 3. c. 25. §. 3. 4. L. 3. c. 20. §. 9. (u) Vid. jus meum contr. L. 1. tit. 4. & L. 41. tit. 1. §. 10. (v) L. 2. c. 8. §. 1.

dominium plenarium, & perpetuum, etiam in re alterius, tribuere. At nunquam id ſenſiſſe JCtos, ex ipſa tractatione apparebit.

§. CCVLIII. Præliminaris autem quæſtio eſt, quænam ſit origo dominiorum, i. e. quomodo in primævo hominum ſtatu res terræ in proprietatem ſingulorum pervenerint? Equidem Grotius [y] in ea opinione eſt, dominia non eſſe a natura, ſed omnes res fuiſſe ab initio communes; & homines demum pacto (tum expreſſo, tum tacito) ab illa communione receſſiſſe: adeoque poſſe quidem dominia, poſtquam facto, & voluntate hominum introducta ſunt, juris naturalis dici, ſed *pro certo rerum ſtatu*. Quam hypotheſin late alibi explicavimus [z], ſimulque communionem illam naturalem rerum refutavimus [a].

§. CCXLIV. Nos ſtatuimus, res ab initio non *communes*, ſed *nullius*, i. e. in nullius hominum bonis, & proprietate fuiſſe, ac per occupationem demum in dominium ſingulorum perveniſſe.

§. CCXLV. PRIMO igitur aſſerimus, *res terræ* ab initio fuiſſe *nullius*. Ut enim res in alicujus bonis, & proprietate eſſe dicatur, requiritur, ut poſſeſſionem ejus rei acquiſiverit, i. e. ut facultatem naturalem habuerit rei incumbendi cum animo ſibi habendi [b]: poſſeſſio enim non acquiritur niſi corpore, & animo [c]. Si proinde nunquam facultatem habuit rem tenendi, impoſſibile eſt ut pro lubitu de ea diſponere poſſit. Hinc notanter JCtus ait, *dominia rerum a poſſeſſione initium cepiſſe* [d].

Certum autem eſt, primum hominem a Deo formatum eo momento nihil proprii habuiſſe. Nulla res in

(y) L. 2. c. §. 2. n. 5. c. 8. §. 1. n. 2. (z) Vid. Diſſert. procem. I. cap. fin. & Diſſert. VI. c. 1. (a) d. Diſſert. VI. cap. 5. §. 3. (b(L. 1. pr. ff. de acq. poſſ. Lib. 3. §. 13. eod. (c) L. 6. §. fin. de acq. poſſ. L. 3. §. 3. Eod. (d) L. 1. §. 1. A. P.

in ejus corporalem poteſtatem adhuc pervenit; adeoque nullum jus in eam habuit: nedum igitur in omnes res jus aliquod ſibi arrogare potuit, utpote quæ maximam partem cognitæ ipſi non fuere, adeoque & detentio, & animus ſibi tenendi, deficiebat; fuere igitur res nullius.

n. 1. Sed & porro ſi res in primævo rerum ſtatu in bonis, & proprietate alicujus fuiſſent, aut *uni* proprias fuiſſe oportet, aut *pluribus*, aut *omnibus*. Non autem fuere propriæ *uni*; uti modo probavimus: nec *pluribus*; tum ex eadem ratione, tum quia per rerum naturam conſtare non poteſt, qui plures illi ſint, quibus, excluſis reliquis, Creator proprietatem rerum terræ conceſſiſſet: nec *omnibus*; quia 1. dictum eſt, nec primum hominem tempore formationis res aliquas detinuiſſe animo ſibi habendi, nec homines ex eo natos aliquid poſſediſſe, dum naſcebantur: adeoque res univerſas eis proprias nunquam fuiſſe, quia nemo dominium acquirit, niſi res in ejus corporali poteſtate conſtituatur. Sed & ſi 2. omnibus hominibus res univerſæ propriæ eſſent, neceſſario inde inferri deberet rerum communio: ea autem poſita infinitæ contradictiones, & difficultates ſequerentur, quas alibi (e) expoſuimus.

Cum igitur res terræ nec *uni*, nec *pluribus*, nec *omnibus* propriæ ſint, *nullius* eſſe oportet.

n. 2. Res natura *nullius* eſſe, JCti Romani paſſim indigitant. Occupationem enim rerum, quæ *nullius* ſunt, juri gentium, quod cum genere humano initium cepit, adſcribunt (f): adeoque eo tempore, quo genus humanum initium cepit, res *nullius* fuere. Sed & alibi aſſerunt, littora ita publica eſſe, *uti res, quæ natura proditæ ſunt, nec in dominium pervenerunt* (g); adeoque exiſtunt res, quæ natura proditæ ſunt, & in nullius

---

(e) Diſſert. procem. ad Grot. 6. §. 68. (f) L. 1. pr. §. 1. & L. 3. pr. A. R. D. R. Ratione naturali res nullius capientium fieri, traditur in d. L. 3. pr. (g) L. 14. A. R. D.

lius dominium adhuc pervenerunt. At hæ res dicuntur *nullius*; quod de littoribus diſertis verbis a JCtis traditur [h].

§. CCXLIII. Poſito principio, *res terræ nullius eſſe*, neceſſario ſequitur, cuique hominum jus eſſe res illas occupandi, & ſuas faciendi. Hoc autem jus homini naturali ratione quæſitum eſſe, probatur *I.* ex FACTO CREATIONIS. Deus enim cuique hominum non tantum in genere dedit *libertatem*, i. e. facultatem naturalem agendi quicquid lubet, ſed & ſpeciatim cuique conceſſit potentiam arripiendi res terræ, percipiendi fructus, &c. Hæc facultas, hæc potentia, tamdiu licita eſt, donec prohibita probetur.

At talis prohibitio probari nequit, quia res omnes natura ſunt nullius; adeoque nemo eſt, qui jus ſibi in rebus illis arrogare, & occupantes impedire; aut ab uſu illarum rerum repellere poſſit.

II. Jus occupandi res nullius confirmatur ex MOTIBUS cuique hominum a natura inditis. Homines enim anxie ea, quæ ad vitæ neceſſitates pertinent, appetunt, eaſque ſummo ſtudio ad uſus ſuos arripiunt. Homines ergo motus illos ſequendo, juxta voluntatem Creatoris, *i.* e. jure agunt.

Demonſtratur id jus *III.* ex FINE ACTIONIS CREATORIS. Sane, in eum ſolum finem Deus res terræ creavit, & nulli alii uſui quam ut homines illis uti poſſint. Atque hoc argumento utitur JCtus [i], cum demonſtrat, homines non eſſe in fructu aliorum: nam, ait, *natura omnes fructus hominum cauſa produxit*. Etſi vero animalium quoque cauſa terræ fructus conditi ſint, verum tamen manet, fructus in uſum hominum conditos eſſe, quia ipſa animalia condita ſunt in uſum hominum [k].

Præ-

(h) L. 51. Contr. emt. (i) in §. 37. Inſt. de R. D. (k) Vid. Differt. proœm. X. §. 8 lit. h.

Præterea *IV.* negari nequit, Deum velle humanum genus conſervari, & propagari: cum vero citra occupationem rerum, quæ ad alendos homines pertinent, humanum genus conſervari non poſſit; ex MEDII NECESSITATE ſequitur, Deum quoque voluiſſe, ut homines res illas in uſus ſuos arripere, eoque ſuas facere poſſint.

Sane, *V.* Ex NATURA ENTIS PERFECTISSIMI certiſſima ratione infertur, Deum, qui res terræ produxit, easque in nullius poteſtate conſtituit, immo ſingulis facultatem iis utendi conceſſit, motuſque eas in ſuos uſus convertendi indidit, eumque unicum finem in producendis fructibus manifeſtavit, &c. voluiſſe, ut homines res terræ ſuas faciant; quia vult quidquid agit, nec aliquid *fruſtra* agit.

Denique, & *VI.* USUS OMNIUM GENTIUM indigitas, homines occupando res terræ, eas ſuas facere quatenus nullius ſunt. JCti Romani inter modos acquirendi *juris gentium*, quod ab ipſa ratione naturali procedit, & cum genere humano ortum eſt, referunt *occupationem rerum, quæ nullius ſunt* [l]; & Neratius poſtquam aſſeruit, *quod in littore quis ædificavit, ejus eſſe*, rationem addit, *quia littora ita ſunt publica, ut ea, quæ primum a natura ſunt prodita, & in nullius dominium adhuc pervenerunt* [m].

Hinc regulam generalem ſtatuunt, *quod nullius eſt, naturali ratione cedere occupanti* [n]. Atque ex hac ratione capta in aere, aqua, & terra, jure gentium, quod cum genere humano initium cepit, fieri capientium, ajunt; quia ſcilicet hæ res nullius ſunt [o]. Hinc quia littora nullius ſunt [p], inventa in littore [q], ac ædificia

(l) L. 1. pr. junct. L. 3. pr. A. R. D. (m) L. 14. ff. Acq. rer. dom. (n) L. 1. pr. & §. 1. junct. L. 3. pr. A. R. D. (o) d. L. 1. §. 1. & L. 3. pr. d. l. 14. (p) d. L. 14. Lib. 51. ff. Contr. emt. (q) L. 2. ff. Rer. div.

ficia ibi poſita [r], cedunt occupanti, &c. [s]. Porro mare [t], ejuſque alveum [u], nullius eſſe, ſtatuunt; indeque concludunt, omnia incrementa fluvialia fieri occupantis [v]. Denique ideo novam ſpeciem fieri facientis, docent; *quia id, quod factum eſt, antea nullius fuit* [x].

Cum ergo probatum ſit, jus occupandi ex voluntate Creatoris cuique hominum quæſitum eſſe, ſponte inde ſequitur, id, quod occupamus, noſtrum fieri, & alios homines rem a me occupatam auferre mihi non poſſe. Everterent enim *actionem Creatoris*, & factum creatoris; prohiberent *motus* a creatore cuique hominum inditos; impedirent *finem*, quem Creator agendo ſibi propoſuit; tollerent *media* ad obtinendum finem neceſſaria; inculparent *perfectiones divinas*, quaſi Deus fruſtra aliquid feciſſet; & denique improbarent id, quod *apud omnes gentes* pro licito habetur. Hinc alibi probavimus, furta, i. e. contrectationes fraudulentas rerum ab aliis occupatarum, communi gentium calculo improbari [y].

§. CCXLIV. *Cauſa* igitur *dominii*, ſive originarii [z], ſive derivativi, eſt jus naturæ, i. e. voluntas Creatoris, qui cuique hominum facultatem conceſſit res hujus terræ occupandi, ſuaſque faciendi, & de occupatis diſponendi.

§. CCXLV. *Subjectum dominii* ſunt homines ratione præditi: unde dominium acquirere non poſſunt bruta, infantes, furioſi, ſumme ebrii, &c. deficit enim animus ſibi tenendi.

§. CCXLVI. *Objectum* ſunt res corporales, quæ in proprietatem venire poſſunt, mobiles, & immobiles; non vero res incorporales; nec jura univerſitatis, niſi qua-

(r) Lib. 14. A. R. D. (s) Vid. ſupr. §. 221. n. 1. (t) d. §. 5. L. 30. §. fin. A. R. D. (u) §. 1. Inſt. Rer. div. (v) Vid. ſupr. §. 220. ſeq. (x) Lib. 7. §. 7. A. R. D. (y) Grot. L. 1. c. 1. §. 10. n. 4. ibique not. (z) L. 1. pr. & §. 1. R. V. §. 1. in fin. Inſtit. de Act.

quatenus corpori cohærent [a]; nec res natura commu-nes [b].

§. CCXLXII. *Effectus* dominii acquiſiti *intuitu domini* ſunt, 1. ut quilibet homo de re occupata pro lubitu diſponere, eamque in alium transferre poſſit. Cum enim omne jus in illam rem ſit penes ſolum occupantem, nemini injuria fit illa diſpoſitione, & nemo jus contradicendi ſibi arrogare poteſt. Atque hoc principio nititur regula illa JCtorum, *nihil tam naturale eſſe, quam voluntatem domini rem ſuam in alium transferre volentis, ratam habere*. 2. Quod omnia licita ſint, ſine quibus diſpoſitio illa exitum habere nequit; adeoque dominus defendere poteſt rem ſuam contra vim aliorum, etiam cum internecione vim inferentis, ſi aliter defendere nequit: immo & vindicare, & repetere eam poteſt a quocunque, qui rem illam ſine cauſa tenet.

n. 1. Actio, quæ ex dominio oritur, JCtis dicitur *rei vindicatio* [c]: per quam rem ipſam, ejuſque dominium a quocunque poſſeſſore vindicamus, cum fructibus pendentibus, utpote qui ſunt pars rei.

n. 2. Si fama mihi compertum eſt, rem meam penes alium, qui forte id negat, exiſtere, jure naturali quoque *actio* mihi competit *ad exhibendum*; idque ex medii neceſſitate. Rem enim meam vindicare non poſſum, niſi prævia exhibitione conſtet, eam meam eſſe; unde hæc actio præparatoria rei vindicationis dicitur [d].

n. 3. Equidem Dominus jure naturæ præterea a poſſeſſore rei ſuæ etiam fructus ſeparatos, conſumtos, percipiendos; omneque id, quod intereſt, repetere, immo ad omne damnum culpa, vel dolo in re datum, agere poteſt: at hæ actiones non ſunt reales, nec ex jure in re oriuntur, quia fructus ſeparati, &c. nunquam mei fuere; ſed hæ præſtationes ſequuntur vel ex

(*a*) L. 56. ff. R. V. (*b*) Vide ſupra §. 216. ſeq. (*c*) Tot. tit. ff. Rei vind. (*d*) Tot. tit. ad exhibend.

ex delicto, vel ex variis cauſarum figuris. Jure Romano tamen cautum eſt *e*, ut in judiciis arbitrio ſit, ſi poſſeſſor ad mandatum non reſtituat, etiam de illis judicare. Unde *rei vindicatio* dicitur arbitraria.

§. CCXLVIII. *Effectus* dominii *intuitu aliorum* eſt, ut [*a*] illi facultatem pro lubitu de re mea diſponendi impedire, & turbare nequeant. Sane, cum Deus cuique hominum facultatem dederit rem occupandi, & de re illa diſponendi, alii facultatem hanc a Creatore conceſſam turbare, & hoc jus naturali ratione quæſitum occupanti auferre abſque injuria non poſſunt; quia conceſſionem divinam interverterent, & jus ſuum cuique non tribuerent. [*b*] Ut ſi rem alterius, etiam bona fide, tenent, eam domino reſtituere teneantur, quia jus alienum tenent.

Hæc autem reſtituendi neceſſitas deſinit ſi poſſeſſor rem hanc alienam non amplius tenet, ſed eam, etiam pendente lite, alienat. Actor enim rem vindicare non poteſt, niſi a poſſeſſore; & reus reſtituere per rerum naturam non poteſt rem, quam non tenet. (*Vid.* §. *præced.*)

§. CCXLIX. Ultimo loco notandum eſt, dominium acquiri poſſe vel plene, vel ſub certis legibus: v. gr. (*a*) ſub lege cenſus; unde bona cenſitica, emphyteutica, &c. (*b*) ſub lege fidelitatis, & ſervitiorum; quo pertinent feuda. Atque hæc negotia valent juxta leges pacti *f*.

De modis amittendi dominii infra *ſectione finali* agemus.

§. CCL. Dominium, ſeu rei proprietatem, jure naturæ variis acquirimus mediis; & quidem 1. ex facto noſtro, 2. jure rei noſtræ, 3. per continuationem familiæ, i. e. jure ſucceſſionis ab inteſtato; non vero 4. per

(*e*) L. 10. uſur. L. 25. §. 8. Ædil. edict. L. 68. R. V. Laut. Com. p. 117. (*f*) Par. in hyp. Inſt. tit. Loc. cond. §. 6. Grot. L. 2. 9. 6. §. 1. §. 9. & §. 14. & c. 8. §. 1.

4. per præſcriptionem, nedum 5. per teſtamentum. De quibus ſingulis nunc agemus.

SECTIO I.

De acquiſitione dominii ex Facto noſtro.

§. CCLI. FACTO noſtro dominium acquirimus, 1. *occupatione* rei, quæ nullius eſt: 2. *ſpecificatione*; quo etiam pertinet *confuſio*, & *commixtio*: 3. *occupatione* rei hoſtilis, 4. *perceptione fructuum* ex re aliena: 5. *traditione*.

§. CCLII. *Primo* igitur jus in re acquirimus *per occupationem rei nullius*. OCCUPATIO eſt actus, quo rem, quæ nullius eſt, in poteſtatem, & cuſtodiam ea intentione redigimus, *ut res ipſa noſtra ſit* [g].

§. CCLIII. In præcedentibus demonſtravimus, ab initio rerum omnes res hujus terræ fuiſſe nullius, i. e. in nullius bonis, & proprietate (§. 142.) adeoque unicuique jus competiiſſe res illas occupandi, eaſque ſuas faciendi, (§. 143.). Certum igitur eſt, occupationem eſſe modum acquirendi naturalem. Unde JCti Romani quoque eam retulerunt ad jus gentium, quod cum ipſo genere humano ortum eſt [h]. Hæc occupatio recte dicitur acquiſitio originaria [i], quia in primo hominum ſtatu hic modus unicus fuit, quo res in proprietatem hominum tranſiit.

§. CCLIV. Requiritur autem ad hanc acquiſitionem, ut res in poteſtate noſtra corporali ſit conſtituta, ita ut facultatem naturalem habeamus rei inſiſtendi. Nam per dominium intelligimus facultatem pro lubitu de re diſponendi, eam perdendi, &c. [k]. Hanc facultatem in actum deducere non poſſumus, niſi res

(g) L. 55. ff. de A. R. E. junct. §. 11. Inſt. de R. D. Par. Hyp. Inſt. tit. de R. D. §. 19. (*h*) L. 1. pr. ff. A. R. D. (i) Grot. L. 3. c. 2. §. 1. (k) Lib. 21. C. Mand.

ita occupata ſit, ut in noſtra cuſtodia ſit poſita. Hinc notanter JCti Romani ajunt, *dominia rerum ex poſſeſſione naturali originem cepiſſe* [l], quia per poſſeſſionem demum res ſub noſtra cuſtodia conſtituitur [m].

Hinc jam apparet, nondum rem occupatam eſſe; adeoque nec noſtram dici poſſe: *I.* ſi animum ſaltem habemus rem occupandi, quia ſolo animo poſſeſſio non acquiritur [n], adeoque nec dominium. *II.* Non ergo viſus ſolus ſufficit [o]. Nec *III.* per jactum teli res, quæ antea nullius fuit, in noſtra poteſtate conſtituitur [p]. E contrario, occupata cenſetur *IV.* fera, quæ laqueo capta ſe amplius extricare nequit [q]. *V.* Piſces in piſcinis, non vero in rivis privatis [r]. *VI.* Feræ in vivariis, non vero in ſylvis circumſeptis [s]. *VII.* Res hoſtiles, quæ intra fines noſtros pervenerunt [t].

§. CCLV. Occupare, i. e. dominium acquirere poſſunt omnes, qui maturum judicium habent, & rem, quæ nullius eſt, animo ſibi habendi occupant; non ergo furioſi, nec infantes.

§. CCLVI. Verum, & per alios rem, quæ nullius eſt, occupare poſſumus. Quod variis modis contingere poteſt.

Primo enim liberæ perſonæ, quæ in piſcando, aucupando, venando, margaritas legendo, &c. operam ſuam aliis addixerunt, ſtatim quod acceperunt acquirunt ipſis, quibus operam navant [u]. Sane, poſſeſſionem per alios acquiri poſſe, JCti aſſerunt [v]. Ratio eſt, quia naturaliter homo hominis alterius volens volentis inſtrumentum eſſe [x], i. e. ita de actionibus ſuis di-

(l) L. 1. §. 1. Acq. poſſ. (m) L. 3. §. 3. & §. 17. L. 1. or. L. 47. ff. Acq. poſſ. (n) Lib. 3. §. 3. Acq. poſſ. (o) Vid. jus meum conτr. tit. de Acq. rer. dom. q. 1. (p) Vid. Ærod. Rer. jud. l. 5. c. 1. (q) §. 13. Inſt. Rer. div. (r) L. 3. §. 14. Acq. poſſ. (s) d. L. 3. §. 14. (t) Grot. L. 3. c. 6. §. 3. (u) Grot. L. 3. c. 6. §. 9. num. 1. (v) L. 49. §. fin. A. P. L. 34. §. 1. L. 1. §. 10. Eod. L. 53. ff. A. R. D. (x) Grot. L. 3. c. 6. §. 9. n. 1. L. 1. c. 15. §. 3. Grot. d. §. 3.

diſponere poteſt, ut voluntas ſua ab alia pendeat. Atquo hoc caſu actio non eſt agentis, ſed cauſæ; & commodum actionis non ad inſtrumentum pertinet, ſed ad cauſam.

§. CCLVII. *Secundo*, acquirimus dominium, etiam ignorantes, ſi res ab illis noſtro nomine occupatur, qui in poteſtate noſtra ſunt; nimirum, a ſervis, ac filiis familias [z]. Hinc verum non eſt, quod Grotius [a] ait, *diſcrimen, quod traditur in liberas perſonas, & ſerviles, circa acquiſitiones eſſe juris civilis, & ad acquiſitiones civiles pertinere*. Nam ſervus naturali ratione eſt inſtrumentum domini, quia omnes facultates naturales agendi ſervi alterius dominio ſubſunt; quod egregie teſtatur Democritus [b].

§. CCLVIII. *Tertio*, imperantes acquirunt omnia, quæ a ſubditis bello capiuntur; quia ſubditi ſunt inſtrumentum imperantium [c]: quicquid enim in bello agunt, jure, & nomine imperantis agunt. Hinc admitti non poteſt diſtinctio, quam Grotius affert, inter res mobiles, & immobiles: quaſi res *immobiles* demum captæ cedant Principi; *mobiles* autem, quæ extra miniſterium publicum capiuntur, occupanti [d]. Nam utrobique eadem eſt ratio. Cauſa belli ad imperantem pertinet; ſubditi ejus jure, & nomine agunt: quiquid igitur tanquam inſtrumentum imperantis occupant, non ſibi, ſed cauſæ acquirunt; adeoque ſubditi ſemper, quæ capiunt, actu bellico capiunt: quo caſu ipſe Grotius fatetur, capta acquiri imperanti [e].

§. CCLIX. *Quarto*, Tutores quoque, & curatores, (quibus naturali ratione defenſio earum perſonarum injuncta eſt, quæ ſe ipſas defendere, rebuſque ſuis præeſſe nequeunt) quæ occupant nomine pupillorum, &c. his acquirunt [f].

L 2 §. CCLX.

z) L. 1. §. 5. A. P. L. 4. L. 46. Eod. (a) d. c. 6. §. 9 n. 2. add. L. 1. c. 5. §. 3. (b) apud Grot. d. 3. 5. §. 3. (c) Grot. L. 1. cap. 5. (d) Grot. L. 3. cap. 6. §. 10. 11. 12. (e) d. c. 6. §. 9. 14. (f) L. 1. §. 3. §. 20. A. P.

§. CCLX. Occupari poſſunt RES NULLIUS, i. e. quæ in nullius bonis, & proprietate ſunt. Si enim alius jam occupavit, ei jus voluntate Creatoris (utpote qui cuique hominum propriam facultatem occupandi conceſſit) quæſitum eſt, quod illi abſque injuria auferri nequit.

§. CCLXI. Inter res, quæ NULLIUS dicuntur, *quædam* ita nullius eſſe, diximus, ut ipſa proprietas occupari poſſit; *quædam* ita, ut proprietas acquiri non poſſit, ſed ſolus uſus. In *illis* res ipſa per occupationem noſtra fit, in *his* uſus ſaltem.

§. CCLXII. Res, quæ ſua natura occupari non poſſunt, ſunt 1. mare; adeoque & aqua marina, alveus, & littora: 2. flumina publica; adeoque aqua profluens, alveus, & littora fluminis: 3. aer: & 4. via publica [g].

n. 1. MARE tribus partibus conſtat: *aqua marina*, *alveo*, & *littoribus*, de quarum occupatione quæri poteſt. *Aqua marina* occupari natura nequit, cujus rei rationem ſupra §. 219. expoſuimus.

Alveus maris itidem propter naturam rei occupari non poteſt. Res enim noſtra tunc demum fit, quando facultas naturalis nobis competit rei inſiſtendi: at per rei naturam poſſideri non poteſt alveus quamdiu aqua tegitur [h]. Quod adeo verum eſt, ut locus, quem mare inundat, deſinat eſſe meus, & fiat publicus [i].

Littora poſſunt quidem occupari ſua natura, quia aqua non perpetuo teguntur: at cum ad uſum maris neceſſaria ſint, eatenus in proprietatem venire non poſſunt. Hinc JCti dum mare, & littora ad res communes referunt, notanter addunt, *mare, & per hoc littora maris*: ut nimirum, littora communia ſint, *quatenus littora ad uſum maris pertinent*. Cum enim Creator maris uſum communem eſſe voluerit, ex medii neceſſitate ſequitur, etiam littorum uſum communem eſſe

(g) Vid. ſupr. §. 207. & ſeq. (h) L. 12. §. 2. reb. aut jud.
(i) L. p. ff. R. D.

eſſe voluiſſe, quia ſine littoribus uſus maris exerceri non poteſt.

Certum ergo eſt, mare occupari non poſſe, nec totum [k], nec pro parte [l].

n. 2. Eadem ratio eſt in FLUMINIBUS PUBLICIS. Nam hæc quoque conſtant ex *aqua profluente*, *alveo*, *&* *ripis*.

Aquam profluentem occupari non poſse, ſupra §. 218. oſtendimus.

Sed & *alveus* propter naturam rei, & quia poſſideri nequit [m], in proprietatem noſtram venire non poteſt [n]: adeo ut is, cujus ager inundatur, poſſeſſionem agri [o], & ſi flumen novum alveum facit, dominium quoque perdat [p]. Hinc JCtus ait, *impoſſibile eſſe ut alveus non ſit publicus, ſi flumen publicum eſt* [pp].

Ripas fluminis publici occupari non poſſe, vel ex eo conſtat, quia earum uſus ad uſum fluminis publici neceſſarius eſt; adeoque eadem ratio hic obtinet, quę in littoribus; nimirum, quod occupari non poſſint, quatenus ad uſum fluminum pertinent.

Hinc jam facile colligitur, littora maris, ripas, ac alveum fluminis publici, *extra uſum publicum maris*, & *fluminum*, occupari natura poſſe. Sane, jure Romano, inſulæ in flumine natæ, & alvei derelicti, cedebant vicinis, quibus flumen pro limite datum eſt [q]. Sed & hodie littora (*de Strand*) in feudum dari ſolent nobilibus, qui prædia mari vicina poſſident.

n. 3. AER quoque occupari per rerum naturam nequit: uſus enim aeris omnibus hominibus patet. Hinc unuſquiſque aucupium in quocumque loco, etiam alieno, exercere poteſt; cuique licet ædes ſuas tollere in

L 3 infi-

(*k*) Grot. l. 2. c. 2. §. 3. c. 3. §. 8. 9. (*l*) Diſsent. Grot. d. c. 2. §. 3. d. c. 3. §. 10. 11. 12. (*m*) d. L. 12. (*n*) Vid. ſup. §. 220. (*o*) L. 3. §. 17. L. 30. §. 3. A. P. (*p*) L. p. ff. R. D. (*pp*) L. 1. §. 7. de flum. arg. l. pen. Rer. D. (*q*) Vid. ſup. §. 222.

infinitum, nec alius ædificantem prohibere poteſt, &c. [r]

n. 4. Denique VIA PUBLICA quoque occupari, i. e. tranſitus impediri nequit; quia jus tranſeundi per vicina territoria eſt jus commune hominum [s], quod nemo eis auferre poteſt.

n. 5. In his igitur rebus, quæ ſua natura occupari, i. e. in ſingulorum dominium venire non poſſunt, uſus neceſſario omnibus hominibus *communis* eſt, quia nemo eſt, qui jus prohibendi alios ſibi arrogare poſſit (§. 216.). De littoribus ait JCtus, ea nullius eſſe, & ideo omnibus vacare [t]. Atque hæc ratio eſt: cur hæ res dicantur *publicæ Jure Gentium*, quia omnibus gentibus patent, nec ullus hominum ab hoc uſu excludi poteſt. (*d.* §. 216.)

n. 6. Equidem IMPERIUM in has res, quarum proprietas naturali ratione noſtra fieri nequit, occupapari poteſt; cujus effectus eſt, quod imperans legem dicere poſſit circa uſum illarum rerum, quatenus non pertinent ad uſum publicum. Sic Leges Romanæ prohibuerunt, ne littora occupari poſſint, etiam extra uſum maris; ne ædificia ibi ponere liceat abſque Prætoris conſenſu, &c. [u]

§. CCLXIII. Ad res, quæ NULLIUS ſunt, at occupari poſſunt, omnes reliquæ res referuntur, quæ ſua natura in ſingulorum proprietatem venire poſſunt, & quæ ab aliis nondum occupatæ ſunt, vel in aliorum dominio eſſe deſierunt.

n. 1. Tales res, quæ in dominium nondum pervenerunt, ſunt *I.* feræ [v], quæ ſcilicet ſua natura non niſi vi in noſtra poteſtate manent [x]. Hæ igitur ubicunque capiuntur, etiam in alieno, fiunt capientis [y].

Cur ergo domino fundi datur actio injuriarum contra capientem, ſi hic ſuo jure utitur, & feram, quæ nul-

(*r*) Vid. ſup. §. 217. (*s*) Vid. ſup. §. 225. (*t*) Lib. 51. ff. Contr. emt. (*u* Vid. ſup. §. 228. 238. (*v*) L. 14. ff. A. R. D. junct. L. 1. Eod. (*x*) L. 1. §. 1. L. 3. A. P. L. 2. Pro ſuo (*y*) Vid. ſupr. §. 217. & L. 13. ff. de injur.

nullius eſt, occupando ſuam facit [z]? Reſp. Duo hic ſunt actus: 1. occupatio feræ, quæ licita eſt, quia hactenus domino (cujus fera nunquam fuit) non fit injuria: 2. ingreſſus in alienum fundum invito domino; qui actus eſt illicitus. Ingrediens enim contra jus domini agit, adeoque propter hanc injuriam conveniri actione injuriarum poteſt. [a]

Ex his principiis ſolvitur antinomia, quæ hactenus extricata nondum eſt, inter L. 9. §. 5. ff. Uſufr. & l. 26. ff. Uſur. In *priori* Ulpian. ait, *venationis quoque uſum pertinere ad fructuarium:* in poſteriori Julianus aſſerit, *venationem non eſſe fructum fundi*. Utrumque verum eſt: feræ enim non ſunt utilitas, quæ ex fundo provenit; adeoque recte Julianus ait, venationem non eſſe fructum fundi: at quia feræ ſunt res nullius, fructuarius ſi feram capit, eam ſuam facit jure gentium. Neque domino fit injuria, quia fera nunquam in proprietate domini fuit; quæ ratio diſerte a Tryphonino allegatur [b]; *uſufructuarium venari in ſaltibus, vel montibus poſſeſſionis, probe dicitur; nec aprum, aut cervum, quem ceperit, NB. proprium domini capit; ſed fructus aut jure civili* (nimirum quatenus ex fundo proveniunt) *aut gentium* (quatenus rem nullius occupat) *ſuos facit.*

n. 2. *II.* Res quoque nullius ſunt (adeoque occupatione noſtræ fiunt) (α) *inventa in littore* [c], (β) *theſaurus*, qui eſt vetus depoſitio pecuniæ, cujus non extat memoria, ita ut jam dominum non habeat [d]; cedit igitur inventori tanquam res nullius, quia paria ſunt, non eſſe hominum, & non apparere; idque verum eſt, ſive in ſuo, ſive in alieno inveniat.

Jure Romano 1. domino loci, ſive publici, ſive privati, dimidia tribuitur. 2. Si quis data opera, in alieno

(z) L. 13. ff. injur. §. 12. Inſtit. Rer. div. (a) d. Lib. 13. Conf. Nov. Leon. 56. (b) L. 62. ff. uſufr. (c) §. 18. de Rer. L. 4. ff. Eod. (d) L. 31. §. 1. de A. R. D. §. 12. Inſt. Rer. div

no loco, vel ſacro, theſaurum quæſivit, portio inventoris in pœnam fiſco tribuitur. 3. Si quis vetitis artibus theſaurum, etiam in ſuo, quæſivit, fiſco cedit *e*.

(γ) *Res pro derelicto habitæ f*. Cum enim dominus ex mente rem abjiciat, ut in numero rerum ſuarum eſſe nolit, res redit in priſtinum ſtatum, i. e. fit nullius. Ad *derelicta* pertinent etiam ea, quæ in tempeſtate navis levandæ cauſa ejiciuntur *g*; niſi ejiciens expreſse declararet, ſe hoc animo, ut ſi ſalvus foret, haberet, ejeciſſe: hoc enim caſu inventor, cui de eo conſtat, & rem non reſtituit, furti tenetur *h*.

Non vero *pro derelictis* habentur quæ de rheda currente non intelligentibus dominis cadunt; nec quæ levandæ navis cauſa in tempeſtate ejiciuntur: ſi ſcilicet dominus declaret, eo animo ſe abjicere *hh*.

(δ) *Adeſpota*, ſeu res hero carentes *i*.

§. CCLXIV. Species occupationis *II*. eſt SPECIFICATIO; quando, nimirum, ex aliena materia noſtro nomine novam ſpeciem conficimus *ii*.

Equidem nota eſt diſſenſio Scholarum apud Romanos. *Sabinus*, & *Caſſius* ſtatuerunt, dominum materiæ etiam dominum eſſe ſpeciei, quæ ex materia facta eſt; quia ſine materia nulla ſpecies effici poſſit *k*. Econtrario *Nerva*, & *Proculus* docuerunt, eum eſſe dominum, qui fecerit, quia quod factum eſt, i. e. nova ſpecies antea nullius fuit.

n. 1. *Paulus*, aliique, mediam ſententiam amplexi ſunt diſtinguendo, an ſpecies nova ad priſtinam materiam reverti poſſit, an non. *Priori caſu*, dixere, pri-

(*e*) L. un. C. de theſaur. §. 39. Inſt. R. D. (*f*) §. 46. Inſt. R. D. L. 53. §. 10. furt. Par. hyp. Inſtit. tit. de R. D. §. 60. 61. (*g*) L. 43. §. 11. furt. (*h*) ibid. Conf. §. 47. 48. R. D. qui ex d. L. 43. explicari debent. (*hh*) d. L. 41. §. 11. d. §. 48. (*i*) Gr. L. 2. c. 8. §. 5. 6. 7. (*ii*) §. 25. Inſt. R. D. L. 7. §. 7. A. R. D. L. 7. §. 7. A. R. D L. 27. §. 1. eod. L. 27. §. 21. A. Poſſ. (*K*) L. 7. §. 7. A. R. D. Grot. L. 2. c. 3. §. 3.

priſtinam formam mutatam quidem eſse, ſed non exſtinctam [m]; rem eandem manere [n]: indeque rem priori domino ſalvam eſse [o]. *Poſteriori caſu* rem ipſam quodammodo extingui, & interire putarunt [p], novamque ſpeciem (quæ antea nullius fuit [q]) facto facientis demum incipere eſse in rerum natura [r]; & nihil proinde hic eſſe, quod priſtinus dominus vere ſuum dicere poſſit [s]: indeque concludunt, dominium rei per ſpecificationem acquiri facienti [t].

Atque hanc mediam ſententiam approbavit Juſtinianus, eique vim legis perpetuæ dedit [u].

n. 2. Equidem de *poſteriori caſu*, quando ſcilicet forma rei ita mutata eſt, ut ad priſtinam ſpeciem reverti non poſſit, ratio naturæ certa eſt. Nam 1. verum eſt, ſpeciem priorem in perpetuum deſiiſſe [v], eoque omne jus prioris domini in illam ſpeciem extinctum eſſe: quod plenius demonſtrabimus infra, ubi de modis amittendi dominii agetur. 2. Certum eſt, novam ſpeciem nunquam prioris domini fuiſſe [x]; facto enim alterius demum in rerum natura eſſe incipit [y], cum antea nullius fuerit [z]. Si proinde dominus ille materiam vindicaret, ſimul vindicaret novam hanc ſpeciem, quæ ante nunquam ejus fuit. Sane, 3. res aliter exitum habere non poteſt: duo hic concurrunt jura, jus materiæ, & jus formæ; in illam ſolus dominus, in hanc ſolus faciens jus habet: utrique res tribui non poteſt. In hoc igitur jurium concurſu, merito præfertur dominus for-

(*m*) L. 24. A. R. D. (*n*) L. 76. judic. (*o*) L. 9. §. 3. ad exhib. L. 7. §. 7. A. R. D. L. 5. §. 1. R. V. (*p*) L. 9. §. 3. Ad exhib. §. 26. R. D. L. 13. §. 1. V. S. L. 5. §. 1. Rei vind. arg. L. 26. ff. de judic. Lib. 6. §. 1. aur. leg. L. 23. §. 5. R. V. aliam rem factam eſſe, ibid. L. 26. §. 1. A. R. D. L. 61. pr. Rei vind. (*q*) L. 24. ff. A. R. D. (*r*) L. 7. §. 21. A. D. (*s*) L. 27. §. 1. A. R. D. (*t*) L. 27 §. 1. A. R. D. (*u*) §. 26. R. D. (*v*) L. 9. §. 3. ff. ad exhib. ibi: nam mutata forma prope interiit ſubſtantia rei. L. 26. R. D. L. 13. §. 1. V. S. L. 5. §. 1. de R. V. (*x*) L. 27. §. 1. Acq. rer. dom. (*y*) §. 21. Acq. poſſ. (*z*) L. 7. §. 7. A. R. Dom.

ita occupata ſit, ut in noſtra cuſtodia ſit poſita. Hinc notanter JCti Romani ajunt, *dominia rerum ex poſſeſſione naturali originem cepiſſe* *l*, quia per poſſeſſionem demum res ſub noſtra cuſtodia conſtituitur *m*.

Hinc jam apparet, nondum rem occupatam eſſe; adeoque nec noſtram dici poſſe: *I.* ſi animum ſaltem habemus rem occupandi, quia ſolo animo poſſeſſio non acquiritur *n*, adeoque nec dominium. *II.* Non ergo viſus ſolus ſufficit *o*. Nec *III.* per jactum teli res, quæ antea nullius fuit, in noſtra poteſtate conſtituitur *p*. E contrario, occupata cenſetur *IV.* fera, quæ laqueo capta ſe amplius extricare nequit *q*. *V.* Piſces in piſcinis, non vero in rivis privatis *r*. *VI.* Feræ in vivariis, non vero in ſylvis circumſeptis *s*. *VII.* Res hoſtiles, quæ intra fines noſtros pervenerunt *t*.

§. CCLV. Occupare, i. e. dominium acquirere poſſunt omnes, qui maturum judicium habent, & rem, quæ nullius eſt, animo ſibi habendi occupant; non ergo furioſi, nec infantes.

§. CCLVI. Verum, & per alios rem, quæ nullius eſt, occupare poſſumus. Quod variis modis contingere poteſt.

Primo enim liberæ perſonæ, quæ in piſcando, aucupando, venando, margaritas legendo, &c. operam ſuam aliis addixerunt, ſtatim quod acceperunt acquirunt ipſis, quibus operam navant *u*. Sane, poſſeſſionem per alios acquiri poſſe, JCti aſſerunt *v*. Ratio eſt, quia naturaliter homo hominis alterius volens volentis inſtrumentum eſſe *x*, i. e. ita de actionibus ſuis di-

---

(*l*) L. 1. §. 1. Acq. poſſ. (*m*) L. 3. §. 5. & §. 17. L. 1. or. L. 47. ff. Acq. poſſ. (*n*) Lib. 3. §. 3. Acq. poſſ. (*o*) Vid. jus meum contr. tit. de Acq. rer. dom. q. 1. (*p*) Vid. Ærod. Rer. jud. l. 5. c. 1. (*q*) §. 13. Inſt. Rer. div. (*r*) L. 3. §. 14. Acq. poſſ. (*s*) d. L. 3. §. 14. (*t*) Grot. L. 3. c. 6. §. 3. (*u*) Grot. L. 3. c. 6. §. 9. num. 1. (*v*) L. 49. §. fin. A. P. L. 34. §. 1. L. 1. §. 20. Eod. L. 53. ff. A. R. D. (*x*) Grot. L. 3. c. 6. §. 9. n. 1. L. 1. c. 15. §. 3. Grot. d. § 3.

diſponere poteſt, ut voluntas ſua ab alia pendeat. Atque hoc caſu actio non eſt agentis, ſed cauſæ; & commodum actionis non ad inſtrumentum pertinet, ſed ad cauſam.

§. CCLVII. *Secundo*, acquirimus dominium, etiam ignorantes, ſi res ab illis noſtro nomine occupatur, qui in poteſtate noſtra ſunt; nimirum, a ſervis; ac filiis familias [z]. Hinc verum non eſt, quod Grotius [a] ait, *diſcrimen, quod traditur in liberas perſonas, & ſerviles, circa acquiſitiones eſſe juris civilis, & ad acquiſitiones civiles pertinere*. Nam ſervus naturali ratione eſt inſtrumentum domini, quia omnes facultates naturales agendi ſervi alterius dominio ſubſunt; quod egregie teſtatur Democritus [b].

§. CCLVIII. *Tertio*, imperantes acquirunt omnia, quæ a ſubditis bello capiuntur; quia ſubditi ſunt inſtrumentum imperantium [c]: quicquid enim in bello agunt, jure, & nomine imperantis agunt. Hinc admitti non poteſt diſtinctio, quam Grotius affert, inter res mobiles, & immobiles: quaſi res *immobiles* demum captæ cedant Principi; *mobiles* autem, quæ extra miniſterium publicum capiuntur, occupanti [d]. Nam utrobique eadem eſt ratio. Cauſa belli ad imperantem pertinet; ſubditi ejus jure, & nomine agunt: quiquid igitur tanquam inſtrumentum imperantis occupant, non ſibi, ſed cauſæ acquirunt; adeoque ſubditi ſemper, quæ capiunt, actu bellico capiunt: quo caſu ipſe Grotius fatetur, capta acquiri imperanti [e].

§. CCLIX. *Quarto*, Tutores quoque, & curatores, (quibus naturali ratione defenſio earum perſonarum injuncta eſt, quæ ſe ipſas defendere, rebuſque ſuis præeſſe nequeunt) quæ occupant nomine pupillorum, &c. his acquirunt [f].

L 2 §. CCLX.

z) L. 1. §. 5. A. P. L. 4. L. 46. Eod. (*a*) d. c. 6. §. 9 n. 2. add. L. 1. c. 5. §. 3. (*b*) apud Grot. d. 3. 5. §. 3. (*c*) Grot. L. 1. cap. 5. (*d*) Grot. L. 3. cap. 6. §. 10. 11. 12. (*e*) d. c. 6. §. 9. 14. (*f*) L. 1. §. 3. §. 20. A. P.

§. CCLX. Occupari poſſunt RES NULLIUS, i. e. quæ in nullius bonis, & proprietate ſunt. Si enim alius jam occupavit, ei jus voluntate Creatoris (utpote qui cuique hominum propriam facultatem occupandi conceſſit) quæſitum eſt, quod illi abſque injuria auferri nequit.

§. CCLXI. Inter res, quæ NULLIUS dicuntur, *quædam* ita nullius eſſe, diximus, ut ipſa proprietas occupari poſſit; *quædam* ita, ut proprietas acquiri non poſſit, ſed ſolus uſus. In *illis* res ipſa per occupationem noſtra fit, in *his* uſus ſaltem.

§. CCLXII. Res, quæ ſua natura occupari non poſſunt, ſunt 1. mare; adeoque & aqua marina, alveus, & littora: 2. flumina publica; adeoque aqua profluens, alveus, & littora fluminis: 3. aer: & 4. via publica [g].

n. 1. MARE tribus partibus conſtat: *aqua marina*, *alveo*, *&* *littoribus*, de quarum occupatione quæri poteſt. *Aqua marina* occupari natura nequit, cujus rei rationem ſupra §. 219. expoſuimus.

Alveus maris itidem propter naturam rei occupari non poteſt. Res enim noſtra tunc demum fit, quando facultas naturalis nobis competit rei inſiſtendi: at per rei naturam poſſideri non poteſt alveus quamdiu aqua tegitur [h]. Quod adeo verum eſt, ut locus, quem mare inundat, deſinat eſſe meus, & fiat publicus [i].

Littora poſſunt quidem occupari ſua natura, quia aqua non perpetuo teguntur: at cum ad uſum maris neceſſaria ſint, eatenus in proprietatem venire non poſſunt. Hinc JCti dum mare, & littora ad res communes referunt, notanter addunt, *mare*, *&* *per hoc littora maris*: ut nimirum, littora communia ſint, *quatenus littora ad uſum maris pertinent*. Cum enim Creator maris uſum communem eſſe voluerit, ex medii neceſſitate ſequitur, etiam littorum uſum communem eſſe

(g) Vid. ſupr. §. 2. 7. & ſeq. (h) L. 12. §. 2. reb. aut jud. (i) L. p. ff. R. D.

eſſe voluiſſe, quia ſine littoribus uſus maris exerceri non poteſt.

Certum ergo eſt, mare occupari non poſſe, nec totum [k], nec pro parte [l].

n. 2. Eadem ratio eſt in FLUMINIBUS PUBLICIS. Nam hæc quoque conſtant ex *aqua profluente*, *alveo*, & *ripis*.

Aquam profluentem occupari non poſse, ſupra §. 218. oſtendimus.

Sed & *alveus* propter naturam rei, & quia poſſideri nequit [m], in proprietatem noſtram venire non poteſt [n]: adeo ut is, cujus ager inundatur, poſſeſſionem agri [o], & ſi flumen novum alveum facit, dominium quoque perdat [p]. Hinc JCtus ait, *impoſſibile eſſe ut alveus non ſit publicus, ſi flumen publicum eſt* [pp].

Ripas fluminis publici occupari non poſſe, vel ex eo conſtat, quia earum uſus ad uſum fluminis publici neceſſarius eſt; adeoque eadem ratio hic obtinet, quæ in littoribus; nimirum, quod occupari non poſſint, quatenus ad uſum fluminum pertinent.

Hinc jam facile colligitur, littora maris, ripas, ac alveum fluminis publici, *extra uſum publicum maris*, & *fluminum*, occupari natura poſſe. Sane, jure Romano, inſulæ in flumine natæ, & alvei derelicti, cedebant vicinis, quibus flumen pro limite datum eſt [q]. Sed & hodie littora (*de Strand*) in feudum dari ſolent nobilibus, qui prædia mari vicina poſſident.

n. 3. AER quoque occupari per rerum naturam nequit: uſus enim aeris omnibus hominibus patet. Hinc unuſquiſque aucupium in quocumque loco, etiam alieno, exercere poteſt; cuique licet ædes ſuas tollere in infi-

(*k*) Grot. l. 2. c. 2. §. 3. c. 3. §. 8. 9. (*l*) Diſsent. Grot. d. c. 2. §. 3. d. c. 3. §. 10. 11. 12. (*m*) d. L. 12. (*n*) Vid. ſup. §. 220. (*o*) L. 3. §. 17. L. 30. §. 3. A. P. (*p*) L. p. ff. R. D. (*pp*) L. 1. §. 7. de flum. arg. l. pen. Rer. D. (*q*) Vid. ſup. §. 222.

infinitum, nec alius ædificantem prohibere poteſt, &c. [r]

n. 4. Denique VIA PUBLICA quoque occupari, i. e. tranſitus impediri nequit; quia jus tranſeundi per vicina territoria eſt jus commune hominum [s], quod nemo eis auferre poteſt.

n. 5. In his igitur rebus, quæ ſua natura occupari, i. e. in ſingulorum dominium venire non poſſunt, uſus neceſſario omnibus hominibus *communis* eſt, quia nemo eſt, qui jus prohibendi alios ſibi arrogare poſſit (§. 216.). De littoribus ait JCtus, ea nullius eſſe, & ideo omnibus vacare [t]. Atque hæc ratio eſt: cur hæ res dicantur *publice Jure Gentium*, quia omnibus gentibus patent, nec ullus hominum ab hoc uſu excludi poteſt. (*d.* §. 216.)

n. 6. Equidem IMPERIUM in has res, quarum proprietas naturali ratione noſtra fieri nequit, occupapari poteſt; cujus effectus eſt, quod imperans legem dicere poſſit circa uſum illarum rerum, quatenus non pertinent ad uſum publicum. Sic Leges Romanæ prohibuerunt, ne littora occupari poſſint, etiam extra uſum maris; ne ædificia ibi ponere liceat abſque Prætoris conſenſu, &c. [u]

§. CCLXIII. Ad res, quæ NULLIUS ſunt, at occupari poſſunt, omnes reliquæ res referuntur, quæ ſua natura in ſingulorum proprietatem venire poſſunt, & quæ ab aliis nondum occupatæ ſunt, vel in aliorum dominio eſſe deſierunt.

n. 1. Tales res, quæ in dominium nondum pervenerunt, ſunt *I.* feræ [v], quæ ſcilicet ſua natura non niſi vi in noſtra poteſtate manent [x]. Hæ igitur ubicunque capiuntur, etiam in alieno, fiunt capientis [y]. Cur ergo domino fundi datur actio injuriarum contra capientem, ſi hic ſuo jure utitur, & feram, quæ nul-

---

(*r*) Vid. ſup. §. 217. (*s*) Vid. ſup. §. 225. (*t*) Lib. 51. ff. Contr. emt. (*u* Vid. ſup. §. 228. 238. (*v*) L. 14. ff. A. R. D. junct. L. 1. Eod. (*x*) L. 1. §. 1. L. 3. A. P. L. 2. Pro ſuo (*y*) Vid. ſupr. §. 217. & L. 13. ff. de injur.

nullius eſt, occupando ſuam facit z? Reſp. Duo hic ſunt actus: 1. occupatio feræ, quæ licita eſt, quia hactenus domino (cujus fera nunquam fuit) non fit injuria: 2. ingreſſus in alienum fundum invito domino; qui actus eſt illicitus. Ingrediens enim contra jus domini agit, adeoque propter hanc injuriam conveniri actione injuriarum poteſt. [a]

Ex his principiis ſolvitur antinomia, quæ hactenus extricata nondum eſt, inter L. 9. §. 5. ff. Uſufr. & l. 26. ff. Uſur. In *priori* Ulpian. ait, *venationis quoque uſum pertinere ad fructuarium:* in poſteriori Julianus aſſerit, *venationem non eſſe fructum fundi.* Utrumque verum eſt: feræ enim non ſunt utilitas, quæ ex fundo provenit; adeoque recte Julianus ait, venationem non eſſe fructum fundi: at quia feræ ſunt res nullius, fructuarius ſi feram capit, eam ſuam facit jure gentium. Neque domino fit injuria, quia fera nunquam in proprietate domini fuit; quæ ratio diſerte a Tryphonino allegatur [b]; *uſufructuarium venari in ſaltibus, vel montibus poſſeſſionis, probe dicitur; nec aprum, aut cervum, quem ceperit, NB. proprium domini capit; ſed fructus aut jure civili* (nimirum quatenus ex fundo proveniunt) *aut gentium* (quatenus rem nullius occupat) *ſuos facit.*

n. 2. *II.* Res quoque nullius ſunt (adeoque occupatione noſtræ fiunt) (α) *inventa in littore* [c], (β) *theſaurus*, qui eſt vetus depoſitio pecuniæ, cujus non extat memoria, ita ut jam dominum non habeat [d]; cedit igitur inventori tanquam res nullius, quia paria ſunt, non eſſe hominum, & non apparere; idque verum eſt, ſive in ſuo, ſive in alieno inveniat.

Jure Romano 1. domino loci, ſive publici, ſive privati, dimidia tribuitur. 2. Si quis data opera, in alie-

(z) L. 13. ff. injur. §. 12. Inſtit. Rer. div. (a) d. Lib. 13. Conf. Nov. Leon. 56. (b) L. 62. ff. uſufr. (c) §. 18. de Rer. L. 4. ff. Eod. (d) L. 31. §. 1. de A. R. D. §. 12. Inſt. Rer. div

no loco, vel ſacro, theſaurum quæſivit, portio inventoris in pœnam fiſco tribuitur. 3. Si quis vetitis artibus theſaurum, etiam in ſuo, quæſivit, fiſco cedit *e*.

(γ) *Res pro derelicto habita f*. Cum enim dominus ex mente rem abjiciat, ut in numero rerum ſuarum eſſe nolit, res redit in priſtinum ſtatum, i. e. fit nullius. Ad *derelicta* pertinent etiam ea, quæ in tempeſtate navis levandæ cauſa ejiciuntur *g*; niſi ejiciens expreſse declareret, ſe hoc animo, ut ſi ſalvus foret, haberet, ejeciſſe: hoc enim caſu inventor, cui de eo conſtat, & rem non reſtituit, furti tenetur *h*.

Non vero *pro derelictis* habentur quæ de rheda currente non intelligentibus dominis cadunt; nec quæ levandæ navis cauſa in tempeſtate ejiciuntur: ſi ſcilicet dominus declaret, eo animo ſe abjicere *hh*.

(δ) *Adeſpota*, ſeu res hero carentes *i*.

§. CCLXIV. Species occupationis *II*. eſt SPECIFICATIO; quando, nimirum, ex aliena materia noſtro nomine novam ſpeciem conficimus *ii*.

Equidem nota eſt diſſenſio Scholarum apud Romanos. *Sabinus*, & *Caſſius* ſtatuerunt, dominum materiæ etiam dominum eſſe ſpeciei, quæ ex materia facta eſt; quia ſine materia nulla ſpecies effici poſſit *k*. Econtrario *Nerva*, & *Proculus* docuerunt, eum eſſe dominum, qui fecerit, quia quod factum eſt, i. e. nova ſpecies antea nullius fuit.

n. 1. *Paulus*, aliique, mediam ſententiam amplexi ſunt diſtinguendo, an ſpecies nova ad priſtinam materiam reverti poſſit, an non. *Priori caſu*, dixere, pri-

---

(*e*) L. un. C. de theſaur. §. 39. Inſt. R. D. (*f*) §. 46. Inſt. R. D. L. 53. §. 10. furt. Par. hyp. Inſtit. tit. de R. D. §. 60. 61. (*g*) L. 43. §. 11. furt. (*h*) ibid. Conf. §. 47. 48. R. D. qui ex d. L. 43. explicari debent. (*hh*) d. L. 41. §. 11. d. §. 48. (*i*) Gr. L. 2. c. 8. §. 5. 6. 7. (*ii*) §. 25. Inſt. R. D. L. 7. §. 7. A. R. D. L. 7. §. 5. A. R. D L. 27. §. 1. eod. L. 27. §. 21. A. Poſſ. (*K*) L. 7. §. 7. A. R. D. Grot. L. 2. c. 3. §. 3.

priſtinam formam mutatam quidem eſse, ſed non exſtinctam [m]; rem eandem manere [n]: indeque rem priori domino ſalvam eſse [o]. *Poſteriori caſu* rem ipſam quodammodo extingui, & interire putarunt [p], novamque ſpeciem (quæ antea nullius fuit [q]) facto facientis demum incipere eſse in rerum natura [r]; & nihil proinde hic eſſe, quod priſtinus dominus vere ſuum dicere poſſit [s]: indeque concludunt, dominium rei per ſpecificationem acquiri facienti [t].

Atque hanc mediam ſententiam approbavit Juſtinianus, eique vim legis perpetuæ dedit [u].

n. 2. Equidem de *poſteriori caſu*, quando ſcilicet forma rei ita mutata eſt, ut ad priſtinam ſpeciem reverti non poſſit, ratio naturæ certa eſt. Nam 1. verum eſt, ſpeciem priorem in perpetuum deſiiſſe [v], eoque omne jus prioris domini in illam ſpeciem extinctum eſse: quod plenius demonſtrabimus infra, ubi de modis amittendi dominii agetur. 2. Certum eſt, novam ſpeciem nunquam prioris domini fuiſse [x]; facto enim alterius demum in rerum natura eſse incipit [y], cum antea nullius fuerit [z]. Si proinde dominus ille materiam vindicaret, ſimul vindicaret novam hanc ſpeciem, quæ ante nunquam ejus fuit. Sane, 3. res aliter exitum habere non poteſt: duo hic concurrunt jura, jus materiæ, & jus formæ; in illam ſolus dominus, in hanc ſolus faciens jus habet: utrique res tribui non poteſt. In hoc igitur jurium concurſu, merito præfertur dominus for-

(*m*) L. 24. A. R. D. (*n*) L. 76. judic. (*o*) L. 9. §. 3. ad exhib. L. 7. §. 7. A. R. D. L. 5. §. 1. R. V. (*p*) L. 9. §. 3. Ad exhib. §. 26. R. D. L. 13. §. 1. V. S. L. 5. §. 1. Rei vind. arg. L. 26. ff. de judic. Lib. 6. §. 1. aur. leg. L. 23. §. 5. R. V. aliam rem factam eſſe, ibid. L. 26. §. 1. A. R. D. L. 61. pr. Rei vind. (*q*) L. 24. ff. A. R. D. (*r*) L. 7. §. 21. A. D. (*s*) L. 27. §. 1. A. R. D. (*t*) L. 27 §. 1. A. R. D. (*u*) §. 26. R. D. (*v*) L. 9. §. 3. ff. ad exhib. ibi: nam mutata forma prope interiit ſubſtantia rei. L. 26. R. D. L. 13. §. 1. V. S. L. 5. §. 1. de R. V. (*x*) L. 27. §. 1. Acq. rer. dom. (*y*) §. 21. Acq. poſſ. (*z*) L. 7. §. 7. A. R. Dom.

ficia ibi poſita [r], cedunt occupanti, &c. [s]. Porro mare [t], ejuſque alveum [u], nullius eſſe, ſtatuunt; indeque concludunt, omnia incrementa fluvialia fieri occupantis [v]. Denique ideo novam ſpeciem fieri facientis, docent; *quia id, quod factum eſt, antea nullius fuit* [x].

Cum ergo probatum ſit, jus occupandi ex voluntate Creatoris cuique hominum quæſitum eſſe, ſponte inde ſequitur, id, quod occupamus, noſtrum fieri, & alios homines rem a me occupatam auferre mihi non poſſe. Everterent enim *actionem Creatoris*, & factum creatoris; prohiberent *motus* a creatore cuique hominum inditos; impedirent *finem*, quem Creator agendo ſibi propoſuit; tollerent *media* ad obtinendum finem neceſſaria; inculparent *perfectiones divinas*, quaſi Deus fruſtra aliquid feciſſet; & denique improbarent id, quod *apud omnes gentes* pro licito habetur [z]. Hinc alibi probavimus, furta, i. e. contrectationes fraudulentas rerum ab aliis occupatarum, communi gentium calculo improbari [y].

§. CCXLIV. *Cauſa* igitur *dominii*, ſive originarii, ſive derivativi, eſt jus naturæ, i. e. voluntas Creatoris, qui cuique hominum facultatem conceſſit res hujus terræ occupandi, ſuaſque faciendi, & de occupatis diſponendi.

§. CCXLV. *Subjectum dominii* ſunt homines ratione præditi: unde dominium acquirere non poſſunt bruta, infantes, furioſi, ſumme ebrii, &c. deficit enim animus ſibi tenendi.

§. CCXLVI. *Objectum* ſunt res corporales, quæ in proprietatem venire poſſunt, mobiles, & immobiles [z]: non vero res incorporales; nec jura univerſitatis, niſi qua-

(r) Lib. 14. A. R. D. (s) Vid. ſupr. §. 221. n. 1. (t) d. §. 5. L. 30. §. fin. A. R. D. (u) §. 1. Inſt. Rer. div. (v) Vid. ſupr. §. 220. ſeq. (x) Lib. 7. §. 7. A. R. D. (y) Grot. L. 1. c. 1. §. 10. n. 4. ibique not. (z) L. 1. pr. & §. 1. R. V. §. 1. in fin. Inſtit. de Act.

quatenus corpori cohærent [a]; nec res natura communes [b].

§. CCXLII. *Effectus* dominii acquiſiti *intuitu domini* ſunt, 1. ut quilibet homo de re occupata pro lubitu diſponere, eamque in alium transferre poſſit. Cum enim omne jus in illam rem ſit penes ſolum occupantem, nemini injuria fit illa diſpoſitione, & nemo jus contradicendi ſibi arrogare poteſt. Atque hoc principio nititur regula illa JCtorum, *nihil tam naturale eſſe, quam voluntatem domini rem ſuam in alium transferre volentis, ratam habere*. 2. Quod omnia licita ſint, ſine quibus diſpoſitio illa exitum habere nequit; adeoque dominus defendere poteſt rem ſuam contra vim aliorum, etiam cum internecione vim inferentis, ſi aliter defendere nequit: immo & vindicare, & repetere eam poteſt a quocunque, qui rem illam ſine cauſa tenet.

n. 1. Actio, quæ ex dominio oritur, JCtis dicitur *rei vindicatio* [c]: per quam rem ipſam, ejuſque dominium a quocunque poſſeſſore vindicamus, cum fructibus pendentibus, utpote qui ſunt pars rei.

n. 2. Si fama mihi compertum eſt, rem meam penes alium, qui forte id negat, exiſtere, jure naturali quoque *actio* mihi competit *ad exhibendum*; idque ex medii neceſſitate. Rem enim meam vindicare non poſſum, niſi prævia exhibitione conſtet, eam meam eſſe; unde hæc actio præparatoria rei vindicationis dicitur [d].

n. 3. Equidem Dominus jure naturæ præterea a poſſeſſore rei ſuæ etiam fructus ſeparatos, conſumtos, percipiendos; omneque id, quod intereſt, repetere, immo ad omne damnum culpa, vel dolo in re datum, agere poteſt: at hæ actiones non ſunt reales, nec ex jure in re oriuntur, quia fructus ſeparati, &c. nunquam mei fuere; ſed hæ præſtationes ſequuntur vel ex

(a) L. 56. ff. R. V. (b) Vide ſupra § 216. ſeq. (c) Tot. tit. ff. Rei vind. (d) Tot. tit. ad exhibend.

ex delicto, vel ex variis cauſarum figuris. Jure Romano tamen cautum eſt *e*, ut in judicis arbitrio ſit, ſi poſſeſſor ad mandatum non reſtituat, etiam de illis judicare. Unde *rei vindicatio* dicitur arbitraria.

§. CCXLVIII. *Effectus* dominii *intuitu aliorum* eſt, ut [*a*] illi facultatem pro lubitu de re mea diſponendi impedire, & turbare nequeant. Sane, cum Deus cuique hominum facultatem dederit rem occupandi, & de re illa diſponendi, alii facultatem hanc a Creatore conceſſam turbare, & hoc jus naturali ratione quæſitum occupanti auferre abſque injuria non poſſunt; quia conceſſionem divinam interverterent, & jus ſuum cuique non tribuerent. [*b*] Ut ſi rem alterius, etiam bona fide, tenent, eam domino reſtituere teneantur, quia jus alienum tenent.

Hæc autem reſtituendi neceſſitas deſinit ſi poſſeſſor rem hanc alienam non amplius tenet, ſed eam, etiam pendente lite, alienat. Actor enim rem vindicare non poteſt, niſi a poſſeſſore; & reus reſtituere per rerum naturam non poteſt rem, quam non tenet. (*Vid.* §. *præced.*)

§. CCXLIX. Ultimo loco notandum eſt, dominium acquiri poſſe vel plene, vel ſub certis legibus; v. gr. (*a*) ſub lege cenſus; unde bona cenſitica, emphyteutica, &c. (*b*) ſub lege fidelitatis, & ſervitiorum; quo pertinent feuda. Atque hæc negotia valent juxta leges pacti *f*.

De modis amittendi dominii infra *ſectione finali* agemus.

§. CCL. Dominium, ſeu rei proprietatem, jure naturæ variis acquirimus mediis; & quidem 1. ex facto noſtro, 2. jure rei noſtræ, 3. per continuationem familiæ, i. e. jure ſucceſſionis ab inteſtato; non vero 4. per

(*e*) L. 10. uſur. L. 25. §. 8. Ædil. edict. L. 68. R. V. Laut. Com. p. 117. (*f*) Par. in hyp. Inſt. tit. Loc. cond. §. 6. Grot. L. 2. 9. 6. §. 1. §. 9. & §. 14. & c. 8. §. 1.

4. per præſcriptionem, nedum 5. per teſtamentum. De quibus ſingulis nunc agemus.

SECTIO I.

De acquiſitione dominii ex Facto noſtro.

§. CCLI. FACTO noſtro dominium acquirimus, 1. *occupatione* rei, quæ nullius eſt: 2. *ſpecificatione;* quo etiam pertinet *confuſio*, & *commixtio*: 3. *occupatione* rei hoſtilis, 4. *perceptione fructuum* ex re aliena: 5. *traditione.*

§. CCLII. *Primo* igitur jus in re acquirimus *per occupationem rei nullius*. OCCUPATIO eſt actus, quo rem, quæ nullius eſt, in poteſtatem, & cuſtodiam ea intentione redigimus, *ut res ipſa noſtra ſit* [g].

§. CCLIII. In præcedentibus demonſtravimus, ab initio rerum omnes res hujus terræ fuiſſe nullius, i. e. in nullius bonis, & proprietate (§. 142.) adeoque unicuique jus competiiſſe res illas occupandi, eaſque ſuas faciendi, (§. 143.). Certum igitur eſt, occupationem eſſe modum acquirendi naturalem. Unde JCti Romani quoque eam retulerunt ad jus gentium, quod cum ipſo genere humano ortum eſt [h]. Hæc occupatio recte dicitur acquiſitio originaria [i], quia in primo hominum ſtatu hic modus unicus fuit, quo res in proprietatem hominum tranſiit.

§. CCLIV. Requiritur autem ad hanc acquiſitionem, ut res in poteſtate noſtra corporali ſit conſtituta, ita ut facultatem naturalem habeamus rei inſiſtendi. Nam per dominium intelligimus facultatem pro lubitu de re diſponendi, eam perdendi, &c. [k]. Hanc facultatem in actum deducere non poſſumus, niſi res

(g) L. 55. ff. de A. R. E. junct. §. 11. Inſt. de R. D. Par. Hyp. Inſt. tit. de R. D. §. 19 (*h*) L. 1. pr. ff. A. R. D. (*i*) Grot. L. 3. c. 2. §. 1. (k) Lib. 21. C. Mand.

ita occupata ſit, ut in noſtra cuſtodia ſit poſita. Hinc notanter JCti Romani ajunt, *dominia rerum ex poſſeſſione naturali originem cepiſſe* l, quia per poſſeſſionem demum res ſub noſtra cuſtodia conſtituitur m.

Hinc jam apparet, nondum rem occupatam eſſe; adeoque nec noſtram dici poſſe: *I.* ſi animum ſaltem habemus rem occupandi, quia ſolo animo poſſeſſio non acquiritur n, adeoque nec dominium. *II.* Non ergo viſus ſolus ſufficit o. Nec *III.* per jactum teli res, quæ antea nullius fuit, in noſtra poteſtate conſtituitur p. E contrario, occupata cenſetur *IV.* fera, quæ laqueo capta ſe amplius extricare nequit q. *V.* Piſces in piſcinis, non vero in rivis privatis r. *VI.* Feræ in vivariis, non vero in ſylvis circumſeptis s. *VII.* Res hoſtiles, quæ intra fines noſtros pervenerunt t.

§. CCLV. Occupare, i. e. dominium acquirere poſſunt omnes, qui maturum judicium habent, & rem, quæ nullius eſt, animo ſibi habendi occupant; non ergo furioſi, nec infantes.

§. CCLVI. Verum, & per alios rem, quæ nullius eſt, occupare poſſumus. Quod variis modis contingere poteſt.

Primo enim liberæ perſonæ, quæ in piſcando, aucupando, venando, margaritas legendo, &c. operam ſuam aliis addixerunt, ſtatim quod acceperunt acquirunt ipſis, quibus operam navant u. Sane, poſſeſſionem per alios acquiri poſſe, JCti aſſerunt v. Ratio eſt, quia naturaliter homo hominis alterius volens volentis inſtrumentum eſſe x, i. e. ita de actionibus ſuis di-

(*l*) L. 1. §. 1. Acq. poſſ. (*m*) L. 3. §. 3. & §. 13. L. 1. ff. Acq. poſſ. (*n*) Lib. 3. §. 3. Acq. poſſ. (*o*) Vid. L. 47. ff. Acq. poſſ. (*p*) Vid. Ærodi. Rer. jud. l. 5. c. 1. (*q*) §. 13. Inſt. Rer. div. (*r*) L. 3. §. 14. Acq. poſſ. (*s*) d. L. 3. §. 14. (*t*) Grot. L. 3. c. 6. §. 3. (*u*) Grot. L. 3. c. 6. §. 9. num. 1. (*v*) L. 49. §. fin. A. P. L. 34. §. 1. L. 1. §. 20. Eod. L. 53. ff. A. R. D. (*x*) Grot. L. 3. c. 6. §. 9. n. 1. L. 1. c. 15. §. 3. Grot. d. §. 3.

jus meum conter. tit. de Acq. rer. dom. q. 1.

diſponere poteſt, ut voluntas ſua ab alia pendeat. Atque hoc caſu actio non eſt agentis, ſed cauſæ; & commodum actionis non ad inſtrumentum pertinet, ſed ad cauſam.

§. CCLVII. *Secundo*, acquirimus dominium, etiam ignorantes, ſi res ab illis noſtro nomine occupatur, qui in poteſtate noſtra ſunt; nimirum, a ſervis, ac filiis familias [z]. Hinc verum non eſt, quod Grotius [a] ait, *diſcrimen, quod traditur in liberas perſonas, & ſerviles, circa acquiſitiones eſſe juris civilis, & ad acquiſitiones civiles pertinere*. Nam ſervus naturali ratione eſt inſtrumentum domini, quia omnes facultates naturales agendi ſervi alterius dominio ſubſunt; quod egregie teſtatur Democritus [b].

§. CCLVIII. *Tertio*, imperantes acquirunt omnia, quæ a ſubditis bello capiuntur; quia ſubditi ſunt inſtrumentum imperantium [c]: quicquid enim in bello agunt, jure, & nomine imperantis agunt. Hinc admitti non poteſt diſtinctio, quam Grotius affert, inter res mobiles, & immobiles: quaſi res *immobiles* demum captæ cedant Principi; *mobiles* autem, quæ extra miniſterium publicum capiuntur, occupanti [d]. Nam utrobique eadem eſt ratio. Cauſa belli ad imperantem pertinet; ſubditi ejus jure, & nomine agunt: quicquid igitur tanquam inſtrumentum imperantis occupant, non ſibi, ſed cauſæ acquirunt; adeoque ſubditi ſemper, quæ capiunt, actu bellico capiunt: quo caſu ipſe Grotius fatetur, capta acquiri imperanti [e].

§. CCLIX. *Quarto*, Tutores quoque, & curatores, (quibus naturali ratione defenſio earum perſonarum injuncta eſt, quæ ſe ipſas defendere, rebuſque ſuis præeſſe nequeunt) quæ occupant nomine pupillorum, &c. his acquirunt [f].

 §. CCLX.

z) L. 1. §. 5. A. P. L. 4. L. 46. Eod. (*a*) d. c. 6. §. 9 n. 2. add. L. 1. c. 5. §. 3. (*b*) apud Grot. d. 3./5. §. 3. (*c*) Grot. L. 1. cap. 5. (*d*) Grot. L. 3. cap. 6. §. 10. 11. 12. (*e*) d. c. 6. §. 9. 14. (*f*) L. 1. §. 3. §. 20. A. P.

§. CCLX. Occupari poſſunt RES NULLIUS, i. e. quæ in nullius bonis, & proprietate ſunt. Si enim alius jam occupavit, ei jus voluntate Creatoris (utpote qui cuique hominum propriam facultatem occupandi conceſſit) quæſitum eſt, quod illi abſque injuria auferri nequit.

§. CCLXI. Inter res, quæ NULLIUS dicuntur, *quædam* ita nullius eſſe, diximus, ut ipſa proprietas occupari poſſit; *quædam* ita, ut proprietas acquiri non poſſit, ſed ſolus uſus. In *illis* res ipſa per occupationem noſtra fit, in *his* uſus ſaltem.

§. CCLXII. Res, quæ ſua natura occupari non poſſunt, ſunt 1. mare; adeoque & aqua marina, alveus, & littora: 2. flumina publica; adeoque aqua profluens, alveus, & littora fluminis: 3. aer: & 4. via publica [g].

n. 1. MARE tribus partibus conſtat: *aqua marina*, *alveo*, *&* *littoribus*, de quarum occupatione quæri poteſt. *Aqua marina* occupari natura nequit, cujus rei rationem ſupra §. 219. expoſuimus.

Alveus maris itidem propter naturam rei occupari non poteſt. Res enim noſtra tunc demum fit, quando facultas naturalis nobis competit rei inſiſtendi: at per rei naturam poſſideri non poteſt alveus quamdiu aqua tegitur [h]. Quod adeo verum eſt, ut locus, quem mare inundat, deſinat eſſe meus, & fiat publicus [i].

Littora poſſunt quidem occupari ſua natura, quia aqua non perpetuo teguntur: at cum ad uſum maris neceſſaria ſint, eatenus in proprietatem venire non poſſunt. Hinc JCti dum mare, & littora ad res communes referunt, notanter addunt, *mare*, *&* *per hoc littora maris*: ut nimirum, littora communia ſint, *quatenus littora ad uſum maris pertinent*. Cum enim Creator maris uſum communem eſſe voluerit, ex medii neceſſitate ſequitur, etiam littorum uſum communem eſſe

(g) Vid. ſupr. §. 2. 7. & ſeq. (h) L. 12. §. 2. reb. aut jud. (i) L. p. ff. R. D.

eſſe voluiſſe, quia ſine littoribus uſus maris exerceri non poteſt.

Certum ergo eſt, mare occupari non poſſe, nec totum [k], nec pro parte [l].

n. 2. Eadem ratio eſt in FLUMINIBUS PUBLICIS. Nam hæc quoque conſtant ex *aqua profluente*, *alveo*, *&* *ripis*.

Aquam profluentem occupari non poſse, ſupra §. 218. oſtendimus.

Sed & *alveus* propter naturam rei, & quia poſſideri nequit [m], in proprietatem noſtram venire non poteſt [n]: adeo ut is, cujus ager inundatur, poſſeſſionem agri [o], & ſi flumen novum alveum facit, dominium quoque perdat [p]. Hinc JCtus ait, *impoſſibile eſſe ut alveus non ſit publicus, ſi flumen publicum eſt* [pp].

Ripas fluminis publici occupari non poſſe, vel ex eo conſtat, quia earum uſus ad uſum fluminis publici neceſſarius eſt; adeoque eadem ratio hic obtinet, quę in littoribus; nimirum, quod occupari non poſſint, quatenus ad uſum fluminum pertinent.

Hinc jam facile colligitur, littora maris, ripas, ac alveum fluminis publici, *extra uſum publicum maris*, & *fluminum*, occupari natura poſſe. Sane, jure Romano, inſulæ in flumine natæ, & alvei derelicti, cedebant vicinis, quibus flumen pro limite datum eſt [q]. Sed & hodie littora (*de Strand*) in feudum dari ſolent nobilibus, qui prædia mari vicina poſſident.

n. 3. AER quoque occupari per rerum naturam nequit: uſus enim aeris omnibus hominibus patet. Hinc unuſquiſque aucupium in quocumque loco, etiam alieno, exercere poteſt; cuique licet ædes ſuas tollere in infi-

---

(*K*) Grot. l. 2. c. 2. §. 3. c. 3. §. 8. 9. (*l*) Diſsent. Grot. d. c. 2. §. 3. d. c. 3. §. 10. 11. 12. (*m*) d. L. 12. (*n*) Vid. ſup. §. 220. (*o*) L. 3. §. 17. L. 30. §. 3. A. P. (*p*) L. p. ff. R. D. (*pp*) L. 1. §. 7. de flum. arg. l. pen. Rer. D. (*q*) Vid. ſup. §. 222.

infinitum, nec alius ædificantem prohibere poteſt, &c. r

n. 4. Denique VIA PUBLICA quoque occupari, i. e. tranſitus impediri nequit; quia jus tranſeundi per vicina territoria eſt jus commune hominum [s], quod nemo eis auferre poteſt.

n. 5. In his igitur rebus, quæ ſua natura occupari, i. e. in ſingulorum dominium venire non poſſunt, uſus neceſſario omnibus hominibus *communis* eſt, quia nemo eſt, qui jus prohibendi alios ſibi arrogare poſſit (§. 216.). De littoribus ait JCtus, ea nullius eſſe, & ideo omnibus vacare [t]. Atque hæc ratio eſt: cur hæ res dicantur *publicæ Jure Gentium*, quia omnibus gentibus patent, nec ullus hominum ab hoc uſu excludi poteſt. (*d.* §. 216.)

n. 6. Equidem IMPERIUM in has res, quarum proprietas naturali ratione noſtra fieri nequit, occupapari poteſt; cujus effectus eſt, quod imperans legem dicere poſſit circa uſum illarum rerum, quatenus non pertinent ad uſum publicum. Sic Leges Romanæ prohibuerunt, ne littora occupari poſſint, etiam extra uſum maris; ne ædificia ibi ponere liceat abſque Prætoris conſenſu, &c. [u]

§. CCLXIII. Ad res, quæ NULLIUS ſunt, at occupari poſſunt, omnes reliquæ res referuntur, quæ ſua natura in ſingulorum proprietatem venire poſſunt, & quæ ab aliis nondum occupatæ ſunt, vel in aliorum dominio eſſe deſierunt.

n. 1. Tales res, quæ in dominium nondum pervenerunt, ſunt *I.* feræ [v], quæ ſcilicet ſua natura non niſi vi in noſtra poteſtate manent [x]. Hæ igitur ubicunque capiuntur, etiam in alieno, fiunt capientis [y]. Cur ergo domino fundi datur actio injuriarum contra capientem, ſi hic ſuo jure utitur, & feram, quæ nul-

(*r*) Vid. ſup. §. 217. (*s*) Vid. ſup. §. 225. (*t*) Lib. 51. ff. Contr. emt. (*u* Vid. ſup. §. 228. 238. (*v*) L. 14. ff. A. R. D. junct. L. 1. Eod. (*x*) L. 1. §. 1. L. 3. A. P. L. 2. Pro ſuo (*y*) Vid. ſupr. §. 217. & L. 13. ff. de injur.

nullius eſt, occupando ſuam facit z? Reſp. Duo hic ſunt actus: 1. occupatio feræ, quæ licita eſt, quia hactenus domino (cujus fera nunquam fuit) non fit injuria: 2. ingreſſus in alienum fundum invito domino; qui actus eſt illicitus. Ingrediens enim contra jus domini agit, adeoque propter hanc injuriam conveniri actione injuriarum poteſt. [a]

Ex his principiis ſolvitur antinomia, quæ hactenus extricata nondum eſt, inter L. 9. §. 5. ff. Uſufr. & l. 26. ff. Uſur. In *priori* Ulpian. ait, *venationis quoque uſum pertinere ad fructuarium:* in poſteriori Julianus aſſerit, *venationem non eſſe fructum fundi*. Utrumque verum eſt: feræ enim non ſunt utilitas, quæ ex fundo provenit; adeoque recte Julianus ait, venationem non eſſe fructum fundi: at quia feræ ſunt res nullius, fructuarius ſi feram capit, eam ſuam facit jure gentium. Neque domino fit injuria, quia fera nunquam in proprietate domini fuit; quæ ratio diſerte a Tryphonino allegatur [b]; *uſufructuarium venari in ſaltibus, vel montibus poſſeſſionis, probe dicitur; nec aprum, aut cervum, quem ceperit, NB. proprium domini capit; ſed fructus aut jure civili* (nimirum quatenus ex fundo proveniunt) *aut gentium* (quatenus rem nullius occupat) *ſuos facit*.

n. 2. *II.* Res quoque nullius ſunt (adeoque occupatione noſtræ fiunt) (α) *inventa in littore* [c], (β) *theſaurus*, qui eſt vetus depoſitio pecuniæ, cujus non extat memoria, ita ut jam dominum non habeat [d]; cedit igitur inventori tanquam res nullius, quia paria ſunt, non eſſe hominum, & non apparere; idque verum eſt, ſive in ſuo, ſive in alieno inveniat.

Jure Romano 1. domino loci, ſive publici, ſive privati, dimidia tribuitur. 2. Si quis data opera, in alie-

 no

(z) L. 13. ff. injur. §. 12. Inſtit. Rer. div. (a) d. Lib. 13. Conf. Nov. Leon. 56. (b) L. 62. ff. uſufr. (c) §. 18. de Rer. L. 4. ff. Eod. (d) L. 31. §. 1. de A. R. D. §. 12. Inſt. Rer. div

no loco, vel ſacro, theſaurum quæſivit, portio inventoris in pœnam fiſco tribuitur. 3. Si quis vetitis artibus theſaurum, etiam in ſuo, quæſivit, fiſco cedit *e*.

(γ) *Res pro derelicto habitæ f*. Cum enim dominus ex mente rem abjiciat, ut in numero rerum ſuarum eſſe nolit, res redit in priſtinum ſtatum, i. e. fit nullius. Ad *derelicta* pertinent etiam ea, quæ in tempeſtate navis levandæ cauſa ejiciuntur *g*; niſi ejiciens expreſſe declareret, ſe hoc animo, ut ſi ſalvus foret, haberet, ejeciſſe: hoc enim caſu inventor, cui de eo conſtat, & rem non reſtituit, furti tenetur *h*.

Non vero *pro derelictis* habentur quæ de rheda currente non intelligentibus dominis cadunt; nec quæ levandæ navis cauſa in tempeſtate ejiciuntur: ſi ſcilicet dominus declaret, eo animo ſe abjicere *hh*.

(δ) *Adeſpota*, ſeu res hero carentes *i*.

§. CCLXIV. Species occupationis *II*. eſt SPECIFICATIO; quando, nimirum, ex aliena materia noſtro nomine novam ſpeciem conficimus *ii*.

Equidem nota eſt diſſenſio Scholarum apud Romanos. *Sabinus*, & *Caſſius* ſtatuerunt, dominum materiæ etiam dominum eſſe ſpeciei, quæ ex materia facta eſt; quia ſine materia nulla ſpecies effici poſſit *k*. Econtrario *Nerva*, & *Proculus* docuerunt, eum eſſe dominum, qui fecerit, quia quod factum eſt, i. e. nova ſpecies antea nullius fuit.

n. 1. *Paulus*, aliique, mediam ſententiam amplexi ſunt diſtinguendo, an ſpecies nova ad priſtinam materiam reverti poſſit, an non. *Priori caſu*, dixere, pri-

(*e*) L. un. C. de theſaur. §. 39. Inſt. R. D. (*f*) §. 46. Inſt. R. D. L. 53. §. 10. furt. Par. hyp. Inſtit. tit. de R. D. §. 60. 61. (*g*) L. 43. §. 11. furt. (*h*) ibid. Conf. §. 47. 48. R. D. qui ex d. L. 43. explicari debent. (*hh*) d. L. 41. §. 11. d. §. 48. (*i*) Gr. L. 2. c. 8. §. 5. 6. 7. (*ii*) §. 25. Inſt. R. D. L. 7. §. 7. A. R. D. L. 7. §. 7. A. R. D L. 27. §. 1. eod. L. 27. §. 21. A. Poſſ. (*K*) L. 7. §. 7. A. R. D. Grot. L. 2. c. 3. §. 3.

priſtinam formam mutatam quidem eſse, ſed non exſtinctam [m]; rem eandem manere [n]: indeque rem priori domino ſalvam eſse [o]. *Poſteriori caſu* rem ipſam quodammodo extingui, & interire putarunt [p], novamque ſpeciem (quæ antea nullius fuit [q]) facto facientis demum incipere eſse in rerum natura [r]; & nihil proinde hic eſſe, quod priſtinus dominus vere ſuum dicere poſſit [s]: indeque concludunt, dominium rei per ſpecificationem acquiri facienti [t].

Atque hanc mediam ſententiam approbavit Juſtinianus, eique vim legis perpetuæ dedit [u].

n. 2. Equidem de *poſteriori caſu*, quando ſcilicet forma rei ita mutata eſt, ut ad priſtinam ſpeciem reverti non poſſit, ratio naturæ certa eſt. Nam 1. verum eſt, ſpeciem priorem in perpetuum deſiiſſe [v], eoque omne jus prioris domini in illam ſpeciem extinctum eſse: quod plenius demonſtrabimus infra, ubi de modis amittendi dominii agetur. 2. Certum eſt, novam ſpeciem nunquam prioris domini fuiſse [x]; facto enim alterius demum in rerum natura eſse incipit [y], cum antea nullius fuerit [z]. Si proinde dominus ille materiam vindicaret, ſimul vindicaret novam hanc ſpeciem, quæ ante nunquam ejus fuit. Sane, 3. res aliter exitum habere non poteſt: duo hic concurrunt jura, jus materiæ, & jus formæ; in illam ſolus dominus, in hanc ſolus faciens jus habet: utrique res tribui non poteſt. In hoc igitur jurium concurſu, merito præfertur dominus for-

(*m*) L. 24. A. R. D. (*n*) L. 76. judic. (*o*) L. 9. §. 3. ad exhib. L. 7. §. 7. A. R. D. L. 5. §. 1. R. V. (*p*) L. 9. §. 3. Ad exhib. §. 26. R. D. L. 13. §. 1. V. S. L. 5. §. 1. Rei vind. arg. L. 26. ff. de judic. Lib. 6. §. 1. aur. leg. L. 23. §. 5. R. V. aliam rem factam eſſe, ibid. L. 26. §. 1. A. R. D. L. 61. pr. Rei vind. (*q*) L. 24. ff. A. R. D. (*r*) L. 7. §. 21. A. D. (*s*) L. 27. §. 1. A. R. D. (*t*) L. 27 §. 1. A. R. D. (*u*) §. 26. R. D. (*v*) L. 9. §. 3. ff. ad exhib. ibi: nam mutata forma prope interiit ſubſtantia rei. L. 26. R. D. L. 13. §. 1. V. S. L. 5. §. 1. de R. V. (*x*) L. 27. §. 1. Acq. rer. dom. (*y*) §. 21. Acq. poſſ. (*z*) L. 7. §. 7. A. R. Dom.

formæ præſentis, neque alteri injuria fit, quia pretium materiæ, omneque id, quod intereſt, faciens ei reſtituere debet.

Atque hæc jure naturæ obtinent, etſi mala fide nova ſpecies facta ſit; nam eædem rationes ſubſiſtunt. Jure Romano vero in pœnam malæ fidei id mutatum eſt *a*; & hoc caſu regula obtinet, *quod ex re noſtra ſit, noſtrum eſſe b*.

Per *ſpecificationem* igitur acquirimus [*a*] muſtum, quod ex alieno vino confecimus; [*b*] oleum, quod ex alienis olivis, vel nucibus expreſsimus: [*c*] veſtimentum, quod ex aliena lana texuimus *c*: [*d*] mulſum ex melle, & vino alieno compoſitum *d*: [*e*] emplaſtrum, quod ex medicamentis alienis confecimus *e*: [*f*] maſſam ex ſcypho alieno factam *f*: [*g*] navem ex arbore aliena fabricatam *g*.

In omnibus enim his caſibus ſpecies facta ad priſtinam materiam reverti non poteſt: Adeoque res acquiritur facienti jure ſpecificationis; niſi res jure acceſſionis cedat rei prævalentiori *h*. De quo caſu infra agetur *i*.

Neque *obſtat*, rationem naturalem magis efficere, ut qui materiæ dominus fuerit, idem ejus quoque, quod ex eadem materia factum eſt, dominus ſit: quia ſine materia nulla ſpecies fieri poſſit; quæ eſt ratio Sabini, & Caſſii *k*. Reſp. Verum hoc eſse quamdiu materia illa non novam induit qualitatem; nam nova hæc qualitas, quæ antea non fuit, domino materiæ nunquam propria fuit. Sane veſtimentum non amplius eſt lana, & oleum non poteſt appellari oliva, &c. *l*

n. 3. De *priori* caſu, ſi ſcilicet materia ad priſtinam formam redire poteſt, res magis dubia videtur; quia pri-

---

(*a*) L. 12. §. 3. ad exhib. §. 12. Inſtit. rer. div. (*b*) L. 9. §. 3. ad exhib. (*c*) L. 26. A. R. D. (*d*) L. 7. A. R. D. §. 25. Inſtit. R. D. (*e*) dd. ll. (*f*) L. 9. §. 3. ad exhib. (*g*) L. 26. A. R. D. (*h*) §. 26. R. V. (*i*) Vid. cap. ſeq. (*k*) Conf. Grot. d. L. 2. c. 2. §. 3. (*l*) d. L. 7. §. 7.

priſtina forma non extincta eſt, adeoque rem interiiſſe aſſeri nequit. Verum, eadem ratio jure naturæ hic obtinet, ut ſcilicet dominium acquiratur facienti, quamdiu res ſeparatæ non ſunt. Sane, in acquiſitione, quæ fit per acceſſionem, Juſtinianus id admiſit; etſi enim ſeparari acceſſio poſſit nihilo minus dominium acquiri voluit domino rei principalis, quamdiu ſeparata non eſt. Nulla autem ratio dari poteſt, cur in priori caſu ei, qui novam ſpeciem fecit, denegaverit dominium, in poſteriori caſu autem illud admiſerit, cum utrobique eadem ſit ratio, quod plenius infra demonſtrabimus.

§. CCLXV. Alia occupationis ſpecies *III*. eſt, quæ fit per CONFUSIONEM, & COMMIXTIONEM: ſi non ex aliena materia ſola novam ſpeciem confeci, ſed ſi partim ex mea, partim ex aliena materia, ſive liquida, ſive ſolida, per *confuſionem*, aut *commixtionem*, novam ſpeciem produxi; adeoque ſi non ſolam operam, ſed & partem materiæ præſtiti: uti ſi ex meo vino, & alieno melle, mulſum miſcui; aut ex meis, & alienis medicamentis emplaſtrum, aut collyrium; aut partim ex mea, patim ex aliena lana, veſtimentum feci [m]. Species enim priſtina perit [o].

Per hanc *confuſionem*, & *commixtionem*, itidem acquiritur rei dominium ei, qui ſuo nomine novam ſpeciem miſcendo, vel confundendo, fecit [p]; quod itidem jure naturæ verum eſt, etſi res ad priſtinam ſpeciem reverti poſſit:

n. 1. Aliud igitur obtinet, nec res mihi acquiritur per *confuſionem*, & *commixtionem*: 1. ſi ego non meo nomine, ſed vel nomine communi, vel caſu, novam ſpeciem ex mea, & aliena materia conficio; tunc enim res fit communis [r]: 2. Jure Romano, ſi res reverti ad priſtinam ſpeciem poteſt; ut ſi plumbum cum argento

---

(*m*) Inſt. de rer. div. §. 25. (*o*) d. L. 5. § 1. rei vind. (*p*) L. 5. §. 1. ff. rei vind d. 6. 25. (*r*) §. 27. 28. inſtit. R. D. L. 5. §. 1. ff. R. V.

gento mixtum eſt *s*: 3. ſi ſingula corpora in ſua ſubſtantia durant; uti ſi æs, & aurum miſcentur *t*; item ſi mea, & aliena grana, olea, vina, greges, confunduntur *u*: adeoque ubi prior ſpecies non perit, nec nova ſpecies oritur *v*. Hoc caſu igitur quilibet ſuam partem vindicat; & ſi res difficulter ſeparari poſſint, res vero unius majoris pretii fuerit, id, quod pluris eſt, æſtimare, ejuſque reſtitutionem petere poteſt. Apud Romanos id arbitrio judicis relinquebatur *x*.

n. 2. Non tamen credendum eſt, facientem ſive bona, ſive mala fide, lucrari hanc novam ſpeciem: id enim pugnaret cum æquitate naturali, quia locupletior fieret ex re aliena, & cum alterius jactura. Ratio igitur naturalis dictat, jus, quod facto meo alii auſertur, reparandum, i. e. cum res ipſa reſtitui non poſſit, tantumdem ei reſtituendum eſſe. Unde JCti Romani ei, qui jus ſuum facto alterius amiſit, actionem in factum dedere *y*.

§. CCLXVI. *III.* Facto noſtro dominium acquirimus per OCCUPATIONEM REI HOSTILIS; cum enim ex judicio civitatis noſtræ hoſtis injuria reparationi juris noſtri reſiſtat *z*, vel injuria nos aggrediatur, adeoque prædoneo more perſonas, jura, & bona civitatis noſtræ violet, merito ad reparationem damni, & injuriæ contra hoſtem, raptorem, homicidam &c. bello agere poſſumus. Unde hoſtes occidi, & res eorum capi poſſunt. Merito igitur *occupatio rei hoſtilis* inter modos acquirendi dominii refertur. De quo alibi plenius agemus.

§. CCLXVII. *IV.* Facto noſtro dominium acquirimus PERCEPTIONE FRUCTUUM EX RE ALIENA, etiamſi mala fide percipiantur. Ratio natura-

(*s*) d. L. 5. §. 1. R. V. (*t*) L. 5. R. D. ubi negativa delenda, vid. Goth. ibid. propter L. 12. §. 1. A. R. D. (*u*) d. L. 5. & §. 28. Inſt. R. D. (*v*) dd. ll. (*x*) d. §. 28. (*y*) L. 23. §. 5. Rei vind. (*z*) Vid. L. 19. pr. poſtlim.

turalis hæc eſt, quia fructus ex quo ſeparatus eſt ab arbore, non amplius eſt pars arboris; adeoque jus prioris domini, quod ei in arborem, ejuſque partes competit, ad fructus ſeparatos extendi nequit. Fructus ergo ſeparati non amplius ſunt pars arboris, in quam ſolam dominium alterius eſt.

n. 1. At is, qui fructus ex re aliena percipit, utut bona fide, revera locupletior fit cum alterius jactura, plus ſuo habet, jus alterius minuit; indeque naturali jure æſtimationem reſtituere, i. e. jus ſuum cuique tribuere tenetur.

Jure Romano quoque regula illa naturæ confirmatur; *bonæ fidei enim emtorem fructus ex re aliena perceptos ſuos facere*, JCti ſtatuunt [a]. At varie hanc regulam limitant: nam 1. jure Codicis emtor ille ſuos non facit fructus perceptos, *ſi adhuc exſtant* [b]: nec 2. ſi mala fide conſumſit [c]: 3. ſi bona fide conſumſit, nec *æſtimationem reſtituit*, ſed lucratur fructus, quos ante litem conteſtatam percipit [d]. Rationem hanc afferunt, quod bonæ fidei poſſeſſor quoad fructus domini loco ſit [e], indeque in percipientis fructibus id jus habeat, quod dominis tributum eſt.

Præterea Prætor domino facultatem conceſſit fructus in vicinum fundum cadentes intra triduum legendi: vicino autem jus dedit præſcindendi ramos in ejus fundum pendentes, ne fructus in illum cadere poſſint [h].

§. CCLXVIII. *V.* Facto noſtro acquirimus dominium per ACCEPTATIONEM REI ab alio nobis TRADITÆ. *Traditio* autem eſt actus duorum, quo res ab altero in alterius poteſtatem transfertur ex juſta

(*a*) L. 45. A. R. D. l. 35. ff. & § 36. Inſt. de Rer. div. L. 4. §. 19. ff. de uſucap. L. 45. ff. uſuris. (*b*) Lib. 22. C. Rei vindic. (*c*) d. L. 22. d. §. 36. §. 2. inſt. de off. jud. L. 2. C. de fruct. L. 33. L. 63. §. 1. ff. L. 5. C. Rei vind. (*d*) L. 3. §. fin. reg. (*e*) d. Lib. 48. A. R. D. (*h*) Laur. d. tit.

ſta cauſa, i. e. cauſa dominii translativa *i*: quia nihil tam naturale eſt, quam voluntatem domini rem ſuam in alium transferre volentis ratam habere *k*.

n. 1. Requiritur ad hanc acquiſitionis ſpeciem, 1. ut dominus tradat; hic enim ſolus de re ſua diſponere poteſt: non ergo transfertur dominium, ſi res aliena traditur. 2. Ut is, qui tradit, facultatem diſponendi habeat; excluduntur igitur omnes, qui judicio carent, adeoque adminiſtrare res ſuas non poſſunt. 3. res tradatur animo transferendi dominii, i. e. ex juſta dominii transferendi cauſa; non ergo ſi animo locandi, &c. traditur. 4. Ut alter acceptet, quia invito, & ignoranti res non acquiritur.

n. 2. Hac traditione, *ex juſta cauſa* facta, dominium acquirimus, etſi cauſa illa ſit vel erronea, vel turpis, vel nulla. Nam in illa traditione aliud eſt 1. *traditio*, quæ fit voluntate domini, ex cauſa dominii translativa; eaque ſufficit ad dominium transferendum. 2. *error* transferentis, vel turpitudo, vel nullitas cauſæ. Hic error, &c. non impedit translationem dominii. Sufficit enim, quod res voluntate domini in me translata ſit: ex cauſa dominii translativa *l*.

Neque *obſtat*, quod errans non conſentiat. Reſp. Non errat in voluntate transferendi dominii, ſed in cauſa translationis.

n. 3. At quia alter ex errore tradentis rei dominus factus eſt, adeoque cum jactura ejus locupletior fit, errans ergo agere contra perſonam, in quam rem illam tranſtulit, poteſt, non ad vindicandam rem, (quia dominus ejus eſſe deſiit) ſed ut reſtituat id, quod indebite, &c. ſolutum eſt, vel ejus æſtimationem. Atque hæ ſunt condictiones indebiti, ex turpi, & injuſta, vel ſine cauſa; quæ proinde ex ipſo jure naturæ originem ducunt: de quibus infra *m* plenius agetur.

n. 4.

(*i*) d. 40. R. D. (*k*) d. §. 40. (*l*) Conf. jus meum controv. tit. de reb. cred. q. 6. (*m*) L. 1. c. 6. Sect. 1.

n. 4. Tradita autem quoque res videtur, 1. ſi ita in poteſtate noſtra ponitur, ut capi poſſit, etſi actu non capiatur: Quo pertinent fictæ illæ Romanorum traditiones, quæ fiunt [a] per fictionem *brevis manus*; [b] per fictionem *longæ manus*; [c] per *ſymbola*. Nam in his omnibus requiritur, ut res in præſentia, & in conſpectu ſit poſita, vel ſymbolum tale detur, quo res in poteſtate noſtra conſtituitur *n*. 2. Si re tradita ex cauſa dominii non translativa, dominus poſtea declaret, ſe alterum dominum conſtituere rei, tunc nova traditione opus non eſt; idque *conſtitutum poſſeſſorium* dicitur. (*Vid. infra n.* 19.)

n. 5. *Cauſa ergo* hujus acquiſitionis, quæ per traditionem fit, eſt voluntas domini rem alii tradentis: *Subjectum*, perſonæ, quæ de re ſua diſponere poſſunt: *Objectum*, omnes res, quæ occupari poſſunt, ſive mobiles, ſive immobiles; non igitur res, quæ communes ſunt omnium hominum. *Effectus* eſt acquiſitio dominii, eoque & facultas pro lubitu de ea re diſponendi.

n. 6. Hinc jam facilis eſt deciſio quæſtionis, an dominium per pacta, & promiſſiones transferri poſſit, etſi traditio non accedat; Affirmat quæſtionem Grotius *p*; atque hinc in emtione, & venditione, ipſo contractus momento, dominium ſine traditione transferri putat *q*: niſi aliud, & in ſpecie id actum ſit, ne dominium tranſeat *r*. Sed & ideo parem alienandi, & promittendi eſſe rationem, ait.

Ipſe quoque Parens jure naturæ per promiſſionem rei *jus* aliquod *in re* transferri in eum, cui promittitur, idque jure gentium demum mutatum eſſe, ſtatuit *ſ*.

n. 7.

(*n*) Jus meum controv. tit. de reb. cred. q. 7. 8. (*p*) L. 2. c. 6. §. 1. n. 2. & c. 8. §. 25. L. 2. c. 11. §. 1. (*q*) L. 2. c. 12. §. 15. (*r*) d. L. 2. c. 6. §. 2. (*ſ*) Vid. Diſſ. proœm. X. poſ. 8.

n. 7. Ego per pactum nunquam transferri dominium natura, ſed præciſe requiri traditionem; puto. Quod egregie probavit Parens in eruditiſſima diſſertatione, *an traditio ſit neceſsaria ad transferendum dominum* [u].

n. 8. Idque apparet 1. ex ipſa voce *dominii*, per quam intelligimus jus, quod in rem ipſam competit [v], ita ut res *noſtra* [x], & in *proprietate noſtra* conſtituta ſit [y]. Non autem jus in rem ipſam nobis arrogare, nec eam noſtram dicere, nec proprietatem in re nobis aſſerere poſſumus, ſi res illa nunquam in noſtra poteſtate, vel cuſtodia fuit.

n. 9. Sane, 2. Romani *dominos a domo* dictos eſſe, ajunt, quia omne dominium olim intra domus, habitationiſque fines continebatur [z]: eodem modo uti Græci οἰκεῖον (id, quod nobis proprium eſt) ab οἶκος (i. e. domus) derivarunt [a]: certiſſimo indicio, ideo dominum aliquem dici, quia res in ejus domo, adeoque, poteſtate conſtituta eſt. Atque hæc vera ratio eſt cur uxor apud Romanos non fieret, niſi per deductionem in domum; quia tunc demum in poteſtate mariti conſtituitur, & corpus uxoris quaſi traditum eſt. (*Vid.* §. 173.)

n. 20. Magis id 3. probatur ex ipſo dominii effectu. Cum enim quilibet ſit rei ſuæ arbiter, & dominus [b], ita ut abuti ea, & pro lubitu de ea diſponere poſſit; qua, quæſo, ratione hæc facultas ei tribui poteſt, qui nunquam poteſtatem in rem ipſam habuit? Neceſſario igitur requiritur ad obtinendum hunc effectum, ut res tradatur, i. e. ita in noſtra poteſtate con-

(*u*) Quæ extat in vol. 1. Diſp. pag. 213. (*v*) L. 23. pr. R. V. arg. L. 17. ff. pignor. & hyp. L. 9. L. 18. C. eod. L. 1. §. 1. ſuperfic. L. 2. C. ſi unus ex plur. hær. (*x*) L. 3. pr. O. A. L. 25. pr. L. 28. eod. (*y*) L. 13. A. R. D. L. 14. §. 5. exc. rei jud. (*z*) Connanus Lib. 10. c. 5. n. 7. Conf. L. 195. V. S. (*a*) Vid. Vigl. tit. inſt. de hær. qual. & differ. (*b*) L. 21. C. Mand.

conſtituatur, ut, quando lubet, corpore apprehendi poſſit.

n. 11. Sed & 4. non video, qua ratione is, cui res promiſſa eſt, contra tertium poſſeſſorem agere, & rem tanquam propriam jure dominii vindicare poſſit, ſi nunquam in ejus proprietate, & poteſtate fuerit. Regula naturalis eſt, quod non poſſit videri deſiiſſe habere, qui nunquam habuit *c*: & cum actio de dominio in rem ipſam, qua noſtra eſt, inferatur *d*, contradictio videtur, hanc actionem dare ei, in cujus poteſtate corporali res illa nunquam fuit.

n. 12. Porro & 5. cum in acquiſitione originaria, quæ fit per occupationem rei nullius, omnium conſenſu *e* nuda voluntate dominium rei non acquiratur, ſed corporalis quædam apprehenſio requiratur; nullam video rationem, cur non ſimiliter in acquiſitione derivativa, quæ fit per promiſſionem de re transferenda, talis apprehenſio accedere debeat.

n. 13. Sane, ſi 6. ſolo voluntatis actu res, quæ alterius eſt, in meam poteſtatem tranſiret, nulla ratio dari poſſet, cur non res quoque, quæ nullius eſt, ſolo voluntatis actu in poteſtatem volentis tranſire poſſit, quod tamen omnes negant. Atque hinc rem hoſtilem noſtram non fieri antequam ad fines noſtros pervenerit, i. e. in poteſtate noſtra ſit, ipſe Grotius fatetur. Atqui hæc eſt acquiſitio derivativa *f*.

n. 14. Neque 7. allegari poteſt, dominum conſentire in rei translationem; adeoque dominium tranſire ejus voluntate: nam conſenſus ille efficere non poteſt ut res ſit in alterius cuſtodia, & poteſtate; quod ad eſſentiam acquiſitionis dominii requiritur. Si ſolus domini conſenſus ad transferendum dominium ſufficeret, mul-

(*c*) L. 107. Reg. jur. (*d*) L. 25. pr. L. 25. O. & A. (*e*) Grot. L. 2. c. 2. §. 2. n. 5. L. 2. c. 8. §. 3. L. 3. c. 6. 3. (*f*) Grot. d. c. 6. §. 3. c. 9. §. 16.

multo magis in occupatione originaria ſolo animo dominium acquiri poſſet, uti jam dictum eſt; quia nemo ibi eſt, qui diſſentit, vel diſſentire poteſt.

n. 15. Neque 8. diſtinctio inter jus dominii, & ejus exercitium, rem expedit: quaſi *jus dominii* ſolo pacto acquiratur, ad *exercitium* vero requiratur traditio. Nam *jus* dominii; quatenus de ejus acquiſitione agitur, ſupponit neceſſario, rem eſſe in noſtra poteſtate, quia concipi non poteſt facultas re utendi, & abutendi, quæ nunquam in noſtra cuſtodia fuit.

n. 16. Atque hæc 9. eſt doctrina legislatorum Romanorum. Imperatores enim Diocletianus, & Maximinianus reſcripſerunt, *traditionibus*, *non nudis pactis*, *transferri dominia* g: & qui in poſſeſſionem vacuam inductus non eſt, nullam in rem actionem habere dicitur h.

Hinc 10. JCti Romani differentiam inter *jus in re*, & *obligationes perſonæ*, in eo conſtituunt, quod obligationum ſubſtantia non in eo conſiſtat; *ut aliquod corpus noſtrum faciat*; *ſed ut alium obſtringat ad aliquid dandum* i. Sed & diſerte in eo differre actiones reales, & perſonales, ajunt k, quod per *actionem realem rem noſtram*, quæ ab alio poſſidetur, petamus, & quod *in rem ipſam*, *quid noſtra eſt*, inſeratur l; eoque ſemper adverſus eum detur, *qui rem noſtram* poſſidet: in *perſonam* autem actionem eſſe, qua cum eo agimus, *qui obligatus eſt nobis ad faciendum aliquid*; *eoque ſemper adverſus eundem locum habere* m, etſi rem non poſſideat.

Atque hæc regula 11. vera quoque eſt etſi Princeps rem promittat; nam Principem transferre domi-

nium

(g) L. 20. C. pact. ibique Goth. Conf. L. 2. & L. 5. C. pact. L. 2. C. Stellionat. L. 7. ff. pro empt. L. 15. C. Rei vind. (h) L. 13. C. Diſtr. pign. (i) L. 3. pr. Obl. & act. (k) L. 25. pr. eod. (l) L. 25. pr. L. 28. eod. (m) d. L. 25.

nium ſola voluntate, nec lege civili, nec lege naturæ ſtatutum eſt [o].

n. 17. Neque *obſtat*, 1. jure naturali quoque hæredes in dominium defuncti ſuccedere; nec traditione ibi opus eſſe. Reſp. dominium hic non noviter; ſed acquiſitum vivente patre continuatur. Hæres enim eſt pars familiæ, conſenſuque parentum in corpus familiæ adoptatur: adeoque per hanc communicationem jurium traditio ſemel rite facta eſt. *Vid. infr. Sect.* 6.

n. 18. *Obſtat* 2. quod leges Romanæ dominium ſæpe transferant citra traditionem: ut in legatis; item ſi quid piis locis donatum, aut relictum ſit. Reſp. id eſt ex jure poſitivo; adeoque hoc caſu effectus dominii ex diſpoſitione legis acquiruntur, non jure naturæ, utpote quo demum acquiritur dominium ſecuta traditione [p].

n. 19. *Obſtat* 3. quod per *conſtitutum poſſeſſorium* acquiratur dominium, etſi nulla traditio interveniat. Si enim res alicui donatur retento uſufructu [p], vel ſi donator rem donatam a donatario conducit [q], dominium translatum videtur. Idem enim eſſe dicitur, uſum fructum retinere, quod tradere [r]: donator quippe deſinit poſſidere, & alium poſſeſſorem ſuo miniſterio facit (is enim poſſidet, cujus nomine poſſidetur) adeoque procurator alienæ poſſeſſionis præſtat miniſterium [s]: vult enim dimittere poſſeſſionem, quia putat, ſe transferre [t]. Reſp. ex allegatis rationibus ſatis conſtat, donatorem ſe abdicaſſe dominio, & poſſeſſione, quia non vult amplius ſuo nomine poſſidere rem, ſed conſtituit, ſe velle poſſidere nomine alieno. Cum igitur dominium ejus eſſe deſinat, hæc ipſa retentio uſusfru-

(o) L. 44. §. 1. L. 86. §. 2. Legat. 11. (p) L. 28. C. Donat. (q) L. 37. R. V. L. 18. A. P. (r) d. L. 18. (s) d. Lib. 8. pr. (t) d. L. 18. §. 1.

ctus infert traditionem, & putat, ſe transferre poſſeſſionem, dum eam vult dimittere. Ex diſpoſitione, & voluntate igitur donatoris res donatario tradita, & jure conducti, vel uſusfructus recepta videtur.

n. 20. *Obſtat* 4. quod jure Romano in ſocietate univerſali dominium transferatur nudo pacto. *Reſp.* notanter JCtus ait, traditionem factam *videri*, i. e. rem haberi pro tradita: id ergo meri juris civilis eſt: Bene autem lege civili id ſtatutum eſt, ne opus ſit ſingulas res ſocio tradere.

n. 21. *Obſtat* 5. promittentem tamen plus ſuo, adeoque æs alienum in bonis habere: eum debere ex patrimonio; ac debitum hoc dici eſſe in bonis creditoris, & æs ejus. Nam aliud eſt, rem *deberi* creditori; aliud, rem eſſe in ejus *Dominio*. Debitum, ſeu æs, quod a debitore ei debetur, omnino eſt in creditoris patrimonio, quia in patrimonio quoque ſunt actiones perſonales; at dominium non conſequitur, niſi accedente traditione.

n. 22. Effectus jure naturali inſignes ex his principiis oriuntur. Nam 1. ſi duobus res vendita eſt, is prefertur, cui res prius tradita eſt (u). 2. Emtor expellere conductorem poteſt poſt traditionem, non ante (v). 3. Res regulariter perit venditori, quamdiu tradita non eſt (x). 4. Duo in ſolidum domini eſſe non poſſunt (y), &c.

§. CCLXIX. Cauſa dominii translativa quoque eſt *donatio*, que ex mera liberalitate, adeoque animo donandi aliquid, in alium transfertur. Jure Romano talis donatio non valet 1. inter conjuges, nec 2. ultra 500. ſolidos. Exceptiones vide apud Lauterbachium *Tit. de Donationibus*. Eodem jure donatio revocari poteſt propter ingratitudinem, & ſupervenientiam liberorum.

Si

(u) L. 15. C. Rei vind. (v) Vid. jus meum controv. tit. locat. q. 22. (x) Vid. infr. L. 5. c. 1. Sect. 6. (y) L. 5. §. fin. Commod.

Si res non traditur, ſed ſaltem permittitur, pactum hoc donationis actionem ſaltem perſonalem producit [yy].

SECTIO II.

De acquiſitione dominii Jure rei noſtræ.

§. CCLXX. JURE REI NOSTRÆ acquirimus dominium 1. per ventrem, 2. per alluvionem, 3. jure cruſtæ, 4. per alvei derelictionem, 5. jure inſulæ; 6. jure acceſſionis.

§. CCLXXI. *Jure ventris* acquirimus foetum [z], (etiamſi diſſentiat Grotius [a], confutatus a Parente [b]) & partum ancillæ; quia Romani ſervos pecudum loco habebant. Grotius id juri naturali non ſatis congruere, ait [c], & juri gentium ſecundario id tribuit Parens [d].

§. CCLXXII. Ratio naturalis hujus acquiſitionis eſt, 1. quia ſemen ipſum factum eſt ventris, ſeu corporis, cui commiſſum eſt; adeoque partus naturali prorſus ratione vera pars, ac viſcerum portio eſt [e]. Unde omnino conſtat, ſemen totum eſſe in dominio ejus, cujus eſt animal; nihilque eum ex alieno, ſed unice ex ſuo; ſcilicet ex ſuo animali; cujus pars eſt ſemen immiſſum, acquirere [f]. Sed & 2. non inſpiciendum eſt jus ſeminis, ex quo naſcitur; idque naturæ quoque rationibus firmavit Parens [g]. Eandem autem rationem naturæ 3. in partu quoque ancillæ obtinere, certum eſt. Ancilla enim ſub dominio eſt;

M 3 vita,

(yy) L. 35. §. 5. C. Donat. (z) §. 19. R. D. (a) Grot. L. 2. c. 8. §. 18. (b) in diſp. de jure ſeminis §. 9. & ſeq. (c) L. 2. c. 5. §. 29. Lib. 3. cap. 7. §. 3. (d) d. diſp. §. 11. (e) L. 1. §. 1. ibi: *partus antequam editur, mulieris portio eſt, vel viſcerum*, ff. de inſ. ventr. Conf. ſupr. §. 150. (f) Parens d. diſp. §. 9. (g) d. diſp. §. 4. ſeq.

vita, corpus, & actiones ancillæ alieno dominio ſubſunt: adeoque ſemen immiſſum in corpus ancillæ fit pars illius corporis, & jure totius ad dominum pertinet.

Idque 4. adeo verum eſt, ut nec pretium ſeminis repeti poſſit. Semen enim ſeparatum nec æſtimationem ſua natura recipit, nec res patrimonii eſt, immo excrementi inſtar ſecernitur, nec inde dominio aliquid abeſt *h*.

§. CCLXXIII. *Alluvio* quoque eſt modus acquirendi juris Gentium; quando nimirum, vi fluminis paulatim, & pedetentim, vel alterius territorio, vel alterius prędio aliquid accedit *i*.

n. 1. Alluvio igitur *I.* obtinet *inter duo diverſa territoria* *k*, ſi nimirum vi fluminis alterius territorio aliquid ita decedit, & vicino territorio adjicitur.

Ratio naturalis hujus acquiſitionis hęc eſt: tum quia vicinus per rei naturam probare non poteſt, has, vel illas particulas, quę alterius territorio acceſſere, antea ſuas fuiſſe, tum quia territoria vicina alium limitem pręter flumen non habent; adeoque ubi flumen, ibi fines ſunt territorii.

n. 2. Sed & *II.* alluvio jure gentium obtinet *inter prædia privata*, ſi nimirum unius prędio, vi fluminis, paulatim, & pedetentim aliquid adjicitur *l*. NB. nec pręter flumen (ſive publicum, ſive privatum) alius limes inter vicinos conſtitutus eſt. Nam tunc quoque res ſtatui naturę relicta, & ubi flumen, ibi limes eſt; quicquid igitur intra flumen continetur, ad fines prędii pertinet. Accedit, quod, uti ante dictum eſt, dominium particularum, quę accedunt, a vindicante probari non poſſit.

Aliud ergo obtinet ſi certi limites vel manu facti, vel

(*h*) Parens diſp. §. 10. (*i*) L. 7. §. 1. A. R. D. §. 20. Inſt. R. D. L. 3. pr. C. de alluv. (*k*) Grot. Lib. 2. c. 3. §. 16. ſeq. & c. 8. §. 11. 12.

vel certa quantitate comprehenſi ſunt; tunc enim quidquid vi fluminis accedit, non vicinis prędiis acquiritur, ſed vel populo, ſi populus ſibi uſum ripę, & alvei reſervavit; vel cuique occupanti, ſi populus res illas publicas jure gentium, ſeu communes eſſe voluit; vel denique ei, cujus fines alluvione ſunt mutati.

n. 3. Atque juxta hęc naturę principia JCti Romani jura alluvionis explicant. *Primo* enim dominium *jure gentium* per alluvionem acquiri, uno ore ſtatuunt [l]. Deinde rationem quoque hujus acquiſitionis dant, quia flumen publicum limes naturalis eſt agri: ubicunque igitur flumen eſt, ibi ager meus terminatur; unde ager meus augetur, vel minuitur, prout flumen mutatur [m]. Atque hoc eſt, quod JCti ajunt, flumina cenſitorum officio fungi.

n. 4. Hoc adeo verum eſt, ut is, qui per alluvionem dominium acquirit, nec pretium reſtituere teneatur; cum enim ſit incrementum latens, ubi de domino particularum, quę accedunt, non conſtat, nemo eſt, qui dominium probare, & jus agendi docere poſſit.

n. 5. Jure Romano quoque jus hoc alluvionis ceſſat 1. in agris *limitatis*: quando enim prædiis vicinis certa agrorum quantitas eſt aſſignata, adeoque certus limes conſtitutus eſt, nihil eorum eſſe poteſt, quod limites hos excedit; ſi ergo vi fluminis publici aliquid ultra hos limites adjicitur, id publico relictum eſt [o], adeoque cedit occupanti [p]: quia nullius, id eſt in nullius patrimonio eſt [q].

n. 6. 2. Jure Romano alluvionis jus ceſſat in *mari*. Mare enim, ejuſque littora, quatenus ad uſum maris pertinent, natura ſunt communia, §. 5. *Inſt. Rer. div.* *l.* 2. §. 1. *ff. eod.* adeoque in nullius bonis, proprie-

 tate,

(*l*) L. 7. §. 1. A. R. D. §. 20. Inſt. R. D. L. 1. C. de alluv. (*m*) L. 4. §. 11. L. 5. & L. 6. ff. fin. reg. (*o*) L. 16. A. R. D. (*p*) Arg. L. 1. 7. 6. de flum. (*q*) L. 1. pr. in fin. ff. R. D.

tate, & dominio, *d.* §. 5. *l.* 51. *ff. contr. emt.* Etſi enim Romani imperium maris, & littorum occupârint; dominium tamen in ſingulos non diſtribuerunt, adeoque uſum littorum communem, uti a natura fuit, eſſe voluerunt [r]. Atque hęc ratio eſt, cur uſus littorum omnibus vacet [s], & jure gentium maneat publicus [t].

Quicquid igitur accedit littoribus per alluvionem, non poteſt acquiri prędiis vicinis; quia jure Romano prędia mari vicina ſemper ſunt limitata, utpote cum littora uſui publico ſint relicta. Uti igitur littora ipſa nullius ſunt in bonis: ita id, quod per alluvionem littoribus accedit, nullius erit, eoque cedit occupanti: Atque ex eadem ratione inſula in mari nata jure Romano nullius eſt [u], quia littora, & alveus marinus, cujus pars eſt inſula, nullius ſunt.

Aliud igitur in mari obtinet, ſi prędia ad mare ſita ſint arcifinia, id eſt in ſingulos diſtributa, uti in Pomerania, ubi littora, eorumque proventus (*Strand-Gerechtigkeit*) literis inveſtiturę continentur: ibi ergo quicquid accedit per alluvionem, accedit vicino prędio. *Vide* §. 221. *num.* 2.

n. 7. 3. Ceſſat quoque alluvio in *lacubus*, *& ſtagnis*. Nam tota alluvionis ratio ibi deficit, quia flumen non eſt, adeoque vis fluminis ceſſat, eadem forma terrę manet, & aqua ſaltem accreſcit, ac decreſcit [v].

n. 8. 4. Ceſſat in *fluviis privatis*. Nam de ſolo flumine publico aſſeritur, quod flumen, non ager, conſtituat confinium. Ratio in aprico eſt; quia flumen publicum non eſt inter privatos diſtributum, ſed ad uſus publicos relictum; adeoque privati nec finium regundorum, ſi flumen intercedit, agere poſſunt. Unde

(*r*) L. 3. Ne quid. in loc. publ. (*s*) L. 51. Contr. emt. (*t*) L. 14. L. 65. §. 1. ff. A. R. D. (*u*) L. 7. §. 3. A. R. D. (*v*) Lib. 12. A. R. D. L. 24. §. 3. de aq. & aq. L. 69. de contr. emt.

de ſequitur, mutari fines mutato flumine; quia ubi flumen eſt, ibi ſunt fines.

Tota hæc ratio ceſſat in fluminibus, ſeu rivis privatis [y], qui apud Romanos inter ſingulos diſtribuebantur, & quorum uſus non erat publicus, ſeu populi. Ibi igitur ager, non flumen, conſtituit confinium. Si proinde per alluvionem fines illi mutantur, finium regundorum agi poteſt; quia ubi ager (non vero flumen) eſt, ibi ſunt fines [z].

§. CCLXXIV. *Cruſtæ* quoque dominium nobis acquiritur jure rei noſtræ: ſi nimirum alii prædio vi fluminis avulſa, prædio noſtro accedit, & ibi radices egit (ſecus ſi non egit [a], tunc enim dominus vindicat prævia reſtitutione damni, & cautione damni infecti [b]); quia una jam cum terra noſtra portio fit, adeoque noſtra facta eſt [c]. Prior igitur dominus eam vindicare non poteſt [d].

At is, cujus fundo cruſta accedit, pretium refundere domino debet, ne locupletior fiat ejus jactura. Leo Imperator optionem dedit priori domino utrum aſportare, an derelinquere velit [e].

Ceſſat hæc acquiſitio, uti in alluvione.

§. CCLXXVI. Jure rei noſtræ dominium quoque *alvei derelicti* acquirimus, ſi non paulatim, ſed uno impetu derelictus eſt. Hic alveus igitur cedit vicinis prædiis jure gentium [f], ſi nimirum agri ſunt arcifinii; non ſi limitati.

n. 1. Cum enim JCti Romani, ſi agri ſunt arcifinii, ſupponant, ripam [g], & alveum [h] fluminis publici

(y) L. 8. eod. (z) d. L. 5. d. L. 6. L. 18. ſ. 4. de flum. (a) Lib. 9. §. 2. Damn. inf. (b) ibid. (c) Lib. 9. §. 2. Damn. inf. (d) d. §. 2. (e) Nov. 95. (f) §. 25. R. D. L. 7. §. 5. L. 30. §. 1. & §. 3. A. R. D. (g) L. 5. R. D. §. 4. inſt. eod. ibi: *proprietas* (ſcilicet riparum) *illorum eſt, quorum prædiis hærent*. L. 30. §. 1. A. R. D. L. 65. §. 1. eod. (h) L. 1. §. 6. & 7. L. 3. ff. de flum. L. 30. §. 1. & §. 3. A. R. D. L. 7. §. 5. eod.

blici inter ſingulos diſtributos, eoque in proprietate privatorum eſſe; neceſſario ſequitur, alveum derelictum cedere vicinis, tanquam dominis illius fundi. Sane, uſus proprietatis ſaltem ideo ceſsat, quia alveus flumine tegitur; jus ergo dominii non in perpetuum ſublatum eſt, ſed ſaltem, quamdiu flumine inundatur.

n. 2. Atque hinc eſt, quod 1. ripæ, & alvei, publici tantum juris ſint, quatenus ad uſum fluminis publici pertinent [i]; reliqui enim uſus ad eos pertinent, quibus ripę, & alvei aſſignati ſunt. Unde illi ſoli arbores in ripis plantare [k], & ædificium ibi ponere poſſunt, dummodo uſus publicus non impediatur [l]: ſed & ab alio poſitum eis cedit [m]. Atque hęc quoque ratio eſt, cur inſulæ in flumine publico natę cedant vicinis [n].

n. 3. Hinc 2. eſt, quod ceſſante flumine, (ceſſat autem *alveo derelicto*) adeoque ceſſante uſu populi, jus priſtinum dominis reſtituatur. Alveus igitur jam deſinit eſſe publicus [o]; & quia populus non amplius utitur, plenus uſus alvei derelicti redit ad eos, quorum ſolum eſt [p]: indeque domini vicinorum prædiorum recuperant uſum, qui antea eorum fuit [q].

n. 4. Illuſtratur res exemplo viarum publicarum, quæ pariter ſunt pars agrorum vicinorum, unde depromtæ ſunt [r]. Via igitur, quamdiu populus ea utitur, publica eſt, quoad uſus poblicos [s]; at quoad uſus privatos, eſt, & manet privatorum [t]. Hinc ceſſante uſu publico via illa reſtituitur dominis; ceſſat enim impedimentum.

n. 5.

(*i*) L. 1 §. 7. De flum. (*k*) §. 4. R. D. L. 30. §. 1. A. R. D. (*l*) L. 1. §. antepen. De op. nov. nunc. L. 14. L. 50. ff. A. R. D. L. 1. §. 12. De flum. (*m*) L. 15. A. R. D. ibique Goth. (*n*) Vid. §. ſeq. (*o*) L. 1. § 7. De flum. (*p*) Lib. 30. §. 1. A. R. D. (*q*) L. 30. §. 3. eod. (*r*) L. 14. §. fin. Serv. urb. (*s*) L. 2. §. 21. Ne quid in loc. publ. (*t*) L. 39. in fin. A. R. D. Conf. L. 14. §. fin. ſi ſerv. amit.

n. 3. Recte igitur 5. jus Romanum ſtatuit, ripam, & alveum in agris arcifiniis ratione proprietatis eſſe privatorum [u], etſi uſus ſit publicus. Recte ſtatuunt JCti Romani, ceſſante uſu publico, id eſt ceſſante flumine, uſum redire ad eum, cujus ante fuit [v], adeoque dividi inter utriuſque ripæ poſſeſſores [x], vel reſtitui ei, ad quem alveus derelictus antea pertinuit [y].

n. 6. Neque *obſtat*, quod ripæ, & alvei fluminis publici dicantur publici, uti flumen [z]; quia impoſſibile eſt, ut alveus fluminis publici non ſit publicus [a]. *Reſp.* ſunt publici quamdiu flumen ibi eſt, & populus flumine utitur; ſed ceſſante uſu populi, adeoque ceſſante impedimento, alveus reſtituitur iis, quorum in proprietate fuit adeoque vicinis. Optime Celſus. *Si in ripa fluminis, quæ ſecundum agrum meum ſit, arbor nata ſit, mea eſt, NB. quia ſolum ipſum meum privatum eſt; & ideo, cum exſiccatus eſſet alveus, proximorum ſit, NB. quia jam populus eo non utitur.* [b] Et Pomponius: *Sicuti hic fundus, cum alveus fluminis factus eſſet, fuiſſet publicus; ita nunc privatus ejus eſſe debet, cujus fuit* [c].

n. 7. Hinc jam ratio conſtat, cur hæc acquiſitio naturaliter locum habere non poſſit, 1. *in agris limitatis* [d]; ibi enim ripæ, & alvei non ſunt portiones privatorum prædiorum, nec inter ſingulos diſtributi [e], adeoque populus noluit eos eſſe in proprietate ſingulorum. Vicini igitur nullum jus in alveum derelictum habent, ſed is cedit occupanti [f], uti omnes res, quarum

(u) §. 4. Inſt. R. D. L. 3. §. 2. Aq. quot. Vid. ſupr. n. 1. (v) L. 30. §. 3. A. R. D. (x) L. 56. §. 1. A. R. D. (y) L. 7. §. 5. & 6. L. 30. §. 3. A. R. D. (z) L. 7. §. 5. A. R. D. L. 3. pr. De flum. L. 1. §. 1. eod. §. 4. Inſt. R. D. (a) d. L. 1. §. 7. de flum. (b) L. 30. §. 1. A. R. D. (c) d. L. 30. §. 3. Conf. L. 3. §. 7. ff. de flum. (d) L. 1. §. 7. de flum. (e) d. L. 1. §. 6. & 7. De flum. Arg. L. 16. ff. A. R. D. (f) L. 1. §. 7. De flum.

rum proprietas nullius, i. e. in ſingulos diſtributa non eſt.

n. 8. Ceſſat quoque hæc acquiſitio 2. *in mari*: cum enim littora a populo Romano non ſint diſtributa in ſingulos, ſed reſervata ad uſus communes hominum, facile conſtat, alveum maris ejuſdem eſſe juris, indeque non acquiri vicinis prædiis, ſed eſſe nullius: uti littora maris, quæ pars ſunt alvei *g*.

n. 9. Ceſſat 3. in *lacubus*, & *ſtagnis*, nec non *fluviis privatis*. Nam ibi proprietas, & uſus alvei ad privatos pertinet: impedimentum, quod in flumine publico obſtabat, nimirum, uſus populi, hic ceſſat; adeoque ſi exareſcit, proprietas manet ejus, cujus antea fuit.

n. 10. Atque ex his jam facile deciditur quæſtio, *an per alluvionem, vel alvei deſertionem, imperii terminus mutetur?* Grotius *h* id affirmat in agris *limitatis*, negat in *arcifiniis* (imperia autem in dubio arcifinia cenſeri, ait *i*.) Parens nec in *arcifiniis* mutari imperii terminum, ſed in medietate alvei terminum imperii ſubſiſtere, etiam mutato curſu fluminis, ſtatuit.

Equidem ſi in ipſo flumine certi limites imperii manu facti, & pacto conſtituti, i. e. agri utriuſque imperii *limitati* ſunt, negari nequit, terminum imperii, neque alluſione, neque alvei derelictione mutari, ſed limitem ſtatutum ſemper, & perpetuo ſubſiſtere. At ſi tales limites ſignati deficiunt, & ſolum flumen territoria dirimit, i. e. ſi agri utriuſque imperii ſunt *arcifinii*; certum naturali quoque ratione eſt, terminum imperii neque per alluvionem, neque per alvei derelictionem mutari. Non per *alluvionem*, quia non agri terminum conſtituunt, ſed flumen: ubicunque igitur flumen eſt, ibi territoria terminantur; unde imperia vel augentur, vel

---

(*g*) L. 14. A. R. C. (*h*) L. 2. c. 3. §. 16. (*i*) L. 2. c. §. 12.

vel minuuntur, prout flumen mutatur [k]. Adeoque & in imperiis verum eſt, flumina cenſitorum officio fungi [l]. Nec per *alvei derelictionem*: etſi enim flumen pro termino amplius haberi non poſſit, utpote quod eſſe deſiit, alveus tamen, qui pars eſt illius fluminis, terminus manebit.

Unde ſimul conſtat, medietatem fluminis non poſſe pro limite haberi, ſed totum flumen, eoque deficiente totum alveum. Et uti flumen pro indiviſo fuit commune, ita & alveus pro indiviſo communem terminum conſtituit. Aliquando vero per pacta medietas fluminis pro termino poni ſolet.

Cæterum, etſi hic alveus derelictus ſub communi imperio ſit, non tamen ideo in ſingulorum venit proprietatem, ſed hactenus manet nullius, adeoque cedit occupanti: i. e. dominium acquiritur eis, qui primi alveum illum occupant, ſalvis, cæterum, utriuſque imperii finibus.

n. 11. Notandum autem eſt, alveum non derelinqui ſi vicinus ager vel a fluvio, vel a mari inundatur [m], nam hoc caſu nec *poſſeſſio*, nec *dominium* tollitur. De *poſſeſſione* id teſtatur Paulus [n]: *Quod mari*

(*k*) L. 14. §. 11. l. 5. 6. ff. fin. reg. (*l*) L. 30. §. 3. A. R. D. (*m*) Lib. 1. §. 5. de flum. (*n*) *L.* 3. §. 17. A. P. L. 12. §. 2. Reb. aut. jud.

(*Nota Editoris*. Immo utraque lege contrarium ſtatui videtur. Prioris *ſcil. L.* 3. *paragr.* 17. *A. P.* verba hæc ſunt: *Labeo, & Nerva filius reſponderunt, deſinere me poſſidere eum locum, quem flumen, aut mare occupaverit*: nec niſi ex Gothofredi notis *h.* apertum eſt, id ſaltem intelligendum eſſe de inundatione diuturna, non ſi ad paucos dies, aut ex conſuetudine id fiat, uti in Ægypto. Poſterior locus *ſcil. Lib.* 11. *paragr.* 2. *Reb. auct. jud.* ſic habet: *ſi propter naturam rei, veluti ſi prædium inundatum ſit, non poteſt poſſideri, recte dicitur, non eſſe quod poſſideatur*: ubi Gothofredus in notis itidem addit: *immo male, id enim poſſidemus*. Cæterum, verba ſupra in textu *h.* allegata non

ri, *aut flumine occupatum ſit*, *poſſidere non deſinimus*. De *proprietate* id aſſerit Javolenus, his verbis: [o] *cum uſum fructum horti haberem*, *flumen hortum occupavit*; *deinde ab eo receſſit*, *jus quoque uſufructus reſtitutum eſſe*, *Labeoni videtur*; *quia id ſolum perpetuo ejuſdem juris manſiſſet*. *Ita id verum puto*, *ſi flumen* INUNDATIONE *hortum occupavit*.

Aliud autem eſt, ſi *novus alveus* conſtituitur: idque Javolenus [p] in terminis tradit; ita enim pergit: *Nam ſi* ALVEO MUTATO *inde manare cœpit*, *amitti uſumfructum exiſtimo*, *NB. cum is locus alvei publicus eſſe cœperit* [q]; *neque in priſtinum ſtatum reſtitui poſſe* [r].

Neque *obſtat*, quod Pomponius aſſerat, *per ſimplicem inundationem* fluminis, vel maris, uſumfructum, immo ipſam proprietatem amitti, ac ne piſcando quidem retineri [rr]. Reſp. Pomponium talem intelligere inundationem, quæ *novum alveum* facit: nam hoc ſolo caſu aſſeritur, proprietatem, uſumfructum, & poſſeſſionem interire, ac tolli [s]. Quod vel ex eo confirmatur, quia Juris Conſultus huic *inundationi* opponit caſum, *ubi eodem impetu diſceſſit aqua*, *qua venit*; atque hoc caſu *&* *proprietatem*, *&* *uſumfructum reſtitui*, ait [ss]. At verum id tantum eſt, quando *novus alveus* factus non eſt, adeoque aqua *citra conſtitutionem novi alvei* venit, & recedit: ſi enim *alveus*

---

ex *L*. 3. *paragr*. 17. ſed ex *L*. 30. *paragr*. 3. A. P. depromta ſunt, mutato per errorem τῷ *nos*, quod omnes, quas conſulere potuit, editiones habent, in *non*: ibi: *Quod mari*, *aut flumine occupatum ſit*, *poſſidere nos deſinimus*. Videtur igitur ſummus Auctor cum lapſu memoriæ Paulum citaret, Gothofredi limitationem in animo habuiſſe.) D.

(*o*) L. 24. pr. ff. quib. mod. us. am. (*p*) d. L. 24. lib. 1 §. 5. de flum. (*q*) Ad. L. 1. §. 7. de flum. (*r*) Conf §. 23. 24. Inſt. R. D. (*rr*) L. 22. ff. quib. mod. uſ. am. (*s*) per text. expr. in L. 25. Rer. div. (*ss*) Dict. L. 23. & L. 30. §. 3. A. R. D.

alveus novus factus eſt, recedente poſtea aqua, nec proprietas, nec uſufructus in priſtinum ſtatum reſtituitur [t].

„ Atque id ex analogia juris neceſſario ſequitur. Nam per inundationem non mutatur forma territorii, aut ſpecies fundi [u]; quia, uti ratio hæc a Juris Conſulto [v] allegatur; *ſolum perpetuo ejuſdem juris manſit*. At alveo mutato ſpecies fundi mutatur, adeoque jus domini perit; & locus alvei publicus eſſe cœpit [x]. Hinc notanter *loci uſufructus legatus*; *ſi fuerit inundatus*, *NB. ut ſtagnum jam ſit*, *aut palus*, eſtingui dicitur [y]; quia ſolum mutatur [z]: & e contrario, *ſtagni uſufructu legato*, *ſi exſiccuerit*; *& ager factus ſit*; *NB. re mutata uſusfructus extinguitur* [a].

§. CCLXXVI. Jure rei noſtræ porro acquirimus *inſulas in flumine publico natas*, juxta latitudinem prædiorum noſtrorum; ſi agri ſunt arcifinii, non ſi ſunt limitati: idque ex doctrina Pauli [b]; Gaji [c]; Ulpiani [d], & Imperatoris; certum eſt [e].

n. 1. Ad illuſtrationem hujus ſententiæ repetendum eſt; quod ſupra diximus, alveum, & ripas fluminum publicorum eſſe partem agrorum vicinorum; ea autem ideo publici juris fieri, i. e. uſum earum ideo communem eſſe; quia a flumine publico occupantur. Unde duo ſequuntur: 1. uſus privatos, etiam in ripa, & alveo fluminis publici, poſſeſſori agri ſalvos eſſe [f]: 2. ceſſante uſu populi flumen deſinere eſſe publicum.

n. 2. His poſitis neceſſario ſequitur, inſulam cedere dominis vicinorum prædiorum; ſi agri ſunt *arcifinii*; quia uti alveus, ita & inſulæ ſunt pars illorum prædio-

(t) per text. expr. in d. L. 24. in fin. pr. (u) §. 25. Inſt. de rer. div. (v) d. L. 24. (x) d. L. 24. L. 1. §. 5. de dum. (y) in L. 10. §. 2. Quib. mod. uſ. am. (z) Conf. L. 24.). de aq. pluv. (a) L. 10. §. 3. eod. (b) L. 65. §. 1. §. A. R. D. L. 29. eod. (c) L. 7. §. 3. A. R. D. L. 6. R. D. (d) L. 1. §. 6. flum. L. 24. Damn. inf. (e) §. 22. Inſt. Rer. divin. (f) §. 4. Inſt. Rer. div. Conf. §. 275.

diorum. Atque hæc ratio eſt, cur poſſeſſor ædificare in inſula poſſit [g]; ea enim non habetur pro loco publico [h].

n. 3. Acriter contrariam ſententiam defendit Labeo [i], aliique, qui ripas, & alveum inter res publicas referunt [k], adeoque & inſulam in flumine publico natam publicam eſſe, ſupponunt [l]; nam ita argumentatur Labeo: *Si id, quod in publico natum, aut inædificatum eſt, publicum eſt, inſula quoque, quæ in flumine publico nata eſt, publica eſſe debet* [m]. Quò collimare videtur, quod Ulpianus ait [n]: *impoſſibile eſſe, ut alveus fluminis publici* (adeoque & inſula alveo cohærens) *non ſit publicus*. Reſp. Loquuntur hi JCti *de agris limitatis*, in quibus inſula non cedit vicinis, ſed publica eſt, eoque cedit occupanti [o]. Nam in *agris arcifiniis*, ubi ſolum flumen limitem conſtituit, naturali ratione certum eſt, alveum ex vicinis agris conſtare, & partem agri illius eſſe; quæ pars ideo ſaltem exemta eſt uſui vicinorum, quia flumine, quo populus utitur, tegitur: ceſſante ergo impedimento, pars illa cum toto redintegratur. Adeoque in his agris potior eſt ratio Pauli; quam etiam Imperator approbavit [p].

n. 4. Ceſſat ergo hæc acquiſitio inſulæ 1. in *agris limitatis* [q]; cum enim ripæ, & alvei fluminis, extra limites conſtituti, & publico relicti ſint [r], certum eſt, inſulas in flumine publico natas publicas, i. e. inter ſingulos cives diſtributas non eſſe, indeque cedere occupanti [s]: 2. in *mari*; cum enim alveus marinus, & littora maris, ſint publica jure Gentium, adeoque non

(*g*) Lib. 14. ff. de A. R. D. (*h*) L. 1. §. 6. de L. 15. A. R. D. (*i*) Lib. 65. ff. A. R. D. (*k*) Vid. ſupr. §. 220. & 223. (*l*) d. L. 65. §. 1. A. R. D. L. 2. §. 13. Ne quid in loc. publ. (*m*) L. 65. §. 4. A. R. D. (*n*) L. 1. §. 7. De flum. (*o*) L. 1. §. 6. ff. De flum. (*p*) §. 22. Inſt. R. D. (*q*) d. L. 1. §. 6. ff. 6. ff. De flum. (*r*) L. 16. ff. A. R. D. (*s*) L. 1. §. 6. ff. de flum.

non ſingulorum propria, certum eſt, vicinos, quibus nullum jus in littora competit, ſibi nihil in hac inſula jure agri ſui arrogare poſſe, ſed eam cedere occupanti, tamquam rem nullius [t].

Neque *obſtat* doctrina Celſi [u], qui littora, & mare, populi Romani eſſe tradit; adeoque & inſulæ in mari natæ ejus eſſe videntur. Reſp. ſunt populi quoad imperium [v], non quoad proprietatem [x]: nam quoad hanc & alveus maris, & littora maris, ſunt nullius; adeoque eodem jure & inſulæ, quæ ſunt pars alvei.

3. In *lacubus*, & *ſtagnis* [y], quia proprietas horum locorum privata eſt; adeoque ſi inſula ibi naſcitur, ea prioris domini manet.

4. In *fluviis privatis*, ex eadem ratione; uti enim fluvius in privatorum proprietate eſt, ita & inſulæ in fluvio illo natæ [z]. Unde etiam finium regundorum actio in flumine privato obtinet [a].

5. In *inſula ex virgultis nata*, quæ natat, & alveo non cohæret; hæc enim acceſſio fluminis publici, eoque publica eſt [b], indeque cedit occupanti.

§. CCLXXVII. Denique *jure rei noſtræ* dominium quoque acquirimus per *Acceſsionem* [c]: quando, nimirum, rei noſtræ principali pars quædam accedit minus principalis; acceſſorium enim ſequitur principale [d].

n. 1. Ratio naturalis hujus acquiſitionis in eo conſiſtit, quod per hujuſmodi acceſſionem *prior ſpecies*

(*t*) L. 17. §. 3. A. R. D. L. 1. §. 1. A. P. (*u*) In L. 3. Ne quid in loc. publ. (*v*) d. L. 3. pr. (*x*) L. 14. pr. A. R. D. (*y*) L. 24. §. 3. ac. & aq. pluv. arc. L. 12. A. R. D. (*z*) Arg. L. 1. §. 4. de flum. (*a*) L. 6. ff. Fin. reg. (*b*) L. p. §. 2. A. R. D. (*c*) L. 23. §. 2. & §. 5. Rei vind. L. 19. §. 3. De aur. leg. §. 26. R. D. L. 1. pr. junct. L. 7. §. 1. ſeq. & §. 10. ſeq. A. R. D. §. 29. R. D. (*d*) L. 20. L. 29. ff. Aur. leg. L. 19. §. 13. & §. 20. eod. §. 26. Inſt. R. D. L. 23. §. 5. Rei vind.

(quamdiu pars alieni corporis eſt) extincta videatur [e], & nunc tanquam pars ſequatur jus totius. Res ergo principalis per prævalentiam trahit rem alienam [f]; i. e. pars minus principalis acceſſionis loco cedit principaliori [g]. Is igitur, cujus rei alia accedit, efficitur dominus totius [h]; id eſt tota ejus eſt, cujus antea fuit [i].

n. 2. Ut autem hæc acquiſitio locum habeat, duo requiruntur: 1. ut acceſſio pars fiat rei alienæ; & quidem 2. rei prævalentioris.

Aliud igitur obtinet 1. ſi res, quæ accedit, non ſit vera pars rei alienæ; uti ſi corpus ex diſtantibus corporibus conſtat, non ex cohærentibus; & connexis; tunc enim ſingulæ partes ſuam retinent ſpeciem. Hinc ſi gregi alienæ aries meus mixtus eſt; is non cedit gregi jure acceſſionis [k]; neque ſtercus alienum meo ſolo illatum cedit ſolo [l].

Aliud quoque obtinet 2. ſi res accedit alienæ rei, quæ non eſt prævalentior: uti ſi duæ res diverſorum dominorum, quarum neutra alteri acceſſioni eſt, ferrumine junguntur [m]; vel ſi argentum argento miſcetur [n].

n. 3. Bene autem in hac dominii acquirendi ſpecie notandum eſt, per *acceſsionem* aliquando *priorem ſpeciem* perpetuo extingui, aliquando ſalvam eſſe. *Priori* caſu dominus prævalentioris rei dominium ſpeciei ita acquirit, ut illa, etſi ſeparata, a priori domino vindicari non poſſit [o], quia ſemel ejus eſſe deſiit [p]. Unde purpura veſtimento intexta cedit veſtimento jure acceſſionis [q], color lanæ [r], brachium per ferruminationem

(*e*) L. 6. §. 1. Aur. & arg. L. 6. ad exhib. L. 23. §. 5. R. V. L. 23. §. 2. eod. L. 26. §. 1. L. 27. §. 1. A. R. D. L. 13. §. 1. V. S. L. 7. § 5. 6. A. R. D. (*f*) L. 23. §. 4. R. V. (*g*) L. 23. §. Eod. (*h*) d. L. 23. §. 1. (*i*) L. 26. §. 1. A. R. D. (*k*) L. 23. §. 5. R. V. (*l*) L. 5. §. 3. Ad exhib. (*m*) L. 27. §. 2. A. R. D. (*n*) L. 3. §. 2. R. V. L. 27. pr. A. R. D. (*o*) L. 23. §. 5. R. V. L. 24. A. R. D. (*p*) d. L. 23. (*q*) §. 26. R. D. (*r*) L. 26. A. R. D.

nem junctum ſtatuæ [s], arbor, & planta ſolo, ex quo radices egit.

n. 4. Atqui hoc caſu nova ſpecies non videtur acquiri per acceſſionem; ſed jure ſpecificationis; ex alienæ enim materia nova ſpecies fit, quæ ad priſtinam materiam reverti non poteſt. *Reſp.* Regula hæc, *quod ſi ex re aliena nova ſpecies conficitur, ea cedat facienti jure ſpecificationis*, exceptionem patitur, ſi nova ſpecies accedit rei prævalentiori [t]: uti ſi quis veſtimento ſuo aurum alienum intexuit; tunc enim facienti non acquiritur jure ſpecificationis, ſed acceſſionis [u]. Hinc res prævalentior, cui nova ſpecies accedit, non ad facientem pertinet, nec nova ſpecies ei acquiritur; ſed domino rei prævalentioris: ſi proinde meum brachium alienę ſtatuæ jungo per ferruminationem; non mihi acquiritur ſtatua, ſed brachium jure acceſſionis cedit ſtatuæ alienæ, adeo ut nec ſeparato brachio dominium vindicare poſſim, quia tota ſpecies ſemel deſiit [v].

Pari ratione ſi quis plantam, vel arborem in alienum ſolum tranſtulit, ex quo radices egerunt, nova ſpecies fit; deſinit eſſe prior arbor, & planta [x]; adeoque cedunt ſolo, cujus pars ſunt: adeo ut nec ſeparata planta, vel arbor vindicari poſſit.

Ratio differentiæ hæc eſt, quod per acceſſionem novæ ſpeciei priſtina ſpecies *totius* non mutetur; ſic enim veſtimentum manet, etſi purpurę intextæ ſpecies pereat. Statua manet, nec mutatur, etſi brachium per confuſionem particularum accedat, eoque ſpecies brachii pereat. Cum ergo totum maneat, nec hactenus per acceſſionem novæ ſpeciei mutetur, jus domino *totius* ſalvum in re manet, adeoque nec facto meo id ei auferre poſſunt. Quod ſecus eſt in ſpecificatione; ubi ſpecies *totius* rei perit; adeoque nihil ſupereſt, quod priſtinus dominus ſuum dicere poſſit.

(*s*) L. 23. §. 5. R. V. (*t*) §. 26. R. D. (*u*) d. §. 26. (*v*) L. 23. §. 5. R. V. (*x*) L. 26. §. 1. A. R. D.

In genere autem notandum eſt, quod in omnibus caſibus, ubi acceſſio novam ſpeciem conſtituit, pretium materiæ priſtinæ reſtitui domino debeat [y].

n. 5. *In poſteriori* acceſſionum genere, ubi priſtina rei ſpecies ſalva manet, dominus rei prævalentioris, cui res aliena accedit, non acquirit dominium acceſſionis niſi quamdiu eſt pars totius. Cum enim totum, ſeu univerſitas, mea ſit, ſingulæ quoque partes, quatenus totum conſtituunt, meæ ſunt. Neque enim mutatione partium univerſitas mutatur. At ex quo pars illa deſinit eſſe pars totius, dominium partis reviviſcit, & priſtinus dominus eam vindicare poteſt.

n. 6. Cum vero hæc principia hactenus a Doctoribus non ſatis fuerint elucidata, altius paululum repetenda ſunt. Notandum autem eſt, *aliud* eſſe univerſitatem, corpus, ſeu totum; *aliud* res ſingulas, ſeu partes, & ſpecies, quæ univerſitatem, quæ corpus conſtituunt [z].

CORPUS eſt vel *unitum*, quod uno continetur ſpiritu, ut ſtatua [a]; vel *connexum*, quod ex contingentibus, id eſt pluribus inter ſe cohærentibus conſtat, ut ędificium, &c. [b]. PARTES illius CORPORIS ſunt v. g. tignum, materia, tabulę, &c. ex quibus ędificium, navis, &c. conſtat [c].

n. 7. Alia autem ſunt *jura* corporis, i. e. totius, ſeu univerſitatis; alia *partium* [d]. Nam 1. qui univerſas ędes poſſidet, ſingulas res, ex quibus ędes conſtant, non poſſidet [dd]; & qui navem poſſidet, non videtur poſſidere tabulas, ex quibus navis conſtat [e]. Econtrario 2. qui ſingulas res, ex quibus ędes conſtant,

(*y*) §. 32. R. D. L. 23. §. 5. R. V. (*z*) L. 2. §. 6. Pro emt. (*a*) L. 30. Uſurp. L. 23. §. 5. R. V. (*b*) d. Lib. 30. (*c*) L. 33. de Uſurp. (*d*) Grot. L. 2. c. 5. §. 17. L. 2. c. 9. §. 3. c. 20. §. 1. n. 8. c. 21. §. §. 2. & 7. L. 3. c. 2. §. 1. Leg. 7. §. 1. ff. Quod univ. nom. L. 6. §. 1. ff. Rer. div. (*dd*) L. 39. pr. A. p. L. 23. uſurp. (*e*) d. L. 30.

ſtant, poſſidet, non videtur poſſidere ędes [g]. Hinc 3. ędibus uſucaptis, ſingulę res, ex quibus ędes conſtant, uſucaptę non videntur [h]. Uſucaptis ſingulis rebus, ędes uſucaptę non ſunt [i]. Unde 5. evenit, ut dominus ſoli poſſit vindicare ędificium, non materiam: & e contrario 6. dominus materię poſſit vindicare tignum, non ędes [k].

n. 8. Ex prędictis jam apparet, dominum *corporis*, ſeu totius, neceſſario acquirere *partes* accedentes, jure totius. Quando igitur res aliena accedit rei pręvalentiori, ita ut ejus vera pars fiat, corpus, ſeu totum ejus eſt, cujus antea fuit [l]; & unitas majoris partis conſumit acceſſionem [m]; res, quę accedit, in ſua ſpecie non manet: adeoque & hactenus res quodammodo extincta videtur [n]. Univerſitas enim non mutatur, etſi ſingulę partes mutentur [o].

n. 9. At hoc tantum obtinet, quamdiu acceſſio illa pars totius eſt, adeoque quandiu pars corporis unita, vel connexa eſt [p]. Quando vero pars illa ſeparatur, adeoque non amplius unita, vel connexa eſt corpori, dominus partis, cujus dominium ſalvum manſit, vindicare rem poteſt [q]: impedimentum enim, quod obſtabat, ceſſat; is, cujus corpori antea pars acceſſit, jus amplius, deficiente quippe unitate, non habet. Hinc [a] ędificium cedit ſolo, quamdiu ſubſiſtit; ut diruto ędificio, materia ad priorem dominum revertitur. [b] Tignum cedit ędificio quamdiu ędificio cohęret; at ſi tignum inde ſeparatum eſt, prior dominus illud vindicare poteſt. [c] Tabula cedit navi; at ubi deſiit eſſe juncta, reviviſcit dominium ejus, cujus tabula antea fuit. [d] Gemma cedit annulo,

(*g*) d. L. 23. pr. L. 8. Quod vi, aut clam. (*h*) L. 7. §. 11. A. R. D. L. 23. pr. & §. 2. Uſurp. (*k*) L. 23. §. 7. R. V. (*l*) L. 26. §. 1. R. R. D. L. 23. §. 2. R. V. (*m*) L. 23. §. 5. R. V. (*n*) L. 6. §. 1. Aur. leg. (*o*) L. 76. de jud. Grot. L. 2. c. 9. §. 6. ſeq. (*p*) L. 23. §. 5. R. V. L. 59. eod. L. 2. C. eod. (*q*) L. 23. §. fin. R. V.

nulo, vel vaſi, quandiu annulo, vel vaſi juncta eſt; at ſeparata prioris eſt domini, & is eam vindicandi jus habet.

n. 10. Anne vero iniquitas hic ſubeſt, quod dominus materiæ expectare debeat uſque dum dirutæ ſint ædes? Sane, is, ad quem totum pertinet, interim utitur re aliena; quod rationi, & æquitati naturali repugnare videtur. Reſp. huic quoque iniquitati proſpexit jus Romanum, dum materiæ domino dedit actionem ad exhibendum, qua agere poteſt ut ſeparetur materia, & tunc vindicetur *r*.

n. 11. His principiis poſitis, tota doctrina JCtorum Romanorum, de acquiſitione dominii per acceſſionem, quæ Grotio adeo injuſta videbatur clara, ac perſpicua erit.

n. 12. Eſt igitur regula naturalis, quod res aliis prævalentioribus junctæ, vel adjectæ, his acceſſionis loco cedant *s*. Rem prævalentiorem autem JCti Romani definiunt, 1. ſine qua altera eſſe non poteſt *t*; quæ ornandæ alterius cauſa accedit *u*.

n. 13. PRIMO igitur per acceſſionem res acquiritur, *ſi tali rei accedit, ſine qua illa eſſe non poteſt*: uti ſi aliquid accedit corpori, quod ex pluribus contingentibus, ſeu cohærentibus, conſtat.

n. 14. Hinc *I.* ædificium etſi marmoreum, cedit ſolo *v*. Solum igitur hic principale eſt, quia ædificium ſubſiſtere abſque ſolo non poteſt; ita enim implicatur ſolo, ut fiat res immobilis, & pars ſoli *x*. Si igitur dominus materiæ vindicare ædes vellet, vindicaret ſolum, quod ipſius nunquam fuit.

Hinc

(*r*) L. 23. §. 5. R. V. L. 6. ff. ad exhib. (*s*) L. 23. §. 4. 5. R. V. (*t*) L. 23. §. 5. R. V. (*u*) Lib. 26. §. 1. A. R. D. (*v*) Lib. 15. §. fin. De Inſt. legat. L. 98. §. 8. ſolut. Lib. 7. §. 10. Acq. rer. dom. L. 15. eod. junct. L. 5. 6. ff. Rer. div. §. 29. Rer. div. L. 2. L. 37. L. 39. Lib. 49. pr. ff. Rei vind. L. 2. ff. de ſuperf. L. 23. §. 6. 7. Rei vind. (*x*) L. 30. §. 5. U ſurp. L. 23. pr. eod.

Hinc prius ad diruendas ædes, & ad ſeparandam materiam agere, & ſeparatam materiam demum tanquam ſuam (dominium enim materiæ extinctum nunquam fuit) vindicare debet; quod in ſequenti membro pluribus examinabimus.

Ædificium igitur cedit ſolo, ſive is, qui ædificavit in ſuo fundo, ex aliena materia ædificaverit [y], ſive alius ex ſua materia in alieno fundo ædes poſuerit [z]. Neque intereſt, utrum bona, an mala fide, ædificaverit (hæc enim diſtinctio jure Romano in pœnam malæ fidei inventa eſt [a].

Atque hæc ratio eſt, cur uſufructuario cedat uſus ædium a domino exſtructarum, ita ut nec dominus invito fructuario deſtruere ædes poſſit [b]. Immo nec fructuarius [c], nec colonus [d], ædes a ſe in fundo uſufructuario, vel conducto poſitas, tollere, aut refigere poſſunt.

n. 15. Hinc *II.* Tignum alienum ædificio junctum cedit ædificio [e]. Si igitur ex alieno cæmento mihi ædes exſtruo, ſi ex aliena materia meum ædificium reparo, ſi alienam feneſtram meis ædibus jungo, &c. cæmentum, materia, & feneſtra fiunt pars ædium, & cum univerſæ ædes meæ ſint, ſub hac univerſitate quoque partes illæ continentur. Dominus igitur materiæ perdit jus ſuum, indeque vendicare materiam non poteſt [f]; quia partem ædium vindicaret, quæ totæ meæ ſunt. Exſtincta igitur hactenus eſt ſpecies, quæ acceſſit [g], dum formam mutavit [h]; unitate majoris partis conſumpta eſt acceſſio [i]; deſinit prior qualitas;

(*y*) d. L. 7. §. 10. d. §. 29. (*z*) L. 7. §. 12. A. R. D. (*a*) L. 23. §. 6. Rei vind. junct. l. 1. ff. Tig. junct. (*b*) L. 12. ff. Uſu legat. (*c*) L. 15. pr. Uſufr. (*d*) L. 2. ff. de Superf. (*e*) L. 2. C. Rei vind. L. 59. ff. eod. L. 7. §. 21. Lib. 18. ff. acq. Rer. dom. L. 16. C. eod. §. 6. Rei vind. L. 23. §. 5. L. 59. eod. L. 2. C. eod. (*g*) Arg. L. 6. §. 1. Aur. legat. L. 13. §. 1. de Verb. ſign. (*h*) L. 9. §. 3. Ad exhib. (*i*) L. 23. §. 5. Rei vind.

& pars jam novam qualitatem per acceſſionem conſecuta eſt: definit enim eſſe tignum, & fit pars ædium [k], quæ totæ ejus ſunt, cujus antea fuerunt [l].

Etſi vero tignum jure totius cædat ædificio, tigni tamen dominium non in perpetuum extinctum eſt, ſed tantum quatenus pars ædium, adeoque quamdiu junctum eſt [m]. Optime rem explicat Theophilus: *illud*, ait, *tamen apertum eſt, dominum materiæ non in perpetuum excidiſſe dominio ejus, ſed tantiſper, dum conſiſtit ædificium* [mm]. Ex quo vero tignum ſeparatum eſt ab ædificio, (ad ſeparationem autem dominus agere poteſt actione ad exhibendum) [n], impedimentum ceſſat, jus dominii reviviſcit, indeque vindicare illud priſtinus dominus poteſt [nn]. Totum enim jus dominii in hunc caſum ſalvum eſt: & proinde aliud jus eſt ædificii, ſeu coporis; aliud materiæ; ſeu partium illius corporis [o].

Juris Conſulti Romani, ex ratione politica hanc actionem ad exhibendum, ratione tigni alieno ædificio juncti, in urbe prohibuerunt, ne urbs ruinis deformetur [p]; ideoque rei vindicationem diruto demum ædificio dedere [q]: ſed ſtante ædificio domino materiæ actionem in duplum veri pretii dedere, ſi *bona fide* dominus junxit [r]; ſi enim *mala fide junxit*, donaſſe cenſetur [s] (quod tamen jure codicis mutatum eſt [t].)

Aliquando mala quoque fide jungenti impenſæ reſtituuntur jure Romano, ſi (a) reparatio neceſſaria fuerit [u]; (b) utiles quoque jungens repetit, ſi poſſidet

(k) L. 26. Acq. rer. dom. (l) d. L. 26. §. 1. L. 23. §. 2. Rei vind. (m) Vid. §. 29. Inſt. R. D. (mm) Paraphr. Inſt. tit. R. D. §. 29. (n) Supr. §. 10. (nn) L. 23. pr. & §. fin. uſurp. L. 7. §. 2. ff. exc. rei judic. §. 29. Inſt. Rer. div. (o) Vid. ſupr. nu. 7. (p) d. §. 29. L. 7. §. 10. A. R. D. L. 15. pr. Uſufr. L. 23. §. 6. R. V. (q) d. L. 29. d. L. 15. L. 2. C. Rei Vind. L. 43. ff. R. V. (r) d. §. 29. d. L. 7. §. 10. A. R. D. L. 23. §. 6. R. V. (s) d. §. 30. L. 5. C. ædif. priv. (t) L. 2. C. R. V. (u) L. 38. R. V. L. 5. C. eod.

det [v] [c] ſi non poſſidet, utiles, & voluptarias tollere poteſt ſi ſine diſpendio ædificii tolli poſſunt [x], in primis ſi pauper eſt [y]. Quanquam in arbitri poſſeſſoris ſit, offerendo pretium retinere impenſa.

n. 16. Hinc *III.* Planta aliena cedit ſolo, ſi vera ejus pars fit, id eſt ex quo coaluit [a]; tunc enim alia ſpecies facta videtur, alio terræ alimento [b]: adeo ut nec ſeparata a priſtino domino vindicari poſſit; in quo ab ædificio differt [c].

n. 17. Idem *IV.* obtinet in arbore aliena, fundo meo impoſita: nam is quoque dedit fundo, ſi radices egit [d].

n. 18. Sed & *V.* ſemen, inſitum ſolo, huic cedit, etſi radices non egerit; quia ſtatim ita pars ſoli fit, ut per naturam ſeparari non poſſit [e].

n. 19. Ex eadem ratione *VI.* pictura, etſi pretioſiſſima, cedit tabulæ etiam viliſſimæ [f]: & *VII.* ſcriptura chartæ [g]. Sed & *VIII.* tabulæ navis cedunt navi [h]. Rationem addit JCtus [i], *quia cupreſſus*; *i. e. arbor non manet*; adeoque nova ſpecies fit, nimirum, corpus cupreſſeum. *IX.* Navis cedit carinæ, ſi ſcilicet navis ex alienis tabulis confecta carinæ jungitur [k]. *X.* Pes, manus, brachium, &c. ſi alienæ ſtatuæ junguntur, cedunt ſtatuæ [l]: fundus, aut anſa alieno ſcypho juncta, cedit ſcypho [m]. Ratio a JCto hæc additur, quia brachium non poteſt tuum dici; tota enim ſta-

tuâ

(*v*) d. L. 38. L. 14. Exc. dol. (*x*) L. 37. ff. R. X. L. 5. C. eod. (*y*) L. 35. ff. R. V. (*a*) L. 3. §. 3. Rei Vind. §. 31. Inſt. Rer. div. L. 5. §. 53. L. 9. Aur. legat. (*b*) d. L. 31. L. 26. §. 2. Rei vind. L. 9. §. 2. Damn. infs (*c*) d. §. 31. d. L. 9 d. L. 26. §. 2. (*d*) 31. Inſt. Rer. div. (*e*) §. 31. & §. 32. Inſt. Rer. div. (*f*) L. 9. §. 1. Acq. Rer. dom. L. 23. §. 3. & 4. Rei vind. (*g*) dd. ll. L. 2. §. 14. ff. Ad exhib. L. 9. §. 2. Acq. rer. dom. (*h*) L. 6. ff. Rei vind. L. 26. §. 1. Acq. rer. dom. (*i*) d. L. 61. (k) d. l. 61. §. 1. Rei vind. (*l*) d. l. 23. §. 2. & 5. Rei vind. l. 26. §. 1. Acq. rer. dom. l. 14. ff. Aur. legat. (*m*) d. l. 26. §. 1. d. l. 23. §. 2.

tua uno ſpiritu continetur [n]: adeoque ſtatua, dum ejus acceſſione tota ejus eſt, cujus antea fuit [o].

n. 20. *Secundo* prævalentiorem rem eſſe, eoque jure acceſſionis rem acquiri, diximus, *ſi quid ornandæ rei cauſa accedit*. Uti 1. ſi purpura accedit veſtimento [p], vel color lanæ [q]; tunc enim purpura cedit veſtimento & color lanæ.

Hinc 2. gemma auro incluſa cedit auro [r]; niſi aurum gemmæ ornandæ cauſa accedit [s]: æſtimari autem hæc debent ex viſu, & uſu jungentis [t].

Atque hæc 3. ratio eſt, cur gemma annulo incluſa cedat domino annuli [u]. Gemma nova ſpecies fit, priorque ſpecies quodammodo extincta eſt [v], quandiu ſcilicet annulus ſubſiſtit, nam gemma ſeparata, (agi autem actione ad exhibendum poteſt, ut ſeparetur [x]) dominus gemmæ eam vindicare poteſt [y].

Atqui gemma pretioſior, indeque principalior eſt, adeoque annulus cedere gemmæ videtur. Reſp. Ideo annulus pro re prævalentior habetur, quia ejus ornandæ cauſa gemma accedit [z]; adeoque qui dominus annuli eſt, neceſſario quoque eſt dominus ornamenti, quandiu partem annuli conſtituit.

Ex eadem ratione 4. unio, & gemma aliena, vaſis ornandi cauſa juncta, cedit vaſi [a]; quia uniones, & gemmæ alienæ, quæ vaſi accedunt, in ſua ſpecie non permanſerunt, adeoque per acceſſionem quodammodo exſtinctę videntur [b]. Hinc dominus gemmę eam vindicare non poteſt, quamdiu juncta eſt [c]: idque in omni-

---

(*n*) d. l. 23. §. 6. (*o*) L. 26. §. 1. R. V. (*p*) §. 26. Inſt. Rer. div. (*q*) L. 26. in fin. Acq. rer. dom. (*r*) L. 6. ff. Ad exhibend. (*s*) l. 19. §. 18. 10. & 20. Aur. legat. (*t*) l. 29. §. 1. Aur. leg. l. 32. §. 5. eod. l. 32. §. 5. eod. (*u*) l. 19. §. 16. Aur. legat. (*v*) l. 6. §. 1. Aur. legat. (*x*) l. 6. ad. exhib. (*y*) l. 23. §. fin. Rei vind. d. l. 6. (*z*) l. 19. §. 13. & 20. Aur. legat. (*a*) l. 6. §. 1. Aug. legat. (*b*) d. l. 6. §. 1. (*c*) l. 6. ff. Ad exhib.

omnibus reliquis rebus per acceſſionem junctis ita obtinet *d*.

SECTIO III.

De acquiſitione dominii Jure Familiæ; ubi de origine ſucceſſionis ab inteſtato agitur.

§. CCLXXVIII. ROMANI JCti alteram JURIS IN RE ſpeciem conſtituunt HÆREDITATEM. Ubi premittendum eſt, *hæreditatem* eſſe jus aliquod univerſale, complexum aliquem omnium jurium defuncti *e*, qui continet non tantum jura, quę defunctus *in re* habuit, ſed & omnia *jura perſonalia* defuncti. Nam hęres in utriſque ſuccedit, & in utriſque repręſentat perſonam defuncti. Unde actiones hereditarię naturali quoque ratione mixtę *f* ſunt, id eſt partim reales, partim perſonales.

§. CCLXXIX. Quando igitur *hæreditas* inter *jura in re* refertur, hoc jure naturę tantum verum eſt quoad *dominium*, quod defunctus habuit, & quod continuatur ab hęrede. Actiones vero perſonales non pertinent ad *jus in re*, ſed ad *obligationes perſonæ*, adeoque ad tertium objectum juris *g*.

Hactenus igitur *hæreditas* non differt a *dominio*: ſed ideo ſeparato titulo tractatur, *tum* quia dominium hic ſub complexu omnium jurium continetur [hæreditas enim eſt modus acquirendi univerſalis, & continet jura in rę, & jura perſonę *h*]; *tum* quia modus acquirendi particularis eſt: neque enim facto noſtro, neque jure rei noſtrę, hęc dominii ſpecies acquiritur, ſed ſucceſſione, id eſt per continuationem familię.

§. CCLXXX.

(*d*) l. 23. §. 5. R. V. (*e*) l. 178. §. 1. Verb. ſign. l. 8. ff. de acq. vel omit. hær. (*f*) §. 20. Inſt. act. §. 3. 4. Ind. de obl. quæ quaſi ex contr. (*g*) Vid. lib. ſeq. cap. 7. (*h*) Vid. §. 278.

§. CCLXXX. Antequam vero in rationem acquirendę hęreditatis naturalem inveſtigemus, explicare neceſſe eſt, quidnam ſit *corpus artificiale*. Nam ſępius contingit, res natura per ſe diſtantes, uni nomini ſubjici, & uno quaſi ſpiritu regi [i], quę corpus artificiale conſtituunt.

n. 1. Conſtituitur autem tale corpus *conſenſu*: quo poſito regula naturę eſt, ut prout partes diſponunt, ita jus ſit. Exempla ejuſmodi corporum artificialium varia ſunt pro varia hominum diſpoſitione.

n. 2. *Primum* enim, & illuſtre exemplum eſt in civitate quę eſt diſpoſitio pluriùm familiarum, qua jus imperii, i. e. jus defendendi jura ſingulorum, in totam civitatem conferunt.

Civitas igitur eſt corpus aliquod artificiale, ſeu myſticum, ſocietas quędam conſenſu conſtituta in eum finem, ut univerſum, ſeu corpus, regat, ſinguli pareant. Atque ex hoc conſenſu, non tantum univerſitati jus aliquod in ſingulorum res, & bona competit, ſed & ſingulis jus aliquod in univerſitatem quęritur.

Effectus hujus rei inter alios hic eſt, ut corpus illud non intereat, etſi ſinguli mutentur, adeoque etſi membra quędam illius corporis moriantur [k]. Nam ſpiritus ille, qui totum unit, nomen illud civitatis, & vinculum illud, quod univerſitatem colligat, manet, & perpetuatur in ſucceſſoribus. Atque hoc ſenſu Principes nunquam mori, civitates eſſe immortales, & populum pręſentem eundem eſſe, qui mille abhinc annis vixit, etiam naturali ratione aſſeri poteſt [l].

n. 3. *Collegium* quoque corpus aliquod artificiale eſt, conſenſu ab initio conſtitutum. In tali univerſitate itidem nihil refert, utrum omnes iidem maneant, an pars maneat, vel an omnes immutati ſint. Hinc ſi uni-

(*i*) Grot. l. 2. c. 9. §. 3. (k) l. 7. §. fin. Quod cujuſque univerſ. &c. (*l*) Vid. Grot. l. 2. c. 9. §. 3.

univerſitas ad unum redit, jus omnium in unum recidit, & ſtat nomen univerſitatis (m). Unde unus ille & convenire, & conveniri poteſt (n).

n. 4. Pari ratione *judicium* ſemel conſtitutum idem manet, quod antea fuit, etſi omnes judices mutati eſſent (o). Idem in legione, in nave, etſi refecta, obtinet (p).

§. CCLXXXI. Simile exemplum, & magis naturale, eſt in *familia*. Hæc enim corpus aliquod eſt, quod vel proprio jure ipſorum continetur, vel jure communi univerſæ cognationis (q).

Familia, quæ *proprio jure* continetur, conſiſtit ex pluribus perſonis, quæ ſunt ſub unius poteſtate, aut natura, aut jure ſubjectæ, e. g. patre familias, matre familias, & filio, ac filia familias, & qui deinceps vicem eorum ſequuntur, nempe nepotibus &c.

Communi jure familiam dicimus corpus, quod agnati invicem conſtituunt. Etſi enim patrefamilias mortuo ſinguli ſingulas familias habeant, tamen omnes, qui ſub unius poteſtate fuerunt, recte ejuſdem familiæ appellabuntur, qui ex eadem domo, ac gente proditi ſunt (r).

n. 1. Effectus inſignis hujus *corporis* eſt, ut ſubſiſtat, etſi membra ſingula mutentur. Adeoque ſublato capite non diſſolvitur corpus, ſed omnia jura familiæ devolvuntur ad membra illius familiæ, & æquis partibus inter eos diſtribuuntur: id eſt liberi ſuccedunt in omne jus defuncti patris.

n. 2. Liberi igitur dicuntur hæredes; & familia, quæ in liberos tranſit, hæreditas vocatur. Familia enim etiam in res deducitur (s); & ſic hæreditas, & familia, ſunt ſynonyma. Quod vel exinde probatur, quia

(*m*) l. 7. quod cujuſque univ. (*n*) d. l. 7. (*o*) l. 76. de jud. (*p*) ibid. (*q*) l. 195. §. 2. V. S. (*r*) d. l. 195. §. 2. (*s*) l. 195. §. 1. l. 156. V. S. l. 40. §. 2. eod. l. 1. §. 18. de vi arm. ibique Goth. l. fin. in fin. C. de V. S.

quia actio, quæ liberis datur ad dividendam hæreditatem, *familiæ erciſcundæ* judicium dicitur [t]; & qui hæres inſtituitur, *familiæ emtor* vocatur [u].

n. 3. His principiis poſitis omnis ſucceſſionis naturalis ratio in aprico eſt. Pater enim ea intentione ſociam procreationis ſibi aſſumit, ut corpus aliquod familiæ conſtituat, atque liberos progeneret, qui familiam propagent, i. e. in jura familiæ ipſo mortuo ſuccedant.

n. 4. Quando igitur deficit pater, (caput illius corporis, quod familia dicitur) omne jus illius corporis manet in membris illius familiæ, i. e. in liberis, qui jam pro rata in omne jus familiæ ſuccedunt. Hinc filius non exſtinctus videtur, quamdiu nepos ſupereſt, in quem ſubſtantia, & caro patris quaſi ſint infuſa [v].

n. 5. Naturali igitur jure ſoli LIBERI ſuccedunt patri; quia id patris votum eſt, ut liberos habeat, qui in ipſius bona ſuccedant: ideo enim uxorem ducit, & ideo corpus familiæ conſtituit, ut jura in illa familia maneant, & per corpus illud continuentur.

n. 6. Ea enim ratio corporum conſenſu conſtitutorum eſt, ut etiam in uno (exſtinctis reliquis) nomen univerſitatis conſiſtere poſſit [x]. Et ea, quæ unum quaſi ſpiritum habent, adeoque corpus artificiale conſtituunt, ſe inſtar corporis naturalis habent; quod itidem eſſe non deſinit, particulis paulatim commutatis, una manente ſpecie [y]: unde populus idem hoc tempore putatur, qui centum abhinc annis fuit, licet e x illis nemo nunc vivat [z].

§. CCLXXXII. Atque hæc totidem fere verbis a JCtis traduntur. Illi enim 1. ſucceſſionem liberorum a na-

(t) tot. tit. ff. Fam. erciſc. (u) §. 10. Inſt. de teſtam. (v) l. 30. C. fideicom. l. 85. Hær. inſt. (x) l. 7. §. 2. ff. Quod cujuſque univ. Vid. not. ad Grot. l. 2. c. 9 §. 4. Loſcus de jur. univerſ. p. 1. c. 1. n. 30 & 33. (y) Grot. l. 2. c. 9. §. 12. (z) Grot. d. §. 3. n. 2.

à natura eſse, & hæreditatem paternam naturali ratione liberis deberi, ajunt [a].

2. Rationem ponunt in voto parentum; Papinianus enim liberos naturæ ſimul, & parentum commune votum, ad ſucceſſionem vocare, ait [b]: Unde Apoſtolus ex eo, quod quis filius ſit, argumentatur: Ergo hæres [c].

Hinc jam 3. eſt, quod liberi dicantur eſſe quodammodo domini bonorum paternorum etiam vivis parentibus [d]; & quod non novum acquirere dominium, ſed continuare jam quæſitum, & pleniorem ſaltem adminiſtrationem conſequi videantur [e]; atque ideo bona ad eos redire dicantur [f].

Hinc 4. conſtat, cur liberi appellentur ſui hæredes, & neceſſarii, adeo ut nec abſtinere poſſint jure civili; quia non eſt nova acquiſitio, ſed continuatio prioris acquiſitionis; jure familiæ factæ [g].

Hinc 5. apparet, cur hæres repræſentet perſonam defuncti, & cur cum eo pro una perſona haberi dicatur [h]. Cum enim totum familię jus in hærede ſubſiſtat; totumque patrimonium in hæredem devolvatur, eoque ſuccedat in omne jus defuncti; illudque continuet, eodem jure habetur hæres, quo ipſe defunctus. Cujus rei effectus inſignis hic eſt, [a] ut filius

(*a*) l. 7. ff. Bon. damn. l. 7. in fin. Si tab. teſt. null. exſt. Vid. c. 17. q. 4. leg. 7. §. 2. de Cur. ſur. l. 14. pr. C. Legitim. hær. (*b*) l. 7. §. 1. Unde l. 15. pr. In off. teſt. l. 50. §. 2. ff. Bon. libert. ibi, omnia; quæ noſtra ſunt, liberis ex voto paramus l. 13. §. 2. C. Legit. hær. l. 26. §. 1. Si quis omnis. Goth. ad d. l. 26. (*c*) Ad Galat. 3. in fin. & c. 4. v. 7. (*d*) l. 11. ff. de lib. & poſth. (*e*) l. 11. ff. de lib. & poſt. §. 2. 3. Inſt. de hær. qual. & diff. l. 14. de ſuis, & legit. l. 30. Ex quibus cauſ. maj. (*f*) Terent. in Andr. IV. 5. v. 4. ibique Donat. (*g*) l. 11. ff. de lib. & poſth. l. 1. §. 7. Si quis omiſſ. l. 14. ff. de ſuis & leg. §. 2. Inſt. de hær. qual. & diff. l. 36. de acquir. vel omitt. hær. l. 6. §. 5. eod. l. 17. Qui teſt. fac. (*h*) §. 4. Inſt. Inut. ſtip. l. fin. C. Imp. ſubſt. vid. jus meum controv. par. 1. pag. 95.

filius teneatur patris factum præſtare, adeo ut ſi pater alienavit bona filii propria, vel ex pacto, & providentia primorum acquirentium ei quæſita, filius ea revocare non poſſit ;: [b] ut actiones inter patrem, & filium, confundantur *k*.

Sed & 6. hinc jam conſtat ratio, cur hæreditas in jure civili *familia* dicatur *l*, quia jure familiæ liberi ſuccedunt; unde liberi ſi hæreditatem inter ſe dividunt, *familiam* dividere dicuntur *m*.

Hinc 7. conſtat, cur liberi ante patrem mortui tranſmittant hæreditatem ad ſuos hæredes ipſo jure *n*. Cum enim quodammodo dominium, & jus eventuale ſuccedendi, quæſitum ſit liberis vivo parente, adeoque jus familiæ verum jus in re, utut eventuale, ipſis tribuat, hoc jus transferunt in eos, qui pars corporis ſui, & hoc ipſo pars familiæ ſunt, & qui ex ea ratione in omne jus patris ſui defuncti, adeoque & in ejus jus familię, indeque competentia jura, ſuccedunt *o*.

Hinc conſtat, 8. qua ratione legitima dicatur deberi jure naturali *p*. Cum enim parentes naturali ratione poſt mortem diſponere non poſſint, adeoque teſtamenta, (quatenus ſunt diſpoſitio unius, quæ poſt mortem ſaltem effectum habeat) naturali ratione non valeant, nec jus ſuccedendi liberorum ſua natura tollant; leges quidem civiles parentibus ob utilitatem publicam hanc libertatem conceſſere, ut per tale negotium, nimirum, per teſtamentarias diſpoſitiones, liberis hæreditas jure naturæ quæſita auferri poſſit: at hanc ſervarunt æquitatis rationem, ne totam hæreditatem

(*i*) L. 14. C. R V. (*k*) Jus meum controv. d. l. (*l*) L. 9. §. 2. lib. & poſt. Heinecc. Ant. Rom. l. 3. tit. 1. 1. §. 1. (*m*) Tot. tit. ff. Fam. erciſc. (*n*) l. 8. C. Suis & legit. §. 2. Inſt. de exhær. lib. l. 14. ff. Suis & legit. Parens in Diſp. de ſucceſſ. nepot. Sect. 3. per tot. (*o*) l. 7. §. 1. Unde liberi 1. 15. pr. Inoff. teſt. (*p*) l. 36. §. 2. C. inoff. teſt. Nov. 1. præf. §. 2.

tatem auferre liceret; ſed ut certa bonorum pars liberis neceſſario relinqueretur. Hactenus igitur jus naturæ, quod liberos ad ſucceſſionem paternę hæreditatis vocat, ſalvum eſt; & quoad hanc portionem recte aſſeri poteſt, eam jure naturæ deberi, nec a patre auferri aut minui poſſe: niſi lex ob utilitatem publicam hanc quoque partem liberis auferat; uti abſtulit in pœnam ex certis exhæredationis cauſis, cauſis, item in favorem militiæ [q].

Atque hæc 9. confirmantur conſenſu omnium gentium; in omnibus familiis enim receptum eſt, ut familia, ejuſque jura a liberis, extinctis licet parentibus, continuentur, adeoquę liberi in omne jus defuncti ſuccedant.

Filius apud QUINTILIANUM ait, *partem jure gentium peto* [r]. JULIANUS [rr] aſſerit: *æquum, liberis hæreditatem relinqui*. PROCOPIUS [s] refert, *leges in hac re tam apud barbaros, quam apud Romanos conſentire, ut liberos dominos pronuntient rerum a patre relictarum*. Apud PLUTARCHUM (*de prolis amore*) *liberi hæreditatem ut ſibi debitam exſpectant*. Et PHILO [t] tradit, legem naturæ eſſe, ut liberi parentibus ſuccedant [u].

§. CCXXXIII. LIBERORUM nomine veniunt liberi utriuſque ſexus; nam etiam *fœminæ* ſub corpore familiæ continentur, ejuſque membra ſunt: idque antiquiſſimis temporibus ita obtinuiſſe, ex hiſtoria Jobi apparet, qui filiabus hæreditatem inter fratres dedit [v]. Sed & legibus XII. tabularum filiæ patri ſuccedebant [x].

(q) tot. tit. ff. de inoff. teſt. (r) Declam. Conf. declam. 388. (rr) In Cæſaribus. (s) Perſic. 1. (t) in vita Moſ. III. (u) Conf. Æl. Spart. in vita Hadriani cap. 18. Nepos in Phoc. 1. De Romanis id jam probatum dedi Conf. Prov. 1. pr. &c. 2. de Hebræis vide Geneſ. C. 15. V. 4. C. 21. V. 10. C. 25. v. 5. Grot. l. 2. c. 7. §. 5. n. 2. §. 8. n. 3. (v) Job. cap. fin. V. 15. (x) Heinec. Ant. Rom. l. 3. tit. 1.

Hoc jus naturæ per legem Voconiam ſublatum, & filiæ ab hæreditate parentum excluſæ fuere, quia Romani familiæ, ejuſque conſervationi, conſulere voluerunt *y*. Atque hinc nepotes ex filiis natis excludebant nepotes ex filiabus natos *z*. At filiæ a Juſtiniano priſtino juri reſtitutę ſunt; & novo jure filiæ, ac nepotes cum filiis æquali jure ſuccedunt.

n. 1. Liberorum nomine etiam veniunt *infantes, & furioſi* [a]: immo & *poſthumi*, ſi naſcuntur [b].

n. 2. Num ex *concubina nati ſuccedunt*? Equidem ſupra diximus, tale conjugium naturali jure valere, & differentiam inter uxorem, & concubinam, eſſe mere civilem. At quia per *concubinam* talis perſona intelligitur, quæ ea lege viro ſe jungit, ne jura familiæ ipſi, ejuſque liberis communia ſint, certum eſt, liberos non ſuccedere, non quia natura, ſed quia pactum obſtat [c].

Num *ſpurii* ſuccedunt? Negatur: tum quia pater ibi certus non eſt, adeoque de familia, quam continuare deberet, non conſtat: tum quia votum patris ceſſat, qui non animo familiam conſtituendi, ſed libidinis explendę, cum meretrice concumbit. At matri ſuccedunt ęque, ac liberi legitimi; mater enim ſemper certa eſt [d].

n. 4. Denique certum eſt, *nepotes* quoque liberorum nomine contineri, adeoque ſuccedere. Hi enim ſubeunt in locum parentum, eorumque perſonam repræſentant. Sane, pater omne jus ſuum, quod in familia eſt, adeoque & ſpem ſuccedendi, tranſmittit ad ſuos hęredes, qui proinde non proprio, ſed patris jure ſuccedunt, i.e. in ſtirpes [e]. Atque hoc jus repræſentandi,

(*y*) Heinecc. d. tit. 1. §. 4. (*z*) §. 15. Inſt. de hær. quæ ab int. (*a*) Heinecc. Ant. Rom. l. 3. t. 1. §. 9. (*b*) L. 30. §. 1. Acquir. hær. (*c*) Grot. l. 2. c. 7. §. 8. n. 3. (*d*) L. 3. ff. ad SC. Orphit. l. 1. §. 2. l. 2. §. 1. ff. eod. l. 2. V. 5. itaque ff. Unde cognati. Paul. l. 4. ſent. 10. §. 1. (*e*) Nov. 118. c. 1. §. 6. Inſt. de hær. quæ ab int. Grot. l. 2. c. 7. §. 6. ibique not.

di, etiam ultra fratrum filios naturali jure procedit; ſed legibus id ſaltem ad fratrum liberos reſtrictum eſt.

n. 5. Quæritur, an *nepotes* patri ſuccedant, ſi avus ſupereſt? Jure naturæ negatur, quia recaſuri ſunt in poteſtatem avi, in qua ipſe pater fuit, ejuſque familia.

n. 6. Denique quæritur, *an liberi, ſuccedentes patri, conferre teneantur ea, quæ a patre defuncto acceperunt?* Equidem accepta, & impenſa, quæ ad educationem pertinent, conferre liberi non tenentur, (niſi pater aliud diſpoſuerit) quia ſub officio patris continentur; reliqua autem conferre tenentur: uti ſumtus Doctorales, pecuniam pro obtinendo beneficio eccleſiaſtico, vel officio ſeculari erogatam *f*, dotem, &c. *g*, niſi probetur, patrem animo donandi erogaſſe.

§. CCLXXXIV. Præter hanc ſucceſſionem nulla alia ſucceſſio naturalis datur. Liberi ergo non ſuccedunt MATRI, *tum* quia uxor quicquid habet, acquirit marito, indeque nihil eſt, in quod liberi ſuccedere poſſint: *tum* quia liberi non ſunt in domo, & familia matris, adeoque liberi familiam matris non continuant. Atque hinc apparet ratio, cur jure Romano liberi non opus habeant conſenſu matris, ſi nuptias contrahunt; quia ei invitæ non obtrudunt ſuos hæredes; ſecus, ac in patre; (*Vid.* §. 156. *n.* 8.)

Jure antiquo Romano liberos excluſos fuiſſe a ſucceſſione *matris h*, certum eſt; adeo ut nec Prætor liberis dederit bonorum poſſeſſionem *unde liberi*, utpote quæ tantum ſuis hæredibus dabatur *i*: & liberis demum cautum fuit per SCtum Orphitianum, per quod liberi promiſcue vocabantur ad ſucceſſionem *matris*;

(*f*) Tot. tit. ff. de collat. (*g*) Tot. tit. ff. de dot. coll. (*h*) Heinecc. antiq. Rom. l. 3. tit. 3. §. 1. & t. 4. §. 1. & 2. Ulp. frag. XXVI. §. 7. (*i*) l. 1. §. 6. ff. Unde lib. Heinecc. l. t. 4. §. 1.

tris; immo præferebantur agnatis, & conſanguineis matris [k].

Quomodo hoc ipſum SCtum varie mutatum, & tandem a Juſtiniano conſtitutum ſit, ut liberi patri, *matrique* eodem jure ſuccedant, docet celeberrimus Heineccius [l].

§. CCLXXV. In ASCENDENTIBUS tota ratio ſucceſſionis ceſſat, *tum* quia liberi nihil habent, in quod ſuccedi poſſit, utpote cum vivi omnia acquirant patri [m], adeo ut dos quoque, quam nurus filio conſtituit, patri acquiratur [n] (nam pater ſuſtinebat onera matrimonii a filio contracti; quod onus demum poſt mortem patris ad filios revertebatur [o]); *tum* quia aſcendentes non ſunt in familia liberorum, nec eam continuant poſt eorum mortem: *tum* quia deficit hic commune illud votum, quo parentes liberos ad ſucceſſionem vocant. Diximus enim, ea intentione matrimonium contrahere parentes, ut liberos procreent, quibus ſua relinquant. Quæ ratio ceſſat in liberis defunctis.

Hinc Papinianus ait, *liberos natura ſimul*, & *ex voto communi parentum*, *ſuccedere*; *parentes vero ſaltem ex ratione miſerationis* [p]. Et alibi [q]: *parentibus deberi hæreditatem, uti debetur liberis propter votum parentum*, & *naturalem erga liberos charitatem; turbato tamen mortalitatis ordine non minus parentibus, quam liberis pie relinqui.*

n. 1. Jure Romano antiquo PATER nec liberis emancipatis, nec in peculiis poſtea introductis, ſuccedebat; ſed priori caſu jure patronatus, poſteriori caſu a Prætore per bonorum poſſeſſionem demum vocatus

(*k*) pr. Inſt. ad Sc. Orphit. Heinecc. d. l. §. 5. & 5. (*l*) d. tit. 4. §. 6. (*m*) Heinecc. El. Inſt. l. 3. t. 2. §. 695. (*n*) l. 56. §. 1. l. 72. §. 1. Jur. dot. (*o*) d. l. 56. (*p*) l. 7. §. 1. unde liberi ibique Goth. (*q*) l. 15. pr. Inoff. teſtam.

catus eſt ad ſucceſſionem [r]: certiſſimo indicio, patrem nec jure naturali, nec veteri jure Romano, liberis, etiam in bonis, quæ proprio jure ipſis competebant, ſucceſſiſſe, & demum ex ratione commiſerationis admiſſos fuiſſe.

§. CCLXXXVI. De MATRE res minus dubii habet jure naturæ: non enim *vivo marito* liberis ſuccedit, quia pater jure patriæ poteſtatis omnia bona filii ſibi vindicabat; nec *mortuo marito*, quia mater non eſt in familia liberorum, nec eam continuat, & ratio voti æque, ac in patre, hic ceſſat.

n. 1. Jure veteri Romano itidem certum eſt, *matrem* liberis non ſucceſſiſſe, cum nec *pater* ad liberorum ſucceſſionem vocaretur [s]. Sane, nec legibus XII. tabb. nec jure civili mater ſuccedebat [t], ſed Prætor demum matres ad liberorum ſucceſſionem vocavit edicto, *unde cognati* [u], id eſt poſt omnes agnatos, & legitimos.

n. 2. Ceterum, per SCtum Tertyllianum cautum fuit, ut *mater* (non avia) ingenua trium, libertina quatuor liberorum jus habens, ad bona liberorum admitteretur, licet ea in poteſtate parentis eſſet [v]. At ei præferebantur defunctorum liberorum deſcendentes, aſcendentes paterni, ac fratres, etiam adoptivi, non uterini [x].

Tandem Juſtinianus *matrem* ante omnes fratres vocavit [y]. At id non ex ratione naturali, ſed ex ſola miſeratione jure Romano ſtatutum eſſe, vidimus.

n. 3. AVIA nec per SCtum Tertyllianum ad ſucceſſio-

O 3

(r) L. 10. ff. Suis, & legit. Heinecc. Ant. Rom. lib. 3. t. 2. §. 4. Conf. l. 2. §. 4. Unde legit. l. 15. pr. inoff. teſt. §. 3. inſt. & l. 2. §. 15. ad Sc. Orphit. (s) vid. §. 284. n. 1. & Ulpian. d. l. §. 8. (t) pr. Inſt. ad Sc. Tertyll. Heinecc. A. R. L. 3. t. 3. §. 1. (u) pr. Inſt. ad SC. Tertyll. (v) (. 2. Inſt. eod. Heinecc. d. l. §. 5. ſeq. (x) Ulpian. fragm. XXI. n. 8. Heinecc. d. l. §. 7. (y) Nov. 118. c. 2.

ceſsionem nepotum vocabatur *z*. Juſtinianus autem eam poſt matrem ad ſucceſſionem admiſit *a*.

§. CCLXXXVII. COLLATERALES jure naturæ invicem non ſuccedunt, quia tota ratio ſucceſſionis in eis ceſſat *b*. Collaterales enim non continuant familiam collateralium, ſed primi conſtituentis. Unde & votum, quod cauſam dat ſucceſſioni liberorum, in collateralibus deficit.

Neque allegari poteſt, collaterales contineri ſub corpore familiæ, quod *communi jure univerſæ cognationis continetur*, quia omnes uni poteſtati ſubjecti fuere, & ex eadem domo prodierunt *c*. Nam jura, quę ex *corpore familiæ, quod communi jure cognationis continetur*, oriuntur, diverſa ſunt ab illis, quæ ſequuntur *ex corpore familiæ, quæ proprio jure* continetur.

In ſolo *poſteriori corpore* jus ſuccedendi neceſſario ſequitur; tum quia liberi ſunt portio immediata corporis paterni, tum quia ſunt in domo, familia, adeoque in poteſtate patris; tum quia ejus voto familiam continuant, id eſt ei ſuccedunt.

Omnes hę rationes ceſſant in *priori corpore familiæ*. Collaterales nec ſunt immediate portiones corporis defuncti; nec in defuncti cognati domo, aut familia fuere, adeoque eam non continuant; nec denique votum defuncti eſt, ut fratres, Thii &c. ſuccedant, utpote quod votum tantum in patre obtinet, qui ideo uxorem ducit, ut ex ea ſuos hæredes procreet.

Jure Romano ſuccedendi jus etiam ad illud corpus familiæ, quod communi agnationis jure continetur, extenſum eſt. Nam agnati legibus XII. tabularum, cognati autem per bonorum poſſeſſionem a Prętore, & po-

(*z*) §. 2. 3. Inſt. ad Sc. Tertyll. (*a*) Nov. 118. c. 2. pr. Heinecc. Ant. Rom. L. 3. tit. 3. §. 8. (*b*) §. 1. raſt de Sc. Orphit. Leg. 4. Cod. Theod. de legit. her. (*c*) L. 195. §. 2. V. S.

poſtea, juxta ordinem gradus, a Juſtiniano admiſſi fuere.

Extincto hoc corpore, adeoque deficientibus familiæ membris, ratione naturali hæreditas fit nullius, ceditque occupanti. At uti Imperatores omnia adeſpota ſibi, ita & hodie Status Imperii tales hæreditates fiſco ſuo addixere *d*.

n. 6. Qui cum aſcendentibus, deſcendentibus, & & collateralibus, ex conſtitutione Juſtiniani in ſucceſſione concurrant, ex compendiis juris apparet.

n. 7. Quid igitur de ſucceſſione CONJUGUM dicendum eſt? Reſp. Nec ea jure naturali obtinet. *Maritus* enim non ſuccedit uxori, quia acquirit omnia bona uxoris tanquam caput familiæ, in quam uxor ſuo conſenſu tranſit: adeoque mortua uxore nihil ſupereſt, in quod ſuccedi poſſit.

Nec *uxor* ſuccedit marito, quia eſt ſocia omnium bonorum: adeoque poſt mortem mariti occupat dimidiam bonorum, non tanquam hæres, ſed tanquam ſocia; finita enim ſocietate alter ſocius ad diviſionem agere poteſt. Hinc Paulus poſtquam allegaſſet quorundam ſententiam exiſtimantium, uxorem furtum facere non poſse; rationem allegat, *quia ſocietas vitæ quodammodo dominam eam faciat e*. Atque hæc ratio eſt, cur apud plures gentes, hodieque communio bonorum inter conjuges obtineat *f*.

Legibus XII. tabularum uxor filiæ loco erat quoad ſucceſſionem, & tanquam ſua ſuccedebat, adeoque cum liberis concurrebat *g*.

Poſtea Prætor edicto *unde vir, & uxor*, conſtituit,

O 4 ut

(*d*) L. 4. C. de de hæret. (*e*) L. 1. ff. de act. rer. amore. (*f*) De quibus vid. Harmenop. peric. ſtatut. par. 2. c. 34. Goris adverſ. jur. tract. 1. c. 1. Sim. van. Leeuvven. Cynoſ. forenſ. L. 5. c. 23. Mev. ad jus Lubec. tit. 5. L. 1. art. 4. n. 2. ſeq. V.Veſel. de connub. bon. ſoc. c. 1. Par. diſp. de ſucceſſ. ab int. c. 3. (*g*) Heinecc. Ant. Rom. §. 6. 7. L. 3. tit. 10. §. 7.

ut deficientibus agnatis, & cognatis, vir uxori inteſtatæ, & uxor viro inteſtato, ſuccederet *h*. Exemplum ex Valerio Maximo adducit Heineccius *i*.

§. CCLXXXVIII. Admitti ergo non poteſt 1. ſententia eorum, qui jure naturæ nullam fuiſſe ſucceſſionem, nec liberorum, ſtatuunt, & hos demum jure ſurrogationis in locum juris occupandi ad ſucceſſionem vocari, exiſtimant *k*.

Nec 2. opinio eorum, qui ſucceſſiones inter *aſcendentes*, & *deſcendentes*, ex neceſſitate alendi, inter *collaterales* autem ex conjectura voluntatis deducunt *l*.

§. CCLXXXIX. Hæreditas igitur eſt ſucceſſio in univerſum jus defuncti *m*.

Cauſa ſucceſſionis hæreditariæ eſt jus naturæ, quod, uti vidimus, liberis in familia conſtitutis hæreditatem defert.

Hæreditas igitur defertur ſolis liberis, quia illi ſoli continuant familiam, eamque inter ſe dividunt.

§. CCXC. *Objectum* hæreditatis ſunt omnia jura, quæ patris fuere, adeoque non tantum jura in re, ſed & obligationes, tam activę, quam paſſivæ, quæ oſſibus patris inhæſerunt. Unde hæreditas complexus dicitur omnium jurium; & actio, quæ inde datur, eſt univerſalis, & mixta *n*.

§. CCXCI. *Effectus* hæreditatis eſt, ut 1. hæres ſuccedat in omne jus defuncti *nn*. Libri enim continuant familiam patris; adeoque omnia jura familiæ in liberos transferuntur. Atque hæc ratio eſt, cur hæres cum defuncto habeatur pro una perſona *o*; cur obligetur creditoribus defuncti ex omnibus cauſis, qui-

bus

(*h*) tot. tit. & L. 1. Unde vir, & uxor. Heinecc. d. t. 10. §. 7. in fin. (*i*) L. 1. tit. 1. §. 5 (*k*) Vid. diſs. procem. V. §. 13. 14. 24. 25. (*l*) Vid. diſſer. procem. VI. §. 39. (*m*) L. 14. V. S. (*n*) Laur. comp. pag. 112. pr. & pag. 113. (*nn*) L. 196. R. J. (*o*) Nov 48. præf. L. 44. A. H. L. 193. R. J.

bus defunctus obligabatur [p]; cur jure Romano legatariis teneatur [q]; denique cur confundantur obligationes inter defunctum, & hæredem [r].

2. Ut defendere jus hæreditarium poſſit contra omnes, qui jus illud turbant. Hinc ei datur *petitio hæreditatis* [s], quæ eſt *actio univerſalis* (nam omnia jura defuncti tam realia, quam perſonalia, ea petuntur) *mixta*, (quia non tantum dominium vindicat hæres, ſed & perſonales præſtationes perſequitur; nimirum, cauſam, acceſſiones, id, quod intereſt, dolum, culpam, &c.) *ad hæreditatem, id eſt univerſitatem jurium, vel ejus partem* [t], *vindicandam ab eo, qui pro hærede, vel pro poſſeſſore poſſidet*.

Præterea hæredi plures actiones ſingulares dantur: nimirum, (*a*) *actio familiæ erciſcundæ* [u], contra cohæredes ad commune jus hæreditarium dividendum, & ad fructus, & impenſas reſtituendas [v]; unde hæc actio mixta dicitur [x]: (*b*) *rei vindicatio*, contra eos, qui rem hæreditariam poſſident: (*c*) *actiones perſonales*, contra debitores defuncti.

§. CCXCII. Cum igitur hæres ipſo jure in omne jus defuncti ſuccedat, neceſſario ſequitur, confundi bona defuncti, & hæredis, & jam unum fieri patrimonium hæredis: adeo ut creditores defuncti incipiant eſſe creditores hæredis, qui proinde ex patrimonio ſuo jam confuſo, & ſuis, & defuncti creditoribus æqualiter tenetur. (§. 291.)

Cum vero per hanc confuſionem præjudicium fieri poſſet

(*p*) L. 8. A. H. L. 10 C. de jur. delib. (*q*) §. 5. Inſt. Obl. quæ quaſi ex contr. (*r*) L. 95. §. 2. 3. Solut. (*s*) tot. tit. ff. hæred. petit. (*t*) tot. ff. Si pars hæred. (*u*) *Familiæ* nihil aliud hic ſignificat, quam *hæreditatem*; cujus rei rationem expoſui ſupra §. 281. *Erciſcere* autem eſt *dividere*, a veteri formula *erctum citium*. Heinecc. Antiq. Rom. l. 3. c. 38. §. 6. 7. Fabri Theſaur. voce Erciſc. (*v*) tot. tit. ff. Fam. erciſ. (*x*) §. 20. Inſt. de act. L. 22. §. 4. Fam. erc. conf. Fabri theſ. dd.

poſſet creditoribus defuncti, Prætor (jure civili enim ſeparatio hæc incognita erat) æquitatem naturalem ſecutus, CREDITORIBUS DEFUNCTI *beneficium ſeparationis* dedit [y]; ne in arbitrio hæredis ſit, adeundo hæreditatem oneroſam, ſuos defraudare creditores [z]. Atque vi hujus beneficii petere poſſunt, ut bona defuncti a bonis hæredis ſeparentur, ne hæredis creditores aliquid ex defuncti bonis accipere poſſint, niſi illis prius ſatisfactum ſit [a].

n. 3. Vera ratio naturalis hæc eſt, quod creditoribus defuncti debeatur ex hujus patrimonio; hoc æs alienum cum patrimonio defuncti tranſit in hæredem (neque enim hæreditas intelligitur, niſi deducto ære alieno): adeoque proprio jure petere poſſunt creditores, ut antequam confundantur patrimonia, ex patrimonio defuncti æs alienum ſolvatur.

n. 4. Hinc jam patet ratio, cur HÆREDES CREDITORES ſeparationem petere non poſſint. Etſi enim his quoque ex patrimonio hæredis debeatur, tamen id non excludit facultatem hæredis de rebus patrimonii, quoad vivit, diſponendi, adeoque vel augendi, vel minuendi patrimonium. Sane, etiam jure Prætorio hæres inopem hereditatem adeundo ſuis creditoribus præjudicium facere poteſt [b]; ſibi enim imputare debent, quod cum tali contraxerint [c].

n. 5. Differt autem jus naturæ a jure Prætorio quoad materiam ſeparationis, 1. quod jure naturæ hoc beneficium locum habeat in ſola ſucceſſione liberorum, quia eo jure aliæ ſucceſſiones nec ab inteſtato, nec ex teſtamento cognitæ ſunt; at jure Prætorio in omni ſucceſſione id obtinet: 2. quod jure naturæ in infinitum ſeparatio illa peti poſſit; jure Prætorio autem tantum intra quinquennium [d].

n. 6.

(*y*) de quo beneficio vide jus meum contr. L. 42. tit. 6.
(*z*) L. 1. §. 1. Separat. (*a*) L. 1. §. 17. L. 5. ff. Separat.
(*b*) L. 1. §. 2. Separ. (*c*) L. 1. §. 5. Separat. (*d*) L. 1. §. 13. Separat.

n. 6. Deſinit hoc beneficium ſeparationis, etiam jure naturæ, 1. ſi creditores defuncti fidem hæredis ſecuti ſunt *e*: 2. ſi bona ita mixta ſunt, ut ſeparari nulla ratione poſſint; ſi pro parte mixta ſunt, pro parte ſaltem reparatio peti poteſt *f*.

Petita ſemel ſeparatione, redire ad hæredis bona creditores defuncti non poſſunt *g*.

SECTIO IV.

Ubi demonſtratur, Teſtamento non acquiri dominium Jure naturali.

§. CCXCIII. JCti Romani duplicem ſtatuunt ſucceſſionem in hæreditate, ſeu familia defuncti; *aliam* ab inteſtato, *aliam* ex teſtamento. *Priorem* eſſe modum acquirendi dominii naturalem, vidimus; de *poſteriori* jam quæſtio eſt.

Præjudicialis autem quæſtio eſt, *an teſtamenta ſint ex jure naturali?* Equidem Grotius definit teſtamentum, quod ſit *alienatio in mortis eventum ante eam revocabilis, retento interim jure poſſidendi, ac fruendi h*. Atque ideo *ſubſtantiam ejus cognatam dominio eſſe*, ait, *& eo dato juris naturalis i*.

Quam definitionem plenius refutavit B. Parens *k*; & nos quoque Commentario ad Grotium refutabimus.

Interim recentiores Doctores hanc Grotii doctrinam ſecuti uno fere ore ſtatuunt, *teſtamenta* quoad *originem* eſse juris gentium, quoad *formam* vero juris civilis *l*.

§. CCXCIV.

(*e*) L. 1. §. 10. 11. 15. 16. Separat. (*f*) Lib. 1. §. 12. Separat. (*g*) L. 1. §. 17. Separat. L. 3. §. 2. eod. (*h*) L. 2. c. 6. §. fin. (*i*) d. §. fin. (*k*) In diſp. de teſtam. Princ. P. 1. § 4. ſeq. (*l*) Vid. Laud. pr. Qui teſt. fac. poſſunt.

§. CCXCIV. Nos ex principiis Parentis [m] paucis demonſtrabimus, teſtamenta, etiam quoad originem, eſſe juris civilis, non juris Gentium: quia 1. deportatus, qui retinet ea, quæ juris Gentium ſunt, non poteſt teſtari [n]: quia teſtamentum eſt diſpoſitio, quæ poſt mortem incipit; quod contra jus Gentium eſt, quo jus diſponendi morte non incipit, ſed finitur. 3. Eo jure nemo poteſt diſponere de bonis, quæ non amplius ipſius ſunt; uti deſinunt eſſe poſt mortem. Adeoque 4. duo natura contraria occurrunt in hac diſpoſitione: (α) quod ad juris translationem unius diſpoſitio valeat: (β) quod jus hoc incipiat poſt mortem, 5. Jure naturæ in omni diſpoſitione de transferendo jure duorum conſenſus requiritur: in teſtamentis autem nullum tempus eſt in quo conſenſus utriuſque concurrit. Non vivo teſtatore, quia ibi deficiebat acceptatio hæredis; nec tempore aditionis, quia ibi deficit conſenſus defuncti. Denique & 6. tota teſtamenti ratio conſiſtit in nudo figmento, vi cujus tempus confecti teſtamenti, tempus mortis teſtatoris, & tempus aditionis conjunguntur; & ſic tam confectio teſtamenti, quam aditio hæreditatis in momento mortis contigiſſe finguntur; fictiones vero ſunt juris civilis.

n. 1. Obj. 1. quod etiam naturali ratione valeat diſpoſitio, qua quis alienat omnia ſua bona in tempus mortis, cum lege revocandi. Reſp. Valet quidem hæc diſpoſitio, ſed tunc non eſt teſtamentum, quod unius conſenſu fit, & ab altero demum poſt mortem acceptatur. Eſt potius verus actus inter vivos, utriuſque conſenſu perfectus; unde ſtatim jus quæſitum eſt parti, at ſub conditione, *niſi revocaverit dominus*.

n. 2. Obj. quod ſubſtantia teſtamenti cognata ſit domi-

(*m*) Quæ expoſuit in d. diſp. p. 1. §. 19. & late ſeq.
(*n*) L. 1. C. de hæred. inſt. L. 2. C. de bon. poſſ.

dominio, quæ eſt ratio Grotii, & Struvii [o]; dominia autem ſunt ex jure Gentium. Reſp. 1. Immo dantur etiam dominia civilia; teſtamenta autem inter modos acquirendi dominii civilis referuntur. 2. Subſtantia teſtamenti conſiſtit in diſpoſitione de transferendo dominio poſt mortem, Hæc ſubſtantia adeo non eſt cognata dominio, ut naturali ratione dominium ejuſmodi diſpoſitione transferri natura non poſſit; non vivente teſtatore quia noluit vivus transferre; non eo mortuo, quia non poteſt transferre, cum omnis diſpoſitio de dominio morte tollatur.

n. 3. Obj. 3. Quod hic mos teſtandi inter omnes gentes ſit receptus, uti Grotius exempla late cumulat [p]. Reſp. 1. Gentes hunc modum diſponendi ob ſummam ejus utilitatem imitati ſunt adeoque valet, etiam inter gentes, ut jus civile. 2. In regnis nunquam effectum habuere teſtamenta, niſi quod ſucceſſores ultro aliquando ultimæ voluntati defuncti paruerint. 3. Dicuntur teſtamenta, ſed revera ſunt diſpoſitiones inter vivos præſentibus liberis perfectæ. Et huc pertinent exempla Abrahami, Jacobi, Hiskiæ, &c. Apud Germanos veteres teſtamentorum uſum non fuiſſe, Tacitus teſtatur.

n. 4. Plenius hanc materiam ex Parentis principiis illuſtravit frater pie defunctus, olim S. R. M. Boruſs. Conſiliarius intimus, ac Regii Dicaſterii Magdeburgenſis Præſes [q]; quem poſtea ſecutus eſt Thomaſius [r]; quanquam diſſentiant Doctores communiter [s].

§. CCXCV.

(*o*) in Syntagm. jur. civ. Exerc. 32. th. 9 & Grot L 2. c. 6. §. 14. n. 1. (*p*) Grot. L. 2. c. 6. §. 14. n. 1. item L. 1. c. 4. §. 12. & L. 2. c. 3. §. 12. n. 3. & § 13. & ibi Teſmarus lit. f. & g. (*q*) In Diſſert. de teſtam. Princip. (*r*) In diſp. de origine teſtamentorum. Conf. Argentreus in not. ad conſuet. Burg. art. 266. n. 15. ſeq. & Dd. apud VViſſenb. h. §. 9. in fin. (*s*) Vid. Grot. L. 2. c. 16. §. 14. ſeq. & Struv. d. Ex. 32. th. 9. VViſsenb. ff. h. th. 9.

§. CCXCV. Cum igitur teſtamenta jure naturæ ſunt incognita, facile conſtat, per diſpoſitionem teſtatoris, quæ meris fictionibus, & conjecturis nititur, dominium rei in hæredem jure naturæ non transferri; adeoque diſpoſitionem, quæ fit per teſtamentum, vel codicillos, non eſſe modum transferendi dominii naturalem. Quod vel exinde confirmatur, quia apud Romanos extranei teſtamentum facere, i. e. patrimonium ſuum hæredi relinquere; & in eum rerum ſuarum dominium transferre non potuerunt [t]. Unde omnia illa jura ultimarum voluntatum, quæ in Digeſtis a libro 18. uſque ad librum 27. incluſive traduntur, nimirum, de legatis, fidei commiſſis, codicillis, de Falcidia, de Trebellianica, &c. ad diſciplinam juris naturalis non pertinent.

§. CCXCVI. His principiis poſitis facile jam decidi poſſunt omnes quæſtiones circa teſtamenta, quæ vel a Principe conficiuntur, vel in quibus Principi aliquid relinquitur.

n. 1. Quæritur autem I. an Princeps alii Principi *regnum ſuum*, *vel partem regni*, teſtamento relinquere poſſit? & an tali hæredi, vel legatario jus ex illa diſpoſitione acquiratur? Recte id negat Parens [u]: (α) quia ſummi Principes ſolo jure naturæ reguntur, ubi nullum eſt teſtamentorum veſtigium; ex diſpoſitione autem, quæ jure non ſubſiſtit, nullum jus, nec ulla obligatio oriri poteſt [v]: (β) quia de alienatione imperii agitur, quæ fieri abſque conſenſu populi nequit [x]. Idque verum etiam eſt (λ) etſi regnum ſit bello quæſitum; nam tale regnum abſque conſenſu populi victoris alienari non poteſt [y].

Atque hæc, quæ dicta ſunt, (δ) multo magis vera ſunt ſi a rege teſtatore imperium extraneo relinquitur;

(t) Vid. Grot. d. §. fi. n. 2. (u) d. diſp. de teſt. pr. part. 2. §. 1. 2. 3. 16. 17. (v) d. part. 2. §. 2. (x) d. p. 2. §. 17. (y) dict. par. 2 § 16.

quitur, excluſis filiis, vel aliis, qui ex diſpoſitione populi jus ſuççedendi habent [z]: hoc enim jus princeps ſua diſpoſitione eis invitis auferre nequit.

n. 2. Quæritur *II.* An Princeps alii Principi, *ex patrimonio ſuo privato*, aliquid teſtamento relinquere poſſit? Et an tali hæredi, vel legatario jus ex illa diſpoſitione acquiratur? Affirmatur, ſi legibus loci teſtamentum, quo extranei inſtituuntur, pro valido habetur; nam in juribus privatis Princeps utitur jure privato: Idque extra omne dubium eſt ſi diſpoſitio per actum inter vivos ſit, ut per mortis cauſa donationem; &c. Talis diſpoſitio jure gentium ſubſiſtit; adeoque Princeps, qui ab inteſtato ſucceſſurus eſt, exequi voluntatem defuncti tenetur; modo ſolennia donationis mortis cauſa, lege civitatis ſtatuta, adhibita ſint:

n. 3. Quæritur *III.* An Princeps extraneo *privato* teſtamento aliquid *ex patrimonio privato* relinquere poſſit, & an hæres Principis obligetur ex illa diſpoſitione? Reſp. affirmando; quia de jure privato agitur, ubi jura privata loci obtinent [c]:

n. 4. Quæritur *IV.* an Princeps ſubditum ſuum teſtamento hæredem in *bonis privatis* inſtituere, vel ei legatum relinquere poſſit? & an ſucceſſor principis implere voluntatem defuncti teneatur? Affirmatur, ex eadem ratione [d]:

n. 5. Quęritur *V.* an in caſibus præmiſſis teſtamentum Principis valeat, ſi ſolennia non adhibuerit? Negatur [e]; quod plenius quęſtione VII. probabimus.

n. 6. Quæritur *VI.* an *Princeps* ex teſtamento *extranei ſubditi* capere aliquid poſſit? Affirmatur: quia Princeps inſtitutus utitur jure privatorum in alieno terri-

(*z*) dict. par. 2. §. 2. ſeq. §. 12. (*c*) Vid. Parens d. part. 2. §. 6. (*d*) Parens d. part. 2. §. (*e*) Aliter Parens d. part. 2. §. 5. & 9.

territorio [f]; modo teſtamentum rite, & juxta leges loci factum ſit [g].

n. 7. Quæritur *VII.* an Princeps ex *teſtamento ſubditi ſui* aliquid capere poſſit? Affirmatur; quia beneficiis juris civilis, quæ ſubditis permittit, ipſe quoque uti poteſt [h].

At alia quæſtio eſt, an capere poſſit ex imperfecto teſtamento? Sunt qui ſtatuunt [i], valere teſtamentum tale, etiamſi neceſſariis ſolennitatibus deſtitutum ſit: has enim ſolennitates eſſe meri juris civilis, ajunt, quo Princeps inſtitutus non obligatur; idque confirmant ex dicterio illo, quod Princeps in aliorum quoque teſtamentis omnes ſolennitates, ſua preſentia ſuppleat [k]. At verior mihi videtur contraria ſententia. Nam illa diſpoſitio neque valet jure naturæ, neque jure civili. *Non jure naturæ*, per ea, quæ tradita ſunt ſupra [l]. Nec *jure civili*, quia teſtamenti ſubſtantia in certis ſolennitatibus conſiſtit, quibus deficientibus non eſt teſtamentum, nec ulla inde jure civili oritur obligatio. Quod vero Princeps inſtitutus ſolennia teſtamenti ſuppleat, nullibi aſſeritur. Equidem in lege 19. C. de Teſtamentis, teſtamentum Principi oblatum valere dicitur tanquam judiciale (quod omnino verum eſt, quia Princeps fons eſt judiciorum, adeoque vere eſt teſtamentum judici oblatum): quod vero ſolennia, quæ ad ſubſtantiam negotii requiruntur, & ſine quibus negotium nullum eſt, ſupplere poſſit, in allegata lege non ſtatuitur. Idque egregie confirmat Grotius [m], qui de promiſſis Regum agens ait, *ſi tales ſint actus, qui a rege, ſed ut privato, fiunt, etiam civiles leges in eo valebunt*. Atque

(*f*) d. part. 2. §. 6. (*g*) d. §. 6. (*h*) part. 2. §. 5. junct. §. 4. (*i*) & part. 2. §. 5. (*k*) L. 19. de Teſtam. (*l*) Conf. jus meum controv. L. 38. tit. 1. q. 15. (*m*) L. 2. c. 14. §. 6. n. 3.

que hinc alibi negat, venditionem ſine pretio, locationem conductionem ſine mercede: ſtipulationem ſine verbis, fieri poſſe *n*.

Hinc jam fruſtra quæri ſolet, an Auguſta *o*, an Principes apanagiati *p*, ſine ſolennitatibus teſtari poſſint? ſi enim ipſe Princeps legibus civilibus tenetur, multo magis ejus conjux, liberi, &c.

Quo ipſo ſimul deciditur quæſtio, an Princeps pro parte teſtatus, & pro parte inteſtatus decedere poſſit? Cum enim ſubſtantiæ teſtamenti id repugnet, hactenus quoque leges civiles valebunt *q*.

n. 8. Quæritur *VIII.* an Princeps in ſuo teſtamento decidere poſſit lites, quas poſt mortem inter ſucceſſores metuit? Merito id negant Parens *r*, & Grotius *s* qui multis rationibus id confirmant *t*.

n. 9. Quæritur *IX.* an Princeps liberos ſuos *ſine cauſa* exhæredare quoad bona privata poſſit? Negatur. Neque enim jure naturali, neque jure civili talis exhæredatio valet: nam cum teſtamenta jure naturæ incognita ſint, exhæredatio autem non niſi teſtamento fieri poſſit, certum eſt, jure naturæ liberis ſucceſſionem natura debitam, facto patris auferri non poſſe. Neque jure civili valet talis exhæredatio, quia ea forma lege præſcripta eſt, ut non niſi cauſa nominatim expreſſa valeat.

SECTIO V.

Ubi demonſtratur, Præſcriptionem immemorialem non eſſe modum acquirendi Dominii.

§. CCXCVII. PRÆSCRIPTIO itidem non eſt modus acquirendi dominii naturalis. Equidem de præ-

(*n*) d. c. 14. §. 5. (*o*) d. par. 2. §. 11. (*p*) 2. part. 1. §. 10. (*q*) dict. part. 2. §. 14. (*r*) dict. part. 2. §. 18. (*s*) L. 2. c. 7. §. 27. (*t*) Vid. infr. L. 6. c. 2. Sect. 1.

ſcriptionibus longi, & longiſſimi temporis, quæ in pœnam negligentiæ introductæ ſunt, id extra dubium eſt: at de pręſcriptione immemoriali quæri ſolet.

§. CCXCVIII. Præmittendum autem eſt, *præſcriptionem* JCtis denotare *exceptionem temporis*; adeoque is, qui ſe fundat in pręſcriptione, aſſerit, jus ſibi lapſu temporis, *eoque ſolo*, quæſitum eſſe in res, vel jus *alterius*. Sane, in immemoriali quoque pręſcriptione poſſeſſor allegat, ſe tanto tempore rem, vel jus *alienum* poſſediſſe, ut initii memoria non exſtet *u*: adeoque hic quoque ex *ſolo lapſu temporis* jus in re *aliena* aſſeritur.

§. CCXCIX. Ex his ſatis apparet, ſolam poſſeſſionem rei *alienæ*, etſi ejus origo memoriam excedat, non eſſe acquirendi dominii modum; & ipſe Grotius fatetur *v*, tempus ſuapte natura nullam vim effectricem habere.

Etenim *vel* conſtat, rem, quam ego poſſideo, alterius olim fuiſſe, *vel* de eo non conſtat. *Priori* caſu jus antiquioris poſſeſſoris ſemper integrum manet, donec a præſente poſſeſſore probetur, juſta ex cauſa rem ad ipſum perveniſſe: nam de jure antiquo domini conſtat; an vero jure poſſidere deſierit, de eo non conſtat: adeoque is, qui id allegat, id probare debet. Hinc Ammonitæ poſt lapſum trecentorum annorum vindicabant ſedes, quas olim ad ſe pertinuiſſe mentiebantur. *Poſteriori* caſu pręſens poſſeſſor tutus eſt citra præſcriptionem, ipſo jure naturæ: quia cum alter nec poſſeſſionem, nec jus docere poſſit, poſſeſſor ſemper potior eſt, qua poſſeſſor; nec ille titulum allegare tenetur.

Idem quoque dicendum ſi quis non *rem* alienam, ſed *jus* aliquod in re *aliena* poſſideat, per tempus, cujus memoria non exſtat: uti ſi quis ſervitutem ſibi in

(*u*) L. 3. §. 4. Aq. & aq. quot. c. 1. de præſcr. in VI. c. 26. X. verb. fin. (*v*) L. 2. c. 4. §. 1.

in re *aliena* conſtitutam dicat: nam hoc quoque caſu de jure dominii adeoque de jure excludendi alios ab uſu ejus rei, conſtat *x*. Qui proinde uſum illius rei alienæ prætendit, id probare debet: quandiu enim non conſtat, uſum alienę rei juſto titulo ad præſentem poſſeſſorem perveniſſe, jus dominii, quod omnem rei uſum continet, ſalvum eſt.

§. CCC. Equidem Grotius exiſtimat, ex tanti temporis ſilentio præſumi *animum derelinquendi y;* adeoque jus hic acquiri, ait, non ex ſolo lapſu temporis, ſed ex accedente conjectura, ex *tacita*, nimirum, alterius *derelictione*.

At 1. negamus, ſilentium inferre conſenſum. Etſi enim quis præſens, & ſciens aliquid in ſuum præjudicium agi, taceat, etſi quis rem ſuam ab alio teneri ſciat, nec quicquam contradicat, non tamen dici poteſt, eum jus ſuum ammittere: *tum* quia jus noſtrum non amittimus, niſi facto noſtro, de quo conſtare certo debet; non autem conſtat ex ſolo ſilentio: *tum*, quia teſte ipſo Grotio *z* dominus metu, vel defectu virium, vel alio caſu impediri poteſt, quo minus pręſens loquatur, vel quia juris ſui gnarus non eſt. Atque hinc 2. Grotius *a* quoque ejuſmodi validiſſimas rationes in contrarium admittit. Sane, 3. ſi dominus neget, ſe animum derelinquendi habuiſſe, ſi provocet ad juris ſui ignorationem, ſi media recuperandi defuiſſe, alleget, ei credendum potius eſt, quia de ejus animo quęritur. Unde 4. Grotius *b* fatetur, conjecturas has, nimirum, de tacita derelictione, admodum incertas eſſe, etſi ex jure naturæ aliquatenus originem ducant: adeoque per ſe non ſufficerę ad probandum derelinquendi animum; ſed jus Gentium demum firmitatem his conjecturis dediſſe, & indu-

---

(*x*) Grot. l. 2. c. 3. §. 3. (*y*) Grot. l. 2. c. 4. §. 4. §. 6. 7. (*z*) Grot. d. § 5. n. 1. 3. (*a*) d. §. 6. 5. (*b*) Grot. l. 2. c. 4. §. 9. & cap. 18. §. fin.

xiſſe hanc legem, ut poſſeſſio memoriam excedens omnė dominium transferat (quæ ſola ratio, cum jus Gentium voluntarium nullum exiſtat, totum figmentum tacitę derelictionis avertit.) Sed & 5. alibi probavimus, gentes inter ſe hunc titulum non admittere.

§. CCCI. Cum vero utilitati publicæ repugnet, dominia, & rerum poſſeſſiones tam longo tempore in incerto relinquerę, leges Romanæ merito, in pœnam negligentiæ, certum pręſcripſerunt dominis tempus, intra quod, ſi rerum ſuarum repetitionem negligunt, jure ſuo privantur. Id autem meri juris civilis eſt.

Quomodo apud Romanos ſucceſſu temporis variæ præſcriptionum ſpecies ſint introductæ, demonſtravimus in Jure noſtro controverſo. [c].

SECTIO VI.

Ubi, probatur, ſervitutes natura non eſſe Jus in re.

§. CCCII. JCti Romani præter *dominium*, & quę dominii ſpecies eſt, *hæreditatem*, adhuc duas alias ſpecies juris in re conſtituerunt, nimirum, *ſervitutem*, & *pignus*. Nos demonſtrabimus, hęc *jura in re* ex mera ratione juris civilis originem traxiſſe. Primo autem de *ſervitute* agemus.

§. CCCIII. SERVITUS ſua natura nihil aliud eſt, quam pactum de uſu rei ſuæ in alium transferendo: ex omni autem pacto ſaltem oritur actio perſonalis. Neque enim uſus alii permittitur alia intentione, quam utatur vi pacti; unde non magis jus in re oritur, quam ex pacto commodati, & locati, quo utilitas rei meæ vel gratis, vel pro mercede in alium transfertur.

§. CCCIV.

(c) Tit. de uſurp. quæſt. 2.

§. CCCIV. Ratio autem, cur JCti Romani ei, qui *ſervitutem* talem quęſivit, jus in ipſa re competere voluerint, in aprico eſt. Nam

I. *In ſervitutibus prædialibus* JCti Romani ſupponunt [a] duo prædia *d*, [b] eaque vicina *e*: [c] ut ſervitus utilitatem habeat *f*; & quidem [d] perpetuam *g*.

Hac forma poſita JCti Romani crediderunt, actionem perſonalem non ſufficere ad utilitatis illius perpetuæ effectum conſequendum. Nam 1. dominus prędii ſervientis, alienando prædium, intervertere ſervitutem, quæ prędio meo perpetuam utilitatem procurare debet, poſset. Sed & 2. ſi tertius me in ſervitute turbaret, vel uſum rei prohiberet, actio non contra turbantem, ſed contra dominum prędii intentanda eſſet; & hic demum actionem contra turbantem intentare, vel eam cedere deberet *h*.

Ne igitur indirectum quis privetur utilitate prędio ſuo utili, eique perpetuo deſtinata, actionem realem dedere Legiſlatores Romani prædio dominanti, ejuſque poſſeſſori, ut ſervitutem a quocunque poſſeſſor vindicare poſſit. Atque hinc quaſi traditionem quoque requirunt (quia jus in re non niſi traditione conſtituitur): pro traditione autem ipſis eſt uſus actualis, vel patientia domini *i*.

Hanc autem conſtitutionem eſſe mere civilem, patet 1. ex forma lege præſcripta; qua ceſsante actio perſonalis manet. Nam 2. ſervitus, quę in prędiis non vicinis conſtituitur, actionem producit mere perſonalem *k*: æque, ac 3. ſervitutes, quę prędio meo utiles non ſunt; uti ſi paciſcor cum vicino domino,

(*d*) §. p. Inſtit. Serv. Lib. 23. § fin. Serv. urb. (*e*) L. 5. §. 1. Serv. ruſt. (*f*) L. 16. pr. Serv. Lib. 5. Serv. ruſt. L. 8. Serv. (*g*) L. 28. Serv. urb. (*h*) Vide L. 12. §. 5. Uſufr. L. 61. §. 8. Furt. L. 61. §. 8. Furt. Lib. 60. §. 5. Locat. &c. (*i*) L. §. ff. Servit. (*k*) L. 1. §. 18. ff. Alim. leg.

ne per fundum ſuum eat, aut ibi conſiſtat [l]; ne ſuo fundo fruatur; ne in ſuo fundo aquam quærat; ne viridaria tollat; ut locum ſuum amœniorem reddat mei proſpectus cauſa, &c. [m]. Huc quoque pertinet pactum, ut ſpatiari, cœnare, pomum decerpere in vicino liceat [n]. Sed & 4. mera actio perſonalis, mihi datur, ſi ſervitus non habet cauſam perpetuam [o]. Si vero 5. ſervitus, ſeu jus percipiendi utilitatem in prædio alieno, ſua natura jus aliquod in re ipſa nobis concederet, id quoque verum eſset in prædiis non vicinis, & licet prędium inde perpetuam utilitatem non haberet.

§. CCCV. II. In *ſervitutibus perſonalibus* ratio juris civilis itidem clara eſt. Nam 1. JCti Romani quatuor ſaltem caſibus uſum rei alienæ inter jura in re retulerunt: [a] in *uſufructu*, ſi uſusfructus, i. e. jus utendi fruendi re aliena, ſalva ſubſtantia, alicui pacto conceditur: vel quoties res, quæ uſu conſumuntur, ea lege utendæ conceduntur, ut vel res in genere, vel earum æſtimatio reſtituatur; quod negotium *quaſi uſusfructus* vocatur, ubi cautio loco proprietatis eſt, quæ ex natura rei ſalva eſſe nequit: [b] in *uſu*, ſi jus utendi fruendi re aliena ſalva ſubſtantia, *ad quotidianas neceſſitates* alicui permittitur: [c] in *habitatione*, ſi non totus ędium uſufructus, ſed ſaltem pars ea, quę in *habitando* conſiſtit, conceditur: [d] *in opera ſervorum*, ſi itidem non totius ſervi uſusfructus, ſed ea pars, quæ in *operis* conſiſtit, alicui conceditur.

In omnibus reliquis caſibus actio manet perſonalis: uti ſi per *commodatum* res alii utenda gratis conceditur; item ſi per *locationem* uſus rei pro mercede in alium transfertur; porro ſi per pactum jus decerpendi pomum in vicino horto permittitur [p]; &c.

Cum

(*l*) L. 15. Serv. (*m*) L. 15. §. 1. eod. (*n*) Lib. 8. pr. Serv. (*o*) L. 28. ſerv. urb. ibique Got. (*p*) l. 8. pr. Serv.

Cum igilur 2. ſaltem in quatuor illis caſibus ſpecialibus conſtitutum ſit, ut actio realis detur, non in aliis, (ubi tamen eadem juris naturalis ratio eſt) hę ipſæ exceptiones probant, conſtitutionem illam eſse mere civilem. Ratio autem, cur 3. JCti nos quatuor caſus inter jura in re retulerint, eadem videtur fuiſſe, quę in ſervitutibus realibus: nam hoc quoque pacto utilitas quędam perpetua in utentem transfertur, ſua enim natura non niſi morte finitur, quam dominus rei fructuario per indirectum auferre poſſet, rem alienando (nam emtor non tenetur ſtare pacto anteceſſoris); quo caſu fructuario nil niſi actio perſonalis ſupereſſet ad id, quod intereſt. Sed & ſi tertius aliquis hunc fructuarium impediret, hic contra ſolum dominum rei, dominus autem demum contra turbantem agere deberet [q]. Has ambages tollunt legislatores Romani, dando actionem realem poſſeſſori ſervitutis.

Sane, 4. ob has utilitatis rationes JCti Romani etiam in aliis cauſis, quæ ſua natura obligationem perſonalem producunt, jus aliquod in re conſtituerunt. Hæc enim ratio eſt, cur conductori, vel emtori ſuperficiei, ſi ædificat, plantat, vel alio modo aliquid imponit, actio realis detur: ſi quis enim in ſuperficiei uſu turbatur, actione perſonali ex conducto, *vel emto cum domino agere*, & *dominus cedere ſuas actiones ſuperficiario tenebatur* [r]: *ſed longe utile viſum eſt (quia melius eſt poſſidere, quam perſonam experiri) quaſi in rem actionem polliceri*; atque ideo Prætor actionem realem inde dedit. Jure naturali igitur conductor, vel emtor jus reale in *ſuperficiem* non habet (ſuperficies enim naturali jure cedit ſolo [s]); ſed Prætor ex ſingulari illa ratione dat actionem realem.

(q) Vid. L. 12. §. 5. ff. Uſufr. L. 60 §. 5. Locat. (r) L. 1. §. 1. de ſuperf. (s) L. fin. ff. ſuperf.

Sed & porro Emphyteuſin, quæ nihil aliud eſt, quam locatio perpetua, inter jura in re retulerunt *u*, ac dominii ſpeciem declararunt; ne in arbitrio domini ſit, uſum illum perpetuum alienando intervertere, & ne fructuarius per ambages uſum illum ſibi aſſerere opus habeat.

Pari ergo ratione pro ſervitutibus vindicandis actiones reales, nimirum, actiones confeſſoriæ, & negatoriæ, datæ ſunt.

S E C T O V I I.

Ubi demonſtratur, per Pignus naturali ratione non conſtitui jus aliquod in re.

§. CCCVI. PIGNUS itidem jure naturę non pertinet ad *jura in re*. Neque jure civili olim alia actio inde data fuit, niſi perſonalis ex contractu: nam pignus nihil aliud eſt, quam contractus realis, per quem res in ſecuritatem debiti alii traditur; adeoque ubi cuſtodia, & ſecuritas pacto in alium transfertur: unde obligatio ſaltem perſonæ oritur *v*.

§. CCCVII. At SERVIUS Prætor demum, contra rationem juris civilis, præter hanc actionem perſonalem, realem quoque dedit in caſu ſpecialiſſimo; *ſi locator perſequitur res coloni pro mercede fundi obligatas x*, ad eum effectum, ut a quocunque poſſeſſore vindicare pignus potuerit.

§. CCCVIII. Ratio Prætoris, quæ in æquitate quadam naturali fundatur, hæc eſt, quod dominus fundi nullam fere ſecuritatem habeat, pro uſu, quem colono concedit, niſi in pignore. At omnis fere ſecuritas effectum perderet, ſi actio perſonalis ſaltem inde daretur. Nam [a] Dominus rem alienando eo ipſo

(*u*) L. 1. §. 1. Si ag. vect. L. 16. §. fin. Pign. act. (*v*) Laut. comp. pr. de pignor. act. (*x*) §. 7. inſt. act.

ipſo auferre ſecuritatem poſset, quam creditor in re habuit. Immo [b] ſi tertius pignus auferret, locator non poſſet ad ejus repetitionem agere; ſed ipſe dominum, & hic demum furem convenire deberet *y*.

Hæc actio *Serviana* a ſuo auctore, dicebatur; at quia in reliquis pignoribus eadem ratio obtinet, ad imitationem Servianæ actio quoque realis in omni pignore data eſt, quæ *quaſi Serviana*, utraque autem *hypothecaria* dicitur. *yy*.

§. CCCIX. Plenam igitur ſecuritatem Prætor tribuit creditori, dum ei facultatem concedit rem a quocunque poſſeſſore vindicandi. Atque hoc modo pignus, quod actionem perſonalem ſua natura producit, *Jus in re* factum eſt.

SECTIO VIII.

Ubi demonſtratur, Dominia utilia civilia, aliaque jura realia, quæ Jure Romano talia ſunt, non eſſe a natura, ſed ex Jure civili.

§. CCCX. HACTENUS probavimus, præter dominium, & hæreditatem (quæ eſt ſpecies dominii) aliud *jus in re* natura non dari. Unde ſequitur, omnia illa dominia utilia, &c. eſſe mera inventa juris civilis.

§. CCCXI. Atque huc pertinet 1. *dominium utile*, quod vaſſalo in *feudis* competit; jure enim naturæ ſaltem obligatio perſonalis ex pacto inde oritur, quo uſus rei pleniſſimus ſub lege fidelitatis, ſervitiorum, & recadentię conceditur: at ob rationes ſupra *z* allegatas, mores Germaniæ *jus* aliquod *in re* vaſſallo conſtituerunt, quod *dominium utile* vocarunt, illudque *dominio directo* oppoſuerunt.

§. CCCXII.

(*y*) Vid. L. 12. §. 12. §. 5. uſufr. L. 60. §. 5. locat. (*yy*) (*z*) Vid. Sect. præc.

§. CCCXII. Huc quoque 2. pertinet *Emphyteuſis*, per quam utile rei immobilis dominium in alium transfertur, ſub lege meliorationis, & certæ penſionis annuæ, in recognitionem dominii directi ſolvendæ. Jure naturæ itidem actio perſonalis ex tali pacto oritur *a*; ſed legum latores Romani ex iiſdem æquitatis rationibus poſſeſſori, re tradita, dominium utile tribuerunt *b*.

Ad dominia jure civili introducta quoque refertur 3. *ſuperficies*: quando ſcilicet quis in perpetuum conduxit fundum alienum, vel emit ſolam ſuperficiem, ibique ædes poſuit, vel arbores plantavit; hoc caſu ædes illæ, cum in alieno ſolo poſitæ ſint, cedunt ſolo *c*.

Ex hoc igitur negotio, itidem jure naturali tantum actio perſonalis, v. g. conducti, emti &c. oritur, qua ſuperficiarius agit contra dominum, ut pacto ſtet, vel, ſi tertius turbat, ut actiones præſtet *d*; idque etiam jure civili ita obtinuit.

At jure Prętorio, ſi locatio eſt perpetua, (non ſi temporaria) ex rationibus alibi allegatis *e* ſuperficiario itidem jus in re, & dominium aliquod utile conceſsum eſt *f*, unde utilis ei actio in rem datur, contra quemcunque turbantem, etiam dominum ipſum *g*. Hic igitur omnes effectus dominii, ſed utilis, obtinent *h*.

§. CCCXIII. Alia ſpecies dominii civilis 4. eſt *dominium*, quod *marito* competit *in prædium dotale*, *quod* ei traditum eſt *i*. Nam hic quoque jure naturę actio

(*a*) Laut. Comp. p. 121. (*b*) L. 71. §. p. & f. de legat. 1. L. 3. l. 4. ff. R. b. eor. Laut. Comp. p. 122. (*c*) L. 2. ſuperf. (*d*) L. 1. §. 1. ſuperf. (*e*) Conf. L. 1. §. 1. ſuperf. (*f*) L. 3. § 7. uti poſſid. (*g*) d. L. 1. §. 1. §. 3. §. 6. L. 73. 74 75. rei vind. L. 15. qui pot. L. 19. damn. inf (*h*) L. 15. qui pot. L. 1. § 6 §. 8. ſuperf. (*i*) Lib. 13. §. 2. fund. dot. L. 7. § 3. L. 25. ff. L. 23. L. 30. C. de jure dot. conf. jus meum controv. tit. de jur. dot. q. 6.

actio marito competit perſonalis ad petendam utilitatem dotis pro ferendis matrimonii oneribus traditæ, contra *uxorem*, quæ impedit uſum. Si *tertius* impedit, is, cui conſtituitur dos, ipſe agere non poteſt, ſed uxor ei actiones præſtare debet *k*. At jure Romano, etſi naturaliter res maneat uxoris, jus aliquod in re, ſeu dominium, tribuitur marito *l* (unde diſtinctio illa inter dominium *naturale*, & *civile*, orta eſt); vi hujus dominii *civilis* omnes effectus dominii ad maritum pertinent *m*.

§. CCCIV. Porro & 5. Prætores *jus in re* tribuerunt ei, qui *bona fide*, *& juſto titulo rem a non domino accepit*, *& ante impletam uſucapionem eam amiſit n*. Is enim rem a quolibet poſſeſſore, qui infirmiori titulo poſſidet, vindicare actione publiciana poteſt *o*. Neceſſaria fuit hæc conſtitutio ideo, quia iniquum viſum eſt, eum, qui bona fide rem acquiſivit, ideo ſpe uſucapiendi excludi, quod injuria, vel caſu poſseſſione exciderit (amiſſa enim poſſeſſione interrumpitur uſucapio.) *Publiciana actio* igitur a PUBLICIO Prætore data eſt tali poſſeſſori, quaſi domino. Atque qua talis rem a quocunque poſſeſſore, qui infirmiori titulo poſſidet, (non ergo a domino) vindicare poteſt, ad eum effectum, ut uſucapionem perficere poſſit (hinc ceſſat hæc actio in rebus, quæ uſucapi non poſſunt *q*).

Hoc dominium igitur, quod in Publiciana fingitur, ex mera æquitate civili ortum eſt. Nam 1. ideo fingitur, ne interrumpatur uſucapio: at hæc eſt meri juris civilis. 2. Naturali ratione actor hic dominus non eſt, quia ſupponitur, eum a non domino rem accepiſse. Si igitur 3. rem a poſſeſſore, qui titulum utut

(*k*) arg. L. 1. §. 1. ſuperf. (*l*) L. 30. C. jur. dot. (*m*) Laut. comp. p. 448. (*n*) L. 2. L. 6. L. 13. §. 1. L. fin. de publician. (*o*) tot. tit. ff. de publ. in rem act. (*q*) L. 9. §. 6, de publician.

utut infirmiorem habet, vindicat, jure repellitur exceptione, tu non es dominus.

Adeoque jure naturæ ille, qui infirmiore titulo poſſidet, ſemper potior eſt petitore, qui titulum dominii probare nequit, & tutus eſt ſola poſſeſſione. Neque aliud remedium petitori ſupereſt, quam ut contra eum, a quo cauſam habet, actionem inſtituat, ut præſtet *habere licere*.

Prætor has ambages ſuſtulit, dominium illud fictum introducendo: ex quo actio Publiciana, quæ realis eſt, datur contra quemcunque poſſeſſorem.

§. CCCXVI. Equidem aliæ ſunt actiones, quæ tum a Triboniano, tum a recentioribus Doctoribus ad *jura in re* referri ſolent: at nulla ratione eo referri poſſunt. Sane, *actiones præjudiciales*, & *interdicta*, non ſunt actiones reales: nec *actiones Pauliana*, & *reſciſſoria*, quas Tribonianus, & Theophilus in cenſum *actionum realium* retulerunt [r].

n. 1. *Actio Pauliana* eſt, quando alienatio in fraudem creditorum facta reſcinditur quaſi non facta, ſi is, in quem alienatio fit, fraudis ſit conſcius [s].

Jure naturæ debitor, qui aliquid facere, vel præſtare tenetur, eſt dominus rerum ſuarum, adeoque pro lubitu de eis diſponere, eaſque in alium transferre poteſt [t]. Si vero in fraudem creditorum rem alienat, & emtor conſcius ſit fraudis, dolo contrahentium jus creditorum minuitur; quod damnum reparare, i. e. jus ſuum cuique tribuere tenentur.

Cum igitur actio hæc ex ſolo dolo detur, (ſi enim non animo fraudandi res alienatur, vel tertius fraudis conſcius non ſit, actio hæc ceſſat) certum eſt, eam eſſe ex delicto, adeoque perſonalem, non realem. Neque hæc actio contra quemcunque poſſeſſorem, ſed contra decipientes inſtitui debet. Sane, creditores agentes

(*r*) §. 5. 6. Inſt. de act. (*s*) §. 6. Inſt. de Act. (*t*) L. 1. §. ſepar.

tes non aſſerunt, nec aſſerere poſſunt, res alienatas ipſorum eſſe, (quod in actionibus realibus requiritur) ſed petunt, alienationem reſcindi, & id, quod a debitore alienatum eſt, creditoribus reſtitui. Neque in Digeſtorum titulis hæc actio inter actiones reales refertur [tt].

n. 2. Supereſt ut examinemus, an *actio reſciſſoria* ad actiones reales referri poſſit? Tribonianus, & Theophilus, eam inter actiones reales recenſent [u]; quod indiſtincte admitti non debet.

Quod ut rite demonſtretur, præmittendum eſt, *actionem reſciſsoriam* ſupponere præviam actionem reſcindentem, per quam reſcinditur negotium, quod jus meum amiſi: eaque eſt ipſa *reſtitutio in integrum* ex capite doli, metus, &c. quæ actiones ſemper ſunt perſonales.

Reſciſſo negotio, res in priſtinum ſtatum reſtituitur, adeoque jus amiſſum redintegratur. Si igitur *dominium rei* amiſi, illud dominium mihi reſtituitur, adeoque & jus, rem a quocunque poſſeſſore vindicandi. Hæc *actio reſciſſoria* eſt *realis*: atque de hac ſola loquitur Tribonianus [v], quando ait, *eum, cujus res uſucapta eſt eam reſciſſa uſucapione petere, i. e. ita petere poſſe, ut dicat, poſseſſorem uſu non cepiſſe, & ob id ſuam rem eſſe.*

Aliud igitur obtinet ſi non *rem* amiſi, ſed *jus* aliquod *perſonale*; uti ſi quis me vi, metuque coegit, ut accepto feram id, quod metum inferens mihi debet: hæc actio reſciſſoria, ſeu reſtituta, eſt *perſonalis*. Sane, per reſtitutionem in integrum omnia reſtituuntur in priſtinum ſtatum [x]: nec plus per edictum reſtituitur, quam amiſſum eſt; adeoque hoc ſolum reſtituitur [y]. Hinc ſi coactus ſum ab emtione locatione rece-

(*tt*) V. d. Danell. Hunn. Ludvel. &c. ad dict. §. 6. (*u*) in § 5. Inſtit. de act. (*v*) d. §. 5. (*x*) Lib. 24. §. 4. Minor. (*y*) Vid. L. 26. §. 7. 8. Ex quib. cauſ. maj. l. fin. C. in integ. reſt.

recedere, ſola actio emti reſtituitur z; quæ actio reſtituta reſciſſoria eſt, & perſonalis. Si quis porro vi me adegit, ut accepto ei feram id, quod mihi debet, in priſtinum ſtatum reſtituitur *debitum* a, nimirum, jus petendi id, quod mihi debetur; quod jus eſt perſonale. Denique ſi quis me coegit adire hæreditatem, reſtituendus ſum a Prætore: per hanc reſtitutionem autem ſola facultas abſtinendi reſtituitur b; quæ non eſt jus in re.

Not. Hinc jam apparet, omnino duplex hic eſſe judicium, aliud reſcindens, aliud reſciſſorium c: aliamque eſſe actionem, qua reſcindi petitur negotium, quo jus meum amiſi; aliam actionem, qua jus meum priſtinum, reſciſſo negotio, perſequor. Diſerte id tradit Imperator in §. 5. *inſt. de act.* ubi is, qui per reſciſſoriam rem petit, i. e. rem ſuam eſſe ait, eam inſtituit *reſciſſa demum uſucapione*: adeoque reſciſsio præcedit. Et alibi d Imperator conſtituit, *ut poſtliminio reverſi*, & *NB. in integrum reſtituti*, *rem vindicare poſſint*: antequam igitur rem vindicare poſſint, reſtitutio in integrum præcedere debet. Atque hinc *lex* 18. *C. de poſtliminio* explicanda eſt ex lege *fin. C. Ex quib. cauſ. maj.*

n. 3. Denique nec actiones *præjudiciales*, nec *interdicta*, inter *actiones reales* referri poſſunt, etſi *priores* a Triboniano, & Theophilo, *poſteriora* a Doctoribus eo referri ſoleant. Sane, *præjudiciales* nec reales ſunt, nec perſonales (§. 113.). *Interdicta* autem oriuntur ex obligatione perſonæ, ex variis, nimirum, cauſarum figuris. (*Vid. infr. lib. V. cap. fin. Sect. fin.*)

SE-

(z) L. 21. §. 4. ff. Quod met. cauſ. (a) L. 9. §. 7. ff. Quod met. cauſ. (b) Lib. 21. §. p. Quod met. cauſ. (c) Vid. jus meum controv. l. 4. tit. 2. q. 3. (d) L. fin. C. ex quib. cauſ. maj.

SECTIO IX.

An Jus aliquod in res alterius nobis competat ex neceſſitate, vel Innoxia utilitate?

§. CCCXVII. GROTIUS in primo naturæ ſtatu res omnes *communes* fuiſſe, eaſque demum per diviſionem, & poſtea per occupationem, ſingulorum factas eſſe, ſtatuit *e*.

§. CCCXVIII. At jus illud *commune hominum in res terræ* reviviſcere, ait, 1. in graviſsima neceſſitate, & 2. ſi utilitas aliis eſt innoxia *f*. Quod ſyſtema latius expoſuimus Diſſertatione procemiali VI.

§. CCCXIX. Verum, ibidem probavimus, res terrę natura non fuiſſe communes, ſed nullius *g*: unde ſponte corruit *jus* illud *neceſſitatis*, & *innoxiæ utilitatis*.

§. CCCXX. Sane, *neceſſitas* nullum mihi jus tribuit in rem alienam, quæ tota domini eſt, & ab ejus arbitrio dependet.

§. CCCXXI. Nedum jus, ſemel naturali ratione quæſitum, auferri mihi poteſt *ex innoxia utilitate*, *id eſt ſub prætextu*, rem mihi non nocere, & alii prodeſſe. Res enim mea eſt, non quia utilis eſt, ſed quia eam occupavi animo mihi habendi: hóc jus ex voluntate Creatoris mihi quęſitum alius auferre non poteſt.

Quę omnia plenius explicabimus in Commentario ad Grotium *h*.

SE-

(*e*) L. 2. c. 2. §. 6. (*f*) Vid. Diſſertat. procemſ. VI. §. 19. ſeq. (*g*) dict. Diſſert. VI. §. 60. (*h*) L. 2. c. 2. §. 6.

SECTIO X.

De modis amittendi Dominii.

§. CCCXXII. VIDIMUS, unde dominia orta ſint: explicavimus modos acquirendi dominii naturales, ſequuntur jam modi, quibus dominium amittitur.

§. CCCXXIII. Amittitur autem *I.* morte domini; mors enim omnia jura ſolvit.

II. Voluntate, & diſpoſitione domini [i]: uti [*a*] ſi *alienat* [k].

Alienatio autem eſt actus, quo is, qui jus in re habet, (non ergo valet alienatio rei alienæ [l]) rei dominium in alium transfert.

Requiritur autem a patre domini traditio [m], & acceptio ab altera parte [n].

[*b*] *Si rem derelinquit* [o]: tunc enim res fit nullius ex voluntate domini, & cedit occupanti (tacitam derelictionem, qualem in præſcriptione Grotius ſupponit, non agnoſcimus [p].)

Non derelinquit, qui rem tractat negligentius [q], eam non ſatis cuſtodiendo [r]: nec qui navis levandæ cauſa res in mare projicit, nedum qui naufragio rem perdidit [t].

§. CCCXXIV. *III.* Si res *interit* [u]: nam tunc facultas naturalis ceſſat diſponendi de re, quæ non exiſtit.

§. CCCXXV.

(*i*) Grot. L. 2. c. 3 §. 19. n. 1. L. 2. c. 9. §. 1. (*K*) Grot. l. 2. cap. 6. §. 1. (*l*) Grot. l. 2. c. 7. §. 2. n. 2. (*m*) Grot. L. 2. c. 6. § 2. (*n*) Grot. L. 2. c 6. §. 2. (*o*) Grot. L. 3. c. 21. §. 8. n. 2. L. 2. c. 9. §. 1. L. 2. c. 3. §. 19. (*p*) Diſſent. Grot. L. 2 c. 4. §. 5. n. 1. §. 7. §. 11. 12. (*q*) Grot. l. 1. c. 4. § 9. (*r*) L. 3. c. 21. §. 8. n. 2. (*t*) L. 43. § pen. Furt. (*u*) Grot. L. 2. c. 9. §. 4.

§. CCCXXV. *IV.* Si res noſtra ab hoſte capitur (non ſi a piratis) [v]; nam res illa jam eſt ſub poteſtate hoſtis, ex cujus judicio jure capta eſt; nec civitas æſtimationem domino reſtituere tenetur, quia caſu res perit, qui domino nocet [x].

At amiſſio hæc eſt conditionata, niſi poſtliminio reverſa fuerit; tunc enim reſtituitur priſtino domino. Hoc jus eventuale a domino rei legari, & in diviſionem hæreditatis venire poteſt [y].

V. Si res hoſtilis a nobis capta poſtliminio revertitur: per ea, quæ tradita ſunt *n. præced.*

VI. In pœnam: ſi lege ſuperioris ob delictum dominium reo aufertur [yy]. Huc pertinet edictum: ea, quorum vectigal non ſolvitur, in commiſſum cadunt [z]. Si enim auriga vectigal non ſolvit, ejus v. g. equi, (non res vectæ, quæ alterius ſunt,) fiſco cedunt [zz].

§. CCCXXVI. *VII.* *Interitu ſpeciei* [a]; ſi prior res novam ſpeciem induit, quam ante non habuit: tunc enim jus prioris domini vel in *totum* deſinit, quando ſcilicet ad priſtinam ſpeciem reverti nequit; vel in *tantum*, quamdiu ſcilicet res illa eſt acceſſio rei prævalentioris, ſeu pars totius. Quod ex rationibus naturæ nunc paulo plenius excutiemus.

n. 1. Præmittendum autem eſt, omnes res ex una, & prima materia conſtare: adeoque omnium rerum ſubſtantiam eſſe eandem, nec inter ſe differre, niſi diverſo partium ſitu, motu aliiſque accidentibus.

n. 2. Hic ſitus, motus, &c. efficiunt, ut diverſæ ſpecies naſcantur, quarum quælibet ſpeciale nomen induit, & hac ratione aliud eſt arbor, aliud homo, aliud aurum, aliud æs, aliud argentum.

(v) Infr. L. 7. c. 2. Sect. 3. (x) Grot. L. 2. c. 20. §. 8. (y) Vid. inf. L. 7. c. 3. (yy) Grot. L. 2. c. 1. §. 9. §. 9. n. 2. L. 2. c. 8. 20. (z) tot. tit. ff. Publ. & vectig. (zz) Laut. pag. 555. ibiq. jus meum controv. (a) Grot. L. 2 c. 9. §. 6. & c. 21. §. 7.

n. 3. Hæc igitur diverſitas ſpecierum veram, & ſolam rerum differentiam conſtituit; & hoc principio nixi plerique philoſophi dixere, formam dare eſſe rei: & abeſſe videri rem, cujus corpus manet, forma mutata eſt [b]. Speciem igitur, ad ſubſtantiam rei adeo pertinere crediderunt, ut ſi in ſpecie erratum ſit, negotium vitietur [c].

n. 4. Idque verum eſſe, ſupra §. 264. *n.* 2. & 3. probavimus, etſi res ad priſtinam formam redire poſſit; res enim quodammodo interit [d], aliaque res facta videtur [e]: & cum nova ſpecies hoc facto demum in rerum natura eſſe incipiat [f], anteaque nullius fuerit [g], nihil hic eſt, quod priſtinus dominus vere ſuum dicere poſſit [h].

n. 5. Neque *obſtat* ratio Pauli, qui ſtatuit, dominum materiæ eſſe dominum ſpeciei, quæ ex materia facta eſt; *quam ſine materia nulla ſpecies effici poſſit* [i]. Nam hæc ipſa materia novam qualitatem induit novum nomen nanciſcitur; adeoque hactenus nova res fit, quæ nunquam alterius fuit.

Si igitur dominus vindicaret priſtinam materiam, ſimul vindicaret novam ſpeciem, quæ nunquam ejus fuit. Cum igitur jus materiæ, & ſpeciei, concurrant, in hoc concurſu merito præfertur novior titulus [k], imprimis cum materiæ domino, ſi ad priſtinam ſpeciem reverti non poteſt, pretium reſtitui debeat, adeoque ei injuria non fiat. Perit igitur dominium materiæ priori domino.

n. 6. Idem obtinet ſi res reverti ad priſtinam ſpeciem

(*b*) L. 13. §. 1. Verb. ſign. (*c*) L. 11. §. Contr. empt. (*d*) L. 9. §. 3. Ad exhib. §. 26. Rer. div. L. 13. §. 1. Verb. ſign. L. 5. §. 1. Rei vind. arg. L. 76. de jud. L. 6. §. 1. Aur. leg. L. 23. §. 5. Rer. Vind. (*e*) L. 26. §. 1. Acq. rer. dom. L. 61. pr. Rei vind. (*f*) L. 7. §. 21. Acq. poſſ. (*g*) L. 24. ff. Acq. rer. dom. (*h*) L. 27. §. 1. Acq. rer. dom. (*i*) L. 7. §. 7. Acq. rer. dom. (*K*) L. 27. §. 1. Acq. R. D.

ciem poteſt; tunc enim prius dominium non in totum interit *l*: nam mutatur quidem ſpecies, ſed non extinguitur *m*; res eadem manet *n*.

Cæterum, quia res illa aliam qualitatem ad tempus ſaltem induit, & corpori alicui accedit, ejuſque pars fit, interit dominium quamdiu nova illa ſpecies durat: ceſſante autem illa ſpecie, & priſtina materia reſtituta; jus prioris domini reviviſcit, & ille rem vindicare poteſt. *Vid.* §. 264. & 277.

n. 7. His principiis poſitis facile apparet ratio, 1. cur per *ſpecificationem*, *commixtionem*, & *confuſionem*, jus prioris domini pereat, & nova ſpecies acquiratur facienti: nova enim hæc ſpecies nunquam domini materiæ fuit (§. 264.) 2. cur *cruſta*, *planta*, *arbor*, in alienum territorium translata, cedant domino territorii, ex quo coaluere, & radices egere; quia nova planta, nova arbor, &c. fit, adeoque jus prioris domini interit *o*: 3. cur is, qui rem reſtituere promiſit, liberetur ſublata ſpecie *p*: 4. cur fructus decerpti deſinant eſſe prioris domini; quia dominus arboris nunquam fuit dominus fructuum, niſi quatenus ſunt pars arboris, i. e. quatenus pendent: 5. cur diſſoluta civitatis ſpecie populus eſſe deſinat; extinctus enim videtur *q*.

n. 8. Porro 6. hæc ratio eſt, cur uſusfructus [qui jus in re eſt, ex hypotheſi JCtorum Romanorum] mutata ſpecie intereat. Sane, (*a*) *uſusfructus navis* perit ea diſſoluta, quia ſpecies periit, nec reviviſcit, etſi iiſdem tabulis reſtituta ſit navis; prior enim adempta, & hæc alia dicenda eſt. Idem de uſufructu ædium

 aſſe-

(*l*) L. 9. §. 3. ad exhib. L. 7. §. 7 Acq. R. D. L. 5. §. 1. R. div. (*m*) L. 24. ff. Acq. R. D. (*n*) L. 76. ff. judic. (*o*) L. 26. §. 2. Acq. R. D. L. 7. §. 13. eod. L. 5. §. 3. Rei vind. l. 9. §. 2. Damn. infect. §. 31. Inſt. de rer. div. (*p*) L. 92. pr. ſolut. Grot. L. 2. c. 12. §. 18. (*q*) Grot. L. 2. c. 9. §. 3. ſeq.

aſſeritur: ſi enim ædes ad aream uſque deſtructæ ſunt, finitur uſusfructus, licet ex eadem materia reſtituta ſit; nam alia eſt domus [r]. (*b*) Si ſervus manumittitur, deſinit uſusfructus ſervi, quia ſpecies ſervi interire dicitur [s]. (*c*) Si ex maſſa vaſa facta ſunt, ſi ornamenta diſſolvuntur, ſi balneum in habitationem mutatur, ſi hiſtrio ad aliud miniſterium transfertur, uſusfructus harum rerum interit, quia ſpecies perit [t]. (*d*) Uſusfructus fundi interit, ſi per inundationem ſpecies fundi mutatur, id eſt novus alveus fit [u]. [*e*] Uſusfructus quadrigæ [v] finitur uno equorum mortuo, ut & legatum quadrigæ, &c. [x]; nam ſpecies perit.

Etiam 7. ex his apparet [y] cur is, cujus ager per novum alveum occupatur, amittat dominium [z]; & cur is, cujus ager fuerat, nihil quicquam in eo alveo habere poſſit? *Quia is ager, qui ante fuit, deſiit eſſe, amiſſa propria forma* [z].

Non ergo amittitur dominium ſi priſtina forma non mutatur, adeoque ſpecies non interit: uti ſi citra conſtitutionem novi alvei [a], vicinis ager vel a flumine publico, vel a mari inundatur [b].

Denique 8. jam conſtat ratio, cur in *ſpecificatione*, & *acceſſione*, dominium amittatur, etſi res integræ ſeparari poſſint [c]: quamdiu enim in eadem ſpecie conſiſtunt, nova ſpecies ſunt, priſtina forma mutatur, adeoque dominium interit. Dominium igitur *materiæ*, & tigni ammittitur, ſi alieno ædificio jungitur [d]. *Gemmæ* dominium interit, ſi alterius annulo accedit [e].

Pes,

(*r*) L. 30. §. 5. Verb. obl. L. 10. §. 7. Quib. mod. uſufr. (*s*) L. 92. ff. Solut. (*t*) L. 12. Quib. mod. uſusfr. (*u*) L. 23. 24. Quib. mod. uſusfr. L. 10. §. 2. eod. (*v*) L. 65. §. 1. Leg. 2. (*x*) d. L. 63. (*y*) Vid. ſupr. §. 175. (*z*) L. 7. §. 5. in fin. Acq. rer. dom. (*a*) Vid. ſupr. §. 275. n. 11. (*b*) L. 1. §. 5. de Flum. (*c*) Vid. §. 264. n. 2. 3. & ſupr. n. 4. (*d*) Vid. ſupr. §. 277. n. 14. (*e*) Vid. ſupr. §. 277. n. 20.

Pes, *&* *brachium* deſinunt eſſe domini, ſi alienæ ſtatuæ jungitur, &c. [f].

§. CCCXXVII. Non vero 9. amittitur dominium feræ, ſi ſemel capta evaſerit, ſed adhuc in conſpectu eſt, nec difficilis ejus perſecutio [g].

Nec 10. dominium feræ manſuefactæ, quæ extra conſpectum eſt, ſed redeundi conſuetudinem habet, donec eam retinet [h]; Nedum dominium animalis manſueti, etſi forte extra conſpectum ſit [i]. Retinetur enim ejus dominium, donec ſpes eſt recuperandi.

Nec 11. ſi quid levandæ navis cauſa jactatur: nec quod ex rheda currente cecidit, aut alias amiſſum eſt. Adeo ut ſi non reſtituatur domino, verum ejus furtum fiat [k].

Nec 12. ſi res naufragio in flumine mergitur [l].

Nec. 13. amiſſa ſola poſſeſſione [m].

Omnium minime 14. ſolo lapſu temporis etſi longiſſimi, & memoriam originis excedentis. (*V.* §.297.)

An 15. per ſententiam judicis injuſtam? Equidem negari nequit, dominium rei amitti, ſi per ſententiam judicis, utut injuſtam, ea alterius eſſe declaratur: Partes enim compromittunt in arbitrium judicis, adeoque ex ſuo conſenſu ſtare tenentur ejus decreto. Idque jure civili quoque obtinere, demonſtravi in Jure meo controverſo; & dubia reſolvi [n].

(*f*) Vid. ſupr. §. 277. n. 19. (*g*) Lib. 13. pr. A. D. (*h*) Grot. L. 2. c. 8. §. 3. (*i*) L. 12. tit. 1. q. 11. (K) §. 12. Inſt. Rer. Div. (*l*) §. 14. 15. Eod. (*m*) L. 3. §. 13. Acq. poſſ. (*n*) §. 46. Inſt. R. D.

LIBER QUINTUS.

DE JURE QUOD CUIQUE COMPETIT EX OBLIGATIONE PERSONÆ.

PROOEMIUM.

§. I. EXPOSUIMUS in præcedenti libro *ſecundum* juris objectum, nimirum, RES; & explicavimus *jus*, quod cuique competit in *res*, vel ex *jure imperii*, vel ex *jure dominii*. Sequitur nunc *tertium* juris naturalis objectum, nimirum, OBLIGATIO PERSONARUM, ſeu ACTIONES, quæ obligatione perſonæ oriuntur.

§. CCCXXIX. Recentiores Jurium Doctores *obligationes perſonarum* referunt ad JUS RERUM, adeoque ad *ſecundum objectum juris*, Jus enim rerum duplex conſtituunt: vel *in re*, vel *ad rem*; & ACTIONES demum pro tertio juris objecto venditant.

n. I. At parum hæc rationi juris conveniunt. Nam 1. male Doctores obligationes perſonæ *jus ad rem* vocant; vox ipſa barbara eſt, nec a Juris Conſultis Roma-

manis unquam uſurpata fuit. 2. Obligationes illæ nulla ratione ad *jus rerum* referri poſſunt. Per jus *rerum* enim, quatenus res ad *ſecundum juris objectum* pertinent, Juris Conſulti Romani intelligunt jus, quod in ipſam *rei* ſubſtantiam nobis competit; at in obligatione perſonæ tantum contra perſonam ago, ut aliquid præſtet; vel faciat. Et licet 3. aliquando ex tali obligatione ipſa *res* debeatur, adeoque ad *rem* dandam agatur, non tamen actio illa *in rem* eſt; neque enim aſſero, rem meam eſſe, (res enim promiſſa manet debitori propria) ſed actio eſt mere perſonalis, & datur contra perſonam debitoris, qui ſe obligavit ad rem tradendam. Immo 4. in pleriſque obligationibus plane *res* non intervenit uti in omnibus obligationibus faciendi, item in delictis, ubi fama, &c. læditur. Certum ergo 5. eſt, obligationes perſonæ non ad *jus rerum* pertinere, ſed *tertium* juris objectum conſtituere.

n. 2. Cur vero Juris Conſulti Romani ACTIONES ad tertium juris objectum referunt? Reſp. quia Juris Conſulti per *actiones* non intelligunt actiones in genere, *ſed eas ſaltem, quæ ex obligatione perſonæ deſcendunt.* Idque evidenter probatur 1. ex titulo Digeſtorum *de obligationibus, & actionibus*; ubi indubie de tertio objecto juris agitur, & *actiones* cum obligationibus conjunguntur: certiſſimo indicio, illas tantum actiones intelligi, quæ ex obligatione perſonæ dantur. Hinc 2. notanter actio in dicto titulo definitur jus perſequendi in judicio, quod nobis NB. *debetur*; ſcilicet, *ex obligatione perſonæ*. Quæ definitio excludit actiones *reales*, & *præjudiciales*; utpote quibus non perſequimur id, quod *nobis debetur*; ſed vel rem noſtram petimus, vel ſtatum vindicamus, qui ab alio nobis negatur. Sane, 3. per rerum naturam *actiones* proprium objectum juris conſtituere non poſſunt, quia *actiones* nihil aliud ſunt, quam effectus cujuſque objecti juris, indeque ſub unoquoque objecto actiones jam comprehenduntur. Quando alicui jus quæſitum eſt

ex ſtatu hominum, effectus ejus eſt, ut defendere illum ſtatum poſſit *actione præjudiciali* contra eum, qui ſtatum illum negat. Si quis *jus in re* ſibi competere, eoque rem ſuam eſſe, aſſerit, effectus eſt, ut actio, nimirum *rei vindicatio*, ei detur contra illum, qui rem poſſidet. Pari igitur ratione, ſi *ex obligatione perſonæ* aliquid alicui debetur, effectus eſt, ut *actionem* perſonalem inſtituere poſſit contra eum, qui obligatus eſt aliquid facere, vel præſtare. Sed & 4. contradictio eſt, ſub eodem genere, id eſt *jure rerum*, duas ſpecies toto cœlo diverſas contineri. Sane, *jus in re* ſupponit, rem meam eſſe, quam a quocunque poſſeſſore vindicare poſſum. Econtrario in *obligatione perſonæ* non rem meam, ſed quæ debitoris eſt, peto; indeque contra ſolam perſonam ago, quia hæc ſola debet: uti hæc ſumma genera ita ipſo jure Romano diſcernuntur.

Fieri igitur nequit, ut quæ cuique ſpeciei propria ſunt, adeoque inter ſe toto genere, forma, ſubſtantiaque differunt, in ſenſu legali confundantur, & promiſcue ſumantur; quod ſolide Parens in ſuis Diſſertationibus demonſtravit.

Denique 5. hac ratione non tria juris objecta, ſed quatuor ſtatui deberent: nimirum, 1. Perſonæ, ſeu Status hominum: 2. Res; 3. Obligationes perſonæ; & 4. Actiones. Entia autem citra neceſſitatem non ſunt multiplicanda, inprimis ubi verba legis, & ratio juris obſtant.

§. CCCXXX. Ut vero de cauſa, & natura hujus OBLIGATIONIS PERSONÆ plenius nobis conſtet, 1. agemus *de obligatione perſonarum in genere*, *earumque* principio, & modis finiendi (*vid. Cap.* 1.): eaque occaſione explicabimus materiam 1. de *fructibus*, [Sect. 1.] 2. de *uſuris*, (Sect. 2.) 3. de *cauſa*, [Sect. 3.] 4. de *impenſis*, (Sect. 4.) 5. de *acceſſionibus*, ſeu de eo, quod intereſt, (Sect. 5.) 6. de dolo, culpa, & caſu, ejuſque periculo, (Sect. 6.) 6. de Mora (Sect. 7.)

§. CCCXXXI.

§. CCCXXXI. *Secundo* exponemus *obligationem perſonæ*, quatenus deſcendit ex PACTO, & CONTRACTU: ubi de fœderibus agemus, (*vid. Cap.* 2.) ſimulque 1. veram differentiam inter pacta, & contractus, (*Sect.* 1.) & 2. originem contractuum nominatorum, & innominatorum explicabimus. (*Sect.* 2. & 3.)

§. CCCXXXII. *Tertio* cautiones examinabimus, quæ pactis accedere ſolent; quo pertinet *jusjurandum*, *pignus*, *correi*, *fidejuſſores*, & *obſides*. Etiam de accidentibus conventionum agemus, nimirum, de *conditione*, *modo*, & *die*. (Vide Cap. 3.)

§. CCCXXXIII. *Quarto* agemus de *interpretatione* promiſſionum dubiarum. [Vid. Cap. 4.]

§. CCCXXXIV. *Quinto* examinabimus obligationem perſonæ, quatenus deſcendit EX MALEFICIO vid. Cap. 5.): nimirum, *vel* ex delictis publicis, (*Sect.* 1.), vel ex delictis privatis, (*Sect.* 2.) vel ex delictis extraordinariis. [*Sect.* 3.]

§. CCCXXXV. *Sexto* explicabimus originem, & juſtitiam *pœnarum* tum civilium, tum capitalium. (*Vid. Cap.* 6.)

§. CCCXXXVI. *Septimo* demonſtrabimus, quænam ſint obligationes, QUÆ PROPRIO QUODAM JURE ORIUNTUR EX VARIIS CAUSARUM FIGURIS (*vid. Cap.* 7.) Ubi 1. agemus de quaſi contractibus (*Sect.* 1.); 2. de quaſi delictis (*Sect.* 2.); & 3. de obligatione, quæ ex aliis cauſarum figuris deſcendit: ſpeciatim autem 4. de obligatione, quæ ex *nudo facto poſſeſſionis* oritur. [*Sect.* 3. & *ſeq.*]

CA-

CAPUT I.

De Obligatione Perſonæ in genere, ejuſque cauſa.

§. CCCXXXVII. OBLIGATIO eſt vinculum juris, quo quis neceſſitate adſtringitur ad aliquid faciendum, vel præſtandum [d].

§. CCCXXXVIII. Omnis *obligatio* perſonæ, ex doctrina Juris Conſultorum Romanorum, deſcendit vel ex *contractu*, vel ex *delicto*, vel proprio quodam jure ex *variis cauſarum figuris* [e].

§. CCCXXXIX. Cauſa *obligationis* ex naturali ratione fluit. Ex præcedentibus enim conſtat, 1. quod homo de ſua actione, & de ſua re pro lubitu diſponere, & rem ſuam, utilitatemque ſuæ actionis, in alium transferre poſſit [f]: 2. quod nemo jus in res, & actiones meas, ſibi arrogare, adeoque nullam utilitatem ex illis me invito percipere; nec 3. dolo, aut culpa jus meum lædere poſſit.

Ex his ſimpliciſſimis principiis omnis obligationis perſonalis ratio ſponte, & neceſſario ſequitur.

§. CCCXL. Repetendum autem eſt, Deum 1. homines *liberos creaſſe*, id eſt facultates eis naturales conceſſiſſe agendi quicquid lubet, quatenus jure id non prohibetur; eiſque vi hujus libertatis *jus competere in ſuas actiones*. Porro etiam, ac 2. ex præcedentibus conſtat, Deum hominibus facultatem dediſſe *res terræ*, quatenus nullius ſunt, *occupandi*; eoſque, vi hujus occupationis, *jus in res ipſas* ſibi acquirere.

Ex his principiis tria neceſſario ſequuntur; 1. quod is, qui alteri promittit ſe aliquid daturum, vel facturum, obligetur ad dandum, vel præſtandum id, quod promiſit: 2. quod nemo ex re, vel actione mea uti-

li-

(d) pr. Inſt. de oblig. (e) L. 1. pr. ff. Oblig. & act.
(f) Nov. 22. c. 2. pr.

litatem me invito percipere poſſit; adeoque is, qui ex re mea locupletior factus eſt, id mihi reſtituere teneatur: 3. quod nemo jus meum dolo, vel culpa lædere poſſit.

§. CCCXLI. Diximus PRIMO, eum, qui alii aliquid dare, vel facere promittit, obligari ad dandum, vel præſtandum id, quod promiſit: quia de ſuo jure, de ſua actione, & de ſua re diſponit, atque ſua voluntate jus in alium transfert.

Hoc jus in bonis *creditoris* eſt [g], cum ei aliquid debetur: atque hoc debitum *æs creditoris* vocatur [h]. Per hoc *debitum* bona creditoris augentur [i], ejuſque hæreditas fit auctior [k]. Cujus effectus inſignis hic eſt, ut ſi debitor hæres exiſtit creditori, majorem Falcidiam detrahere poſſit [l], quia locupletiorem hæreditatem percipere videtur [m].

Debitor jus alienum in bonis ſuis habet, quod *æs alienum* vocatur [n], & univerſam afficit facultatem debitoris [o]. Per hoc debitum totum patrimonium debitoris imminuitur [p]; adeo ut illud non intelligatur, niſi deducto ære alieno [q]. Unde hæreditas debitoris per *æs* hoc *alienum* fit minutior [r], ad eum effectum, ut creditor ſi hæres eſt, eo minorem Falcidiam detrahat [s].

Debitor igitur, qui ſua diſpoſitione jus in alium tranſtulit, adeoque æs alienum in bonis ſuis habet, id eſt jus

(*g*) Si quid eſt in actionibus, perſecutionibus, hæc omnia in bonis eſſe dicuntur, *l.* 21. *l.* 49. *V. S. l.* 9. *Rem. pup. ſalv. conf. l.* 52. *A. R. D. l.* 15. *Reg. jur.* Idque verum eſt, etiam ſi pœna debetur, *l.* 32. *pr. ff. ad leg. Falc.* (*h*) Æs ſuum eſt; quod alii nobis debent, *l.* 213. §. 1. *V. S.* (*i*) d. L. 32. pr. & §. 1. (*k*) L. 41. §. 2. ff. Evict. (*l*) *d.* L. 41. junct. L. 1. §. 18. ad leg. Falc. (*m*) d. L. 1. §. 18. (*n*) L. 213. §. 1. V. S. (*o*) L. 50. §. 1. ff. de jud. (*p*) L. 50. §. 1. ff. de jud. (*q*) L. 9. pr. ad leg. Falc. L. 32. pr. & §. 1. eod. L. 39. §. 2. R. D. ibique Goth. (*r*) L. 41. §. 2. ff. Evict. (*s*) d. L. 41. L. 6. pr. L. 87. §. 2. ad leg. Falc.

jus alienum tenet, ratione naturali id tribuere tenetur *creditori*, cui æs illud abeſt, adeoque qui minus ſuo habet. Atque hæc obligatio debitoris dicitur deſcendere EX PACTO, ET CONTRACTU.

§. CCCXLII. SECUNDO, ſi quis corpus meum, vel res meas, vel aliud jus a Deo mihi conceſſum lædit, & ex propoſito, adeoque *dolo* mihi aufert, vel illud turbat; voluntati creatoris (qui cuique hominum tantum jus in ſuas res, & actiones dedit, non in facultates alterius) reſiſtit, indeque injuria agit. Lædens igitur ex regula generali juſtitiæ hanc injuriam alii illatam reparare, damnum datum reſarcire, vel talionem pati, eoque jus ſuum cuique tribuere tenetur. Atque hæc *obligatio* deſcendit ex MALEFICIO, ſeu DELICTO.

§. CCCXLII. TERTIO, cum plures obligationum cauſæ naturales ſint, quæ neque ex contractu, neque ex delicto deſcendunt, JCti Romani eas in genere EX VARIIS CAUSARUM FIGURIS oriri, dixere, quæ cum infinitæ ſint, certo numero determinari non poſſunt.

Equidem Tribonianus illas ad duo capita retulit, nimirum, ad *quaſi contractus*, & ad *quaſi delicta*. Sed infra demonſtrabimus, plures alias eſſe cauſarum figuras, quæ neque ad quaſi contractus, nec ad quaſi delicta referri poſſunt.

Adeoque merito cum JCtis Romanis duabus his cauſis addimus obligationes, *quæ ex aliis variis cauſarum figuris oriuntur*.

Ad has igitur *varias cauſarum figuras* referuntur 1. QUASI CONTRACTUS, id eſt illa negotia, ubi quis ex facto aliquo licito locupletior fit cum alterius jactura.

Quoties enim alius ex re, vel actione mea, in quam nullum ei jus competit, utilitatem aliquam, citra meam voluntatem, percipit, adeoque locupletior fit mea jactura, is aliquid alieni tenet, adeoque plus ſuo

ſuo habet, id eſt patrimonium ejus ex re aliena auctius factum eſt. E contrario mihi jus aliquod deeſt; æs, quod meum eſt, alius tenet: adeoque patrimonium meum diminutum eſt. Hinc agere jure poſſum contra alterum, ut jus, quod meum eſt mihi, & meo patrimonio deeſt, & quod plus ſuo habet.

II. Ad obligationes, quæ *ex variis cauſarum figuris* oriuntur, quoque pertinent QUASI DELICTA: quoties quis culpa ſua, adeoque facto ſuo illicito, cauſam dat damno, quod mihi infertur. Si quis enim jus, a Creatore mihi conceſſum, abſque propoſito, & dolo, *culpa* tamen ſua, lædit, eoque damnum mihi infert, vel alio modo jus meum violat, ac minuit, vera hæc injuria eſt, quia lædens poterat, & debebat providere, jus meum facto tali lædi poſſe. Atque ex hac injuria obligatur, ut reparet injuriam, eoque jus ſuum cuique tribuat.

III. Præterea infinitæ aliæ ſunt *cauſarum figuræ*, extra duo hæc capita. Eoque referri debent 1. omnes illæ obligationes, ubi æquitas naturalis ſubeſt, at unde jure civili actio data non eſt; quo pertinent *qualitates actionum*, v. g. exercitoria, inſtitoria, tributoria, &c. Immo & *interdicta* huc referri debent. 2. Omnes illæ obligationes, quæ ex nova lege oriuntur, &c. De ſingulis his obligationum, *quæ ex variis cauſarum figuris oriuntur*, ſpeciebus, uberius agemus cap. XII.

§. CCCXLIV. *Objectum* omnis obligationis perſonæ eſt *debitum*: quando nimirum quis *vel* ex promiſſo, *vel* ex delicto, *vel* ex variis cauſarum figuris, alii aliquid *debet*.

§. CCCXLV. *Effectus* obligationis perſonæ, *intuitu Creditoris*, eſt *actio* perſonalis, ſeu jus perſequendi in judicio id, quod nobis ex dictis cauſis debetur. *Intuitu debitoris* eſt *obligatio*, ſeu vinculum juris, quo perſona debitoris neceſſitate adſtringitur, ad præſtandum, vel faciendum id, quod ex ante allegatis cauſis alii debet.

§. CCCXLVI.

§. CCCXLVI. Bene autem notandum; & ex præcedentibus repetendum eſt, *actiones*, quæ *ex obligatione perſonæ* deſcendunt, contra *ſolam perſonam debitoris* dirigi. At quia debitor ex ſuo *patrimonio* debet, adeoque debitum ipſi *patrimonio* inhæret; inſignes inde ſequuntur effectus, etiam jure Gentium.

Hæc enim ratio 1. eſt, cur hoſtis, qui jure victoriæ territorium occupat, teneatur ſolvere id, quod populus debebat; quia debitum inhærebat patrimonio populi, adeoque territorio; quod jam eſt in poteſtate victoris; in quem proinde territorium cum ſuo onere tranſit.

Sed & 2. ex eadem ratione fiſcus; qui bona vacantia; id eſt hero carentia, occupat, debita bonis his inhærentia ſolvere tenetur.

Hinc 3. ratio apparet, cur hæres teneatur ſolvere debita defuncti, quia ſuccedit in ejus patrimonium, ex quo defunctus debuit.

Atque hac ratione nititur 4. jus ſeparationis; quo *defuncti* (non hæredis) creditores petunt, ut ſeparetur patrimonium defuncti, ex quo illis debetur a patrimonio hæredis [t].

Hæc quoque 6. vera ratio eſt *compenſationis*. Etſi enim debitor ex ſuo patrimonio creditori teneatur, certum tamen eſt, creditorem viciſſim ex ſuo patrimonio teneri debitori. Si igitur debitor renunciat huic debito, allegando compenſationem, nec debitor in ſuo patrimonio plus habet, nec in creditoris patrimonio minus eſt [u].

Denique hæc ratio 7. eſt, cur ego liberer a debito, ſi creditoris mei creditori ſolvo; nam hoc facto patrimonium creditoris mei (ex quo ſuo creditori debebat) auctius factum eſt, & facto meo jam ejus patrimonio nihil amplius deeſt [v].

§. CCCXLVII.

(t) Vid. ſupr. §. 295. (u) Vid. infr. §. 10. n. 6. (v) Vid. jus meum controv. tit. de oblig. q. 7.

§. CCCXLVII. Hinc jam facile conſtat, quomodo *actiones, quæ ex obligatione perſonæ deſcendunt*, differant ab actionibus, *realibus*; *& præjudicialibus*. Per actiones enim *reales* rem, quæ noſtra eſt, petimus: per actiones *præjudiciales* agimus contra perſonam, quæ negat, me vel liberum, vel membrum familiæ, vel civem eſſe. *Per actiones perſonales* autem, quæ ex obligatione perſonæ oriuntur, agimus ad id, quod nobis vel ex promiſſo, vel ex delicto, vel ex variis cauſarum figuris, debetur. (*Vid. ſup.* §. 23.)

§. CCCXLVIII. Tollitur *obligatio perſonæ* in genere, quoties jus alterius reparatum, ejuſque patrimonio ſatisfactum eſt; tunc enim jus ſuum cuique tribuitur. Speciatim autem

§. CCCXLIX. *I.* Tollitur obligatio SOLUTIONE ejus, quod debetur, id eſt quando debitum ita ad creditorem pervenit, ut ab eo repeti non poſſit [x]. Vera ſolutio quoque eſt 1. quando hoſti ſolvitur, qui jure victoriæ creditoris mei jura quæſivit [y]: 2. quando creditoris mei creditori ſolvitur [z]: etſi 3. id fiat creditore prohibente [a]: non vero 4. invito creditore alii; cui non debetur; ſolvi poteſt [b]: nec 5. aliud pro alio: nec 6. pars debiti [c].

n. 1. *Solutio* hæc exigi poteſt non tantum in loco ſolutioni deſtinato; ſed in quocunque alio loco, cujus juriſdictioni debitor eſt ſubjectus: modo 1. dies ſolutionis venerit; 2. creditor æſtimationem pro re nata præſtet. Si enim ex juſta aliqua cauſa ad locum ſolutioni deſtinatum accedere nequeam, debitor locupletior fieret mea jactura. Variæ autem cauſæ, cur ſolutio exigi non poſſit, occurrere poſſunt; forte quod de-

(x) L. 61. ff. ſolut. (y) Vid. infr. l. 7. c. 3. (z) Vid. jus meum controv. tit. de oblig. q. 7. (a) L. f. C. Neg. geſt. (b) L. 34. §. 4. ff. Solut. (c) L. 2. §. 1. ff. Reb. cred (d) L. 41. §. 2. de uſur.

debitor locum illum evitet, quod aditus ſit periculis obnoxius, &c. *e*.

Atque id quoque jure Romano ita obtinuit in *negotiis bonæ fidei*. Ibi enim actio ex contractu, etiam in alio, quam ſolutionis promiſſæ loco, inſtitui poteſt. Equidem negari nequit, jure civili Romano in *negotii ſtricti juris* promiſſum in alio loco peti non potuiſſe, quia ex tali negotio nihil peti poteſt, niſi quod verbis, vel litteris eſt expreſſum: at Prætor æquitatem naturalem revocavit, & *actionem de eo, quod certo loco*, creditori in negotiis *ſtricti juris* dedit, vi cujus creditor eniam extra locum ſolutioni deſtinatum, præſtita æſtimatione *f*, debitum exigere poteſt.

§. CCCL. *II.* Solvitur obligatio REMISSIONE DEBITI. Quando nimirum, creditor remittit id, quod debitor ei debet, ſive ex contractu, & quaſi contractu, ſive ex delicto, & quaſi delicto, ſive ex variis cauſarum figuris.

Jure Romano talis remiſſio non fieri potuit *nudo pacto*, ſed accedente demum ſtipulatione. Quæ remiſſio in ſolis obligationibus, quæ verbis conſtabant, obtinuit: reliquæ enim obligationes prius in ſtipulationes deducebantur, & tunc remittebantur; quæ *ſtipulationes* vocabantur *Aquilianæ*.

n. 1. Hæc igitur remiſſio; quæ fiebat accedente ſtipulatione, Juris Conſultis dicitur ACCEPTILATIO, quæ eſt *imaginaria ſolutio, qua creditor, rogante debitore, id eſt, quod ſibi verbis debetur, acceptum ſe ab eo habere, inter præſentes, verbis ſpondet g*.

Cum igitur ex hac definitione conſtet, *acceptilationem* ſupponere verba, adeoque ſtipulationem, mirum vi-

---

(*e*) L. 1. ff. de eo, quod certo loco. (*f*) tot. tit. ff. de eo, quod certo loco. (*g*) §. 1. inſt. Quib. mod. obl.

videri poteſt, cur acceptilatio dicatur eſſe *juris gentium* [h]. Reſp. id in acceptilatione ob favorem liberationis in ſpecie receptum eſt [i]. Quoties igitur aliquis abſque verbis ſolennibus accepto fert, non inutilis eſt ſtipulatio, ſed vim pacti habet [k], i. e. exceptionem producit [l]: quod ſecus eſt in omnibus aliis ſtipulationibus [m].

Effectus hujus rei inſignis hic eſt, *ut ſervus quoque id, quod promiſit, accepto rogare, & inde liberari poſſit* [n].

Cum enim acceptilatio hæc inutilis valeat in pactis [o], adeoque exceptionem producat, (id eſt naturalem obligationem [p]) neceſſario ſequitur, ſervum liberari, & agentem exceptione acceptilationis repelli poſſe: omnes enim effectus naturalis obligationis etiam in ſervo locum habent [q].

n. 2. Neque *obſtat*, quod per acceptilationem debitum non *naturaliter*, ſed ſaltem *civiliter* reſolvi dicatur [r]. Reſp. JCtis Romanis *naturaliter* reſolvi dicitur obligatio, ſi facto aliquo naturali, v. g. per reſolutionem, &c. obligatio tollitur: *civiliter* autem, ſi ſola voluntate, nullo facto naturali interveniente, ſolvitur, v. g. per acceptilationem, &c. Utraque diſſolutio autem fluit ex *Jure Gentium*. Prout enim partes de ſuo jure diſponunt, ita jus eſt.

n. 5. *Remiſſio* quoque debiti fit, ſi læſus pœnam debitam remittit, & reo gratiam facit. Ea remiſſio autem fieri non poteſt in delictis capitalibus, ubi naturali jure talio obtinet: nec in præjudicium tertii.

Sam. de Cocceii Intr. ad Grot. R CCCLI.

(*h*) L. 8. §. 4. ff. Acceptil. Grot. L. 2. c. 4. §. 4. n. 2. (*i*) d. Lib. 8. pr. & §. 4. (K) L. 8. pr. & §. 1. ff. Acceptil. (*l*) Vid. l. 7. pr. & §. 4. pact. junct. d. L. 8. pr. & §. 4. (*m*) Tot. tit. inſt. de inut. ſtip. (*n*) d. L. 8. §. 4. (*o*) L. 1. pr. §. 1. & §. 4. Acceptil. (*p*) L. 7. pr. & §. 4. pact. vid. jus meum concr. tit. de pact. q. 39. (*q*) L. 13. L. 64. ff. cond. indeb. L. 14. ff. O. A. L. 8. §. 4. ff. Acceptil. vid. ſupr. §. 133. (*r*) L. p. ff. V. 8.

§. CCCLI. Solvitur obligatio *III.* QUANDO PRIUS DEBITUM IN ALIAM OBLIGATIONEM TRANSFUNDITUR [s]; quod fit vel *per novationem*, vel per *delegationem*.

Novatio eſt vel *voluntaria*, vel *neceſſaria*. *Illa* fit conſenſu, quando ſcilicet idem debitor id, quod debet, eidem promittit [t]: *Hæc* fit per litis conteſtationem, & rem judicatam [u].

Delegatio eſt, qua mutata perſona debitoris, vel creditoris, vel utriuſque, idem promittitur [v].

Tollitur hoc modo obligatio ex ipſa ratione naturali. Prout enim unuſquiſque de jure ſuo diſponit, ita jus eſt. Jure Romano, ubi ex pacto nudo actio non datur, requiritur, ut verbis delegatio fiat, adeoque ut ſtipulatio accedat [x].

§. CCCLII. *IV.* DISSENSU UTRIUSQUE, ſi ſolo conſenſu contractus conſtat. Nihil enim tam naturale eſt, quam ut iiſdem modis aliquid diſſolvatur, quibus colligatum eſt [y]. Sane, neutri aliquid abeſt.

§. CCCLIII. Non igitur ſolvitur obligatio *V. unius revocatione*, ſi negotium ſemel perfectum, & jus aliquod in alterum translatum eſt.

n. 1. Atque hæc vera ratio eſt, cur in *contractibus nominatis* regulariter unius diſſenſu non diſſolvatur obligatio. Idque diſerte de emtione ita jure Romano traditur [z]. Caſus ibi proponebatur, ubi quis vendit prædium ea lege, *ut emptor reſtitueret quod reipublicæ debebatur*. Cum vero emtor non ſolveret debitum, & ideo ex Imperatoribus quæreret venditor, *an ex eo, quod emtor non ſatis conventioni faceret, contractus irritus reddatur?* illi reſponderunt, venditorem non poſſe contra-

(*s*) L. 1. §. 11. Novat. (*t*) §. 3. Inſt. Novat. (*u*) L. 11. §. 1. Novat. (*v*) d. §. 3. (*x*) d. L. 1. §. 1. d. §. 3. (*y*) L. 35. ff. Reg. jur. §. fin. Inſt. Quib. mod. t. ll. obl. L. 58. in fin. Pact. (*z*) in L. 3. §. 3. C. Reſcind. vend. nec non in L. 14. C. Reſc. vend.

tractum irritum conſtituere; *ſed experiri quanti intereſt*. Idque confirmatur per *l.* 8. *C. de Contrah. emt*; ibi: *ſi non donationis cauſa, ſed vere, vineas diſtraxiſti; nec pretium numeratum eſt; actio tibi pretii, non eorum, quæ dediſti; repetitio competit*.

Agitur igitur his legibus de emtione & venditione conſummata; ubi dominium rei venditæ translatum eſt: hoc negotium ſemel perfectum, & traditione conſummatum, unius revocatione non diſſolvitur [a].

Neque obſtat; quod ſi emtor non præſtat id, quod promiſit, venditor recedere poſſit; & negotium diſſolvatur [b]. Reſp. Res ibi venditur exiguo pretio *ſub certa contemplatione*: adeoque ſub conditione, qua non ſecuta, totum reſolvitur negotium, deficiente quippe conditione.

Idque adeo verum eſt, ut licet utrumque pœniteat, non tamen negotium tollatur, nec priſtina obligatio ſolvatur; ſed novus erit contractus, novaque contrahitur obligatio.

n. 2. Excipiuntur tamen quidam contractus nominati; ubi revocatio, & renunciatio jure fieri poteſt: ut in *depoſito, mandato, & ſocietate*.

n. 3. *Deponens* igitur quovis tempore depoſitum recipere; neque *depoſitarius* id impedire poteſt [c]: Hic enim nullum lucrum ex depoſito habet, ſed ſolum onus cuſtodiæ; adeoque ejus non intereſt: nihil ei ex patrimonio deeſt. Dolo igitur agere hoc ipſo dicitur, dum non reddit depoſitum [d]; *Depoſitarius* pariter quovis tempore renuntiare depoſito; etiam invito *deponente*; poteſt. Contractui enim ſatisfecit; res actus depoſita, tempus autem adjectum non fuit. Accedit; quod, deponens omne jus ſuum recipiat; adeoque ejus non interſit [e].

(a) L. 80. ff. Solut. (b) L. 6. C. Pact. int. emt. &c. (c) L. 1. §. 45. 46. Depoſ. (d) L. 1. §. 22. Depoſ. (e) Par. diſp. de jure pœnitendi, Sect. 4. §. 11. & 14.

Secus ergo ſi deponentis interſit: ſi proinde iter facturus rem deponit, ut in ſecuro interim ſit, depoſitarius renunciare depoſito nequit, niſi abſens reverſus fuerit *f*. Idem dicendum, ſi quis rem depoſitam non in loco, ſed alibi habeat *g*.

n. 4. *Mandans* itidem quovis tempore mandatum revocare poteſt *h*: nec *mandatario* id impediendi jus eſt. Nam hic quoque nullum commodum ex mandato habet, ſed ſolum onus gerendi negotia alterius ſuſcepit: adeoque nullum jus in mandatarium sranslatum, & nihil ei ex patrimonio abeſt. Cum igitur mandatarii non interſit, fruſtra quæritur de jure ei tribuendo, quod non habet.

Mandatarius quoque invito *mandante* renunciare mandato poteſt, quia itidem mandantis non intereſt, utpote cum ei integrum ſit, vel per ſe, vel per alium, rem eandem commode explicare *i*. Nullum igitur jus abeſt mandanti; non habet minus ſuo: adeoque nihil eſt, quod ei tribui poſſit, aut debeat.

Aliud igitur dicendum, ſi res integra non ſit *k*: uti ſi mandatarius neglexit occaſionem emendi, & jam, cum recte emere non poſſet, dolo renunciat *l*, vel ſi eo tempore renunciat, quo mandans vel per ſe, vel per alium, rem explicare nequit *m*: tunc enim facto mandatarii mandans læditur, damnumque paritur; adeoque jus in mandantem eſt translatum, quia minus ſuo habet facto mandatarii.

n. 5. *In ſocietatis* contractu itidem unuſquiſque ſociorum recedere poteſt, re integra. Atque huc pertinet regula, quod nemo invitus in ſocietate manere teneatur.

Cum enim uterque ſuam partem recipiat, neutri ali-

(*f*) Lib. 1. §. 22. ff. Lib. 5. C. Depoſ. Conf. L. 5. §. 2. ff. Eod. (*g*) L. 1. §. 22. Depoſ. (*h*) §. 9. Inſt. Mand. (*i*) L. 2. §. fin. ff. §. 11. Inſt. Mand. (K) L. 22. §. fin. Mand. (*l*) d. L. 27. §. fin. (*m*) d. L. 22. §. fin.

aliquid deeſt ; uterque ſatisfecit contractui : tempus autem adjectum non eſt , ſecus ergo ſi certum tempus contractui additum ſit *o*. Neutrius ergo intereſt, & ſic nulla obligationis cauſa ſubeſt . Secus autem ſi res non eſt integra *p*.

n.6. Sed in aliis negotiis, extra contractus nominatos , per revocationem ſolvitur obligatio, ſi jus in alterum translatum non eſt. Hinc *precarium* quandocunque revocari poteſt *q*. Precarium autem eſt, *ſi quis ea lege uſum rei ſuæ concedit, ut quocunque tempore poſſit revocare*; quod pactum ex jure gentium deſcendit *s*.

Si igitur dominus revocet uſum rei ſuæ, deſinit precarium ; nullum jus in utentem extra voluntatem domini translatum eſt : voluntas autem domini fuit , ut poſſit revocare , cum mutaverit voluntatem *t* ; nihil ergo utenti abeſt, adeoque nulla ei fit injuria.

Jure Romano actio civilis ad revocandum ex hoc negotio data non eſt, quia magis ad donationes , & liberalitatis cauſam pertinet , quam ad negotii contracti *u* : Cum vero is, qui precario utitur , rem alienam teneat , (re enim mea utitur contra meam voluntatem) adeoque plus ſuo habeat , ideo Prætor duplicem actionem ex æquitate naturali dedit *v* : 1. intuitu poſſeſſionis, *edictum reſtitutorium* , ut quod quis precario ab alio habet , id alteri reſtituat *x* : 2. intuitu proprietatis, *conditionem incerti*, ſeu actionem præſcriptis verbis , quæ ex bona fide oritur *y*. Immo & 3. revocanti datur condictio ſine cauſa , quia revera res mea ſine cauſa eſt penes alium : ex quo capite etiam pignus; ſoluto debito , poſſum condicere.

§. CCCLIV. Tollitur obligatio *VI*. pœnitentia unius . Quando , nimirum, negotium ab ejus parte eſt

(*o*) d. L. 65. §. 6. (*p*) d. L. 65. 3. & 5. (*q*) Par. dict. diſp. S. 1. §. 12. (*s*) Lib. 1. §. 1. Precar. (*t*) L. 2. §. 2. Precar. (*u*) L. 14. Precar. (*v*) L. 2. §. 2. Præcar. (*x*) Lib. 2. pr. Precar. (*y*) L. 2. §. 2. L. 19. §. fin. Precar.

imperfectum. Contingit hoc in *contractibus innominatis*, qui in *dando* conſiſtunt *a*; quando nimirum, quis dedit, ut alter viciſſim det: hoc enim caſu dans pœnitere poteſt quamdiu alter non dedit, etſi per eum ſteterit *b*. Ratio naturalis hæc eſt, quod negotium do ut des, vel facias, a patre dantis ſit imperfectum, quia non dedit animo donandi, ſed ut alter viciſſim præſtaret: ex imperfecto negotio autem nullum jus oritur *c*.

Ex eadem ratione etiam a *tranſacto* reſilire, & pecuniam datam condicere poſſum, ſi, cum ego implevi, alter implere nolit *d*. Nam tranſactio quoque eſt ſpecies contractus innominati, & fit aliquo dato, aliquo retento.

Neque obſtat *l.* 39. *C. tranſact.* ibi: *quamvis enim, qui pactus eſt, ſtatim pœniteat, tranſactio tamen reſcindi, & lis inſtaurari non poteſt; & qui tibi ſuaſit, intra certum tempus licere a tranſactione recedere, falſum adſeveraverit*. Reſp. Caſus ibi eſt, ubi is, qui a ſua patre implevit, ad implendum agit, alter autem recedere vult. Hoc fieri nequit, quia ab hujus parte perfectum eſt negotium.

Ex his facile decidi poteſt quæſtio: an ab uno pacis articulo rupto, alter, ſi is quoque recedere velit, pœnitere poſſit *e*.

n. 1. Aliud igitur dicendum 1. in *accipiente*; intuitu hujus enim negotium perfectum eſt: ille plus ſuo habet, & accipiendo ſe danti, non dantem ſibi obligavit; eum igitur pænitere nequit. 2. Ceſſat quoque pænitentia, ſi contractus innominatus a *faciendo* incipit. Quia factum infectum fieri nequit *f*.

n. 2.

(*a*) d. diſp. Sect. 4. per tot. (*b*) L. 1. L. 3. §. n. L. 5. pr. §. 1. 2. Cond. cauſ. dat. L. 5. ff. Præſcr. verb. (*c*) Coccei diſp. de jur. circ. act. imperf. Sect. 2. §. 8. (*d*) L. 14. C. Tranſact. d. diſp. Sect. 4. §. 1. (*e*) Vid. Grot. L. 3. c. 20. §. 35. ſeq. (*f*) Cocceii de jur. pœnit. Sect. 4. §. 1.

n. 2. Hinc jam conſtat, in *contractibus nominatis* pænitentiæ locum non eſſe; quia ibi ſemper negotium utrinque perfectum eſt, ex quo conſenſus duorum adeſt. Idque §. *præc. n.* 1. probavimus.

§. CCCLV. *VII.* Solvitur obligatio perſonæ per *confuſionem*: quando, nimirum, creditor, ac debitor, reus, ac fidejuſſor, alter alteri hæres fit. Cujus rei rationem, ſimulque exceptiones hujus regulæ, ex jure naturæ alibi *g* explicavimus.

Cum vero per *confuſionem* ideo tollatur obbligatio, quia idem non poteſt eſſe creditor, & debitor, facile apparet, non fieri confuſionem quoties hic reſpectus unius perſonæ ceſſat, & actio cum effectu intentari poteſt; quod exemplis allegato loco illuſtravimus.

§. CCCLVI. *VIII.* *Compenſatione* quoque tollitur obligatio: quæ eſt debiti, & crediti, utrinque æqualis, & liquidi, inter ſe contributio *h*. Eaque ipſo jure tollitur obligatio inter eos, qui invicem debent *i*.

n. 1. Equidem Grotius compenſationem ex eo jure naturæ deducit, quod ſequitur introductum dominium, adeoque quod pro certo rerum ſtatu juris naturalis eſt. Nam ex dominii vi, & natura, i. e. ex juſtitia expletrice, ſequi, aut, ut ſi rem ipſam, quæ mea fuit, conſequi non poſſum, aliud tantumdem valens accipiam ab eo, qui rem mihi debet, quia morali æſtimatione idem eſt *k*: atque hinc oriri compenſationem, ſtatuit *l*.

n. 2. At 1. alibi negavimus, dari aliquod jus naturæ pro certo rerum ſtatu. 2. Verum non eſt, tunc demum compenſationi locum eſſe, ſi aliter rem meam conſequi non poſſum: nam locum habet compenſatio, etſi inſtituta actione rem meam conſequi poſſim, & al-

(*g*) Vid. Jus meum controv. tit. de acceptil. qu. fin. (*h*) L. 1. pr. L. 21. Compenſ. §. 30. Inſt. de act. l. ff. Comp. (*i*) L. fin. c. Compenſ. Laut. Comp. pag. 275. (*k*) Grot. l. 2. c. 7. §. 2. num. 1. (*l*) L. 3. c. 19. §. 15. & 16.

alter ſolvendo ſit. Vera igitur 3. ratio compenſationis hæc eſt, quod is, qui compenſationem opponit, revera nihil alieni habeat, nec plus ſuo teneat; & quod ei, cui compenſatio opponitur, nihil abſit. Etſi enim æs alienum in bonis meis habeam, quod æs creditoris dicitur, tamen viciſſim ille creditor æs, quod meum eſt, in ſuis bonis habet. Si proinde remitto creditori meo æs, quod mihi debet, ei nihil amplius abeſt; adeoque nihil eſt, quod ei tribui debeat.

n. 3. Ut vero compenſatio locum habeat, requiritur 1. ut debitum, quod in compenſationem offertur, *liquidum* ſit [n]; quia alias non haberet tantundem: hinc manente bello id compenſari non poteſt, unde bellum ortum eſt [o]. 2. Ut *purum* ſit: ſi enim uni ſub conditione debetur, non par utriuſque eſt conditio, adeoque alteri aliquid abeſſet. 3. *Ut inter creditorem, & debitorem* compenſatio fiat [p]; non ergo inter alias perſonas (quia tertius cujus debitum in compenſationem offertur, plane non eſt obligatus, adeoque deficit mutua obligatio] 4. Ut debitum ſit *æquale*; nam ſi alter minus debet, coempnſatio non opponi poteſt, niſi quoad ſummam concurrentem [q].

§. CCCLVII. IX. *Interitu rei promiſſæ*: de quo modo tollendi obligationem agetur infra *Sect. VI.*

§. CCCLXIII. X. *Interitu ſpeciei promiſſæ*: nam præſtari non poteſt res, quæ interit; interit autem ſi ſpecies perit (§. 326.) Hinc quadriga promiſſa, ſi unus equorum periit, tollitur obligatio ratione quadrigæ. Nam ſublata ſpecie ipſum dominium perit; de qua re alibi egimus.

§. CCCLIX. Atque huc quoque pertinet *XI.* ſi populus debet, & is cum territorio interit: nemo enim eſt, a quo; & nihil, unde peti poſſit [r]. Si vero popu-

(*n*) ibid. (*o*) Grot. L. 3. c. 19. § 19. n. 3. Laut. Comp. *p* 271. (*p*) Lib. 7. pr. Lib. 22. Comp. §. 30. Inſt. de Act. (*q*) L. 23. V. O. Laut. p. 664. (*r*) Vid. ſupr. §. 204. 277. 326.

populus ſubſiſtit, uti ſi migrando alibi ſedes figit, &c. manet obligatio, etſi forte territorium interierit.

§. CCCLX. *XII. Si deficit conditio* (s): obligatio enim tantum erat eventualis; adeoque deficiente conditione, in quam obligatio ſuſpenſa erat, retro nulla obligatio fuiſſe videtur.

§. CCCLXI. *XIII. Si quis talionem paſſus eſt*: nam patiendo tantundem, naturali ratione reparatio injuriæ facta eſt (t).

§. CCCLXII. *XIV. Si lege civili in pœnam, aut ob utilitatem publicam, obligatio, quæ a natura eſt, tollitur* (u): in aleatore (v), 2. in uxore, quæ pro marito intercedit (x); 3. in eo, qui per ſententiam judicis injuſte abſolutus eſt, 4. in eo, qui longo tempore debitum ab altero, qui in bona fide eſt, non exegit.

Aliquando ſola actio tollitur: uti 1. ſi quis filiofam. pecuniam credidit (y), 2. ſi quis pacto nudo alii aliquid promittit, 3. ſi per confuſionem tollitur obligatio (*Vide* §. 355.) 4. Alia exempla proponuntur *in tot. titul. ff. quarum rerum actio non datur.*

§. CCCLXIII. Præterea *XV.* alii quoque ſunt modi finiendæ obligationis, qui ſpecialibus contractibus ſunt proprii. Sic commodatum finitur finito uſu; pignus, & fidejuſſio, ſublato debito principali; ſocietas, finito negotio, vel amiſſis bonis, &c. de quibus ſuo loco agetur.

§. CCCLXIV. Non vero jure naturali tollitur obligatio, 1. præſcriptione, utut immemoriali: 2. nec prætextu doli, vis, metus, ac erroris: 3. nec ob ſummam neceſſitatem: 4. nec ſi quis promittit ob rem turpem, vel injuſtam: 5. nec ob ignorantiam juris; quia

---

(s) L. 8. pr. Peric, & comm. L. 38. de contr. empt. (t) Grot. L. 2. c. 20. §. 1. (u) L. 6. C. de pact. (v) tot. tit. ff. Aleatoribus. (x) Tot. tit. SC. Vellejan. (y) Tot. tit. ff. ad Sc. Maced.

quia naturæ jus ratione conſtat, adeoque ignorari ab hominibus ratione præditis nequit (aliud obtinet in ignorantia juris civilis z) : nec 6. per ceſſionem bonorum; id enim beneficium tantum jure Romano datum eſt.

§. CCCLX. Antequam ad ſingulas obligationum ſpecies tranſeamus, generatim adhuc notandum eſt, in uno negotio plures obligationum cauſas concurrere poſſe. Is enim, qui obligatur, non tantum ad rem, vel factum præſtandum tenetur, ſed etiam ad *fructus;* ad *uſuras;* ad omnem *cauſam;* ad *impenſas*; ad *acceſſiones*, ſeu id, quod intereſt; ad *dolum*, & *culpam*: ad culpam autem etiam pertinet *mora*. De quibus ſingulis ſequentibus ſectionibus agemus.

Equidem jure naturali ex ſingulis cauſis præmiſſis propria actio competit; nam is, qui actione, v. g. *ex emto*, agit, tantum petit, ut id, quod emtum eſt, præſtetur. Si vero venditor interim *fructus* ex re percipit, ſi emtor *uſuras* ex pretio, quod ſolvere debuiſſet, lucratus eſt, ſi *impenſæ* factæ ſunt, &c. hæ res non actione *ex emto* petunt, quia nec emtæ, nec venditæ ſunt; ſed actione *ex quaſi contractu*, quia alter locupletior factus eſt ex re aliena. Pari ratione ſi vel *culpa*, vel *dolo*, vel ex *mora* alterius damnum datum eſt in re empta, id non actione *ex emto* vindicatur; nam pacto nihil de eo dictum eſt: ſed *ex delicto*, *vel quaſi delicto*, quia facto alterius illicito damnum id contigit; adeoque quia cauſa eſt damni dati: ejus enim culpa jus meum læſum eſt.

n. 2. At legislatores Romani in hoc negotio emtionis, omnibuſque aliis *negotiis bonæ fidei*, conſtituerunt, ut ſingulæ hæ præſtationes ſub actione, v. g. emti venditi, comprehenderentur, ita ut judex, etſi de iis in libello nihil dictum ſit, tamen ex natura actionis de illis judicare poſſit: in negotiis *ſtricti juris* autem

(z) Tot. tit. ff. de ignorant. jur. & fact.

autem omnia hæc ſeparata actione peti debent; adeoque proceſſus naturalis ibi obtinet. In *actionibus arbitrariis*, ſive reales ſint, ſive perſonales, arbitrio judicis reliquerunt, ut contumaces, qui ad juſſum judicis reſtituere nolunt, non tantum ad reſtitutionem rei, ſed & fructuum, omniſque cauſæ, condemnare poſſit [a]. Hoc igitur arbitrium non ex natura actionis, neque ex negotio bonæ fidei oritur, ſed ex contumacia non parentis, adeoque in pœnam.

S E C T I O I.

De Fructibus.

§. CCCLXVI. DIXIMUS, debitorem non tantum rem promiſſam præſtare debere, ſed etiam *fructus*, quos inde percepit: qua occaſione materiam de *fructibus* ſatis intricatam hic explicabimus.

Fructus eſt utilitas, quæ ex re, fruendi cauſa, ſalva ejus ſubſtantia, provenit [b]. Hinc venatio fructus fundi non eſt [c]: etſi enim fructuarius venari poſſit [d], & reditus ex venatione percipiat [e], id tamen non eſt jure fructus, ſed ex eo jure gentium, quo res nullius, adeoque & fera, etſi in alieno capta, cedit occupanti [f]; quod a Tryphonino ita explicatur [g].

§. CCCLXVII. Dividuntur fructus 1. in *naturales*, & *civiles* [h]: *illi* ex re naturaliter oriuntur, ut fructus e prædio, operæ e ſervo; *hi* civiliter, ſeu jure ut merces e locatione, uſuræ e ſorte, &c. 2. in *naturales*, vel *induſtriales*: *illi* ſunt, quos natura produxit, etſi accedente facto hominis, ut fructus arborum,

(*a*) L. 68. ff. Rei vind. (*b*) Par. Hip. Inſtit. tit. de Rer. div. §. 47. Laut. comp. p. 420. vid. L. 121. Verb. ſign. L. 7. §. 13. Sol. matr. (*c*) L. 26. ff. Uſur. (*d*) L. 62. ff. Uſufr. (*e*) L. 9. ff. eod. (*f*) L. 3. §. 1. Acq. rer. dom. (*g*) d. Lib. 62. ff. Uſufr. Vid. ſup. §. 263. (*k*) L. 45. Uſur.

tum, vineæ, &c. *hi*, quos hominum induſtria produxit, etſi accedente opera naturæ, ut ſegetes: 3. in *perceptos*, vel *percipiendos*: 4. In *pendentes*, vel *ſeparatos*; hi autem 5. in *exſtantes*, vel *conſumtos* [l].

§. CCCLXVIII. ut vero conſtet, quando fructus reſtitui debeant, diſtinguendum eſt, an qui eos percipiat *ex re aliena*, an vero *ex re ſua*, *ſed alii debita*.

Priori caſu certum eſt, fructus *ex re aliena* perceptos fieri poſſeſſoris, id eſt jure dominii acquiri percipienti, quia is, ad quem res pertinet, nunquam fuit dominus fructuum decerptorum: quia lucrum hoc percipit ex re aliena, æſtimationem domino rei reſtituere tenetur, quia locupletior fieret alterius jactura. Id vero jure Romano varie limitatum eſſe ſupra vidimus [m].

Aliud autem obtinet ſi conſenſu domini fructuum perceptio alii conceſſa ſit, ut in ſervitutibus perſonalibus [n]: item ſi per commodatum, locationem, &c. facultas percipiendi fructus in alium transfertur [o]; tunc enim fructus non tantum ſuos facit, ſed & lucratur.

Poſteriori caſu is, qui rem ſuam alii præſtare tenetur, fructus ſuos facit, dominus enim rei manet ante traditionem: niſi in mora ſit præſtandi rem promiſſam; tunc enim facto ſuo illicito cauſa eſt damni creditori dati, quod ex regula naturæ reparare tenetur. Conſtituitur autem in mora poſt litem conteſtatam [p].

Idem dicendum ſi res ab eo, qui dominus factus eſt, ideo, quia ſine cauſa penes eum eſt, condicitur; nam tunc quoque fructus percipiendo ſuos facit: at non lucratur, ſed reſtituere eos tenetur ei, qui rem con-

(*l*) de quib. vid. Laut. comp. p. 420. (*m*) Vid. ſup. §. §. 267. (*n*) §. 36. Inſt. R. D. (*o*) d. §. 36. in fin. (*p*) L. 38. §. 7. Uſur. Conſ. Laut. p. 359. ſeq.

condicit, ſi exſtant, æſtimationem autem, ſi conſumti ſunt (q).

Differt *fructus* a *cauſa*, quæ præter fructum etiam ea comprehendit quæ extra computationem patrimonii noſtra ſunt (r).

SECTIO II.

De Uſuris.

§. CCCLXIX. DEBITOR porro, præter rem ipſam, aliquando reſtituere tenetur *uſuras*. USURA autem eſt pecunia, qua uſus ſortis, ſive quantitatis debitæ, æſtimatur (s).

§. CCCLXX. Cauſa uſurarum remota eſt ipſum Jus naturæ: ejuſque rei rationes expoſuit PARENS (t). Sane, jus naturali ratione mihi competit in pecuniam meam, ejuſque uſum; adeoque pro lubitu de ea pecunia diſponere, ejuſque uſum alii ſub certa lege concedere poſſum: hactenus igitur a patre fœneratoris nihil iniqui ſubeſt. Immo & certiſſimum eſt, debitori nullum jus in meam pecuniam, ejuſque uſum competere. Si quis igitur uſum meæ pecuniæ ſub lege uſurarum obtinet, valet hæc diſpoſitio, quia debitor de ſuo jure diſponit.

Idque adeo verum eſt, ut ſi quis pecunia mea citra meam voluntatem utitur, perinde teneatur ad uſuras, ut is, qui re aliena utitur, ad fructus: uſura enim nihil aliud eſt, quam æſtimatio uſus.

Et licet forte debitor non uſus ſit pecunia aliena, tamen non minus tenetur, ac is, qui prædio alieno uſus

(q) L. 38. §. 1. ſeq. Uſur. (r) L. 17. ff. Rei vind. l. 5. pr. Verb. ſign. (s) Laut. comp. p. 416. (t) In Diſput. de Anatociſmo, §. 8. uſq. ad §. 16. & in comment. ad Grot. l. 2. c. 12. §. 20. ſeq. Conf. Jus meum controv. tit. de uſur. q. 1.

uſus eſt, & ſua negligentia fructus, quos potuit, non collegit; quia id domino; qui uſum illum percipere potuiſſet, non obeſt [x].

Neque *obſtat*; pecuniam ſua natura eſſe rem ſterilem: nam & domos, & alias res infœcundas eſſe, conſtat, quas tamen hominum induſtria fructuoſas fecit. Etſi igitur ex pecunia fructus natura non oriatur [y], opera tamen; commercioque hominum produci fructus inde poſſunt [z].

Jure divino uſuras ab extraneis ſumere licebat; quod Deus permittere non potuiſſet, ſi naturali jure prohibitæ eſſent. * Etiam jure Romano uſuras pro uſu pecuniæ accipere licet [a]: adeo ut in infinitum id liceat, ſi creditor periculum ſuſcipit, vel *pecuniæ*, quæ trans mare, vel alia loca periculoſa vehitur [b], quod dicitur *fœnus nauticum*; vel *mercium* per mare, vel etiam per terram, tranſvehendarum, quod negotium *aſſecuratio* vocatur; vel *navis ipſius*, in quam quis pecuniam credit; atque hoc negotium dicitur *bodemeria* [c]. Alias exceptiones vide apud Scriptores juris civilis [d].

* Multis quidem in locis Sacræ Scripturæ, tum SS. Patrum obſervatur illicitas eſſe uſuras, quorum longum eſſet mentionem facere. *Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi, qui habitat tecum, non urgebis eum quam ſi exactor, nec uſuris opprimes*. Exod. 22. *Pecuniam tuam non dabis ad uſuram*. Levit. 25. *Non fenerаberis fratri tuo*. Deuter. 23. Inter S. Patres D. Auguſtinus ad Maced. & hab. 14. qu. 4. *Quid dicam de uſuris, quas etiam ipſæ leges, & judices reddi jubent? An crudelior eſt qui ſubtrahit aliquid, vel detrahit diviti, quam qui trucidat pauperem fœnere? Hæc utique atque hujuſmodi male* poſſi-

(x) Parens d. §. 8. ſeq. (y) L. 62. ff. R. V. (z) L. 3. ff. Uſ. ear. rer. l. 18. de alim. leg. (a) Vot. tit. ff. de uſur. (b) L. 1. ff. Naut. fœn. (c) Vid. jus meum controv. tit. de Naut. fœn. Par. diſp. de Bodemeria §. 25. (d) Laut. comp. pag. 418. 419.

poſſidentur ; & vellem ut reſtituerentur, ſed non eſt quo judice repetantur : Jam vero prudenter intueamur quod ſcriptum eſt. Fideli homini totus mundus divitiæ ſunt, infideli autem nec obulus ? Nonne omnes qui ſibi videntur gaudere conquiſitis, eiſque uti neſciunt, alienum poſſidere convincimus ? Hoc enim alienum certe non eſt, quod jure poſſidetur. Hoc autem jure poſſidetur, quod juſte, & hoc juſte quod bene. Omne igitur quod male poſſidetur alienum eſt, male autem poſſidet, qui male utitur. D. Hieronymus ſuper Ezechielem lib. 6. *Putant quidam uſuras tantum eſſe in pecunia, quod providens divina Scriptura, omnis rei auferi ſuperabundantiam, ut plus non recipias quam dediſti : Item alii pro pecunia fœnerata ſolent munuſcula diverſi generis accipere, & non intelligunt Scripturam uſuram appellare, & ſuperabundantiam quidquid illud eſt, ſi ab eo quod dederint, plus reacceperint.* Omittuntur aliæ SS. Patrum authoritates, Ambroſii ſcilicet, Joannis Chryſoſtomi ; Gregorii, Leonis Papæ, quin & Ariſtotelis *lib. 4. Ethicorum*, & Ciceronis *l. 2. de Officiis in fine*, qui fœneratorem ab occiſore hominis non diſtinguit.

§. CCCLXXI. Uſuræ debentur 1. ex pacto, ſi nimirum pro uſu alienæ pecuniæ promiſſæ ſunt ; ſi enim non ſunt promiſſæ, non debentur *e* : neque dici poteſt, mutuo ita accipientem locupletiorem fieri ex re aliena, quia percipit id lucrum conſenſu domini. 2. Si quis uſuras ex re aliena ſine cauſa percipit, etſi promiſſæ non ſint : uti ſi quis ex depoſito *f*, ex mandato *g*, ex negotiorum geſtione, &c. *h*, pecuniam penes ſe habet ; eaque utitur ; his caſibus uſuras quoque ſolvere tenetur : item ſi emtor, vel venditor re & pretio ſimul utitur *i* ; hæc obligatio hactenus oritur *ex quaſi contractu*, cujus norma generalis eſt, quod

(*e*) L. 24. ff. Præſcr. verb. l. 3. C. Uſur. (*f*) Vid. jus meum controv. Tit. Depoſiti, q. 10. (*g*) L. 10. §. 3. Mand. (*h*) L. 12. §. 9. Mand. (*i*) Vid. jus meum controv. tit. de act. emt. q. 16. tit. de uſur. q. 4.

quod nemo locupletari debeat cum alterius jactatura. 3. Ex mora (k): adeoque etſi uſuræ nec pactæ ſint, nec debitor uſus ſit pecunia aliena, quia tum non ſolvit pecuniam cum ſolvere debet, facto hoc illicito cauſa eſt, quo minus creditor ſua pecunia uti, ac uſuras inde percipere poſſit; adeoque jus alterius minuit, illudque proinde reparare tenetur. Atque hæc obligatio oritur ex damno dolo, vel culpa dato, adeoque ex vero, vel *quaſi delicto*.

§. CCCLXXII. Ceterum, uſuræ debentur in infinitum (l), immo & uſura uſurarum (m), quia uſuræ cujuſque anni naturam ſortis habent; ſi enim debitor ſolviſſet, lucrum exinde creditor percipere potuiſſet; cum ergo creditor damnum hoc patiatur ex mora debitoris, hic injuria agit, jus alterius ſua culpa minuit; indeque ex regula juſtitiæ generali jus ſuum cuique tribuere, id eſt uſuras uſurarum præſtare tenetur.

Atque hoc jus naturæ etiam jure Romano in quibuſdam caſibus obſervatur, de quibus evolvendi ſunt ſcriptores juris civilis (n). Sane, in fœnore nautico (p), in aſſecuratione (q), in bodemeria, &c. (r), in infinitum ſtipulari uſuras licet, quia periculum ibi æſtimatur, quod certa quantitate, uti uſus rei, definiri nequit.

SECTIO III.

De Cauſa.

§. CCCLXXIII. DEBITOR quoque aliquando præſtare debet CAUSAM (s), id eſt reſtituere omnem utilitatem, quam creditor habiturus fuiſſet, ſi ſtatim judicii

(k) Laut. comp. pag. 418. (l) dict. diſp. de Anatociſmo Sect. 1. §. 9. (m) dict. diſp. Sect. 1. §. 18. (n) Laut. comp. pag. 418. & 419. (p) Tot. tit. & L. ff. Naut. fœn. (q) Parens in diſp. de Aſſecuratione §. 10. (r) Parens in diſp. de Bodemeria §. 14 (s) L. 3. ff. Uſufr. L. 17. ff. de Rei vind.

dicii accepti tempore res ei reſtituta fuiſſet. Ad cauſam pertinet etiam partus, item fructus rei, &c. [t]: ſpeciatim autem quæ extra computationem patrimonii noſtri ſunt [u], & quę poſſeſſor non ex re acquirit [v], ut hæreditas, legata, quæ per ſervum venditum obvenerunt, cauſa uſucapionis, actio legis Aquiliæ per ſervum quæſita, &c. [x]

Ratio hujus præſtationis ſequitur ex ratione naturali. Etſi enim nihil horum ex promiſſo debeatur, ſi tamen damnum aliquod paſſus ſum ideo, quod res promiſſa mihi tradita non fuerit, debitor vel ideo tenetur, quia locupletior factus eſt mea jactura, vel quia facto debitoris illicito mihi aliquid abeſt: omnes enim illas utilitates ego percipere potuiſſem. Naturale ergo eſt, ut debitor hoc jus, quod mihi abeſt, reſtituat. Priorem rationem innuit Ulpianus; dum ait: *lucrum enim ex ea re, quæ in lite eſſe cœperit, facere non debet* [xx]. Atque hinc apparet, cur JCti Romani dicant, appellatione rei *cauſam* quoque contineri [y].

SECTIO IV.

De Impenſis.

§. CCCLXXIV. IMPENSÆ quoque aliquando reſtituendæ veniunt: etſi in pacto de illis nihil dictum ſit [z].

Ratio naturalis in aprico eſt; ſi enim debitor in re, quam mihi promiſit, quædam impendit, ea impenſa ego locupletior fierem, adeoque plus meo acciperem, quod proinde alteri, cui id abeſt, reſtituere teneor. Unde apparet, hanc obligationem oriri quaſi ex contractu [a].

(t) d. L. 2. L. 38. §. 7. Eod. L. 25. V. S. L. 20. ff. Rei vind. (u) L. 5. pr. Rei vind. (v) L. 20. ff. Eod. (x) d. Lib. 17. (xx) L. 17. ff. Rei vind. (y) L. 23. Verb. ſign. L. 20. ff. Rei vind. (z) L. 26 §. fin. R. V. (a) Lib. 38. cod. ibique Goth.

Atque hæc ratio eſt, cur dominus, qui rem ſuam vindicat, (etiam a prædone, & a fure) impenſas reſtituere teneatur.

Si tamen tolli poſſunt illæ impenſæ, is, cui promiſſa res eſt, non neceſſario pretium reſtituit, ſed permittere alteri poteſt ut tollat, ſive ſint *neceſſariæ*, ſive *utiles*, ſive *voluptuariæ*. Unde diſtinctio inter has impenſas eſt meri juris civilis.

SECTIO V.

De Acceſſionibus, ſeu de eo, quod intereſt.

§. CCCLXXV. PRÆTER id, quod promiſſum eſt, debitor aliquando etiam præſtare tenetur ID, QUOD INTEREST. Quo nomine intelligitur omnis utilitas, quæ propter rem principalem creditori abeſt *b*; verbo, *lucrum ceſſans* & *damnum emergens* *c*; immo & pretium affectionis *d*.

§. CCCLXXVI. Cum vero id, quod intereſt, in infinitum extendi ſoleat, & præterea probatu ſit difficilimum, duo JCti Romani conſtituerunt: 1. id, quod intereſt, in *caſibus certis* duplum excedere non debere: in *aliis* autem, qui *incerti* eſſe videntur, præſtari debere id, quod *vere* intereſt *e*: 2. ut ſi dolus adverſarii interveniat, in infinitum in litem jurari poſſit *f*.

§. CCCLXXVII. Actio igitur ad petendum id, quod intereſt, pariter ex jure naturæ oritur; quia ſcilicet facto alterius aliquid mihi abeſt: ceſſat lucrum, quod habiturus fuiſſem; careo voluptate, quam capere

(*b*) L. 13. ff. Rem rat. hab. L. 21. in fin. ff. Nov. op. nunc. l. un. C. de ſent. quæ pro eo quod intereſt &c. Laut. comp. pag. 431. Goth. ad rubr. C. de Sent. quæ pro &c. (*c*) d. l. un. d. 13. L. 2. in fin. De eo quod certo loc. (*d*) Laut. comp. pag. 191. Parens in diſp. de pretio affectionis §. 4. 5. 6. & ſeq. (*e*) d. l. un. (*f*) L. 68. ff. Rei vind. L. 1. L. 2. §. 1. L. 8. ff. de jurejur. in lit.

re ex re potuiſſem; emergit damnum, quod paſſurus non fuiſſem, ſi jus mihi alter tribuiſſet. Hæc omnia igitur reſtitui, natura æquum eſt; tum ex *quaſi contractu*, ſi facto alterius licito id mihi abeſt; tum ex *quaſi delicto*, ſi facto ejus illicito lucrum ceſſat, &c.

§. CCCLXXVIII. Hæc actio obtinet in omnibus juris objectis: adeoque ſi quis me v. g. filium, vel liberum eſſe negavit, vel ſi rem meam, quam penes ſe habet, non reſtituit, agere ad omne id, quod intereſt, poſſum.

§. CCCLXXIX. Differt hæc actio ab ea, qua petitur *cauſa*, & qua petuntur *fructus*. Nam in *priorem* actionem veniunt ea, quæ extra computationem patrimonii noſtri ſunt, (§. 373.) adeoque quæ non ex re, ſed aliunde acquiruntur. In *poſteriorem* tantum venit id, quod ex re oritur. In actionem *ad id, quod intereſt*, neutrum venit, ſed lucrum ſaltem, quod non exſtat, ſed exſtare poteſt, & damnum quo res deterior reddita eſt.

S E C T I O VI.

De Præſtatione Doli, & Culpæ: item de Caſu, ejuſque Periculo.

§ CCCLXXX. DENIQUE debitor quoque præſtare tenetur DOLUM, & CULPAM, non CASUM. De quibus ſingulis nunc agemus.

§. CCCLXXXI. *Dolus* eſt machinatio fraudulenta ad decipiendum alterum adhibita (g).

Quia igitur per dolum jus alterius læditur, ipſa ratio naturalis dictat, eum, qui dolum committit, injuria agere, adeoque ad reparationem teneri.

S 2 Rex

(g) L. 71. §. 8. Acq. hær. L. 1. §. 1. de dol mal. L. 2. Si quis omiſ. cauſ. teſt. L. 12. de incend. l. 2. §. 2. Vi bon. rapt. L. 7. §. 9. Pact. L. 43. §. 1. Contr. emt.

Ex hac ipſa definitione apparet, poſſe ſine dolo aliud agi, aliud ſimulari, v. g. ſi quis per hujuſmodi diſſimulationem ſua, vel aliena tuetur[h]. Hinc conſtat, ſimulationem Gabaonitarum verum dolum non fuiſſe, quia vitæ conſervandæ cauſa ſimulabant: atque hinc ex hoc quoque capite negotium cum eis geſtum ab ipſo numine validum declaratum fuit[i].

§. CCCLXXVII. *Dolum* committunt qui delinquere poſſunt: committitur autem in eos, quibus injuria fieri poteſt; de quibus infra.

§. CCCLXXXIII. Objectum *doli* eſt omnis machinatio fraudulenta, qua jus alterius læditur. [§. 381.)

§. CCCLXXVIV. Effectus doli *intuitu læſi* eſt, quod actio inde detur dolo deceptis, & hæredibus, ad damni dolo dati reſtitutionem.

Controverti ſolet inter Doctores: *An dolus vitiet negotium, illudque reddat ipſo jure nullum? an vero ipſo jure ſubſiſtat, & actione de dolo demum agatur ad reſcindendum negotium*. Omnes conveniunt, negotium ſubſiſtere *ſi dolus ſit incidens*, (ſive negotium ſit *bonæ fidei*, ſive *ſtricti juris*) in dolo *incidente* ergo omnes ſtatuunt, dolum ſeparata demum actione, de dolo ſcilicet, vel ſi contractus eſt bonæ fidei, actione ex ipſo contractu, vindicari poſſe.[k]

At *ſi dolus cauſam dat* contractui, diſtinguunt inter *contractus bonæ fidei*, & *contractus ſtricti juris*; ita ut *illi* ipſo jure nulli reddantur, nec reſciſſione opus habeant; *hi* autem reſcindantur per actionem de dolo.

Equidem negari nequit, poſita ex jure Romano differentia inter contractus *bonæ fidei*, & *ſtricti juris*, verum eſſe, quod negotia *bonæ fidei* dolo contracta ſint ipſo jure nulla, *ſi dolus cauſam dat contractui*. Cum enim ſubſtantia contractuum bonæ fidei in eo conſiſtat

---

(*h*) per text. expr. in L. 1. §. 2. ff. Dolo. (*i*) Vid. Joſu. c. 9. v. 19. 26. 11. Reg. 21. v. 1. ſeq. (*k*) L. 13. pr. ſeq. ff. Act. emt.

ſtat, ut omnia optima fide fieri debeant, facile conſtat, dolum contrariari ſubſtantiæ horum contractuum, indeque negotium eſſe ipſo jure nullum; quæ ratio a JCtis quoque allegatur. *Dolus ſocietatem ipſo jure nullam reddit, quia bonæ fidei contrariatur*. Idque de dote etiam, [quæ bonæ fidei eſt) traditur *l*: item de venditione, &c. *m*. Quod verum quoque eſt, etſi dolus tertii cauſam dederit contractui, qui eſt caſus *l*. 7. *pr. de dol. mal.* ubi minor dolo ſervi circumſcriptus, ſervum cum peculio vendit; & additur, *venditionem nullam eſſe, ſi in hoc, ut venderet*, (dolo ſervi) *circumſcriptus ſit*.

Atque hæc ratio quoque eſt, cur vis, ac metus vitiet *negotia bonæ fidei*: *quia ei conſenſui, qui bonæ fidei judicia ſuſtinet, nihil magis contrarium eſt, quamvis, & metus* *n*. Si proinde quis vi, vel metu adactus rem emit, bona fides non patitur, ut emtor ex tali conſenſu vi exacto obligetur; adeoque negotium erit ipſo jure nullum.

n. 2. Sed & porro ex iiſdem principiis juris Romani, & ex natura negotiorum *ſtricti juris*, neceſſario ſequitur, negotia dolo contracta ſubſiſtere (quod itidem in negotiis ſtricti juris vi, metuque contractis, verum eſt *p*); quia lege Romana hæc negotia ideo ſtricti juris dicuntur, ut tantum quis obligetur ex verbis ſolennibus, ſive ore, ſive litteris expreſſis.

Contrahentes enim omnem fidem in verbis, & litteris conſtituunt. Quoties igitur uterque conſenſum ſuum verbis, vel litteris declaravit, id ſolum actione peti poteſt quod expreſſum eſt *q*; non vero quod præterea æquum, & bonum eſt: adeoque nec uſuræ,

(*l*) L. 21. §. 3. Quod met. cauſ. (*m*) L. 9. L. 10. c. Reſc. vind. (*n*) L. 116. pr. R. J. L. 8. pr. Reſc. vind. L. 10. eod. (*o*) per text. expr. in L. 36. V. O. & l. p. C. de Inut. ſtip. (*p*) per text. expr. in L. 21. §. 4. 5. Quod met. cauſ. L. 116. Reg. jur. (*q*) L. 99. V. O.

nec cauſa, nec id, quod intereſt, nec damnum dolo, vel culpa datum, &c. ſed hæc omnia ſeparatis actionibus peti debent.

n. 3. Jure naturæ omnes contractus naturam habent negotiorum *ſtricti juris*, adeoque nihil in actionem venit, niſi quod inter partes conventum eſt, ſive dolus ſit incidens, ſive cauſam dans. Nam in tali negotio duo ſunt: 1. conſenſus utriuſque: 2. dolus, qui cauſam dat conſenſui. *Prior* actus licitus eſt, adeſt duorum in idem placitum, & conſenſus; adeoque contrahentes inde obligantur. *Poſterior* actus illicitus eſt, adeoque ſeparata actio de dolo datur contra eum, qui alterum ad contrahendum induxit.

Unde ſimul conſtat, nihil iniqui in his principiis ſubeſſe: nam in negotiis *ſtricti juris* æque id, quod æquum, & bonum eſt, præſtari debet; at non actione ex ipſo contractu, ſed actione ſeparata.

n. 4. Egregie hæc confirmantur exemplo C. Canii Equitis Romani, qui a Pythio Syracuſæ (cum ſciret, Canium hortum emendum quærere) invitatus, magnum vidit piſcatorum numerum, quos callide conduxerat Pythius, & quotidie id fieri aſſerebat. Canius incenſus cupiditate loci hujus amœniſſimi, contendit a Pythio ut venderet; gravate Pythius negotium conficit; poſtridie compertum habente Canio, nullos ibi piſcari ſolere, quærebatur, an actio quædam ad reſcindendum contractum competat Canio? & recte id negat Cicero (r). Non enim negotium nullum hic dici potuit, quia in rem conſenſit Canius; adeoque negotium ſubſiſtebat, & ſaltem actionem ex contractu bonæ fidei ad id, quod intereſt, ei competiiſſe, Cicero ait. Actionem autem de dolo ad reſcindendum negotium dari non potuiſſe; quia eo tempore actio de dolo nondum a Prætore Aquilio erat introducta.

At-

(r) L. 3. de offic. c. 14.

Atque hæc vera omnino ſunt, quamdiu non accedit error, qui conſenſum impedit, uti ſi in ſubſtantia rei alterius dolo erratum ſit, &c. (*Vid. infra*.) *n*. 5. Cum igitur negotium dolo contractum ipſo jure ſubſiſtat, certum eſt, dominium rei ex tali cauſa traditæ transferri in accipientem *s*, & actionem doli ſaltem dari contra decipientem, ut præſtet omne id, quod intereſt, dolo deceptum non eſſe: etſi jure Romano agi quoque poſſit ad reſcindendum negotium *t*.

§. CCCLXXXV. Actio hæc non datur contra hæredes, quia ex delicto eſt; niſi inde aliquid ad hæredes pervenit *u*: tunc tenentur quaſi ex contractu, quia locupletiores fierent cum alterius jactura. Cæterum, mere juris civilis eſt, quod (*a*) actio doli ſit ſubſidiaria; (*b*) quod non detur liberis contra parentes; (*c*) quod præſcribatur biennio *v*.

§. CCCLXXXVI. CULPA quoque præſtari debet in contractibus, ſi nimirum unus contrahentium culpa alterius damnum ſentit. At hæc præſtatio itidem non ſequitur ex conſenſu, ſeu ex natura pacti, ſed ex delicto, vel quaſi delicto; quia naturali ratione omne damnum, etiam culpa leviſſima datum, verum delictum infert *x*. Cur vero JCti quædam damna, culpa data, *quaſi delicta* vocaverint, ejus rei rationem infra explicabimus *y*.

§. CCCLXXXVII. Circa præſtationem CASUS, jus Romanum itidem cum jure naturæ egregie conſpirat.

Quæſtio nimirum eſt, cuinam *caſus* noceat? ſeu cujus *periculo* res ſit, quæ caſu periit, vel deterior

(*s*) L. 3. C. ſi adv. lib. 3. §. 8. Cond. cauſ. dat. arg. tot. tit. cond. indeb. (*t*) Laut. comp. p. 79. (*u*) L. 13. pr. L. 17. §. 1. 1. L. 26. ſeq. Dol. mal. (*v*) Vid. Lauterb. comp. tit. de dolo malo. (*x*) vid. late infra, c. 6. ſect. 11. (*y*) d. c. 6. Sect. 11.

facta eſt? adeoque ad quem damnum, detrimentumve caſu in re datum, pertineant?

Caſus eſt eventus, qui nulla humana providentia præcaveri potuit [z].

§. CCCLXXXVIII. Caſus in genere nocet 1. rei domino; & præterea 2. ei, qui jus in illa re habuit; & 3. ei qui actionem perſonalem ad rem certam petendam habet . .

§. CCCLXXXIX. *Primo* igitur res perit domino, adeoque ſolius domini periculo res eſt [a]. Sane, contradictio eſt, dominium retinere in re, quæ periit; & facultatem ſibi arrogare pro lubitu diſponendi de re, quæ eſſe deſiit.

Idque verum eſt, etſi apud alium perierit. Sane, domino hactenus actio contra poſſeſſorem, apud quem periit, nulla competit: ſed poſſeſſor liberatur rei interitu [b]. Non ergo caſum præſtat depoſitarius [c], precario poſſidens [d], mandatarius [e], commodatarius [f], poſſeſſor pignoris [g], conductor [h], maritus ratione dotis [i], tutor [k], negotiorum geſtor [l], ſocius [m] accipiens

---

(z) L. 1. §. 7. de adm. rer. civ. L. 23. ff. R. J. L. 4. C. Peric. tut. Laut. p. 228. (a) L. 9 C. ping. l. 8. R. J. L. 12. C. locat. L. 2. 5. 7. Adm. rer. civ. (b) L. 27. §. 1. & 2. R. V. arg. L. 36. §. 1. Eod. L. 25. §. 4. ff. L. 12. C. Locat. l. 66. ſolut. l. 13. Lib. cauſ. (c) L. 1. C. depoſ. L. 4. ff. Reb. cred. L. 14. §. 1. Dep. L. 23. R. I. (d) L. 23. Reg. jur. L. 8. §. 3. 4. Precar. (e) L. 23. R. I. 26. §. 6. Mand. Laut. p. 285. (f) 33. R. D L 5. §. 2. 3. 4. Commod. l. 1. pr. Eod. Diſſent. Grot. L. 2. c. 12. §. 12. (g) L. 23. R. I. L. 13. §. 1. Pign. act. §. 4. Inſt. quib. mod. re &c. L. 5. L. 6. l. 9. C. Pign. act. L. 19. C. pign. Laut. p. 234. leg. 6. Naut. fœn. (h) L. 23. R. I. Laut. p. 391. (i) L. 23. R. I L. 10. §. 1. jur. dot. arg. L. 75. Eod. (K) L. 23. R. I. L. 53. §. 3. Furt. (l) L. 23. R. I. L. 6. §. 3. L. 11. Neg. geſt. Laut. p. 72. (m) L. 23. R. O. L. 25. ff. Pro ſoc. L. 52. §. 3. 4. pro ſoc. L. 58. pr. & §. 1. L. 52. §. 4. L. 60. §. 1. junct. L. 61. Eod. Laut. p. 294.

piens in contractu æſtimatorio [n], hæres, ſi res legata periit [o]. Excipe, 1. ſi culpa poſſeſſoris intervenit [p]: 2. ſi in mora ſit poſſeſſor rem reſtituendi domino [q]: 3. ſi poſſeſſor pacto recipit periculum [r]; quod etiam factum videtur ſi accipiens in æſtimatorio contractu rogavit, ut æſtimatores detur [s].

Quæritur, ad quem periculum fructuum pertineat? Reſp. ad eum, qui jus fructus illos percipiendi habet; adeoque regulariter (*a*) ad dominum, & (*b*) uſufructuarium. Idque verum eſt, etſi fructus per caſum inſolitum pereant [t]; quod tamen legibus Romanis mutatum eſt.

§. CCCXC. *Secundo*, non tantum res perit domino quoad dominium; ſed & interitu rei tolluntur omnia jura, quæ rei cohærent: adeoque perit his, qui jus in re habent. Equidem alibi dictum eſt, jure naturæ extra dominium aliud jus in re non dari: at poſtquam jure Romano alia quædam jura in re conſtituta ſunt neceſſario inde ſequitur, 1. ſervitutes quoque interitu rei extingui [u], adeoque quoad hæc jura in re periculum eſſe ejus, cui ſervitutis in re competit; ſed & 2. Emphyteuſin interire [v], jus fundi, &c.

§. CCCXCI. Denique, & *tertio*, res quoque perit ei, qui actionem perſonalem habet ad certam rem petendam [x]: non ſi de quantitate agitur. Ratio naturalis hæc eſt, quod creditor fruſtra petat rem, quæ caſu periit, adeoque non amplius exiſtit.

Ne-

(*n*) L. 17. §. 1. Præſc. Verb. (*o*) 23. V. O. (*p*) L. 5. §. 4. Commod. L. 5. Reb. cred. L. 23. V. O. L. 8. Eod. L. 5. C. Pign. Laut. p. 234. p. 391. 116. (*q*) L. 8. §. 4. Precar. L. 5. Reb. cred. L. 23. V. O. Laut. p. 234. 282. (*r*) L. 6. C. Pign. act. Laut. p. 231. 391. (*s*) L. 17. §. 1. Præſc. verb. (*t*) Vid. Laut. p. 282. & 391. (*u*) L. 8. §. 1. Serv. ruſt. Laut. p. 141. Arg. L. 13. Serv. præd. ruſt. L. 20. §. 2. L. 31. de ſerv. præd. urb. (*v*) L. 1. in fin. C. Jur. emphyt. (*x*) vid. Muller ad Struv. tit. de peric. & com. §. 9. leg. 91. V. O.

Neque obſtat, perſonam obligatam eſſe, non rem, adeoque obligationem manere. Reſp. perſona obligata eſt ad rem preciſe præſtandam; ſi ergo caſu periit, impoſſibilis eſt præſtatio, & ſic jus agendi creditoris extinguitur. Hinc jam generalis regula eſt, in omnibus negotiis, ubi quis certam rem dare promiſit, debitorem liberari rei interitu; adeoque omne detrimentum, & periculum eſſe creditoris, ejuſque jus agendi extingui. Exceptiones videbimus §. ſeq.

§. CCCXCII. Ex his principiis facile deciduntur omnes difficultates, quæ in jure Romano circa præſtationem caſus occurrunt. Nam hinc I. jam apparet, cur in emtione venditione, ſi perfectum eſt negotium (perfectum autem eſt, ex quo conſtat, quid quale, & quantum venditum ſit), omne periculum rei ſit *emtoris*, etiam ante traditionem [a].

n. 1. Ratio naturalis in aprico eſt; cum enim perfecta emtione jus emtori competat rem illam petendi, facile conſtat; actionem inanem eſſe re perdita, nec exigi poſſe rem, quæ non exiſtit, debitor ergo rei certæ liberatur rei interitu. Idque adeo verum eſt, ut emptor pretium rei deperditæ venditori ſolvere teneatur, ac ſi rem tradidiſſet [b]. Neque *obſtat*, venditorem ante traditionem manere rei dominum, rem autem perire domino. Reſp. verum hoc eſt quoad dominium; ſed præterea quoque res perit ei, qui jus habet eam petendi, adeoque & emtori.

n. 2. Aliud autem obtinet, & periculum *venditoris* eſt, 1. ſi non conſtat, quid, quale, & quantum venditum ſit; uti ſi venditio facta eſt ad menſuram, vel probationem, vel ſi non res certa, ſed quantitas ven-

(a) §. 3. Inſt. de Emt. L. 81. L. 11. ff. Contr. emt. L. 1. 4. 5. 6. C. Eod. L. 34. §. 6. L. 35. §. 4. Eod. L. 13. V. O. L. 5. §. fin. de reſcind. vend. (b) d §. 3 L. 6. C. Per. & Com. L. 5. §. 5. Reſc. vend. L. 20. §. 1. Præ. cr. verb.

vendita eſt *e*. Idem quoque dicendum, 2. ſi genus venditum, ſpecies autem demonſtrata non eſt: 2. ſi venditoris dolo, vel culpa caſus exiſtit *g*; quo etiam pertinet, ſi eſt in mora tradendi *h*: vel ſi res periit ex precedenti vitio *i*; item ſi venditor cedere actiones emtori non poteſt, quibus hic rem, quæ caſu periit, conſequi poſſet.

4. Si venditor ſpeciali pacto caſum recepit *l*, non ſi nudam cuſtodiam promiſit *m*.

NB. Caſum, i. e. rem vere periiſſe, probat is, qui eum allegat: culpam vero is, qui alteri eam imputat, adeoque in ea ſe fundat *n*.

§. CCCXCIII. Hinc 2. apparet, quatenus jus Romanum circa præſtationem caſus in locatione conductione conveniat cum jure naturæ. Variæ autem quæſtiones hic occurrunt: *vel* enim agitur de periculo rei locatæ, *vel* de periculo operæ locatæ, *vel* de periculo operis locati.

n. 1. Si *res locata* perit, *locatoris* eſt periculum, quia rei dominus eſt *o*; adeo ut re ſublata conductor mercedem præſtare non teneatur, quippe quam pro uſu rei promiſit, niſi pro rata temporis, quo uſus eſt conductor *p*.

Si perit antequam res locata tradita ſit, *conductoris* quoque periculum eſt, hactenus ut actio ad rem illam petendam tollatur; adeo ut nec ad id, quod intereſt, agere poſſit.

Regula autem illa patitur exceptionem. 1. ſi res vel

(*e*) d. Lib. 8. ff. per. & comm. (*e*) L. 34. §. 5. ff. C. E. Laut. p. 353. L. 5. pr. Per. & com. (*g*) §. 3. Inſt. de emt. L. 23. V. O. L. 21. §. 1 Act. emt. L. 91. V. O. l. fin. Per. & com. L. 12. ff. Eod. Laut. p. 552. (*h*) d. L. 23. d. L. 91. L. 5. ff Act. emt. (*i*) L. 33. Locat. Laut. pag. 352. L. 7. Per. & com. (*l*) L. 1. pr. Per. & com. l. 5. §. fin. Reſcind. vend. (*m*) Laut. p. 352. (*n*) Laut. 282. & 391. (*o*) L. 9. C. Pignor. (*p*) L. 15. §. 2. ff. Locat.

vel locatoris, vel conductoris culpa perierit [q], vel alteruter cauſa ſit damni dati [r]; tunc enim priori caſu periculum eſt conductoris; poſteriori caſu locatoris, niſi aliter convenerit [s].

n. 2. Si *fructus rei locatæ* pereunt, v. g. per grandinem, per ſterilitatem, per uredinem, per locuſtas, &c. periculum eſt conductoris, quia dominus eſt ſeminis [t]. Idque verum eſt, etſi damnum ſit immodicum. Eadem enim ratio ſubſiſtit: nec iniquitas ſubeſt, quia viciſſim commodum reliquorum annorum, etſi immodicum, lucratur.

Secus, ac jure Romano, ubi ſi omnes fructus caſu pereunt, pro rata merces remittitur, ratione tamen habita præcedentium, & ſequentium annorum, ita ut ubertas reliquorum annorum compenſetur cum ſterilitate anni præſentis [u]: At idem jus Romanum aliud ſtatuit, 1. ſi caſus ille non eſt extra conſuetudinem [v]: 2. ſi culpa conductoris concurrit; uti ſi exercitu tranſeunte domum deſeruit [x]: 3. ſi partiarius eſt ſocius [y]: 4. ſi pacto caſum in ſe recepit [z]: 5. ſi ex vitio rei locatæ oritur; uti ſi raucis, aut herbis ſegetes corruptæ fuerint [a]: 6. ſi non omnes fructus perierint, ſed ſuper paucitate conductor queritur [b].

Bene autem notandum eſt, æſtimationem damni fieri juxta pretium in contractu (ſcilicet *in diem Anſchlag*) ſtatutum; non vero juxta pretium præſens (*nach dem Markgangigem Preiſſ.*)

Quæri autem ſolet, cujus ſit periculum pecudum? Diſtinguendum jure naturali eſt, an pecudes ſint loca-

---

(*q*) L. 5. §. 2. Commod. L. 11. §. 2. L. 19. §. 1. L. 60. §. 7. Locat. (*s*) L. 13. §. 5. L. 9. §. 2. Locat. (*t*) L. 15. §. 2. & §. 7. Locat. Grot. l. 2. c. 12. §. 28. (*u*) L. 15. §. 2. & 4. l. 8. C. Locat. l. 25. §. 1. §. 5. 6. Eod. (*v*) L. 15. §. 2. ff. Locat. Struv. Ex 24. §. 16. (*x*) l. 13. in pr. l. 16. Locat. (*y*) d. lib. 25. §. 5. (*z*) l. 9. C. Pignor. (*a*) d. l. 15. §. 2. (*b*) d. l. 15. §. 2. junct. §. 5. Locat.

catoris, ita ut earum uſus ſaltem conductori locetur, an vero ſint conductoris propriæ. *Priori* caſu dominium pecudum perit locatori, indeque conductor pro rata temporis, quo uſus non eſt, penſionem detrahit; nam pro uſu quoque pecudum penſionem ſolvit: ubi tamen merito attendendæ ſunt exceptiones 1. 2. 3. 4. ante allegatæ. *Poſteriori caſu* omne periculum eſt conductoris, utpote domini; neque enim æquitati convenit, ut locator, qui nec jus in illas pecudes habet, nec utilitatem inde percipit (nam conductor, cui pecudes propriæ ſunt, ideo minorem penſionem ſolvit), damnum caſu datum reſarcire teneatur domino [c]. Propriæ autem videntur factæ conductoris ſi æſtimato ei datur; qui contractus ſocidæ vocatur [d].

n. 3. Si *opera locata* eſt, eaque præſtari poteſt, diſtinguendum eſt, an per conductorem, an per locatorem ſtet. *Priori* caſu integra merces præſtari locatori operæ debet, quia is paratus eſt præſtare, & interim operas aliis locare non poteſt [e]. (Secus igitur ſi ex opera ſua aliunde utilitatem perceperit). *Poſteriori* caſu, ſi locator operæ, v. g. ob morbum, ob captivitatem, &c. impeditur, quo minus operas præſtare poſſit, ejus eſt periculum; ipſe cauſa eſt, quod ſtare promiſſis non poſſit, indeque mercedem promiſſam exigere nequit: quin acceptam reſtituere tenetur [g]; ſed contra eum agi ad id, quod intereſt, nequit [h].

n. 4. Si *opus conficiendum* locatum eſt, diſtinguendum, *an* materia a locatore operis data pereat, *an* opus confectum. Si *materia* perit, quæ reddi debebat in eadem ſpecie, ea perit domino materiæ: niſi

1. cul-

(*c*) Struv. Ex. 24. §. 6. (*d*) Struv. d. l. (*e*) L. 61. §. 1. ff. Locat. L. 19. §. 9. L. 38. Eod. L. 24. Cond. & dem. Lib. 161. Reg. jur. (*g*) L. 15. §. 6. Locat. (*h*) L. fin. ad L. Rhod.

1. culpa concurrat *i*: vel 2. aurum ei datum ſit, ut in eodem genere reſtituatur: quia æſtimato data eſt materia, & conductor operis dominus ſit materiæ, cui proinde materia illa perit *k*. Si vero *opus* ipſum interit, periculum eſt ejus, qui opus faciendum conduxit, id eſt opificis *l*; donec vel approbatum; vel admenſuratum ſit (ſi ſcilicet ad pedes; vel ad menſuram opus præſtari debet) *m*: niſi (*a*) per locatorem ſtet, quo minus approbetur *n*; modo tale, opus ſit ut probari debeat *o*: vel (*b*) vi majori pereat *p*: vel (*c*) caſus vitio ſoli, vel rei accidat; non vitio operis *q*.

§. CCCXCIV. Denique ex præmiſſis apparet ratio, cur in contractibus innominatis, ſi ego tibi ſcyphum dedi, ut Stichum redderes, hic Stichus meo ſit periculo *r*; adeo ut eo mortuo ante traditionem, mihi pereat. Jus enim petendi Stichum cum ejus perſona exſtinguitur. At ego condicere ſcyphum poſſum, cauſa quippe data, at non ſecuta *s*.

S E C T I O XII.

De Morâ.

§. CCCXCV. OBLIGATIO, quæ ex *morâ* alterius oritur, itidem eſt ex delicto, vel quaſi delicto. MORA enim eſt injuſta rei præſtandæ, vel faciendæ dilatio *t*: ſi nimirum debitor dolo, vel culpa non ſolvit, vel non facit quod præſtare, vel facere tenetur *u*.

Cauſa hujus obligationis naturalis hæc eſt, quod de-

(*i*) Vid. L. 31. (K) L. 31. ff. Locat. L. 36. Eod. (*l*) d. L. 36. (*m*) ibid. (*n*) d. L. 36. (*o*) L. 37. L. 59. Eod. (*p*) d. L. 36. d. l 59. (*q*) L. fin. L. 15. §. 2. Locat. (*r*) L. 5. §. 1. ff Præſcr. verb. (*s*) L. fin. ff Cauſ. dat. (*t*) L. 21. ff. Uſur. (*u*) L. 32. Eod. L. 23. L. 177. V. O.

debitor facto hoc illicito cauſa ſit damni, quod ex ejus mora mihi contingit; jus meum facto alterius culpoſo diminutum eſt, quod ex præcepto generali naturæ reparare, id eſt jus ſuum cuique tribuere tenetur.

§. CCCXCVI. An vero interpellatio requiritur? Reſp. *vel* certum tempus præſtationi, aut facto præſcriptum eſt; & tunc non opus eſt interpellatione. Atque hoc eſt, quod Juris Conſulti Romani ajunt, diem interpellare pro homine. Quod etiam contingit adjectâ conditione; nam ea exiſtente, conſenſu partium definitum eſt tempus. *Vel* certum tempus præſcriptum non eſt (x); tunc debitor non eſt in mora debendi, niſi interpellatus ſit (y): etſi una ſaltem vice (z), & privatim.

§. CCCXCVII. Effectus hujus obligationis eſt, 1. ut perpetuetur obligatio, ita ut debitor rei interitu non liberetur (a); nam omne periculum rei transfertur in debitorem, ſi creditor a ſua parte fidem implevit (b): 2. quod ad fructus perceptos teneatur; 3. ad percipiendos; nec non 4. ad omne id, quod intereſt, id eſt ad lucrum ceſſans, & ad damnum emergens, adeoque & ad uſuras.

Non autem hic intelliguntur uſuræ ex pacto debitæ, nec illæ, quas quis actu percepit; illas enim ex conſenſu, has ex quaſi contractu reſtituere tenetur, quia locupletior fit mea jactura: ſed uſuræ, quas non percepit, at quas dominus pecuniæ percipere potuiſſet; adeoque quæ debentur tanquam lucrum ceſſans.

§. CCCXCVIII. Finitur mora oblatione reali, quas res debita in poteſtate creditoris conſtituitur, qui rem

(x) vid. jus meum contr. tit. de Uſur. q. 21. (y) L. 1. C. Uſur. rei jud. Jus contr. ibid. quæſt. 17. (z) L. 32. pr. uſur. Ius contr. d. l. q. 18. (a) L. 91. §. 3. V. O. (b) L. 23. L. 82. §. 1. V. O.

rem acceptare recuſat; modo debitor poſt oblationem pecunia illa uſus non ſit: ſi enim uſus eſt, tenetur ex quaſi contractu, quia locupletior factus eſt ex re aliena. Hinc Juris Conſulti Romani, ad evitandas omnes lites, judicialem requirunt depoſitionem (c).

CAPUT II.

De vera origine juris, quod ex Perſonæ Promiſſione, ſeu pacto, ac Contractu oritur.

§. CCCXCIX. EXPOSUIMUS capite præcedenti cauſam obligationis perſonæ in genere, ſequuntur jam ſingulæ ſpecies: & initium faciemus a jure, quod ex PROMISSIONE oritur.

Cum ex ratione naturali conſtet, Deum jus aliquod nobis conceſſiſſe in res, & actiones noſtras; eadem ratio naturalis dictat, unicuique quoque facultatem conceſſam eſſe de rebus, & actionibus ſuis pro lubitu diſponendis, adeoque & jus illud ſua voluntate in alium transferendi.

§. CD. Si proinde quis ita diſponit, ut jus, quod in res, & actiones ſuas habet, i. e. utilitatem rei ſuæ, vel actionis, in alium transferat, eo ipſo incipit eſſe jus alterius (d), deſinitque eſſe in patrimonio promittendis, & tranſit in patrimonium ejus, cui promittitur: *prior* plus ſuo, & *æs alienum* in bonis ſuis habet, *poſterior* minus ſuo habet; & id, quod alter debet, *æs creditoris* vocatur.

§. CDI. Hoc poſito, neceſſario a parte ejus, qui promiſit, id eſt jus ſuum in alium tranſtulit, ſequitur

(c) vid. jus meum controv. tit. de Act. emt. q. 17.
(d) Grot. l. 3. c. 19. §. 1. n. 1 & l. 3. c. 1. §. 18. n. 1.

tur *obligatio*, ſeu neceſſitas faciendi, vel præſtandi id, quod promiſit; quia ex regula naturæ generali jus ſuum cuique tribuere tenetur.

Atque hæc obligatio naturalis conſenſu omnium gentium, etiam maxime barbararum, firmatur, utpote quibus nihil ſanctius eſt fide [e]; unde apud Græcos, & Romanos, *fides* pro Dea culta fuit. CICERO fidem dixit vinculum generis humani [f]: SENECA ſanctiſſimum humani pectoris bonum [g]: QUINTILIANUS ſupremum rerum humanarum vinculum [h]: CICERO fundamentum juſtitiæ [i]: HORATIUS juſtitiæ ſororem [k]. Fide ſublata commercium tolli, ait ARISTOTELES, quod eſt inter homines, [l]; & CICERO tradit, nefarium eſſe fidem frangere, quæ continet vitam [m]: quod plenius alibi illuſtratum eſt [n]. Hinc regula in jure Romano traditur *quod conſentientes in aliquam rem, conſenſu obligari neceſſario ex voluntate noſtra videamur* [o]. Atque hanc obligationem circa promiſſa JCti Romani ex æquitate naturali deducunt: *quia nihil tam fidei humanæ congruum eſt, quam pacta conventa ſervari* [p]; & *quia grave eſt fidem fallere* [q].

Atque hæc obligandi ratio æque in *pactis*, quæ JCti Romani *nuda* vocant, ac in *contractibus* obtinet. Cur vero legiſlatores Romanorum ſaltem ex *contractibus* actionem dederint, non ex *pactis nudis*, ejus rationem *infra* indagabimus.

§. CDII. Pactum eſt duorum, vel plurium; in idem placitum conſenſus [r].

(e) Vid. Grot. l. 2. c. 11. §. 1. n. 4. l. 2. c. 13. §. 22. l. 3. c. 19. §. 6. & c. 23. §. 2. vid. indicem voce fides. (f) Grot. l. 3. c. 25. §. 1. 2. (g) Grot. d. §. 1. n. 1. (h) Grot. l. 3. c. 19. §. 1. n. 2. (i) Grot. l. 2. c. 11. §. 1. n. 4. (K) d. c. 11. §. 1. n. 4. (l) Grot. d. c. 25. §. 1. (m) d. c. 25. §. 1. n. 2. (n) Vid. comment. ad Grot. d. cap. 11. §. 1. (o) l. 52. §. 4. O. A. (p) l. pr. pact. l. 11. §. 1. act. emt. (q) l. 1. pr. Conſtit. pec. (r) lib. 1. ff. Pact.

§. CDIII. Pacta jure naturæ dividuntur 1. in expreſſa, vel tacita: 2. in perſonalia, vel realia: 3. in unilateralia, vel bilateralia: 4. in liberatoria, vel obligatoria [s]: 5. in publica, vel privata.

Reliquæ diviſiones, quod nimirum 1. quædam ſint nuda, quædam veſtita [t], 2. quod pacta ſint vel nuda, vel contractus [u], 3. quod quædam in continenti adjiciantur contractibus bonæ fidei, quædam ex intervallo [v], ex jure Romano originem habent.

§. CDIV. *Prima* igitur diviſio pactorum eſt, quod quædam ſint *expreſſa*, quædam *tacita*. *Pacta expreſſa* ſunt, ubi conſenſus verbis, vel literis declaratur; adeoque ubi utriuſque conſenſus ex verbis, vel litteris apparet.

Pactum *tacitum* eſt, ubi voluntas vel ſignis declaratur, vel actu aliquo, unde de voluntate conſtet [x].

n. 1. *Signis* animus transferendi juris declaratur, ſi talia ſint; quibus uſu, & obſervantia voluntas deſignari ſolet. Sic qui annuit, affirmare, qui abnuit, negare videtur [y].

n. 2. *Actibus* quoque voluntas declarari ſolet, ſi tales ſunt, unde certo de voluntate conſtet. Conſtat autem de voluntate agentis

I. Ex *facto*, *&* *actione perſonæ*. Ita caupones, nautæ, ſtabularii, aurigæ, &c. qui res, vel perſonas recipiunt, tacite ſecuritatem promittunt; atque ex hoc tacito pacto actio de receptis datur. Qui judicem adeunt, tacite promittunt, ſe ſtaturos ejus ſententiæ; atque ex hoc pacto naſcitur actio judicati. Qui peritiam publice profitentur, eam præſtare debent illis, qui opera eorum utuntur; hinc menſor, qui falſum modum dixit, procurator, qui negligentia ſua damnum intulit, judex, qui male judicavit [z], ex *tacito pacto* tenentur.

n. 3.

(s) Laut comp. pag. 46. (t) Laut. Comp. pag. 44. & 46. (u) Laut. comp. pag. 44. (v) Laut. com. pag. 46. (x) l. 2. 3. 4. pr. Pact. (y) Grot. l. 2. c. 24. §. 1. 2. (z) Tot. tit. ff. Si menſ. falſ. mod. & Tot. tit. de extraord. cogn.

n. 3. *II.* Ex *actionis fine* [a]: ſi quis enim ad certum finem agit, cùm intentione agit; adeoque vult quod agit; ſed non ultra illum finem: Hinc creditor, qui pignus debitori reddit, neceſſario remittit ſecuritatem; neque enim alia ratio dari, nec alius finis hujus actus eſſe poteſt; cum tota, & unica ſecuritas creditoris in detentione pignoris conſiſtat: non vero remiſſum eſt debitum, quia alia ratio redditionis dari poteſt.

At ſi creditor reddit chirographum, neceſſario vult remittere debitum, quia alia ratio illius actus dari nequit: non enim reddit chartam, ſed obligationem, quæ in ea continetur [b].

n. 4. *III.* Ex *medii neceſſitate*, ſi nimirum fides alicui data, negatis his mediis, ad effectum deduci non poteſt: hoc enim caſu is, qui aliquid promiſit, omnia quoque promiſiſſe videtur, quæ ad executionem promiſſi neceſſaria ſunt. Cujus rei exempla vide apud Grotium. Hinc qui in civitatem ſe recipi patitur, tacite promittit, ſe legibus illius civitatis ſtaturum: qui collegio ſe jungit, oneribus, & ſtatutis illius collegii eo ipſo ſe ſubjicit.

Unde patet ratio, cur is, qui admittit legatos certo charactere munitos, eis etiam prærogativas characteri illi uſu communi, vel ſpeciali illius Curiæ, annexas, tribuere teneatur; idque ex tacito pacto: dum enim recipit legatum, conſentit in omnia, quæ ex uſu communi, vel ex uſu Curiæ, characteri ejus debentur.

n. 5. Non ergo conſentire videtur qui tacet: adeoque non videtur juri ſuo renunciare qui longo tempore, vel eo non utitur, vel id negligit [c].

(*a*) Grot. l. 2. c. 16. §. 23. (*b*) Grot. l. 2. c. 4. §. 4. Conf. l. 2. §. 1. ff. pact. (*c*) Grot. L. 2. c. 24. §. 1. & 7. L. 2. c. 15. §. 17.

§. CDV. *Secunda* diviſio pactorum eſt, quod alia ſint perſonalia, alia realia [d], alia mixta [e].

n. 1. PERSONALIA ſunt, quæ ad perſonam paciſcentis reſtringuntur [f], & in ſolam perſonam [non in rem) concepta ſunt [g]: v. g. ſi paciſcor, me a perſona petere nolle [h].

Hæc pacta ad *alios* non pertinent [i]; adeoque nec proſunt, nec nocent hæredibus [k]. Nedum proſunt, vel nocent ſociis, correis, & condominis [l].

Excipe, ſi ipſius paciſcentis intereſt, ut pacta aliis proſint, vel noceant. Atque hæc ratio eſt, cur pacta proſint, vel noceant *ſucceſſori ſingulari* [m], quamdiu ſcilicet paciſcens vivit [n]; quia alias nec paciſcenti ipſi prodeſſent [o]. Ex eadem ratione quoque proſunt *fidejuſſori* [p].

n. 2. REALIA ſunt, quæ non ad perſonam paciſcentium reſtringuntur [q], ſed in rem conſtituuntur [r]: uti ſi pactum generale eſt, ne petam [s]; vel ſi in genere profiteor, alterum non teneri [t].

Hinc 1. proſunt, & nocent hæc pacta hæredibus [u], quia res ad eos transfertur: 2. ſucceſſoribus ſingularibus etiam mortuo paciſcente [v]: & 3. fidejuſſoribus [x]: quia ad eandem cauſam accedunt: 4. ſociis, & condominis [y] 5. Correis [yy].

n. 3. MIXTA ſunt, quando idem pactum ex altera parte eſt in rem conſtitutum, ex altera parte in perſonam conceptum, uti ſi pactum eſt, *ne ego petam*, vel *ne a te* petatur [z].

An

(*d*) L. 7. §. 8. Pact Grot. L. 2. c. 16. §. 16. (*e*) L. 57. ff. Pact. (*f*) L. 21. pr. l. 25. § 1. Pact. (*g*) L. 17. §. 5. eod. (*h*) L. 7. §. 8. ff. Pact. (*i*) L. 21. pr. Pact. (K) d. L. 21. d. L. 25. (*l*) L. 23. ff. Pact. (*m*) L. 16 17. §. 5. Pact. (*n*) L. 21. pr. Eod (*o*) Vid jus meum controv. tit. de pact. q. 6. (*p*) l. f. Pact. (*q*) arg. d. L. 21. pr. d. L. 25. §. 1 (*r*) L. 17. §. 5. Eod. (*s*) L. 7. Pact. (*t*) L. 40. pr. Pact. (*u*) L. 40. pr. pact. (*v*) L. 17. §. 5. pact. (*x*) L. 31. pact. l. fi. Eod. (*y*) L. 35. pr. Rec. urb. (*yy*) Jus meum contr. q. 7. (*z*) L. 37. ff. pact.

An vero pacta in dubio ſint realia, vel perſonalia, infra explicabimus, ubi de interpretatione pactorum agemus.

§. CDVI. *Tertia* pactorum diviſio eſt, quod alia ſint *obligatoria*, alia *liberatoria*. Per *illa* obbligatio nova contrahitur; per *hæc* obligatio, quæ fuit, diſſolvitur.

Pacta hæc liberatoria non diſſolvunt negotium *traditione* conſummatum; ſed ſubſiſtit prius negotium, & novum contrahitur. At negotia ſolo conſenſu contracta mutuo diſſenſu diſſolvuntur (b). Idque verum eſt, etſi nudo pacto voluntas diſſolvendi declaretur. (Quod jure Romano mutatum, & ex tali pacto ſaltem exceptio data eſt.)

§. CDVII. *Quarta* diviſio pactorum eſt, quod alia ſint *unilateralia*, alia *bilateralia*. *Illa* ſunt, ubi obligatio ſaltem eſt ab una parte, ut in mutuo, ſtipulatione, donatione, &c.; *hæc*, ubi ultro, citroque oritur obligatio (c).

§. CDVIII. *Quinta* diviſio eſt, quod pacta alia ſint *publica*, de quibus §. *ſeq.* alia *privata*, de quibus §. 412. agemus.

§. CDIX. *Pacta publica* ſunt, quoties contrahentes de re, vel cauſa publica diſponunt: quod fit 1. per fędus, 2. per ſponſionem, 3. per pacta, quæ a privatis de re publica fiunt, & ſub mandato continentur (e). PRIMO de FOEDERIBUS agemus.

n. 1. MENIPPUS apud LIVIUM triplicia fœdera eſse, ait: vel quæ arbitrio victoris præſcribuntur; vel quæ inter pares bello æquo fœdere contrahuntur; vel cum amici ſociali fœdere ſe jungunt (f).

Grotius alia fędera idem conſtituere, ait, quod juris eſt naturalis; alia aliquid ei adjicere (g). Conventiones,

T 3

(b) L. 7. §. 6. pact. L. 58. Eod. (c) L. 19. ff. Verb. Sign. (e) Grot. L. 2. c. 15. §. 2. & 17. n. 4. & L. 4. c. 22 (f) Grot. L. 2. c. 15. §. 4. (g) d. c. 15. §. 5. 6.

tiones, quæ juri naturali aliquid adjiciunt, aut æquales eſſe, ait, aut inæquales [h].

n. 2. At in genere dicendum eſt, fędera fieri poſſe de quavis cauſa publica; unde tot nomina horum fœderum eſſe poſſunt, quot cauſæ. Dantur igitur fędera ſocialia [i], fędera pacis [k], fędera commerciorum [l], fędera deditionis, &c. [m]. Fędera autem amicitiæ eo ſenſu, quo GROTIUS ea admittit, non dantur [n].

n. 3. Fœdera ſunt 1. vel offenſiva, vel defenſiva [o]: 2. vel æqualia, vel inæqualia [p]. 3. Fędus eſt vel *perſonale*, quod intuitu ſolius perſonæ initum, adeoque in ſolam perſonam conceptum eſt; vel *reale* quod non ad perſonam reſtringitur, ſed in rem conceptum eſt [q].

n. 3. Grotius fędus reale eſſe, ſtatuit, quando cum *populo* contractum eſt (etſi poſteà ſtatus in regium mutetur, niſi cauſa pacti propria fuerit ei ſtatui).

Si cum *rege* contractum eſt, non ſtatim perſonale eſſe, ait; ſed *reale* cenſeri ſi perpetuum eſt, aut factum in bonum regni, aut cum rege, & cum ſucceſſoribus [r].

In dubio fœdera credi, putat, *realia*, ſi favorabilia ſunt, *perſonalia* vero, ſi ſunt odioſa [s].

n. 4. Nos ſtatuimus fœdera regulariter eſſe *realia*, quia Princeps ſemper qua talis, adeoque jure populi contrahit; modo intra fines adminiſtrationis paciſcatur, i. e. in utilitatem reipublicæ.

n. 5. Hinc jam facilis eſt deciſio quæſtionis, *an ſucceſſor ex fœdere anteceſſoris obligetur?* GROTIUS [u] diſtin-

---

(*h*) d. c. 15. §. 6. 7. (*i*) vid. infr. L. 7. cap. 4. (*k*) vid infr. L. 7. c. 8. (l) Grot. L. 2. c. 51. §. 6. L. 2. cap. 13. §. 3. (*m*) Grot. in indice, voce, deditio (*n*) Grot. L. 3. c. 24. §. 7. c. 20. §. 40. L. 2. c. 55. §. & 5. (*o*) cujus diviſionis effectum vide apud Grotius L. 3. c. 1. §. 6. n. 2. (*p*) Grot. L. 2. c. 15. §. 6. n. 1. §. 7. L. 1. c. 3. §. 21. Lib. 2. c. 16. §. 19 & c. 19. §. 2. (*q*) Vid. ſupr. §. 405. (*r*) Grot. L. 2. c. 16. §. 16. n. 1. (*s*) Grot. L. 2. c. 16. §. 16. n. 1. (*t*) Grot. d. §. 16. n. 3. (*u*) L. 2. c. 15. §. 20.

ſtinguit, an regnum ſit *patrimoniale*; adeoque ſucceſſor ſit ſimul *bonorum hæres*; an regnum ſit *uſufructuarium*; adeoque in ſolo regno ſuccedatur; an vero *mixto jure* ſucceſſor vocetur, ita ut partim in bona, in regnum autem in ſolidum ſuccedatur.

Succeſſorem regni patrimonialis ſemper teneri, ait, ex promiſſis defuncti. Eos autem, qui in ſolum regnum, vel mixto jure ſuccedunt, *directe* non obligari; quia jus non accipiunt a proximo poſſeſſore (v), ſed *indirecte*; jure, nimirum, civitatis, quæ ſe obligare per Principem videatur: modo res probabilem habuerit paciſcendi cauſam (x). Atque ex his principiis etiam alienationes regum dijudicandas eſſe putat (y).

Alii diſtinguunt, an modica læſio in civitatem redundet, an immodica: illo caſu ſucceſſorem obligari, non hoc. Quos merito rejicit Grotius (z).

§. 6. Nos dicimus, ſucceſſorem regulariter ex fœdere anteceſſoris obligari, quia defunctus ut rex contraxit; modo pactum non tendat in reipublicæ detrimentum (a). Aliud tamen dicendum, & pro perſonali pacto habendum eſt, ſi ad ſolam perſonam paciſcentis reſtrictum; vel tale aliquid promiſſum eſt, quod perſonam regis paciſcentis non excedit.

Ex pacto igitur, ſeu fœdere reali ſucceſſor obligatur, 1. etſi is non ſit bonorum privatorum hæres (b); 2. etſi anteceſſor, a quo cauſam habet, regno pulſus fuerit (c): non vero 3. ſi contrahens eſt uſurpator, niſi in utilitatem civitatis aliquid inde pervenerit (d): nec 4. ſi regnum eſt bello quæſitum, & fœ-

(v) d. c. 14. §. 11. (x) d. c. 14. §. 12. n. 2. & l. 2. c. 16. §. 16. nu. 2. l. 3. c. 20. §. 6. (y) d. §. 16. num. 5. & 6. (z) Grot. l. 2. c. 14. §. 12. nu. 2. (a) Grot. l. 2. c. 14. §. 12. n. 2. l. 2. c. 16. §. 16. n. 2. & 4. l. 3. c. 20. §. 6. (b) Grot. l. 2. c. 14. §. 11. n. 1. & c. 7. §. 9. (c) Grot. l. 2. c. 16. 17. (d) Vid. infr. l. 6. c. 3.

dus non tendit in utilitatem regni [e]; quia regnum hoc non eſt regis, ſed populi.

Cæterum diſtinctio illa, an cauſa pacti ſit *odioſa*, an *favorabilis*, eſt mere civilis, nec ullum effectum jure naturali habet.

n. 7. Quidam ſucceſſorem ex nullo fœdere anteceſſoris obligari, exiſtimant: 1. quia omnis ſocietas adeoque & ea, quæ inter regem, & ſubditos intercedit, morte tollitur: 2. quia fœdera juramento velut fundamento innituntur; juramenti vis autem perſonam non excedit, &c. At utrique rationi ſatisfecit Grotius [f].

n. 8. Contrahere fœdera poſſunt ſolæ ſummæ poteſtates [g], (non duces belli [h]) etſi diverſæ ſint religionis [i]. Cæterum, fœdera æque, ut pacta de rebus, & de factis fieri poſſunt.

n. 9. *Effectus* fœderum eſt obligatio præſtandi id, quod fœdere promiſſum eſt; etſi juramentum non acceſſerit [k].

Quid ſpeciatim in fœdere ſociali præſtandum, & quid circa auxilia promiſſa juris ſit, de eo agemus Lib. 7. Cap. 4. [l].

n. 10. Finitur fœdus 1. mutuo diſſenſu, 2. finito tempore adjecto [m], 3. ſi altera pars violaverit [n], 4. ſublata republica, cum qua fœdus initum eſt, 5. ſublata perſona [o]; ſi fœdus ſaltem eſt perſonale [p]. Quando fœdus ſit reale, quando perſonale, explicavimus *n.* 3. 6. Non vero finitur ſi Principis perſona, aut 7. ſtatus mutatur; nec 8. ſi Rex regno pellitur.

§. CDX.

(*e*) Diſſert. Grot. l. 2. c. 14. §. 10. 11. (*f*) Id l. 2. c. 16. §. 16. n. 4. 5. (*g*) Grot. l. 1. c. 3. §. 6. n. 1. l. 2. c. 5. §. 3. (*h*) Grot. l. 3. c. 22. §. 7. (*i*) Grot. l. 2 c. 15. §. 8. uſq. ad §. 13. Prol. §. 27. (K) Grot. l. 2. c. 16. §. 16. n. 5. (*l*) Vid. Grot. l. 2. c. 5. §. 17. n. 1. § 26. in fine. (*m*) Id l. 2. c. 15. §. 4. (*n*) d. c. 15. §. 15. (*o*) Grot. l. 2. c. 14. §. 11. (*p*) Grot. l. 2. c. 16. §. 16.

§. CDX. *II.* SPONSIO eſt pactum a Duce belli initum de finiendo bello. De quo *infra* plenius agemus.

Hoc pactum non obligat civitatem, niſi ratihabeat; ratihabitio autem non elicitur ex ſilentio [r].

§. CDXI. Sed & *III.* præter ſponſiones quædam ab inferioribus magiſtratibus promitti ſolent [s], unde ſummâ poteſtas obligatur. Nimirum, (*a*) ſi id ſub eorum mandato continetur [t], etſi contra arcanam inſtructionem egerint [v]: (*b*) ſi civitas promiſſa ratihabuerit [x]; alias promittens ſaltem tenetur ad id, quod intereſt [y].

Atque hæc ratio eſt, cur Duces belli inducias contrahere poſſint [z], & cur deditionis conditiones [a], &c. a Ducibus pactæ ſervari debeant; niſi arbitrium populo reſervatum ſit [b]. De quo alibi agetur.

§. CDXII. *Pacta privata* ſunt, quæ ex cauſa privata fiunt, etſi vel Principes inter ſe, vel Princeps cum ſuis, aut alienis ſubditis, de re, vel facto privato paciſcatur.

CDXIII. Cauſa hujus juris ex pacto, & promiſſione quæſiti, ex jure naturali oritur: Naturali enim ratione cuique hominum a creatore conceſſum eſt jus in ſuum corpus, res, & actiones; ſimulque facultas de corpore, rebus, & actionibus ſuis diſponendi.

Si proinde quis ita diſponit, ut uſus corporis ſui, utilitas ſuæ actionis, res ſua, ad alium pertinere debeat, hac diſpoſitione jus ejus eſſe deſinit, & jam fit alterius.

Promittens ergo, qui *debitor* dicitur, plus ſuo habet, & æs alienum in ejus bonis eſſe dicitur; unde obligatur ad jus illud tribuendum ei, in quem id ſua voluntate tranſtulit.

Is,

(*q*) d. c. 16. §. 16. (*s*) d. c. 15. §. 17. (*t*) d. c. 15, §. 1. & 17. n. 4. L. 3. c. 22. §. 6. (*u*) d. c. 22. §. 2. (*v*) d. c. 22. §. 4. (*x*) d. c. 22. §. 3. (*y*) d. c. 12. §. 4. n. 3. (*z*) d. c. 22. §. 8. (*a*) d. c. 22. §. 9. (*b*) d. c. 22. §. 12.

Is, *cui promittitur*, & qui *creditor* vocatur, minus ſuo habet; patrimonio ejus aliquid deeſt: unde *actio* ei datur, i. e. jus perſequendi æs ſuum ab eo, qui aliquid facere, vel præſtare promiſit. (*Vid. ſupr.* §. 337. *ſeq.*)

§. CDXIV. Requiritur autem 1. conſenſus paciſcentium in id, quod placitum eſt [c]: i. e. in id, quod inter utrumque convenit. Unde (*a*) omnis reſervatio mentalis excluditur [cc]. (*vid. jus meum controverſ. tit. de jurej. q.* 4.) (*d*) pollicitatio nullam obligationem producit.

2. Ut voluntas partium declaretur [d]. Declaratur autem voluntas verbis, vel factis [dd]. *Verbis*, ſi [*a*] promittens vel ipſe verbis promittit, vel per alium [e]: (*b*) ſi is, cui promittitur, vel ipſe verbis conſentit, vel per alium [f]. Quando vero is conſenſus perfectus ſit, alibi explicavimus; ubi ſimul demonſtravimus, quando conſenſus revocari poſſit [g]. *Factis*, ſi ſigno aliquo, inter homines ad declarandam voluntatem recepto, conſenſus declaratur [h]: atque hæc pacta tacita ſupra vocavimus. (§. 404.)

§. CDXV. Diximus, pactum eſſe duorum in idem placitum conſenſum. Hinc tres regulæ naturales ſequuntur: 1. ex pacto illo, ex conſenſu illo duorum, tertium non obligari: 2. paciſcentes inter ſe promittere non poſſe, tertium daturum: 3. tertio ex conſenſu illo duorum nullam acquiri obligationem. De ſingulis nunc agemus.

PRIMO igitur naturale eſt, *neminem ex pacto alterius obligari*; quia pactum tantum valet inter conſentientes: tertius autem non conſenſit.

Ex-

(*c*) Grot. L. 2. c. 11. §. 11. (*cc*) Id. L. 2. c. 14. §. 2. & 3. L. 3. §. 17. §. 2. (*d*) Grot. L. 2. c. 11. §. 5. n. 1. & 2. (*dd*) vid. indicem, voce Voluntas. (*e*) Grot. L. 2. c. 11. §. 12. (*f*) d. c. 11. §. 14. (*g*) d. c. 11. §. 14. usque ad §. 19. (*h*) L. 1. §. 3. Pact. L. 54. L. 57. ff. Obl. & act. L. 38. pr. V. O.

Exceptio igitur eſt, 1. ſi tertius ille me mandante paciſcitur [k]. Quod etiam factum 2. cenſetur ſi is, quem negotiationi meæ præfeci, pactus eſt; tunc enim ego actione inſtitoria [l], vel exercitoria [m], ex pacto illo conveniri poſſum in ſolidum [n]: item 3. ſi ſervi, vel filii, ſciente, & patiente domino vel patre, de mercibus peculiaribus paciſcuntur; tunc enim datur creditoribus actio tributoria intuitu illarum mercium [o]. Eadem ratio 4. eſt ſi ſervi, vel, filii de peculio ſervili, aut profectitio paciſcuntur; tunc enim creditores actione de peculio agunt contra dominum, & patrem, ut pro quantitate peculii eis ſatisfaciat [p]. Nec non 5. ſi ſervi, & filii juſſu patris, &c. promittunt; tunc enim pater &c. tenetur ad omne, quod ex contractu illo debetur [q]. Atque hæc 7. ratio eſt, cur ſubditi ex fœdere, & aliis pactis Principis obligentur: quia omnis adminiſtratio eorum voluntate in Principem collata eſt [r].

7. Si ſervi, vel filii familias, ignorante domino, vel patre, paciſcuntur, & ex pacto illo aliquid in rem horum verſum eſt, creditores contra dominum, vel patrem, agunt actione de in rem verſo: non ex tacito domini, vel patris conſenſu, ſed ex æquitate illa naturali, ne quis locupletior fiat cum jactura alterius.

8. Si tutor paciſcitur nomine pupilli, ex hoc pacto pupillus & obligatur, & agere poteſt: quia naturali ratione tutori defenſio pupilli commiſſa eſt.

9. Sed & in genere dicendum, quoties quis ex alterius pacto locupletior fit, eum, qui locupletior factus eſt, obligari.

§. CDXVI.

(K) Tot. tit. Mandati. (*l*) Tot. tit. de Inſt. act. (*m*) Tot. tit. de Exercit. act. (*n*) Diſſent. Grot. L. 2. c. 11. §. 13. (*o*) Tot. tit. de tribut. act. (*p*) Tot. tit. de Peculio. (*q*) Tot. tit. quod juſſu. (*r*) Grot. L. 3. c. 14. §. 6. n. 2. L. 3. c. 21. §. 5. (*s*) Tot. tit. ff. de in rem. &c. (*t*) Tot. tit. de auth. tut. vid. ſup. §. 194.

§. CDXVI. SECUNDO, naturale eſſe, diximus, *paciſcentes inter ſe promittere non poſſe, tertium daturum, vel facturum* [u]: Si proinde Sejus mihi ſpondet, Cajum quinque daturum, nulla inde oritur obligatio [v], nec intuitu Seji, qui mihi nihil dare promiſit, nec intuitu Caji, qui plane non promiſit [x].

Exc. 1. ſi mea intereſt; uti ſi Sejus mihi ſpondet pœnam, in caſum ſi Cajus quinque non ſolverit [y].

Exc. 2. ſi factum ſuum, vel 3. hæredis promittit. Sic v. g. qui ſpondet, *dolum abfuturum eſſe*, tantum ſpondet, ſe curaturum, ut dolus malus abſit: ſi quis ſpondet, *habere licere*, operam ſuam, & diligentiam promittit ut habiturus ſit: ſi quis ſpondet, *per hæredem non fieri quo minus fiat*, itidem ſaltem ſpondet, ſe curaturum, quo minus hæres impedimento ſit, &c. [z]: Atque his caſibus promiſſor liberatur præſtando omnem diligentiam [a].

§. CDVII. TERTIO, naturalis ratio dictat, *neminem alii paſciſci poſſe* [b]: Si proinde Sejus mihi promittit, ſe Cajo quinque daturum, non valet pactum, nec illud obligationem producit [c]: Ego enim agere non poſſum, quia Sejus non promiſit, ſe mihi quinque daturum: nec Cajo actio competit, quia cum eo plane nihil actum eſt [d].

Exc. 1. ſi non ipſa obligatio in tertii perſonam collata eſt, ſed actus ſaltem corporalis, ut traditio, ſolutio, &c. [e]. Hinc (*a*) ſi Sejus mihi ſpondet, ſe mihi, aut Cajo quinque daturum, mihi ſoli obligatur; at ſolutio recte fieri poteſt Cajo, qui meum eſt inſtrumentum, adeoque meo nomine, meaque vo-

lun-

(*u*) §. 4. inſt. de inut. ſtip. L. 83. pr. V. O. (*v*) d. §. 14. (*x*) L. 83. pr. V. O (*y*) §. 20. inſt. de inut. ſtip. ibique Vinn. (*z*) d. L. 83. pr. L. 61. pr. eod. (*a*) Grot. introd. ad prax. Holl. L. 3. c. 3. §. nemo. (*b*) §. 5. Inſt. de inut. ſtip. Par. diſp. de jur. tertii §. 16. & 21. (*c*) d. §. 5. (*d*) diſp. §. 22. (*e*) §. 3. Inſt. de inut. ſtip. Quod exemplis illuſtrat Parens in diſp. de jure tertii §. 10. ſeq.

luntate, pecuniam illam accipit f. (b) Si Sejus mea voluntate, meoque nomine, pecuniam ſuam Cajo (qui a me pecuniam mutuam popoſcit) ea lege numerat, ut mihi ſolveret, mihi acquiritur obligatio pecuniæ creditæ g: Sejus enim ſaltem eſt inſtrumentum, & ex mea voluntate, ac meo nomine pecuniam ſolvit: ibi igitur actio non eſt agentis, ſed cauſæ.

Exc. 2. ſi mea interſit: uti [a] ſi Sejus pœnam ſpondet, in caſum, quo Cajus quinque daturus non eſt h: (b) ſi Sejus ſpondet, ſe dotem, quam accepit, familiæ reſtituturum, &c. i

Exc. 3. Si quis ut nudus miniſter, vel nuncius contrahat; tunc enim non ſibi ſtipulatur, ſed domino, cujus eſt inſtrumentum k.

Idem dicendum 4. ſi procurator ex re domini ſtipuletur l; vel 5. domino præſente m: non enim ſuo nomine, ſed nomine domini volentis paciſcitur.

Exc. 6. ſi ſtipuletur hæredi n; vel 7. eis, qui in poteſtate noſtra ſunt o: ut ſervis, & filiis familias, in iis rebus, quæ paciſcenti acquiri poſſunt p; hi enim cum paciſcente una ſunt perſona. Sed & filius patri ſtipulari poteſt q.

Exc. 8. ſi quis vi officii alii ſtipulatur, uti tutor pupillo r. Dictum enim in præcedentibus eſt, naturali jure tutoribus incumbere defenſionem pupillorum (§. 194.) Jure Romano pupillis læſis electio datur, an recedere a contractu, an contra tutorem agere velint rr.

Exc.

(f) d. §. 5. (g) L. 9. §. p. R. C. L. 126. §. 2. V. O. (h) §. 18. Inſt. de inut. ſtip. (i) L. 4. L. 7. C. Pact. conv. L. 45. ff. Sol. matr. (K) L. 14. §. fin. L. 15. ff. Conſt. Pec. Par. d. diſp. §. 16 (l) L. 68. ff. Procur. (m) L. 79. V. O. (o) §. 4. pr. inſt. inut. ſtip. (p) d. §. 4. in fine Lib. 39. L. 130. pr. V. O. (q) d. §. 4. (r) L. 5. §. pen. de Pec. conſt. (rr) L. 1. pr. tut. & rat. Tot. tit. de minor.

Exc. 9. Jure Romano per publicam perſonam, v.g. per Notarium, aliis quoque paciſci licet [s]. Sed & militi per alium actio acquiri poteſt.

Regula initio hujus §. propoſita vera eſt, *etſi Sejus ſpondeat, ſe mihi quinque daturum Caji nomine*; eadem enim ratio manet. Sane, Sejus *nec* mihi obligatur, quia non mihi, ſed Cajo dare promiſit, adeoque mea non intereſt; nec Cajo obligatur, quia cum hoc nihil actum eſt, adeoque deficit conſenſus [t].

Non autem conſentire videtur qui errat, & quidem 1. in CORPORE, adeoque in re ipſa, de qua agitur: uti ſi quis vendit fundum Cornelianum putans Sempronianum [v]; ſi promittit Stichum, putans Sejum [y]; ſi quis vult lancem relinquere, & relinquit veſtem [a]; ſi in merce erratum eſt [b], vel in ſpecie, uti ſi emit ſervum, putans ancillam [c].

Idem 2. obtinet ſi errat in SUBSTANTIA NEGOTII puta in pretio [d]; vel ſi putat vendi, cum alter ſaltem locaverit [e]; ſi in virginitate ſponſæ [f], vel in competentia judicis [g] errat; item ſi cum furioſo contrahit, qui conſentire nequit [h]; aut ſi res ipſa non eſt in commercio [i].

Sed & 3. conſentire non videtur qui IN MATERIA errat, etſi de corpore conſtet [k]: uti ſi cœcus

emit,

(*s*) L. 20. Reb. Cr. L. i. §. 15. Mag. Conv. (*t*) Diſſentiunt H. Piſt. obſ. 3. Carpz. p. 2. c. 33. def. 26. Zaſ. ad L. 38. §. 13. V. O. (*v*) L. 9. pr. L. 31. §. 2. L. 62. §. 2. ff. contrah emt. L. 4. de legat. 1. L. 22. L. 32. V. O. l. §. fin. pign. Grot. L. 2. c. 11. §. 6. (y) L. 137. §. 1. V. O. L. 9 pr. Hær. inſt. L. 4. C. Eod. (*a*) L. 9. §. 1. inſt Hær. (*b*) L. 9. ff Cont. emt. (*c*) L. 11. §. 1. C. E. (*d*) d. L. 9. C. E. (*e*) d. L. 9. arg. L. 18. Reb. cred. (*f*) Nov. Leon. 93. ibique Goth. (*g*) L. 2. ff. de judic. L. 15. ff de jurisd. (*h*) L. 2. §. 16. pro emtore. (*i*) L. 6. ff. contr. emt. L. 62. §. 1. L. 70. eods (*k*) L. 11. pr. ff. de contr. emt.

emit, ac ſe in materia erraſſe, aſſerit *l*; ſi æs pro auro, vel plumbum pro argento mihi vendidiſti *m*; ſi vas aureum venditur, quod orichalcum eſt *n*.

Hinc is, qui aurum promiſit, & æs ſolvit, non liberatur *o*.

Non autem in *materia* errare videtur, qui menſam inauratam, vel ex materia auro mixtam conſtantem, pro aurea emit *p*; nam utraque aurea dici poteſt. Nec ſi vinum emit, idque acidum invenitur *q*. Nedum in materia errat, qui in qualitate materiæ errat: uti ſi vaſe aureo venditio inveniatur aurum vilius eſse *r*; ſi emtor putet virginem, quæ mulier eſt *s*; ſi menſam quaſi citream emit, quæ non eſt *t*: non enim aſseruit, eſse citream.

Exc. Si quis aſseruit etiam qualitatem, tunc eam tenetur præſtare, quia conſenſum non eſt, niſi in illam qualitatem. Hinc ſi quis emit menſam quaſi argenteam, quam ſolidam eſse venditor aſserit; nulla eſt emtio, & condici pecunia poteſt *u*.

Præterea notandum eſt, omnibus his caſibus ſubſiſtere quidem negotium, ſed emtorem agere poſse ad id, quod intereſt *v*.

Denique, & 4. conſentire non videtur qui IN PERSONA errat: uti ſi teſtator alium hæredem ſcribit, alium ſcribere voluit *x*, ſi filium ſe inſtituiſse credidit, qui poſtea ſuppoſititius probatur *y*.

Hinc nuptiæ cum Lea contractæ ipſo jure nullæ fuere, & nonniſi ex ratihabitione Jacobi convaluerunt.

Neque obſtat exemplum Gabaonitarum, quibus per

(*l*) d. L. 11. (*m*) d. L. 11. d. L. 9. §. 2. contr. emt. (*n*) L. 4. ff. contr. emt. (*o*) L. 50. ſolut. (*p*) L. 14. ff. contr. emt. (*q*) L. 9. §. 2. contr. emt. (*r*) L. 10. ff. contr. emt. (*s*) L. 11. §. 1. contr. emt. (*t*) L. 21. §. 1. contr. emt. (*u*) L. 41. ff. contr. emt. (*v*) L. 21. §. 2. contr. emt. (*x*) L. 9. ff. hær. inſt. (*y*) L. 4. hær. inſt.

per errorem fidem dederunt proceres Iſraelitarum; hæc promiſſio autem adeo firma, & valida credita fuit, ut murmurante quoque populo confirmata, violatioque fidei a Saule facta nonniſi internecione ejus familiæ expiari potuerit *z*. Reſp. per hunc errorem jus Iſraelitarum læſum non fuit; res ipſa enim, de qua jurabatur, non erat injuſta, quia ipſe Deus parcere juſſit eis, qui ultro ſe ſubmitterent: neque dolus, quo Gabaonitæ utebantur, jure improbatur, quia pro tuenda vita ſimulaverunt (§. 380). Sed & ipſi Iſraelitæ cauſa fuere erroris: proceres enim dubitabant, num ſint ex damnatis populis, & nihilominus ipſis fidem dederunt; facile autem interrogando numen certiorari potuiſſent. Neque Gabaonitæ proceribus ex iis percunctantibus, qui, & unde eſſent, negabant, ſe eſſe ex damnatis populis, ſed, *ſe eſſe ſervos eorum*, reſpondebant. Fides igitur perſonis Gabaonitarum in genere ſub nulla conditione data jure Iſraelitas obligavit. Quod infra plenius examinabimus.

n. 3. Equidem quæ hactenus dicta ſunt, quod error vitiet negotium, vera ſaltem ſunt intuitu errantis, non vero intuitu decipientis. Si proinde, is, qui æs pro auro ignoranter accepit, ſolutum retinere velit, alter id condictione indebiti, quaſi errore ſolutum, repetere nequit *a*. Atque hinc ſi debitor æs, aurum aſſerens, pignori dedit, pignus hoc in ære ſubſiſtit, quia in corpore conſenſum eſt; neque debitor defectum conſenſus allegare poteſt *b*. Similiter ſi quis ſtipulatus eſt æs, quod aurum aſſerit, valet ſtipulatio, quia conſenſum eſt in corpus; nec debitor errorem allegare poteſt, quia ſcivit. Utroque autem caſu deceptus reſtituere æs, & agere vel ad præſtandum promiſſum aurum, vel ex dolo poteſt *d*.

§. CDXVIII.

(z) Joſ. XI. ſeq. 2. Samuel. XXI. v. 1. ſeq. v. 14. (a) L. 50. ff. Solut. (b) L. 1. §. fin. pign. act. (d) dict. legib.

§. CDXVIII. Quæritur, an vis, & metus, conſenſum impediant? Negatur; quia ſi quis vi, vel metu coactus aliquid egit, adeſt duorum in idem placitum, & conſenſus: quod latius alibi explicatum eſt.

Hinc jam facile deciditur quæſtio, *an fides prædoni data ſervari debeat?* Nos merito id affirmamus. Si proinde latro mucrone intentato me adigit, ut literas cambiales ei ſcribam, ſolvere debitum præciſe teneor. Nam 1. conſenſus utriuſque partis hic adeſt: ego de meo jure, de mea pecunia diſpono, ac jus in latronem mea voluntate transfero; hoc jus igitur mea voluntate quæſitum latroni, tribui ei debet ex prima juris naturalis regula. Neque 2. allegari poteſt, injuria prædonem egiſſe, adeoque eum potius mihi ad reparandum teneri: nam alia quæſtio eſt, an obliget ex promiſſo; alia, an alter injuriam committat, vim mihi inferendo: utrumque verum eſt, at ſeparata hæc ſunt negotia.

Nec 3. opponi poteſt, quod vis, ac metus impediant conſenſum, adeoque diſpoſitio nulla ſit. Nam voluntas, quæ vi aliena movetur, non magis deſinit eſſe voluntas, quam ea, quæ ex libidine, alioque naturæ motu movetur. Hinc 4. merito JCti dixere, coactam voluntatem etiam eſſe voluntatem *e*.

At is, qui vi, ac metu coactus promiſit, ad reparationem hujus injuriæ omnino agere poteſt *f*, quia ſunt negotia: 1. promiſſio, quæ valet etiam vi extorta: 2. injuria, quæ per vim illata eſt, & quæ reparari neceſſario debet, quia promittendi damnum inde datum eſt. Effectus hujus rei eſt, ut differre implementum promittens poſſit, donec de injuria vel cautum, vel ſatisfactum ſit. Deſinit autem injuria ſi pacto expreſſo remiſſa eſt ab eo, qui remittere po-

---

(*e*) L. 21. §. 4. Quod met. cauſ. (*f*) vid. Grot. L. 2. c. 11. §. 5. & 7.

poteſt: uti (*a*) ſi ſubditis rebellibus impunitas injuriæ commiſſæ promiſſa ſit; quod fit per clauſulam amneſtiæ: (*b*) ſi prædoni capitis pretium imponitur, & is ipſe ſe ſiſtat [g]: (*c*) ſi fides hoſti, vel prædoni, ut hoſti, & ut prædoni, datur [h].

§. CDXIX. Sed & porro aſſerimus, *dolum* quoque non impedire conſenſum, adeoque negotium dolo contractum non fieri irritum: etſi dolus cauſam dederit negotio [i]: niſi talis error interveniat, qui conſenſum impedit. (*Vid.* §. 417.)

§. CDXX. Paciſci, ſeu promittere poſſunt omnes uſum rationis habentes; adeoque etiam prodigi [k], filiifamilias [l], ſervi [m], minores [n], fœminæ [o], hæretici, &c.

§. CDXXI. Sed & ſummæ poteſtates *de re ſua privata* diſponentes, ex pacto obligantur [p]; *ſive* cum alia ſumma poteſtate, *ſive* cum extraneo privato, *ſive* cum proprio ſubdito contrahant. *Primo* enim caſu bello adigi poſſunt. *Altero* caſu creditor, ſi jus ipſi denegatur, ſuum adit magiſtratum, pro ſubdito jus poſtulat; quo denegato, injuria fit civitati poſtulanti, quæ bello vindicari, & reparatio juris hoc modo obtineri debet [q]. *Tertio* caſu jus quidem agendi ſubdito competit; at executio in Principem non ſolventem ceſſat, quia ſuperior non eſt, qui eum cogere poſſit. Atque hoc ſenſu admitti poteſt Brocardicum, Principem *naturaliter* obligari non *civiliter*, quia actio cum effectu contra eum intentari nequit [r].

n. 1. Quæri ſolet, *an*, *& quatenus leges civiles* *circa*

(*g*) Grot. L. 3. c. 19. §. 2. (*h*) vid. Grot. L. 3. c. 17. §. & §. 6. (*i*) vid. ſupr. c. 1. ſect. 6. Grot. 2. c. 11. §. 5. & 7. (K) Secus, ac jure Romano L. 4. §. 1. pact. (*l*) l. 39. ff. O. A. (*m*) L. 14. ff. O. A. (*n*) L. 101. ff. V. O. L. 43. O. A. (*o*) L. 6. C. Revoc. don. (*p*) Grot. L. 2. c. 14. §. 6. n. 3. (*q*) vid. differt. proœm. IX. §. 166. (*r*) Grot. L. 2. c. 14. §. 6. Vaſq. L. 2. controv. 51. n. 29.

circa pacta, & actus principum, obtineant? Nam hactenus promiſſa regum peculiares habent quæſtiones. Præmittendum autem eſt; *alios* actus eſſe, quos *rex ut rex* peragit; quoties ſcilicet de jure reipublicæ diſponit: alios, quos *rex* ut *privatus* agit, ſi nimirum de juribus ſuis privatis diſponit (s). Nam duplicia jura Principi competere, indeque hactenus diverſum eſſe reſpectum perſonarum; alibi (u) vidimus. In *prioribus actibus* leges civiles nullum locum inveniunt: Princeps enim jure, & nomine reipublicæ promittit; quæ nullo modo ut perſona privata conſiderari poteſt; adeoque Princeps ex ejuſmodi actibus etiam ſubditis ſuis tenetur. In *poſterioribus* Princeps jure privatorum utitur; adeoque omnia jura civilia, quæ inter privatos in loco contractus obtinent, ad hos quoque actus pertinent (v).

n. 2. His præmiſſis *primo* quæritur, *an Princeps obligetur ex negotiis, quæ ex ſolo jure civili vim obligandi habent: ut ex pollicitatione, teſtamento Principis defuncti*, &c. Negatur; ſi *Princeps ut rex* diſponit; i. e. ſi per pollicitationem de jure publico diſponit, vel defunctus de republica teſtamentum condidit. Non enim obligatur ex jure naturæ; hæc enim negotia nullum jus alii concedunt (x): non etiam ex jure civili; quia Princeps, qui jure, & nomine reipublicæ agit; legibus a ſe ipſo latis nulla ratione tenetur. Aliud dicendum, *ſi ut privatus* Deo, vel reipublicæ aliquid pollicetur, vel Princeps defunctus de bonis privatis teſtatus eſt: quia actus privati regum ſequuntur communem regulam. Hinc Princeps, ut quilibet alius privatus, obligatur ad præ-

(s) Grot. d. c. 14. §. 1. nu. 1. (t) Grot. L. 2. c. 14. §. 1. 2. 5. 6. nu. 3. §. 11. §. 5. n. 3. (u) vid. jus contr. Tit. de jure fiſci q. 4. (v) Grot. d. c. 14. §. 2. 6. n. 3. (x) Id. L. 2. c. 12. §. 3. & c. 14. §. 6. n. 1.

ſtandum id, quod pollicitus eſt, tenetur legata teſtamento defuncti relicta ſolvere, &c.

n. 3. *Secundo* quæritur, *an beneficia juris civilis, quibus obligatio jure naturæ valida infirmatur, vel reſcinditur, vel exceptione perpetua eliditur, etiam in promiſſis Principum locum habeant* (y)? Reſp. in actibus, quos *rex ut rex* peragit nullum horum beneficiorum civilium locum habet, quia ipſa reſpublica contrahit, quæ beneficiis juris civilis non utitur (z). At in *actibus regis privatis* omnia illa jura obtinent. Sane, rex a beneficiis juris, quæ ſubditis concedit, ipſe excludi non debet, cum ipſe quoque hactenus ſit privatus (a). Hinc (*a*) non poteſt Princeps, ſi ut privatus contrahit, conveniri ex negotio, quod non juxta formam lege præſcriptam geſtum eſt; adeoque infirmare poteſt emtionem ſine pretio, locationem non expreſſa mercede, ſtipulationem non adhibitis ſolennibus contractam (b). (*b*) Reſcindere poteſt promiſſum, ſi minor ſine curatore contraxit; ſi cum curatore contrahens læſus eſt (c); ſi major ultra dimidium læditur; ſi vi, metu, vel dolo inductus eſt ad contrahendum (d). (*c*) Actionem contra ſe motam elidere poteſt exceptione SCti Macedoniani, ſi filiusfamilias contraxit (e); & Vellejani, ſi fœmina pro alio intercesſit, &c.

n. 4. *Tertio* quæritur, *an lex, quæ actum irritum facit, non in favorem agentis, ſed pœnam, etiam in actibus regum obtineant.* Negant id Doctores juris naturalis (f): at verius eſt, eandem diſtinctionem hic quoque locum habere, ut nimirum in *actibus regiis* leges pœnales non obtineant, in actibus vero pri-

va-

(y) vid. Grot. L. i. c. 14. §. 1. 2. & §. 5. c. 11. §. 5. (z) d. c. 14. §. 1. 2. 5. 6. n. 3. (*a*) Grot. dd. ll. (*b*) Grot. d. c. 14. §. 5. (*c*) vid. Grot. L. 2. c. 14. §. 1. n. 2. (*d*) d. c. 14. §. 1. nu. 1. (*e*) id. L. 2. cap. 5. §. 6. (*f*) Grot. L. 2. c. 14. §. 2. n. 2. & c. 11. §. 5. n. 3.

vatis obtineant. Hinc Princeps, qui longo tempore elapſo debitum petit, præſcriptione repelli poteſt *g*; juſtæ exhæredandi cauſæ etiam Principem, quoad bona privata; ab hæreditate defuncti excludunt, &c.

Neque *obſtat* ratio Grotii, quod punitio, & coactio non poſſint procedere niſi a voluntatibus diverſis; & quod cogens, & coactum, requirant diſtinctas perſonas: adeo ut nec diſtincti reſpectus ſufficiant. Nam alia quæſtio eſt, an Princeps in actibus privatis obligetur ex legibus pœnalibus, alia, an cogi, & puniri cum effectu poſſit? Prior quæſtio affirmanda eſt, quia in his actibus jure privatorum utitur, etſi cogi non poſſit: Nam ipſe Grotius fatetur, Principem ex legibus civilibus, non pœnalibus, obligari; cogi autem non poſſe: adeoque quod actu puniri nequeat, id non impedit obligationem; jus non deficit, ſed executio.

n. 5. *Quarto* quæritur, *an Princeps ex imperfecto teſtamento agere poſſit?* Merito id negamus; nullum enim jus ei ex tali teſtamento competit: non ex *jure naturæ*, quia eo jure teſtamenta ſunt incognita: nec ex *jure civili*, quia jure civili, forma teſtamentorum neglecta, non eſt teſtamentum *h*.

Quinto quæritur, *an nuptiæ Principis ſine conſenſu patris initæ ſint nullæ?* Reſp. quoad jura privata omnino nullæ ſunt; conſenſus enim patris naturali jure requiritur: adeoque pater exhæredare filium poteſt, qui ipſi invito obtrudit ſuum hæredem. At quoad *jura publica* ſubſiſtit matrimonium, hactenus enim *ut rex* agit.

n. 7. *Sexto* quæritur, *an Princeps ſi juramento confirmat promiſſa, quæ vim obligandi ex ſolo jure civili ſortiuntur, vel ſi jurato renunciat beneficiis juris*

 civi-

(*g*) Diſſen Grot d. l. & Vaſq. L. 1. c. 8. n. 31. (*h*) Grot L. 3. c. 7. §. 6. n. 2.

civilis, quæ obligationem validam infirmant, vel reſcindunt, &c. exſolvere ſe ab iſto juramento poſſit [k]? Affirmatur, quia etiam privatis a juramento recedere, accedente abſolutione Principis, licet: cujus rei rationem dat Grotius *L.* 2. *c.* 11. §. 20. Princeps autem his caſibus jure privatorum utitur. Hactenus igitur jus aliis quæſitum non eſt, utpote lege ſublatum; adeoque Princeps ſolutus eſt obligatione juxta ex cauſa; id enim ſupponitur.

n. 8. Denique id quoque juris naturalis eſt, quod Princeps id, quod ut privatus promiſit, debitori vel ob utilitatem publicam, vel in pœnam auferre, adeoque hoc modo ſolutione ſe liberare poſſit [l].

§. CDXXII. Paciſci non poſſunt 1. qui uſum rationis perfectum non habent; ut infantes [m], furioſi [n], & ſumme ebrii [o]: 2. qui ab alieno arbitrio dependent, ut ſervi [p]; hi enim non civiliter obligantur, i. e. actio eis, aut contra eos, ex pacto nullo datur, ſed tantum obligantur naturaliter (§. 133.) Idem dicendum de filiis familias. [§. 59.]

§. CDXXIII. Promitti poteſt omnibus hominibus, qui judicium habent; adeoque etiam (a) minoribus [q]; [b] filiisfam & ſervis [r] (qui vero patri, ac domino acquirunt [s]), [c] latroni, piratæ, & prædoni [t], [d] tyranno [u], (e) ſubditis rebellibus [v], (f)

(K) vid. Grot. L. 2. c. 14. §. 1. n. 1. & §. 3. (*l*) Grot. L. 2. c. 13. §. 20. n. 3. & c. 14. §. 7. 8. (*m*) §. 9. Inſt. de inut. ſtip. l. 25. §. 1. Quand. dies leg. l. 111. ff. reg. jur. (*n*) §. 8. Inv. de inut. ſtip. L. 5. l. 40. Reg. jur. (*o*) Laur. comp. pag. 47. (*p*) vid. ſupr. §. 133. (*q*) Vid. jus meum controv. tit. de pact. p. 30. 31. (*r*) Grot. L. 3. c. 19. §. 6. (*s*) Grot. L. 3. c. 19. §. 1. n. 2. c. 21. §. 1. (*t*) Grot. L. 2. c. 13. §. 15. §. 20. n. 3. c. 4. §. 18. n. 6. c. 19. §. 2. 3. 4. & 13. L. 3. c. 23. §. 2. (*u*) Grot. L. 3. c. 19. §. 2. c. 23. §. 2. (*v*) Grot. L. 3. c. 19. §. 6. & 7.

(f) perfidis, & perjuris [x], (g) hoſti [y], (h) hæreticis [z].

Ratio in aprico eſt, quia his perſonis, qua tyrannis, prædonibus, rebellibus, &c. fides data eſt; coacta enim voluntas etiam eſt voluntas [a].

Non vero promitti poteſt (i) infantibus, & impuberibus; nec (k) furioſis, & mente captis: niſi tutoris, vel curatoris auctoritas accedat.

§. CDXXIV. *Objectum* pactorum ſunt *res*, & *facta*.

Primo ergo de omnibus REBUS pacta valent, quæ in jure diſponentium ſunt, vel ſaltem eſſe poſſunt [b]; adeoque *ſpes* quoque, & *periculum* [c] objectum pactorum eſſe poſſunt.

n. 1. Hinc facile conſtat, ludos fortunæ (cum quibus cognationem habent ſponſiones [d], *Lotterien*, &c.) naturali jure licitos eſſe. Uterque enim ludentium diſponit de ſuo jure; eam enim legem rei ſuæ dicunt, ut victori certa ſumma, vel res præſtetur. Nihil igitur iniquitatis negotium hoc præ ſe fert: nemini fit injuria; nemini invito jus aufertur.

Jure Romano ex utilitate publica, & ne cives ſua temere jactent, conſtitutum eſt, ne actio tali victori detur [e]: immo aleæ cauſa ſolutum condici poteſt [f]; & graves quoque pœnę tum in colluſores, tum in receptatores ſtatutæ ſunt [g].

n. 2. Sed de *re aliena* pacta valent [h]: nam etſi

V 4 pro-

(x) Grot. L. 2. c. 13. §. 16. L. 3. c. 19. §. 13. exceptiones addit. §. 14. ſeq. (y) L. 2. c. 13. §. 14. 15. L. 3. c. 19. §. 1. ſeq. (z) Vid. Jus meum controv. tit. de pact. q. 33. (a) Lib. 21. §. 4. ff. Quod met. cauſ. (b) Grot. Lib. 2. c. 11. §. 8. (c) Grot. L. 2. c. 12. §. 3. 5. & 23. (d) Laut. comp. pag. 160. (e) L. fin. C. de Aleator. (f) d. l. fin. C. L. 4. §. 1. ff. eod. (g) vid. Laut. d. pag. 160. (h) Lib. 30. §. 1. Act. emt. Lib. 28. contr. emt. ibique Goth.

promiſſa tradi non poſſint, promiſſor tamen ex pacto obligatur ad preſtandum id, quod intereſt [i].

§. CDXXV. Ad objectum pactorum quoque pertinent FACTA, modò poſſibilia, & non turpia ſint [k]. Nam unuſquiſque ſuarum actionum eſt arbiter, adeoque pro lubitu de iis diſponere poteſt.

n. 1. Non ergo valet promiſſio facti, quod *impoſſibile* eſt, i. e. quod non eſt in naturali poteſtate promittentis [l].

n. 2. Neque pactum de facto, quod *turpe*, & *lege naturali prohibitum eſt*, ſubſiſtit [m]; indeque non valet promiſſio de homine occidendo, de adulterio, furto &c. committendo [n]: factum enim hoc in noſtra poteſtate non eſt, adeoque moraliter eſt impoſſibile. Et, hoc eſt quod JCti ajunt, *ea, quæ contra bonos mores ſunt, nec facere nos poſſe credendum eſſe* [o].

Aliud eſt ſi cauſa ſaltem, propter quam aliquid promittitur, turpis ſit: v. g. ſi quis Cajo 100. promittit, ſi Sejum occiderit. In hoc pacto duo ſunt: (*a*) promiſſio 100. : (*b*) cauſa illius promiſſionis, factum, nimirum, homicidii; *illa* licita eſt, *hæc* illicita. Si Proinde Cajus hominem occidit, ſcelus committit, & ideo punitur: at quia fidem datam implevit, actio ex pacto ei datur [p]. Sane Juda meretrici mercedem promiſſam miſit, & hoc facto violatæ fidei notam aufugiſſe arbitratus eſt. Atque ex eadem ratione JCti id, quod prædoni vi, & metu promiſſum eſt, validum eſſe judicarunt, quia promittens ita voluit: at propter vim actionem, vel exce-

(*i*) d. L. 30 §. 1. (K) Laut. Comp. pag. 49. (*l*) L. 72 L. 35. V. O. L. 3. ff. Cond. dem. L. 31. Obl. & act. Ibique Goth. Laut. comp. dict. pag. 49. (*m*) L. 26. V. O ibique Goth. (*n*) L. 26. 27. pr. L. 123. V. O. vid. jus meum controv. tit. de pact. qu. 36. (*o*) L. 15. Condit. inſt. (*p*) Conf. jus meum controv. d. q. 36.

exceptionem, quod metus cauſa, ei dederunt, quâ negotium, quod ipſo jure ſubſiſtit, reſcindunt. [q]

Hinc jam conſtat ratio: cur jure Romano ſubſiſtat negotium, *ſi quis aliquid promiſit, vel dedit ob turpem; vel injuſtam cauſam*.

Quod adeo verum eſt, ut ſi utriuſque, vel ſolius dantis eſt turpitudo, nec condictio regulariter detur [r]. Si ſolius accipientis eſt turpitudo, condictio quidem datur danti [s]; ſed ex eo ipſo ſequitur, negotium jure ſubſiſtere; ſi enim nullum eſſet negotium, dans jure dominii rem vindicaret; nec opus eſſet condictione, utpote quæ nunquam domino datur, ſed ei, qui dominus eſſe deſit [t].

n. 3. Cæterum, an factum tertii promitti poſſit, examinavimus. §. 415.

§. CCCCXXVI. Effectus pacti *intuitu ejus, cui promittitur*, eſt ACTIO. Cum enim promittens ſuâ voluntate jus in eum tranſtulerit, adeoque ei aliquid debeat; neceſſario ſequitur, *actionem* inde oriri, i. e. jus perſequendi id, quod debetur.

Adeo ut ſi RES promiſſa ſit, creditor præciſe ad eam tradendam agere poſſit. Non tamen hac promiſſione dominium in creditorem transfertur, uti exiſtimat Grotius. (*Vid.* §. 298. *n.* 9.)

Unde conſtat, eum, qui *rem* promiſit, dominum *rei* manere, indeque eam pro lubitu alienare poſſe: adeo ut is, in quem alienatio fit, dominus *rei* conſtituatur; nec ei, cui *res* promiſſa eſt, vindicatio contra poſſeſſorem detur.

n. 1. Valet igitur talis alienatio *rei* alii promiſſæ, (*u*) etſi debitor metu litis futuræ, adeoque evitandi judicii cauſa, eam alienet, eaque intentione, ut du-

(*q*) L. 21. §. 4. Quod met. cauſ. (*r*) L. 4. §. 2. ff. L. 2. C. Condict. ob turp. Laut. comp. p. 198. (*s*) L. 4. §. 2. ff. Cond. ob turp. (*t*) §. 14. Inſt. de act. arg. §. 40. R. D. (*u*) Tot. tit. ff. de alienat. Inſt. met. cauſ. facta.

duriorem actoris cauſam reddat; nam jure ſuo utitur: rem ſuam alienat. (Jure Romano is, cujus cauſa durior facta eſt, reſtituitur in integrum, ad eum effectum, ut creditor, cui *res* promiſſa eſt, agere contra debitorem poſſit ad omne id, quod intereſt rem alienatam non eſſe *x*). (*b*) Etſi lis jam cœpta; & actio de re illa contra debitorem mota ſit: alienans enim de re ſua diſponit (at hoc caſu jure Romano alienatio nulla declaratur, & non tantum continuatur actio contra alienantem, ac ſi poſſideret; ſed & vindicari res ab emtore poteſt, ac uterque punitur, niſi emtor rem litigioſam eſſe ignoraverit) *v*. (*c*) Etſi in fraudem creditorum alienaverit: naturali enim ratione debitor eſt dominus rei ſuæ, adeoque pro lubitu de ea diſponere poteſt; neque creditoribus ſit injuria, quia debitor ſuo jure utitur. Hinc nec jure Romano beneficium aliquod creditoribus datur, ob alienationem in fraudem creditorum factam, niſi is, in quem alienatio ſit, conſcius ſit fraudis, & læſio inde vere ſecuta ſit *x*. Hoc caſu creditoribus permittitur, ut contra eum agere poſſint, in quem alienatio facta eſt; quæ *actio* vocatur *Pauliana*.

Equidem naturali quoque jure actio competit contra fraudis conſcios, ad id, quod intereſt, quia facto ſuo illicito locupletiores fiunt mea jactura, vel ſaltem jus meum lædunt. At hæc actio eſt perſonalis, ſcil. ex dolo: quod jure Romano mutatum eſt *y*.

Neque obſtat, quod obligatio, etſi perſonam ſaltem reſpiciat, bona afficiat, quod æs alienum debitoris patrimonio inhæreat, & ejus patrimonio debeatur, adeoque creditori jus aliquod in re competere vi-

(*v*) Tot. tit. ff. & Cod. de Litigioſis. (*x*) Tot. tit. ff. de his, quæ in fraudem creditorum alienata ſunt, ut reſtituantur. (*y*) Vid. ſup. §. 316.

videatur (§. 346.). Nam aliud eſt, an obligatio patrimonium afficiat, & æs alienum bonis debitoris inhæreat; aliud, an res, quæ in patrimonio ſunt, nuda promiſſione ejus eſſe deſinant? Hoc negatur: hinc ſalva obligatione res promiſſæ alienari poſſunt; & patrimonium ſubſiſtit, licet nulla res ſub eo contineatur. Sane, non ſaltem promiſſioni *rei* proprium eſt, ut obligatio inhæreat patrimonio, ſed & idem obtinet in promiſſionibus *facti*, neque tamen ex tali promiſſione jus in re oritur.

n. 2. In obligatione FACIENDI naturali ratione non factum ipſum eſt in obligatione, quia id a perſona ſeparari nequit, ſed utilitas ſaltèm facti, ejuſque æſtimatio; quod egregie probat PARENS *a*.

In his obligationibus obtinet regula, quod feciſſe videatur, per quem non ſtat quo minus fiat *b*. Quando vero per aliquem ſtare videatur, alibi explicavimus *c*.

n. 3. Actio ex pacto etiam datur *hæredibus*, quia hi in omnia jure defuncti ſuccedunt, & cum patrimonio defuncti etiam actiones in eos tranſeunt. Uti econtrario *hæredes* quoque obligantur, quia ſuccedunt in patrimonium defuncti, ſub quo etiam continetur æs alienum.

§. CDXXVII. *Effectus pacti intuitu promittentis*, ſeu debitoris, eſt quod is *obligetur*. OBLIGATIO autem eſt vinculum juris, quo quis neceſſitate adſtringitur ad faciendum, vel præſtandum id, quod debet, i. e. ad transferendum jus, quod ſua diſpoſitione alterius eſſe voluit. Super. §. 713.)

§. CDXXVIII. Finitur obligatio, quæ ex promiſſo oritur, 1. ſolutione: 2. remiſſione debiti; 3. mutatione debitoris, vel creditoris, 4. diſſenſu utriuſque;

(*a*) Vid. Diſſ. Proœm. X. §. 11. lit. c. (*b*) Grot. L. 2. c. 11. §. 22. (*c*) Vid. jus meum controv. tit. de Pact. qu. 38.

que; 5. revocatione; vel renunciatione unius, quoties, perfecto utrinque contractu, jus in alterum vel plane non translatum, vel translatum finitum eſt; 6. pœnitentia, ſi, nimirum, nondum perfecto utrinque contractu, is, qui a ſua parte implevit, recedit; 7. confuſione; 8. compenſatione; 9. interitu rei, vel ſpeciei promiſſæ; 10. deficiente conditione; 11. morte, ſi pactum eſt perſonale; 12. ſi impoſſibilis ſit præſtatio; 13. diſpoſitione legis, quæ vel in pœnam, vel ob utilitatem publicam, jus ſubditis quæſitum auferre poteſt. De quibus modis finiendi late actum eſt *ſupra c.* 1. §. 10.

Non vero jure naturæ finitur obligatio, quæ ex pacto oritur 14. præſcriptione, utut immemoriali; nec 15. prætextu doli, etiam cauſa dantis; nec 16. propter accedentem vim, ac metum; nec 17. ob ignorantiam juris naturæ, *vid. d.* §. 10.; nec 18. per ceſſionem bonorum, quæ merum beneficium eſt juris Romani.

S E C T I O I.

De pactis legitimis.

§. CDXXIX. Jure civili certum eſt, ex pactis nudis nullam actionem datam eſſe, quia ſine cauſa promiſſum eſt. [§. 435. *ſeq.*]

Romani legiſlatores pacta quædam exceperunt, atque ex eis actionem dedere; eaque PACTA dicuntur LEGITIMA [d] ſeu veſtita.

§. CDXXX. Atque huc pertinet I. TRANSACTIO, quæ eſt conventio, qua res dubia dato aliquo, aliquo retento, vel promiſſo, deciditur [e].

Jure civili ex tali pacto nulla dabatur actio [f], quia

(d) L. 6. §. pact. ibique Goth. (e) L. 1. ff. L. 28. C. tranſact. (f) d. L. 28. C. L. 19. C. eod.

quia cauſa non ſubeſt, utpote quæ ſupponitur eſſe dubia; unde nec inter contractus nominatos, nec inter innominatos recenſeri potuit.

Neceſſe igitur ad producendam actionem fuit, ut ſtipulatio accederet *g*; tunc enim ex tali tranſactione dabatur actio ex ſtipulatu.

Cum tamen dubium manet, an cauſa ſubſit, an non, adeoque incertum ſit, quale ſit negotium, [an ſcilicet ſit contractus innominatus, an nudum pactum] *ideo utilis actio, quæ præſcriptis verbis rem geſtam demonſtret, datur h*. Eam enim toties largiuntur JCti Romani, quoties non conſtat, quale ſit negotium *i*. Simile exemplum eſt in precario; ex promiſſo enim tali itidem actio nulla dabatur jure civili *k*; ſed propter bonam fidem JCti *conditionem incerti, ſeu præſcriptis verbis, quæ ex bona fide oritur*, dedere *l*.

Unde conſtat, jure civili *tranſactionem* nulla ratione ad contractus innominatos referri poſſe; etſi *diſſentiant doctores omnes*.

§. CDXXXI. *II.* Ad pacta legitima quoque pertinet PACTUM DE DONANDO *m*: quando, ſcilicet, donum aliquod alteri ex mera liberalitate promittitur. Hoc pactum jure civili non producebat actionem, niſi ſtipulatio, vel traditio acceſſerit; Juſtinianus demum actionem ex nudo pacto donationis dedit *n*.

Donatio aliquando mortis cauſa fit, cum quis 1. memor mortis nullo licet periculo *o*, 2. ita alii donat, ut ſe magis, quam donatarium, hunc, quam hære-

(*i*) L. 1. §. 1. 2. ff. de præſcr. verb. (k) L. 14. L. 15. §. 3. De precar. L. 14. §. 1. de furt. (*l*) L. 19. §. 2. L. 2. §. 2. ff. de precar. (*m*) Lib. 35. §. 5. C. Donat. ibique Goth. (*n*) d. L. 35. (*o*) §. 1. Inſt. de donat. L. 35. §. 4. de donat.

hæredem habere malit *p*. At jure Romano quædam ſolemnitas ibi requiritur *q*.

§. CDXXXII. *III.* DOTIS PROMISSIO itidem inter *pacta legitima* referri ſolet: at id generatim verum non eſt. Diſtinguunt enim leges Romanæ inter dotem a *patre* promiſſam, & inter eam, quæ á *matre*, vel *extraneo* promittitur. Si *pater* dotem promittit, omnino actio inde datur, nimirum, ex ſtipulatu (quæ rei uxoriæ actioni ineſt) *r*: *pater* enim tenetur dotare filiam; adeoque hactenus cauſa ſubeſt, eoque verus hic eſt contractus.

Si *mater*, vel *extraneus* dotem promittunt nudo pacto, nulla olim exinde dabatur actio; cauſa enim nulla ſuberat; cur promitteretur, cum illi dotare non tenerentur *s*. At Juſtinianus demum actionem ex hoc pacto dedit *t*; adeoque hactenus promiſſio dotis eſt pactum legitimum.

§. CDXXXIII. *IV.* USURÆ EX MUTUO, non accedente ſtipulatione, jure Romano non debentur, etſi nudo pacto promiſſæ ſint. At ſi pecunia credita a civitate ſumatur; etiam nudo pacto promiſſæ debentur *u*.

§. CDXXXIV. *V.* Si quis pecuniam, quam ipſe, vel alius Titio debet, ſe ſoluturum nudo pacto promittit, jure civili nulla inde actio dabatur. At prætor ex tali conſtituto actionem dedit DE CONSTITUTA PECUNIA. *v*.

SE-

(*p*) d. §. 1. d. L. 35. (*q*) Parens Hyp. Inſt. tit. de donat. §. (*r*) L. 6. de prom. dot. junct. l. 6. C. de jur. dot. (*s*) L. 14. C. jur. dot. (*t*) L. 6 C. jur. dot. (*u*) L. 30. ff. Uſur. (*v*) Tot. tit. ff. de conſt. pec. Laut. comp. pag. 218.

SECTIO II.

De origine differentiæ inter Pacta, & Contractus.

§. CDXXXV. JURE naturali nulla differentia eſt inter pacta, & contractus, quoad effectum obligationis; utpote quæ in utriſque ex eodem principio ſequitur: nimirum, quod is, qui pacto, ſeu contractu jus aliquod alii concedit, & in eum transfert, ex regula juſtitiæ generali tribuere id debeat ei, in quem jus conſenſu illo translatum eſt. Optime Juris Conſultus: *conſentientes in aliquam rem, conſenſu obligari neceſſario ex voluntate noſtra videmur* [x].

§. CDXXXVI. JCti Romani diſtinxerunt inter *pacta*, quæ ſine ulla cauſa, vel præcedente, vel præſenti, vel futura ineuntur; & inter ea *pacta*, quæ ob cauſam fiunt; quæ ſynallagma continent, i. e. ubi quis ideo ſe obligat, vel quia aliquid datum, vel factum eſt ab altero, vel quia viciſſim aliquid præſtare debet.

n. 1. *Priora* pacta Juris Conſultis Romanis bonis moribus contrariari videbantur [z]: neque enim civibus temere ſua jactare permitti debere, credebant, quia non tam animo deliberato, quam præcipitato conſilio promiſiſſe cenſebantur [a]; adeoque nullam inde obligationem civilem naſci debere ſtatuebant [b]. Atque talia pacta *nuda* vocabant [c].

n. 2. Hinc nec ex ſtipulatione obligatio jure Roma-

(x) L. 52. §. 4. O. A. (z) L. 2. §. 3. ff. dol. exc. c. 14. x. de fid. inſtr. L. 7. §. 2. L. 51. L. 56. pact. Vid. Barboſ. L. 14. c. 95. n. 5. (a) §. fin. Inſt. de his qui ſui &c. (b) L. 3. §. 2. O. A. L. 7. §. 1. §. 4. pact. L. 2. §. 3. Exc. dol. L. 3. ff. Cond. ſin. cauſ. L. 27. C. Locat. Paul. Sent. II. 24. (c) L. 7. §. 4. pact.

mano oriebatur, niſi cauſa fuerit, propter quam partes inter ſe convenerint *d*; adeo ut actor, qui ex ſtipulatione ſine cauſa inita agit, repellatur exceptione doli *e*.

n. 3. *Poſteriora* ergo pacta ſaltem JCti approbababant: atque tunc demum obligationem ex conventione naſci, ſtatuebant, ſi cauſa ſubeſſet *f*: i. e. ſi ſynallagma contineret *g*. Atque hæc pacta vocabant *contractus*.

n. 4. Inter hæc pacta, quæ cauſam habent, & quæ *contractus* nomine veniunt, quædam frequentiorem uſum habebant, & quotidie occurrebant; ideo JCti Romani illis proprium nomen dedere, quod totam negotii naturam exprimeret. Unde hos contractus *nominatos* vocabant, & *actionem* inde natam *nominatam*.

n. 5. Et cum horum contractuum quidam *dationem* requirerent, quidam *nudo conſenſu* conſiſterent, quidam *verbis*, quidam *litteris* contraherentur, inde nati ſunt contractus *reales*, *conſenſuales*, *verbales*, & *litterales*.

n. 6. Omnes reliquos contractus, quibus ſpeciale nomen non dederunt JCti, vocarunt *innominatos*; quia cum certum nomen illis impoſitum non ſit, manet ratio naturalis contrahendi illa negotia, per verborum ſcilicet ambages circumſcribendo id, quod partes inter ſe actum eſſe volunt: unde actori dabatur actio præſcriptis verbis, ad exigendum id, quod ob cauſam promiſſum eſt.

§. CDXXXVII. *Contractus* ergo ex hypoteſi juris civilis, ſunt pacta, quæ ob cauſam fiunt *h*, adeoque ubi ſynallagma, ſeu commutatio juris ſubeſt

(*d*) L. 3. §. 2. O. A. L. 3. ff. Cond. ſin. cauſ. (*e*) L. 2. §. 3. Exc. dol. (*f*) L. 7. §. 1. 4. pact. L. 2. §. 3. Exc. dol. (*g*) L. 19. V. S. d. L. 7. §. 1. (*h*) L. 7. §. 2. & 4. ff. pact.

eſt *i*. Unde differunt a *pactis*, quæ talem cauſam non habent, adeoque ubi ſynallagma non ſubeſt.

Neque *obſtat*, contractus, ſeu ſynallagma tantum eſſe, *ubi ultro*, *citroque eſt obligatio*, adeoque tantum in contractibus bilateralibus *k*; unde Ulpianus in contractibus unilateralibus non *contrahi*, ſed *agi* aſſerit *l*. Reſp. JCtus non de definitione contractus loquitur, ſed de ſpeciali verborum ſignificatione, quando, nimirum, quid *contrahatur*, quando *agatur*, quando *geratur*.

Nam bene JCtus ait, *contrahi* dici, *quoties* (ſolo conſenſu) *ultro*, *citroque obligatio oritur*; *quod Græci ſynallagma vocant*: etſi neque res, neque verba interveniant. *Agi* autem aliquid dici, *quando*, præter conſenſum, *rebus*, *vel verbis aliquid agitur*: *Geri*, quando *res*, ſine verbis, intervenit.

Ex his igitur apparet, *contractum* hic ſpeciatim accipi pro contractu, qui *ſolo conſenſu* utriuſque perficitur [verba enim *ultro*, *citroque* ſæpius ita ſumi, certum eſt *m*]: adeoque 1. opponi contractibus *realibus*, & *verbalibus*, uti ſtipulationi, & mutuo *n*. quia præter conſenſum ibi aliquid verbis, vel re *agitur*. Cæterum, ſtipulationem, & mutuum, veros eſſe contractus, quibus ſynallagma ſubeſt, etiam tyronibus juris notum eſt. 2. Opponitur eis negotiis, quæ *geruntur*: nam in his quoque *ultro*, *citroque*, obligatio oritur; at non ex conſenſu, ſed ex *geſtione o*.

§. CDXXXVIII. Ex dictis apparet ratio, cur primis Romanorum temporibus ex pacto, cui cauſa non ſuberat, nulla actio data fuerit *p* [§. 436. *n.* 1.]: tractu temporis æquitas fidei datæ prævaluit, & ob-

(i) L. 19. ff. V. S. arg. L. 2. ff. Neg. geſt. (K) L. 19. V. S. (l) d. L. 19. V. S. (m) Vid. Struv. Synt. Jur. Civ. tit. de pact. §. 29. (n) d. l. 19. (o) L. 2. ff. neg. geſt Conf. L. 7. pr §. 1. de min. (p) L. 7. §. 4. pact.

ligatio tandem, etiam ex pactis, pleniſſime reſtituta eſt.

n. 1. Nam 1. leges Romanæ plures pactorum ſpecies exceperunt, ex quibus obligationem civilem, i.e. actionem, dederunt, etſi cauſa nulla ſubſit. De quibus ſupra §. 429. egimus [r].

n. 2. Sed & 2. pacta traditioni adjecta obligant, & actionem producunt [s].

n. 3. Porro 3. jus Romanum conſtituit, ut ſi pactum illud nudum confirmaretur per verba ſolennia, id eſt per verborum obligationem, etiam ex pacto ita confirmato detur actio. Cum enim jam cauſa aliqua, nimirum, præcedens promiſſio, adſit, & ea cauſa verbis corroboretur, indeque de animo deliberato conſtet, is, qui iterato promiſſionem repetit, temere promittere non videtur. Atque ideo actio jure civili contra ſtipulantem datur. (*Vid.* §. 436. *n.* 2.)

n. 4. Idem quoque 4. obtinet, ſi cum quæri inter præſentes non poſſit per ſolennia verba, litteris obligatio contrahitur, quæ litterarum obligatio dicitur. De qua infra agetur.

n. 5. Prætores 5. id poſtea extenderunt, & actionem dederunt ex pacto, ſi illud per conſtitutum, adeoque citra verba ſolennia confirmatum fuit; uti ſi quis litteris promittit, ſe id, quod ipſe, vel alius debet, ſoluturum: nam hoc caſu cauſa ſubeſt, debitum enim pręcedens promittitur: atque id æquitati naturali convenire, ait Ulpianus in *l.* 1. *pr. Conſt. pec.* quia grave eſt fidem fallere.

n. 6. Si 6. pacta contractibus bonę fidei in continenti adjiciuntur, obligationem quoque inde oriri voluerunt: quia pars ſunt contractus, eique ineſſe dicuntur, non vero ſi ex intervallo adjiciuntur.

n. 7.

(r) Conf. Laur. comp. pag. 46. (s) Lib. 48. ff. pact. ibique Goth. L. 45. ff. eod.

n. 7. Prætor 7. ex omni pacto exceptionem dedit, i. e. omnes effectus debiti naturalis ei tribuit, præter actionem[t]: ubi provocat ad æquitatem naturalem, & nihil tam fidei humanæ congruum eſſe, ait, quam pacta conventa ſervare. [u]

n. 8. Jus Canonicum, & praxis hodierna, jus naturæ reduxerunt, & ex omni pacto actionem dant ei, cui aliquid promittitur; ac promittentem obligant ad præſtandum, vel faciendum id, quod promiſit. [u]

§. CDXXXIX. Dixi, JCtos Romanos contractus alios nominatos feciſſe, alios innominatos. De utriſque jam agemus.

SECTIO III.

De Contractibus nominatis.

§. CDXL. JCti Romani conventiones juris gentium, quæ in proprium nomen contractus tranſeunt [v], faciunt vel reales, vel *conſenſuales*, vel *verbales*, vel *litterales*. [x]

REALES ſunt quatuor: *mutuum*, *commodatum*, *depoſitum*, & *pignus*. [y]

§. CDXLI. MUTUUM eſt contractus juris gentium [z] realis, quo res fungibilis ita alii datur, ut is tantundem in eodem genere, & bonitate reſtituat [a].

n. 1. Cauſa hujus obligationis eſt ex jure gentium [b]; prout enim partes de ſuo jure diſponunt, ita jus eſt: dum igitur quis ſuam rem fungibilem

 ea

(t) L. 1. pr. pact. (u) vid. jus meum contr. tit. de pact. q. 10. (v) l. 7. pr. pact. (x) §. ult. Inſt. de obl. vid. ſupr. §. 436. n. 5. (y) de §. ult. (z) l. 7. pr. §. 1. de pact. §. 2. inſt. de J. N. G. & civ. (a) l. 2. pr. §. 1. §. 2. l. 3. ff. Reb. cred. (b) §. 2. Inſt. de jur. nat. Gent. & Civ.

ea lege in alium transfert, ut is tantundem reſtituat, alter, qui conſenſit, eaque lege pecuniam accepit, eam vi pacti reſtituere tenetur; tenet enim jus alienum, quod ex regula naturæ tribuere debet ei, cujus eſt.

n. 2. In hoc contractu requiritur, 1. ut *res fungibilis* credatur [c], i. e. quæ pondere, numero, & menſura conſtat [d]: 2. ut traditio interveniant [e]. Unde conſtat, (*a*) pactum de mutuando non eſſe mutuum [f]: (*b*) mutuum eſſe alienationem [g], & dominium pecuniæ tranſire in debitorem. [h]

n. 3. Dare mutuum poſſunt omnes, qui alienare [i]. Dari autem illis, qui poſſunt obligari. [k]

n. 4. *Objectum* ſunt res fungibiles (*vid. n.* 2.). In aliis rebus magis commodatum eſt, quam mutuum. [l]

Res autem illæ *noſtræ* eſſe debent. Hinc non valet mutuum in re aliena [m]. Noſtræ autem videntur, ſi alius noſtro nomine, & voluntate, ſuam pecuniam numeret mutuum a nobis [n] petenti. Idem quoque verum eſt ſi eum, qui ex mandato meam pecuniam penes ſe habet, ex cauſa crediti habere volo. (Secus, ac jure Romano; quia eo jure contractus *nudo pacto* in alium mutari nequit [o].)

n. 5. *Effectus* mutui eſt, ut *debitor* re credita (tanquam dominus, *vid. n.* 2.) abuti poſſit [p], eique res

(*c*) pr. Inſt quib. mod. re &c. (*d*) l. 2. §. 1. Reb. cred. (*e*) l. 2. §. 3. ff. Reb. cred. (*f*) d. l. 2. §. 3 & l. 17. pr. ff. Pact. (*g*) l. 17. Reb. cred. l 41. Eod. (*h*) l. 2. O A. pr. Inſt. quib. mod. re. (*i*) l. 6. §. 4. ff. Reb. cred. §. 2. Inſt. quib. alien. lic. Heinecc. Elem. tit. Reb. cred. §. 7 (*k*) l. 34. §. 1. ff. Reb. cred. Heinecc. d. l. §. 8. (*l*) l. 2. pr. ff. Reb. cred. (*m*) l. 11. §. f. l. 13. ff. Reb. cred. (*n*). L. 34. pr. Mandat. l. 2. §. 4. l 9. §. 8. l. 15. ff. Reb. cred. (*o*) d. l. 34. pr. vid. jus meum controv. tit. Reb. cred. q. 9. (*p*) l. 5. §. 1. l. 2. ff. Uſufr. earum &c.

res pereat *q*. Præterea obligatur ad reſtituendum tantundem (quod etiam fit ſi eandem rem reſtituit *r*), i. e. in eadem bonitate extrinſeca, quæ fuit tempore contractus; non in eadem intrinſeca: nec in eadem materia, ſi damnum creditor inde paſſurus eſt. *s*

Creditori, ejuſque hæredi, ex hoc contractu datur *actio mutui* *t* [quæ *condictio certi* vocatur *u*) adverſus debitorem, ejuſque hæredes, ad rem in eodem genere, eademque bonitate, reſtituendam. *v*

Non vero ad reſtituendas uſuras, utpote quæ promiſſæ non ſunt *x*: niſi 1. pacto ſpeciatim (jure Romano requiritur ſtipulatio *y*) promiſſæ ſint: vel 2. debitor ſit in mora *z*; tunc enim hic fieret locupletior cum alterius jactura. (*Vid. ſupr.* §. 343.)

n. 6. Jure Romano filiisfamilias mutuam pecuniam accipientibus ſuccurritur per SCtum Macedonianum *a*. Minoribus inde læſis datur reſtitutio in integrum. *b*

§. CDXLII. COMMODATUM eſt contractus juris gentium realis, quo res gratis utenda ita traditur, ut in eadem ſpecie finito uſu reſtituatur. *d*

Sua natura igitur eſt gratuitum *e*; honorarium tamen promitti poteſt *f*: non merces, vel alia res *g*.

n. 2. Cauſa hujus negotii eſt ex jure gentium; is enim, qui commodato accipit rem, ea lege eam accipit, ut finito uſu reſtituat.

(*q*) l. 1. §. 2. O. A. pr. Inſt. quib. mod. re &c. (*r*) arg. l. 2. pr. Reb. cred. & pr. Inſt. quib. mod. re &c. (*s*) l. 99. ff. Solut. (*t*) l. 5. C. quib. non objic. long. (*u*) Rubr. ff. de Reb. cred. ſi certum petatur &c. l. 9. pr. Eod. (*v*) Laut. comp. pag. 168. (*x*) l. 24. ff. Præſcr. verb. ibique Goth. l. 3. C. Uſur. (*y*) dd. legib. (*z*) arg. l. 38. §. 7. ff. Uſur. (*a*) Tot. tit. ff. SCtum Macedon. (*b*) Tot. tit. ff. de Minor. (*d*) §. 2. quib. mod. re &c. Grot. l. 2. c. 12. §. 2. (*e*) d. §. 2. Grot. l. 2. c. 12. §. 20. n. 1. (*f*) d. c. 12. §. 11. n. 1. (*g*) l. 5. P. V.

Finito igitur uſu commodatarius nullum amplius jus in uſum illius rei habet, rem alienam tenet, quam, ex regula generali juſtitiæ, ei tribuere debet, cujus eſt.

n. 3. *Commodanti* igitur, ejuſque hæredibus, actio perſonalis datur ex hoc contractu adverſus commodatarium, ejuſque hæredes, ut rem commodatam reſtituat. [h]

Si plures commodant, vel pluribus commodatur, ſinguli agunt, vel adverſus ſingulos agitur pro rata: niſi ſint correi vel credendi, vel debendi. [i]

Equidem præterea commodanti ſeparatæ actiones dantur ad omnem cauſam, immo ad præſtandum dolum, & culpam: at jure Romano eadem actione hæc petuntur, quia contractus eſt bonæ fidei. (*Vid. ſupr.* §. 365. *ſeq.*) [k]

Commodatario, ejuſque hæredibus, datur actio adverſus commodantem, ejuſque hæredes, ad indemnitatem præſtandam [l].

n. 4. Finitur commodatum (a) finito uſu, vel ſua natura, vel ex pacto adjecto [m]; non ſi commodans ipſe indigeat [n]: (b) ſi res perit caſu, ſi culpa etiam leviſſima, commodatarius tenetur [o]. (*Vid. ſupr.* §. 386.)

§. CDXLIII. DEPOSITUM eſt contractus juris gentium realis, quo res gratis cuſtodienda ita traditur, ut eadem quandocumque reſtituatur [q].

n. 1. Sua natura igitur gratis fit; adeoque merces accedere nequit (tunc enim eſt locatio operæ [r]); at honorarium poteſt [s].

Dif-

(*h*) §. 2. Inſt. quib. mod. re contr. (*i*) l. 9. ff. duob. reis. l. 5. ff. ſ. Commod. Laut. Comp. p. 221. (*k*) Conſ. Laut. Comp. p. 221 ſeq. (*l*) L. 17. §. 3. L. 18. §. 3. l. pen. Commod. Laut. d. l. pag. 223. (*m*) Parens Hyp. Inſt. quib. mod. re &c. §. 6. (*n*) Diſſ. Grot. L. 2. c. 17. §. 27. n. 1. (*o*) Grot. L. 2. c. 12. §. 13. n. 1. Leg. 5. § 2. & 4. Commod. (*q*) 3. Inſtit. quib. mod. re contr. (*s*) L. 5. Pr. verb. (*t*) Parens hypomn. Inſt. quib. mod. re &c.

Differt a mandato [u], ubi traditio rei non requiritur.

n. 2. Cauſa hujus contractus eſt ex jure naturæ; is enim, qui depoſitum accipit, promittit, ſe eam domino quandocunque reſtituturum: ſi proinde deponens ſibi reſtitui depoſitum petit, depoſitarius, qui rem alienam tenet, eam domino repetenti reſtituere quocunque tempore, eoque jus ſuum cuique tribuere, tenetur.

n. 3. Ex *depoſito* igitur actio datur *deponenti*, ejuſque hæredibus, adverſus depoſitarium, ejuſque hæredes, ad rem depoſitam reſtituendam [v]: præterea ad omnem cauſam, & ad præſtandam culpam [x].

Sed & *depoſitario* actio datur adverſus deponentem, ejuſque hæredes, ad indemnitatem, ne locupletior fiat cum alterius jactura [y].

Not. Depoſitarius rem depoſitam alii non poteſt reſtituere, etſi dominus ſit [z] (quod jure Romano mutatum eſt [a]). Si depoſitarius, ejuſque hæredes, deficiunt; res nullius eſt, & cedit occupanti [moribus fiſco [b]).

n. 4. Finitur depoſitum (a) ſi depoſitarius repetit; (b) ſi res caſu perit, ſi culpa, etiam leviſſima depoſitarii, tenetur ad reſtitutionem [c]. Jure Romano tantum lata culpa præſtatur; rationem æquitatis alibi expoſuimus.

Not. Depoſitum, quod in re immobili fit, ſpeciatim vocari ſolet *ſequeſtrum*.

§. CDXLIV. PIGNUS eſt contractus realis, quo

(*u*) Diſſ. Grot. L. 2. c. 12. nu. 2. (*v*) §. 3. Inſt. quib. mod. re &c. Laut. p. 279. 280. (*x*) Laut. pag. 281. (*y*) L. 5. pr. depoſ. Conf. Laut. comp. pag. 283. (*z*) Diſſent. Grot. L. 2. c. 10. §. 1. n. 4. L. 6. c. 16. §. 26. num. 2. L. 2. c. 13. §. 15. n. 2. & c. 16. §. 26. n. 2. (*a*) Vid. L. 31. ff. Depoſ. (*b*) Vid. Grot. L. 2. c. 10. §. 1. n. 4. (*c*) Diſſ. Grot. L. 2. c. 12. §. 13. n. 1.

res in ſecuritatem debiti ita traditur, ut hoc ſoluto reſtituatur, non ſoluto rite diſtrahatur [e].

n. 1. Cauſa hujus contractus eſt ex jure gentium: nam is, qui pignus accepit, eâ lege id accepit, ut ſoluto debito illud reſtituat. Caſu igitur exiſtente, rem alienam ſine cauſa penes ſe habet, jus alienum tenet, quod reſtituere ei debet, cujus eſt.

n. 2. Ex hoc pacto creditor rei poſſeſſionem nanciſcitur [f], i. e. facultatem rem tenendi, eique inſiſtendi, donec debitum ſolvatur: atque hoc jus in alium quoque transferre poteſt [g].

n. 3. *Objectum* pignoris ſunt res corporales, & incorporales, mobiles, & immobiles; etiam aliena (ad eum effectum, ut actio pignoratitia detur ad aliam rem dandam); etiam res mihi jam oppignoratæ: non vero liberi, nec imperia abſque conſenſu populi.

n. 4. *Effectus* pignoris eſt, ut *I. debito non ſoluto* creditor diſtrahere pignus, & ex pretio ſibi ſatisfacere poſſit [h].

Si pinguius eſt pignus, poſteriores creditores, ante diſtractionem pignoris, offerre priori creditori poſſunt ſolutionem debiti, cum omni cauſa. Quo caſu hic etiam naturali ratione cedere pignus poſterioribus creditoribus tenetur. Cum enim his creditoribus totum patrimonium debitoris ſit obligatum, etiam pignus hoc, quatenus in illo plus eſt, ſub obligatione illa continetur. Neque priori creditori fit injuria; ei enim totum offertur debitum [i].

II. Si debitor *ſolvit debitum*, actio datur *debitori*, ejuſque hæredibus, adverſus creditorem, ejuſque hæredes, ad rem oppignoratam, pignoris quippe vinculo

(*e*) §. fin. quib. mod. rer. cont. Tot. tit. 11. ff. de diſtr. pign. Grot. L. 2. c. 12. §. 6. (*f*) L. 25. §. 1. Pign. act. L. 13. pr. L. 16. de Uſurp. (*g*) Grot. L. 2. c. 6. §. 9. (*h*) Tot. tit. ff. de diſtract. pign. (*i*) Vid. jus meum controv. part. 2. pag. 50.

culo ſoluto, recuperandum [k]; & præterea ad omnem cauſam, & culpam præſtandam [l].

At *creditori* quoque, ejuſque hæredibus, actio datur adverſus debitorem, qui repetit pignus, ad indemnitatem pignoris nomine conſequendam [m].

Not. Præter hanc actionem pignoratitiam, quæ perſonalis eſt, Prætor quoque ex pignore dedit actionem realem, id eſt hypothecariam [n]. Quæ conſtitutio mere civilis eſt.

n. 5. Finitur pignus 1. ſoluto debito, aliaque ſatisfactione; neque pignus ob aliud debitum retineri poteſt [o]: 2. reddito pignore [p]: 3. ſi res perit; niſi culpa, etiam leviſſima debitoris acceſſerit [q] (jure Romano levis ſaltem præſtatur): 4. reſoluto jure, quod danti in re competit: 5. an confuſione [r]?

Non 6. præſcriptione [s]; ſi ſcil. debitor longo tempore non reluit pignus. Quod jure Romano obtineat, alibi [t] explicavimus.

n. 6. Quomodo pignus differat ab obſidibus [u], infra demonſtrabimus. Cæterum, addere adhuc licet, in fœderibus, & promiſſionibus Principum aliquando per pignora caveri ſolere [v].

§. CDXLV. CONTRACTUS CONSENSUALES itidem ſunt quatuor: *Emtio venditio*, *locatio conductio*, *ſocietas*, *&* *mandatum*.

§. CDXLVI. EMPTIO VENDITIO eſt contractus

(*k*) §. fin. Inſt. quib. mod. re &c. Lib. i. §. 6. O. A. (*l*) Laut. Comp. pag. 233. (*m*) L. 1. §. 2. L. 16. § 1. pign. act. Laut. Comp. pag. 235. (*n*) Tot. tit. ff. de pign. & hypoth. vid. ſupr. §. 206. (*o*) Grot. L. 3. c. 20. §. 59. (*p*) Laut. comp. pag. 410. (*q*) Diſſent. Grot. L. 2. c. 12. §. 13. n. 1. (*r*) Vid. jus meum controv. tit. de acceptil. qu. 5. pag. 611. (*s*) Diſſent. Grot. L. 2. cap. 4. §. 50. Lib 3. c. 20. §. 59. (*t*) Vid. jus meum contr. L. 13. tit. 17. q. 19. (*u*) Vid. Grot. L. 3. c. 20. §. 59. (*v*) Par. diſp. de Guarantiis.

ctus conſenſualis de re pro certo pretio tradenda [x].

n. 1. Contractus emtionis venditionis eſt ex jure gentium [y]. *Emtor* de ſuo pretio, *venditor* de ſua re diſponit. *Ille* promittit, ſe pro re pretium certum ſoluturum; adeoque jus aliquod in venditorem, ſua voluntate transfert. *Hic* promittit, ſe rem pro certo pretio traditurum; adeoque pariter jus in emtorem transfert; uterque igitur ex ſua voluntate obligatur [z], & prout contrahentes de jure ſuo diſponunt, ita jus eſt.

n. 2. Ad emtionem venditionem requiritur *I.* ut uterque conſentiat [a]; etſi conſenſus ille dolo, vi, vel metu ſit extortus (*vid.* §. 384. & 418.); vel contrahens erraverit, modo error non ſit ſubſtantialis (§. 417.). Si ſimulatur conſenſus, nihil agitur [b]. Si aliud negotium ſpecie emtionis contrahitur, emtio nulla eſt [c], ſed negotium vere geſtum valet [d].

Cum igitur emtio venditio *conſenſu* conſtet, conſequens eſt, ut nemo ad vendendum, etſi oblato juſto pretio, cogi poſſit [e].

Not. Si eadem res duobus venditur, is præfertur, cui prior tradita eſt; alter enim ſaltem actionem perſonalem habet ad rem, vel ſi tradi nequit, ad id, quod intereſt præſtandum. Is vero, cui res tradita eſt, dominium acquirit ab eo, qui jus dominium transferendi habet [f].

n. 3.

(*x*) L. 1. §. fin. L. 2. §. 1. Contr. Emt. §. 1. Inſt. De emt. (*y*) L. 1. §. fin. L. 2. §. 1. Contrah. Emt. §. 1. Inſt. emt. vend. L. 5. ff. Juſt. & jur. (*z*) L. 33. §. 4. O. A. (*a*) pr. Inſtit. de emt. vend. L. 1. §. 2. L. 2. §. 1. L. 9. ff. contr. emt. L. 2. O. A. (*b*) L. 55. Contr. emt. L. 16. R. J. Laut. comp. p. 314. (*c*) L. 36. L. 38. ff. L. 3. contr. emt. (*d*) L. 3. L. 9. C. contr. emt. tot. tit. C. plus val. quod. ag. Laut. d. p. 314. ſeq. (*e*) Grot. L. 2. 2. §. 18. 19. 20. 24. (*f*) Grot. L. 2. c. 12. §. 15. c. 19. §. 8. vid. Jus meum controv. tit. de rer. div. q. 3.

n. 3. *II.* Requiritur, ut *merx* interveniat g exiſtens tempore venditionis [h], quæ jure gentium acquiri non prohibetur [i].

Merx quoque eſt ſpes, eventus, alea, periculum: omnes enim hæ res æſtimationem recipiunt. (*Vid.* §. 424.)

Sed & *hæreditas* merx eſt, non tantum ſi delata eſt, ſed & deferenda, ſeu viventis (ſecus, ac jure Romano): venditor tenetur omnia præſtare, & tradere, quæ ad complexum omnium jurium pertinet, & tempore venditionis in hæreditate fuerunt [k].

Sed & *actio* vendi poteſt ſi non inhæret perſonæ; vel lege non ſit alienari prohibita: quo caſu venditor cedere debet omne jus, quod ex ea cauſa habet. Jure Romano opponi poteſt exceptio legis Anaſtaſianæ ei, qui actiones minori pretio, ac debitum fuit, emit [l].

n. 4. Valet autem emtio, etſi merx illa ſit *aliena* [m]: ſi vero dominus rei eam vindicat, venditor tenetur ad evictionem [n].

Evictio ex naturali jure originem habet; facto enim ejus, qui mihi rem alienam vendit, (& quæ poſtea evincitur) mihi aliquid abeſt: venditor locupletior fieret ex meo pretio; adeoque ex regula generali juſtitiæ, jus, quod mihi abeſt, tribuere tenetur.

Dominus autem rei vindicare eam ab emtore poteſt, nec pretium reſtituit [o]. At ſi hæres factus eſt ven-

(*g*) pr. Inſt. emt. vend. (*h*) §. fin. Inſt. emt. vend. Lib. 57. §. p. contr. emt. (*i*) L. 8. ff. contr. emt. L. 5. pr. naut. fœn. Grot. Lib. 2. c. 5. §. 5. L. 3. c. 7. §. 5. nu. 2. (*k*) tot. tit. ff. hæred. vel act. vend. (*l*) tot. tit. de hæred. vel act. vend. (*m*) L. 28. ff. contr. emt. L. 5. per neut. fœm. Grot. L. 2. c. 5. §. 5. L. 3. c. 7. §. 6. n. 2. (*n*) L. 9. L. 36. pr. & §. 1. de pign. act. Laut. pag. 303. tot. tit. ff. de Evict. (*o*) Grot. L. 2. c. 10. §. 9. n. 1.

venditoris, ceſſat vindicatio, quia hæres præſtare bet factum defuncti.

Not. ſi venditor rei alienæ poſtea dominus fit illius rei, vindicare quidem jure naturali rem poteſt vi dominii; ſed emtor ſeparata actione agere contra venditorem poteſt ad præſtandam evictionem. Jus Romanum ad vitandas has ambages conſtituit, ut venditor, qui dominus factus eam vindicat, repelli poſſit exceptione rei venditæ & traditæ [p].

n. 5. Sed & emtio rei *vitioſæ* ſubſiſtit, quia in rem conſenſere contrahentes: niſi expreſſe ut ſana fuerit vendita; quia tunc deficit conſenſus in rem vitioſam, adeoque contractus nullus eſt [q].

Quia autem venditor, qui ſcivit, rem eſſe vitioſam, nec certiorem reddidit emtorem, facto hoc doloſo cauſa eſt quod alter deceptus ſit, ideo agere emtor poteſt, vel *æſtimatoria* quanti minoris, ad id, ut tantum de pretio reſtituat, quantum propter vitium res minoris facta eſt [r]; vel *redhibitoria*, ſi re plane uti non poteſt, adeoque emtoris intereſt rem ipſam redhiberi [s]. Quæ proinde actiones ex jure naturali originem habent.

n. 6. III. Requiritur *pretium*, ſeu æſtimatio rei [t]. Hinc 1. *certum* eſſe debet: certum quoque eſt ſi in arbitrium tertii confertur [u]. 2. Jure Romano requiritur, ut pretium conſtituatur in *pecunia numerata* [v]; quod adeo ad eſſentiam venditionis pertinet, ut nec rex aliter emere poſſit [x]: atque eo ſolo differt a permutatione [y]. Non autem 3. requiritur, ut *juſtum pretium* ſit. Cum enim res, quibus utimur, certum,

(*p*) tot. tit. ff. Exc. rei vend. & trad. (*q*) Grot. L. 2. c. 12. §. 9. (*r*) Grot. L. 2. c. 11. §. 6. n. 3. (*s*) tot. tit. ff. Ædil. dict. Laut. comp. P. 411. (*t*) pr. Inſt. emt. vend. (*u*) §. 1. Inſt. emt. vend. l. fin. C. Lod. (*v*) §. 1. Inſt. emt. vend. (*x*) Grot. L. 2. c. 14. §. 5. (*y*) Vid. Jus meum controv. tit. de contr. emt. q. 19.

tum, ac diffinitum pretium a natura non habeant, ſed varient quam maxime rerum pretia pro vario affectu, indigentia, copia, locis, temporibus, &c. facile conſtat, natura omne pretium æquale eſſe, quod utriuſque partis conſenſu definitur. Atque hoc eſt, quod JCti Romani ajunt [z], *in pretio emtionis, & venditionis, naturaliter licere contrahentibus ſe circumſcribere*, nimirum, vel minus, vel majus pretium exhibendo; ita enim rem explicant [a], *ut conceſſum ſit, quod pluris eſt, minoris emere, quod minoris eſt, pluris vendere, atque ita ſe invicem circumſcribere* [b].

n. 7. *Effectus* emtionis venditionis eſt, ut *emtori*, ejuſque hæredibus, detur *actio perſonalis emti*, adverſus venditorem, ejuſque heredes, ad rem venditam ab omnibus oneribus liberam tradendi [c].

Præterea ſeparatis actionibus agere poteſt emtor ad fructus, cauſam, acceſſiones, &c. nec non ut dolum, & culpam preſtet (§. 369. ſeq.) Jure Romano omnia hæc petuntur actione ex ipſo contractu; quem ideo bonæ fidei eſſe voluerunt legislatores (§. 365.)

Sed & *venditori*, ejuſque heredibus, datur *actio* contra emtorem, ejuſque hæredes, ad pretium conventum ſolvendum [d].

Equidem jure Romano ejuſdem nominis actio datur ad uſuras, omneque damnum, &c. petendum [e]; at jure nature hæc omnia ſeparatis actionibus peti debere, ſæpius dictum eſt. (§. 365.)

n. 8. Ad quem vero periculum pertineat ſi res vendita vel deterior facta eſt, vel periit, ſupra §. 387. examinavimus.

n. 9.

(z) Lib. 26. §. 4. Contr. emp. (a) L. 22. §. fin. ff. Loc. cond. (b) Jus meum controv. tit. contr. emt. qu. 27. (c) Tot. tit. de act. emt. vend. Laut. com. pag. 359. ſeq. (d) Tot. tit. act. emt. vend. Laut. comp. pag. 366. (e) Laut. comp. pag. 365. ſeq.

n. 9. Quæri ſolet, an mutuo diſſenſu partes a contractu emtionis recedere poſſint? JCti Romani diſtinguunt inter perfectionem negotii, & ejus conſummationem: Emtio venditio *perfecta* eſt, ex quo partes conſenſere de re, & pretio: at conſummata non eſt, niſi pretio ſoluto, & re tradita: Atque hinc in emtione res integra adhuc eſſe dicitur, quamdiu pretium ſolutum [f], & res tradita non eſt [g].

Si proinde res adhuc integra eſt; partes recedere a contractu, eumque infectum reddere poſſunt; ſi non eſt integra, non poſſunt: idque in terminis ita traditur in jure Romano [h]. Ratio in promptu eſt, quia poſteriori caſu novus contractus eſt [i].

Not. Facile hinc conſtat, unius diſſenſu ab emtione recedere non licere, nec pœnitentiæ locum eſſe. *Vid. ſupr.* § 353. 354.

n. 10. Jure Romano varia circa emtionem venditionem ſingularia ſtatuta ſunt: 1. quod ibi pecunia numerata requiratur; nam ſi alia res datur, non eſt emtio venditio, ſed permutatio: 2. quod quis aliquando emere, vel vendere cogatur: 3. quod ſi quis in pretio enormiter (i. e. ultra dimidium veri pretii) læſus ſit, reſcindatur, &c. 4. quod actione emti venditi agatur non tantum ad rem, & pretium, ſed & ad omne id, quod intereſt; etiam ad præſtandum dolum, & culpam, &c. quæ jure naturæ ſeparata actione peti deberent.

n. 11. Denique notandum eſt, emtionem venditionem contrahi poſſe ſub die, conditione, & modo: de quibus alibi egimus [l]. Sed & adjici illi contractui poſſunt varia pacta, v. g. protomiſeos [m], retro-

(*f*) L. 1. C. quand. lic. ab emt. vendit. (*g*) L. 2. R. V. L. 5. §. 6. pact. (*h*) L. 1. 2. C. quand. lic. ab emt. rec. L. 58. pact. (*i*) d. L. 7. (*l*) vid. inf. (*m*) vid. Laut. p. 312.

trovenditionis [n], addictionis in diem [o], legis commiſſoriæ, &c. [p]; prout enim partes diſponunt, ita jus eſt.

Pactum protomiſeos eſt, quo inter ſe partes conveniunt, ut ſi res denuo ab emtore veneat, ipſe tantundem offerens reliquis omnibus pręferatur [q].

Addictio in diem eſt pactum, ut meliore conditione intra certum tempus allata, res inempta ſit [r].

Pactum de retrovendendo eſt, quando inter partes convenit, ut emtor, quandocunque venditor obtulerit idem pretium, vel intra certum tempus, vel poſt tempus aliquod elapſum, huic retro vendere teneatur [s].

Lex commiſſoria eſt pactum, ut pretio ad diem non ſoluto res inemta ſit [t].

n. 12. Quæri ſolet, an quędam gentes excludi a commerciis poſſint? & merito id affirmat Grotius [u]: modo non fiat in contumeliam illius gentis; quod latius alibi explicavimus [v].

§. CCXLVII. LOCATIO CONDUCTIO eſt contractus conſenſualis [x], & juris gentium [y], de uſu rei, vel operæ, pro certa mercede concedendo, vel pręſtando [z].

§. CDXLVIII. Locator igitur vel eſt *rei*, vel *operæ*. Nam 1. locari poſſunt res omnes, quæ in hominum commercio ſunt, nec uſu conſumuntur, etiam alienæ: 2. omnis *opera* honeſta, quæ mercedem admittit; adeo ut ſi quis operam publice profite-

(*n*) Laut. p. 311. (*o*) Laut. p. 315. (*p*) Laut. p. 325. (*q*) L. 7. ff. contr. emp. (*r*) Tot. tit. L. 1. ff. de addict. in diem. (*s*) L. 2. C. pact. int. emt. (*t*) Tot. tit. De leg. commiſſ. (*u*) L. 2. c. 2. §. 24. (*v*) in comment. ad d. §. 24. (*x*) pr. Inſtit. de emt. & vend. (*y*) §. 2. Inſt. d. 4. J. N. G. & Civ. pr. & §. 1. pact. (*z*) pr. & §. 1. Inſt. L. 2. ff. Locat. Grot. L. 2. c. 12. §. 3. n. 4.

fitetur, (uti profitentur Advocati, Proxenetæ, &c.) merces pro tali opera debeatur, etſi promiſſa non ſit.

Not. Opifex eſt locator operę, & conductor operis [a]. Conductor vero, qui opus faciendum locat, locator operis dicitur.

§. CDXLIX. Cauſa hujus contractus ex ratione naturali ſequitur (§. *399.* ſeq.) Uterque enim conſentit de jure ſuo in alium transferendo: locator quippe diſponit de ſua re, & de ſua opera alii concedenda; conductor autem de mercede alteri præſtanda. Hoc jus igitur utrique ex conſenſu quæſitum alter alteri tribuere tenetur.

§. CDL. Effectus locationis conductionis eſt, ut actio detur *locatori*, ejuſque hæredibus [b], contra conductorem, ejuſque hæredes [c], ad ſolvendam conſtituto tempore mercedem [d], & ad rem finita locatione reſtituendam [e]. Præterea, locator agit ad omnem cauſam, & ad præſtandum damnum dolo, vel culpa datum [f].

Jure Romano cauſa hæc petitur ipſa actione locati [g]; & culpa ſaltem levis preſtatur [h]: niſi locator vel operam locare ſoleat [i], vel peritiam profiteatur [K].

Sed & *conductori*, ejuſque hæredibus [l], datur actio contra locatorem, ejuſque hæredes, ut præſtet uſum rei, vel operæ locatæ, & conductæ, nec non omnem cauſam, & culpam [n].

Jure

(*a*) L. 19. §. 7. Locat. L. 1. pr. æſtim. act. Conf. L. 22. §. 2. L. 25. §. p. ff Locat cond. (*b*) L. 24. 29. C. Locat. (*c*) dict. leg. (*d*) Grot. L. 2. c. 12. §. 18. (*e*) pr. Inſt. de Locat. cond. (*f*) Laut. comp. pag. 389. Heinnec. Elem. part. 3. §. 126. (*g*) Laut. d. l. (*h*) §. 5. Inſt. Loc. Cond. L. 5. §. 2. Commod. (*i*) L. 40. Locati L. 1. §. 8. depoſ. d. §. 5. Inſt. (K) L. 9. §. p. Locat. Par. hyp. Inſt. de loc. cond. §. 4. (*l*) L. 19. §. 9. ff. Locati. L. 49. ff. O. A. (*n*) pr. Inſt. de locat. cond. L. 15. § 1. in fin. L. 21. ff. locati Laut. comp. p. 381. ſeq.

Jure Romano hæc actio datur ex ipſo contractu locati; eademque culpa præſtatur, quam locator præſtat.

§. CDLI. Finitur locatio finito uſu: Jure Romano, etiam ante, ſi 1. dominus indigeat; vel 2. refectione opus ſit; vel 3. conductor re abutatur[o], &c.

§. CDLII. MANDATUM eſt contractus juris gentium[p], conſenſualis, quo quis negotium alterius honeſtum, ab hoc ſibi commiſſum, gratis (etſi honorarium accedere poſſit) ſuſcipit[q].

n. 1. Cauſa hujus obligationis eſt ex jure gentium: uterque de ſuo jure diſponit; *mandans* de ſuo negotio, quod alterius curæ committit; & *mandatarius* de ſua opera, & diligentia. *Mandatarius* igitur, qui promittit operam, & diligentiam, jus aliquod transfert in mandantem, quod huic tribuere, i. e. diligentiam, & operam promiſſam, & quicquid inde accepit, præſtare tenetur. *Supr.* §. 353. *num.* 4.

Econtrario, *mandans*, qui alteri negotium ſuum commiſit, nullum jus in mandatarium transfert; adeoque *mandans* non tenetur *mandatario*. Si vero *mandatarius* impenſas fecerit, tunc tenetur *mandans* eum indemnem præſtare: non ex pacto; nam dictum eſt nihil mandatario promiſſum eſſe: ſed ex æquitate, ne locupletior fiat cum alterius jactura.

Hinc apparet ratio, cur mandans re integra ſemper pœnitere poſſit: nam is nullum jus in mandatarium tranſtulit, adeoque ei non obligatur. (*Vid. dict.* §. 153.)

n. 1. Requiritur igitur ad *mandatum*, 1. ut uterque conſentiat, etiam tacite: conſentit autem qui operam, & auxilium præſtat, vel ratihabet; non ſi

(o) Conf. Par. Hyp. Inſt. tit. locat. §. 3. (p) L. 5. pr. §. 6. pact. (q) L. 6. pr. L. 7. ff. L. 1. C. Mand.

ſaltem commendat, vel nedum conſilium dat, & alter æque facturus fuiſſet [r]. 2. Ut negotium ſit honeſtum; alias neuter alteri obligatur [rr]: uterque tamen illis, quibus nocitum eſt, ex delicto tenetur [s]. Ut gratis fiat; & 4. mandantis interſit [t].

n. 2. Mandatum eſt vel 1. generale, vel ſpeciale [u]; 2. vel tacitum, vel expreſſum [v].

n. 3. *Effectus* mandati eſt I. ut mandans teneatur ex facto mandatarii, etſi hic fines mandati exceſſerit [x]; adeo ut ſi alii nocitum eſt, ex delicto uterque obligetur [y].

II. Ut *actio* ex hoc contractu detur *mandanti*, ejuſque hæredibus, adverſus mandatarium, ejuſque hæredes, ad præſtanda ea, quæ occaſione mandati accepit [z]. Præterea jure Romano eadem actione mandans agit ad omnem cauſam, dolum, & culpam, &c.

III. Ut *actio* quoque detur *mandatario* ad indemnitatem ratione mandati conſequendam [b]: etſi per æquipollens ſaltem mandatum impleverit.

n. 4. Finitur actio mandati 1. conſenſu utrinſque: 2. revocatione mandantis, & renunciatione mandatarii: modo res integra ſit. *Vid. ſupr.* §. 153.

An 3. morte mandantis, vel mandatarii? Affirmatur, ſi res integra ſit [d]: cum enim defunctus non fue-

(r) L. 22. §. 11. L. 15. Mand. Grot. L. 2. c. 12. §. 2 Laut. comp. tit. mandati. (rr) vid. Laut. comp. pag. 286 287. (s) Laut. dict. pag. 286. (t) Laut. dict. loc. pag. 285 286. (u) Grot. l. 3. c. 18. n. 1. (v) Laut. d. l. pag. 184 in fin. (x) Grot. L. 2. c. 11. §. 12. L. 3. c. 22. §. 4. n. 1 & 3. (y) Laut. d. l. pag. 285. (z) L. 8. §. 6. L. 10. §. 2 L. 20. pr. Mand. Laut. comp. p. 287. (b) §. 8. Inſt. mand. L. 12. §. 9. L. 20. pr. L. 27. §. 4. L. 56. §. fin. Mand. Laut. tit. mandati pag. 289. Grot. l. 2. c. 11. §. 13. n. 1. (d) §. 10 inſt. mand. l. 57. mand. Grot. l. 2. c. 11. §. 17. num. 1.

fuerit obligatus *e*, nec hæredes obligari poterunt; quia obligatio, quæ nulla in defuncto fuit, in herede inchoari nequit *f*.

Exc. ſi res integra non ſit, uti ſi geri cœpta eſt, vel ſi mors gerenti ignota ſit *g*. Mentem *l.* 57. *ff. mand.* quæ obſtare regulæ noſtræ videtur, alibi *h* explicavimus.

§. CDLIII. SOCIETAS in genere communionem utilitatis denotat; unde tot ſocietates dantur, quot negotia, quæ ad communem utilitatem tendunt *i*.

§. CDLIV. Societates in genere ſunt vel PUBLICÆ, vel PRIVATÆ. Ad *publicas* ſocietates referuntur 1. ſocietates civiles; quando ſcilicet plures patresfamilias in unam civitatem coeunt juris tuendi cauſa *k*: 2. ſocietas bellica, quæ contrahitur per fœdus ſociale *l*. Quidam 3. ſocietatem aliquam humani generis fingunt; at talem non dari, alibi probavimus *m*.

Privatæ ſocietates ſunt, 1. quando plures privati unum corpus conſtituunt, ut corpora opificum, monaſteria, &c. *n*: 2. Societates domeſticæ *o*: 3. ſocietates negotiatoriæ, de quibus hic agimus.

§. CDLV. SOCIETAS eſt contractus juris gentium *p*, conſenſu conſtans, de communicando invicem *rei*, vel *negotii* honeſti, lucro, & damno *q*.

§. CDLVI. Hæc *ſocietas* eſt vel UNIVERSALIS; eaque vel *omnium bonorum*, qua omnia bona, & onera *r*, ad quæ ſocius tenetur (modo ne ex

(*e*) Vid. ſupr. §. 153 (*f*) Vid. jus meum controv. tit. Mand. q. 18. (*g*) d. §. 10. (*h*) dict. q. 19. (*i*) Grot. l. 2. c. 5. §. 17. (*k*) vid. ſupr. §. 19. ſeq. (*l*) vid. infr. l. 7. cap. 4 (*m*) vid. diſſert. procem. l. § 24. ſeq. (*n*) vid. ſupr. §. 280. (*o*) vid. ſupr. §. 138. ſeq. (*p*) L. 7. pr. § 1. pact. §. 2. Inſt. de jur. nat. (*q*) l. 57. ff pro Socio Laut. tit. pro ſocio 138. ſeq. ſeq. Grot. l. 2. c. 12. §. 4. & §. 24. (*r*) l. 73. ff. pro ſoc.

delicto ſuo [s]), communia ſunt ; vel *omnium negotiationum*, qua ſola ea, quæ quæſtus cauſa fiunt [t] : vel PARTICULARIS, quæ certarum rerum, vel negotiationum eſt ; eaque in dubio contracta videtur [u].

§. CDLVII. Cauſa hujus contractus ex jure gentium oritur: Socii enim, qui de lucro, & damno invicem communicando paciſcuntur, de ſuo jure diſponunt, nimirum, de utilitate ſuæ rei, vel operæ in alium transferenda. Ex hac diſpoſitione cuique ſociorum jus quæſitum eſt, quod alter alteri tribuere tenetur.

§. CDLVIII. Partes lucri, & damni, dependent ex conſenſu partium: prout enim partes de ſuo jure diſponunt, ita jus eſt ; adeoque partes poſſunt eſſe inæquales [v].

Si ſocii ita paciſcuntur, ut alter nullam lucri, ſed ſolum damni partem habeat [x], vel donationis cauſa ſocietatem ineunt [y], valet quidem pactum jure naturæ, (ſecus, ac jure Romano) ; ſed tunc non eſt ſocietas [z].

§. CDLIX. *Effectus* ſocietatis eſt, *obligatio* communicandi lucrum, & damnum : unde datur *actio* ſociis, eorumque hæredibus, contra ſocios, eorumque hæredes, ad id, quod ſocii ratione ſocietatis ſibi invicem præſtare tenentur. Præterea ex *ſocietate* omnis cauſa, & culpa præſtari debet [b].

Jure Romano cauſa petitur actione ex ipſo contractu, & culpa ſaltem levis præſtatur.

§. CDLX. Finitur ſocietas, 1. morte unius ſocii,

(s) l. 52. §. fin. & leg. ſeq. Pro ſoc. (t) leg. 7. pr. eod. (u) pr. Inſt. de ſociet. (v) Grot. l. 2. c. 12. §. 24. n. 3. (x) l. 59. pr. pro ſocio. (y) l. 5. §. fin. Pro ſocio. (z) dd. leg. (b) l. 5. §. 2. commod.

cii, 2. renunciatione unius *d*, 3. negotio finito *e*; &c. *f*

§. CDLXI. CONTRACTUS VERBALIS ſtipulatio dicitur: & eſt eorum, quæ rogata ſunt *g*, inter præſentes *h*, in continenti *i*, ob cauſam *k*, verbis *l*, facta repromiſſio *m*.

n. 1. *Cauſa* ſtipulationis, quoad conſenſum, eſt ex ipſo jure naturæ; nam ex eo, quod alter rogat, alter reſpondet, obligatio jure naturæ oritur propter conſenſum, etſi nulla cauſa præceſſerit *n*: at quoad *formam* eſt meri juris civilis. Adeoque ex jure Romano eſt, quod verba requirantur, quod reſponſio debeat fieri in continenti, quod cauſa præcedens requiratur, quod inter præſentes fieri debeat &c. & quod his ſolennibus deficientibus ſtipulatio nec in vim pacti valeat *o*.

n. 2. Ratio inventæ ſtipulationis fuit, quod 1. jure Romano ex nudo pacto nulla data fuerit actio, quia noluere leges, ut cives temere ſua jactent; uti jactare videbantur, ſi ſine cauſa promitterent *p*: 2. quod nec diſſolvi potuerit civilis obligatio per nudum pactum: nec 3. contractus civilis nudo pacto potuerit transformari in alium contractum, ad eum effectum, ut tolleretur obligatio ipſo jure: quia iiſdem demum modis aliquid diſſolvitur, quibus contrahitur. Obligatio igitur civilis non niſi per obligationem civilem diſſolvi potuit.

Legislatores Romani rigorem juris antiqui varie mi-

(*d*) §. 4. Inſt. l. 64. ff. l. 14. eod. vid. §. 353. n. 4. (*e*) §. 6. Inſt. de locat. (*f*) Laut. comp. pag. 295. (*g*) l. 1. § 2. V. O. lib. 52. §. 2. O. & A. (*h*) l. 1. C. Contr. ſtip. (*i*) l. 1. §. 1. l. 137. p. V. O. (*k*) vid. ſupr. §. 436. n 2. (*l*) dict. lib. 52. §. 2. (*m*) Laut. Comp. p. 627. (*n*) l. 52. §. 4. V. O. (*o*) tot. tit. Inſt. De inutil. ſtipul. (*p*) L. 1. §. 2. ff. de rer. permut. vid. ſupr. §. 436. 432.

mitigarunt [*vid.* §. 436. 438.] ; & inter alia ſtatuerunt ratione *primi membri*, ut ſi verbis ſolennibus id, quod nudo pacto promiſſum erat, confirmaretur, etiam obligatio civilis inde oriretur, nimirum, *actio ex ſtipulatu*: adeoque ad eſſentiam ſtipulationis requiſivere, ut cauſa præceſſerit (*d.* §. 436.). Non enim temere videbatur ſuum jactare, qui deliberato animo fidem datam interato confirmat: jam enim cauſa ſubeſſe putabatur, nimirum, pactum præcedens.

Et cum quoad *ſecundum*, & *tertium membrum*, iiſdem demum modis quid diſſolvatur, quibus contrahitur, ſponte ſequitur, accedente ſtipulatione, i.e. *contractu verbali*, priorem obligationem civilem jam per aliam obligationem civilem, id eſt per verborum obligationem, ipſo jure diſſolvi, vel in aliam civilem transformari poſſe.

n. 3. Species ſtipulationis ſunt, 1. *correalis obligatio*, 2. *fidejuſſio*, 3. *novatio*, & *delegatio*, 4. *acceptilatio*; de quibus ſingulis ſuis locis agemus.

§. CDLXII. LITTERARUM OBLIGATIO eſt contractus nominatus *q*, quo quis litteris pecuniam, vel rem, quam ſe, vel alium *r*, accepiſſe confeſſus eſt, adhibitis verbis ſolennibus reſtituere promittit.

n. 1. *Cauſa* hujus obligationis quatenus ex *conſenſu oritur*, æque, ac ſtipulatio, eſt ex jure naturæ: debitor de ſuo jure diſponit promittendo; ipſe enim declarat, ſe debere, ſe alteri obligatum, adeoque jus alii ſua voluntate quæſitum eſſe. Idque jure gentium verum eſt, ſive cauſa, propter quam cautio ſcribitur, præceſſerit, ſive non: ſtatur enim promiſſioni debitoris.

n. 2.

(*q*) §. fin. Inſt. de obl. L. 14. C. non num. pec. lib. 1. §. 1. O. A. Caii Inſt. l. 2. §. 9. §. 1. pr. & §. 13. Heinecc. antiq. Rom. ad Inſt. l. 3. tit. 22. (*r*) lib. 6. C. non num.

n. 2. At *forma* eſt ex jure civili : hinc 1. requiritur debitum præcedens, quod cautione, ſeu litterarum obligatione firmatur, unde cautio dicitur [s]. 2. Requiritur ut *litteris ſcribatur* cautio; adeoque locum habet, *ubi quæri non poteſt* [t], forte ſi inter abſentes, vel cum muto negotium ſit. 3. Requiritur *certa*, & *ſolennis formula*, tum interrogandi, tum reſpondendi, quam ex Theophilo alio modo Gothofredus exhibet, alio modo Heineccius [u]. Sed & 4. ſpeciale hoc conſtitutum eſt jure Romano, ut confeſſio ſola acceptæ pecuniæ, ſcriptis facta, non probet debitum, ſed debitor opponere poſſit, non numeratam eſſe pecuniam [v]. Secus ſi cauſa expreſſa [y], vel ſemel agnita eſt [z].

n. 2. Ratio introductæ *litterarum obligationis* eadem eſt, quæ *ſtipulationi* cauſam dedit: nimirum, 1. ut ex nudo pacto, per *litterarum* obligationem confirmato, detur actio: 2. ut prior obligatio civilis per talem obligationem litterarum ipſo jure tollatur, vel 3. in aliam civilem obligationem transformetur. §. 462. *n.* 2.

Nam inter *litterarum obligationem*, & *verborum obligationem*, nihil intereſt, niſi quod *hæc obligatio* verbis inter præſentes, *illa* literis, adeoque inter abſentes, qui quærere inter ſe non poſſunt [a], conſtituatur. Utrobique autem verba ſolennia [b]; & NB. cauſa præcedens [c], requiritur. Actio, quæ ex hac litterarum obligatione datur, vocatur *condictio ex ſcriptura* [d].

(*s*) l. p. Cod. Theodoſ. de denunc. l. 5. C. Non num. pec. (*t*) §. 1. Inſt. lit. obl. (*u*) Hein. cr. d. l. 3. tit. 22. (*v*) l. 7. C. Non n. (*y*) L. 13. Cod. non num. l. 25. §. fin. prob. (*z*) lib. 4. Cod. Non num. (*a*) §. un. Inſtit. ibi, ubi quæri non poteſt, &c. de liter. obl. (*b*) L. p. C. Theod. de Denunciat. Theophil. Paraphr. Inſt. L. 3. tit. 2. Caii Inſt. L. 2. tit. 9. §. 1. pr. & §. 13. (*c*) vid. §. præced. *n.* 1. (*d*) d. §. un. Conf. Heinecc. d. L. Caii d. l.

n. 3. Hinc jam apparet, 1. *litterarum obligationem* differre ab *obligatione chirographaria*, quæ tantum pactum nudum infert: 2. eam referri non poſſe ad ſolam *novationem*. Etſi enim formula, quam Theophilus affert, indigitet, per litterarum obligationem diſſolvi priorem obligationem, & in aliam transformari, id tamen exempli ſaltem cauſa fit: principalis ejus effectus eſt, ut actio ex tali litterarum obligatione, ſi cauſa præceſſit, detur *e*.

n. 4. Differt quoque *a conſtituto*, quod cauſa quidem præcedentem requirit, ſed verbis ſolennibus ibi opus non eſt *f*. Neque per conſtitutum obligatio civilis diſſolvitur, nec hæc in aliam transformari poteſt: id enim ſaltem per verborum, & litterarum obligationem efficitur.

SECTIO IV.

De Contractibus innominatis.

§. CDLXIII. OMNES reliqui contractus, qui certum nomen non habent, ICtis Romanis dicuntur *contractus innominati h* & referri poſſunt ad quatuor genera (a) *Ad do ut des*, [b] *ad do ut facias*, [c] *ad facio ut des*, [d] *ad facio ut facias i*.

Contractus *do ut des* eſt, quo res datur, ut illa ipſa, vel tota, vel pro parte: ſola, vel cum alia re, reddatur. *Do ut facias* eſt, quo res datur, ut accipiens aliquid faciat. *Facio ut des*, quo aliquid facio, ut alter mihi aliquid det. *Facio ut facias*, quo factum præſtatur, ut in ejus compenſationem fiat aliud *k*.

n. 1.

(*e*) d. §. un. (*f*) L. 24. L. 26. ff. Conſtitut. pec. (*h*) Laut. comp. pag. 392. (*i*) L. 5. pr. ff. d. præſcr. verb. (*k*) Laut. tit. de præſcr. verb. pag. 399. ſeq.

n. 1. Actio, quæ ex his negotiis naturalibus datur, certum nomen non habet, ſed vel juxta præſcripta verba diſponentium inſtituitur, unde actio *præſcriptis verbis* dicitur [l]; vel juxta expoſitionem facti, quod judici proponitur: unde *actio in factum vocari ſolet* [m].

Hinc ſi dubium ſit, an actio nominata, vel quænam competat, JCti Romani hanc naturalem actionem de *præſcriptis verbis* dare ſolent.

n. 2. Atque hæc ratio eſt, cur *actio æſtimatoria*, & *permutatio*, a JCtis Romanis inter contractus innominatos referantur [n].

Nam *æſtimatorius* contractus eſt, quo res certo prætio æſtimata datur vendenda [o].

Dubium hic fuit, an negotium hoc eſſet *venditio*, quia res alii pro certo pretio vendenda traditur; an vero *locatio*, & *conductio operæ*, quia operam de re vendenda vel locaſſe, vel conduxiſſe partes videntur. Ne igitur cavillandi occaſio detur, JCti actionem quidem *præſcriptis verbis* dederunt, ſed cum qualitate *æſtimatoriæ*. Cujus effectus eſt, ut ſit bonæ fidei contractus, æque, ac ille, quibus ſimilis eſt [p].

n. 4. Quæri ſolet, an per hunc contractum *æſtimatorium* transferatur dominium in eum, qui rem vendendam æſtimato accepit, ad eum effectum, ut periculum rei in accipientem tranſeat? Recte id negat Ulpianus [q]. Sane, is, qui alii rem dat ut pro certo pretio eam vendat, non habet animum tranſferendi dominii antequam vendita, & tradita ſit. Hinc accipiens liberatur ſi rem ipſam, etiam corruptam, (ſine ejus dolo, & culpa) reſtituit [r]; quod verum non eſſet ſi is dominus factus fuiſſet, adeoque periculum ad eum pertineret.

Cer-

(*l*) Laut. comp. pag. 501. (*m*) Laut. comp. p. 401. (*n*) Laut. comp. pag. 392. ſeq. (*o*) Lib. 1. pr. §. 1. de æſtimatoria. (*p*) L. 1. ff. æſtim. act. (*q*) L. 17. §. 1. ff. præſcr. verb. (*r*) d. L. 17. §. 1.

Certum igitur eſt, per ſolam æſtimationem periculum in accipientem non tranſire s.

Neque *obſtat* aſſertum ejuſdem Ulpiani, *æſtimationem periculum ejus facere, qui ſuſcepit*. Reſp. Diſerte loquitur de caſu, ubi quis *ſuſcepit ſe præſtiturum æſtimationem*. Quo caſu omnino verum eſt, *re æſtimata data omne periculum præſtandum ab eo, qui æſtimationem ſe præſtaturum recepit*: quæ ſunt verba ejuſdem Ulpiani t.

At bene notandum eſt, accipientem hoc caſu periculum ſuſcipere, adeoque caſum omnem præſtare, non vi *dominii*, (quia accipiens liberatur ſi rem incorruptam reddit u; quod verum non eſſe, diximus, ſi dominus factus eſſet) ſed ex *pacto*, quia ultro æſtimationem præſtandam ſuſcepit v.

Atque hac ratione antinomia inter duas has ejuſdem Ulpiani leges, quæ adeo juris interpretes vexavit, ſponte ſua evaneſcit.

n. 5. *Permutatio* eſt, quando res cujuſcunque generis datur, ut pro alia accipiens viciſſim det rem aliam, ſive ejuſdem, ſive diverſi generis x.

Hic iterum dubium fuit, anne ſit vera emtio venditio, adeoque contractus nominatus. Verum, cum 1. eo caſu non conſtaret, quis ſit emtor, quis venditor: 2. quænam merx, quod pretium: 3. emtio nudo conſenſu conſiſtat; permutatio a datione incipiat, &c. ideo receptum tandem eſt, hinc non eſſe venditionem, utpote quæ pecuniam numeratam requirit, & nudo conſenſu conſtat, ſed contractum innominatum z. Quia tamen *permutatio* ante inventam

tam

(s) d. L. 17. §. 1. L. 10. §. 4. 5. jur. dot. (t) L. 5. §. 3. ff. Commod. (u) d. L. 5. §. 3. (v) Conf. L. 10. §. 6. jur. dot. (x) L. 1. pr. §. 2. ff. L. 6. C. de rer. permut. (z) Lib. 1. de rer. permutat.

tam pecuniam numeratam ab emtione venditione non differebat; ea autem inventa, vera venditio non eſſet: actio naturalis *de præſcriptis* verbis inde data eſt, cum qualitate *de rerum permutatione*. Cujus effectus eſt, ut imitetur naturam ejus contractus, i. e. referatur inter negotia bonæ fidei [a].

At merito quæritur, quomodo *permutatio* differat ab articulo *do ut des?* Reſp. Quidam antiquorum JCtorum *rerum permutationem* eſſe ipſam *emtionem venditionem*, adeoque contractum nominatum, ſtatuerunt [b]. Sane, Sabinus, & Caſſius etiam in alia re, extra pecuniam numeratam, pretium conſiſtere poſſe, exiſtimarunt [c]. At Proculus, aliique, *permutationem rerum* propriam eſſe contractus ſpeciem, a *venditione* diverſam, crediderunt [d]; ac rationes differentiæ plurimas allegaverunt [e].

Vulgo autem notum eſt, apud Romanos, quoties incertum eſſet quale negotium ſit, civilem incerti actionem dari, i. e. præſcriptis verbis: atque eandem Imperatores hoc quoque caſu dederunt [g].

Cum vero permutatio vicina eſſet emtioni [h], immo a quibuſdam pro ipſa emtione venditione haberetur [i], proprium nomen huic negotio impoſuerunt [k], & uti in contractu æſtimatorio dederunt *actionem æſtimatoriam de præſcriptis verbis* [l], ita in contractu permutatorio *actionem permutatoriam de præſcriptis verbis* dari voluerunt [m].

Hæc

(*a*) §. 28. Inſt. act. (*b*) § 2. Inſt. de emt. vend. (*c*) d. §. 2. (*d*) d. §. 2. (*e*) lib. 1. ff. rer. permut. ibique Goth. (*g*) lib. 5. §. 1. Præſcr. verb. ibi: *quia non placet, permutationem rerum emtionem eſſe, dubium non eſt, naſci civilem actionem.* (*h*) l. 2. ff. Rer. permut. (*i*) §. 2. Inſt. de emt. vend. (k) §. 2. Inſt. de emt. vend. (*l*) L. 1. ff. de æſtimatoria. (*m*) Rubr. & tot. tit. de rerum permut. junct. l. 5. §. 1. Præſc. verb.

Hæc igitur actio ſequitur naturam actionis emti venditi (*), indeque eſt bonæ fidei (•).

Differt ergo *permutatio* ab articulo *do ut des*, quod illa proprium nomen habet, & ſpeciale actionis nomen; & quod actio, quæ ex hoc negotio oritur, ſit bonæ fidei.

CAPUT III.

De Acceſſionibus Conventionum: ubi de jurejurando, de Pignoribus, de Correis, de Fidejuſſoribus, de Obſidibus, item de Conditione, Modo, & Die, agitur.

§. CDLXIV. PACTIS, & promiſſionibus aliquando addi ſolent *cautiones*, ut eo magis firma maneant.

Cautio autem illa fit vel adjectione rei religioſæ, id eſt *jurejurando*; vel datione rei, quod fit per *pignus*, & *hypothecam*: vel interventu perſonæ extraneæ, quæ vel ut principalis accedit, ut *correi*, vel ut minus principalis, quo pertinent *fidejuſſores*, *obſides*, & *guarantæ*.

De guarantis in *libro ſeptimo* ſpeciali capite agemus.

§. CDLXV. Omnes hæ acceſſiones valent ex diſpoſitione eorum, qui jus paciſcendi habent: is enim, qui juramento fidem datam confirmat, qui ſecuritatis cauſa pignus tradit, qui obligationem alterius in ſe recipit, vel in ſolidum, vel fidejubendo pro alio, vel mandando ut ſolvat, vel obſidem ſe dando, vel guarantiam promittendo; de jure ſuo diſponit, illudque voluntate ſua in alium transfert, adeo-

(*) l. 2. ff. Rer. permutat. (•) §. 28. Inſt. de action.

adeoque alteri tribuere hoc jus, quod alienum eſt, tenetur. Quod in ſingulis ſpeciebus plenius demonſtrabimus.

SECTIO I.

De Jurejurando.

§. CDLXVI. GROTIUS ab omni ævo, & apud omnes gentes, magnam vim jurisjurandi fuiſſe, aſſerit *p*; unde perjurium monſtroſum peccatum dicitur *q*.

§. CDLXVII. Jusjurandum quibuſdam dicitur quaſi Jovis jurandum; nam jus a Jove dici, ſunt qui aſſerunt. Rectius videtur dici, quaſi *jus*, *quod jurandum*, id eſt jurando confirmandum eſt.

§. CXLXVIII. Jusjurandum eſt aſſertio religioſa ad id, quod vel promittitur, vel aſſeritur, confirmandum adhibita *r*.

Fieri ergo illa aſſertio poteſt, non tantum per Deum, ſed & per quamvis aliam rem, quæ nobis ſancta eſt *s*; etiam per creaturas, &c. *ss*, non per deaſtros *t*: etſi recipi ab alio, cui Idola ſacra ſunt, tale juramentum poſſit *u*, quia Deus etiam talia punire ſolet *v*.

§. CDLXIX. Cautio autem hæc in eo conſiſtit, quod jurans deterreri ſoleat a violatione fidei datæ, per mala, quæ in caſum perjurii ſequi ſolent. Ita enim 1. is, qui per Deum jurat, (idem autem eſt ſi per cœlum, per terram, per templum, quis juret;

(*p*) L. 1. cap. 13. §. 1. (*q*) ibid. §. 10. (*r*) Vid. jus meum controv. tit. de jurejurando quæſt. 1. (*s*) d. cap. 13. §. 10. 11. (*ss*) vid. jus controv. tit. de jurejur. qu. 6. 7. (*t*) Grot. L. 2. c. 2. §. 9. n. 4. jus controv. tit. de jurejur. q. 5. (*u*) Grot. d. c. 11. §. 11. Dict. jus controv. qu. 8. (*v*) c. §. 12.

ret; quia intelligitur is, qui in cœlo habitat, qui terram creavit; & qui in templo adoratur) eum vindicem vult eſſe perfidiæ. Simili ratione 2. is, qui per principem jurat [x], ejus vindictam in caſum perjurii implorat: merito igitur perjurus non tantum qua violator fidei; ſed præterea quod rem ſanctiſſimam, Deum ſcilicet, & Principem, teſtem perfidiæ ſuæ adhibuerit, pœnam metuere debet. Ita 3. qui per ſalutem ſuam, vel liberorum ſuorum; per lapides, per pice torrentes atraque fuligine ripas, jurat, in caſum violatæ fidei optat, ut male ſibi, ſuiſque ſit, Deumque, qui fidei præſidet, executorem horum malorum precatur. Denique, & 4. qui per amicos, per memoriam majorum, &c. jurat, itidem mali aliquid ſibi imprecatur, nimirum, ut boni viri male de eo ſentiant: ſed & fidem violando nos amicos, & majores parum in pretio habere, declaramus; quæ res in foro ſoli, ſpeciatim in civitate, inſignem effectum habet [y].

§. CDLXX. Qui aliquid promittit *an Eydes ſtatt*, [*juramenti loco*] in genere omnes res religioſas adhibuiſſe videtur; adeoque formula hæc verum juramentum continet [z].

§. CDLXXI. Juramentum non eſt execratio [a], nec votum, quod corban vocatur [b].

§. CDLXXII. Jurare igitur licitum eſt, etiam Chriſtianis [c]; jusjurandum enim eſt cultus divini ſpecies [d], quia Deus teſtis veritatis, & vindex perjurii

(x) Grot. L. 1. c. 2. §. 10. n. 4. L. 2. c. 13. §. 11. (y) Grot. d. §. 1. jus meum controv. d. qu. 1. (z) vid. jus meum controv. tit. de jurejur. q. 9. (a) Laut. comp. pag. 174. diſſent. Grot. L. 1. c. 19. §. 1. n. 2. (b) Grot. L. 2. c. 13. §. 10. (c) Diſſ. Grot. L. 2. c. 13. §. 11. n. 1. 2. & §. 21. vid. jus meum controv. tit. de jurejur. qu. 2. (d) vid. Grot. L. 2. c. 20. §. 45. nu. 2. L. 2. c. 13. §. 10. §. 16. nu. 2. & ſupr. §. 93.

rii imploratur * * Neque obſtat effatum Servatoris: *Confabulatio veſtra ſit: Immo, Immo: Non, non; quod ultra eſt, eſt a malo f.* Nam nova ratione dubio huic ſatisfeci in jure meo controverſo *g*. Sed & præterea loquitur Servator de confabulationibus, & de quotidiano ſermone; ibi enim cum citra neceſſitatem adhibeatur nomen Dei, omnino prohibitum eſt, jurato quid aſſerere; ſecus ergo ſi de confirmatione promiſſi, vel aſſertionis judicialis agitur *h*.

* Nec temere, nec ſine neceſſitate juramento uti debet quiſquam, ſed tum demum, quando id vel a ſuperiore, veluti judice, vel ab alio deferatur. Nam Iſidorus ait *ſent. libro*: *Non eſt contra Dei præceptum jurare; ſed dum jurandi uſum facimus, perjurii crimen incurrimus*. Et D. Auguſtinus *lib. de Mendacio*: *Dico vobis, non jurare omnino; ne, ſcilicet jurando ad facilitatem jurandi veniatur, de facilitate ad conſuetudinem, de conſuetudine in perjurium decidatur.*

§. CDLXXIII. Omne juramentum eſt vel *promiſſorium*, vel *aſſertorium*. De hoc *infra*, ubi probationis jura explicabimus, agemus.

§. CDLXXIV. *Promiſſorium* eſt, quando quid promittitur adjecta mentione rei religioſæ *k*.

§. CDLXXV. Jurare, id eſt promiſſa jurato confirmare, poſſunt omnes, qui conſentire poſſunt *l*. Non ergo infantes, nec furioſi, nec ſumme ebrii *m*.

§. CDLXXVI. Juramentum præſtari debet juxta mentem ejus, cui promittitur, non juxta reſervationem mentalem jurantis *n*: & ſervari debet etiam præ-

(*e*) d. §. 13. (*f*) Matth. V. 37. (*g*) d. q. 2. (*h*) Grot. c. 13. §. 21. (*k*) Laut. comp. p. 176. (*l*) Grot. L. 2. c. 13. §. 2. (*m*) Laut. comp. pag. 174. (*n*) Grot. l. 2. c. 13. §. 2. & 5. c. 15. §. 29. n. 2. conf. jus controv. tit. de jurejur. q. 4.

prædoni [o], perjuro [p], tyranno [q], hoſti [r]; nec pœnæ nomine ipſis jus hoc auferri poteſt [s].

§. CDLXXVII. *Effectus* jurisjurandi eſt, ut jurans *obligetur* ad implendum id, quod jurato promiſit [t]: etſi 1. promiſſio jurata vi, metuque ſit extorta [u]: 2. jurans dolo inductus ſit ad promittendum; modo dolus non inducat errorem, qui conſenſum impedit [v]; vel 3. promiſſio ex turpi, ſeu injuſta cauſa facta ſit [x]: non ſi 4. ipſa promiſſio ſit turpis, aut injuſta [y].

n. 1. Hinc jam apparet ratio, cur juramentum Gabaonitis præſtitum validum fuerit, etſi videatur 1. *injuſtum*, 2. ex *errore* pręſtitum, & 3. *dolo* elicitum [z]. Nam *injuſtum* non fuit: *tum* quia Gabaonitæ ab hoſte extrema metuentes ſaluti ſuæ conſulebant, & vitam ſibi ſalvam ſtipulabantur; quod negotium intuitu Gabaonitarum licitum fuit: *tum* quia ipſe Deus præceperat Iſraelitis, ut ſupplicibus, & veniam deprecantibus, ac pacem, & religionem amplectentibus, parcerent [a].

Cur ergo Iſraelitæ eos ſervos fecerunt ſi pactum licitum fuit? Reſp. *tum* quia Deus dicto loco eos, qui ultro ſe dedebant, non aliter ſalvos eſſe voluit, niſi ſub lege ſervitutis [b]: *tum* quia ipſis nil niſi vitam ſalvam promiſerunt.

Ne-

(*o*) Dict. c. 13. §. 19. L. 3. c. 15. §. 2. & 5. (*p*) d. c. 13. §. 16. (*q*) L. 3. . 19. §. 2. (*r*) d. c. 13. §. 19. Conf. jus meum controv. tit. de pactis, qu. 33. (*s*) Dict. c. 13. §. 20. n. 3. & L. 3. c. 19. §. 3. n. 1. ubi aliud obtinere jure gentium, ait Dict. c. 19. §. 5. (*t*) Laut. comp. p. 175. Grot. l. 2. c. 13. §. 14. §. 29. c. 14. §. 3. L. 3. c. 1. §. 19. (*u*) Vid. jus meum controv. de jurejur. q. 11. & ſupr. §. 418. Grot. L. 2. c. 17. §. 14. 15. 16. 17. & L. 3. c. 19. §. 16. (*v*) Grot. d. c. 13. §. 4. 6. & 7. jus controv. dict. tit. q. 12. (*x*) vid. ſup. §. 425. (*y*) ib. Diſſ. Grot. d. c. 13. §. 6. (*z*) Vid. Joſu. XI. ſeq. 2. Sam. XXI. v. 1. ſeq. conf. Rauchb. p. 21. q. 4. per tot. (*a*) Deut. XX. 9. ſeq. Rauchb. d. q. 4. n. 59. (*b*) d. c. 20. §. 11.

Neque *error* hic talis fuit, qui conſenſum impediret: non enim in perſona, ſed ſaltem in qualitate perſonæ erratum fuit. Accedit, quod ipſi jurantes dubitaverint, & nihilominus in genere vitam ſalvam promiſerint. Illi igitur ipſi cauſa erroris fuerunt; facile enim interrogando Deum, certiorari de conditione perſonarum, potuiſſent. Sed &, quod maximum eſt, per hunc errorem læſi non ſunt, nec jus aliquod ipſis ablatum eſt; adeoque nulla fuit revocandi cauſa.

Denique nec *dolus* malus hic ſubfuit; dictum enim eſt, factum Gabaonitarum nihil injuſti continere: de ſua ſalute, & de incolumitate vitæ agebatur; ipſi pacem poſcebant, quo caſu ipſe Deus parcendum eſſe victis, ſtatuit. Hinc jure Romano (ubi actione de dolo negotia dolo contracta reſcindunt) non habetur pro dolo, ſi aliud agitur, aliud ſimulatur: *ſicut faciunt qui per ejuſmodi diſſimulationem deſerviunt, & tuentur vel ſua, vel aliena* [c].

§. CDLXXVIII. Si jurans violat juratam promiſſionem, actio datur creditori contra jurantem, ut fidem juratam impleat; Deo autem, ejuſque vicariis, jus puniendi perjuros competit.

§. CDLXXIV. Eadem obligatio etiam ad ſummas poteſtates pertinet: illæque ex ſua promiſſione jurata ſubditis, æque, ac alii privati, tenentur (etſi actio cum effectu inſtitui contra Principem non poſſit) [d], Deoque violatæ fidei pœnas olim daturi ſunt. Quatenus vero beneficia juris civilis, quibus vis juramentorum infringitur, Principi proſint, alibi examinavimus [e].

§. CDLXXX. Pœna perjurii perſonalis eſt, adeoque ad heredes non tranſit. Etſi Deus pœnas aliquando ad poſteros extendat [f]. Hoc jure poſteri Sauli luerunt perjurium parentis [g].

(c) L. 1. §. 2. ff. dol. mal. (d) Grot. L. 2. c. 14. §. 16. (e) vid. ſupr. §. 421. (f) Grot. L. 2. c. 20. §. 14. L. 2. c. 13. §. 1. n. 1. (g) II. Sam. XXI.

§. CDLXXXI. Præſtitiſſe autem, eoque jusjurandum impleviſſe videtur, 1. ſi præſtatio impoſſibilis eſt, & per jurantem non ſtat [h]: 2. ſi alter remittit [i]: 3. ſi ſuperior propter utilitatem publicam promittentem diſpenſat: quod relaxatio jurisjurandi dicitur [k]. Idque Principes ratione ſuorum juramentorum antecedenter facere poſſe, ait Grotius [l], non conſequenter.

§. CDLXXXII. De interpretatione jurisjurandi Grotius varias ſuppeditat regulas [m], quas in genere non agnoſcimus. Veras interpretationum regulas ſuppeditabimus infra §. 506.

SECTIO II.

De Pignoribus.

§. CDLXXXIII. DE *pignoribus*, eorumque jure, egimus ſupra §. 306. ſeq. Ubi ſimul demonſtravimus, jure naturæ per contractum pigneratitium nullum jus in re, ſed ſolam obligationem perſonæ, conſtitui.

SECTIO III.

De Correis.

§. CDXXXIV. CORREI ſunt vel *credendi*, vel *debendi*. Correi *credendi* ſunt, cum id ſpecialiter agitur [n], ut pluribus [o] eadem res [p], ex eadem cauſa, & quidem ſingulis in ſolidum, debeatur [r].

Cor-

(*h*) Grot. d. c. 13. §. 8. 9. (*i*) d. c. 13. §. 18. (*k*) dict. c. 13. §. 20. (*l*) Grot. l. 2. c. 14. §. 3. (*m*) L. 2. c. 13. §. 3. n. 2. §. 5. L. 3. c. 1. §. 19. Auth. hoc ita &c. C. de duobus reis (*v*) pr. Inſt. de duob. reis. (*p*) L. 2. L. 9. ff. de duob. reis. (*q*) L. 9. L. 12. ff. Eod. (*r*) §. 1. Inſt. L. 2. 3. §. 1. Eod

Correi *debendi* ſunt plures perſonæ [s], quæ uni eandem rem [t], ex eadem cauſa [u], & quidem ſinguli in ſolidum, debent [v].

§. CDLXXXV. Etſi autem plures hinc ſint obligationes, unum tamen ſaltem eſt debitum: unde unus *creditorum* reliquis nocet [x] & unus reliquos liberat [y].

§. CDLXXXVI. Quæri ſolet, *an ſi reus correo ſuccedit, per confuſionem tollatur obligatio*; & recte id negatur: *Quoties enim duæ ſunt obligationes principales*, Scævola ait, *alteram alteri potius adjici ad actionem, quam confuſionem parere* [z].

§. CDLXXXVII. Porro quæri ſolet, *an correus debendi, qui ſolvit ſolidum, a correis partem repetere poſſit?* Reſp. a correis non poteſt repetere [a], quia ſuum debitum ſolvit: niſi 1. ſocii ſint: 2. actiones ei cedantur: vel 3. ab eo repetatur, qui accepit pecuniam, adeoque cujus negotium geſtum eſt: hinc enim locupletior fieret cum alterius jactura [b].

§. CDLXXXVIII. Cauſa hujus correalis obligationis eſt ex conſenſu, adeoque hactenus ex jure naturali: prout enim partes de ſuo jure diſponunt, ita jus eſt. Jure Romano ex nudo tali conſenſu nulla actio dabatur, quia cauſa non ſubeſt intuitu correi, qui vel nihil, vel ſaltem partem accepit: hinc tunc demum cum effectu correus obligatur, ſi verba ſolennia accedunt, & correus contra correos agit actione ex ſtipulatu.

Z 2 SE-

(s) pr. inſt. de duob. reis. (t) L. 2. L. 9. ff. Eod. (u) l. 9. l. 12. l. 6. §. 4. Eod. (v) d. pr. Inſt. Laut. comp. p. 629. (x) l. 2. ff. de duob. reis l. 31. Novat. (y) §. 1. Inſt. de duob. reis. (z) l. 93. §. 2. ff. Solut. vid. jus meum controv. part. 2. pag. 901. (a) l. 62. ad leg. Falc. l. 2. c. de duob. reis l. 36. ff. Fidejuſſ. Laut. comp. p. 631. (b) vid. jus meum controv. part. 2. pag. 566. q. 6. & pag. 571. qu. 12.

SECTIO IV.

De Fidejuſſoribus.

§. CDLXXXIX. FIDEJUSSIO eſt pactum, quo quis obligationem alterius, in majorem creditoris ſecuritatem, in fidem ſuam recipit; adeoque quando quis alterius obligationi, idem, quod ille debet, promittendo, accedit [c].

§. CCXC. Ex hoc pacto naturali ratione oritur obligatio, quia quilibet de jure ſuo diſponere poteſt: ſi proinde ita diſponit, ut alterius debitum in ſe recipere velit, ex hoc promiſſo jus in creditorem transfert, quod ei tribuere tenetur [d].

§. CDXCI. Jure Romano, quia ſine ulla cauſa fidejuſſor pacto ſuo ſe obligat, nulla inde dabatur actio, niſi ſtipulatio pacto acceſſerit, atque hinc non valet niſi tanquam verborum obligatio.

§. CDXCII. Fidejuſſor accedere poteſt cuique obligationi, etiam quæ ex crimine oritur (at non ad eum effectum ut morte puniri poſſit, ſed ut creditor agere poſſit ad id, quod intereſt [e].) Fidejuſſor ſi ſciente domino fidejuſſit, repetere ſolutum poteſt actione mandati [f], alias, negotiorum geſtorum actione [g].

§. CDXCIII. Similis fidejuſſori eſt 1. *mandator*, quando nudo pacto quis alii mandat [h]; ut 2. *conſtituens*, quando quis conſtituit nudo pacto, ſe ſuum, vel alterius debitum ſoluturum [i]; 3. *affirmator*, qui creditorem, cui ego pecuniam credere nolui, idoneum affirmat [k].

S E-

(*c*) pr. Inſt. de fidejuſſ. (*d*) Grot. l. 2. c. 21. §. 11. n. 2. l. 3. c. 2. §. 2. n. 2. (*e*) Grot l. 3. c. 2. §. 2. n. 3. (*f*) §. 6. Inſt. de fidej. (*g*) l. 6. §. 2. ff. Mand. Grot. l. 2. c. 10. §. 2. n. 2. (*h*) l. 32. ff. Mand. & Rubr. ff. de fidejuſſoribus &c. (*i*) l. 3. C. conſt. pec. ibique Grot. (K) vid. Struv. Exerc. 46. §. 35.

SECTIO V.

De Obſidibus.

§. CDXCIV. SPECIES fidejuſſorum ſunt OBSIDES, qui, nimirum, pro *ſuo*, vel *alieno* debito, carceri ſe tradunt.

§. CDXCV. Si quis pro ſecuritate *ſui* debiti carceri ſe tradit, *obſtagium* dicitur. Jure naturæ valet tale pactum, quo quis ad carcerem ſe creditori ſuo obligat, in caſu non factæ ſolutionis; quia debitor de ſua libertate, adeoque de ſuo jure diſponit. Atque hic cavendi modus hodieque in Holſatia obtinet, & Germanice vocatur *das Einlager*; quod integra diſſertatione illuſtravit *Fomannus de obſtagio*.

§. CDXCVI. Si quis pro *alieno* debito ſe obſidem dat, i. e. carceri ſe tradit, diſtinguendum eſt, an ſe det privato, an Principi; an extraneæ civitati, an hoſti.

Privatus *ſe privato* obſidem dare pro alieno debito poteſt, quia de ſua libertate, adeoque de ſuo jure, diſponit [l]: at hic modus cavendi, propter abuſum, in imperio Romano prohibitus eſt [m].

Privatus *principi* ſuo ſe dare poteſt obſidem, v. g. pro reo criminis; qualia exempla obveniunt in hiſtoria Damonis, & Pythiæ, & paſſim [n].

Hoc illicitum non eſt naturali ratione, quia obſes de ſua libertate, adeoque de ſuo jure diſponit.

Si privatus obſidem ſe dat *extraneæ civitati*, v. g. pro ſecuritate fœderis, inter duas civitates pacti,

 uti

(*l*) Fontan. d. diſp. §. 32. Hering. de fidejuſſ. c. 17. n. 66. Coler. proc. exec. p. 1. c. 8. n. 11. exemplum refert. met. Piſt. p. 4. q. 138. n. 11. ſeq. (*m*) R. J. 1577. tit. 17. Rubr. *non vvulcherlichen* contr. §. *vvie vohl auch.* &c. (*n*) vid. Grot. l. 2. c. 21. §. 11. ibique not. Teſm.

(uti in fœdere inter Gallos, & proteſtantes Germanos, obſides dati ſunt Chriſtophorus Dux Megalopolitanus, & Landgravius Philippus junior (o)) valet tale pactum, quia de ſuo jure obſes diſponit.

Denique ſi civitas *hoſti* fidem dat, & cautionis loco cives quoſdam obſides offert, hoc quoque pactum jure naturæ non improbatur.

§. CDXCVII. Quis vero effectus eſt hujus negotii? Reſp. obſides tamdiu in carcere retineri poſſunt, donec fides data impleta, & ei, cui data eſt, ſatisfactum ſit.

Si is, qui obſides dedit, nolit fidem datam implere, vel ei contrarium aliquid faciat, quæritur, an is, cui obſides dantur, jus in vitam obſidum acquirat, ita ut interficere eos poſſit? Diximus, obſides dari *vel* privato, *vel* magiſtratui, *vel* alienæ civitati, *vel* hoſti. In *primo* caſu certum eſt, creditori nullum jus acquiri in vitam obſidis; tum quia obſes non eſt dominus vitæ ſuæ; adeoque de ea diſponere nequit; tum quia debitor hominem ſuo jure vita privare non poteſt.

In *ſecundo* caſu res magis dubia eſt. Ille, qui pro reo criminis cavet, cauſa eſt quod dimittatur, eoque impunitatem conſequatur: adeoque videtur morte puniri poſſe. At verius eſt, Principem non debere obſidem talem accipere: ſi vero accipit, non debet eum morte puniri, quia uti dictum eſt, obſes diſponit de jure, & re, quæ non eſt in ejus poteſtate.

Equidem Dionyſius in exemplo Damonis, & Pythiæ, paravit mortem obſidii, in caſum ſi alter non reverteretur: at tyrannus is fuit, cujus actus de jure naturæ teſtimonium non faciunt.

Tertio, *&* *quarto* caſu, omnino jus vitæ, & necis

(o) ap. Sleidan. l. 24. & Arum. de Jur. Publ. V. 1. diſc. 78. n. 104. ſeq.

tis acquiritur ei, cui dati ſunt obſides, ſi dantes violant fidem datam. Rationem diverſitatis explicabimus infra, ubi ex profeſſo de obſidibus hoſti datis agemus.

Præterea in his duobus caſibus, (aliud eſt in prioribus) etiam inviti obſides dari poſſunt, ſi ſunt membra civitatis fidem dantis: indeque in hos invitos quoque jus eſt ſæviendi, tanquam in hoſtes, ſi civitas fidem fefellerit. Quod itidem infra plenius excutiemus.

§. CDXCVIII. Finitur obſidium eodem modo, quo fidejuſſio. Præterea morte obſidis: cum enim omnis ſecuritas hic conſiſtat in detentione perſonæ, neceſſario ſequitur, eam ceſſare exſtincta perſona.

SECTIO VI.

De Conditione, Modo, & Die.

§. CDXCIX. HACTENUS egimus de cautionibus, quæ alterius obligationi accedunt ſecuritatis cauſa. Sed præterea pactis adjici poſſunt conditio, dies, & modus.

§. D. *Conditio* eſt oratio, quæ quid ſuſpendit in futurum eventum incertum an ſit exſtiturus (p). Eaque eſt vel *poteſtativa*, quæ pendet a noſtro arbitrio (q): vel *caſualis*, quæ a caſu, vel arbitrio tertii: vel *mixta*, quæ a caſu, & noſtro, vel noſtro, & tertii arbitrio (r). Deinde eſt vel *ſuſpenſiva*, vel *reſolutiva* (s).

§. DI. Conditiones igitur non ſunt, 1. quæ non ex oratione, ſed tacite, & ex natura rei inſunt (t): 2. quæ

(p) L. 37. L. 39. R. C. §. 4. §. 6. V. O. (q) Conf. Grot. L. 3. cap. 11. §. 8. nu. 2. (r) L. un. §. 7. C. cad. toll. Grot. L. 3. cap. 20. §. 29. (s) Laut. Comp. pag. mihi 51. (t) Grot. L. 3. cap. 16. §. 23. num. 2. Lib. 3. cap. 20. §. 36. Lib. 3. cap. 19. §. 14.

2. quæ nihil ſuſpendunt in futurum eventum, ut impoſſibiles, neceſſariæ, & turpes. *Vid*. §. *ſeq*.

§. DII. Effectus conditionis eſt obligatio implendi ſi exiſtit (u), Poteſtativa etiam per æquipollens impleri poteſt, ſi in forma ſpecifica impleri nequit. Si dubia ſit conditio, non fit interpretatio contra eum, qui elocutus eſt; ſed nihil actum videtur (x).

§. DIII. Conditio verum jus tribuit, ſed eventuale. Atque hinc eſt, quod ſpes debitum iri ſit vera merx, & vendi poſſit; & quod liberi jus ſuum eventuale ſuccedendi transferant ad hæredes ſuos. (Quæ tranſmiſſio, primogenito præmortuo, in regnis ſummam utilitatem habet.)

Conditio impoſſibilis vitiat negotium (y), non vero ſi turpis ſit (z): in præſens, & præteritum collata nihil ſuſpendit (a), uti nec neceſſaria (b).

§. DIV. *Dies* eſt tempus certum, quod ſit exſtiturum, ſed incertum *quando* (c) [ſi enim incertum eſt an ſit exſtiturum, vera conditio eſt (d).] Die adjecto is ſtatim cedit; non autem venit antequam dies præterierit dies naturales (e): intelliguntur autem regulariter dies naturales, non civiles (f).

§. DV. *Modus* eſt cauſa finalis, propter quam aliquid fit, vel præſtatur: uti ſi promitto alicui 100. ut monumentum exſtruat (g), hæc obligatio pura eſt (h); at

(u) Grot. Lib. 3. cap. 19. §. 14. & Lib. 2. cap. 11. §. 8. n. 2. L. 2. c. 15. §. 17. Laut. pag. 50. 51. (x) Diſſent. Grot. L. 2. c. 17. §. 32. L. 3. c. 20. §. 26. (y) L. 16. Cond. inſt. L. 4. §. 1. ſtat. lib. Laut. p. 50. (z) aliud jure Romano obtinet L. 9. cond. inſt. (a) L. 7. 8. V. O. Laut. p. 50. (b) §. 11. Inut. ſtip. Laut. pag. 50. (c) L. 4. §. 1. quand. dies leg. Laut. pag. 52. (d) L. 22. pr. quand. dies leg. Laut. pag. mihi 53. (e) Grot. L. 3. c. 21. §. 4. (f) Grot. L. 2. c. 16. §. 5. (g) Laut. Comp. p. 53. & p. 527. Leg. 16. §. fin. Cond. & dem. (h) L. 41. pr. Contr. emt.

at non ſecuto modo adjecto, condici ſolutum poteſt [i].

CAPUT IV.

De Interpretatione Pactorum; ubi vera interpretationum principia exponuntur.

§. DVI. IN conventionibus omnis obligatio oritur ex placito, & conſenſu duorum in eandem rem. Adeoque ante omnia de placito illo, & de illo conſenſu in eandem rem, conſtare debet.

§. DVII. Si igitur diſponere differunt circa mentem conventionis; & verba, vel facta alter hoc ſenſu, alter alio explicet: quæritur, quænam interpretandi norma jure naturali obtineat?

Reſp. Adhibenda ſunt ea media, quæ ratio naturalis ſuppeditat ad intelligendam diſponentium voluntatem, & quæ alibi explicavimus.

n. 1. Quoad *verba*, ſi dubia ſunt, regula generalis I. eſt, ut is ſenſus valeat, quem contrahens ſcit alterum intelligere: id enim vere inter utrumque actum eſt. Si proinde ego ſciens alterius intentionem alio ſenſu verba contractus accipio, fallaciam committo; non eſt idem utriuſque placitum, ſed unius alterius decipiendi animo propoſitum.

n. 2. *II.* Si uterque in bona fide eſt, & alter neſcit, verba alio ſenſu ab altero accipi, pro eo fit interpretatio, qui verba adhibuit juxta uſum communem *k* [communis autem etiam eſt ſenſus arti proprius *l*.] Cum enim verba valeant uſu, is, qui uſum

(*i*) L. 1. C. don. quæ ſub. mod. Conf. Laut. d. pag. 53.
(*k*) Grot. L. 2. cap. 16. §. 2. (*l*) Grot. d. c. 16. §. 3.

uſum illum communem ſcit, vel ſcire debet, ex uſu illo obligatur.

n. 3. *III.* Si partes aliquid promittunt ad certum finem, tunc ita interpretatio fit, ut omnia ea promiſſa cenſeantur, ſine quibus pactum exitum habere nequit: idque ex medii neceſſitate; qui enim vult finem, vult etiam media.

Ex his jam apparet, 1. eum, cui abire datum eſt, non & redire; abitus enim, ex communi loquendi uſu, reditum non infert (m): at 2. cui ire datum eſt, ei etiam redire; finis enim pacti eſt, ut tuto ad locum domicilii reverti poſſit (n). 3. Si partes paciſcuntur, ne quis locus muris cingatur, alio modo cingi nequit (o): nam ea intentione prohibitio illa intervenit, ne ex loco munito alteri paciſcentium injuria inferri poſſit. 4. Qui commeatum hoſti concedit, etiam *comitibus* dediſſe videtur, ſi commeare abſque comitibus contra dignitatem eſſet: adeoque ſecuritas hic ex medii neceſſitate ſequitur. Non autem ſub eo commeatu intelligi poteſt familia; ex dignitate enim perſonæ eſt, ire cum comitibus, non vero cum uxore, & liberis (p). Sic qui 5. commeatum dat pro certo militum numero, non excludit ſummos duces: nam generali, & communi uſu voce militum etiam officiales continentur (q).

§. DVIII. Extra has interpretandi regulas omnis diſpoſitio dubia manet, adeoque nulla inde oritur obligatio; quia deficit duorum in idem placitum conſenſus.

Hinc 1. ex natura, & proprietate vocis nulla interpretatio fieri poteſt; quia uti dictum eſt, verba non valent ex ſua natura, ſed ex uſu.

Sed

(*m*) Grot. L. 3. c. 21. §. 16. (*n*) Id. L. 2. c. 17. §. 5. (*o*) Grot. L. 2. cap. 16. §. 20. nu. 3. L. 3. c. 21. §. 1. nu. 4. (*p*) vid. infr. L. 7. c. 6. Sect. VI. (*q*) Grot. L. 3. c. 21. §. 16.

Sed & 2. non valet interpretatio ex eo, quod alter paciſcentium verba illa alio, & particulari ſenſu ſumere ſoleat; quia in ejus poteſtate non eſt, ſenſum verborum communem mutare, niſi alter id ſciverit.

Neque 3. eludere obligationem paciſcens poteſt, ſub prætextu, quod in pactis non verba, ſed ratio, & finis (quem ſibi pro lubitu fingunt) conſiderari debeant, & quod ceſſante hoc fine ceſſet obligatio. Quo pretextu Galli fœdus illud, quod vulgo *traite de partage* vocari ſolet, violarunt: cauſati, mentem fœderis fuiſſe conſervandi tranquillitatem publicam, quæ ſubſiſtente fœdere ſalva eſſe non potuiſſet, quaſi per violationem fœderis non major turbatio tranquillitatis publicæ ſecutura eſſet: quod & experientia cum internecione fere Gallorum docuit.

§. DIX. Hinc e contrario facile conſtat, perfidiam inſignem fuiſſe, 1. quod Locri, qui promiſerunt, ſe pactis ſtaturos, *quandiu terræ huic inſiſterent, & capita humeris geſtarent*, poſtea terram calceamentis injectam, & aliorum capita humeris impoſita, abjicientes, putarent, fide ſe nunc liberatos eſſe (r): 2. Quod Bœoti urbem reddere polliciti, eam everſam reddiderint (s): 3. Quod Mahumedes, Eubœa capta, eum diſſecuerit, cui caput incolume fore promiſerat: 4. Quod qui homines reddere promiſit, eos mortuos reddiderit (t): 5. Quod Alexander Magnus poſtquam Barbaris exitum ex urbe promiſit, eos extra urbem conſtitutos interfecerit (u): 6. Quod Romani, qui partem dimidiam navium in diviſione promiſerant, eas non integras, ſed ſectas tradiderint (v) (quanquam Livius (x) de ſectione navium ſileat);
huc

(r) Grot. L. 2. cap. 16. §. 6. Polyb. L. 12. cap. 4. (s) Polyæn. de ſtratag. (t) Thucyd. L. 2. c. 5. 6. p. m. 61. Grot. d. c. 16. §. 5. (u) d. c. 16. §. 5. (v) d. c. 16. §. 5. Val. Max. l. 7. c. 3. (x) L. 38. c. 38.

huc quoque pertinet factum Campanorum, qui cum hoſtibus dimidiam armorum partem permiſiſſent, diſſectis armis dimidiam partem eos recipere juſſerunt *y*: 7. Quod Braſidas, qui pollicitus erat, ſe agro Bœoto diſceſſurum, eum agrum ſervare voluerit, quem exercitu inſideret; quaſi jus civitatis ob poſſeſſionem bellicam exſtinctum fuerit *z*: 8. Quod Romani, qui pace Carthaginem liberam eſſe juſſerant, cives in alium locum transferre voluerint, ut ibi libere degerent, quaſi Carthago non in civitate quoque, tanquam domicilio civium, conſiſtat *a*: 9. Quod Pericles, inito cum hoſte pacto ut ferrum deponerent, etiam fibulas ferreas deponere juſſerit *b*: 10. Quod Rhadamiſtus, qui juravit Mithridati, nec veneno, nec ferro ſe vim ei illaturum, mox eum injecta multa veſte necaverit *c*: 11. Quod Ludovicus XII. qui urbem Bononiæ, ejuſque Regulum Bentivoglium, in protectionem receperat ſalvis juribus Papæ, recuſaverit illam protectionem contra Pontificem vim urbi minitantem; cauſatus (a) jura Papæ excepta eſſe fœdere; (b) anteriori pacto cum Pontifice inito cautum eſſe, in futuris fœderibus ſemper exceptam intelligendam eſſe eccleſiam; indeque (c) perſonam Reguli, ejuſque bona, ſaltem ad pactum protectionis pertinere (uti Guicciardinus *d* addit, Ludovicum cavillatum eſſe ad modum rabulæ, non regis): 12. Quod Papa, qui cum Ludovico XII. convenerat, ut Epiſcopatus, morte Epiſcoporum in Francia vacaturi, a rege conferri deberent, ſufficere mortuo Epiſcopo alium voluerit, ideo quod Romę, non in Gallia, mortuus eſſet *e*: 13. Quod is, qui promiſit, ſe ad hoſtem rediturum, crediderit,

(*y*) Polyen. L. 6. c. 15. (*z*) d. c. 16. §. 6. (*a*) Liv. Epit. Lib. 49. Flor. L. 2. c. 15. Appian. de bell. pun. n. 42. & 46. (*b*) Grot. d. c. 16. §. 5. (*c*) Tacit. annal. XII. L. 5. p. m. 134. (*e*) Pufend. l. 5. c. 12. §. 18.

rit, fidem ſe liberaſſe clam redeundo *f*: 14. Quod Dido, quæ ab Africæ incolis tantum territorii emit, quantum comprehendi cute bovis poſſit, ſciſſa in partes late, magnum terræ ambitum occupaverit *g*: quaſi cutis in loria ſciſſa non deſinat eſſe cutis.

Huc quoque 15. pertinet inſignis perfidia, cujus Epiſcopus Arraſius auctor fuit: cum enim Electorum Saxoniæ, & Brandenburgici interventu, pacis conditiones Landgravio Haſſiæ proponerentur, inter illas conditiones autem contineretur, ne hic ullo carcere detineri deberet, *das er mit einiger gefangnis nicht belegt werden ſolle*, Landgravius ſeſe in poteſtatem Imperatoris dedit; quem Epiſcopus Arraſius ſtatim cuſtodiæ mandari juſſit: cauſatus, male legi *einiger*, ſed legendum eſſe *ewiger*; adeoque Imperatorem promiſiſſe, *ne æternæ cuſtodiæ traderetur*. At fallacia hæc adeo male habuit conciliatores pacis, ut vix impediri potuerint, quin manus violentas intulerint miniſtro illius artificii *h*.

Sed & 16. injuria aſſerebant Romani, ſociorum nomine etiam futuros contineri. Sane, ſi hanc ſolam rationem allegaſſent, bellum cum Carthaginenſibus maxime injuſtum futurum fuiſſet; at pacto ſubſequenti Aſdrubalis, quod Carthaginenſes approbarunt, Saguntini, ſocii poſteriores, nominati, eoque cauſa Romanorum juris titulo munita fuit *m*.

n. 1. In omnibus his caſibus veteratores illi ſciebant, alio ſenſu vocem ab altero intellectam fuiſſe, & cavillationem, quam adhibebant, uſui communi vocum repugnare; immo directo voluntatem, quæ ex agentium fine, & medii neceſſitate notoria fuit, evertere. Atque hæ ſunt proprie reſervationes illæ mentales, quæ a probioribus hominibus, quamcunque religionem profiteantur, damnari ſolent.

n. 2.

(*f*) Cic. de offic. l. 8. c. 29. Grot. l. 3. c. 23. §. 13. (*g*) Juſtin l. 18. c. 5. & 6. (*h*) Theatr. Europ. Tom. 7. fol. 1021. (*m*) Grot. Lib. 2. cap. 16. §. 13.

n. 2. Quoad *facta*, ſi dubia ſunt, interpretatio tantum ex *fine actionis* deſumi poteſt, ſi ſcilicet finis illi actioni neceſſarius eſt. Qui proinde reddit chirographum, remittit debitum; qui reddit pignus, renunciat ſecuritati. (§. 404. *n.* 3.)

§. DX. Quid ſi alter aſſerat, ſe ignorare, alterum alio ſenſu verba intellexiſſe? quid ſi neget, uſu communi verba eo ſenſu, quo alter vult, intelligenda eſſe? Quid ſi alter neget, finem promittentium eum, quem alter intendit, fuiſſe? vel media illa ad obtinendum finem eſſe neceſſaria? Reſp. Hoc caſu inter duas ſummas poteſtates, quæ judicem non habent, ſoli bello locus eſt: adeoque armis de ſenſu verborum, vel de intentione agentium, &c. diſceptari debet, & judicio Dei, qui arbiter eſt bellorum, res relinquenda eſt.

§. DXI. Inſtitutis civitatibus, ne negotia ob dubiam diſponentium mentem facile reſcinderentur, certæ quædam regulæ interpretationum ſtatutæ ſunt, juxta quas voluntas, & intentio paciſcentium interpretationem recipere debebat. Sic v. g. ubi de *interpretatione pactorum* agitur, interpretatio fit contra eum, cujus cauſa eſt favorabilior, vel qui potuit rei ſuæ apertius legem ponere; ſed & in dubio valet id quod vero ſimilius eſt, &c. Præterea infinitæ ſunt interpretationum regulæ, quæ inprimis circa voluntates teſtatorum introductæ, eoque mere civiles ſunt.

CA-

CAPUT V.

De Jure, quod hominibus competit ex delicto alterius.

§. DXII. HACTENUS explicavimus jus, quod cuique competit ex *conventione*, ſeu *pacto*; & *contractu*: ſequitur nunc jus, quod cuique ex alterius *delicto* competit [i].

§. DXIII. *Delictum* eſt factum, ſponte, dolo, vel culpa admiſſum, quo jus alterius læditur. Requiritur igitur *I.* factum [k]: quale quoque eſt ſi quis mandat, vel ope, & conſilio juvat [l]: animus non ſufficit [m], nec ſolus conatus [n].

n. 1. *II.* Ad delictum requiritur, ut factum illud *ſponte* admittatur [o]: *ſponte* autem etiam fit quod ex ſumma neceſſitate admittitur. Hinc is, qui vi metuque coactus jus alterius violat, vel crimen committit, vere delinquit; & fugiens, qui ad conſervandam vitam intermedium innocentem occidit, pro innocente haberi non poteſt [q].

n. 2. *III.* Requiritur, ut factum illud *dolo malo* [r], vel *culpa* admiſſum ſit, etiam *leviſſima* [s]. Rationem, cur *culpa* delinquatur, infra §. 577. exponemus. Unde pœnam quoque naturali ratione ideo exigi poſſe, demonſtrabimus. §. 550.

Non ergo delictum committitur caſu, ad eum effectum, ut pœna inde debeatur [t].

n. 3. *IV.* Requiritur, ut facto tali illicito *jus* alterius

---

(*i*) Grot. L. 2. c. 17. §. 1. (*k*) L. 25. §. 1. L. 52. §. 8. O. &. A. (*l*) vid. infr. (*m*) L 1. §. 2. furt. L. 18. de Pœn. L. 225. V. S. (*n*) Laut. Comp. p. 649. (*o*) Laut. Comp. pag. 649. (*q*) Diſſ. Grot. L. 2. cap. 1. §. (*r*) Vid. ſup. 386. (*s*) vid. ſupr. §. 366. (*t*) l. 1. 5. C. ad Leg. Corn. de Sicar. l. 31. ff. ad leg. Aquil.

terius lædatur. Nam ſi jus alterius violatum non eſt, nihil alteri abeſt: adeoque fruſtra de reparatione quæritur.

§. DXIV. His principiis poſitis multæ quæſtiones, admodum ventilatæ, facili ratione decidi poſſunt.

n. 1. Primo enim quæritur, *an hæreſis, id eſt, falſa de religione opinio, delictum ſit?* Equidem intuitu hominum nulla ratione ad delicta referri poteſt: jus enim alterius non læditur; adeoque nemini aliquid abeſt, quod reparari debeat. Excipe ſi lege prohibitus ſit certi generis cultus, & aliquis, contra legis prohibitionem, publice, religionem illam profiteatur: tunc enim jus magiſtratus læditur, atque ideo tranſgreſſor puniri poteſt (u).

n. 2. *Secundo* quæritur, *an ex damno, quod metuitur, actio detur?* Quod itidem negamus: nihil enim alteri abeſt, nec jus alterius læditur; adeo ut nec cautio ob metum incertum exigi poſſit. Atque hæc ratio eſt, cur metus vicinæ potentiæ non ſit juſta belli cauſa. Unde actiones *de damno infecto*, *de novi operis nunciatione*, &c. ex mera æquitate civili originem habent.

Damni enim *infecti* actione cautio exigitur de damno, quod ex opere jam facto veremur futurum: quo etiam pertinent Suggrundia, ſeu tabulæ, vel lapides, coram ædificio a ſummo extenſi, ut id contra imbres defendant; nec non protectiones, ſeu projectiones, &c. (v). Sic actione pluviæ arcendæ agitur ad damnum, quod ex aqua pluvia propter opus factum veremur, avertendum (x).

Novi operis unicatio eſt, quando contra eum, qui in ſuo fundo (ſecus ſi in alieno) contra priſtinam formam, novum opus, unde damnum metuo, facit, ago,

(u) vid. infr. (v) tot. tit. ff. Damn. infect. Suggrund. & protect. (x) tot. tit. & L. 14. §. 2. ff. de aqua, & aquæ plrv.

ago, ut vel deſiſtat ab opere, vel cautionem præſtet uſque dum de jure prohibendi cognoſcatur. Ratio hujus edicti eſt, ne partes ad manus veniant.

n. 3. *Tertio* quæritur, *an deliquere videatur, qui jus ſuum tuetur, etſi alius damnum inde recipiat?* Quod negamus, quia jure ſuo utitur: neque damnum alter patitur ex alterius facto illicito, ſed ex caſu, & natura ac ſitu rei.

Hinc 1. hæres adeundo hæreditatem onerofam, creditorum ſuorum conditionem deteriorem reddere poteſt *y*. 2. Præſcindere in fundo meo venas poſſum etſi alteri adimatur aqua *z*. 3. Aqua pluvia arceri poteſt cum præjudicio vicinorum, ſi fructuum cauſa fit *a*. Quod vero jure Romano excipiatur caſus, ſi dolo id faciat, id meri juris civilis eſt; nam jure ſuo utitur. 4. In meo altius ædificare poſſum, etſi alterius luminibus officiam *b*.

§. DXV. Cauſa obligationis perſonæ, quæ ex *delictis* oritur, fluit ex ipſa ratione naturæ. Cum enim certum ſit, jura quædam tum Deo, tum hominibus a natura quæſita eſſe, neceſſario ſequitur, hoc jus tolli, aut violari ab aliis abſque injuria non poſſe. Si quis proinde in alterius jura involat, adeoque intentioni divinæ in contrarium it, ejuſque voluntati repugnat, injuria agit: unde læſo jus competit agendi contra perſonam lædentis, ut reparet injuriam; & *lædens* obligatur ex regula generali juſtitiæ, ut jus ſuum cuique tribuat. (§. 342.)

Idque verum eſt, etſi lædens non ſit factus locupletior: uti ſi res furto ablata periit; ſi injuria corpori alterius illata, vel alias damnum in re aliena datum eſt, &c. Sufficit enim, jus læſi violatum eſſe facto lædentis; nam ex hoc facto illicito tenetur ad re-

(*y*) L. 1. §. 2. Separat. L. 5. eod. (*z*) L. 1. §. 12. L. 21 Aqua pluv. (*a*) L. 1. §. 7. 8. §. 15. Lib. 2. §. 9. Aq. pluv. (*b*) L. 9. Serv. præd. urb.

reparationem injuriæ; id eſt ad jus ſuum cuique tribuendum: præſtando tantundem, ſi damnum datum aliter reſarciri nequit.

§. DXVI. Delinquere poſſunt homines uſum rationis habentes (non ergo bruta *c*; nec infantes, furioſi, ſumme ebrii, &c. *d*); etiam corpora; immo integræ civitates, & populi univerſi *e*.

Delictum committitur in perſonas: etiam per univerſitatem ſumptas: v. g. in civitates, gentes integras &c. *f*.

Effectus eſt 1. ut is, in quem delinquitur, agere poſſit ad reparationem juris, dolo, vel culpa alterius ablati, aut violati. Non autem læſus ſaltem, ſed & *magiſtratus* ad pœnam, ſeu talionem, agere poteſt. Nam hujus quoque jus violatum eſt; dum leges ejus tranſgreditur delinquens, prohibitionem ejus vilipendet, adeoque auctoritatem ſuperioris aſpernatur.

Ubi notandum eſt, jure Romano, ſi delictum occaſione *negotii bonæ fidei* admiſſum eſt, actorem non agere ex delicto, ſed dolum vindicari actione ex ipſo contractu bonæ fidei. In quibuſdam negotiis, *arbitrariis* ſcilicet, delictum vindicatur juxta arbitrium judicis. Atque hæc ratio eſt, cur in actionibus in rem poſſeſſor etiam de dolo teneatur. (§. 365.)

2. Ut is, qui delinquit, obligetur ad reparationem injuriæ, adeoque læſo ad reſtitutionem damni, magiſtratui ad talionem, ſeu pœnam.

§. DXVII. Obligatio, quæ ex delicto oritur, finitur 1. morte delinquentis, niſi (a) læſo aliquid ex patrimonio deſit, vel (b) partes, adeundo judicem,

---

(*c*) vid. Diſſertat. procem. IV. §. 42. Laut. pagin. 650. (*d*) vid. infr. Laut. pag. 650. (*e*) vid. inf. (*f*) L. 3. §. 1. injur. Grot. L. 2. c. 21. §. 7. & 18. c. 20. §. 1. num. 8.

tem, compromiſerint in ejus ſententiam; quod fit per litis conteſtationem: modo de pœna pecuniaria agatur.

2. Remiſſione vel læſi, (quæ non præjudicat juri ſuperioris) vel judicis, quæ aggratiatio dicitur. 3. Si reus talionem ſemel paſſus eſt. Non vero 4. compenſatione, nec 5. præſcriptione [g].

§. DXVIII. Apparet igitur ex præmiſſis, jure naturæ inter *delicta*, quoad obligationis principium, nihil intereſſe: omnium enim delictorum ratio ex hoc ſolo principio ſequitur, quod facto meo illicito jus alteri quæſitum violetur; unde ſequitur neceſſitas reparandi illam injuriam, reſtituendo damnum alii datum, & patiendo tantundem, id eſt pœnam.

§. DXIX. JCti Romani, quoad effectum agendi, delicta diſtinxerunt in *publica*, *privata*, & *extraordinaria*. Quædam enim, in quibus res publica maxime lædebatur, & ubi certa pœna lege erat ſtatuta, *publica* dixere: quædam *privata* dixere, quia actio ſolis læſis ibi datur, & pœna actori tribuitur: quædam *extraordinaria*, in quibus actio itidem læſis datur; at pœna non actori, verum judici tribuitur.

Privata delicta iterum diſtinxere in *vera* delicta, & *quaſi* delicta.

De priori diſtinctione agemus ſectionibus ſequentibus: de *quaſi* delictis Cap. VI.

(g) Vid. ſupr. §. 350. §. 361. 264.

SECTIO I.

De Delictis publicis.

§. DXX. JCti Romani *delicta* quædam *publica* eſſe voluerunt, atque in hunc cenſum retulerunt ea delicta, quæ (a) publicam ſecuritatem maxime turbant, & in quæ [b] certa pœna legibus ſtatuta eſt: & cum publice interſit, ne munimenta publicæ ſecuritatis reſcindantur, plerumque omnibus jus ſecuritatem illam actione inſtituta tuendi, & ad pœnam lege ſtatutam agendi, datum eſt.

§. DXXI. Ad hæc crimina publica referunt *I. crimen læſæ majeſtatis*; quod committitur, quando quis aliquid hoſtile machinatur in Rempublicam, vel Principem, odio publico *h*.

n. 1. Crimen læſæ majeſtatis divinæ eſt, quando contumelia in ipſum Deum committitur, quæ cum blaſphemia conjuncta eſt.

n. 2. Læſio majeſtatis naturali ratione pro crimine habetur: Princeps quippe ad tuenda jura ſingulis a creatore conceſſa conſtitutus eſt (hanc enim defenſionem, quam ſummum numen patribusfamilias conceſſit, hi in unum Principem contulerunt); ſi quis proinde animo hoſtili aliquid in Principem machinatur, injuriam committit, tum in Deum, tum in civitatem, tum in Principem. In *Deum*, quia is voluit, jura ſingulorum ſalva eſſe, adeoque & eum, qui jurium illorum tuendorum cauſa inſtitutus eſt: in *civitatem*, quia munimenta ſecuritatis publicæ reſcindit, qui ei, cui civitas defenſionem ſuorum jurium commiſit, inſidiatur: in *Principem*, quia jus ei quæſitum violat.

n. 3.

(*h*) L. fin. ff. Majeſt.

n. 3. Crimen læſæ majeſtatis divinæ natura quoque pro crimine habetur *intuitu Dei*: at non intuitu hominum aliorum; utpote quorum jus inde non læditur.

II. Adulterium atrociſſimum crimen eſt, etiam jure naturali. Eſt autem *adulterium* quando thorus alienus violatur. In hoc delicto complexus eſt plurium criminum. Nam 1. uxor violat fidem marito datam, qua promiſit, ſe cum eo ſolo cohabitare velle. 2. Adulter corrumpit mores uxoris, cum præjudicio mariti. 3. Intruditur partus alienus in familiam, qui reliquis liberis partem, quæ natura ipſis competit, aufert. 4. Confunduntur officia, quæ inter liberos, & parentes natura obtinent. 5. Sane, cum de adulterino concubitu plerumque non conſtet, facile inceſtui occaſio dari poſſet. Hinc etiam alibi ſtatuimus, crimen hoc non niſi ultimo ſupplicio penſari poſſe.

III. Ad crimina, natura talia, quoque pertinent reliqua crimina carnis: nimirum, 1. *Sodomia*, quæ vel cum brutis fit, vel cum eodem ſexu; prohibitionis rationem alibi explicavi [l]: 2. *Fornicatio*; idque ex rationibus ſupra §. 173. allegatis [m]; ubi ſimul demonſtravimus, *concubinatum* jure naturæ factum licitum; adeoque delictum non eſſe: 3. *Bigamia*, quando, ſcilicet, una fœmina cum pluribus viris nuptias contrahit [n]: 4. *Inceſtus*, cujus prohibitionem naturæ rationibus probavimus ſupra §. 176. 5. Maſtupratio, & crimen Onaniticum [o].

IV. Crimen ſacrilegii, quod committitur, quoties res ſacra, i. e. Deo dicata, ſurripitur [p]. Hoc crimen

(*l*) vid. ſupr. §. 176. Conſ. Levit. 18. v. 20. Exod. 22. v. 19. Ord. crim. art. 116. L. 31. C. adulter. (*m*) vid. Lauterb. comp. pag. 692. (*n*) vid. ſup. §. 145. n. 1. & §. 17. n. 2. (*o*) vid. Diſſert. procem. XII. §. 45. (*p*) Laut. comp. pag. 203.

men ex jure civili demum originem habet, quia res ſacræ natura nullæ ſunt, ſed legem Principis ſupponunt (q).

V. Perjurium: quando, nimirum, fides adhibito Deo data, vel aſſertio Deo teſte facta, violatur. Atrociſſimum hoc eſt crimen, quod non in homines, ſed in Deum committitur. Huic igitur ſoli fit injuria; adeoque is ſolus ejus vindex eſt, homo enim ſaltem agit ad fidem jurato datam implendam. Et hoc eſt quod JCti Romani ajunt, *perjurium ſatis Deum ultorem habere* (r). Quanquam legibus humanis quoque, iiſque ſeveriſſimis, auctoritas entis hujus perfectiſſimi defendatur.

VI. Homicidium natura prohibitum eſt. Jus enim alterius violatur, quia vita, quæ a Creatore ſingulis hominibus conceſſa eſt, abſque injuria eis auferri nequit. Atque hanc injuriam non niſi effuſione ſanguinis homicidæ reparari poſſe, mox videbimus.

Species homicidii eſt *autocheiria*: alibi enim probavimus, hominem nullum jus in ſe habere, niſi ad ſui conſervationem; non ergo ad ſui deſtructionem: vita enim, & anima, Dei ſunt, qui utramque junctam eſſe voluit; indeque fas non eſt homini deſerere vitam, & disjungere a corpore animam (s).

Homicidium autem non tantum eſt, quod *ex propoſito*, ſed etiam quod *culpa* committitur. Delictum enim quoque eſt ſi quis damnum, quod prævidere potuit, & debuit, alteri infert.

Homicidium, quod veneno committitur, *veneficium*; quod in parentes, & liberos committitur, *parricidium* vocatur (t).

VII.

(q) vid. ſupr. L. 4. (r) L. 2. C. Reb. cred. (s) Conf. diſſert. prooem. X. Poſ. X. lit. q. eq. & diſſert. XI. §. 14. (t) Laut. tit. ad L. Jul. de Siccariis.

VII. Falſum, quod eſt factum [u], quo id, quod eſſe debet, vel fieri debuit, dolo mutatur in præjudicium alterius [x].

VIII. Vis publica, quæ fit 1. vel armis, vel 2. in perſonas publicas, 3. ſtupro violento, 4. raptu, quo mulier, vel puer, inviti rapiuntur.

IX. Vis privata, quæ eſt vis minus atrox, & ſimplex [y].

X. Peculatus, quod eſt furtum pecuniæ publicæ, ſeu fiſco ablatæ [z].

XI. Plagium, quo liber homo a ſcientibus, ejus ſupprimendi cauſa, abducitur [a], vel invitus celatur [b].

XII. Ad crimina publica quoque JCti Romani referunt (a) ambitum, (b) legem repetundarum, (c) annonæ fraudationem, (d) crimen de reſiduis [c], (e) lenocinium, &c. [d].

XIII. Quæri ſolet, *an mendacium ſit verum delictum?* Equidem Grotius id aſſerit, quia mendacium repugnantiam habet cum *jure* exiſtente, ac manente ejus, ad quem ſermo, aut nota dirigitur [e]. *Jus* autem illud ponit in libertate judicandi, quam homines colloquentes his, quibus colloquuntur, debere quaſi *pacto quodam tacito* intelliguntur [f]: circa hanc enim libertatem injuriam fieri, ſi quid ei dicatur, quod falſam habet ſignificationem [g]. *Tacitum pactum* autem ex eo deducit, quod Gentes ſimulatque ſermone, notiſque ſimilibus uti inſtituerunt, mutuam inter ſe obligationem introducere voluerint, ne alio, quam juxta inſtitutum, ſenſu, ſermone illo utantur [h].

 P. L.

(u) L. 23. Falſ. (x) Par. hypomn. Inſtit. L. 4. Lib. 18. §. 7. (y) d. §. 7. (z) L. 1. L. 9. §. 3. pecul. (a) L. 1. 1. 4. ff. l. p. C. plag. (b) L. 6. §. fin. ff. L. 9. C. plag. (c) Pares d. l. §. 10. (d) Lauterb. Comp. pag. 692. (e) Grot. L. 3. c. 1. §. 11. n. 1. (f) d. L. 3. c. 1. §. 11. n. (g) d. c. 1. §. 12. 13. (h) id. L. 3. c. 1. §. 8. n. 2. & §. 11. n. 1

n. 1. Nos mendacium per ſe non eſſe delictum, ſtatuimus, ſed rem indifferentem, quæ aliquando bona, quin neceſſaria, aliquando mala eſſe poteſt. * Sane, 1. ſermo res mea eſt, & locutio ad actiones humanas pertinet: quilibet autem ſuarum actionum dominus eſt, ac de ſuis actionibus pro lubitu diſponere poteſt. Hinc nemo ius in meas actiones, & in meum ſermonem ſibi arrogare poteſt; neque hactenus ulli hominum ius quæſitum eſt. Adeoque 2. ius alterius hoc mendacio non læditur, totaque obligationis ratio, quæ in iure ſuo cuique tribuendo conſiſtit, ceſſat. Fruſtra enim de reparatione iuris agitur, ubi ius alterius læſum non eſt: Equidem 3. *jus, quod colloquentes his, quibus colloquuntur, debere finguntur*; & quod in *libertate judicandi* Grotius conſtituit, revera ius non eſt: neque enim ex ſtatu hominum, neque ex iure in re, neque ex obligatione perſonæ oritur. Sane, nihil alterius patrimonio abeſt. Unde 4. non concedi poteſt, *homines, ſimulatque ſermone uti inſtituerunt, mutuam obligationem inter ſe introducere voluiſſe, ne homines alio ſenſu ſermone illo utantur*: præterea enim, quod id verum ius non ſit, de tali pacto hominum non conſtat; & verum non eſt, quod Grotius porro ait, *ſine tali obligatione inane fuiſſe tale repertum k*, quia uſum inſignem illud repertum habet quoties alterius ius ex meo mendacio læditur: extra hunc caſum igitur res arbitrii manet. Idque 5. iure Romano quoque ita deciſum eſt: nam ſi quis interrogatus tutorem ſe eſſe reſpondit, nulla is actione tenetur, niſi adoleſcentem in aliquam captionem reſponſo ſuo induxit *l*.

* Men-

(*k*) d. §. 11. n. 1. (*l*) L. fin. ff. quod falſo tut. ibique Gothofr.

* Mendacium ſemper turpe, ac deteſtabile vitium notat: & Divus Auguſtinus in Enchirid. 22. q. 2. *Is*, ait; *qui mentitur, contra id quod animo ſentit, loquitur voluntate fallendi. Ea utique verba propterea instituta ſunt, non ut per ea ſe invicem homines fallant, ſed ut eis quiſque in alterius notitiam cognitiones ſuas proferat. Verbis ergo uti ad fallaciam, non ad quod ſunt instituta, peccatum eſt.* Diſtinguendum tamen eſt a figurata eloquutione: nam *quidquid figurate fit aut dicitur, non eſt mendacium*, inquit idem S. Doctor *ſuper Epiſt. ad Galatas.*

Sed & 6. tot exceptiones Grotius ponit, ut veritas regulæ noſtræ eo ipſo probetur. Ita enim (a) amenti, & infanti mendacium licite dici, ait *m*; (b) nec tunc eſſe mendacium, ſtatuit, cum is, ad quem ſermo dirigitur, non decipitur, ſed tertius aliquis inde falſam haurit perſuaſionem: [c) ſi fabula narratur; aut (d] ſermo figuratus profertur *n*: (e) ſi in commodum ejus, cui mendacium dicitur, id fit *o*: (f) ſi Princeps utitur falſiloquio ad explorandam veritatem a ſubditis *p*: [g) ſi agitur de avertenda ab alio injuria *q*; (h) adverſus hoſtes *r*.

n. 2. Regula autem a nobis propoſita exceptionem patitur, ſi alii injuria ex illo mendacio infertur, id eſt ſi jus ejus læditur: tunc enim is, qui aliquid falſo aſſerit, obligatur ex regula juſtitiæ generali, ad jus ſuum cuique tribuendum (niſi hoſtis inde lædatur; nam hoſti damnum inferre licet *s*.) Ponamus, aliquem percontari viatorem de via; is monſtrat doloſe aliam, & damnum quærenti inde contingit: deceptus agere poteſt ad id, qood intereſt, contra eum, qui mentitus eſt. Aliud exemplum occurrit in *lege finali ff. quod falſo tutore, &c.*

SE-

(*m*) d. c. 1. §. 13. (*a*) d. c. 1. §. 13. (*o*) d. c. 1. §. 14. Grot. Lib. 3. (*p*) d. c. 1. §. 15. (*q*) d. c. 1. §. 16. (*r*) d. c. 1. §. 17. ſeq. (*s*) vid. infr. §. 750.

SECTIO II.

De Delictis privatis.

§. DXXII. DELICTA *privata* JCtis Romani dicuntur, quia actor agit ad id, quod ei ex delicto alterius abeſt: adeoque quia jus ſuum privatum perſequitur *t*.

§. DXXIII. Privata delicta tantum quatuor denominaverunt: 1. *furtum*, 2. *rapinam*, 3. *damnum injuria datum*, & 4. *injuriam*.

§. DXXIV. *Furtum* definitur contrectatio fraudulosa, lucri faciendi cauſa, vel ipſius rei alienæ, vel uſus ejus, poſſeſſioniſve, invito domino facta *u*.

n. 1. Requiritur igitur 1. *contrectatio*, unde excluditur cogitatio, ingreſſio in conclave, &c. contrectare autem etiam videtur qui re aliena abutitur, item qui opem, & conſilium dat, qui rem furtivam emit, vel celat, &c. *v*: 2. *malitia* furis *x*; ſi proinde quis aufert rem, putans ſuam eſse, non eſt furtum, 3. ut contrectet *lucrandi cauſa*; non ſi ex alia cauſa, v. g. libidine *y*: 4. contrectatio rei *alienæ*; nam rei propriæ furtum non fit *z*: 5. ut fiat *invito domino*; volenti enim non fit injuria *a*.

n. 2. Prohibitio furti ſequitur ex ipſo jure naturæ *b* (non pro certo rerum ſtatu, uti Grotius ſtatuit, qui dominium voluntate hominum introductum, at eo introducto nefas mihi eſſe, ait, arrripere te invito, quod tui eſt dominii *c*; quam ſententiam alibi refutavimus *d*), quod cum humano genere originem

(*t*) §. 10. Inſt. injur. (*u*) §. 1. 2. obl. qu. ex del. (*v*) Laut. Comp pag. 753. (*x*) §. 7. de uſucap. Lib. 37. de Uſurp. L. 7. de furt. (*y*) Lib. 53. pr. L. 39. pr. de furt. Laut. d. p. 653. (*z*) Laut Comp. pag. 652. (*a*) Laut. d. l. pag. 753. (*b*) Grot. prol. §. 8. L. 3. c. 1. 5. 10. n. 9. (*c*) Grot. L 1. c. 1. §. 10. n. 4. (*d*) Differt. procem. I. c. fin.

nem cepit. Cm enim naturali ratione ſingulis hominibus competat jus occupandi res terræ, & facultas occupatis rebus utendi, ac pro lubitu de illis diſponendi, neceſſario ſequitur, alios homines turbare illam facultatem a Creatore conceſſam, i. e. auferre jus alii quæſitum, non poſſe. Si proinde auferunt talem rem alii qaæſitam, furtum committere dicuntur, & ex regula generali juſtitię tenentur eam reſtituere ei, cujus eſt, eoque ſuum cuique tribuere [e].

3. Atque hine furtum jure naturali prohibitum eſſe, ait *Paulus*, natura turpe *Ulpianus*, Deo diſplicens *Euripides* [f]: ſed & crimen eſt apud Scytas [g], Hæbræos [h], aliaſque gentes. Qua ratione admiſſum apud Spartanos, & Ægyptios fuerit, alibi videbimus [i].

Adeo autem jus alii quæſitum natura auferri nequit, ut nec ob neceſſitatem furtum licitum fieri poſſit [k]. Si Deo jubente res aliis auferuntur crimen non eſt [l].

n. 4. Furtum committunt omnes, qui delinquere poſſunt. (Jure Romano excipiuntur uxores, & liberi [m].)

n. 5. Effectus hujus delicti *intuitu dominii* eſt, ut ille rem ſuam defendere poſſit [n], *vel* per *bellum publicum*, ſi inter ſummas poteſtates res agitur: *vel* per *bellum privatum*, ſi judicis copia non ſit; quod adeo verum eſt, ut & furem nocturnum, & diurnum, jure neceſſariæ defenſionis interficere liceat [o]:

cur

(*e*) vid. ſupr. §. 243. & 248. Conf. Diſſert. Prœm. X. Poſ. V. per tot. (*f*) apud Grot. d. c. 1. §. 10. n. 4. (*g*) Grot. L. 2. c. 1. §. 12. L. 2. c. 20. §. 37. (*h*) Grot. L. 2. c. 20. §. 32. & 35. (*i*) Conf. Not. ad Grot. L. 2. c. 20. §. 35. (*k*) Diſſent. Grot. L. 2. c. 6. §. 6. n. 4. (*l*) vid. ſupr. §. 61. Conf. Grot. L. 1. c. 1. §. 10. & late Diſſert. prooem. 1. §. 60. (*m*) Laur. comp. p. 652. (*n*) vid. ſup. §. 49. (*o*) Grot. l. 2. c. 1. §. 11. ſeq.

cur jure divino id mutatum ſit; alibi explicabimus (p) vel per *actionem* coram judice inſtituendam, de quo late in libris Digeſtorum agitur (q).

n. 9. JCti Romani, pro varia qualitate furtorum, etiam varias actiones dedere: nam 1. ſi ad ſimplum ſaltem agitur, *condictio furtiva* datur. 2. ſi ad duplum, triplum, vel quadruplum, *actio furti*. 3. Si furtum cum rapina conjunctum eſt, *actio de rapina* datur. 4. Si uxor furtum fecit, actio vocatur *rerum amotarum*. 5. Si filiusfam. aliquid aufert patri, *jure patriæ poteſtatis* caſtigatur. 6. Si tignum ædificio junctum tollitur, actio de *tigno juncto* obtinet. 7. Si nautæ, caupones, ſtabularii, vel ipſi, vel operarii eorum, furtum committunt, datur *actio adverſus nautas, caupones*, &c. 8. Si familia furtum fecit, dominus convenitur actione *ſi familia furtum feciſſe dicatur; ut ea dedatur; vel duplum reſtituatur*. 9. Si occaſione incendii, &c. furtum fit, datur actio *de incendio, ruina ædium, naufragio, & rate navi expugnat*. 10. Si in balneo veſtimenta, &c. auferuntur, datur *actio de furibus balneariis*. 11. Si pecudes abiguntur, datur actio *de abigeis*. 12. Si hæreditariæ res auferuntur, locum habet actio *expilatæ hæreditatis*. 13. Si in platea, vel in domo, veſtimenta, aliæque res mobiles auferuntur, datur actio *de effractoribus, & expilatoribus*. 14. Si furtim arbores cæſſæ ſunt, *actio arborum furtim cæſsarum*, &c. Ideo autem hæc furta ſeparatis titulis tractantur, quia in ſingulis ſpeciale quid legibus Romanis ſancitum eſt.

n. 10. Non tantum autem tenetur Fur ad reſtituendam rem, ſed præterea magiſtratui ad pœnam, quia lege prohibente jus alterius lædit. De quo in materia pœnarum dicendi locus erit.

§. DXXV.

(p) Grot. d. l. §. 22. (q) Laut. Comp. p. 654.

§. DXXV. II. RAPINA a furto non differt, niſi quod vis hic accedat, & res mobilis vi rapiatur *r*. Ubi quædam ſingularia jure Romano obtinent: nimirum, 1. quod intra annum detur in quadruplum; cui ſimplum ineſt: 2. quod rapiens præterea teneatur ex lege Julia de vi: 3. quod is, qui rem ſuam rapit, ſuæ rei dominium, aut creditum perdat *s*. Atque hæc ratio eſt, cur ſpeciali titulo a JCtis Romanis tractetur.

§. DXXVI. Inter privata delicta quoque recenſetur DAMNUM, quod in re aliena, non animo lucrandi, INJURIA (id eſt dolo, & culpa, etiam leviſſima] datur *t*.

Tale factum, ex quo jus meum læditur, verum delictum eſt: patrimonium enim meum diminuitur; adeoque facto alterius illicito mihi aliquid abeſt, quod is, qui cauſa eſt hujus damni reſtituere, adeoque jus ſuum cuique tribuere tenetur. (*Vid.* §. 515.)

n. 1. Equidem mirum videri poteſt, damnum *culpa* datum inter delicta, & maleficia referri, cum delictum ſine propoſito non committatur. At cum naturam delicti examinaverimus, dubium hoc ſponte ſua corruet.

n. 2. Ex præcedentibus enim repetendum eſt, naturali ratione jura quædam ſingulis propria, & ſua eſſe; atque hoc jus quæſitum, ab aliis hominibus auferri, damnum inferendo, non poſſe.

Damnum autem dari poteſt duplici modo; vel dolo, ſeu propoſito, vel culpa. Utroque modo fit injuria: de damno doloſo id indubium eſt: de culpa, id nunc probandum erit.

Culpam autem definimus: *factum, quod homo intelligit, vel intelligere debet, alii periculoſum futurum u.*

Sane

(*r*) tot. tit. Inſt. & ff. de vi bon. rapt. (*s*) dd. tit. (*t*) L. 5. §. 1. leg. Aquil. (*u*) L. 8. §. 1. de l. Aqil.

Sane, Deus homini rationem, i. e. intellectum dedit, vi cujus cognoſcere poteſt, jus naturali ratione aliis quæſitum, facto tali auferri poſſe. Hinc neceſſario ſequitur, hominem, qui negligit has intelligendi vires, eoque damnum dat, injuria, i. e. contra jus agere: maleficium enim hic eſt, factum illicitum, quod jure improbatur; adeoque verum delictum.

Neque *obſtat* vulgatum illud, quod delictum ſine propoſito, ſeu dolo, non committatur! Reſp. Fallit hæc regula quando de *reparatione damni culpa dati* agitur, quia facto illicito, ſeu jure improbato, jus alterius turbatur; quod proinde reparari, i. e. jus ſuum cuique tribui debet. (*Vid. infr.* §. 577.)

Not. Cum obligatio ex damno dato tantum pertineat ad damna corpore, vel, in corpus data, adeoque in aliis damnis actio legis Aquiliæ ceſſet, prætor hic quoque ſuccurrit. Atque hinc ſi quis ſervum meum ſollicitat ad aliquid faciendum, vel cogitandum improbe, actionem dedit *de ſervo* corrupto. Cum enim ſervus hic corrumpatur, & deterior reddatur alterius nequitia, etiam naturali jure corrumpens tenetur; quia tanti minoris factus eſt ſervus: indeque corruptor omnem æſtimationem præſtare tenetur, omneque, quod domini intereſt (x).

§. DXXVII. IV. INJURIA eſt delictum privatum, quo aliquid fit in alterius contumeliam (y).

n. 1. Ea fit 1. *re*, quando manu, vel vi corpori infertur: 2. *verbis*, ſi ore, vel ſcriptura: 3. *factis*, ſi geſtis, aliiſque ſignis expreſſa ſit (z).

n. 2. Cauſa obligationis, quando ex *injuria* oritur, eſt ex jure naturæ: nam inter jura cuique hominum quæſita merito refertur honor, fama, & integritas

---

(x) l. 1. pr. ſerv. corr. l. 9. §. fin. lib. 10. 11. ff. Eod. (y) pr. Inſt. de injur. l. 1. §. 1. l. 15. Eod. (z) l. 1. §. 1. ff. injur. l. 15. eod.

tegritas tum vitæ, tum morum [a], Ob has enim qualitates bene de nobis exiſtimant viri boni; ex hac opinione capax quis redditur dignitatum reipublicæ; ideo ad conſortium membrorum illius civitatis admittitur: immo omnis fides hominis ex integritate vitæ, & morum dependet.

Si quis proinde famam meam ſugillat, revera honorem lædit, integritatem vitæ, & morum inculpat, a virorum bonorum conſortio, & dignitatibus reipublicæ, eo ipſo me excludit, fidemque meam inter homines ſi non tollit, ſuſpectam tamen reddit; jus igitur mihi quæſitum aufert, eoque injuriam mihi facit, quam proinde jure naturæ reparare, id eſt jus ſuum cuique tribuere tenetur [b].

n. 3. Magis hæc ratio obtinet in *injuriis realibus:* ubi præterea jus quod nobis ſolis in corpus noſtrum competit, violatur; quæ injuria reparari omnino debet.

n. 4. Injuriam inferunt qui doli capaces ſunt [c]: non ergo infantes, furioſi, ſumme ebrii, &c. [d]. Inferri autem etiam poteſt per tertium; & tunc mandans, & mandatarius habentur pro una perſona [e].

n. 4. Patiuntur injuriam omnes [f], etiam infantes, ſervi, ac furioſi [ff], nec non mediate, per perſonas alias. Ita patri fit injuria per liberos in poteſtate conſtitutos; domino per ſervum, ſi in contumeliam domini injuria fiat; marito per uxorem; ſponſo per ſponſam; hæredi per defunctum [h].

n. 5. Quando *injuria* vera ſit, late explicatur a Doctoribus juris civilis [i].

n. 5. Effectus eſt 1. *intuitu ejus, qui injuriam paſſus*

(a) tot. tit. ff. his qui nut. infr. (b) vid. differ. proem. X. Poſ. V. lit. u. (c) l. 3. §. 1. injur. (d) l. 3. §. 1. Laut Comp. pag. 664. (e) l. 11. pr. §. 3. & 4. l. 15. §. 18. Injur. Laut. d. l. (f) L. 1. §. 5. in fin. de injur. (ff) l. 3. §. 1. l. 15. §. 35. injur. Laut. d. l. (h) Laut. d. pag. 664. in fin. & 665. pr. (i) vid. Laut. p. 665.

paſſus eſt, ut vindicare illam injuriam poſſit: *tum* bello publico, ſi inter ſummas poteſtates res agitur exemplo Davidis *ii*; *tum* bello privato, ſi judicis copia non eſt; adeo ut etiam ei, cui imminet periculum accipiendæ alapæ, aut mali ſimilis, jus ſit id arcendi cum cæde inimici *k* *: *tum* judicio, per actiones; de quibus vide Doctores juris civilis *l*.

* At perperam, ut ex adnotationibus additis Grotio patet.

Intuitu injuriantis effectus eſt, ut ille teneatur ad reparationem injuriæ, patiendo tantundem, in eo enim vera æſtimatio injuriæ conſiſtit *m*.

n. 8. Exſtinguitur actio injuriarum, 1. morte alterutrius, ante litem conteſtatam *n*; 2. actoris remiſſione, etiam tacita *o*: non vero 3. lapſu temporis; ſecus, ac jure Romano, ubi intra annum præſcribitur, niſi lis conteſtata fuerit *p*: nec 4. retorſione [aliud ſtatutum eſt jure Romano *p*); nam hoc caſu duæ diverſæ ſunt injuriæ.

SECTIO III.

De Delictis extraordinariis.

§. DXXVIII. DELICTA *extraordinaria* ſunt, ubi is, qui læſus eſt, agit ad pœnam extraordinariam, arbitrio judicis infligendam *r*

Unde

(*ii*) Reg. 10. n. 6. ſeq. (k) Diſſent. Grot. l. 2. c. 1. §. 10. Conf. not. ibid. (*l*) Laut. Comp. pag. 666. (*m*) vid. Laut. d. l. p. 667. (*n*) L. 13. pr. l. 15. §. 14. de injur. (*o*) l. 16. §. 6. l. 17. §. 1. l. 27. §. 2. l. 22. §. 1. l. fin. ff. de injur. §. fin. Inſt. eod. Conf. Laut. tit. de injur. pag. 968. (*p*) Laut. d. l. (*q*) l. 37. in fin. de Minor. (*r*) l. 3. §. 1. Stellion. §. 10. Inſt. de injur.

Unde differunt 1. a *delictis publicis*, ubi publica ſecuritas læditur, (unde plerumque cuique e populo actio datur) & in quibus certa pœna lege ſtatuta eſt; in *extraordinariis* autem ſolus læſus agit, & pœna ex arbitrio judicis infligitur: 2. *a delictis privatis*, ubi læſus agit ad damni, & juris ſui, reparationem; in *extraordinariis* petit læſus, ut is, qui deliquit, extra ordinem puniatur.

§. DXXIX. Ad delicta extraordinaria referuntur *I.* omnes ſpecies, quæ in titulo de *extraordinariis criminibus* proponuntur [s]: ut [a] ſollicitatio alienarum nuptiorum [t]; [b] ſi quis alienæ ſponſæ nuptias appetit [u]; [c] injuria, quæ fit, fimum correptum in aliquem fundendo; [d] ſi ad injuriam publicam quis aquas conſpurcaverit [x]; [e] doloſa pueri, vel puellæ, de ſtupro interpellatio; [b] abortus procuratio [z]; (g) annonæ vexatio [a]; (h) ſcopeliſmus, qui eſt ſpecies diffidationis, quæ fit per poſitionem lapidum [b]; (i) crimen ſaccularii [c]; & (k) directoriatus [d].

§. DXXX. *II.* Crimen de *ſepulchro violato* [e]: quando corpora ſepulta, vel etiam oſſa, dolo malo extrahuntur, contrectantur, vel monumenta deformantur.

§. DXXXI. *III.* Crimen *concuſſionis*: quando quis pecuniam, vel aliam rem, ab alio, terrore injecto, extorquet [f].

§. DXXXII. *IV.* Crimen *abigeatus*: quando grex e paſcuis, vel aliud pecus ex armentis, vel jumentis, ſubtrahitur.

(*s*) Vid. tot. tit. de extraord. crim. (*t*) l. 1. pr. eod. (*u*) l. 1. pr. eod. (*x*) l. 1. §. 1. eod. (*z*) l. 4. eod. l. 8. ad leg. Corn. de Siccar. (*a*) l. 6. eod. Laut. p. 672. (*b*) l. 7. ff. eod. (*c*) l. 7. eod. (*d*) l. 7. eod. (*e*) tot. tit. ff. ſepulchr. viol. Laut. p. 673. (*f*) tot. tit. ff de Concuſſ. vid. Laut. p. 679.

§. DXXXIII. *V.* Crimen *prævaricationis*: quando quis, prodita cauſa ſua, adverſarium juvat, colludendo cum reo ut abſolvatur, &c. Obtinet quoque hoc crimen in advocato, ſeu procuratore, qui manifeſtat tacenda; vel deſerto cliente, adverſario operam præſtat, &c. [h]

§. DXXXIV. Crimen *receptationis* quando quis facinoroſis, eos abſcondendi cauſa, in ſuo, vel alieno, dolo malo, refugium præſtat [i].

§. DXXXV. *VII.* Ad extraordinaria quoque crimina referuntur *furta balnearia*: quando veſtimenta, vel aliud quid, in publicis balneis ſurripitur [k].

§. DXXXVI. *VIII.* Crimen *effractionis*, & *expilationis*: quando quis ædes, horreum, &c. furandi cauſa, & carceres fugiendi cauſa, *effringit*; vel quando quis homines, veſtimenta, aliaſque res, auferendo expilat [l].

§. DXXXVII. *IX. Expilatæ hæreditatis* crimen eſt, quando res hæreditariæ vacuæ, dolo malo, lucri cauſa, contrectantur [m].

§. DXXXVIII. *X. Stellionatus* crimen eſt, quoties impoſtores ſubdole, alterius fraudandi cauſa, aliquid machinantur, & ſpeciale delicti nomen deficit [o]. Exempla ſequentia LAUTERBACHIUS, recenſet: (a) ſi quis ſciens, prudenſque, rem alteri oppignoratam, per calliditatem, diverſis contractibus, alteri oppignoraverit [q]: (c) ſi quis æs pro auro oppignoraverit [r]: (c) ſi. quis ignoranti creditori rem alienam tamquam ſuam oppignoraverit [s]: (e) ſi quis pecuniam non numeratam exigat; aut ſi creditor

---

(*h*) Tot. tit. ff. de prævaricat. vid. Laut. pag. 676. (*i*) Tot. tit. ff. de effract. & expilat. Laut. pag. 676. (*l*) Tot. tit. de effract. & expilat. Laut. pag. (*m*) Tot. tit. ff. expil. hæred. Laut. pag. 677. (*o*) Laut. Comp. jur. pag. 678. (*p*) L. 3. §. 1. Stellion. (*q*) L. 16. §. 1. Stellion. 36. §. 1. pign. act. l. fin. C. Stell. (*r*) L. 16. §. 1. Eod. L. 36. pign. act. (*s*) d. L. 16. §. 1. pign. act.

ditor pecuniam ſemel acceptam iterum exigat *t*: (*f*) ſi quis merces corruptas diſtrahat *u*: (*g*) ſi quis divitem ſe ſimulet, ut eo gravius æs alienum conflet *v*: ſi quis rem feudalem ut liberam alienet, &c. *x*

Denique & *XI.* inter crimina extraordinaria quoque referuntur *collegia* illicita *y*: & *XII.* ſi quis terminos finium cauſa poſitos propulerit.

CAPUT VI.

De Pœnis.

§. DXXXIX. EXPLICAVIMUS hactenus delicta, quæ in *malo actionis* conſiſtunt: ſequuntur pœnæ, ſeu *malum paſſionis*, quod propter malum actionis infligi ſolet. Grotius naturam, & originem pœnarum minus intellectam, multis errationibus cauſam dediſſe, ait *z*; intereſt igitur, originem pœnarum ex ratione naturali demonſtrare.

§. DXL. Quid ſit delictum, & quæ inde oriatur obligatio, ſi damnum in bonis datum eſt, ſive dolo, ſive culpa, late ſupra examinavimus.

§. DXLI. Cum vero 1. præter reſtitutionem damni, malitia quoque ejus, qui jus alterius lædit, coerceri debeat, læſus hujus quoque injuriæ reparationem exigere naturali ratione poteſt. Sane, in delictis non ſufficit, reſtituiſſe damnum. Si enim præter damni reparationem nihil metuendum eſſet delinquentibus, nemo hominum tutus amplius foret: vel

 enim

(*t*) L. 29. §. 2. & 5. Mand. (*u*) L. 3. §. 1. Stellion. (*v*) L. 43. §. 5. furr. (*x*). 2. feud. 55. (*y*) tot. tit. ff. colleg. & corp. (*z*) L. 2. c. 20. §. 1. n. 1.

enim clam crimen perpetraturi eſſent facinoroſi , & tunc lucrabuntur ex ſuo dolo ; vel ſi palam deliƈtum committunt , liberarentur damni reſtitutione : utroque autem modo ad delinquendum invitarentur, & allicerentur.

Atque hinc JCti Romani in plurimis deliƈtis , præter reſtitutionem damni , *pœnas privatas* conſtituerunt , in penſationem injuriæ illis , quibus damnum datum eſt , illatæ : quo pertinent pęnæ in ſimplum , duplum , triplum , & quadruplum (b).

§. DXLII. 2. Si damnum in bonis datum reſtitui non poſſit , alio modo reparari damnum debet. Unde regula, quod is, qui non habet in ære, luere in corpore , (id eſt pęnam pati) debeat , naturalis eſt.

§. DXLIII.. Sed & 3. ſæpius contingit, damnum datum non eſſe , attamen jus alterius lædi ; ut in injuria verbali , raptu , &c. Hoc caſu læſo jus competit perſequendi injuriam illatam , exigendo pęnam.

§. DXLIV. Præterea omnibus his caſibus 4. injuria quoque fit magiſtratui , quia leges ejus violantur, auƈtoritaſque ejus ſpernitur : atque hanc injuriam itidem perſequi magiſtratus poteſt , pœnam infligendo.

§. DXLV. Denique 5. etſi nemini damnum datum ſit , immo licet privatis injuria illata non ſit : ſi tamen prohibente lege aliquid committitur , hoc quoque deliƈtum reparari debet ; quia ſuperioris jus violatur , adeoque ei injuria fit.

§. DXLVI. Merito igitur quæritur , quanam ratione omnibus his caſibus reparari injuria illata debeat. Reſp. per pœnam , i. e. patiendo tantundem mali , quantum lædens fecit.

§. DXLVII. Pœna vox græca eſt, a ποινή , vel ex

(b) Parens Hyp. Inſt. tit. de aƈt. §. 21.

ex dialecto dorica, ποινά, pœna, ultio, a ποινάω, punio, unde ποινή apud Græcos eſt pretium, quod homicidæ propinquis, & affinibus mortui tribuebant, ne homicidii reum arguerent: ut ex *Heſichio Mauſacus* ad *Harpocrationem* docet p. 269. Et Pauſaniæ in Laconicis ποινή eſt ἁμαρτήματος ἐκδίκησις, *peccati ultio*, vel juxta deſcriptionem Juris Conſulti [bb], *noxæ vindicta*.

Non ergo pœna eſt a *pœnitendo*, quaſi feram admiſſi pœnitentiam ingerat, uti Varro putat [c], neque a *pendendo*, quod delinquens pendere pœnas dicatur [cc]; neque a verbo πονέω vexo, affligo; aut quia delinquens afflixit, aut quia afflictione dignus eſt [d].

§. DXLVIII. Pœna a JCtis Romanis definitur *noxæ vindicta*, vel *delictorum correctio* [e]. A Philoſophis autem, *malum paſſionis propter malum actionis* [f].

§. DXLIX. Duo ergo ad pœnam requiruntur: 1. ut delinquens malum aliquod patiatur: 2. ut id malum patiatur ob malum actionis.

PRIMO igitur requiritur, *ut reus malum aliquod patiatur*, i. e. ut ipſe vel in corpore ſuo, vel ſuo ære, vel juris alicujus amiſſione, luat delictum; quia alias non ipſe punitur, qui deliquit, ſed alius, qui pœnam de ſuo ſolvit, & qui non deliquit [g].

Hoc fundamento nititur tota ratio pœnarum in jure Romano. Nam 1. vera *pœna* eſt, quæ debetur ex delicto, ſive publico, ſive privato, ſive extraordinario [h], quia pœna ex his delictis debita, vel perſonam rei afficit, vel ex rei patrimonio debetur.

 2. Por-

(*bb*) In L. 131. (*c*) de ling. lat. L. 4. (*cc*) Faber in lex. voc. pœna. (*d*) vid. Bodin. de pœn. innoc. th. 3. (*e*) Leg. 131. ff. V. S. (*f*) Grot. L. 2. cap. 20. §. 1. (*g*) Parent. Diſquiſ. de oblig. hær. ex del. def. th. 7. (*h*) vid. infr.

2. Porro *pœnæ* nomine venit duplum, triplum, & quadruplum, quod reus defunctus jure Romano ultra ſimplum actori debuit [i]; quia de ſuo debet. Simplum ipſum aliquando *pœna* eſt, vel in totum, vel pro parte. In *totum* pœna eſt, quando jure civili ratione damni dati actio non datur; ſed jure prætorio, in *pœnam doli*, ſimplum reſtitui jubetur. Hoc caſu *ſimplum* mera pœna eſt [k] (etſi revera rei perſecutionem contineat intuitu actoris [l]); adeo ut nec contra hæredes detur [m] (quod merito jure naturali repugnare, Parens [n] ait). Sed & tunc ſimplum *pœna* eſt, quando reus damnum alteri dedit, nec inde locupletior factus eſt; etſi enim intuitu actoris ſit rei perſecutio, erit tamen pœna intuitu lædentis, quia de ſuo debet [o]. *Pro parte pœna* eſt, quando ſimplum in pœnam extenditur [oo].

Econtrario, non eſt *pœna*, 1. quoties reus reſtituit rem alienam, quam ex delicto ſuo tenet, vel lucrum, quod ex re aliena percepit [p]: nihil enim de ſuo ſolvit. Nec 2. ſimplum pœna eſt in actionibus mixtis [q]; nec 3. rei perſecutio, quæ ultra pœnam ſimplo ineſt [r]: nec 4. ſi poſt mortem malum aliquod infligitur.

§. DL. ALTERUM requiſitum eſt, ut quis pœnam patiatur *ob malum actionis*: id eſt ut aliquid fecerit, quo jus alterius violatur, ſive dolo, ſive culpa.

Duo autem requiruntur, ut *actio mala* ſit: (a) ut *jus*

(*i*) Parens d. diſput. th. 9. & th. 11. Conf. §. 19. Inſtit. de act. (*k*) L. 9. §. fin. reb. aut. jud. poſſid. L. 9. §. 1. quod falſ. tit. L. 35. pr. O. A. d. diſp. th. 5. in fin. & th. 11. ſeq. (*l*) L. 11. ff. reb. auth. jud. L. 7. §. 1. quod falſ. tut. (*m*) d. Lib. 9. §. fin. d. L. 9. §. 1. (*n*) d. diſp. th. 23. (*o*) Aliter Par. d. diſp. th. 10. (*oo*) Ut in caſu §. 19. Inſt. de action. (*p*) diſp. th. 5. num. 2. & th. 10. (*q*) dict. diſp. th. 11. 12. Conf. §. 19. Inſt. act. (*r*) Dict. §. 19.

jus alterius *lædatur*, (b) ut illud lædatur *dolo*, vel *culpa agentis*.

n. 1. Ex *priori* requiſito ſequitur, neminem puniri poſſe 1. ob actus nondum inchoatos, 2. ob pravas cogitationes, 3. ob neglectos actus perfectionis. An 4. ob hæreſin? Reſp. Si legibus loci certus cultus ſtatutus eſt, omnes, qui cultum illum profiteri nolunt, exilio mulctari, etiam ratione naturali, poſſunt. Atque hæc ſola pœna, ſub primis Imperatoribus Chriſtianis, Arianis, aliiſque hæreticis, dictabatur.

Si vero contra leges civitatis alium cultum propalare ſtudent, gravioribus pœnis coerceri, & ſi motus inde oriuntur, vel metuuntur, capite plecti poſſunt. Atque ex hac ratione tractu temporis auctæ ſunt pene a Romanis Imperatoribus.

Temporibus Conſtantini, Conſtantii, & Conſtantis, hæretici muneribus ſubjiciebantur [t]. Sub Gratiano, Valentiniano, & Theodoſio, arbitrarie, exilio nimirum, mulcta pecuniaria, &c. puniebantur [u]. Hæ penæ auctæ fuere ſub Honorio, & Arcadio [v]; qui primi pœnam capitis ſtatuerunt in Manichæos, & Donatiſtas [x]: quam differentiam inter Manichæos, & reliquos hæreticos, quoque obſervarunt Theodoſius II. & Valentinianus III. [y], & poſt eos Juſtinianus [z]. Valentinianus, & Marcianus extenderunt penam capitis in Appollinariſtas, & Eutychianos, ſi publice ſuam hæreſin docerent [a]. Denique Juſtinianus pœnam mortis in omnes hæreticos conſtituit, qui actus quosdam religionis publice docerent [b].

Not. Si hæreticis ſemel fides publica data eſt, eis nulla ratione jus hoc quæſitum auferri, nedum pena in eos ſtatui poteſt. (*Vid.* §. 81. & 99.)

(t) Lib. 1. C. Hæret. (u) Lib. 1. §. 1. Summ. Trin. Lib. 2. C. Hæret. (v) L. 3. C. Hæret. (x) Lib. 4. C. Hæret. (y) Lib. 5. C. Hæret. (z) Lib. 12. C. Hæret. (a) Lib. 8. C. Hæret. (b) Lib. 14. C. Heret.

An 5. ob mendacium puniri quis poteſt? Negatur, ſi jus alterius inde læſum non eſt. (*Vid. ſup.* §. 521. *n.* 12.)

n. 2. Ex *poſteriori* requiſito ſequitur, eum, qui caſu delinquit, vel delicti capax non eſt, puniri non poſſe.

Quæritur, an ob *culpam* naturali jure pęna infligi poſſit [c]? Nos affirmamus, 1. quia culpa factum illicitum eſt; is enim, qui culpa ſua jus alterius lædit, potuit, & debuit id providere: injuria igitur eſt, quæ reparari debet. Atque hinc 2. ex eadem ratione is, qui culpa damnum dat, id reſarcire tenetur. *Vid.* §. 526. Hæc ſententia 3. confirmatur exemplo legis Moſaicæ, quæ agnatis defuncti facultatem concedit pęnas ſumendi ab homicida, qui NB. *in perturbatione animi, & in furore iræ, defunctum percuſſit*. Sed & 4. illos, qui ad aſylum profugerunt, perpetuo exilio mulctavit Deus. Jure Romano 5. is, qui culpa ſua cauſam incendio dedit, ſi damnum reparare nequit, fuſtigatione punitur [d]. Si damnum culpa in corpus datur, quod reparari nequit, is, qui damnum dedit, punitur pro qualitate damni, & culpæ [e]; quæ pęna aliquando ad mortem extenditur, uti ſi quis poculum amatorium abſque dolo alicui propinat, unde perit [f].

Præterea ob levem quoque, immo aliquando ob leviſſimam culpam, pęna ſtatuitur. Quoties enim culpa mea res alterius perit, caſum præſtare teneor; quæ vera pęna eſt.

§. DLI. Pęna igitur ſupponit malam actionem. Hinc regula naturæ eſt, *neminem ob alterius delictum puniri poſſe.*

n. 1.

(c) Vid. Struv. Synt. jur. civ. tit. de Pœnis §. 8. 9. (d) Leg. 9. L. 11. ff. de incend. & ruin. &c. (e) Leg. 6. de extraord. cogn. L. 107. Reg. jur. (f) Leg. 38. §. 5. ff. de pœnis.

n. 1. Non ergo 1. puniri poſſunt *ſubditi ex delicto civitatis*, *vel Principis* [g]; quia ſubditi nihil mali peregerunt, adeoque nihil mali viciſſim pati poſſunt.

Excipe, ſi delictum eorum proprium concurrit: uti [a] ſi ſubditi conſenſum præbuerunt, & v. g. communi conſilio injuria approbata fuerit; tunc enim ex ſuo conſenſu tenentur [h]: ſi injuriam factam defendunt, uti ſi Principi contra eum, qui injuriæ reparationem urget, aſſiſtunt, ſive opera, ſive opibus [i]; qua ratione nititur jus capiendi res, & adimendi vitam, ac libertatem, ſubditorum hoſtilium.

Neque *obſtat*, populum pœnas dediſſe pro crimine Davidis? Reſp. pœna non fuit *intuitu populi*, qui nihil mali egit; Deus tanquam arbiter vitæ, & bonorum, (qui de utriſque pro lubitu diſponere poteſt) jure ſuo uſus, peſtem immiſit populo: at pœna fuit *intuitu Davidis*, qui tot malis, quorum ipſe cauſa erat, mire afficiebatur.

n. 2. Nec 2. puniri poteſt civitas, vel Princeps, ob *delictum ſubditorum* [k]; ceſſat enim mala actio: niſi civitatis, vel Principis proprium delictum concurrat. Quod fit [a] ſi cauſa ſunt injuriæ: uti ſi mandant, vel conſilium dant ſubditis, vel ſi non prohibent, cum prohibere poſſunt, & debent; hinc ante omnia læſi percontari ſolent Principem, cujus ſubditi injuriam fecere, an ſubditi conſilio publico injuriam dederint, an auſu privato: [b] ſi civitas, vel Princeps, injuriam factam defendunt; uti ſi vel punire reos, vel dedere noluit [l].

Idque verum quoque eſt in ſubditis momentaneis, i. e.

(*g*) Grot. Lib. 2. cap. 21. §. 7. §. 2. n. 5. §. 17. num. 1. (*h*) Grot. Lib. 2. cap. 21. §. 7. num. 1. (*i*) d. cap. 21. §. 2. n. 5. §. 17. n. 1. (*k*) Grot. L. 2. 2. cap. 20. §. 2. num. 1. (*l*) Dict. cap. 21. §. 2. n. 2. 3. 4. & 6. §. 3. n. 1. 2.

i. e. in advenis [m]: nam & hos vel punire, vel dedere debet civitas; quod ſi recuſat, ipſa injuriam facit, adeoque ex ſuo delicto obligatur, adeo ut nec aſyli prætextu eludi juſta vindicta poſſit [n].

n. 3. Nec 3. *liberi* puniri poſſunt *ob delictum parentum*, nedum *agnati* [p], quia nihil mali egere, adeoque & formale delicti ceſſat, & materiale. Neque enim pœna *intuitu liberorum* dici poteſt, quod non ſuccedant in bona patris, qui læſæ majeſtatis reus eſt: id enim non eſt ex defectu juris, ſed quia defunctus moriens bona non reliquit, utpote quæ eo vivente fiſco jam fuere addicta [q]. Sed & pro pœna haberi non poteſt, quod filii perpetua infamia notentur, & a dignitatibus civitatis perpetuo excludantur; quia civitas de juribus ſuæ civitatis pro lubitu diſponere, atque ab illis excludere poteſt eos, quorum parentes male de republica meriti ſunt. Accedit, quod jura quædam ſint, quæ liberi non habent niſi per patrem, qualia ſunt jura civitatis: hæc ergo jura cum patri adimuntur, neceſſario adimuntur liberis [r]. Et ſi civitas jura civitatis, urgente utilitate publica, auferre ſubditis poteſt, mirum non eſt ſi pro tuenda civitate etiam liberis eorum, qui munimenta publicæ ſecuritatis infringunt, jura quædam adimunt, quæ a civitatis arbitrio dependent. Adeoque hactenus pœna non eſt, ſed calamitas.

Quod vero liberi, & agnati, quibuſdam locorum ſtatutis, mortem ſubire teneantur, id juri naturæ contrarium arbitramur; quia vita ſubditorum non eſt jus civitatis, nec ab ejus arbitrio dependet.

Neque *obſtat*, Deum minari pœnas ob delicta parentum, ad tertiam, & quartam uſque generationem: nam

(*m*) Dict. c. 21. §. 4. num. 8. (*n*) dict. cap. 21. §. 5. (*p*) dict. cap. 21. §. 14. (*q*) dict. cap. 21. §. 15. junct. §. 10. (*r*) Grot. L. 2. c. 21. §. 16.

nam pena hæc eſt intuitu parentum, qui male egerunt, & qui hoc ipſo mali aliquid patiuntur, dum liberis eorum, quorum ſalus adeo cordi eſt parentibus, nulla felicitatis ſpes relinquitur. At in liberis pena non eſt [s], ſed calamitas, dum privantur jure aliquo, quod totum a divina diſpoſitione dependet. Deus ergo vel vitam, vel bona liberis adimendo, ſuo jure utitur, nec liberis injuriam facit.

n. 4. Nec 4. parentes *ob delictum liberorum* penæ ſubjici poſſunt; niſi proprium patris delictum concurrat: uti ſi cauſa eſt delicti, vel mandando, vel conſilium dando, vel non impediendo, dum impedire potuit, & debuit [t].

n. 5. Nec 5. fidejuſſor *pro reo capitis* puniri poteſt, quia nemo eſt dominus membrorum ſuorum, adeoque diſponeret de jure alieno. Effectum tamen hæc fidejuſſio hactenus habet, ut bona ei auferri, & a juribus civitatis excludi poſſit [u]. (*Vid.* §. 497.)

n. 6. Nec 6. hæres ex *delicto defuncti* tenetur; quia meritum, & demeritum, perſonaliſſimum aliquid eſt, quod nunquam ad hæredes tranſit, ſed cum perſona interit. Secus ſi defunctus penam ex patrimonio debuit; nam tunc onus hoc cum patrimonio tranſit ad hæredes [v]. Atque hæc ratio eſt, cur poſt litem conteſtatam pena pecuniaria etiam ad hæredes tranſeat [x].

§. DLII. Penę jure naturali dividuntur in *capitales*, & *non capitales*: hæ vero iterum in pœnas, *quæ corpus ipſum afficiunt*, & in eas, *quæ corpus non afficiunt*.

§. DLIII. De *capitalibus* quæri ſolet, an jure naturali licitæ ſint. Grotius *Lib.* 1. *cap.* 2. operoſe contra Anabaptiſtas licentiam judiciorum capitalium, tum

(*s*) Grot. Lib. 2. cap. 21. §. 14. (*t*) Grot. Lib. 2. c. 21. § 2. num. 2. 3. 4. & 6. (*u*) Grot. Lib. 2. cap. 21. §. 11. (*v*) Grot. L. 2. c. 21. §. 19. 20. (*x*) d. §. 20.

tum ex jure naturæ, tum ex legibus divinis, imprimis autem ex doctrina Evangelii probat. Rationes naturæ paucis exponemus.

§. DLIV. Supponimus auem 1. Deum jura quædam cuique hominum propria eſſe voluiſſe, indeque injuriam fieri tum Deo, tum hominibus, ſi jura illa, voluntate Creatoris homini quæſita, ab alio homine auferuntur.

Supponimus, 2. injuriam illam neceſſario reparari debere, *tum* intuitu Dei, *tum* intuitu hominum; quia cum perfectione creatoris pugnat, contentum ſuæ legis impunitum relinquere, & creaturam voluntatem Creatoris, qui jus aliis conceſſum voluit, impune infringere poſſe.

His premiſſis 3. dicimus, naturale eſſe ut is, qui mali aliquid facit, tantundem mali pati teneatur (y). Hoc quomodo æſtimandum ſit, admodum variant. Sane, talio non intelligi poteſt de retribuendo ejuſdem generis malo, & v. g. infligendo iterum naturali vulnere; quod rationibus naturæ probat Parens (z): ſed tantundem illud æſtimationem recipit, vi cujus aliquid penſamus cum aliis rebus, vel factis, quæ ſunt vel ejuſdem valoris, vel ejuſdem quantitatis, vel qualitatis.

Hinc jam eſt quod quædam delicta pecunia, quędam pœnis corporis afflictivis, quædam privatione alicujus boni, quædam autem nonniſi ultimo ſupplicio penſari poſſint (a).

§. DLV. Ad ultimam ſpeciem referimus 4. crimen HOMICIDII. Cum enim nihil in hoc orbe, nihilque omnino corporei, cum vita, ac anima hominis, quippe divinitatis particula, comparari poſſit, illius ademtæ talio nulla eſse poteſt, quæ non ſit infe-

(y) Pat. diſp. de SS. talion. jure §. 1. uſq. ad §. 42. Grot. L. 2. cap. 2. §. 5. (z) Diſp. de SS. tal. jur. §. 10. ſeq. (a) d. diſp. §. 18. ſeq.

inferior delicto, niſi ipſa vita, & anima; qua ſola cum æſtimari, ac penſari crimen illud poſſit, viciſſim eam auferri neceſſe eſt, cum nullum animæ pretium ſtatui poſſit, quam anima.

Atque hæc talionis lex ex ipſis ſacris probatur [b]. Unde homo de ea diſpenſare nequit. Quod rationibus naturæ, & ex conſenſu Gentium, Parens demonſtravit [c].

Hinc 5. Cain talionem hanc metuens, ſibi ipſi hanc ſententiam dictavit: *quicumque inveniet me, occidet me*. Et ipſe divinus legislator Noacho declaravit [d], quod *ſanguis ejus, qui effuderit ſanguinem, itidem effundi debeat*; addit rationem: *ad imaginem quippe Dei factus eſt homo*; quam imaginem deſtruit ille, qui vitam homini adimit [e]. Atque hæc pœna conſenſu omnium gentium probatur; omnes enim pœnam mortis in homicidas admittunt [f].

Equidem 6. de *homicidiis* id communiter concedunt; de aliis vero criminibus capitalia ſupplicia ſumi poſſe, plerumque negant: neque talionem ibi per effuſionem ſanguinis admitti poſſe, putant.

At 7. bene Grotius [g] notat naturali ratione a ſimilibus ad ſimilia procedi poſſe, ut quod in homicidas conſtitutum jure naturæ eſt, in alios quoque eximie nocentes non iniquum videretur; quod Parens ſpeciatim de adulteris pluribus naturæ rationibus probavit [h]. Sunt enim quædam, quæ vitæ æquiparantur, ut exiſtimatio, pudor virginalis, fides matrimonii, ſecuritas publica, &c. [i]; adverſum quæ qui faciunt, ii homicidis meliores non videntur.

Sane, 8. in *adulterio* cum conjugata commiſſo juſta talio infra ſupplicium capitis ſtatui nequit, & omnia

(*b*) d. diſp. §. 28. ſeq. (*c*) d. diſp. §. 30. ſeq. (*d*) Gen. IX. 6. (*e*) Conſ. Num. 35. v. 31. 33. (*f*) Par. d. diſp. §. 31. ſeq. uſque ad 42. (*g*) L. 1. cap. 2. §. 5. n. 6. ſeq. (*h*) d. diſp. §. 32. (*i*) Grot. d. Lib. 1. cap. 2. §. 5. n. 7.

omnia reliqua infra ejus æſtimationem eſſe videntur: Nam & violatur eo conjugalis thori ſanctimonia, quem ſolum natura conſtituit propagandi hominis, conſervandique generis humani, modum, ac remedium: & hoc præterea agitur, ut perpetua, ac æterna inferatur familiis injuria, quæ cum partu adulterino, ejuſdem poſteritate, omnia familiæ jura uſurpante, alioſque iis privante in ſempiternum perennat. Accedit, quod adulterini amoris furoribus periclitetur vita conjugis innocentis. Denique hoc crimen omnium ſcelerum ſentina eſt, tantique viſum, ut amaræ potionis miraculo, & execratione, prodi potuerit latitans adultera *k*; quæ ſunt verba Parentis *l*: ubi porro probat, fere omnium gentium conſenſu pœnam capitalem in tales adulteros ſtatutam fuiſſe.

Negari 9. nequit, inter Iſraelitas pœnas mortis obtinuiſse etiam in alios facinoroſos. Juda Thamarem, quod fornicata eſt, comburi voluit *m*. Inceſtum morte punitum eſſe, ex *Levitici XVIII. v.* 24. & *Lev. XV. v.* 11. 12. 14. 17. 18. apparet. De adulterio idem ex *Lev. XV. v.* 10. de Sodomia ex *Lev. XX. v.* 13. 15. 16. de violatione Sabbathi, ex *Exod. XXXV.* 2. de filia ſacerdotis fornicante, ex *Lev. XXI.* 9. *&c.* conſtat.

Sane, 10. Moſes dictis ſanctionibus capitalibus rationes adjecit, quæ apud alios populos non minus, quam apud populum hebræum valent: ut ex *Lev. XVIII. verſ.* 24. *uſque ad* 28. probat Grotius.

Præterea 11. abſurdum cogitatum eſt, Hebræo populo indultum, diſciplinam, & ſalutem publicam, ac ſingulorum, munire pœnis capitalibus, ac ſe bello tueri; ceteris autem regibus, gentibuſque idem, eodem

(*k*) Num. 5. verſ. 11. ſeq. (*l*) dict. diſp. §. 32. ſeq.
(*m*) Gen. XXXVIII. v. 24. d. L. 1. c. 2. § 5. n. 9.

eodem tempore, non licuiſſe: quæ ſunt verba Grotii *o*.

Immo contra, 12. quis non credet, cum lex Moſis de judiciis expreſſam habuerit divinæ voluntatis imaginem, recte, ac pie facturas nationes, quæ inde ſibi exemplum peterent *p*.

Sed & 13. apud omnes gentes in crimina quædam penas capitales ſancitas eſſe, experientia teſtatur.

§. DLV. *Cauſa efficiens* penæ eſt ipſum jus naturæ *q*. Cum enim Deus jura quædam hominibus propria eſse voluerit, neceſſario inde ſequitur, alios hęc jura violare non poſſe; & contra voluntatem, legem, ac præceptum Creatoris agere, qui talia jura, naturali ratione cuique hominum quæſita, turbant.

Hoc poſito, porro ex eadem ratione naturali ſequitur, turbantes injuriam illatam reparare, eoque ſuum cuique tribuere debere.

Equidem, cum non agatur hic de reparatione damni, in bonis, & patrimonio dati (nam pena tunc demum eſt, quando ultra damni dati reparationem a reo aliquid præſtari debet *s*), noxa autem, ſeu injuria, ſive privato, ſive auctoritati judicis illata, reſtitui in priſtinum ſtatum non poſſit, nulla videtur actio naturalis prodita ad injuriæ hujus reparationem.

Verum, alibi demonſtravimus, reparationem quoque fieri naturaliter per *tantundem*, utpote quod morali ratione idem eſt: uti igitur damnum datum in bonis, ſi res ipſa reſtitui non poteſt, penſatur ſi reo tantundem ex ejus bonis aufertur; ita pari ratione, quia

(*o*) Grot. d. c. 2. §. 5. n. 9. (*p*) Grot. d. §. 5. n. 10. (*q*) Grot. L. 1. c. 2. §. 5. n. 3. L. 2. cap. 20. §. 1. num. 2. & §. 33. (*s*) L. 35. O. A. Lib. 2. in fin. ff. tut. & rat. Lib. 12. §. 1. ſi quis om. cauſ. L. 25. §. 1. ff. quæ in fraud. cred. L. 1. §. 2. ff. ad leg. Aquil.

quia malum, quod reus fecit, in priſtinum ſtatum reſtitui non poteſt, ei tantundem mali inferri debet, hoc enim ſolo modo ſatisfactum læſo, & penſata injuria dici poteſt.

Unde apparet, verum non eſſe, pęnas ex conſenſu delinquentis originem ſumſiſſe [t]; etſi enim delinquens ſciat, omni maleficio pęnam conjunctam eſſe, non tamen ideo in eam conſentit, ſed potius eam invitus ſubit.

§. DLVI. *Subjectum* pęnæ *activum* ſunt in genere omnes, quorum jus læſum eſt. Adeoque ob violationem *juris alieni* pęnam nemo poſcere poteſt, niſi 1. jus ipſius punientis aliquo modo lædatur. Hinc magiſtratus, pater, maritus, &c. vindicare poſſunt injuriam civibus, liberis, uxori, &c. illatam, atque hoc jure nituntur actiones populares, quibus cuique e populo jus eſt vindicandi crimina, per quæ publica ſecuritas violatur; ſingulorum enim intereſt, ne munimenta publicæ tranquillitatis reſcindantur. 2. Niſi quis alterius cauſæ accedat, eamque defendat conſenſu læſi. Læſus enim quoque modo, etiam adhibito aliorum auxilio, jus ſuum defendere poteſt.

n. 2. Quæritur, an hæres agere ad pęnam poſſit, quæ defuncto debita fuit [u]? Negatur, *quoties de ſola vindicta agitur*, quæ perſonæ læſæ, non ergo ejus hæredi, competit.

Hinc 1. actio ex crimine intentata, ab hærede continuari nequit [v], ſed petente reo nomen ejus aboleri debet [x]; idque verum eſt, etſi lis conteſtata jam fuerit. Hæres tamen ſuo jure, ſi crimen publicum eſt, ex integro id vindicare poteſt [y]. 2. Actio injuriarum

(t) Diſſent. Grot. L. 2. c. 20. §. 2. n. 2. §. 25. (u) Vid. Par. Diſput. de oblig. hær. ex del. dif. Sect. 2. n. 13. ſeq. Jus meum controv. tit. de injur. qu. 14. qu. 21. (v) L. 3. ff. Accuſ. (x) d. L. 3. (y) d. L. 3. §. fin.

riarum æſtimatoria hæredibus non competit [z], quia vindicta non eſt in bonis [a]: niſi [*a*] lis conteſtata ſit [b]; tunc enim pœna debetur ex bonis, & contractu; [*b*] ſi non de pęna, ſed v. g. de expenſis, aliaque cauſa civili, agatur [c].

Si vero non *de vindicta* agitur, ſed *de ſimplo, quod defuncto ex delicto rei* (qui locupletior inde factus non eſt) *debitum fuit*, actio omnino datur hęredi, etſi enim actio hæc ſit *rei perſecutoria* intuitu defuncti, ex cujus patrimonio ſimplum illud abeſt, negari tamen nequit, *pœnam* eſſe intuitu *rei*, quia de ſuo debet [d].

Atque hæc ratio eſt, cur jure Romano actiones Prætoriæ, quæ dolum puniunt, hæredibus dentur, quia actiones illæ continent rei perſecutionem. Ex eadem ratione quoque pęnæ conventionales in hæredes actoris tranſeunt [e].

§. DLVII. *Subjectum* pœnæ *paſſivum* ſunt omnes, qui injuriam aliis inferunt ex propoſito, & animo deliberato, vel cauſa ſunt injuriæ [f].

Adeoque non tantum delinquunt ſinguli, ſed & univerſitates: quanquam aliæ pœnæ ſint ſingulorum, aliæ univerſitatis; de quibus infra §. 560. *n.* 10. agemus.

n. 1. An Princeps quoque crimen committens pęnæ ſit obnoxius, quæri ſolet? Et diſtinguimus, an injuriam fecerit *ſubdito*, an *extraneo*: ſi *ſubditum* lęſit, puniri nequit; non a læſo, vel ab aliis ſubditis, quia imperium in Principem non habent, cum omne ſuum judicium in Principem tranſtulerint, indeque cognoſcere non poſſint, an Princeps jure, an

(z) §. 1. Inſt. de perp. & temp. L. 1. §. 1. ff. priv. del. L. 13. pr. de injur. L. 28. cod. (*a*) d. L. 28. (*b*) d. L. 13. d. L. 28. (*c*) Vid. *jus* meum controv. L. 44. t. 7. q 11. (*d*) L. 11. ff. reb. auct. jud. L. 35. Obl. & act. Lib 1. §. priv. del. §. 1. perp. & temp. act. L. 1. §. 44. vi arm. L. 2. §. fin. vi bon. rapt. dict. diſp. §. 10. 14. (*e*) Vid. §. ſeq. dict. diſp. §. 11. 16. (*f*) Grot. L. 2. c. 21. fin

injuria egerit: nec ab aliis Gentibus, quia illis injuria facta non eſt. Adeoque Deus ſolus vindictam hujus injuriæ ſibi reſervavit. De quo alibi ex profeſſo egimus.

Si *extraneum* læſit, diſtinguendum eſt, an ſubditum alienæ poteſtatis injuria affecerit, an ſummam poteſtatem ipſam. *Priori* caſu puniri Princeps a læſo nequit, utpote qui nec imperium, nec jus belli habet: ſed læſus ſuum magiſtratum adit, qui vi officii reparationem injuriæ poſtulat; qua negata, ejus cauſa eſt, & ejus injuria, quam magiſtratus bello vindicare, atque jure belli tantundem mali ei infligere poteſt.

Poſteriori caſu læſus pœnam exigit jure belli, adeoque Princeps læſus tantundem mali Principi lædenti infligere poteſt, quantum ipſe fecit. Atque hæc bella punitiva Grotio dicuntur. §. 559.

n. 2. Quæritur, an hæres ex CRIMINE defuncti teneatur ad pœnam *g*? Diſtinguimus inter pœnam, quæ ex patrimonio debetur, & eam, quæ perſonam, ejuſque corpus afficit.

Priori caſu hæres tenetur; quia ſuccedit in patrimonium defuncti [h]. Adeoque contra hæredes dantur actiones ex crimine defuncti. 1. ſi pœna pecuniaria per ſententiam dictata eſt [i], quia pœna illa non ex crimine, ſed ex ſententia judicis debetur, adeoque ex pacto; idque verum eſt, etſi ſententia per appellationem ſuſpenſa ſit, & reus interim moriatur *k*: 2. ſi aliquid ex crimine defuncti ad hæredem pervenit; tunc enim hæres tenetur quatenus pervenit: 3. ſi

(*g*) Vid. Par. diſp. de oblig. hær. ex del. def. Sect. 2. §. 8. ſeq. jus meum contr. tit. de oblig. qu. 11. & tit. de injur. q. 14. & ſeq. q. 31. (*h*) Grot. L. 2. c. 21. §. fin. Par. d. diſp. th. 6. ſeq. (*i*) L. 20. ff. Accuſ. Lib. p. C. ſi reus vel accuſ. Paris d. diſp. th. 30. (*k*) Paris d. th. 34. vid. jus meum controv. tit. de injur. q. 14. p. 643.

ſi in cauſa criminali expenſæ litis debentur [l]: 4. ſi reus conſcientia criminis, cui publicatio bonorum cohæret, mortem ſibi conſciverit [m]; quod jure Romano ſtatutum eſt.

Poſteriori caſu actiones criminales morte rei finiuntur: & nunquam ad hæredes tranſeunt [n]. Sane, pęna tenere debet ſuos auctores; meritum, & demetum perſonæ cohærent: neque alius ex alterius delicto teneri poteſt. Idque verum eſt, etſi lis cum defuncto conteſtata fuerit [o].

Quid ſi defunctus non ex crimine ex DELICTO CIVILI pœnam debet? Reſp. Eadem hic regula obtinet, ut pęna quæ ſolam malitiam defuncti coercet, non tranſeat in delinquentis hæredes [p].

Atque hæc vera ratio eſt, cur jure Romano actiones Prætoriæ, quæ dolum puniunt, (& quas ſingulas recenſet Parens) non dentur contra hæredes [q], etſi rei perſecutionem contineant intuitu actoris [r]. Cum enim jure civili ex tali facto actio prodita non ſit contra reum, indeque reus ex hac ſuppoſitione nihil ex patrimonio debeat; nec hæres teneri poteſt, utpote qui non niſi ex patrimonio defuncti tenetur.

Hæc quoque ratio eſt, cur nec actiones in duplum, triplum, & quadruplum [s]; nec actiones, quę inficiatione in duplum creſcunt [t]; nec actiones popula-

(l) Pais d. diſp. th. 35. vid. jus meum. controv. L. 47. tit. 10. q. 15. (m) Paris d. diſp. th. 36. (n) L. 26. ff. pœn. L. 22. C. eod. l. fin. ad leg. Jul. majeſt. tot. tit. C. ſi reus vel accuſ. mort. l. un. in fin. ſi quis jus dicenti, &c. Paris dict. diſp. th. 8. & 25. (o) d. L. ult. L. 2. 3. 4. l. fin. Si reus, vel accuſ. L. 6. ff. publ. jud. L. 15. §. 3. ad Sc. Turpil. Quia in criminibus litis conteſtatio vim pacti habere nequit Par. d. diſp. th. 26. & ſeq. (p) T. 111. Reg. jur. §. 1. Inſt. de perp. & temp. act. L. 2. § fin. vi bon. rapt. (q) L. 35. obl. & act. Lib. 9. §. fin. reb. auct. jud. Lib. 7. §. 2. quod falſ. tut. (r) Lib. 11. reb. auct. jud. Lib. 7 §. 2. quod falſ. tut. (s) §. 1. Inſt. de perp. & temp. act. d. diſp. th. 20. (t) L. 1. §. 1. L. 18. depoſ.

pulares [u], quia nec ſimplum; ſi ei pœna conjuncta eſt, &c. [v], in hæredes tranſeant [x].

Regula autem allegata vera eſt, etſi actione ex ipſo contractu ad pœnam ex delicto civili agatur [y]: eadem enim ratio obtinet, quia non debetur ex patrimonio defuncti.

Aliud igitur dicendum, ſi ex patrimonio defuncti pęna debetur; tunc enim hæres ad eam tenetur, quia in patrimonium ſuccedit [z]. Hinc 1. ad hæredes delinquentis tranſeunt omnes actiones civiles ex delicto, quatenus ſunt rei perſecutoriæ, adeoque & ſimplum in actionibus mixtis [a]: 2. quoties ex illo delicto aliquid ad hæredes pervenit [b]: 3. quando pęna conventionalis petitur [c]: 4. omnes actiones mere pœnales, poſt litem conteſtatam [d]: tunc enim pęna debetur ex pacto.

§. DLVIII. *Objectum* pęnæ eſt reparatio injuriæ: ut nimirum jus cuique a natura quæſitum tribuatur per juſtam æſtimationem, infligendo lædenti tantundem mali, quantum fecit.

§. DLIX. *Effectus* pęnæ, *intuitu ejus*, *cujus jus læditur*, eſt jus perſequendi id, quod ei ex delicto alterius debetur.

Perſequi autem læſus poteſt pęnam vel per *judicia*, ſi de injuria inter membra ejuſdem civitatis quæritur; vel per *bellum*, ſi inter eos de injuria agitur, qui ſuperiorem non habent: quod bellum punitivum dicitur [e].

§. DLX.

(u) L. fin. de pop. act. L. 4. §. 5 de deject & effuſ. (v) §. 9. Inſt. ad leg. Aquil. (x) d. diſp th. 19. (y) §. 1. Inſt. perp. & temp. aliter Pariſ. dict. diſp. th. 6. ſeq. (z) Grot. L. 2. cap. 5. §. fin. d. diſp. th. 6 ſeq. (a) §. 1. Inſt. perm. & temp. d. diſp. th. 21. (b) L. 30. Reg. auct. jud. L. 35. pr. Obl. & act. dict. diſp. th. 20. 21. (c) L. 56. pr. & paſſ. de evict. L. 38. §. 17. de verb. obl. §. 18. Inſt. de inut. ſtip. d. diſp. th. 16. (d) Lib. 139. Lib. 164. Reg. jur. §. 1. Inſtit. de perp. & temp. act. (e) Grot. L. 1. c. 2. §. 9. n. 13. 3. cap. 5. §. § 3. 4. L. 2. c. 26. §. 6. 1. §. 2. n. 2. cap. 17. §. 1. n. 3. c. 20. §. 38. & 40 ſeq.

§. DLX. *Effectus* pęnæ intuitu *lædentis* eſt, ut teneatur pati aliquid mali pro malo actionis: nam hęc reſtitutio mali eſt ſolus, & unicus reparandæ injurię modus, neque alius ratione naturali ſuppeditari poteſt. Atque hæc reparatio injuriæ, quæ fit per tantundem, TALIO dicitur, ejuſque juſtitia inter gentes maxime celebrata eſt *f*.

§. DLXI. Cum vero ipſa vox *talionis* indigitet, proportionem aliquam eſſe debere inter malum actionis, & malum paſſionis, tota quæſtio in eo vertitur: quænam ſit norma illius proportionis *g*? Parens ſpeciali diſputatione erudite admodum demonſtravit, talionem non ita crude eſſe intelligendam, ut delinquens idem præciſe pati in ſuo corpore teneatur, quod alium pati fecit: id enim tum impoſſibile eſſet, tum non omnibus criminibus convenit. Sed ea ſignificatio vocis eſt, ut judex examinatis omnibus circumſtantiis (quas Grotius late examinat *h*) æſtimet, quantum mali viciſſim pati ob malam actionem debeat; adeoque obſervando proportionem inter malitiam, & pęnam, tantundem delinquenti infligat.

n. 2. His principiis poſitis conſtat ratione naturali nullam certam pęnam ſtatutam eſſe, niſi in *homicidio*: ibi enim juſta talio non eſt, niſi ſanguis pro ſanguine, uti plenius probavit Parens *i*. In relictis igitur delictis tota æſtimatio arbitrio judicis relinqui debet: cum enim juxta proportionem malitię pęnæ æſtimatio fieri debeat *k*, malitiæ autem plures gradus ſint, magiſtratus officium eſt, cognita cauſa,

 quid-

(*f*) Vid. diſp. Parentis de SS. talionis jure. (*g*) Grot. Lib. 2. cap. 20 §. 28. uſque ad §. 37. (*h*) dict. 28. uſque ad §. 44. (*i*) Vid. d. diſp. §. 30. ſeq. conf. ſupr. §. 554. num. 4. (*k*) Cicero de LL. Noxæ pęna par eſto: cavendum, ne major pœna, quam culpa ſit. Cicer. off. Lib. 1. cap. 25.

quidnam tantundem ſit definire, eoque talionem ſtatuere [l].

n. 3. Atque ex his conſtat præcipuam partem magiſtratus officii poſitam eſſe in talione, id eſt in juſta æſtimatione delicti rite definienda: ut nimirum, cum natura nihil certi determinatum ſit, nec determinari potuerit, ipſe juſta proportione decernat, quantum is, qui delinquit, pro mala illa actione viciſſim pati debeat.

n. 4. Unde adeo ſolliciti fuere Juris Conſulti Romani in applicandis ad ſingula delicta penis [m]; & diligentia eorum, qui conſtitutionem criminalem Caroli V. compilarunt, laudari ſatis non poteſt.

n. 5. Circa hanc talionem notandum 1. eſt, ultra eam penam inferri non poſſe: adeoque ſi tantundem paſſus eſt is, qui lædit, præterea ab eo aliquid exigi nequit (*inf. n.* 11.) Neque *obſtat*, quod in bello talio in immenſum injuriam ſuperare ſoleat. Reſp. cum is, qui injuria bellum gerit, infinitas injurias inferat, infinitaque crimina cumulet, etiam in infinitum talio ab eo exigi poteſt: & cum ſinguli, defendendo factum Principis opibus, & operis, æque rei fiant illorum criminum, ſingulis quoque vitam, & multo magis bona auferre, adeoque in infinitum ab eis penas ſumere licet.

Not. Si crimen frequens, eoque exemplo opus eſt, propter utilitatem publicam exaſperari pena, etiam ratione naturali poteſt.

n. 6. 2. Obſervandum eſt, penas a JCtis Romanis determinatas in ſummo gradu eſſe ſtatutas, adeoque non adimi judici arbitrium recedendi ab illo rigore, ſi naturales cauſæ, que malitiam minuunt, accedant [n].

n. 7.

(*l*) Vid. ſup. §. 12. 13. (*m*) Vid. Lib. 151. pr. V. S. 16. pen. (*n*) Lib. 11. Lib. 16. §. 2. pœn. Grot. L. 2. cap. 20. §. 22. ſeq.

n. 7. 3. Talio non debet novum crimen inferre; neque enim ideo, quod alter male fecit, mihi quoque jus eſt male agendi: hinc ergo non poteſt ſtuprum inferri pęnæ nomine, &c.

n. 8. Finis igitur pęnarum naturalis, & unicus eſt reparatio injuriæ, quę fit per talionem. Unde verum non eſt, quod Seneca ait: nemo prudens punit quia peccatum eſt, ſed ne peccetur (o). Quod enim pęnæ ad exemplum aliorum, i. e. publice ſtatuantur, id mere civile eſt, & ex utilitate publica ſtatutum, ut pęna unius metus eſſe poſſit multorum (p): i. e. ut cæteri a ſimilibus facinoribus deterreantur (q). JCti enim metu pęnarum bonos efficiunt (r). Atque hinc omnia, quæ de fine pęnarum Grotius late diſſerit, ſuperflua ſunt.

n. 9. Talio ſtatui poteſt vel in *capite* delinquentis, vel in *bonis* ejus, vel in alio quodam jure (s).

In *capite* talio conſtituitur, vitam reo adimendo. Equidem dubium quibuſdam videtur, an extra homicidii crimen ob reliqua delicta pęna *capitalis* ſtatui poſſit, quum naturali jure nihil ſtatutum de eo videatur? *Reſp.* Eo ipſo, dum arbitrio judicis definitio talionis reſervata eſt, neceſſario ſequitur, arbitrium hoc etiam ad vitam extendi poſſe, ſi tanta eſt malitia, ut ſpes, reum meliorem fieri poſſe, nulla ſuperſit. Idque Grotius (t) optime probat. (*Vid.* §. 554.)

In *bonis* talio ſtatuitur, ſi non tanta eſt malitia, ut corpus affici ideo poſſit: tunc enim pecunia, vel aliis rebus, penſatur delictum; atque hæc pecunia vel læſo tribui, vel fiſco addici poteſt: illud a Romanis ſub republica, hoc ſub imperio Cæſarum plerumque obſervatum fuit.

(o) Apud Bod. diſp. de pęn. th. 3. (p) Lib. 1. C. L. Jul. repetund. (q) L. 31. dep. L. 28. §. 13. pęn. (r) §. 1. Inſtit. de juſt. & jure. (s) L. 6. §. 2. Lib. 7. 8. ff. de Pęn. (t) L. 1. c. 2. §. 5. n. 5.

Alio quodam jure pena ſtatuitur, ſi reus infamis declaratur, ſi civitatis jure privatur, vel ſi ſalva civitate relegatur, vel alicui certo ſaltem loco interdicitur *u*.

n. 10. Denique notandum eſt, alias eſſe penas, quæ ſingulis, ut ſingulis, infliguntur. Penæ, quæ univerſitati infliguntur, vel *perſonas* afficiunt, vel *res* univerſitatis. *Perſonæ* univerſitatis penam patiuntur, ſi ſub jugum mittuntur, vel imperio privantur, &c.

Penæ, quæ *res* univerſitatis afficiunt, ſunt ſi patrimonium civitatis vel in totum, vel pro parte, auferturr. Atque hæc pena obtinet, etiamſi illi, qui delictum admiſerunt, vel approbarunt mortui ſint, quia univerſitas non moritur: adeoque quamdiu non reparat injuriam, ſemper ejuſdem delicti rea manet *v*.

Neque *obſtat*, plures inveniri in civitate innocentes, qui furorem multitudinis impedire potuerunt, & quos punire iniquum videtur. Reſp. 1. Etſi forte improbent factum civitatis, certum tamen eſt, quamdiu ſunt in civitate, factum civitatis opibus, ac conſilio probare, & defendere; adeoque hactenus quoque rei ſunt. Reſp. 2. Si innocentiam probare poſſunt, victores parcere ejuſmodi captis ſolent: ex ea enim ratione Thebanis in ſervitutem redactis, illi exemti ſunt, qui decreto exuendæ civitatis contradixere *x*. Reſp. 3. injuria ſingulis non fit, ſi univerſitati jura ei propria in pœnam auferuntur; ſinguli enim, qua ſinguli, nullum jus in res publicas habent: ſufficit igitur, univerſitatem, ejuſque majorem partem peccaſſe; nam tunc jura publica eodem jure in pœnam auferri poſſunt, quo

(*u*) Tot. tit. ff. de interd. & releg. (*v*) Grot. Lib. 2. 21. §. 8. (*x*) Grot. 2. c. 21.

quo per conſenſum majoris partis in alios transferuntur.

n. 11. Talio finitur 1. *morte*, ſi pęnâ vel in corpore, vel in exiſtimatione, ſtatui debet; cum enim hæ pęnæ perſonam ipſam afficiant, non patrimonium delinquentis, neceſſario ſequitur, ſublata perſona tolli quoque pęnam.

At ſi pęna afficit *bona* defuncti, & hic litem conteſtatus eſt, pęna quoque ab hæredibus, qui in patrimonium ſucceſſerunt, peti poteſt. Nam per litis conteſtationem jus aliquod eventuale actori quęſitum eſt: ſi proinde pęna ex patrimonio ſolvenda poſtea dictatur, pęna ab hærede debetur; quod ſupra plenius explicavi.

Not. Hinc apparet, jure naturali neminem puniri *poſt mortem* poſſe, adeoque pęnas ſaltem eſſe viventium: non enim pati poteſt malum qui mortuus eſt. Quod igitur cadavera punitorum cruci affigantur, &c. id ex ea ratione mere politica ſtatutum eſt, ut vivi hoc exemplo deterreantur [y]. Eadem ratio eſt ſi bona eorum publicantur, qui mortem ſibi conſcientia delicti ante ſententiam conſciverunt, vel accuſatorem pecunia corruperunt [z].

Finitur talio 2. Per *aggregationem* ſi ſcilicet ſuperior gratiam facit reo, eique pœnam remittit. Hæc remiſſio autem fieri nequit 1. in delictis, ubi ipſo naturæ jure talio requiritur; non ergo diſpenſare Princeps poteſt de homicidio [a]: nec 2. in præjudicium tertii, cui reparatio illa debetur [b].

Quæri ſolet, an ſi Princeps pœnam remittit, reus omnia priſtina jura recipiat? Reſp. Si crimen eum incapacem reddit quorundam jurium, ea, quæ ſemel amiſit,

(y) Tot. tit. de cadav. punit. (z) Tot. tit. ff. de bon. eorum, qui ante ſent. (a) Vid. Parens diſp. de SS. Talionis jure §. 30. & ſeq. (b) Grot. L. 4. cap. 20. §. 21. uſque ad §. 26.

amiſit, non recipit, niſi Princeps nominatim id exprimat: at ſi tertio inde jus ſemel quæſitum eſt, nec volente Principe jura priſtina recuperat: quod late explicavi in jure meo controverſo [c].

3. An pœna tollitur *remiſſione* læſi? Affirmatur, quoad jus læſi; non vero quoad jus ſuperioris, ſi vel ejus auctoritas, vel ſecuritas publica violata eſt: hoc jus enim magiſtratui quæſitum remittere is, in quem delictum commiſſum eſt, non poteſt [d].

4. An pœna finitur *præſcriptione?* Negatur, quia tempus non eſt modus tollendæ obligationis.

An 5. *Aſylum* impunitatem dat delinquentibus? Negatur: quia Princeps nulla ratione jus aliis quæſitum auferre poteſt; auferret autem ſi concedendo reis aſylum, reparationem juris impediret.

Idque maxime verum eſt in illis delictis, in quæ naturali quoque jure talio quædam ſtatuta eſt, ut in homicidia. Sane; Deus ipſe non *facinoroſis*, ſed *culpa* ſaltem delinquentibus, ſecuritatem, ad hæc loca confugiendo promiſit.

Denique, & 6. finiuntur pœnæ ſi reus tantundem paſſus eſt; tunc enim penſata injuria videtur [e].

Atque hinc propter idem crimen bis puniri nequit [f].

CA-

(*c*) Tit. de ſent. paſſ. & reſtit. q. 1. (*d*) Grot. L. 2. c. 20. §. 21. uſq. ad §. 27. (*e*) Vid. ſupr. §. 24. num. 5. (*f*) L. 41. ff. pœn.

CAPUT VII.

De obligationibus, quæ proprio quodam jure ex variis cauſarum figuris oriuntur.

§. DLVII. EXPLICATIS obligationibus, quæ deſcendunt ex *promiſſione* & *delicto*; ſequuntur obligationes, quæ proprio quodam jure *ex variis cauſarum figuris* deſcendunt [g].

§. DLXIII. TRIBONIANUS hoc obligationum genus ad duo capita retulit; nimirum, ad *quaſi contractus* & *quaſi delicta* [h]; cum tamen hæc capita non omnes ſpecies obligationum perſonalium exhauriant. Etenim ad *quaſi contractus* tantum referuntur illi caſus, ubi quis locupletior factus eſt cum alterius jactura [i]: ad *quaſi delicta* vero illa tantum negotia pertinent, quibus obligatur ex culpa ſua, vel quia male elegit, vel quia peritiam, quam profitetur, non habet [k].

§. DLXIV. Certum autem eſt, infinitos alios dari caſus, qui ad neutrum caput referri poſſunt, & tamen obligationem inferunt. Hinc notanter Modeſtinus [l] ait, præter obligationes ex *conſenſu*, & *peccato*, perſonam obligari (a) ex LEGE, (b) ex JURE HONORARIO, (c) ex NECESSITATE.

§. DLXV. Atque ideo quidam Doctores ad *obligationem ex variis cauſarum figuris* non tantum QUASI CONTRACTUS, & QUASI DELICTA, ſed præterea omnia negotia, quibus ex ÆQUO, & BONO obligatio oritur, referunt [m]. De ſingulis nunc agemus.

S E-

(*g*) L. 1. pr. obligat. & act. (*h*) §. 2. Inſt. de oblig. (*i*) Vid. L. L. 5. ff. oblig. & act. (k) Vid. L. 5. §. 4. ſeq. oblig. (*l*) L. 52. O. A. (*m*) Goth. ad d. Lib. 52. Parens in Hyp. Inſt. tit. de oblig. & act. §. 1.

SECTIO I.

De Obligatione Perſonæ ex quaſi contractu.

§. DLXVI. OMNIS obligatio, quæ *quaſi ex contractu* oritur, nititur illa generali regula, *quod nemo locupletior fieri debeat cum alterius jactura*. Natura enim ejuſque auctor, cuique jus pleniſſimum in ſuas res, & actiones, conceſſit; ita ut alius, me invito, nullam utilitatem ex re mihi propria, & ex meis actionibus, percipere poſſit. Si igitur alius lucrum aliquod ex mea re, facto ſuo licito, tenet, vel ex mea actione commodum percipit, is, juxta regulam generalem juſtitiæ, jus ſuum cuique tribuere, i. e. utilitatem rei, & actionis meæ, mihi reſtituere tenetur: quia alias locupletior fieret mea jactura.

§. DLXVII. Hæc igitur obligatio non oritur ex conſenſu, nec expreſſo, nec tacito (unde etiam furioſi, infantes, & ignorantes, ex hujuſmodi negotiis obligantur), ſed ex natura actus, & negotii; quia quis jus alienum ex facto aliquo licito tenet, & plus ſuo habet.

Compilatores juris Romani hanc obligationem deſcendere *quaſi ex contractu*, dixere, non quod tacitum, vel fictum domini conſenſum hic ſubeſſe putaverint, ſed quia æque obligatio inde oritur, ac ex vero contractu (n).

§. DLXVIII. Atque hac ratione nituntur, omnes caſus, quos JCti Romani in Digeſtis, & inſtitutionibus ad quaſi contractus referunt. Nimirum, 1. *negotiorum geſtio*, quando quis ſine mandato negotium alterius abſentis, vel ignorantis, gerendum ſuſcepit (o).

n. 1.

(n) L. 5. §. 3. ff. obligat. & act. (o) §. 1. Inſtit. de ob. quæ quaſ. ex contr.

n. 1. Ex hoc negotio, per ſe licito, obligatur *tum* is, qui gerit negotium, *tum* is, cujus negotium geritur.

IS, *qui gerit negotium alienum*, tenetur ad rationes reddendas domino, & ad præſtandum quicquid ex illa geſtione penes ſe habet *p*. Ratio naturalis hæc eſt, quia *gerens* hoc caſu plus ſuo habet, aliquid alieni tenet, adeoque locupletior fieret ex negotio alieno.

Is, *cujus negotium geritur*, tenetur ad impenſas *q*: quia locupletior fit ex patrimonio gerentis; adeoque hactenus ipſe aliquid alieni habet.

n. 2. Equidem Grotius actionem negotiorum geſtorum ex jure civili originem duxiſſe putat, quia nullum eorum haberet fundamentorum, ex quibus natura obligationem inducit *r*. At fruſtra hæc dicuntur. Quod, quæſo, fortius eſt obligationis inducendæ fundamentum, quam reſtitutio utilitatis, quę ex re aliena penes me eſt? Quid magis repugnat æquitati naturali, quam locupletari cum alterius jactura? Hic ergo obligatio ſequitur ex prima, & generali juris naturalis regula, *jus ſuum cuique tribuere*.

Neque *obſtat*, ipſos JCtos Romanos fateri, obligationem hanc *ob utilitatem abſentium* introductam eſſe, & actionem negotiorum geſtorum edicto demum Prætoris originem dedere. Reſp. Primi legislatores Romani ex pauciſſimis negotiis, etſi obligatio naturalis ſubeſſet, dedere actiones; ubi enim actionis formula non erat præſcripta ibi jus agendi ceſſabat. Quia vero abſentium negotia ideo periclitabantur, prætor [qui æquitatem naturalem ſecutus rigorem Juris civilis corrigere, ejuſque defectus ſupplerę

(*p*) L. 2. ff. neg. geſt. §. 1. Inſt. obl. quæ quaſ. contr. (*q*) Lib. 9. ff. negot. geſt. (*r*) Grot. Lib. 2. cap. 10. §. 9. num. 1.

plere ſolet] ob utilitatem abſentium actionem negotiorum geſtorum introduxit [t].

Neque allegari poteſt, quod nemo ſe ingerere rei alienæ, adeoque ex culpa ſua nemini actio dari debeat: nam aſſiſtere alii, & ejus, qui abſens eſt, res defendere, ejuſque utilitatem promovere, ipſo jure naturæ licitum eſt [u]. Cæterum, quamvis culpa gerentis ſubſit, nihilominus ipſi actio dabitur; quia naturæ ratio dictat, neminem ex culpa alterius locupletiorem fieri debere.

n. 3. Locum autem habet hæc actio etſi utilitas quæ ſemel fuit, perierit: licet enim nunc alter locupletior ex re mea non ſit, ſemel tamen locupletior factus fuit; utilitas autem perit domino.

n. 4. Si furioſus, vel infans in re aliena aliquid egerint, unde utilitatem perceperunt, pariter hac actione tenentur, & utilitatem, quam perceperunt, reſtituunt [v]; quia hæc actio non ex conſenſu oritur, ſed ex illa æquitate, quod nemo ex re aliena locupletior fieri debeat. (§. 168.)

n. 5. Geruntur negotia aliena etiam furioſorum, & infantium, ſed & ignorantium, ad eum effectum, ut hi teneantur, ſi facto gerentis locupletiores facti ſunt.

n. 6. Negotiorum geſtorum actio *directa* datur ei, ad præſtandum omne id, quod ex illo negotio penes gerentem exſtat [x]. *Contraria* datur ei, qui utiliter alienum negotium geſſit, contra dominium negotii, ut is impenſas (quia hactenus locupletior factus eſt) reſtituat, etſi utilitas perierit.

Not. Is, qui cum negotiorum geſtore, qua tali, contraxit, actionem non habet contra gerentem, qui ſuo nomine non promiſit; niſi de rato caverit [y].

n. 7.

(t) Vid. L. 2. ff. neg. geſt. (u) L. 1. neg. geſt. (v) L. 3. §. 4. neg. geſt. (x) Laut. comp. p. 23. (y) Tot. tit. ff. ratam rem haberi.

n. 7. Ceſſat hæc actio; 1. ſi conſenſu domini res ejus geritur; tunc enim actio ex vero contractu, mandati ſcilicet, datur: 2. ſi quis animo donandi negotium alienum gerit.

§. DLXIII. *II. Actio funeraria* quoque ex quaſi contractu oritur (poſita enim hypotheſi JCtorum Romanorum, *quod homo ſepeliri debeat*; & quidem à familia; negari nequit, officium ſepeliendi corpus defuncti familiæ incumbere; & familiæ negotium geri, ſi alius curam illam ſuſcipit: unde qui propter funus aliquid impendit, cum defuncto contrahere creditur *z*.

Familia igitur locupletior fit cum alterius jactura; adeoque hæres, qui in familiam ſuccedit, quaſi ex contractu tenetur *a*.

§. DLXIX. *III.* Actio *tutelæ* quoque negotiorum aliquam geſtionem infert *b*. Tutor enim ſine mandato pupilli, (qui conſentire nequit) ejus negotia gerit; ſi proinde pupillo aliquid ex illa geſtione abeſt, tutor obligatur ad reliqua præſtanda: uti viciſſim pupillus tutori tenetur ad impenſas, &c. Neuter enim cum alterius jactura locupletior fieri debet. (*Vid. ſupr.* §. 194.)

§. DLXX. *IV. Condictiones* ſunt ex quaſi contractu: omnes enim nituntur ea ratione, quod is, à quo aliquid condicitur, locupletior factus eſt, vel ex meo errore, vel ex turpi, & injuſta cauſa, vel ſine cauſa, ex contrectatione rei meæ, vel contra novam legem, quæ jus mihi aliquod conceſſit.

§. DLXXI. De *condictione indebiti* diſerte traditur eam eſſe *quaſi ex contractu* *c*. Quando enim ex errore res alii indebite tradita, vel aliquid indebite promiſſum eſt, condici id poteſt, quia alter errore meo locupletior fieret.

At,

(*z*) L. 1. ff. relig. (*a*) L. 1. ff. relig. L. 14. fin. L. 31. 32. Eod. Paul. Sent. 1. I. 21. (*b*) §. 2. Inſt. de obligat. quæ quaſi ex contr. (*c*) §. 6. Inſt. obligat. quæ quaſi ex contr. Lib. 5. §. 3. oblig. & act.

At, ais, priori caſu, ſi rem meam ex errore tibi tradidi, non opus eſſe conditione; quia dominium ſalvum mihi eſſe videtur (errans enim non conſentit): adeoque potius rei vindicationi locus erit. Reſp. In hoc negotio duo ſunt: 1. *translatio dominii*, quæ fit voluntate domini: 2. *cauſa*, ex qua dominium transfertur. Actus *translationis dominii* perfectus eſt: dominus ſua voluntate rei dominium in alterum tranſtulit ex cauſa dominii translativa, etſi erronea, adeoque nullum jus in re retinuit, aut retinere voluit.

Cauſa erronea non impedit tsanslationem dominii voluntate domini factam. At quia is, in quem ex errore meo dominium translatum eſt, locupletior fieret mea jactura, naturalis ratio dictat, ut is mihi obligetur ad reſtituendum id, quod plus ſuo habet.

n. 1. Sed & *conditio ob turpem, & injuſtam cauſam*, ad obligationes ex quaſi contractu pertinet: nam factum, quo res alii traditur, vel alteri aliquid promittitur, licitum eſt, quia de ſua re, & de ſuo jure quiſque diſponere poteſt.

Neque obſtat, *cauſam*, ob quam datur, vel promittitur, turpem eſſe: nam dictum jam eſt, *aliud* eſſe translationem dominii, & promiſſionem; *aliud* cauſam, ex qua traditur, vel promittitur. *Prius* licitum eſt, nec cauſa impedit, quo minus negotium traditione, & conſenſu perfectum ſubſiſtat: *cauſa* autem vitioſa eſt, quia lege improbatur. Ceſſante igitur cauſa, rem, vel jus illud condicere poſſum, quia alter ſine cauſa locupletior fieret mea jactura.

Dubium inter Doctores ortum eſt, an hæc condictio ſit ex *quaſi contractu*, an *ex delicto, vel quaſi*. Poſterius olim in Jure meo controverſo ſtatui; ſed re rite perpenſa eam, cum Lauterbachio [d], ex *quaſi*

(*d*) Comp. pag. 199. ibique Dd.

quaſi contractu oriri, exiſtimo. Dixi enim, dominium, vel jus in alterum transferri mea voluntate, atque id factum licitum eſſe. Cauſæ autem turpitudo non impedit, quo minus negotium ſubſiſtat.

Hæc condictio naturali jure tantum obtinet, quando cauſa *intuitu accipientis* turpis eſt: ſecus igitur ſi turpis eſt intuitu *ſolius dantis;* hoc enim caſu condictio ceſſat, quia accipiens locupletior fit voluntate domini, & ex cauſa, quæ intuitu ipſius vitioſa non eſt. Hinc is, qui meretrici mercedem dedit, eam non condicit; quia turpiter illa facit quod ſit meretrix, non quod mercedem accipiat ut meretrix *e;* adeoque hic cauſa intuitu ſolius dantis vitioſa eſt.

Quid ſi intuitu *utriuſque* turpis eſt cauſa? Reſp. jure naturali datur condictio, quia ceſſante cauſa res, vel jus ſine cauſa eſt penes accipientem: etſi *uterque* ideo, quod in leges peccaverit, puniri a magiſtratu poſſit. Hinc jure Romano quoque condictio hoc caſu ceſſat *f*. Alii tamen ſtatuunt, rem, vel jus in pœnam fiſco tribuendum eſſe *g*.

n. 2. *Condictio cauſa data, cauſa non ſecuta*, itidem ex quaſi contractu deſcendit. Si quis enim: v. g. in ſpem futuri matrimonii, dotem ſolvit, certum eſt, dominium in maritum transferri, quia juſta hic eſt dominii transferendi cauſa. Si vero matrimonium non ſequitur, adeoque cauſa deficit, ipſum quidem dominium non reſolvitur, at actio perſonalis, i. e. condictio datur, per quam dos data repetitur: quia is, qui dotem accepit, non ſecuto matrimonio ſine cauſa eam penes ſe habet, adeoque locupletior fieret cum alterius jactura *h*.

n. 3. Eadem quoque ratio obtinet, quoties *ſine cauſa* res mea, vel jus meum penes alium eſt; ſi

(*e*) L. 4. §. 3. condict. ob turp. (*f*) L. 3. 4. pr. & §. 1. Lib. 8. ff. cond. ob turp. (*g*) Laut. comp. pag. 398. (*h*) Tot. tit. ff. de condict. cauſ. dat.

ṙpoinde quis pignus dedit, & poſtea debitum ſolvit; non reſtituto pignore, condici pignus poteſt *i*.

n. 4. *Condictio tricaria* non eſt ſeparata condictionis ſpecie, ſed qualitas præcedentium condictionum: quando, nimirum, non condicimus pecuniam numeratam, ſed res alias, quæ æſtimationem patiuntur; unde ea nihil aliud eſt, quam *condictio incerti*, adeoque idem jus ibi obtinet *k*.

n. 5. *Condictio furtiva* itidem ex jure naturali oritur. Etſi enim is, cui res ablata eſt, jure dominii rem vindicare poſſit, conſultius tamen eſt abſtrahere a dominio, (utpote quod probare deberet] actione perſonali agere contra eum, qui rem mihi abſtulit, adeoque locupletior factus eſt ex re mea. Naturali enim ratione ex eodem negotio plures actiones dari poſſunt *l*. Atque hæc ratio eſt, cur condictio hæc non infamet *m*, quia non fit furti mentio.

n. 6. *Condictio ex lege* ſupponit, nova lege obligationem introductam, eaque jus aliis quæſitum eſſe: & hactenus eſt ex lege civili. At is, cui lege civili jus quæſitum eſt, naturali quoque ratione id, quod ei debetur, condicere a me poteſt, quia locupletior fierem alterius jactura.

§. DLXXII. *V. Aditio hæreditatis*. Liberi enim continuando familiam patris, i. e. adeundo ejus hæreditatem obligantur ad præſtandum id, quod defunctus debuit; quia in omnia ejus jura ſuccedunt.

Poſtquam ſucceſſiones etiam in linea collaterali *lege* fuere introductæ, & extranei quoque, introducto teſtamentorum uſu, hæredes ſcribi potuerunt, cognati, & extranei, adita hæreditate, tenentur factum defuncti præſtare, adeoque obligantur ex quaſi contractu.

§. DLXXIII.

(*i*) Tot. tit. ff. de cond. ſin cauſ. (*k*) vid. jus meum controv. tit. de condit. Trit. q. 1. (*l*) §. 14. Inſt. de action. c. 7. §. 1. cond. furt. (*m*) Laut. comp. pag. 109.

§. DLXXIII. *VI. Familiæ erciſcundæ judicium.* Cohæres enim, adminiſtrando rem hæreditariam, ſimul gerit negotium ſui cohæredis; unde *huic* competit *actio directa* contra adminiſtratorem, ut rationes reddat, & reliqua præſtet: *adminiſtratori* autem *actio* datur *contraria*, ad repetendum impenſas, &c. *n*

§. DLXXIV. *VII. Communi dividundo judicium.* Condominus enim, adminiſtrando rem communem, gerit alterius negotium. Unde huic *actio directa* competit contra geſtorem, qui ex re communi locupletior factus eſt: alteri *actio contraria*, ſi impenſas, in rem communem fecit, quia condominus locupletior factus eſt cum jactura alterius *o*.

§. DLXXV. *VIII. Actio finium regundorum*, quatenus perſonalis eſt (nam quatenus dominium vindicatur, eſt realis), i. e. quatenus fructus, impenſæ, &c. petuntur, eſt ex *quaſi contractu*; niſi dolo fines confuſi, & fructus inde percepti ſint, tunc enim ex *delicto* oritur *p*.

§. DLXXVI. *IX.* Denique in genere huc pertinent omnes illæ cauſarum figuræ, *ubi quis locupletior fit cum alterius jactura*. Qui caſus cum infiniti ſint, in numerato haberi non poſſunt.

§. DLXXVII. Atque ex hoc fundamento ad quaſi contractus referri debent 1. omnes *actiones contrariæ*. 2. Eadem ratione nititur obligatio, quæ ex eo oritur, quod aliquid *in rem noſtram verſum eſt*. Nam, in cujus rem aliquid verſum eſt, locupletior fieret alterius jactura.

3. Actio, quæ de *evictione* datur, eſt quaſi ex contractu *q*: ſi ſcilicet ea promiſſa non eſt (nam ſi promiſſa eſt, actio datur ex pacto, & quidem jure Romano ex ſtipulatu, vel, ſi contractu bonæ fi-

(*n*) §. 3. inſt. de oblig. quæ quaſi ex contr. (*o*) tot. tit. ff. comm. div. (*p*) L. 4. §. 4. Fin. regund. (*q*) Tot. tit. ff. de Evictione.

dei promiſſa ſit, actio ex ipſo contractu). Venditor enim, qui rem alienam mihi tradit, ea evicta, cauſa eſt ut res mihi auferatur: pretium igitur, quod ei ſolvi, ſine cauſa penes eum eſt, & locupletior fieret ex re mea.

4. Huc quoque pertinet ratio *legis Rhodiæ de jactu*; per jactum enim, qui fit levandæ navis cauſa, ſervantur res reliquæ: adeoque domini earum rerum locupletiores fiunt cum reliquorum jactura, quod damnum proinde reſarcire pro rata tenentur.

5. Hoc principio quoque nituntur illæ deductiones, quæ obtinent contra dominum rem ſuam vindicantem: ſi enim impenſæ neceſſariæ in rem factæ ſunt, poſſeſſor eas deducit.

9. Ex eadem ratione ſequitur, quod is, qui ex promiſſo rem petit, præterea quoque petere poſſit uſuras ex mora; non vi conſenſus, ſed ex illa æquitate, quod debitor, utendo re promiſſa, locupletior fiat cum alterius jactura, (§. 371.)

7. Si quis ſpecificatione, jure ædificii, &c. novam ſpeciem acquirit, facto hoc ſuo ſpecies alii perit; adeoque faciens cum jactura alterius locupletior fit: unde obligatio perſonæ oritur ad jus ſuum cuique tribuendum. (§. 264. & 276.)

8. Si quis fructus percepit ex re aliena, hi non vindicari poſſunt a domino, quia nec pars rei ſunt, nec domino rei unquam fructus proprii fuere. At quia poſſeſsor nullum jus percipiendi fructus ex re illa habet, is tenetur ex regula naturali (quæ prohibet ne quis cum alterius damno locupletetur) lucrum illud reſtituere ei, cui deeſt. (§. 267.)

9. Atque huc quoque pertinent omnes caſus quos recenſet Grotius r, qui eos male ex *jure* aliquo *in re* deducit, quod *ex re non extante* domino competere, putat s.

Non

(r) Lib. 2. c. 10. § 2. & late ſeq. (s) vid. d. c. 10. §. 2.

Non vero 10. ad quaſi contractus referri poteſt *actio judicati*, nam ea ex vero conſenſu, ſed tacito, oritur. Quia partes adeundo judicem, in eum compromittere videntur. Hinc judicio contrahi dicitur.

Neque 11. *actiones interrogatoriæ* ex quaſi contractu deſcendunt. Etſi enim is, qui in judicio de jure ſuo interrogatus eſt, *ſic teneatur, quaſi ex contractu obligatus u*; non tamen inde ſequitur, eam obligationem deſcendere *quaſi ex contractu*: ſed ſenſus illorum verborum eſt, quod cum ab altero reſpondeatur ea intentione, ut de veritate judex certior fieret, partes vere contrahant, adeoque ex ſuo conſenſu obligentur. *Voluit enim prætor adſtringere eum, qui convenitur ex ſua in judicio reſponſione, ut vel confitendo, vel mentiendo ſe oneret x*: ea igitur intentione alter coram judice interrogat, alter reſpondet. Neque hic agitur de caſu, ubi quis ex facto licito locupletior fit cum alterius jactura.

Neque 12. *actio de receptis*. Hæc enim itidem oritur ex vero conſenſu, ſed tacito. Sane, is, qui publice recipere ſolet res, eo ipſo promittit ſecuritatem *y*; adeoque profeſſio hæc publice facta infert pactum tacitum cum eo qui res ſuas illius cuſtodiæ tradit. Jure civili nulla actio exinde dabatur; formula enim in talem actionem non erat concepta: at Prætor ex æquitate actiones dedit *de receptis* (atque eadem ratio eſt in omnibus actionibus, quæ dantur contra eos, qui publice profitentur peritiam.) Non ergo hæc actio eſt ex quaſi contractu z. Sane, recipiens hic non fit locupletior cum alterius jactura.

(*t*) L. 3. §. 11. pecul. L. 6. §. fin. Re jud. Diſſert. Laut. Comp. pag. 580. (*u*) Lib. 11. §. 9. interrogat. (*x*) Lib. 4. pr. eod. (*y*) Lib. 1. pr. §. 1. & §. 8. Naut. caup. L. 3. pr. eod. (*z*) Diſſent. Laut. Comp. p. 91.

SECTIO II.

De Obligatione Perſonæ, quæ quaſi ex delicto oritur.

§. DLXXVIII. DIXIMUS, Jure naturæ eandem rationem obligationis eſſe in quaſi delictis, quæ in delictis veris (*vid.* §. 518.) Ex utriſque enim ideo obligatur is, qui delinquit, quia jus alterius læſit. Adeoque ex culpa quoque oritur obligatio.

Sane, Deus nobis intellectum, & voluntatem dedit, ut præcepta ejus cognoſcere, & actiones noſtras juxta eorum normam moderari poſſimus. Quoties igitur homo facultates illas rationis circa jura aliena non rite adhibet, vel negligit, adeoque aliquid contra jus alterius admittit, quod vi illarum facultatum prævideri potuit, CULPA eſt. Hinc culpa a Juris Conſultis Romanis definitur, *cum quis providere debuit, & potuit, jus alterius inde lædi poſſe a*.

Si proinde jus meum alterius culpa leditur, adeoque facto ejus illicito aliquid mihi abeſt, is cauſa eſt damni, & injuriæ, quam naturali jure reparare, id eſt jus ſuum cuique tribuere tenetur.

n. 1. Hinc jam conſtat, jure naturæ homines teneri ad *culpam leviſſimam*, i. e. adhibere debere circa jura aliorum talem diligentiam, quam diligentiſſimi patresfamilias adhibere ſolent *b*.

n. 2. Atque hæc regula naturæ in plurimis negotiis, jure Romano quoque, admittitur. Nimirum, 1. quoties quis ultro ſuſcipit negotium alienum *c*: ut in mandato, negotiorum geſtione, ſequeſtro *d*; item ſi quis

(*a*) Lib. 31. ff. leg. Aquil. L. 26. §. 7. ex quib. cauſ. maj. L. 9. §. 3 Locat. L. 5. §. fin. L. 6. L. 8. §. 1. ad leg. Aquil. (*b*) L. 18. pr. commod. §. 2. Inſtit. quib. mod. re L. 1. §. 4 O. A. (*c*) L. 21. C. Mand. (*d*) L. 5. §. 2. Commod.

ſi quis artem, peritiam, aut ſecuritatem publice profitetur: 2. ſi ſolius accipientis eſt utilitas, is pariter omnem, etiam exactiſſimam diligentiam, præſtare tenetur, ut in commodato *e*. 3. Damnum, quod in re alterius datur, etiam leviſſima culpa, reparari debet *f*.

n. 3. Jure Romano rigor ille naturalis temperatus, & imbecillitati humanæ accommodatus eſt. Hinc jure eo regulariter CULPA ſaltem LEVIS præſtatur, i. e. legislatores tantum exigunt in rebus alienis *diligentiam mediam*, qualem bonus paterfamilias præſtare ſolet *g*. Quod adeo verum eſt, ut *culpa* ſimpliciter poſita, regulariter intelligatur *levis h*.

n. 4. Ab hac regula JCti Romani excipiunt 1. omnes illos caſus, quos modo recenſuimus, & in quibus favor imbecillitatis humanæ merito ceſſat *i*. 2. Quando de pœna agitur *k*: hæc enim non niſi ex *lata culpa* debetur: unde id, quod per ruſticitatem *l*, ſimplicitatem *m*, vel imperitiam *n*, admittitur, excuſare ſolent leges, memores imbecillitatis humanæ *o*. *Latam* autem *culpam* leges punire ſolent, quia etſi in ea non ſit propoſitum lædendi, eſt tamen propoſitum aliquid faciendi, vel non faciendi, unde læſio quidem non neceſſario oritur, ſed oriri poteſt; quod exemplis *p* probat Parens *q*. Atque hinc *lata culpa pro dolo habetur*: eaque regula a JCtis Romanis

(*e*) L. 5. §. 2. Commod. (*f*) L. 44. ff. ad leg. Aquil. (*g*) Lib. 9. §. 2. L. 3. §. 1. L. 6. jur. ignor. L. 32. depoſ. (*h*) dict. legib. (*i*) Par. collat. ad Struv. collat. 11. §. 8. ſeq. (*k*) L. 108. Reg. jur. L. 5. §. 21. 22. ad Sc. Silan. Paris dict. collat. 11. §. 14. (*l*) L. 2. in fin. jur. fiſc. L. 2. in fin. ſi quis in jus &c. (*m*) L. 1. pr. Dol. mal. l. fin. C. Veſtani. (*n*) L. 1. §. fin. inſp. ventr. l. 3. §. 22. ad Sc. Silan. L. 25. §. 1. probat. L. 7. §. 4. de juriſd. (*o*) L. 24. §. 2. verb. quia naturale vitium eſt &c. Damn. infect. (*p*) L. 7. pr. Depoſ. L. fin. §. 2. Cuſt. reor. L. 38. §. 5. pœn. (*q*) Collat. ed Struv. Collat. V. & VIII.

nis ſtatuitur *r*. 3. Excipiunt leges Romanæ caſus quoſdam ſpeciales *s*.

Not. In his negotiis jure Romano exceptis vox *culpa*, ſimpliciter poſita, *levem* non denotat, ſed eam, quæ ex natura negotii definita eſt *t*.

§. DLXXIX. Ad obligationes quaſi ex delicto deſcendentes JCti Romani *Primo* referunt, *ſi judex per ignorantiam male judicat*. Hic enim male judicando neque corpore, neque corpus lædit: at quia culpa ejus damnum eo ipſo datur, quod male judicaverit, ad ejus reparationem naturali quoque ratione obligatur *u*.

Eadem quoque ratio eſt ſi magiſtratus tutores inidoneos conſtituit *v*, vel menſor falſum modum dixerit; quia profitetur peritiam *x*.

§. DLXXX. *Secundo*, ſi ex cœnaculo meo aliquid ab aliis, v. g. ſervis, vel hoſpitibus meis (nam ſi ipſe effundo, verum delictum eſt, quia corpore meo in corpus damnum datur) effunditur, vel dejicitur in locum, quo vulgo iter fit, indeque damnum datur, hoc caſu conveniri non poſſum actione ex lege Aquilia, quia nec corpore damnum dedi, nec in corpus. At quia aliqualis mea culpa eſt, quod homines illos elegi, ex hac mala electione itidem naturali ratione teneor ad reparationem damni *y*. Atque in eum finem JCti Romani dant actionem in factum, quaſi ex delicto, id eſt ob culpam *z*.

§. DLXXXI. Idem *tertio* obtinet, ſi iidem in cœnaculo meo aliquid ponunt, vel ſuſpendunt; unde

---

(*r*) L. 226. V. S. Parens in collat. ad Struv. XIII. §. 3. ubi exceptione quoque referuntur §. 4. ſeq. (*s*) L. pen. §. fin. off. præf. L. 9. l. pen. incend. L. 2. in fin. Term. mot. Lib. 1. §. 3. Siccar. &c. dict. collat. 8. §. 26. (*t*) dict. collat. 11. §. 13. (*u*) pr. Inſt. de obl. quæ quaſi ex del. (*v*) tot. tit. ff. de magiſtratibus conveniendis (*x*) Tot. tit. ff. ſi menſ. falſ. mod. (*y*) L. 1. §. 4. ff. his, qui effud. (*z*) 5. §. 5. O. A. L. 6. §. 2. his, qui effud.

de damnum datur. JCti Romani hic non tantum actionem in factum dant ex quaſi delicto, contra inhabitatorem cœnaculi *a*, ſed & pœnam quoque 10. aureorum in eum ſtatuunt.

§. DLXXXII. *Quarto*, quaſi delictum quoque eſt ſi familia Publicani damnum dedit illicita exactione; tunc enim Publicanus ob malam electionem tenetur *b*.

§. DLXXXIII. *Quinto*, ſi animal meum paſtu alii damnum dedit, idque ſervorum meorum culpa factum eſt, teneor actione de paſtu *c*, adeoque quaſi *ex delicto*; quia diligentiores eligere debuiſſem ſervos.

§. DLXXXIV. *Sexto*, actio in factum quoque quaſi ex delicto eſt, quæ datur contra *caupones*, *nautas*, & *ſtabularios*, ob furtum ab eis factum, qui ibi habitandi, vel operarum gratia degunt: idque propter malam electionem *d*. Atque hinc omnium eorum factum præſtant, quos recepiſſe cenſentur *e*. Obligatio igitur hæc non demum ex jure civili eſt, uti Grotius putat *f*, ſed ex ipſo jure naturæ, & quaſi ex delicto; culpa enim male eligentis damnum hic datur *g*.

§. DLXXXV. *Septimo*, ſi quis canem, verrem, vel aliud animal noxium in tali loco habeat, quo vulgo iter fit, damnum datum ob culpam naturali ratione reſarciri debet *h*. Hæc obligatio non eſt ex vero delicto, quia neque corpore, neque in corpus damnum datur; ſed ex quaſi delicto, quia culpa concurrit: unde etiam damnum jure Romano non ex lege Aquilia, ſed ex Ædilitio edicto vindicatur *i*.

§. DLXXXVI.

(*a*) L. 5. §. 6. O. (*b*) Lib. 3. pr. Lib. 12. §. 1. ſeq. de Publican. (*c*) L. 14. §. fin. ff. præſcr. verb. Paul. ſent. L. 1. tit. 15. (*d*) §. fin. inſt. de oblig. quæ quaſ. ex del. L. 5. §. fin. de obl. & act. L. 5. §. 4. L. fin. §. 4. Naut. Caup. (*e*) L. 6. §. 3. Naut. Caup. L. fin. pr. & §. 4. Eod. (*f*) L. 2. c. 17. §. 20. n. 2. (*g*) L. fin. pr. Naut. caup. L. 31 §. 3. Neg. geſt. ibique Goth. (*h*) §. fin. Inſt. ſi quadr. paup. (*i*) Laut. Comp. p. 413.

§. DLXXXVI. Equidem quidam Dd. *actiones noxales*, & ſpeciatim *actiones*, *ſi quadrupes pauperiem feciſſe dicatur*, vel *ſi ſervus meus ſuo maleficio damnum dedit*, ex jure naturali deducunt: at obligationes hæ oriuntur ex mero jure civili. Quod ſolide demonſtravit L. B. de SEKENDORF in diſſertatione eruditiſſima, cui titulus eſt: *Dominum ex facto animalis præter culpam non obligari*. Nam 1. intuitu ejus, qui damnum patitur, merus caſus eſt, adeoque ei ſoli nocet. Sane, domino animalis nihil imputari poteſt, quia res licita eſt quadrupedes habere. Hinc *pauperies* definitur, damnum ſine injuria datum *l*; & JCti Romani notanter *culpæ mentionem hic non adjici*, ajunt, *uti in damno injuria dato m*. Accedit, 2. quod nec jure Romano quadrupedis dominus teneatur ad damni reſtitutionem (uti teneretur ſi jure naturali ex facto quadrupedis obligaretur), ſed ſaltem ad noxæ deditionem. Adeoque 3. ſola noxa eſt in obligatione; dominus autem non obligatur niſi quatenus noxam poſſidet. Cujus rei ratio hæc eſſe videtur, quod magis faveant leges ei, qui damnum patitur, quam ei, qui animal tale tenet; huic enim aliquid imputari poſſe videtur alteri nihil.

Eadem autem ratio eſt ſi ſervus meus ſuo maleficio damnum dedit; nam ſervum habere res licita eſt, adeoque nihil eſt quod imputari poſſit domino *n*. Quod ergo ſervus talis dedi debeat, id eſt ex diſpoſitione juris Romani.

SE-

(*l*) Lib. 1. §. 3. ſi quadrup. paup. (*m*) Lib. 1. §. 4. ff. his, qui effud. inſt. de nox. act. (*n*) d. Lib. 1. §. 4. his, qui effud. §. 4.

SECTIO III.

De Obligatione Perſonæ, quæ proprio quodam jure ex variis cauſarum figuris deſcendit; Lege nimirum, & Jure honorario.

§. CLXXXVII. RECENSUIMUS obligationes, quæ proprio quodam jure ex variis cauſarum figuris oriuntur, & quidem præcipue ex *quaſi contractu*, & *quaſi delicto*. Diximus autem, extra has obligationes, infinitas alias jure Romano exiſtere, quæ ex *lege*, & *jure honorario* oriuntur.

§. DLXXXVIII. Nam *Primo* apud Romanos plurima fuere negotia, *ubi obligatio quidem naturalis ſubfuit, at non civilis*, adeoque unde actio non dabatur, quo pertinent *pacta nuda*. Quando igitur leges ex tali pacto, propter ſingularem æquitatem, actionem dant, (*exempla vide ſupra* §. 429. *ſeq.*) hæc obligatio civilis nec ex contractu, nec ex quaſi contractu oritur, ſed ex variis cauſarum figuris.

Secundo, multa fuere negotia, in quibus *certæ actionis formula non exſtabat*, adeoque ubi omnis ceſſabat obligatio [ita enim ex dolo incidente ante Aquilium Prætorem actio doli non dabatur). Quando igitur leges, vel Prætores, actionem inde dant, obligatio hæc oriri dicitur ex variis cauſarum figuris.

Tertio, huc quoque pertinent *actiones omnes, quæ ſaltem ſunt adjectitiæ qualitates aliarum actionum*.

Equidem jure naturali certum eſt, neminem ex contractu *tertii* obligari. *Pater* igitur non tenetur ex contractu filii, etſi de peculio, vel ejus juſſu contraxerit: *Præponens*, & *magiſter navis*, naturali ratione non poſſunt conveniri ex contractu inſtitoris, vel exercitoris; nam nec cum *patre*, nec cum *præponente*, nec cum *magiſtro navis* contractum eſt: deficit ergo duorum in idem placitum, & conſenſus.

At negari nequit, *patrem*, concedendo peculium, vel

vel jubendo; *præponentem*, & *magiſtrum navis*, committendo alii adminiſtrationem, conſentire, ut filii, inſtitores, & exercitores intra fines peculii, prepoſitionis, &c. contrahere poſſint. Atque ideo merito JCti Romani conſtituerunt, ut ex hoc contractu, intra eoſdem fines, ipſe *pater*, & *præponentes*, teneantur; quia alias facto ſuo, utut licito, locupletiores fierent cum alterius jactura, vel ſaltem cauſa eſſent damni, quod contrahentibus ex facto filii, vel inſtitorum, &c. contingit.

Hæ igitur obligationes oriuntur ex edicto Prætoris, & deſcendunt *ex variis cauſarum figuris*.

Quarto, cum quotidie nova occurrant negotia, *Legislatores Romani, pro varia utilitate novas leges ſtatuerunt*, *indeque actiones dederunt*, quæ *vel* proprium nomen habebant, ut *actiones noxales*, *de pollicitatione*, *quod quiſque juris in ſe ſtatuit*, *cautiones*, inprimis *de damno infecto*, actiones circa *res religioſas*, &c. *vel* proprium nomen non habebant, uti *condictiones ex lege* (o), & *actiones in factum* (p) [quo nomine plerumque veniebant actiones prætoriæ]. Utræque actiones pertinent ad *varias cauſarum figuras*.

§. DLXXXIX. Atque ad hanc quoque claſſem pertinent INTERDICTA: nam ex præcedentibus repetendum eſt, Modeſtinum docuiſſe, *nos etiam obligari ex his*, *quæ edicto perpetuo*, *vel a magiſtratu fieri præcipiuntur*, *vel fieri prohibentur*. At interdicta nihil aliud ſunt, quam actiones extraordinariæ, quibus Prætor vel jubendo, vel vetando interdicebat (r), ſed tantum de *poſſeſſione*.

Jure enim Romano *ex nudo poſſeſſionis facto* nulla oriebatur actio; adeoque detentori rei alienæ, amiſſa poſſeſſione, nullum remedium ſive adipiſcendi, ſive-

(o) L. un. ff. & tot. tit. ff. de condict. ex lege. (p) L. 11. ff. præſcr. verb. (r) pr. inſt. de interdict. Conf. L. 84. in fin. ff. de legat.

ſive recuperandi, ſive retinendi poſſeſſionem, dabatur: Prætor demum actiones extraordinarias, id eſt interdicta, *ex nudo facto detentionis* dedit. *s*

§. DXC. Merito autem quæritur, *an hæc interdicta fundamentum in jure naturæ habeant?* Equidem Grotius *judicia poſſeſſoria* eſſe juris civilis, & jure gentium poſſidendi jus dominum ſequi, ait *t*. At cum hæc interdicta tantum dentur inter eos, quorum neuter dominus eſt, vel quorum neuter dominium allegat [contra dominum enim, de cujus titulo conſtat, interdicta non dari, infra demonſtrabimus], facile conſtat, poſſidendi jus non neceſſario ſequi dominum, qualis hic non eſt, vel non apparet.

Negari igitur nequit, ex nuda facultate rei corpore inſiſtendi, adeoque ex ſola detentione rei alienæ, etiam naturali ratione, jus aliquod poſſeſſori quæri, quod remediis juris, id eſt interdictis, defendi poteſt. Quod nunc probandum eſt.

§. DXCI. Poſſeſſio eſt facultas naturalis inſiſtendi rei, animo ſibi habendi *u*.

§. DXCII. Nititur igitur eſſentia, ex natura poſſeſſionis 1. *facultate naturali rei inſiſtendi:* unde JCti poſſeſſionem appellari, ajunt, *a ſedibus*, quaſi *poſitio* quia rei inſidemus. Is ergo demum rem poſſidet, qui eam ita tenet, ut in ejus poteſtate ſit inſiſtendi: quod etiam fit per fictas traditiones *v*. Non ergo is poſſidet, qui rem tantum videt *x*, etſi animum habeat eam tenendi.

§. DXCIII. Hæc detentio igitur, quæ inſiſtit in ſola facultate naturali rei inſiſtendi, effectum juris ali-

(*s*) vid. rubr. ff. de interdictis; ſeu extraordinariis actionibus. (*t*) L. 3. c. 20. §. 48. (*u*) L. 1. ff. A. P. L. 8. C. eod. (*v*) L. 3. §. 3. ff. A. P. (*x*) vid. jus meum controv. tit. de A. R. D. q. 2.

aliquando habet, etſi titulo juris careat; quia in ſumma poſſeſſionis nihil intereſt, an juſta ſit poſſeſſio, an injuſta: qualiſcunque enim poſſeſſor, hoc ipſo, quod poſseſsor eſt, plus juris habet, quam ille, qui non poſſidet. Adeo ut prædo ab alio prædone dejectus, contra hunc interdicto utatur; quin non quæritur, an dejectus juſto titulo rem teneat, ſed de facto, an poſseſsor fuerit. Atque hinc eſt, quod poſſeſſio facti eſse dicatur *a*.

§. DCIV. Hinc quoque apparet ratio, cur duo in ſolidum eandem rem poſſidere non poſſint, quia impoſſibile eſt, ut tu corpore eidem loco inſiſtas, quem ego jam occupavi *b*.

§. DXCV. Ex præmiſſis jam facile apparet differentia *poſſeſſionis*, & *dominii c*. Nam 1. *poſſeſſio* conſiſtit in ſola facultate naturali rei inſiſtendi, ſive injuria; *dominium* vero in facultate rei inſiſtendi, ex juſta, i. e. dominii translativa cauſa. *Illa* 2. conſiſtit in nudo facto, *hoc* in jure poſſidendi. Hinc 3. *poſſeſſio* acquiri poteſt per ſolam rei inſiſtentiam; *dominium* vero non niſi accedente juſto titulo. 4. *Si poſſeſſor* agit actione poſseſsoria, ſolam detentionem, ſeu factum poſseſſionis probare tenetur: ſi *dominus* rem ſuam vindicat, titulum quoque poſseſſionis docere debet. 5. *Poſſeſſio* antiquior eſt *dominio*; quia ex rerum poſseſſione dominia orta ſunt *d*; neque enim quis dominium rei acquirere poteſt, niſi facultatem rei inſiſtendi habeat. 6. *Dominium* in hæredes tranſit ipſo jure: *poſſeſſio* non niſi per corporalem apprehenſionem.

Ex his, quæ dicta ſunt, facile conſtat, in genere ve-

(*a*) L. 1. §. 3. A. P. L. 13. eod. Lib. 15. ff ex quib. cauſ. maj. Lib. 12. §. 2. in fin. de capt. & poſt. (*b*) Lib. 3. §. 5. de A. P. vid. jus meum controv. tit. de A. P. quæſt. 4. (*c*) Conf Lib. 1. §. 2. ff. uti poſſid. (*d*) L. 1. §. 1. ff. A. P. L. 20. in fin. ff. A. R. D.

...verum non eſse, quod Groti⟡s ait, *jure gentium p..dendi jus dominium ſequi*; hoc enim admitti ſaltem poteſt, ubi de dominio conſtat: ſed quando res agitur inter duos, quorum neuter dominus eſt, vel de quorum dominio non conſtat, ſola cauſa poſseſſionis decidi debet. Exempla allegavimus *in not. ad Grot. l.* 3. *c.* 20. §. 48. Hactenus igitur poſseſsoria judicia non ſunt juris civilis, ſed naturalis.

§. DXCVI. 2. Poſseſſio requirit *animum poſſidendi*. Abſque animo igitur non eſt poſseſſio, quia alias bruta quoque, lapides, & dormientes poſſiderent *f*. Per animum autem hic non intelligitur judicium perfectum, ſed voluntas ſibi habendi: unde diximus, pupillos quoque incipere poſse, abſque tutoris auctoritate, poſſidere, ſi ejus ætatis ſunt ut intellectum capiant, i. e. ut affectionem tenendi habeant *g*; unde & amittere quoque poſseſſionem abſque auctoritate tutoris poſsunt *h*.

Not. Si quis poſſidet *animo* ſibi habendi, *propria* poſseſſio dicitur; ſi alieno nomine quis tenet, *impropria i*.

§. DXCVII. Ratio acquiſitionis rei per ſolam inſiſtentiam, animo ſibi habendi conjunctam, fundatur in ipſo jure naturæ.

Etſi enim mirum videri poſſit, jure naturæ jus aliquod ex ſolo facto poſseſſionis acquiri, & prædonem remediis juris defendi, cum nemo ex injuria ſua jus agendi ſibi arrogare poſsè videatur: tuto tamen aſserere auſim, nullam hic, poſitis terminis habilibus, iniquitatem ſubeſse.

n. 1. Facultas enim illa rei inſiſtendi, i. e. *poſſeſſio*, tunc demum jus dat poſseſsori, ſi *de ſola inſiſtendi*

(*f*) Lib. 3. §. 1. L. 8. de A. P. L. 1. §. 3. L. 1. §. 9. Eod. (*g*) L. 1. §. 3. de acquir. poſſeſſ. (*h*) Lib. 29. ff. eod. (*i*) L. 17. vi arm. L. 21 §. 1. nox. Act. L. 17. A. P.

ſtendi facultate quæſtio eſt, non ſi de jure. Adeoque quilibet poſseſsor, etiam prædo, defenditur in poſseſſione: 1. ſi ab alio illa facultas turbatur, qui nec dominus rei eſt, nec antiquiorem poſseſſionem docet: vel 2. ſi ab eo turbatur, qui dominum ſe eſſe contendit, at id nondum probavit.

n. 2. *Primo* igitur nuda poſseſſio jus rei inſiſtendi dat poſseſsori, *ſi facultas rem tenendi* ab alio violatur, *qui rem nec tenet, nec antea tenuit*. Hoc caſu in facto detentionis potior eſt is, qui poſſidet; de hoc enim facto conſtat, & ex eo facto jus aliquod, ſeu facultas rei inſiſtendi ei naſcitur contra tertium, qui talem facultatem inſiſtendi non habet, nec unquam habuit *k*. Sane, tertius ille nullum jus in factum alterius ſibi arrogare poteſt: nihil ei abeſt; adeoque poſseſſor ei facultatem inſiſtendi rei cedere non tenetur. Neque allegare poteſt, poſſeſsorem prædonem eſse: tum quia hæc exceptio eſt de jure tertii; tum quia ipſe quoque prædo fieret, poſseſſionem alienam arripiendo. Hinc igitur quilibet poſseſsor, etiam prædo, NB. PLUS JURIS habere dicitur, ac ille, qui non poſſidet; etſi ergo titulum juris non habeat, jus tamen comparative ad turbantem habet, quia turbans nec jus docere poteſt, nec factum poſseſſionis antiquioris.

n. 3. *Secundo* defenditur factum poſseſſionis, etiam contra dominum, qui poſseſsorem turbat, quamdiu, de ejus *dominio* nondum conſtat *l*. Hoc caſu igitur interim, & donec jus dominii probetur, poſseſsor, utut prædo, facto potior eſt: de ejus enim facultate rei inſiſtendi conſtat, jus vero dominii in incerto eſt; adeoque factum illud liquidum, & notorium, prætextu juris nondum probati, eoque incerti, turbari non poteſt.

n. 4.

(K) §. 4. inſt. de interd. L. 1. §. fin. A. P. (*l*) §. 4. Inſt. de interd.

n. 4. Aliud igitur obtinet, nec poſſeſſio illa defenditur, 1. ſi tertius ante fuit in poſſeſſione [m]: tunc enim conſtat, tertium illum potiorem eſſe facto, quia facultas ejus inſiſtendi rei antiquior eſt; adeoque in concurſu duorum factorum id, quod tempore prius eſt, defenditur. Hinc jure Romano poſſeſſor non defenditur ſi vi, clam, vel precario ab eo, qui nunc agit, poſſidet [n]. 2. Si dominus jus ſuum dominii probat: tunc enim conſtat, facultatem illam rem tenendi lege prohibitam eſſe, & poſſeſſorem rem alienam tenere; quam proinde ei, cujus eſt, reſtituere, eoque jus ſuum cuique tribuere tenetur. Jam enim non de facto, ſed de jure quæritur, ubi is, qui non poſſidet, potior eſt.

n. 5. His principiis poſitis conſtat, nihil iniqui in ea theſi inveniri, *quod prædo quoque remediis juris defendatur:* ſupponimus enim, alterum, qui poſſeſſorem turbat, nec jus, nec inſiſtendi facultatem habere. In hoc concurſu igitur duarum facultatum, merito præfertur is, qui prior rem detinuit; tempore enim potior eſt. Hæc igitur prioritas potius aliquod jus tribuit, etiam jure naturali. Atque hoc eſt, quod JCti Romani ajunt, poſſeſſorem hoc ipſo, quod poſſeſſor eſt, *plus juris* habere, quam ille, qui non poſſidet [o]. Neuter ergo *jus* habet; ſed orta de illo facto controverſia *plus juris* habet poſſeſſor, quia nimirum facto prior, eoque potior eſt. Atque hoc ſenſu poſſeſſionem plurima *ex jure* mutuari, iidem JCti tradunt [p] Etſi enim ſola poſſeſſio nullum jus tribuat, nec actiones ordinariæ, quæ tantum pro jure tuendo dantur, ex poſſeſſione dari potuerint, Prætor tamen actiones extraordinarias dedit, per quas

 poſ-

(*m*) L. 1. fin. A. P. (*n*) L. 7. §. 3. 4. Com. div. v. 3. Uti poſſ. (*o*) Lib. 2. ff. ubi poſſidend. L. 3. §. 5. ff. A. P. (*p*) L. 49. pr. A. P.

poſſeſſor perſequitur non jus, ſed facultatem rem corpore tenendi: hactenus enim poſſeſſio aliquid ex jure mutuatur, dum per remedia juris defenditur.

§. DXCVIII. *Subjectum* hujus acquiſitionis ſunt homines, qui animum rei inſiſtendi habent, adeoque voluntate, & intellectu præditi ſunt: non ergo bruta. Sed & furioſi, infantes, &c. incipere non poſſunt poſſidere abſque tutoris auctoritate [q]. Secus igitur in infantia majoribus, quia affectionem habent, ſeu intellectum capiendi.

§. DXCIX. *Objectum* poſſeſſionis ſunt omnes res, quæ corporaliter apprehendi poſſunt: fruſtra igitur de poſſeſſione quæritur, ſi res ipſa in poteſtatem noſtram redigi nequit, uti aer, aqua profluens, mare, &c.

§. DC. *Effectus* poſſeſſionis alii ſunt intuitu poſſeſſoris, alii intuitu tertiorum.

I. Intuitu *poſſeſſoris* effectus inſignis eſt, (*a*) ut poſſeſſor ex hoc facto detentionis jus aliquod acquirat, nimirum, facultatem rei inſiſtendi; de quo proinde jure pro lubitu diſponere, illudque in alium transferre poteſt [r]: (*b*) uti poſſeſſor defendere factum poſſeſſionis poſſit contra omnes, qui poſſeſſionem illam turbant. Hæc defenſio jure Romano fiebat per INTERDICTA, quæ ſunt actiones perſonales extraordinariæ, quibus perſequimur jus, quod ex facto detentionis nobis competit, & quod nobis ab eis, qui nec antiquiorem poſſeſſionem, nec jus poſſidendi docent, debetur.

n. 1. Defenſio autem contra *extraneos* fit BELLO. Si proinde Rex aliquis, qui vi occupavit regnum, & in ejus poſſeſſione eſt, bello petitur ab alio rege, qui nec dejectus, nec ſocius regis ejecti eſt, nec ejus jure, & nomine agit, neque antiquiorem poſſeſſionem allegare poteſt, jure ſe defendit, quia

(q) L. 1. §. 3. de A. B. (r) L. 34. §. I. contr. emt.

quia qua poſſeſſor potior eſt tempore : bellum igitur pro defendendo facto poſſeſſionis juſtum eſt, etſi poſſeſſor ipſe prædo ſit.

n. 2. Contra *concives* defenditur poſſeſſio per ACTIONES POSSESSORIAS, quas JCti Romani vocant *interdicta*: quibus agitur vel ad adipiſcendam, vel ad retinendam, vel ad recuperandam poſſeſſionem.

Equidem, occaſione hujus poſſeſſionis de *cauſa*, *fructibus*, *acceſſionibus*, *culpa*, & *dolo* quæri poteſt: at ſæpius dictum eſt, jure naturæ ſingula hæc capita propriis actionibus ex contractu, vel quaſi contractu, ex delicto, vel quaſi delicto vindicari. JCti vero Romani officio judicis permiſere, ut de his præſtationibus quoque judicare poſſit, etſi natura actionis non comprehendantur [s]. Unde interdicta ad actiones arbitrarias referuntur [t]: ſi tamen judex de iis non pronunciat, adhuc ſeparata actione peti poſſunt.

n. 3. Actiones poſſeſſoriæ etiam ab ipſo domino intentari poſſunt; is enim duplicem inſtituere actionem, & vel jus rei ſuæ vindicare, vel defendere ſolam poſſeſſionem poteſt. *Priori* caſu jus rei ſuæ, i. e. titulum docere debet: *poſteriori* caſu autem ſufficit ſi ſaltem probat, ſe in poſſeſſione fuiſſe; tunc enim antiquior poſſeſſio præfertur. Conſultius igitur eſt domino, rei interdicto agere, quam rei vindicatione.

n. 4. Alius quoque effectus poſſeſſionis 2. eſt, quod omnia commoda poſſeſſionis poſſeſſorem ſequantur; unde [*a*] percipit fructus [u]; [*b*] jus retentionis habet [v]; (*c*) non opus habet actione, ſed

Ee 2 tu-

(*s*) §. 31. Inſt. de action. §. 2. Inſt. de offic. jud. (*t*) d. §. 31. & §. 2. Inſt. de off. jud. (*u*) L. 48. pr. A. R. D. (*v*) L. 31. §. 2. 3. Hæred. pet. L. 6. §. 1. unde vi.

tutus eſt poſſeſſione [x]; (*d*) liberatur ab onere probandi [y].

n. 5. *II.* INTUITU TERTIORUM inſignis poſſeſſionis eſt effectus; illi enim ſequuntur præſentem poſſeſſionem. Si proinde *duo privati* litigant, tertii, ad quos lis illa non pertinet, poſſeſſorem rei pro domino habent; cum eo contrahunt de re; reditus ei præſtant, ei ſerviunt, &c. Neque enim poſſeſſori opponere poſſunt, *tu non es dominus*; quia judicium eorum non eſt, & exceptio hæc eſt de jure tertii.

Majorem uſum hæc res habet inter *duas gentes* bellum invicem gerentes: hoc enim caſu reliquæ gentes, quæ naturali ratione de hujus, vel illius jure decidere non poſſunt, poſſeſſionem ſequi tuto poſſunt.

Hinc omnia cum poſſeſſore agi poſſunt, quæ ad reipublicæ adminiſtrationem pertinent, nec rex ejectus de injuria queri poteſt: uti infra *lib.* 7. *cap.* 5. uberius demonſtrabimus. Medii igitur cum poſſeſſore rerum commercia habent, fœdera cum eo contrahunt, auxilia Reipublicæ promiſſa præſtant, legatos ejus recipiunt, &c. quæ omnia alibi [z] plenius examinavimus. At finita poſſeſſione omne jus poſſeſſoris deſinit, & jam vicini noviorem poſſeſſionem ſequuntur: cujus rei exemplum illuſtre allegavimus alio loco [a].

Adeo autem verum eſt, vicinos poſſeſſionem ſequi poſſe, ut ſi injuria eum poſſidere aſſerant, juſta inde belli cauſa oriatur.

§. DCI. Amittitur poſſeſſio *I.* ſi naturalis facultas rei inſiſtendi deſinit [b]; tunc enim res non amplius

(x) L. 1. §. 2. & 6. ff. uti poſſid. (y) L. 6. §. 1. C. unde vi §. 4. inſt. Interd. (z) Vid. comment. ad Grot. L. 3. c. 17. (*a*) ad dict. L. 3. c. 17. (*b*) L. 3. §. 3. §. 7. de A. P. L. 30 §. 3. eod.

plius eſt in poteſtate noſtra naturali : uti (*a*) ſi res ipſa poſſeſſa interit [c]; (*b*) ſi furto ablata [d]; vel (*c*) alius vi occupavit [e]; (*d*) ſi inundatione maris, vel fluminis, res deſinit eſſe in noſtra cuſtodia [f]; (*e*) ſi lapides naufragio in fluvium demerſi ſunt [g].

Non vero 2. deſinit naturalis poſſeſſio, quamdiu non certo conſtat, rem deſiiſſe in noſtra eſſe poteſtate; hinc fera capta manet noſtra, donec ſpes eſt recuperandi [h]. Pariter res noſtra manet, etſi alius clam ingreſſus ſit; quia non conſtat, anne domino reverrenti ceſſurus ſit [i].

n. 1. *III.* Amittitur poſſeſſio, ſi ANIMUS POSSIDENDI deficit, adeoque ſi poſseſsor conſtituit, ſe nolle poſſidere [k]: nam eo ipſo quoque corpore amittimus poſſeſſionem, quia non eſt poſſeſſio, quæ ſolo corpore fit. Hinc amittitur poſſeſſio (*a*) morte poſſeſſoris [m], (*b*) ſi nolit amplius poſſidere [n], uti (*c*) in conſtituto poſſeſſorio [o].

n. 2. *III.* Amittitur poſſeſſio, ſi de jure alterius certo conſtat: tunc enim apparet, poſſeſſionem illam injuſtam eſſe, adeoque defendi eam non debere. Neque tunc amplius quæſtio eſt de ſolo facto, ſed de jure: adeoque non agitur de poſſeſſione mere naturali, & corporali, ſed de poſſeſſione legitima, ubi præfertur is, cujus jus potius eſt.

§. DCII. Hinc jam facilis eſt deciſio quæſtionis, *an poſſeſſio ſit ſpecies juris in re*, adeoque an interdicta, quæ de poſſeſſione dantur, ſint actiones reales?

(*c*) L. 23. ff. præſcr. verb. (*d*) L. 15. de A. P. (*e*) L. 1. §. 45. ff. vi arm. (*f*) arg. L. 3. §. 17. acq. poſſ. L. 30. §. 3. eod. L. 12. §. 2. Reb. aut. jud. (*g*) L. 13. pr. acq. poſſ. (*h*) §. 2. I. de R. D. (*i*) Lib. 3. pr. ff. uti poſſ. L. 12. §. 4. de vi arm. (*k*) L. 2. §. 6. de A. P. L. eod. (*m*) L. 3. §. 6. Lib. 17. §. 1. ff. de A. P. (*n*) L. 9. L. 18. pr. de A. P. (*o*) L. 6. §. 1. C. unde vi.

les? *an vero poſſeſſio ad jus ad rem referri debeat*, adeoque an interdicta ſint actiones perſonales?

Equidem alii poſſeſſiones ad *jus in re*, alii ad *jus ad rem* [p], alii *ad utrumque* [q], alii *ad neutrum* referunt: quam ſententiam fovet Parens, & ego olim ſecutus ſum [r]. Qui poſteriorem opinionem defendunt, præmittendam eſſe, ajunt, diviſionem *in jus*, & *factum*; ad *factum* referunt poſſeſſiones: *juris* autem duas ſpecies conſtituunt, *in rem*, & *in perſonam*.

Re rite perpenſa nullum dubium ſupereſſe, plane perſuaſum mihi habeo, *poſſeſſiones pertinere ad jus ad rem*, & oriri *ex variis cauſarum figuris*: adeoque interdicta eſſe actiones mere perſonales, non reales.

Idque probatur 1. per l. 1. §. 3. ff. de interd. ibi: *interdicta omnia, licet in rem videantur concepta, vi tamen ipſa ſunt perſonalia*. 2. Quia quatuor tantum ſunt ſpecies juris in re, *dominium*, *ſervitus*, *hæreditas*, & *pignus*: poſſeſſio ergo eo referri nequit. 3. In *actionibus realibus* contendimus, rem noſtram eſſe [s]; cujus effectus eſt, ut actor altero negante titulum probare teneatur. At in materia *poſſeſſionis* plane de jure, & de titulo non quæritur, ſed de ſolo facto poſſeſſionis: non igitur hic contendimus, *rem noſtram eſſe*, ſed nos rem vel detinere, vel in poteſtate noſtra corporali eam habuiſſe.

4. Actiones reales dantur non poſſidentibus contra eos, qui poſſident: at interdicta etiam dantur contra eos, qui non poſſident, ut interdicta *unde vi*; & aliquando ipſi poſſeſſori, ut *interdictum retinendæ* [t].

5. Præter obligationes, quæ ex contractu, & delicto

(*q*) vid. jus meum controv. L. 1. tit. 8. q. 2. (*q*) Strv ad tit. de interd. (*r*) in jure meo controv. d. l. (*s*) L. 25. pr. O. A. L. 28. eod. (*t*) Tot. tit. ff. de interd. retin.

licto deſcendunt, obligamur quoque jure honorario ſeu Prætorio: *ex his, quæ edicto perpetuo, vel magiſtratu fieri præcipiuntur, vel fieri prohibentur* u. Diximus autem, interdicta nihil aliud eſſe, quam edicta Prætoris, quibus aliquid fieri præcipit, vel fieri prohibet. Interdicta ergo pertinent ad obligationes perſonæ.

Certum 6. eſt, *interdictum* recuperandæ poſſeſſionis, *unde vi*, eſſe ex delicto v, adeoque ex obligatione perſonæ.

Accedit 7. quod interdicta aliquando dentur de rebus, quæ plane non ſunt in commercio hominum, adeoque quæ nullius ſunt, & in dominium ſingulorum venire non poſſunt, nimirum, *de reb… us ſacris, religioſis, de homine libero, &c.* H…c in… interdicta ad *jus in re* referri null… ratio… Denique 8. interdicta … quoque dan… …gitur …ue poſſunt. cis, nimir…m, *de itinere*, x… …ur de locis publi… jus in… re competit. … …c. in quæ loca nemini

Neque *obſt*…

Reſp. pl…ures …, I. interdicta eſſe *in rem* concepta z. ſunt, & tamen ſunt perſonales, uti actio de metu…, actiones noxales … y, actio ad exhibendum, &c. a. …dam jure Romano his actionibus privilegium datum eſt, ut licet ſua natura tantum in perſonam, quæ metum intulit, quæ noxam eo tempore, cum damnum datum eſt, poſſedit, & quæ furto rem exhibendam abſtulit, prolatæ ſint, tamen contra poſſeſſorem ipſum ideo intentari poſſint, ut eo facilius jus ſuum conſequatur actor, nec per ambages prius per-

(u) Lib. 52. pr. & §. 6. ff. oblig. & act. (v) L. 5. ff. interd. Lib. 3. ff. vi arm. (x) d. L. 1. §. 3. de interd. Conf. L. 1. §. 1. 2. de ſuperf. ibi, & quaſi actiones in rem &c. (y) Lib. 9 §. 1. & §. 8. quod met. L. 14. §. 3. Eod. (z) L. 1. §. 12. ſi quadr. paup. (a) L. 3. §. fin. ad exhib. junct. §. 3. Eod.

perſonam convenire, & tunc demum executionem cóntra poſſeſſorem impetrare teneatur. Atque ad has actiones *in rem ſcriptas* quoque pertinent interdicta *b*.

Etſi ergo interdicta tantum contra perſonam dentur, ſi tamen rem ipſam, ejuſque poſſeſſionem adipiſci, vel recuperare, actoris intereſt, contra poſſeſſorem rei agere poteſt, ut patiatur adipiſci, vel recuperare poſſeſſionem *c*. Nemo enim præſtare id poteſt, niſi qui rem tenet.

Obſtat 2. quod interdicta non poſſint referri ad obligationes perſonæ, quia per actiones perſonales actor intendit adverſarium ei dare, vel facere oportere, id eſt eum ſibi obligatum eſſe. Per interdicta autem, ait, *poſſeſſionem rei ſuam eſſe*. At hujuſmodi actiones dicuntur in rem *d*.

Reſp. In interdictis non aio, rem, de cujus poſſeſſione agitur, meam, id eſt in meo dominio eſſe, quo ſolo caſu actiones in rem eſſe dicuntur, §. 1. *Inſt. act.* ſed mihi facultatem competere rei inſiſtendi. Quo caſu Prætor interdicit, id eſt vel præcipit ut alter reſtituat, &c. vel prohibet ne turbet. Hæ autem obligationes ſunt perſonales. *e*. Nam actor intendit, alterum ei dare, vel facere oportere, nimirum, dare facultatem rem tenendi, vel facere ne ea turbetur.

Obſtat 3. obligationem perſonalem tantum ex quatuor cauſis deſcendere, nimirum, ex *contractu*, *delicto*, *& quaſi delicto*. Ad neutram autem harum cauſarum referri poteſt poſſeſſio. Reſp. immo præterea obligatio quoque oritur *ex aliis variis cauſarum figuris*.

Ob-

(*b*) d. Lib. 1. §. 3. de interd. d. L. 1. §. 1. 2. de ſuperf. (*c*) L. 16. § 2 quod vi L. 13. § fin. L. 14. 15. §. 1. L. 7. §. 1. eod. (*d*) §. 1. inſtit. de action. (*e*) L. 52. O. A. §. 6.

Obſtat 4. iniquum maxime videri, *prædonem* defendi in poſſeſſione. Reſp. non defenditur qua prædo, (de titulo enim nondum conſtat, nec de eo quæritur) ſed tanquam poſſeſſor, qui ait, facultatem ſuam rem tenendi, ab alio, qui nec jus probavit in re, nec ante rem detinuit, turbari, vel detineri. Hoc igitur caſu, ubi de ſolo *facto* quæſtio eſt, (etenim an prædo ſit, an non, cum domino, non cum turbante, qui æque prædo eſt, diſceptari debet), jus aliquod actori ex facto detentionis quæſitum eſt, quod ei ab alio, qui ante non poſſedit, auferri nequit: hactenus enim verum eſt, quod *plus juris* habeat is, qui poſſidet, quam is, qui non poſſidet.

Certum ergo eſt, *poſſeſſionem* non eſſe ſpeciem juris in re, ſed eam ad jus ad rem pertinere; indeque *interdicta*, ſeu actiones extraordinarias, quæ inde dantur, non eſſe actiones reales, ſed perſonales.

S E C T I O IV.

De Obligatione, quæ ex neceſſitate oritur.

§. DCVI. ALIQUANDO obligatio ex *ſola neceſſitate legis* oritur, ut in ſuo, & neceſſario hærede *f*. Hic enim repudiare hæreditatem non poterat, ſed invitus eam adire tenebatur, etſi nullum lucrum ex ea habiturus fuiſset. Hæc igitur obligatio neque eſt ex contractu, vel quaſi, neque delicto, vel quaſi; ſed itidem proprio quodam jure oritur *ex variis cauſarum figuris*.

LI.

(*f*) D. L. 25. §. 7. O. A.

LIBER SEXTUS.

DE DEFENSIONE JURIUM

Naturali ratione cuique hominum quæſitorum

CONTRA CONCIVES.

Ubi de Origine SUMMÆ POTESTATIS, *ejuſque Juribus agitur.*

PROŒMIUM.

§. DCVII. EXPLICAVIMUS jura, quæ natura quæſita ſunt tum Deo, tum *cuique hominum*, & quæ eis ab aliis hominibus tribui neceſſario debent.

§. DCVIII. Quid ſi homines refragentur voluntati divinæ, & nolint jura cuique a natura conceſſa tribuere? Reſp. hoc caſu ex medii neceſſitate ſequitur, eos, etiam invitos, ad id adigi poſſe; fruſtra enim jura a Creatore conceſſa eſſent, ſi creatura impune illa turbare, nec turbantes coercere poſſit.

§. DCIX. Omnis igitur queſtio in eo vertitur, *quis*

quis ſit vindex illius juris? & *cui competat jus coercendi nocentes?* Equidem ratio naturalis dictat, ſolum Deum eſſe vindicem violati juris, *tum* quia is jura illa conceſſit, adeoque ei fit injuria; *tum* quia extra Deum nemo eſt, qui jus in homines habeat.

At cum experientia teſtetur, Creatorem non immediate imperium ſuum exercere in homines, examinandum eſt, *cuinam vices ſuas inter homines commiſerit?* adeoque, *cui hominum facultatem coercendi eos, qui jura naturæ violant, conceſſerit?*

§. DCX. *Illi*, qui exiſtentiam juris naturalis negant, vindicem talis juris non dari, ſtatuunt; ſed imperia, & judicia pactis demum hominum orta eſſe, contendunt. *Alii*, qui jus naturæ admittunt, toti humano generi exſequutionem illius a Creatore delegatam eſſe, exiſtimant. *Alii* unumquemque privatum ſui, & alieni juris eſſe vindicem, aſſerunt, & eum ſemper eſſe ſuperiorem lædente, ajunt.

At neutri harum ſententiarum adſtipulamur: ſed verius eſt, cuique patriſfamilias imperium in membra ſuæ familiæ a Creatore conceſſum eſſe; has autem demum familias, conſtitutis civitatibus, imperium vel omnibus, vel pluribus, vel uni contuliſſe. De quo nunc plenius agemus.

§. DCXI. *Primo* igitur probabimus, naturali ratione patribusfamilias imperium in familiam conceſſum eſſe: familiis vero auctis civitates conſtitutas, atque in illas imperium eſſe collatum. [*Vid. cap.* 1.]

Secundo, agemus de imperio *ex delatione populi* quæſito, ejuſque juribus, ac deſinendi modis: & ſpeciatim de *ſucceſſione* in his regnis. (*Vid. cap.* 2.)

Tertio, exponemus naturam regnorum bello quæſitorum. (*Vid. cap.* 3.)

Quarto, delineabimus proceſſum naturalem in cauſis privatorum. (*Vid. cap.* 4.)

CA-

CAPUT I.

De Imperio patribusfamilias in membra familiæ naturali Jure competente ; ubi de origine Civitatum.

§. DCII. NATURALI jure cuique patri familias imperium in membra ſuæ familiæ conceſſum eſſe, ex ipſa natura familiæ apparet. Familias enim, id eſt ſocietates domeſticas a natura eſſe, eaſque per juſtas nuptias conſtitui, ſupra demonſtravimus (*Vid.* §. 141.) Probavimus quoque, patremfamilias eſſe caput familiæ, & dominum ſuæ domus, in quam *uxor* tranſit ex conſenſu, & *liberi* accedunt per generationem. (*Vid.* §. 147.)

n. 1. Hinc neceſsario ſequitur, patremfamilias tamquam caput ſuæ familiæ, & dominum ſuæ domus, legem dicere poſse domui, & illis, qui in domo illa habitant: adeoque *imperium* in membra familiæ tum ex conſenſu, tum ex generatione, ei competere.

Sane, ſi membra familiæ æqualia, & omnes perſonæ familiam conſtituentes in pari conditione eſſent, pater in propria domo nihil invitis membris familiæ agere poſset, quia in ſocietate melior eſt conditio prohibentis: immo ſi maritus caſtigaret uxorem, vel liberos, his jus belli competeret in maritum, & patrem; quæ omnia ſanæ rationi repugnant.

n. 2. Provocamus ad conſenſum omnium gentium. Omnes in eo conveniunt, membra familiæ eſſe in poteſtate patrisfamilias. Hinc ULPIANUS familiam deſcribit, quod ſit *plures perſonæ* UNIUS POTESTATI NATURA, *vel jure ſubjectæ* a.

n. 3.

(a) L. 195. §. 2. D. de verb. ſign. Conf. ſupr. §. 141. & 149.

n. 3. Hæc poteſtas ante conſtitutas civitates, i. e. antequam familiæ ſuum jus in civitates contulerunt, pleniſſimum imperium, adeoque & judicia capitalia comprehendebat.

HOMERUS [b] antiquiſſimum hominum ſtatum deſcribens, ait.

Dant conjugibus jus
Quiſque ſuis, ſobolique, &c.

EURIPIDES [c] eundem ſtatum ita proponit,

Dat liberis jura,
Natiſque, uxorique.

ARISTOTELES [d] ita argumentatur: *ſi Cyclopes etiam neceſſitatem regiminis, & imperii, ſaltem domi ſuæ agnoſcunt, quanto minus alii negabunt*. Et PLATO [e] quoque ait, *δυναςείαν ἀπονορικὴν* apud Cyclopes fuiſse *rudimentum regni*.

EUSTACHIUS ſententiam Ariſtotelis ſic explicat: *Cyclopes non habebant leges, aut conſtitutam legibus civitatem, ſed diſperſis familiis agebant, in quibus arbitria patrisfamilias pro legibus erant, ſive quiſque domi ſuæ rex erat*.

n. 4. Ex hiſtoria ſacra quoque apparet, Adamo, primo hominum, imperium in familiam conceſsum fuiſse: Deus enim Hevam allocutus declaravit, maritum ei dominaturum [f]; & Cain metuebat vindictam hominum; at præter Adamum, ejuſque familiam, alii homines non exiſtebant.

Hujus imperii familiaris celebre exemplum exſtat in hiſtoria Judæ: hic enim, cum nurus ſtupri accuſaretur, ſententiam pronunciavit, ut igne combureretur; certiſſimo indicio, Judam tamquam caput ſuæ

(*b*) Odyſſ. v. 114. 115. (Lib. 9. ubi de Cyclopibus ſermo eſt. D.) (*c*) Andromache, (*d*) de moribus L. 10. c. 19. & L. 8. c. 12. (*e*) Plato de Legib. dial. 3. p. m. 766. & 767. (*f*) Gen. III. v. 16.

ſuæ familiæ, pœnas capitales in membra familiæ ſtatuere potuiſse.

Sane, primos Judæorum auctores, quos Patriarchas vocant, ſummam poteſtatem habuiſse, vel ex eo apparet, quod bella geſserint. Abrahamus enim fratrem a vicinis regibus captum armis liberavit; & filii Jacob, ob ſtuprum ſorori illatum, pœnam ſumſere a tota Hemoritarum gente.

Veſtigia hujus imperii adhuc extant apud plures gentes, ubi, etiam poſt inſtitutas civitates, jus vitæ, & necis, patribusfamilias relictum fuit; quod proinde non eſt jus novum: ſed id, quod antea patresfamilias habuerunt, eis reſervatum eſt. Sufficere enim primis reipublicæ auctoribus ad tranquillitatem civitatis videbatur, injurias, quas *familiæ* ſibi *invicem* inferebant, civitatis arbitrio ſubmittere; neque eis ad ſtatum publicum pertinere videbatur, quid in *cujusque familia* ſtatueretur.

n. 5. Neque metuendus eſt domeſtici hujus judicii abuſus: ſatis enim provida proſpexit natura per unionem carnis, quæ cum uxore contrahitur, & per στοργήν, quam natura parentibus erga liberos ingenuit. Hæc naturæ vincula tutos reddunt & uxores, & liberos, ab injuriis maritorum, & parentum *h*. Sane, minor longe metus eſt a marito, qui pariter, & magis abuti judicio poteſt. Cum T. Atrius filium deprehenſum in parricidio exſilio damnaſset, SENECA *i* addit: *nemo dubitabat, quin merito reus damnatus eſſet, quem pater damnaſſe potuiſſet, qui odiſſe non poterat*.

n. 6. Certiſſimum igitur eſt, patremfamilias eſse judicem naturalem ſuæ familiæ, qui legem familiæ dare, lites in familia ortas decidere, crimina punire,

(*h*) Vid. Grot. L. 2. c. 5. §. 7. Diod. Sic. L. 4. c. 45.
(*i*) de clement. L. 2. c. 5.

re, ac jura familiæ contra injuriam aliorum defendere poteſt, & debet.

n. 7. Patre familias mortuo, quotquot capita ei ſubjecta fuere, ſingula familias habere inceperunt, & ſinguli patrumfamilias nomen ſubierunt [k].

Auctis igitur hoc modo familiis, cum una domo capi tot familiæ non potuerint, in alias domus, tamquam in colonias exierunt [l]; atque ex his pluribus domibus, quæ ex eadem domo, & gente prodierunt, quædam conſtituebatur ſocietas, quæ *pagus* vocatur [m].

Secutis connubiis, & affinitatibus contractis, plures orti ſunt *pagi*, inter quos cum memoria cognationis pene deleta eſset, facile lites oriri potuerunt, unde *bella* ſecuta. Bellum gerentes vicinorum auxilia implorabant & hæ gentes ſociæ, incurſiones hoſtium metuentes, communem cœtum conſtituebant, unde *civitates* ortæ ſunt [n].

n. 8. Atque hanc originem civitatum, & regnorum, totidem verbis refert ARISTOTELES [o]: poſtquam enim patresfamilias capita, & rectores ſuæ domus conſtituit, ita pergit: *quæ ex pluribus domibus conſtituitur ſocietas prima; utilitatis gratia non quotidianæ*, PAGUS *eſt: maxime vero ſecundum naturam videtur pagus propagatio quædam eſſe domus eorum, quos dicimus coalitos, & natos eſſe natorum.... Quæ autem ex pluribus pagis conficitur ſocietas* CIVITAS *eſt*. Atque hoc ſenſu civitatem a natura eſse, ſtatuit [p]. Eodem recidit ſententia CICERONIS: nam hic quoque primam ſocietatem inter membra familiæ, id eſt in una domo conſtituit [q]; & tunc

(*k*) d. L. 195. D. de verb. ſign. (*l*) Ariſt. Polit. L. 1. c. 2. & Cic. offic. 1. c. 2. (*m*) Ariſt. d. l. (*n*) Ariſt. d. l. Grot. Proleg. §. 19. & 21. ibique not. & L. 1. 13. n. 1. (*o*) Polit. L. 1. c. 2. (*p*) d. L. 1. cap. 2. (*q*) de offic. L. 1. c. 17.

tunc addit: *ſequuntur fratrum conjunctiones, poſt conſobrinorum, ſubrinorumque; qui cum una domo jam capi non poſſint, in alias domos, tamquam in colonias exeunt: ſequuntur connubia, & affinitates, ex quibus etiam plures propinqui; quæ propagatio, & ſoboles, origo eſt* RERUMPUBLICARUM.

n. 9. Ex his jam facile conſtat ratio, cur in rebus publicis ſola familiarum capita, non vero membra ſingularum familiarum, ad comitia vocentur: ſola enim capita jus imperii habuerunt, & in civitatem coeuntes ſe, ſuaque, arbitrio communi reliquorum capitum ſubjecerunt.

§. DCXIII. CIVITAS igitur eſt cœtus plurimum familiarum juris tuendi cauſa congregatus [r].

Hinc differt a cœtu latronum. Etſi enim hi latrones unum corpus conſtituant, formamque regiminis habeant, non tamen civitatem conſtituunt, adeoque jura juſti populi non habent [s]. Unde nec ſumma poteſtas eis tribuitur, quia non juris tuendi cauſa in unum cœtum coiverunt, ſed potius animo jura aliorum deſtruendi [t]. Hinc 1. quidquid agunt, injuria agunt; 2. jura belli cum ipſis non obtinent, quia juſti hoſtes non ſunt [u]; adeoque 3. capti a piratis, & latronibus non fiunt ſervi [x]; nec 4. reverſi poſtliminio opus habent [y]. Hinc nec 5. legatos mittunt [z]: nec 6. apud Romanos triumphus decernebatur duci, qui eos viciſſet [a]: & ſi 7. latrones quædam capiunt, eorum domini non fiunt [b].

n. 2. Effectus hujus differentiæ inſignis hic eſt, ut

(*r*) Grot. Proleg. §. 29. L. 1. c. 2. §. 14. n. 1. L. 1. c. 3 §. 7. n. 1. L. 2 c. 9. §. 3. Vid. ſup. §. 199. (*s*) Grot. L. 3. c. 3. §. 2. n. 1. (*t*) Grot. L. 3. c. 3. §. 1. n. 1. (*u*) Grot. L. 3. c. 3. §. 1. n. 1. (*x*) Grot. L. 2. c. 13. §. 15. L. 3. c. 3. §. 2. n. 3. (*y*) Grot. L. 3. c. 9. §. 16. 17. (*z*) Grot. L. 2. c 18. §. 2. n. 3. (*a*) Grot. L. 3. c. 3. §. 2. n. 2. (*b*) Grot. L. 3. c. 3. §. 2. n. 1. L. 2. c. 17. §. 19.

ut civitas non deſinat eſſe juſtus populus, etſi injuria quid agat [c], & actum illum armis defendat; quia finis tamen civitatis idem ſemper manet, populus juris in genere tuendi cauſa eſt congregatus, atque hinc omnia jura belli etiam cum hoc populo injuria agente obtinent [d].

E contrario cœtus latronum non incipit eſſe civitas, etſi latrones actus juſtitiæ exerceant inter ſe, quia finis generalis ceſſat [e]; niſi finem ſuum, promiſcue prædandi, mutent: nam cœtum latronum juſtam civitatem fieri poſſe, ex quo latrones illi eo animo congregantur juris tuendi cauſa, extra omne dubium eſt.

Certum ergo eſt, civitates, cœtum illum juris tuendi cauſa congregatum, id eſt, imperium, prout inter gentes eſt conſtitutum, ex pacto hominum ortum eſſe.

At negari nequit, *jus imperii*, quod in civitatem collatum eſt, a Deo eſſe: jus enim illud conſiſtit in tuendo jure ſingulorum; quod officium patribuſ. familias a Creatore conceſſum, ab his autem in civitates; earumque rectores, translatum eſt.

Hinc jam apparet ratio, cur judicia *divina ordinatio* vocentur [f]; nimirum, non ratione formæ, utpote quæ ex facto, & diſpoſitione hominum ſtatuta eſt, ſed intuitu finis: quia finis judiciorum eſt, ut jura ſingulis ex voluntate divina quæſita tuta ſint. Hinc (a) eſt, quod nomen Regium apud gentes pro Deo, cultum fuerit [g]: (b) quod reverentia iis debeatur, etſi impii ſint [h]; (c) quod inviolabiles ſint [i], etiam in alieno territorio [k]: (d) quod

(*c*) Grot. L. 3. c. 3. §. 2. n. 2. (*d*) Grot. L. 3. c. 3. §. 2. 3. (*e*) Grot. L. 3. c. 3. §. 1. (*f*) Grot. L. 1. c. 7. L. 3. L. 1. c. 3. §. 20. 23. L. 4. c. 4 §. 2. n. 1. (*g*) Grot. L. 1. c. 4. §. 7. nu. 7. (*h*) Grot. L. 1. c. 3. §. 31. n. 1. (*i*) Grot. L. 1. c. 4. §. 2. (*k*) Grot. L. 3. c. 4. §. 8. n. 2.

judicem actionum ſuarum nullum habeant *l*: (e) quod *Dei gratia* ſe principes eſſe, in titulis ſuis aſſerant: (f) quod ſeveriſſimis pœnis eorum violatio prohibeatur *m*.

§. DCXIV. In civitate major in ſuffragiis ferendis pars, etiam naturali jure, obtinet, quia alias nullus conſiliorum foret exitus *n*. Sed ſi vota inter ſe differunt, quæritur, quomodo computentur? Reſp. fundamentum hoc eſt*: primo, & ante omnia, ſententiæ damnantes jungi debent contra abſolventes*; & tum *condemnantes (& in gradu pœnæ diſſentientes) ponderantur; & iterum ea ſententia præfertur, in quam major pars conſentire videtur*.

Exemplo res clarior fit: quinque ſunt judices, quorum duo abſolvunt, tres condemnant, unus in 15. alter in 10. tertius in 5. Hic 1. quæritur, *an abſolvendus ſit reus, an condemnandus?* poſterius affirmatur, quia tres aſſerunt contra duos, reum puniendum eſſe. Non poteſt is ergo abſolutus videri, quem pars major condemnavit. 2. Quæritur, *quanam pœna afficiendus ſit?* Et dicimus, rationis eſſe, reum in 10. teneri: non enim poteſt teneri in 15. quia plures, ſcil. duo ſunt, qui minori pœna reum dignum ſtatuunt. Ergo media retinenda eſt quia ille, qui condemnavit in 15., conſentit quoque in 10.; qui enim in majorem conſentit, multo magis conſentire videtur in minorem: unde omnes tres quidem conſentiunt in 5., ſed horum plures, duo ſcilicet, in majorem: adeoque perinde eſt, ac ſi uterque ſtatuiſſet 10.

De quo caſu cum idem quoque ſentiat, in priore vero diſſentiat Jus Canonicum, in *c.* 1. *de arbitr. in*

(*l*) Grot. L. 1. c. 3. §. 8. n. 10. & n. 14. 15. L. 1. c. 3. §. 20. n. 3. (*m*) Grot. L. 1. c. 4. §. 2. n. 3. & §. 3.

(*n*) Vid. Parent. Diſput. de eo, quod juſtum eſt circa numer. ſuffrag. ſect. 3.

in 6. id ſibi non convenit. At Jus Civile, etſi utroque caſu diſſentiat, ſibi tamen conſtat, quia ſemper minimam ſummam præfert. *L.* 27. §. *D. h. t. arg. L.* 47. *D. de obl. & act.*

n. 1. Hæc ratio noſtra facilius a ſummis ad alias pœnas transferetur in omnibus illis caſibus, de quibus adeo diſceptatum inter Dd. eſt: uti 1. ſi tres judices reum morte mulctandum cenſent, duo exſilio, duo pecunia; HELLIUS putat morte puniendum reum, *Noct. Attic. L.* 9. *c.* 15. Nos exſilio. Non enim morte puniri poteſt, quia quatuor minori pœna eum afficiendum dicunt; nec pecunia, quia 5. graviorem dictarum: ergo exſilio; quia indubie in hanc quoque conſentiunt morte damnantes.

2. Si tres mortem, duo infamiam, & duo exſilium irrogant, *vid.* QUINTILIANUS *declam.* 365., eadem eſt ratio decidendi, ita ut media præferatur pœna.

3. Si quidam abſolvunt, quidam relegationem, quidam mortem decernunt, uti apud PLINIUM *L.* 8. *ep.* 14., tum duæ ſunt quæſtiones: 1. an abſolvendus ſit reus? Et negatur; quia ex ibi propoſitis apparet, unam ſaltem abſolviſſe, duas vero condemnaſse, niſi abſolventium major, aut par numerus fuerit, *Plin. d. l.* 2. quomodo puniendus ſit? Reſpondemus verba PLINII: quæ ſententiæ vitam relinquerant, una ademerat; apparet, vitam adimi non potuiſse, quia duo vitam relinquerent: ſed relegantium ſententiam, quippe in quam etiam reliqui conſenſiſse videntur, præferri debuiſse; niſi una pars numero quoque reliquos ſuperarit.

4. Si quidam omnes captivos, quidam nullos, alii quoſdam dimittendos cenſent, recte POLYBIUS in *Excerpt. leg.* 129. cenſent, quoſdam dimittendos eſse. Nam omnes dimitti non poterant, quia duæ partes id negabant. Nec eorum ſententia, qui nullos dimittendos cenſebant, obtinere potuit, quia ei

itidem quædam partes contradicebant: ergo dimittendi ſunt quidam; nam cum hac ſententia conjungunt ur illi, qui omnes dimittendos cenſuerunt. In utroque tamen poſteriore exemplo ſupponitur, ne pars partem numero vicerit. Conf. GROTIUS de *J. B. & P. L.* 2. *c.* 5. §. 19. PUFENDORFIUS *L.* 7. *c.* 2. §. 18. PARENS *Diſp. de eo, quod juſt. circ. ſuffr. ſect.* 3.

§. DCXV. Inter civitates, reges, principes, &c. ordo naturalis eſt, ut præcedat qui potior eſt tempore: ſi plures civitates commune aliquod concilium conſtituunt, ordo hic eſt, prout quiſque in ſocietatem venit *o*. Atque ex his principiis facile lis de ordine inter Circulos Imperii decidi poteſt *p*.

§. DCXVI. Hæc ergo vera origo eſt civitatum: ex una enim familia per propagationem plures familiæ ortæ ſunt, quæ vel ex neceſſitate, vel ex utilitate in unum cœtum ſeſe congregarunt, ac ſe, ſuaque, arbitrio vel unius, vel plurium ſubjecerunt.

CAPUT II.

De ſumma poteſtate ex delatione Populi quæſita ejuſque Jure.

§. DCXVII. DIXIMUS in capite præcedenti, CIVITATES ex pacto, & conſenſu plurium familiarum ortas eſſe: hæ igitur civitates idem IMPERIUM conſequuntur, quod antea ſinguli patresfamilias habuerunt: illudque imperium SUMMAM infert POTESTATEM.

§. DCXVIII.

(*o*) Grot. L. 1. c. 5. §. 21. (*p*) Par. Jur. publ. cap. 4. §. 31.

§. DCXVIII. Poteſtas *ſumma* dicitur, quia ſuperiorem aliam non agnoſcit, etſi parem forte habeat: nam duæ ſummæ poteſtates, duoque Monarchæ ſimul in uno regno in ſolidum concurrere poſſunt; idque ſæpius apud Romanos, in Ægypto, & alibi contigiſse, experientia docet: *ſummum* enim duplici ſenſu ſumi poteſt, & quod omnibus aliis ſuperius eſt, & quo nihil ſuperius eſt *q*.

§. DCXIX. *Summa poteſtas* autem definitur, facultas moralis jure proprio competens ad tuenda jura civitatis, omniaque ea agendi, quæ ad ſalutem civitatis pertinent *r*.

§. DCXX. Eſsentia igitur Imperii in eo conſiſtit, 1. ut facultas illa competat *jure proprio*, non alieno *s*: 2. ut tendat ad ſalutem reipublicæ, & juris tuendi cauſa exerceatur.

n. 1. Omnis autem quæſtio PRIMO in eo vertitur, *quando Imperium jure proprio competat, & ex quibus ſignis id appareat?* Sane, jus ſummæ poteſtatis dijudicare non debemus 1. ex ſono vocis, forte quod quidam reges, & principes vocentur *t*; nec 2. ex agendi facultate *u*; nec 3. delatione imperii per electionem, aut ſucceſſionem *x*; nec 4. ex habendi plenitudine, forte quod quis facultatem omnia agendi habeat jure perpetuo, vel temporario *y*; nec 5. ex obligatione imperantis, ſi quædam promittit vel ſubditis ſuis vel vicinis, etiam quæ ad imperii rationes pertinent *z*. Unde ergo? Reſp. ex ſolo titulo, & cauſa delationis, *ſi nimirum populus omne jus ſuum in principem transfert*. Non autem

 de-

(*q*) Parent. Exerc. 11. ad Grot. §. 77. ſeq. (*r*) Parent. Exerc. 11. ad Grot. §. 64. (*s*) Parent. Auton. jur. gent. c. 13. 14. 15. (*t*) Grot. L. 1. c. 3. §. 50. n. 1. & §. 19. in fin. (*u*) d. §. 10. n. 1. (*x*) d. §. 10. nu. 5. (*y*) d. c. 13. §. 11. 12. (*z*) Grot. d. c. 3. §. 16. 17. n. 1. §. 18. 19. 20.

deſinit jure proprio imperium habere Princeps, etſi teneatur ſubditis rationes reddere *a*, vel inæquali fœdere junctus ſit *b*, vel tributum alii ſolvat *c*, vel fidelitatem alii juret *d*.

Translato ita imperii in principem jure, nulla amplius poteſtatis particula, nec realis, penes populum reſidet *e*; unde nec populus punire regem male agentem poteſt *f*.

n. 2. Non ergo *jure proprio* imperium habet, qui ſaltem miniſter eſt populi, officialis ejus, adeoque cui ſola adminiſtratio commiſſa eſt: ibi igitur omne jus eſt populi, vel civitatis; omnia ejus jure, ac nomine geruntur.

Hinc ſummæ poteſtates non fuere 1. dictator *g*; 2. antiqui reges Germanorum, Vandalorum, Gothorum *h*, nec primi Græcorum Imperatores; 3. ſi poteſtas non ex ſubjectione oritur, ſed ex fœdere. Hinc Ordines Belgii non habent imperium in ſeptem provincias; nec civitates Græciæ erant ſub imperio concilii generalis, quia jure fœderis parebant, non jure imperii *k*.

§. DCXXI. SECUNDO requiſivimus ad juſtum imperium, *ut juris tuendi cauſa exerceatur:* nam eo ſolo a ſocietate latronum differre, diximus. Quod requiſitum infra plenius examinabimus, ubi de objecto ſummæ poteſtatis agemus.

§. DCXXII. Cauſa imperii, ſeu ſummæ poteſtatis *mediata* eſt *Deus*; is enim dum quædam humano generi conceſſit, conceſſit etiam media jura illa defendendi, adeoque vi hujus conceſſionis divinæ paterfamilias jura ſuæ familiæ vel ipſe defendere, vel ea

(*a*) d. c. 3. §. 2. (*b*) d. c. 3. §. 21. (*c*) d. c. 3. §. 22. (*d*) d. c. 3. §. 23. (*e*) Grot. L. 3. c. 3. §. 8. per tot. & §. 9. (*f*) d. §. 8. num. 1. (*g*) Diſſ. Grot. d. c. 3. §. 11. num. 2. (*h*) Grot. c. 3. §. 11. n. 2. (*i*) Grot. c. 3. §. 10. (*k*) Vid. Parent. Diſp. de imperio in pares.

ea per alios, v. g. per civitatem, per principem, &c. tueri poteſt. Jus igitur imperii a Deo eſt, & civitas, ſeu princeps, approbante Deo, defenſionem illam peragit, idque jure imperii, vel, quod idem eſt, ſummæ poteſtatis.

Cauſa *immediata* eſt pactum, ac conſenſus patrumfamilias, qui in unam civitatem coeunt, & facultatem jura ſua defendendi in commune civitatis, vel in unius Principis arbitrium contulerunt.

§. DCXXIII. *Subjectum* ſummæ poteſtatis ſunt 1. imperantes, 2. parentes, ſeu ſubditi, 3. territorium.

Imperantes ſunt, quibus patresfamilias jus imperii detulerunt: defertur autem vel *uni*, vel *omnibus*, vel *pluribus*; unde tres illi ſtatus adeo inter politicos celebrati oriuntur. Si *uni* defertur, ſtatus dicitur Monarchicus; ſi *omibus*, ſtatus eſt popularis, ſeu Democraticus; ſi *pluribus*, ſtatus hic in infinitum variare poteſt, & pro varia diſpoſitione etiam varia conſequitur nomina.

Aliquando defertur non ipſum jus imperii, ſed ſola adminiſtratio: hinc adminiſtrator igitur non habet ſummam poteſtatem, ſed ſaltem eſt alterius cauſæ inſtrumentum (l). *Vid. ſupr.* §. 620.

§. DCXXIV. Celebris quæſtio eſt, an detur ſtatus mixtus, vel (ut GROTIUS eam proponit) an dividi imperium poſſit? & quando ſtatus mixtus, adeoque imperium diviſum videatur? Variæ hac de re ſunt opiniones (m). Si dicendum quod res eſt, ſtatum vere mixtum dari, non puto. Is, qui proprio jure imperium habet, illud nec cum populo dividit, nec cum proceribus; etſi quosdam actus ſine horum conſenſu peragere impediatur. Neque

(l) Parent. Exerc. 11. ad Grot. §. 102. ſeq. (m) Grot. L. 1. c. 3. §. 17. ſeq. Parens in Exerc. 11. ad Grot. §. 86. ſeq.

populus, vel ſtatus, in his actibus concurrunt jure imperii, ſed vi pacti. Nec illi aliquid ſtatuere, ſed ſtatuentem impedire poſſunt.

§. DCXXV. Deferri porro imperium poteſt vel *ſimpliciter*, vel *ſecundum quid*, id eſt certo ſaltem reſpectu *n*. Huc pertinent *regna feudi jure*, ubi imperium *directum* (ſed abſque utilitate) manet penes deferentem; *utile* autem eſt penes regem vaſallum *o*: atque ad hoc imperii genus referri debet ſuperioritas territorialis, qua ſtatus imperii Romanorum Germanici gaudent *p*.

§. DCXXVI. Denique deferri imperium poteſt vel *perſonæ*, vel *familiæ*. Priori caſu regnum dici ſolet *electivum*, (*ein WahlKonigreich*): hoc caſu *ſucceſſivum*, (*ein Erb.Konigreich*). In utriſque autem jus regis dependet ex lege delationis.

Not. Quiſquis in regem eligitur, licet ſit extraneus, in jus civitatis illius regni admittitur: Etſi igitur v. g. Imperator nonniſi Germanus eligi poſſit; ſi tamen extraneus eligitur, is jura civitatis regni Germanici eo ipſo conſequitur *q*.

§. DCXXVII. *Parentes*, (*Vid.* §. *623.*) ſeu cives, itidem ad *ſubjectum* ſummæ poteſtatis pertinent; adeo ut deficiente populo, ipſum jus imperii tollatur (*vid. infr.* §. *638.*). Fiunt autem cives vel nativitate, vel adoptione *r*.

§. DCXXVIII. *Territorium* quoque *ſubjectum* ſummæ poteſtatis conſtituit (§. *623.*). Proprietas enim territorii manet populi, ejuſque eſt quaſi patrimonium: atque hinc *bona coronæ* dicuntur *s*.

n. 1.

(*n*) Parent. Exerc. 11. ad Grot. §. 93. (*o*) Parent. l. §. 98. 99. & 100. LinKer. Reſp. 93. (*p*) Parent. d. §. 93. & in Jur. publ. cap. 7. §. 1. (*q*) Parent. Jus publ. cap. 8. §. 3. (*r*) Tot. tit. D. ad municip. (*s*) Parent. Juriſpr. publ. cap. 1. §. 9. & cap. 9. per tot. L. 14. D. de acq. rer. dom.

n. 1. Hujus rei varii ſunt effectus: nam 1. ſumma poteſtas non continetur numero perſonarum, ſed finibus territorii (t). 2. Quidquid intra fines imperii invenitur, ſubjectum eſt imperio, adeoque etiam (a) reges tranſeuntes, (b) regum legati; [c] exercitus extraneus, (d) clerici. 3. Si civitas ſe obligat ad utilitatem publicam, & debita contrahit, ea debentur ex patrimonio populi. 4. Atque hinc ſucceſſores in territorio, ſive ex eadem familia ſint, ſive extranei, ſuccedunt in debitum, quod territorio cohæret. (*Vid. ſupr.* §. 345.) 5. Si territorium interit, ſumma poteſtas tollitur intuitu territorii (u).

n. 2. *Territorium* autem hinc intelligimus cum ſuis *juribus*, & *acceſſionibus*. Ad *jura* pertinent regalia, debita tum activa, tum paſſiva, &c. Ad *acceſſiones* pertinet quidquid vel ex natura rei, vel ex deſtinatione Principum ad uſum imperii pertinet; *quæ acceſſiones late recenſentur a* PARENTE in *Jur. publ.* c. 9. §. 14. *ſeq.*

§. DCXXIX. *Objectum* imperii, ſummæ poteſtatis, eſt ſalus reipublicæ; adeoque defenſio jurium civitatis publicorum, & privatorum: unicus enim finis, cur homines in civitatem coierint, in eo conſiſtit, ut jura tum communia, tum ſingulorum, tuta ſint.

n. 1. Non ergo approbamus varias illas ſummæ poteſtatis partitiones, quas Doctores Politices formare ſolent, & quas alibi examinavimus (x).

n. 2. ***Dominium***, quod vulgo vocari ſolet ***eminens***, eſt vera pars ſummæ poteſtatis: quia Doctores voce illa nihil aliud intelligunt, quam effectum imperii, vi cujus Princeps jura ſubditis quæſita vel ob utilitatem publicam, vel in pœnam auferre poteſt. Ne-

---

(t) Par. in Diſp. de fund. in territ. juriſd. tit. 2. & ſeq. (u) Vid. infr. §. 638. (x) Vid. Diſſ. procem. VIII. §. 18. & 28. & Comment. ad Grot. L. 1. c. 3. §. 6.

ſuæ familiæ, pœnas capitales in membra familiæ ſtatuere potuiſse.

Sane, primos Judæorum auctores, quos Patriarchas vocant, ſummam poteſtatem habuiſse, vel ex eo apparet, quod bella geſserint. Abrahamus enim fratrem a vicinis regibus captum armis liberavit; & filii Jacob, ob ſtuprum ſorori illatum, pœnam ſumſere a tota Hemoritarum gente.

Veſtigia hujus imperii adhuc extant apud plures gentes, ubi, etiam poſt inſtitutas civitates, jus vitæ, & necis, patribusfamilias relictum fuit; quod proinde non eſt jus novum: ſed id, quod antea patresfamilias habuerunt, eis reſervatum eſt. Sufficere enim primis reipublicæ auctoribus ad tranquillitatem civitatis videbatur, injurias, quas *familiæ* ſibi *invicem* inferebant, civitatis arbitrio ſubmittere; neque eis ad ſtatum publicum pertinere videbatur, quid in *cujusque familia* ſtatueretur.

n. 5. Neque metuendus eſt domeſtici hujus judicii abuſus: ſatis enim provida proſpexit natura per unionem carnis, quæ cum uxore contrahitur, & per ςοργὴν, quam natura parentibus erga liberos ingenuit. Hæc naturæ vincula tutos reddunt & uxores, & liberos, ab injuriis maritorum, & parentum *b*. Sane, minor longe metus eſt a marito, qui pariter, & magis abuti judicio poteſt. Cum T. Atrius filium deprehenſum in parricidio exſilio damnaſset, SENECA *i* addit: *nemo dubitabat, quin merito reus damnatus eſſet, quem pater damnaſſe potuiſſet, qui odiſſe non poterat.*

n. 6. Certiſſimum igitur eſt, patremfamilias eſse judicem naturalem ſuæ familiæ, qui legem familiæ dare, lites in familia ortas decidere, crimina puni-
re,

(*b*) Vid. Grot. L. 2. c. 5. §. 7. Dion. Sic. L. 4. c. 45.
(*i*) de clement. L. 2. c. 5.

re, ac jura familiæ contra injuriam aliorum defendere poteſt, & debet.

n. 7. Patre familias mortuo, quotquot capita ei ſubjecta fuere, ſingula familias habere inceperunt, & ſinguli patrumfamilias nomen ſubierunt [k].

Auctis igitur hoc modo familiis, cum una domo capi tot familiæ non potuerint, in alias domus, tamquam in colonias exierunt [l]; atque ex his pluribus domibus, quæ ex eadem domo, & gente prodierunt, quædam conſtituebatur ſocietas, quæ *pagus* vocatur [m].

Secutis connubiis, & affinitatibus contractis, plures orti ſunt *pagi*, inter quos cum memoria cognationis pene deleta eſset, facile lites oriri potuerunt, unde *bella* ſecuta. Bellum gerentes vicinorum auxilia implorabant & hæ gentes ſociæ, incurſiones hoſtium metuentes, communem cœtum conſtituebant, unde *civitates* ortæ ſunt [n].

n. 8. Atque hanc originem civitatum, & regnorum, totidem verbis refert ARISTOTELES [o]: poſtquam enim patresfamilias capita, & rectores ſuæ domus conſtituit, ita pergit: *quæ ex pluribus domibus conſtituitur ſocietas prima; utilitatis gratia non quotidianæ*, PAGUS *eſt*: *maxime vero ſecundum naturam videtur pagus propagatio quædam eſſe domus eorum, quos dicimus coalitos, & natos eſſe natorum .... Quæ autem ex pluribus pagis conficitur ſocietas* CIVITAS *eſt*. Atque hoc ſenſu civitatem a natura eſse, ſtatuit [p]. Eodem recidit ſententia CICERONIS: nam hic quoque primam ſocietatem inter membra familiæ, id eſt in una domo conſtituit [q]; & tunc

(*k*) d. L. 195. D. de verb. ſign. (*l*) Ariſt. Polit. L. 1. c. 2. & Cic. offic. 1. c. 2. (*m*) Ariſt. d. l. (*n*) Ariſt. d. l. Grot. Proleg. §. 19. & 21. ibique not. & L. 1. 13. n. 1. (*o*) Polit. L. 1. c. 2. (*p*) d. L. 1. cap. 2. (*q*) de offic. L. 1. c. 17.

tunc addit: *ſequuntur fratrum conjunctiones, poſt conſobrinorum, ſubrinorumque; qui cum una domo jam capi non poſſint, in alias domos, tamquam in colonias exeunt: ſequuntur connubia, & affinitates, ex quibus etiam plures propinqui; quæ propagatio, & ſoboles, origo eſt* RERUMPUBLICARUM.

n. 9. Ex his jam facile conſtat ratio, cur in rebus publicis ſola familiarum capita, non vero membra ſingularum familiarum, ad comitia vocentur: ſola enim capita jus imperii habuerunt, & in civitatem coeuntes ſe, ſuaque, arbitrio communi reliquorum capitum ſubjecerunt.

§. DCXIII. CIVITAS igitur eſt cœtus plurimum familiarum juris tuendi cauſa congregatus [r].

Hinc differt a cœtu latronum. Etſi enim hi latrones unum corpus conſtituant, formamque regiminis habeant, non tamen civitatem conſtituunt, adeoque jura juſti populi non habent [s]. Unde nec ſumma poteſtas eis tribuitur, quia non juris tuendi cauſa in unum cœtum coiverunt, ſed potius animo jura aliorum deſtruendi [t]. Hinc 1. quidquid agunt, injuria agunt; 2. jura belli cum ipſis non obtinent, quia juſti hoſtes non ſunt [u]; adeoque 3. capti a piratis, & latronibus non fiunt ſervi [x]; nec 4. reverſi poſtliminio opus habent [y]. Hinc nec 5. legatos mittunt [z]: nec 6. apud Romanos triumphus decernebatur duci, qui eos viciſſet [a]: & ſi 7. latrones quædam capiunt, eorum domini non fiunt [b].

n. 2. Effectus hujus differentiæ inſignis hic eſt, ut

(*r*) Grot. Proleg. §. 29. L. 1. c. 2. §. 14. n. 1. L. 1. c. 3 §. 7. n. 1. L. 2 c. 9. §. 3. Vid. ſup. §. 199. (*s*) Grot. L. 3. c. 3. §. 2. n. 1. (*t*) Grot. L. 3. c. 3. §. 1. n. 1. (*u*) Grot. L. 3. c. 3. §. 1. n. 1. (*x*) Grot. L. 2. c. 13. §. 15. L. 3. c. 3. §. 2. n. 3. (*y*) Grot. L. 3. c. 9. §. 16. 17. (*z*) Grot. L. 2. c 18. §. 2. n. 3. (*a*) Grot. L. 3. c. 3. §. 2. n. 2. (*b*) Grot. L. 3. c. 3. §. 2. n. 1. L. 2. c. 17. §. 19.

ut civitas non deſinat eſſe juſtus populus, etſi injuria quid agat [c], & actum illum armis defendat; quia finis tamen civitatis idem ſemper manet, populus juris in genere tuendi cauſa eſt congregatus, atque hinc omnia jura belli etiam cum hoc populo injuria agente obtinent [d].

E contrario cœtus latronum non incipit eſſe civitas, etſi latrones actus juſtitiæ exerceant inter ſe, quia finis generalis ceſſat [e]; niſi finem ſuum, promiſcue prædandi, mutent: nam cœtum latronum juſtam civitatem fieri poſſe, ex quo latrones illi eo animo congregantur juris tuendi cauſa, extra omne dubium eſt.

Certum ergo eſt, civitates, cœtum illum juris tuendi cauſa congregatum, id eſt, imperium, prout inter gentes eſt conſtitutum, ex pacto hominum ortum eſſe.

At negari nequit, *jus imperii*, quod in civitatem collatum eſt, a Deo eſſe: jus enim illud conſiſtit in tuendo jure ſingulorum; quod officium patribuſ familias a Creatore conceſſum, ab his autem in civitates; earumque rectores, translatum eſt.

Hinc jam apparet ratio, cur judicia *divina ordinatio* vocentur [f]; nimirum, non ratione formæ, utpote quæ ex facto, & diſpoſitione hominum ſtatuta eſt, ſed intuitu finis: quia finis judiciorum eſt, ut jura ſingulis ex voluntate divina quæſita tuta ſint. Hinc (a) eſt, quod nomen Regium apud gentes pro Deo, cultum fuerit [g]: (b) quod reverentia iis debeatur, etſi impii ſint [h]; (c) quod inviolabiles ſint [i], etiam in alieno territorio [k]: (d) quod ju-

(*c*) Grot. L. 3. c. 3. §. 2. n. 2. (*d*) Grot. L. 3. c. 3. §. 2. 3. (*e*) Grot. L. 3. c. 3. §. 1. (*f*) Grot. L. 1. c. 3. L. 1. c. 3. §. 20. 23. L. 4. c. 4 §. 2. n. 1. (*g*) Grot. L. 1. c. 4. §. 7. nu. 7. (*h*) Grot. L. 1. c. 3. §. 31. n. 1. (*i*) Grot. L. 1. c. 4. §. 2. (*k*) Grot. L. 3. c. 4. §. 8. n. 2.

judicem actionum ſuarum nullum habeant [l]: (e) quod *Dei gratia* ſe principes eſſe, in titulis ſuis aſſerant: (f) quod ſeveriſſimis pœnis eorum violatio prohibeatur [m].

§. DCXIV. In civitate major in ſuffragiis ferendis pars, etiam naturali jure, obtinet, quia alias nullus conſiliorum foret exitus [n]. Sed ſi vota inter ſe differunt, quæritur, quomodo computentur? Reſp. fundamentum hoc eſt: *primo, & ante omnia, ſententiæ damnantes jungi debent contra abſolventes*; & tum *condemnantes (& in gradu pœnæ diſſentientes) ponderantur; & iterum ea ſententia præfertur, in quam major pars conſentire videtur.*

Exemplo res clarior fit: quinque ſunt judices, quorum duo abſolvunt, tres condemnant, unus in 15. alter in 10. tertius in 5. Hic 1. quæritur, *an abſolvendus ſit reus, an condemnandus?* poſterius affirmatur, quia tres afferunt contra duos, reum puniendum eſſe. Non poteſt is ergo abſolutus videri, quem pars major condemnavit. 2. Quæritur, *quanam pœna afficiendus ſit?* Et dicimus, rationis eſſe, reum in 10. teneri: non enim poteſt teneri in 15. quia plures, ſcil. duo ſunt, qui minori pœna reum dignum ſtatuunt. Ergo media retinenda eſt quia ille, qui condemnavit in 15., conſentit quoque in 10.; qui enim in majorem conſentit, multo magis conſentire videtur in minorem: unde omnes tres quidem conſentiunt in 5., ſed horum plures, duo ſcilicet, in majorem: adeoque perinde eſt, ac ſi uterque ſtatuiſſet 10.

De quo caſu cum idem quoque ſentiat, in priore vero diſſentiat Jus Canonicum, in *c.* 1. *de arbitr.* *in*

(*l*) Grot. L. 1. c. 3. §. 8. n. 10. & n. 14. 15. L. 1. c. 3. §. 20. n. 3. (*m*) Grot. L. 1. c. 4. §. 2. n. 3. & §. 3.

(*n*) Vid. Parent. Diſput. de eo, quod juſtum eſt circa numer. ſuffrag. ſect. 3.

in 6. id ſibi non convenit. At Jus Civile, etſi utroque caſu diſſentiat, ſibi tamen conſtat, quia ſemper minimam ſummam præfert. *L.* 27. §. *D. h. t. arg. L.* 47. *D. de obl. & act.*

n. 1. Hæc ratio noſtra facilius a ſummis ad alias pœnas transferetur in omnibus illis caſibus, de quibus adeo diſceptatum inter Dd. eſt: uti 1. ſi tres judices reum morte mulctandum cenſent, duo exſilio, duo pecunia; HELLIUS putat morte puniendum reum, *Noct. Attic. L.* 9. *c.* 15. Nos exſilio. Non enim morte puniri poteſt, quia quattuor minori pœna eum afficiendum dicunt; nec pecunia, quia 5. graviorem dictarum: ergo exſilio; quia indubie in hanc quoque conſentiunt morte damnantes.

2. Si tres mortem, duo infamiam, & duo exſilium irrogant, *vid.* QUINTILIANUS *declam.* 365., eadem eſt ratio decidendi, ita ut media præferatur pœna.

3. Si quidam abſolvunt, quidam relegationem, quidam mortem decernunt, uti apud PLINIUM *L.* 8. *ep.* 14., tum duæ ſunt quæſtiones: 1. an abſolvendus ſit reus? Et negatur; quia ex ibi propoſitis apparet, unam ſaltem abſolviſſe, duas vero condemnaſse, niſi abſolventium major, aut par numerus fuerit, *Plin. d. l.* 2. quomodo puniendus ſit? Reſpondemus verba PLINII: quæ ſententiæ vitam relinquerant, una ademerat; apparet, vitam adimi non potuiſse, quia duo vitam relinquerent: ſed relegantium ſententiam, quippe in quam etiam reliqui conſenſiſse videntur, præferri debuiſse; niſi una pars numero quoque reliquos ſuperarit.

4. Si quidam omnes captivos, quidam nullos, alii quoſdam dimittendos cenſent, recte POLYBIUS in *Excerpt. leg.* 129. cenſent, quoſdam dimittendos eſse. Nam omnes dimitti non poterant, quia duæ partes id negabant. Nec eorum ſententia, qui nullos dimittendos cenſebant, obtinere potuit, quia ei iti-

itidem quædam partes contradicebant: ergo dimittendi ſunt quidam; nam cum hac ſententia conjungun-tur illi, qui omnes dimittendos cenſuerunt. In u-troque tamen poſteriore exemplo ſupponitur, ne pars partem numero vicerit. Conf. GROTIUS de *J. B. & P. L.* 2. *c.* 5. §. 19. PUFENDORFIUS *L.* 7. *c.* 2. §. 18. PARENS *Diſp. de eo, quod juſt. circ. ſuffr. ſect.* 3.

§. DCXV. Inter civitates, reges, principes, &c. ordo naturalis eſt, ut præcedat qui potior eſt tem-pore: ſi plures civitates commune aliquod concilium conſtituunt, ordo hic eſt, prout quiſque in ſocieta-tem venit (o). Atque ex his principiis facile lis de or-dine inter Circulos Imperii decidi poteſt (p).

§. DCXVI. Hæc ergo vera origo eſt civitatum: ex una enim familia per propagationem plures fami-liæ ortæ ſunt, quæ vel ex neceſſitate, vel ex uti-litate in unum cœtum ſeſe congregarunt, ac ſe, ſuaque, arbitrio vel unius, vel plurium ſubjecerunt.

CAPUT II.

De ſumma poteſtate ex delatione Populi quæſita ejuſque Jure.

§. DCXVII. DIXIMUS in capite præcedenti, CIVITATES ex pacto, & conſenſu plurium familiarum ortas eſſe: hæ igitur civitates idem IMPERIUM conſequuntur, quod antea ſinguli patresfamilias habuerunt: illudque im-perium SUMMAM infert POTESTATEM.

§. DCXVIII.

(o) Grot. L. 1. c. 5. §. 21. (p) Par. Jur. publ. cap. 4. §. 31.

§. DCXVIII. Poteſtas *ſumma* dicitur, quia ſuperiorem aliam non agnoſcit, etſi parem forte habeat: nam duæ ſummæ poteſtates, duoque Monarchæ ſimul in uno regno in ſolidum concurrere poſſunt; idque ſæpius apud Romanos, in Ægypto, & alibi contigiſse, experientia docet: *ſummum* enim duplici ſenſu ſumi poteſt, & quod omnibus aliis ſuperius eſt, & quo nihil ſuperius eſt [q].

§. DCXIX. *Summa poteſtas* autem definitur, facultas moralis jure proprio competens ad tuenda jura civitatis, omniaque ea agendi, quæ ad ſalutem civitatis pertinent [r].

§. DCXX. Eſsentia igitur Imperii in eo conſiſtit, 1. ut facultas illa competat *jure proprio*, non alieno [s]: 2. ut tendat ad ſalutem reipublicæ, & juris tuendi cauſa exerceatur.

n. 1. Omnis autem quæſtio PRIMO in eo vertitur, *quando Imperium jure proprio competat, & ex quibus ſignis id appareat?* Sane, jus ſummæ poteſtatis dijudicare non debemus 1. ex ſono vocis, forte quod quidam reges, & principes vocentur [t]; nec 2. ex agendi facultate [u]; nec 3. delatione imperii per electionem, aut ſucceſſionem [x]; nec 4. ex habendi plenitudine, forte quod quis facultatem omnia agendi habeat jure perpetuo, vel temporario [y]; nec 5. ex obligatione imperantis, ſi quædam promittit vel ſubditis ſuis vel vicinis, etiam quæ ad imperii rationes pertinent [z]. Unde ergo? Reſp. ex ſolo titulo, & cauſa delationis, *ſi nimirum populus omne jus ſuum in principem transfert*. Non autem

(*q*) Parent. Exerc. 11. ad Grot. §. 77. ſeq. (*r*) Parent. Exerc. 11. ad Grot. §. 64. (*s*) Parent. Auton. jurgent. c. 13. 14. 15. (*t*) Grot. L. 1. c. 3. §. 50. n. 1. & §. 19. in fin. (*u*) d. §. 10. n. 1. (*x*) d. §. 10. nu. 5. (*y*) d. c. 13. §. 11. 12. (*z*) Grot. d. c. 3. §. 16. 17. n. 1. §. 18. 19. 20.

deſinit jure proprio imperium habere Princeps, etſi teneatur ſubditis rationes reddere *a*, vel inæquali fœdere junctus ſit *b*, vel tributum alii ſolvat *c*, vel fidelitatem alii juret *d*.

Translato ita imperii in principem jure, nulla amplius poteſtatis particula, nec realis, penes populum reſidet *e*; unde nec populus punire regem male agentem poteſt *f*.

n. 2. Non ergo *jure proprio* imperium habet, qui ſaltem miniſter eſt populi, officialis ejus, adeoque cui ſola adminiſtratio commiſsa eſt: ibi igitur omne jus eſt populi, vel civitatis; omnia ejus jure, ac nomine geruntur.

Hinc ſummæ poteſtates non fuere 1. dictator *g*; 2. antiqui reges Germanorum, Vandalorum, Gothorum *h*, nec primi Græcorum Imperatores *i*: 3. ſi poteſtas non ex ſubjectione oritur, ſed ex fœdere. Hinc Ordines Belgii non habent imperium in ſeptem provincias; nec civitates Græciæ erant ſub imperio concilii generalis, quia jure fœderis parebant, non jure imperii *k*.

§. DCXXI. SECUNDO requiſivimus ad juſtum imperium, *ut juris tuendi cauſa exerceatur*: nam eo ſolo a ſocietate latronum differre, diximus. Quod requiſitum infra plenius examinabimus, ubi de objecto ſummæ poteſtatis agemus.

§. DCXXII. Cauſa imperii, ſeu ſummæ poteſtatis *mediata* eſt *Deus*; is enim dum quædam humano generi conceſſit, conceſſit etiam media jura illa defendendi, adeoque vi hujus conceſſionis divinæ paterfamilias jura ſuæ familiæ vel ipſe defendere, vel ea

(*a*) d. c. 3. §. 2. (*b*) d. c. 3. §. 21. (*c*) d. c. 3. §. 22. (*d*) d. c. 3. §. 23. (*e*) Grot. L. 3. c. 3. §. 8. per tot. & §. 9. (*f*) d. §. 8. num. 1. (*g*) Diſſ. Grot. d. c. 3. §. 11. num. 2. (*h*) Grot. c. 3. §. 11. n. 2. (*i*) Grot. c. 3. §. 10. (*k*) Vid. Parent. Diſp. de imperio in pares.

ea per alios, v. g. per civitatem, per principem, &c. tueri poteſt. Jus igitur imperii a Deo eſt, & civitas, ſeu princeps, approbante Deo, defenſionem illam peragit, idque jure imperii, vel, quod idem eſt, ſummæ poteſtatis.

Cauſa *immediata* eſt pactum, ac conſenſus patrumfamilias, qui in unam civitatem coeunt, & facultatem jura ſua defendendi in commune civitatis, vel in unius Principis arbitrium contulerunt.

§. DCXXIII. *Subjectum* ſummæ poteſtatis ſunt 1. imperantes, 2. parentes, ſeu ſubditi, 3. territorium.

Imperantes ſunt, quibus patresfamilias jus imperii detulerunt: defertur autem vel *uni*, vel *omnibus*, vel *pluribus*; unde tres illi ſtatus adeo inter politicos celebrati oriuntur. Si *uni* defertur, ſtatus dicitur Monarchicus; ſi *omibus*, ſtatus eſt popularis, ſeu Democraticus; ſi *pluribus*, ſtatus hic in infinitum variare poteſt, & pro varia diſpoſitione etiam varia conſequitur nomina.

Aliquando defertur non ipſum jus imperii, ſed ſola adminiſtratio: hinc adminiſtrator igitur non habet ſummam poteſtatem, ſed ſaltem eſt alterius cauſæ inſtrumentum *l*. *Vid. ſupr.* §. 620.

§. DCXXIV. Celebris quæſtio eſt, an detur ſtatus mixtus, vel (ut GROTIUS eam proponit) an dividi imperium poſſit? & quando ſtatus mixtus, adeoque imperium diviſum videatur? Variæ hac de re ſunt opiniones *m*. Si dicendum quod res eſt, ſtatum vere mixtum dari, non puto. Is, qui proprio jure imperium habet, illud nec cum populo dividit, nec cum proceribus; etſi quosdam actus ſine horum conſenſu peragere impediatur. Neque

(*l*) Parent. Exerc. 11. ad Grot. §. 102. ſeq. (*m*) Grot. L. 1. c. 3. §. 17. ſeq. Parens in Exerc. 11. ad Grot. §. 86. ſeq.

populus, vel ſtatus, in his actibus concurrunt jure imperii, ſed vi pacti. Nec illi aliquid ſtatuere, ſed ſtatuentem impedire poſſunt.

§. DCXXV. Deferri porro imperium poteſt vel *ſimpliciter*, vel *ſecundum quid*, id eſt certo ſaltem reſpectu [n]. Huc pertinent *regna feudi jure*, ubi imperium *directum* (ſed abſque utilitate) manet penes deferentem; *utile* autem eſt penes regem vaſallum [o]: atque ad hoc imperii genus referri debet ſuperioritas territorialis, qua ſtatus imperii Romanorum Germanici gaudent [p].

§. DCXXVI. Denique deferri imperium poteſt vel *perſonæ*, vel *familiæ*. Priori caſu regnum dici ſolet *electivum*, (*ein WahlKonigreich*): hoc caſu *ſucceſſivum*, (*ein Erb.Konigreich*). In utriſque autem jus regis dependet ex lege delationis.

Not. Quiſquis in regem eligitur, licet ſit extraneus, in jus civitatis illius regni admittitur. Etſi igitur v. g. Imperator nonniſi Germanus eligi poſſit; ſi tamen extraneus eligitur, is jura civitatis regni Germanici eo ipſo conſequitur [q].

§. DCXXVII. *Parentes*, (*Vid.* §. 623.) ſeu cives, itidem ad *ſubjectum* ſummæ poteſtatis pertinent; adeo ut deficiente populo, ipſum jus imperii tollatur (*vid. infr.* §. 638.). Fiunt autem cives vel nativitate, vel adoptione [r].

§. DCXXVIII. *Territorium* quoque *ſubjectum* ſummæ poteſtatis conſtituit (§. 623.). Proprietas enim territorii manet populi, ejuſque eſt quaſi patrimonium: atque hinc *bona coronæ* dicuntur [s].

n. 1.

(*n*) Parent. Exerc. 11. ad Grot. §. 93. (*o*) Parent. l. §. 98. 99. & 100. LinKer. Reſp. 93. (*p*) Parent. d. §. 93. & in Jur. publ. cap. 7. §. 1. (*q*) Parent. Jus publ. cap. 8. §. 3. (*r*) Tot. tit. D. ad municip. (*s*) Parent. Juriſpr. publ. cap. 1. §. 9. & cap. 9. per tot. L. 14. D. de acq. rer. dom.

n. 1. Hujus rei varii ſunt effectus: nam 1. ſumma poteſtas non continetur numero perſonarum, ſed finibus territorii [t]. 2. Quidquid intra fines imperii invenitur, ſubjectum eſt imperio, adeoque etiam (a) reges tranſeuntes, (b) regum legati; [c] exercitus extraneus, (d) clerici. 3. Si civitas ſe obligat ad utilitatem publicam, & debita contrahit, ea debentur ex patrimonio populi. 4. Atque hinc ſucceſſores in territorio, ſive ex eadem familia ſint, ſive extranei, ſuccedunt in debitum, quod territorio cohæret. (*Vid. ſupr.* §. 345.) 5. Si territorium interit, ſumma poteſtas tollitur intuitu territorii [u].

n. 2. *Territorium* autem hinc intelligimus cum ſuis *juribus*, & *acceſſionibus*. Ad *jura* pertinent regalia, debita tum activa, tum paſſiva, &c. Ad *acceſſiones* pertinet quidquid vel ex natura rei, vel ex deſtinatione Principum ad uſum imperii pertinet; *quæ acceſſiones late recenſentur a* PARENTE in *Jur. publ. c.* 9. §. 14. *ſeq.*

§. DCXXIX. *Objectum* imperii, ſummæ poteſtatis, eſt ſalus reipublicæ; adeoque defenſio jurium civitatis publicorum, & privatorum: unicus enim finis, cur homines in civitatem coierint, in eo conſiſtit, ut jura tum communia, tum ſingulorum, tuta ſint.

n. 1. Non ergo approbamus varias illas ſummæ poteſtatis partitiones, quas Doctores Politices formare ſolent, & quas alibi examinavimus [x].

n. 2. *Dominium*, quod vulgo vocari ſolet *eminens*, eſt vera pars ſummæ poteſtatis: quia Doctores voce illa nihil aliud intelligunt, quam effectum imperii, vi cujus Princeps jura ſubditis quæſita vel ob utilitatem publicam, vel in pœnam auferre poteſt. Ne-

(*t*) Par. in Diſp. de fund. in territ. juriſd. tit. 2. & ſeq. (*u*) Vid. infr. §. 638. (*x*) Vid. Diſſ. procem. VIII. §. 18. & 28. & Comment. ad Grot. L. 1. c. 3. §. 6.

Negari tamen nequit, vocem *dominii* improp rie modum hic uſurpari, quia ea ſua natura facultatem abutendi infert; adeoque conſultius eſt, voce illa abſtinere, ac jus illud Principi aſſerere non vi dominii eminentis, ſed vi imperii legitimi, ſeu vi plenitudinis poteſtatis.

n. 3. Nulla autem ratione noſtrum illud, quod Germani *einen Machtſpruch* vocare ſolent, (& vi cujus Principi permiſſum eſſe, ajunt, jura ſubditis quæſita pro lubitu tollere) ad objectum imperii referri poteſt: pugnat enim hæc opinio cum eſſentia ſummæ poteſtatis, quæ unice in tuendo jure conſiſtit.

n. 4. Hinc obiter notandum eſt; *regna* a populo delata improprie a GROTIO vocari *uſufructuaria*: quia hæc quoque vox facultatum infert omnem utilitatem rei ſuo jure percipiendi, & de ea pro lubitu diſponendi; reditus autem publici non niſi ad utilitatem reipublicæ impendi poſſunt.

§. DCXXX. *Effectus* ſummæ poteſtatis alius eſt intuitu *imperantium*, alius intuitu *parentium*.

§. DCXXXI. Intuitu *imperantium* effectus ſummæ poteſtatis eſt, ut Princeps teneatur tueri jura civitatis tam publica, quam privata: & ut omnia facere poſſit, quæ ad obtinendum illum finem, adeoque ad ſalutem civitatis, pertinent.

Hinc jam conſtat,

I. Jus armorum Principi competere; quo etiam referimus (*a*) jus *repreſſaliarum*; (*b*) jus belli; cui annexum eſt (*c*) jus ſequelæ [b], præſidii, delectus, & hoſtiationis; [*d*] jus muniendi, etiam cum detrimento privatorum [quo caſu damnum uni datum ab omnibus penſatur]; [*e*] jus anchariandi ſub-

(*a*) Vid. Jus meum controverſ. lib. 1. tit. 3. qu. 8. pag. 44. 45. & lib. 1. tit. 4. qu. 11. pag. 65.

ſubditos, & impenſas ad bellum neceſſarias ab illis exigendi: quo pertinent capitationes, contributiones, vectigalia, &c. [c].

II. Jus fœderum quoque eſſe effectus ſummæ poteſtatis, quatenus tendunt ad ſalutem reipublicæ; atque huc quoque pertinet [a] jus *pacem condendi*, (b) inducias faciendi, [c] legatos mittendi, &c. [d].

III. Ad jura ſummæ poteſtatis refertur *jus conſtituendi judicia*, *eaque mutandi* [e]: quo pertinet collatio officiorum, v. g. Senatorum, Decurionum; jus conſtituendi adminiſtratores civitatis, & rationes ab eis exigendi: vi hujus juris poteſt Princeps ordinationes ratione modi procedendi ſancire, ferias ſtatuere, ſalvum conductum concedere, &c. Jure Romano pro defendenda auctoritate judiciorum, & ne eluſoria fiant, varia remedia prodita ſunt, quæ in Digeſtorum *libro II.* exponuntur.

IV. Ad defenſionem jurium civitatis pertinet *jus legem condendi* in utilitatem reipublicæ [f]. Atque per has leges Princeps poteſt 1. cultum divinum, ejuſque ritus determinare, officia, & dignitates eccleſiæ conſtituere, abuſus reformare *: 2. ſingulorum jura tollere, ſi utilitas publica id poſtulat: 3. formam negotiis civilibus præſcribere: 4. jura naturæ ad præſentem humani ſtatus imbecillitatem accommodare, & rigorem juris naturalis minuere; quod in præſtatione culpæ Romani fecere: 5. pœnas ſtatuere civiles, & natura definitas augere: 6. mores civium corrigere; quo pertinent leges veſtiariæ, ſumtuariæ, aliæque ad morum diſciplinam pertinentes.

* Apud

(c) Paren. Jus publ. cap. 23. §. 27 (d) Parens d. c. 23. §. 32. (e) Parens d. c. 23. §. 13. (f) Parens d. c. 23. §. 3

* Apud Romanos vigebat jus hoc majeſtatis, quo uno titulo credebatur *jus publicum etiam in ſacris & ſacerdotibus conſiſtere*, ut *l.* 1. §. 2. *D. de Juſt & Jur.* At nunc caute accipiendum eſt jus hoc majeſtatis, & caute aſſerenda ſubjectio hæc Eccleſiæ ob directionem neceſſaria Reipublicæ, quæ ſubjicitur imperanti ſummo ſacrorum jurium legislatori ſupremo, qui *Epiſcopos*, cæteroſque miniſtros ſuos conſtituit, *ut regerent Eccleſiam Dei, quam acquiſivit ſanguine ſuo*; Act. Ap. c. 2. verſ. 28. Heinn. *lib.* 11. §. 183. *Jur. Nat. & Gen.*

V. Ex eadem ratione quoque ſummæ poteſtati competit *jus privilegia concedendi g*, vel ob bene merita, ut jura nobilitatis, dignitates equeſtres, &c. vel ad conſervationem ſubditorum, quo referri poſſunt moratoria, jus ſtapulæ, gruis, monopolia, nundinæ, collegia opificiorum, &c. vel ex æquitate aliqua naturali, ut veniam ætatis, &c.

§. DCXXXII. Cum igitur Princeps tueri civitatem, ejuſque jura teneatur, conſequens eſt, ut alienare imperium non poſſit, quia non tuetur qui alienat: nec populus extra familiam Principis aliis jus ſuum imperii deferre voluit [h].

Talis igitur alienatio, rei quippe alienæ, non tantum ipſo jure nulla eſt [i], ſed & regi alienanti reſiſti poteſt, ſi actu tradere vult [k].

n. 1. Idem quoque dicendum eſt, 1. ſi *pars imperii* alienatur [l]: 2. ſi patrimonium populi, cujus fructus deſtinati ſunt ad ſuſtentationem reipublicæ, aut regiæ poteſtatis, alienatur [m]: 3. ſi reditus, qui ex illo patrimonio proveniunt, & ad defenſionem rei-

(*g*) Parens d. c. 23. §. 8. (*h*) Grot. L. 3. c. 20. §. 5. n. 4. 5. L. 1. c. 3. §. 13. L. 2. c. 14. §. 2. nu. 6. (*i*) Grot. L. 2. c. 12. §. 12. L. 1. c. 4. §. 10. d. c. 14. §. 12. n 6. (*K*) L. 1. c. 4. §. 10. (*l*) L. 2. c. 6. §. 4. & 13. (*m*) L. 2. c. 6. §. 10. 15.

reipublicæ deſtinati ſunt, ad alios uſus impenduntur [n].

n. 2. Reditus autem publici pertinent, vel ad defenſionem reipublicæ, vel ad ſubſtentandam dignitatem regiam [o]. De *prioribus* Princeps non poteſt pro lubitu diſponere, nec eos ad alios, quam uſus publicos adhibere [p], adeo ut Princeps rationem reddere teneatur; quod exemplo Angliæ regum probatur. Hinc reditus vectigales, quos Sulla accepta pecunia civitatibus remiſit, Senatus revocat [q]. Baſilius Macedo, cum anteceſſor pecuniam publicam diſſipaſſet, decrevit, ut accepta, vel ſaltem pars, reſtitueretur [r].

De *poſterioribus* Princeps pro lubitu diſponere poteſt, quia ejus arbitrio relictum eſt quomodo dignitatem regiam tueri velit. Huc pertinet 1. reditus ex bonis domanialibus, qui ad ſuſtentationem menſæ deſtinati ſunt: 2. commoda fiſcalia, ut mulctæ, adeſpota, &c. [s].

§. DCXXXIII. Aliquando tamen imperium, ejuſque partes, alienari poſſunt: nimirum, 1. ſi populus conſentiat [t]; ſi pars populi alienatur, præter conſenſum populi, pars quoque illa, quæ alienatur, conſentire debet [u].

2. Si regnum eſt patrimoniale, ſeu bello quæſitum; populus victor (non rex) illud etiam invito populo victo in alium transferre poteſt [y].

3. Ad-

(*n*) L. 2. c. 6. §. 12. c. 14. §. 12. (*o*) Grot. L. 2. c. 6. §. 11. 12. Vid. Jus meum controv. tit. de jur. fiſc. qu. 4. (*p*) Grot. L. 2. c. 13. §. 14. n. 5. L. 2. c. 6. §. 13. (*q*) Cic. de offic. L. 3. (*r*) Apud Pufendorf. L. 4. c. 5. §. 9. (*s*) Vid. Jus meum controverſ. tit. de jur. fiſc. qu. 4. (*t*) L. 2. c. 6. §. 3. & 7. L. 3. c. 20. §. 5. num. 2. (*u*) L. 2. c. 6. §. 4. & 6. L. 2. c. 14. §. 12. n. 6. (*x*) L. 2. c. 2. §. 3. L. 3. c. 20. §. 5. n. 3. L. 1. c. 3. §. 12. (*y*) d. c. 3. §. 12.

3. Addit GROTIUS, ſi longo, & non contradicto uſu id receptum ſit, ut alienatio fieri poſſit *z*: quod exemplis confirmat *a*. Cum vero plerumque vi, metuque, ejuſmodi obſervantia introducta ſit, vix eſt ut talis conſuetudo jure valere poſſit.

Non vero 4. valet alienatio ob publicam neceſſitatem vel utilitatem, abſque populi conſenſu *b*.

§. DCXXXIV. Alienare autem non tantum videtur qui vendit, ſed etiam qui teſtamento extraneum hæredem inſtituit *c*: qui in feudum alii dat regnum *d*; & qui imperium, ejuſque partem oppignorat *e* (quia facultas vendendi pignus non ſoluto debito conceditur); & denique qui partum alienum ſupponit *f*.

§. DCXXXV. *Not.* 1. Alienatione legitime facta is, in quem alienatum imperium, idem jus acquirit, quod populus alienans habuit: nimirum, in regnis patrimonialibus abſolutum dominium, in regnis voluntate populi delatis ſolum jus regendi *g*.

Not. 2. Judicium circa ea, quæ ad tuitionem civitatis pertinent, eſt penes principem; adeoque is arbitratur, v. g. an cauſa belli juſta ſit, an bellum inchoare utile, & an pacem pangere neceſſe ſit: is quoque delectum peragit, quantitatem tributorum determinat, &c. niſi ea poteſtas per legem delationis ſit reſtricta.

§. DCXXXVI. Effectus ſummæ poteſtatis intuitu *parentium* eſt, 1. ut cives operibus, opibus, & conſilio teneantur defendere jura civitatis, & præſtare ea, quæ imperans ad ſalutem ejus neceſſaria

eſſe

(*z*) L. 3. c. 20. §. 5. n. 4. L. 2. c. 6. §. 10. 11. L. 1. c. 3. §. 12. n. 3. 4. 5. 6. (*a*) L. 1. c. 3. §. 12. n. 4. 5. 6. (*b*) Grot. L. 2. c 6. §. 8. (*c*) L. 2. c. 6. §. 14. (*d*) L. 2. c. 6. §. 9. (*e*) d. c. 6. §. 9. (*f*) Vid. ſupr. (*g*) Grot. L. 1. c. 3. §. 12. num. 2.

eſſe judicat. Hinc apparet, ſubditos teneri, 2. ſequi Principem bellum gerentem [h]; 3. tributa, & vectigalia a Principe decreta [i] ſolvere; 4. munera publica [k], v. g. tutelam [l], legationes [m], &c. ſuſcipere, niſi juſtam excuſandi cauſam habeant [n]; 5. adminiſtrare res civitatis [o]; *6.* opera publica conficere [p]. E contrario 7. ſubditi exigere ab imperante poſſunt, ut eos, eorumque jura defendat contra injuriam tum concivium, tum extraneorum, iiſque commoda, & utilitates civitatis permittat. Hic apparet, 8. Imperantem jura illis quæſita auferre non poſſe, niſi publica utilitas, & neceſſitas aliud ſuadeat.

§. DCXXXVII. Deſinit jus imperii, *vel* quia jus imperantis deſinit, *vel* quia populus deficit.

§. DCXXXVIII. JUS IMPERANTIS deſinit *I.* morte, ſi perſonæ delatum eſt imperium [q]: *II.* exſtincta familia, ſi regnum eſt ſucceſſivum [r]: *III.* abdicatione [s], ſi nimirum Princeps remittit imperii faſces, vel populo, vel ſucceſſori, modo conſenſu populi fiat, cui ex pacto cum Principe inito jus quæſitum eſt: *IV.* derelictione [t]; cujus exemplum exſtat in Henrico III. rege Poloniæ, qui audita morte fratris Cracovia ſe ſurripuit.

Not. Abdicatione ſemel legitime facta, pœnitentiæ locus non eſt; ſuo enim juri ſemel renunciavit: unde merito improbatur conatus Regis Sardiniæ, qui vi imperium, quod in manus filii conſenſu populi reſignaverat, recipere voluit.

V. Deſinit imperium, ſi hæres imperii futuro ſuo juri *renunciat*: nam de ſuo jure ſuccedendi diſponere po-

---

(*h*) Vid. ſupr. & tot. tit. D. de re milit. (*i*) Tot. tit. D. de vectigal. (K) Tot. tit. D. de muner. & honor. (*l*) Vide ſupr. (*m*) Tot. tit. D. de legation. (*n*) Tot. tit. D. de vacat. muner. (*o*) Tot. tit. D. de adminiſtr. civit. (*p*) Tot. tit. de public. oper. (*q*) Grot. L. 2. c. 9. §. 1. (*r*) Id. L. 2. cap. 9. §. 2. (*s*) Grot. L. 1. c. 4. §. 9. L. 2. c. 9. §. 1. (*t*) Grot. dd. ll.

poteſt, modo hæc renunciatio fiat conſenſu populi. Ita filiæ regiæ Hiſpaniarum in conventu Statuum renunciarunt ſucceſſioni, antequam Galliæ regibus deſponſatæ fuerunt.

Quæri ſolet, an renunciatio parentis noceat ejus liberis, ita ut liberi quoque exiſtente caſu a ſucceſſione excludantur? Merito id negatur; quia liberi jus non a patre, ſed ſaltem per patrem habent: qui proinde imperium, liberis ex pacto, & providentia primorum acquirentium quæſitum, ſua renunciatione auferre eis nequit.

Aliud dicendum ſi pater filiam, olim ſucceſſuram, ſuo, ſtatuumque conſenſu, ea lege extraneo Principi in matrimonium collocat, *ne liberi inde nati ſuccedant:* hoc enim caſu nati ex tali matrimonio naturali quoque ſucceſſione excluduntur; quia matrimonium illud conditionale, deficiente conditione, nullum eſt. Hactenus igitur liberi, qui contra legem contractus ſucceſſionem ambiunt, extra matrimonium nati cenſentur, eoque ſucceſſionis incapaces ſunt.

Neque obſtat, liberos hos eſſe membra familiæ, quæ jus ſuccedendi non a matre, ſed a primis diſponentibus habent. Reſp. Negamus, liberos hos quoad effectum ſucceſſionis eſſe partem familiæ; familia enim non conſtituitur, niſi per juſtum matrimonium, quale non eſt, ſi ſub conditione eſt contractum, eaque deficit. Sane, hæc ſola ratio eſt, cur liberi ad morganaticam, ex inæquali conjugio, & ex concubina nati non ſuccedant in regnis, quia parentes coeundo talem legem dixere, ne ſuccedant, nec alia lege eos exiſtere voluerunt.

VI. Definit quoque jus imperantis, ſi populi partem defendere nequit *. Nam *vel* ab hoſte hæc pars occupatur, & amittitur imperium jure belli; *vel* ſua vir-

(*) Grot. L. 3. c. 20. §. 5. n. 2.

virtute hoſtem repellit: quo caſu priſtinam recipit libertatem, tum quia lex delationis non amplius ſubſiſtit, tum quia derelinquere imperans videtur.

VII. Jus imperantis deſinit, ſi ſub certis legibus delatum, eſt imperium, & Princeps leges has, quas fundamentales vocare ſolet, evertit. Cum enim Princeps omne jus ſuum ex delatione populi habeat, hic autem non niſi certa lege, & conditione detulerit: negari nequit, deficiente illa conditione ipſam ceſſare delationem, eoque omne jus imperantis *x*.

VIII. Denique jus imperantis deſinit, ſi revera hoſtili animo in totius populi exitium fertur *y*: exemplo Antiochi intuitu Judæorum, regis Hiſpaniæ intuitu Belgarum, &c.

Cavendum autem eſt, ne confundamus talem tyrannum cum Principe, cujus imperium gravius eſt, qui privatas committit injurias, qui onera immodica imponit, &c. Hi enim actus judicio populi non ſubſunt, neque ideo Principis imperium deſinit. Sane, 1. populus omne ſuum arbitrium in Principem contulit, adeoque huic jus eſt cognoſcendi de actibus ſubditorum, non contra. 2. Miſera foret conditio Principum, ſi actus eorum privati judicio populi ſubjecti eſſent, vel ſi ei ratione actionum ſuarum reddere tenerentur. 3. Injuriæ ſæpe videntur privatæ, quæ ut admittantur, neceſſitas, vel utilitas reipublicæ exigit: atque tunc obtinet, quod TACITUS ait, *injurias privatas utilitate publica compenſari*. Denique, & 4. idem jus Principi competit in ſingulos, quod populus ante delationem in ſingulos habuit: certum autem eſt, populo in ſtatu democratico litem de injuria privatis illata moveri non

(*x*) Grot. L. 1. c. 4. §. 8. 12. & 14. c. 3. §. 16. n. 4. Ziegler. & Gronov. ad d. §. 8. (*y*) Grot. L. 1. c. 4. §. 11. (*z*) L. 1. c. 4. §. 4. n. 2. ſeq.

potuiſſe. Alias rationes videſis apud GROTIUM [a].

Non vero deſinit imperium *IX.* ſi Princeps profitetur religionem diverſam ab ea, quæ in civitate recepta eſt; vel ſi ipſe in alia ſacra tranſit: jus enim imperii perſonæ confertur, non religioni ejus. Sane, hæc non obſtat, quo minus Princeps jura publica civitatis defendere poſſit, & teneatur. Chriſtianos ſæpius gentilium imperio ſubjectos fuiſſe, in aprico eſt, ipſique Apoſtoli docuerunt, ejuſmodi magiſtratibus parendum eſſe.

Exc. Si lege publica cautum ſit, ne alterius fidei Princeps præeſſe imperio poſſit. Ita legibus fundamentalibus Angliæ excluduntur Principes Romanæ Eccleſiæ addicti.

Neque *X.* deſinit imperium, ſi Princeps in furorem incidit [a]: nec *XI.* ſi ab hoſte capitur [b]: nec *XII.* ſi prælio tantum victus eſt, etſi forte ipſe, ejuſque territorium, in hoſtis ſit poteſtate.

CAPUT III.

De natura Regnorum bello quæſitorum.

SECTIO I.

De Tyranni acquiſitione.

§. DCXXXIX. DIXIMUS, imperium finiri ſi Princeps degenerat in tyrannum: id eſt ſi contra legem delationis agit, & ſpecia-

(a) Grot. L. 1. cap. 3. §. 4. Lib. 3. cap. 20. §. 3. (b) Id. L. 3. cap. 20. §. 3. Lib. Baro de DanckKelmann in Diſſ. de Rege captivo.

ciatim ſi leges fundamentales evertit, vel hoſtili animo in totius populi exitium fertur: atque hi *tyranni exercitio*, ſeu *adminiſtratione* vocari ſolent. A quibus differunt *tyranni acquiſitione*: quando, nimirum, vel ſubditi rebelles, vel prædones extranei, rempublicam, vel regnum ſublato Senatu, vel pulſo rege occupant.

§. DCXL. Hinc ſponte ſequitur, non eſſe *tyrannos acquiſitione* reges, aliaſque ſummas poteſtates, quæ bello, utut injuſto, alterius imperium occupant: acquiſitio enim bellica eſt juſtus titulus, & hoſtis occupando imperium alterius jus imperii acquirit; de juſtitia enim belli neutri judicium competit.

§. DCXLI. Circa *tyrannos* tum exercitio, tum acquiſitione, variæ occurrunt quæſtiones, quæ altioris indaginis, & pluribus difficultatibus involutæ ſunt.

§. DCXLII. Præmittendum autem eſt, aliud eſſe *jus imperii*, aliud ejus *exercitium*, ſeu *poſſeſſionem*. Quam differentiam alio loco remotis dubiis explicavi, & conſenſu gentium corroboravi *c*.

Hæc duo adeo diverſa ſunt, ut alius *jus* pleniſſimum, alius *poſſeſſionem* pleniſſimam habere poſſit: quod contingit imperio a tyranno uſurpato. Hoc enim caſu *jus imperii* penes rempublicam ſub jugum miſſam, & penes regem ejectum manet: *poſſeſſio* autem tranſit in uſurpatorem, utpote qui ſolus facultatem naturalem habet rei corpore inſiſtendi.

§. DCXLIII. His præmiſſis *Primo* dicimus, Regem ab uſurpatore regno pulſum omne *jus imperii* retinere, etſi ejus exercitium impediatur: ei ſoli enim jus quæſitum eſt ex populi diſpoſitione, quod

(*c*) Vid. Diſput. mea de Regim. uſurp. rege ejecto, §. 8. ſeq.

ei ab uſurpatore, qui nullum juris titulum habet, auferri nequit.

Hinc 1. jure imperii vi ejicere talem invaſorem, ei pœnas irrogare, immo & occidere eum [d] vel ipſe, vel per alios poteſt, quovis tempore [e], etiam ſine indictione [f]. 2. Rex ejectus fœdera contrahit ad juris ſui defenſionem: 3. jus legatos mittendi retinet; exempla tempore Caroli II. a Cromvvellio pulſi exſtant apud BATEUM [g].

4. Si rex ejectus, ejuſque hæredes, recuperant regnum, id non acquirunt novo titulo, ſed continuant priſtinum jus; quod proceres Angliæ ſolenni edicto declararunt poſt Caroli II. reditum [h].

§. DCXLIV. Ex his jam *Secundo* ſequitur, uſurpatorem nullum *jus imperii* ſibi arrogare poſſe; adeoque omnia, quæ agit, injuria fieri, & actus ejus ipſo jure nullos eſſe [i].

Hinc 1. ſubditi nullo juris vinculo tyranno tenentur [k]: immo 2. nec volentes ſe ejus imperio ſubmittere, eoque jus legitimo regi ſemel quæſitum auferre poſſunt [l]. 3. Contractus, pacta, & fœdera uſurpatorum nulla ſunt [m], etſi jurata [n]; indeque 4. nec populus reſtitutus, nec rex reverſus exinde obligantur [o]: alienationes, factæ ab uſurpatore, revocari poſſunt [p]; quod ex reſciſſis tyrannorum actis apparet,

---

(*d*) Grot. L. 1. c. 4. §. 6. num. 4. & 8. dict. Diſp. §. 31. (*e*) Grot. Lib. 2. c. 16. §. 16. L. 1. cap. 3. §. 11. ibique Teſmar. Vid. Diſp noſtr. de Regimine uſurpatoris rege ejecto, §. 31. (*f*) Grot. L. 3. cap. 3. §. 5. & 6. dict. diſp. §. 22. (*g*) de mot. Angl. part. 2. pag. 191. (*h*) Apud Bateum, de mot. Angl. tom. 3. pag. 65. dict. Diſp. §. 16. (*i*) Grot. L. 2. cap. 14. (*k*) Grot. L. 1. cap. 4. §. 15. num. 1. L. 2. cap. 16. §. 18. dict. Diſp. §. 18. (*l*) dict. Diſp. §. 19. (*m*) Grot. L. 1. cap. 3. §. 6 L. 2. c. 15. §. 3. (*n*) Grot. L. 2. cap. 13. §. 6. dict. Diſp. §. 27. (*o*) Grot. L. 2. cap. 14. §. 15. (*p*) Vid. infr. §. 649.

ret. 5. Capti a tali uſurpatore non fiunt ſervi [q]. Hinc GROTIUS ait, eos non attaminare furti crimine animum, ſi res ſuas ſubducunt, aut fugientes laboris ſui mercedem ſurripiunt [r]. Unde nec poſtliminio tales capti opus habent, ſed ipſo jure omnia jura recipiunt [s]. Nec 6. jus legatorum cum tali uſurpatore obtinet: hinc Auguſtus indoluit, quod Tacfarinas prædo, qui legatum miſerat, hoſtium more ageret [t]: Nabis, Argivorum tyrannus caduceatore ad Romanos miſſo explorabat, ſi paterentur legatos ad ſe mitti [u]. Nec 7. aſyla his invaſoribus prodeſſe, exemplum Athaliæ probat [x]. FLORUS miratur, Perſen Lacedæmoniorum tyrannum, ad inſulam Samothracen confugiſſe *fretum celebri religione, quaſi templa, & aræ poſſent defendere, quem nec montes ſui, nec arma potuiſſent* [z]. 8. Ejuſmodi uſurpatoribus a vicinis receptaculum indulgeri nequit. Porphyrogennetus miſit ad Coſroem *poſtulatum, ut dederetur* ſibi *regni affectator, ne in ſe ipſum perincioſum ſtatueret exemplum* [a].

n. 1. Aliquando tamen invaſor jus imperii conſequi poteſt, quod antea non habuit. Si nimirum is, cui jus imperii competit, ſuo juri renunciat: v. g. ſi populus prædonem pro legitimo rege agnoſcit. Hac ratione regnum ab Arſace prædone occupatum conſenſu populi, adeoque juſto titulo obtentum eſt [b].

 §. DCXLV.

(*q*) L. 19. §. 2. D. de capt. & poſtlim. Grot. L. 3. cap. 7. §. 1. num. 1. dict. Diſp. §. 23. (*r*) Grot. Lib. 3. cap. 7. §. 6. num. 4. & 5. dict. Diſp. §. 24. ſeq. (*s*) Grot. L. 3. c. 16. §. 1. & cap. 10. §. 6. B. Par. in Diſſ. de poſtlim. ſect. 2. §. 23. (*t*) Tacit. Lib. 3. Ann. cap. 73. Grot. L. 2. cap. 18. §. 2. num. 3. (*u*) Liv. L. 34. cap. 30. Conf. L'Ambaſſadeur de VVicKefort. (*x*) 2. Chron. XXIII. num. 15 ſeq. Grot. L. 2. cap. 21. §. 5. (*y*) Lib. 34. cap. 26. in fin. (*z*) Flor. L. 3. c. 12. (*a*) Apud. Grot. L. 2. cap. 21. §. 4. in not. (*b*) Vid. Diſp. noſtra de regim. uſurp. rege eject. §. 43. 44. 45.

§. DCXLV. Cum vero invaſor imperium poſſideat, id eſt regnum in poteſtate corporali habeat, recte GROTIUS inde infert, quamdiu durat injuſta poſſidendi cauſa, actus imperii, quos exercet, vim habere poſſe obligandi [c]. At non ex ea, quam GROTIUS allegat, ratione, *quod probabile ſit, eum, qui jus imperii habet, ſive is eſt populus, ſive Senatus, id malle, interim rata eſſe quæ imperat, quam legibus, judiciis que ſublatis ſummam induci confuſionem* [d]; ſed ex natura poſſeſſionis, quæ adminiſtrationem neceſſario infert: cum enim invaſor rem alienam teneat, ejus quoque curam habere, immo maximam in ea adminiſtranda adhibere diligentiam tenetur. Sane, ob malam fidem invaſor non minus, ſed magis actione negotiorum geſtorum tenetur [e]: neque melioris conditionis debent eſſe uſurpatores, quam legitimi adminiſtratores, qui etiam leviſſimam culpam præſtare tenentur.

Hujus rei effectus inſignes ſunt, tum intuitu ipſius *uſurpationis*; tum intuitu *populi devicti*; tum intuitu *vicinorum*; tum intuitu *actuum durante imperio geſtorum*.

§. DCXLVI. *Uſurpator* vi poſſeſſionis omnia eà agere tenetur, quæ ex natura poſſeſſionis ſequuntur, & ad adminiſtrationem pertinent. Hinc 1. leges condere, jus dicere, magiſtratus conſtituere, bello civitatem, ejuſque jura defendere, pacem contrahere, & omnia agere tenetur, quæ ad ſalutem reipublicæ pertinent [f]. 2. Utitur titulo regio, & quia vicariam Dei poteſtatem adminiſtrat, hactenus *Dei gratia* ſe eam gerere teſtatur [g]. 3. Subſidia ad defen-

ſio-

(c) L. 2. c. 4. §. 15. L. 2. c. 16. §. 18. & L. 2. cap. 23. §. fin. n. fin. art. poſſeſſio ſine jure habet quoſdam effectus juris. Dict. diſp. §. 49. & ſeq. (d) dict. c. 4. §. 45. & d. Diſp. §. 52. (e) Lib. 6. §. 3. D. de negot. geſt. (f) dict. Diſp. §. 53. ſeq. (g) dict. Diſput. §. 54.

ſionem civitatis neceſſaria, eaque, quæ ad ſuſtentandam adminiſtrationem regiam pertinent, exigere poteſt a ſubditis *h*.

§. DCLXVII. Effectus hujus imperii violenti *intuitu ſubditorum* eſt, ut quamdiu ſub poteſtate ſunt invaſoris, propitio jure ſequi poſſeſſionem poſſint, quia dum facultas eorum naturalis vi reſtricta eſt, libere non agunt *i*. Hinc in Principem non peccant ſinguli, ſi magiſtratuum officia ab invaſore ſibi conferri patiuntur, ſi legibus a tyranno latis parent, cum abſque periculo non parere non liceat *k*.

Alia quæſtio eſt, *an ſubditi invaſorem in bello ſequi teneantur?* Et diſtinguimus, an bellum ſuſcipiatur pro defenſione reipublicæ, an vero contra Principem ejectum. *Priori* caſu omnino ſequi tenentur; quia de defenſione civitatis agitur, quæ ſingulis jure naturæ incumbit. *Poſteriori* caſu excuſantur, ſi abſque vitæ periculo obſequium invaſori denegare nequeunt *l*.

Porro quæri ſolet, *an ſubditi parere teneantur juſſui regis ejecti?* Negatur: non quia jure non tenentur, ſed quia libertatem non habent parendi, utpote quæ vi eſt prohibita. Sane, cum Princeps eos defendere vi impeditus non poſſit, nec ſubditis aliquid imputari poteſt, quo vi impediti officia Principi præſtare non poſſint.

Hinc jam conſtat, jus non eſſe privato interficiendi uſurpatorem *m*: quia injuria publica eſt, quæ non niſi publica auctoritate vindicari poteſt; imprimis ſi is rerum ſtatus eſt, ut ſine detrimento reipublicæ ſtatus præſens mutari non poſſit. Atque ex hac ratione Caſſius, & Brutus damnati ſunt a po-

Gg 4 pulo

(*h*) dict. Diſp. §. 56. (*i*) Grot. Lib. 2. cap. 4. §. 20.
(*k*) Grot. L. 2. c. 14. §. 15. n. 2. (*l*) dict. Diſp. §. 56.
(*m*) Grot. L. 2. c. 16. §. 19.

pulo Romano, quod Cæſarem interfecerint *n*: & juſta talione eodem, quo uſi ſunt, gladio, ipſos periiſſe, tradit DIO *o*.

Aliud autem dicendum, ſi publica lege cautum, & occidere tyrannum cuivis indultum ſit: vel ſi ab eo, qui jus imperii habet, id mandatum, vel approbatum fuerit *p*.

Cæterum, alibi dictum eſt, fidem uſurpatori qua tali datam, ſervandam eſſe *q*.

§. DCXLVIII. Effectus adminiſtrationis uſurpatoris *intuitu vicinorum* in eo conſiſtit, ut ſi fœdus cum rege ejecto, vel populo oppreſſo initum, eoque auxilia contra vim aliorum promiſſa ſint, ea neceſſario etiam uſurpatori præſtari debeant; fœdus enim cum republica manet *r*, niſi tantum ad regis ejecti utilitatem auxilia promiſſa fuerint.

Non ergo invaſor regni provocare ad fœdus cum republica initum poteſt, ſi contra eum, quia invaſorem, arma moventur. Romani Nabidi Lacedæmoniorum tyranno fœdus cum Lacedæmoniis initum allegauti regeſſerunt, *amicitia, & ſocietas nobis nulla tecum*, ſed cum Pelope rege Lacedæmoniorum *t*. Idque verum eſt, etſi cum ipſo tyranno, qua poſſeſſore, exigente reipublicæ utilitate fœdus aliquod initum fuerit, quale Romani, bellum cum Philippo gerentes, cum Nabide Lacedæmoniorum tyranno contraxere *u*. Idque Romani eidem Nabidi talia objicienti reſponderunt, nimirum, fœdus ad defenſionem reipublicæ initum extendi non debere ad defenſionem tyranni *x*; *nam quid minus conveniret*, quæ

(*n*) Cic. de offic. L. 3. (*o*) Dion. Caſſ. Hiſtor. Lib. 59. in fin. (*p*) Grot. L. 2. c. 16. §. 16. 17. 18. cap. 20. §. 17. Diſp. de regim. uſurp. §. 37. 38. (*q*) Grot. L. 2. c. 13. §. 15. n. 1. L. 3. c. 19. §. 2. n. 2. & §. 3. n. 1. 2. (*r*) Grot. L. 2. c. 15. §. 27. (*s*) Grot. L. 2. cap. 16. §. 18. (*t*) Liv. L. 32. c. 39. (*u*) Grot. L. 2. cap 16. §. 18. Conf. d. Diſp. §. 33. (*x*) Liv. L. 34. c. 32.

quæ ſunt verba Quintii, *quam nos, qui pro libertate Græciæ adverſus Philippum gereremus bellum, cum tyranno inſtituere amicitiam.*

n. 1. Quæritur, *an vicini jure aſſiſtere ejecto regi, ejuſque cauſam armis defendere poſſint?* Affirmatur: ſi populus, vel rex ab uſurpatore ejectus, vicinorum auxilium implorat, quia tales uſurpatores ſemper injuria agunt. Carolus II. exul gentium invocabat fidem, cauſatus, *Principibus, ac Regibus exteris, æque incumbere, pro vicaria ſupremi Numinis auctoritate, communique officio, aſylum oppreſſis patefacere, ſed & regibus patrocinari præ ceteris mortalium, tum cognationis intuitu, tum contagionis metu: ne ſcilicet in proprios eorum ſubditos horrendum ſerperet rebellionis exemplar; ut & ipſi pares in anguſtias forte conjecti, pares viciſſim ſuppetias reportarent* y. Unde Romani contra Perſeum, & Nabidem bellum gerebant, ut Græciam libertati reſtituerent z. Theſeus de eo gloriatur, dum ait a:

Pridem facinora nomen hoc per Græciam mihi dederunt, ultor ut ſcelerum vocer.

De Moſcovitis tradit LETI b: *Proteſtarono i Moſcoviti, di non voler mai corriſpondenza alcuna con i patricidi de loro Re, & a queſto fine publicarono, che ſotto pena della vita neſſuno ardiſſe più corriſpondere, trafficare, o negotiare con Ingleſi.* Hinc ſæpius legatos a tali invaſore miſſos rejectos fuiſſe, legimus c.

Merito autem dictum eſt, requiri conſenſum ejus,

(y) Apud Bateum, de mot. Angl. part. 2. p. 191. (z) Liv. L. 34. per tot. & cap. 22. 23. (a) Apud Euripidem. (b) In vit. del Oliviere Cromvvel. (c) Vid. L'ambaſſadeur de VVicKefort. L. 1. ſect. 3. Dict. diſp. S. 29. & 55.

jus, qui opprimitur. Quintius non ante bellum Nabidi tyranno inferre, & Argos tyrannide liberare voluit, niſi convocatis prius Græciæ civitatibus, & conſenſu earum explorato [d]. Plutarchus de Antiocho Magno ait, *eum prætextum bello ſumere, liberare Græcos, libertatis non egentes* [e],

n. 2. Cum vero ſæpius non interſit *vicinorum*, alienis ſe immiſcere litibus, quarum judicium ad eos plane non pertinet, tutius agent præſentem ſequendo poſſeſſionem [f]: cum enim commercia inter gentes vicinas ob diſſidia domeſtica impediri non poſſint, jus autem regis ejecti, vel populi oppreſſi, vi prohibeatur, neceſſario ſequitur, commercia cum illo, qui in poſſeſſione eſt, continuari poſſe. Neque regis ejecti hactenus intereſt, quia ejus jus ſalvum manet: vicini agunt cum tyranno qua poſſeſſore, adeoque tantum quamdiu poſſeſſio illa durat.

n. 2. Ex præmiſſis ſequitur, *I.* vicinos hujuſmodi invaſoribus propitio jure *titulos regios* tribuere poſſe; idque ex medii neceſſitate, quia commercia inter gentes vicinas alias turbarentur: inprimis cum *tituli* non jus tribuant, ſed poſſeſſionem denotent. Sane, tituli non denotant, quales ſint poteſtates, ſed quales eſſe debeant [g].

II. Vicini *fœdera* cum invaſore contrahere poſſunt, *qua poſſeſſore* imperii. Ita vidimus, Romanos bellum contra Philippum gerentes ſocietatem iniviſſe cum Nabide Lacædemoniorum, & Argivorum tyranno [h]; quamdiu enim e re fuit, ſequebantur poſſeſſionem, idque jure.

Immo etiam cum invaſore *qua tali* pacem vicini contrahere poſſunt, ſi ejici abſque excidio reipublicæ, quam oppreſſit, nequit. Atque hanc rationem Quin-

(*d*) Liv. l. 34. c. 22. (*e*) in Caton. major. (*f*) Grot. L. 1. c. 4. §. 20. (*g*) dict. Diſp. §. 54. (*h*) Liv. L. 34. c. 39.

Quintius dux Romanorum allegabat, cum ſocii quererentur de pace cum Nabide tyranno inita [i].

III. Vicini legatos ab invaſore miſſos recipere poſſunt: quia fœdera abſque legatis vix contrahuntur. Ita Nabis Lacedæmoniorum tyrannus legatos ad Romanos miſit [k]: Cromvvelli legati in Luſitania, Polonia, Suecia, Hiſpania, Gallia, apud Turcas, & Belgas, &c. [l] admiſſi fuere.

Atque hi legati ſemel recepti omnibus privilegiis legatorum gaudent. Hinc cum Aſchamus Cromvvelli legatus confoderetur, ſatisfactio ideo promiſſa fuit [m]: & occiſo Dorislao ſæpius petita, & tandem comperendinando fruſtrata eſt vindicta [n].

Pari ratione *vicini* quoque legatos ad hujuſmodi uſurpatores mittere poſſunt. Dom Alphonſo de Cardenas a rege Hiſpaniæ miſſus eſt gratulabundus Cromvvellio de nova republica [o]: idem a Suecis, & Belgis factum legimus [p].

IV. Immo mediatores quoque electos fuiſſe, exemplo Cromvvelli probatur, qui mediator fuit inter Danos, & Suecos [q].

V. Quæritur, ſi bellum cum tali uſurpatore geritur, an jura belli cum eo obtineant? Reſp. Si bellum cum ipſa republica geritur, & uſurpator ejus jura defendit, omnino jus belli cum eo obtinet: ita Cromvvellius Anno 1652. cum Belgis, & Anno 1656. cum Hiſpanis bellum geſſit, ac utrumque parte compoſuit [r]. Si vero bellum cum ipſo uſurpatore

(*i*) Liv. L. 34. cap. 48. junct. cap. 34. & 39. (*k*) Liv. L. 32. c. 39. (*l*) Bateus, de mot. Angl. par. 2. pag. 189. 192. 195. 199 281. Vid. L'Ambaſſadeur de VVicKefort, L. 1. ſect. 3. & dict. Diſp. §. 55. (*m*) Apud Bateum, dict. par. 2. pag. 325. (*n*) Apud Bateum, dict. par. 2. pag. 138. (*o*) Greg. Leti nella vita di Cromvvel, par. 2. L. 3. p. 165. (*p*) Ibid. pag. ni. 168. 170. (*q*) Bateus, de mot. Angl. part. 2. pag. 325. (*r*) Moreri Diction. voc. Cromvvel.

re qua tali geritur, certum eſt, eum juſtum hoſtem non eſſe, adeoque nec belli jura cum eo obtinere. Hinc Nabis Argivorum tyrannus cum liberare urbem tyrannide recuſaret, armis ad cedendum adactus legatos mittere non auſus eſt, niſi petita prius a Romanis venia *s*.

VI. Quæſitum memini, an vicini regem ejectum dedere invaſori poſſint? & recte hoc negatur. Mezentium, qui ad Turnum confugerat, Etruria ad ſupplicium repoſcebat *t*, recuſante id Turno.

Si tamen periculum inde immineat ei, qui recepit fugitivum, exire eum e regno jubere poteſt: exemplo Caroli II. qui Galliam deſerere, petente Cromvvello, juſſus eſt *u*.

VII. Quæritur, an vicini uſurpatorem, qui fuga ſe vindictæ legitimi regis ſurripuit, dedere teneantur? Reſp. vel dedere, vel ipſum punire tenentur. Porphyrogennetes jure a Coſroe poſtulabat, ut dederetur ſibi regni affectator, ne in ſemetipſum pernicioſum ſtatueret exemplum *x*.

§. DCXLIX. Quid vero juris ſit *circa actus medii temporis*, ceſſante, & finito uſurpatoris imperio, de eo variæ ſunt Doctorum opiniones *y*.

Repetendum ex prioribus eſt, nobis nullam hic eſſe quæſtionem de imperio *jure belli*, id eſt ab alia ſumma poteſtate, & juſto hoſte occupato: ibi enim finito uſurpatoris imperio *jura poſtliminii* obtinent. Sed quærimus de invaſore notorio, v. g. Cromvvellio, &c.

In-

(*s*) Liv. 34. c. 30. (*t*) Virg. Æneid. L. 8. v. 493. Conf. dict. Diſp. §. 34. (*u*) Bateus, dict. Part. 2. pag. 308. L'ambaſſadeur de VVicKefort L. 1. ſect. 3. (*x*) Apud Grot. L. 2. c. 21. §. 4. in not. (*y*) Bartol. in tract. de tyrannide. Decius Conſil. XXV. Baldus Conſil. Matth. de Afflict Deciſ. 77. num. 1. & 3. ibique Urſellin. d. Diſp. §. 59.

In genere dicendum eſt, omnes actus tyranni ipſo jure nullos eſſe, quia jus agendi non habuit, nec vim obligandi populum (*Vid. ſupra* §. 664.) Et cum omnis facultas agendi invaſori ex facto poſſeſſionis competierit, facile conſtat, eam facultatem ceſſare, ceſſante poſſeſſione z. Ita enim Syllæ acta revocata ſunt a Lepido a. Sicyones a Nicocle tyranno expulſi, & ab Arato reſtituti, bona ſua vindicarunt a poſſeſſoribus b. De actibus Antonii CICERO c ait: *quibus de cauſis eas leges; quas M. Antonius tuliſſe dicitur, omnes cenſeo per vim, & contra auſpicia latas, iiſque legibus populum non teneri*; & mox: *quamvis ergo bonas leges vitioſe, perque vim tulerit, tamen hæ leges non ſunt habendæ*. Poſt Hierónymi Siciliæ tyranni cædem omnia ejus edicta reſciſſa ſunt, non tantum iniqua, ſed etiam utiliter conſtituta, ne ulla unquam exſtarent veſtigia tyrannorum d. Populus Anglicanus Cromvvelli, & pſeudo-Senatus acta, & decreta, flammis devovit, & omnia irrita pronunciavit e.

n. 1. Valida autem acta uſurpatorum ſunt, 1. ſi ante tyrannidem quædam juſte ſtatuerunt f: 2. ſi populus, vel rex locupletior inde factus eſt g; idque jure Romano quoque de eo, qui ex mala fide alterius locupletior factus eſt, ita deciditur h: 3. ſi in uilitatem pûblicam aliquid geſtum eſt, & neceſſario geri debuit i: 4. ſi per judicia juxta leges civitatis res ſingulorum deciſæ ſunt; hæ enim lites reſu-

(z) Grot. L. 1. c. 4. §. 15. (a) Flor. L. 3. c. 23. Cic. in Verrin. V. c. 35. (b) Plut. in Arato, c. 11. Cic. de offic. L. 2. c. 23. (c) Philipp. V. p. m. 871. (d) Bodin. de repubi. L. 2. c. 5. p. 280 (e) Bateus. de mot. Angl. par. 3. p. 95. (f) Dict. diſp. §. 62. Cocc. diſp. de clauſ. reb. ſic ſtantib. c. 2. per tot. (g) Grot. L. 2. c. 14. §. 14. dict. Diſp. de regim. uſurp. §. 63. (h) L. 6. §. 3. D. de negot. geſt. (i) Dict. Diſp. §. 62.

ſuſcitari finito uſurpatoris imperio non poſſunt *k*. Theodoſius, & Arcadius, cæſo Maximo uſurpatore, legem publicarunt, ut ea non valerent, quæ contra jus reſcripſit: legitimis ejus reſcriptis minime impugnandis *l*.

Aliquando ſine clade reipublicæ reſcindi acta non poſſunt; adeoque tutius tunc eſt, ea ratihabere *m*. FLORUS de actis Syllæ ait, *Lentulum tanti viri acta reſcindere paraſſe, ſi tamen poſſet ſine magna clade reipublicæ*. Sic Aratus cum animadverteret, abſque difficultate poſſeſſoribus, qui tyrannorum violentia poſſeſſiones amiſerant, ſatisfieri, & præſentibus poſſeſſoribus, qui bona fide eas acquiſiverant, adimi non poſſe, pecunia ſua pretium antiquis poſſeſſoribus ſolvit, ne præſentibus poſſeſſoribus, qui cauſam a tyrannis habebant, eas adimeret *n*.

§. DCL. *Secundo* jus imperii deſinit ſublato populo: deſinit autem populus 1. ſi totus interit, v. g. peſte, chaſmate, *o*: 2. ſi bello victus in poteſtatem victoris ridigitur, vel per deditionem non conditionatam hoſtis arbitrio ſubjicitur *p*: 3. ſi ſpecies populi deſinit *q*.

Deſinit autem ſpecies populi, ſi in provinciæ formam redigitur *r*: quia etſi propriam civitatem conſtituat ille populus, etſi ſuo jure, ſuiſque legibus utatur, non tamen jure proprio id facit, ſed ex arbitrio victoris: adeoque utitur legibus ut alienis, quippe ex re, & ſententia ſuperioris. Quod late Parens explicavit *s*.

n. I.

(*k*) Dict. Diſp. §. 65. Vid. Lib. ſeq. c. 3. (*l*) Bodin. d. l. (*m*) Bodin de republ. L. 2. c. 5. p. m. 281. ubi plurima exempla affert. Clapm. de arcan. dom. L. 3. c. 17. (*n*) Plut. in Arat. c. 11. Cic. de offic. L. 2. c. 23. (*o*) L. 2. c. 9. §. 4. 5. & c. 5. §. 32. (*p*) Grot. L. 2. c. 5. §. 31. (*q*) Grot. L. 2. c. 9. §. 6. (*r*) Grot. L. 2. c. 9. §. 6. (*s*) In Auton. jur. gent. c. 15. §. 1. & 7. idque exemplis Probant c. 15. §. 16. 17.

n. 1. Non autem populus mutatur, adeoque nec ſpecies populi deſinit, 1. ſi plures liberi populi unius imperio ſe ſubmittunt, ſalva ſingulis ſumma poteſtate [t]; quod olim civitates Græciæ, hodie civitates Belgii fecere [u]. Idem dicendum, ſi idem rex ex diverſo jure pluribus regnis imperat. Ita Carolus V. & imperium Germaniæ tenuit, & regna Hiſpaniæ: Angliæ Rex ſummo jure præeſt & Angliæ, & Scotiæ, & Hyberniæ, &c. Nec 2. ſi populus vicino populo quædam conſenſu ſuo indulget, & quædam promittit, etiam quæ ad imperii rationes pertinent [x]. Nec 3. ſi populus inæquali fœdere jungitur alii populo [y]. Nec 4. ſi populus feudi jure ab alio populo imperium tenet [z]. Nec 5. ſi cenſum ſolvit [a]. Nec 6. ſi forma ſaltem imperii mutatur; uti ſi ſtatus democraticus mutatur in monarchicum [b]. Nec 7. ſi populus alias ſedes quærit, adeoque civitatem deſerit, ſive ob inediam, ſive ob alia mala [c]. Nedum mutatur populus, ſi pars populi migraverit, v. g. ſi coloniæ alio mittuntur: hæ enim ſi novas ſedes occupant jure, & nomine ſuæ civitatis, manent pars ejuſdem populi; ſi proprio nomine, novus fiunt populus [d], nec præter reverentiam quandam, aliquid matrici debent [e]. 8. In diviſione imperii [f].

n. 2. Quæri ſolet, *an imperium mutetur per ſurrogationem alterius imperii?* Occaſionem dedit huic quæſtioni ſurrogatio ImperiiGermanici facta in jus Imperii Romani. Grotius [g] exiſtimat, populum Romanum eundem eſſe, qui olim fuit, & imperium quoque penes eum manſiſſe; adeoque Carolum Magnum

(*t*) Grot. L. 1. c. 3. §. 17. num. 2. cap. 9. §. 9. (*u*) Grot. L. 2. cap. 9. §. 9. (*x*) Grot. d. cap. 3. §. 17. nu. 1. & §. 16. (*y*) dict. cap. 3. §. 21. (*z*) d. c. 3. §. 23. (*a*) d. c. 3. §. 22. (*b*) Grot. L. 2. c. 9. §. 8. (*c*) Grot. L. 2. c. 9. §. 7. (*d*) Grot. L. 2. c. 9. §. 10. (*e*) Id. L. 1. c. 3. §. 21. n. 1. (*f*) Id. L. 2. c. 9. §. 10.

gnum ex nova electione jus Imperii Romani acquiſiviſſe, idque diſtinctum eſſe ab imperio, quod in Francos habuit: diviſo autem Francorum populo placuiſſe populo Romano, quo certius præſidium haberet, regem non proprium ſibi ſumere, ſed eum, quem Germani feciſſent, &c. At in ipſo commentario demonſtrabimus Carolum M. non ex electione populi, ſed jure belli Imperium Romanum acquiſiviſſe; ac illud in Regnum Germanicum tranſtuliſſe; adeoque omnino imperium occidentis per hanc ſurrogationem mutatum fuiſſe.

SECTIO II.

De Succeſſione naturali in regnis.

§. DCLI. DIXIMUS, (§. *626.*) deferri imperium vel perſonæ, vel *familiæ*. Si familiæ defertur, regnum dicitur ſucceſſivum, quia ex diſpoſitione deferentium omnes deſcendentes primi acquirentis ad ſucceſſionem vocantur; qui proinde jus imperii per patrem habent, etſi non a patre.

Quis vero ordo ſuccedendi inter hos deſcendentes obtineat, varie diſceptari ſolet. Equidem ante omnia lex delationis, & quid de ſuccedendi modo, ac ordine pactum eſt, inſpici debet, & juxta illa pacta lites de ſucceſſione familiæ decidendæ ſunt [b].

Si nihil circa ſucceſſionem a deferentibus ſtatutum eſt, naturali jure obtinet *ſucceſſio linealis agnatica*: adeoque ſuccedunt 1. liberi legitime nati, & inter eos 2. ſoli maſculi; 3. inter maſculos unus tantum, & quidem primo genitus, ac 4. ejus deſcendentes maſculi. Hac linea exſtincta 5. vocatur ſecundo geni-

(*b*) Grot. Lib 2. cap. 7. §. 14. & ſeq. & §. 24. Vid. infra §. 650.

nitus, ejuſque deſcendentes, cum eadem prærogativa ſexus, & ætatis; & ſic porro.

§. DCLII. PRIMO igitur ſuccedunt *liberi* (non collaterales, nec aſcendentes [i]) *legitime nati*, adeoque ex juſtis nuptiis concepti, utpote per quas ſolas partes certus redditur etiam jure naturali [§. 173.] Nec intereſt, an hi liberi ante, vel poſt dignitatem patris naſcantur: liberi enim ſuccedunt in omne jus, quod pater tempore mortis habuit [k].

Non ergo 1. ſuccedunt liberi *ex concubina nati*; quia ea lege femina cum mare cohabitat, ne de familia, ejuſque juribus participes, adeoque ne liberi ſuccedant [l]: nec 2. liberi ex legitimo matrimonio nati, ſi id ea conditione contractum ſit, *ne liberi ſuccedant* (§. 738.): 3. nedum ſpurii, quia certitudo patris hic ceſſat (§. 173.): 4. nec illi, qui contra leges regni nati ſunt, uti ſi ſolennitates negliguntur, quæ legibns regni præſcriptæ ſunt; partus enim tunc ſuppoſitus præſumitur [§. 638.]: 5. nec adoptivi; non enim ſunt pars familiæ naturalis [m], cui ſoli populus imperium detulit.

§. DCLIII. SECUNDO, liberi illi non promiſcue ad ſucceſſionem vocantur, ſed ſoli *maſculi* [n]; imperium enim ſua natura virile eſſe officium, alibi probavimus. Sane, præcipua pars imperii eſt, armis defendere ſubditos contra injurias extraneas, vix autem eſt, ut femina bello præeſſe poſſit.

Feminæ igitur a regnorum ſucceſſione ipſa ratione naturali excluduntur [o]: niſi in prima delatione, vel pacto dictum ſit, ut feminæ quoque ſuccedant. Quo tamen caſu feminæ non ſuccedunt niſi exſtinctis omnibus maſculis, qui ex familia primi acquiren-

(*i*) Grot. L. 2. c. 7. §. 15. (*k*) Grot. L. 2. cap. 7. §. 28. 29. (*l*) Vid. ſupra §. 173. n. 7. ſeq. (*m*) Grot. L. 2. cap. 7. §. 16. (*n*) Vid. Diſſ. procem. VI. §. 44. 45. Grot. L. 2. c. 7. §. 17. (*o*) Grot. L. 2. c. 7. §. 25.

tis ſuperſunt; adeoque feminæ non niſi in ſubſidium admittuntur, ſi ſcilicet maſculi non amplius exſtant [p]: idque jure feudali quoque ita deciſum eſt [q].

§. DCLIV. TERTIO; alibi probavimus, regna ſua natura eſſe *individua*; cum igitur non omnes maſculi ſuccedere poſſint, naturale eſt, ut *primogenitus* ſuccedat, utpote qui tempore prior eſt [r].

§. DCLV. QUARTO: naturale eſt, ut præmortuo primogenito *ejus deſcendentes* ſuccedant [s], cum eadem prærogativa ſexus, & ætatis: certum enim eſt, primogenito jus eventuale ſuccedendi quæſitum eſſe. Hoc jus, uti omnia alia jura familiæ inhærentia, tranſire ad ſuos liberos, qui proinde ſubeunt in locum patris, ejuſque jure ſuccedunt.

§. DCLVI. Deficiente linea primogeniti maſculina, QUINTO ſuccedit *ſecundo genitus*, *ejuſque deſcendentes* [t], cum eadem ſexus, atque ætatis prærogativa, ac eodem tranſmiſſionis jure. Secunda linea exſtincta, eodem ordine, & jure, ſuccedit tertia linea: & ſic porro.

§. DCLVII. Deficientibus omnium linearum maſculis deſinit imperium, & redit ad deferentes (§. 638.): niſi etiam feminis delata ſit ſucceſſio [u]; quo caſu idem ordo ſuccedendi obtinet, qui in maſculis.

Nimirum, ſuccedunt liberi *ex juſtis nuptiis* nati, ſoli *maſculi*, ac inter eos *primogenitus*, ejuſque deſcendentes maſculi; iiſque exſtinctis ſecundo ex femina genitus, cum eadem ſexus, & ætatis prærogativa, &c.

n. 1. Quæri ſolet, *ſi exſtinctis omnium linearum ma-*

(p) Grot. L. 2. c. 7. §. 27. Vid. Diſſ. proœm. VI. §. 45. (q) 1. Feud. 6. §. pen. 1. Feud. 8. §. fin. 2. Feud. 17. & 50. (r) Grot. L. 2. c. 7. §. 14. & 18. (s) Grot. L. 2. c. 7. §. 30. ſeq. Diſſ. proœm. VI. §. 42. nu. 4. (t) Grot. L. 2. c. 7. §. 22. (u) Grot. L. 2. cap. 7. §. 22.

maſculis jus feminarum incipit, cui feminæ regnum debeatur; an ei, quæ noviſſimo regi proxima fuit, an ei, quæ primo acquirenti?

n. 2. Equidem *alii* eam præferri, ajunt, quæ primo acquirenti proxima fuit, cum ſuis deſcendentibus; *alii* eam, quæ proxima fuit ultimo poſſeſſori. *Alii* diſtinguunt inter filias ultimi poſſeſſoris, & reliquas feminas: *Illas* propter jus actuale, quod pater in eas tranſmittit, feminis omnibus priorum linearum præferendas eſſe; at ſi filia non ſit, inter *reliquas* ejuſdem familiæ feminas eam præferri debere, ajunt, quæ primo acquirenti proxima fuit.

n. 3. *Secunda* opinio uſu gentium magis obtinet, cujus rationes in commentario exponemus *x*. Atque hoc principio nititur Sanctio pragmatica circa ſucceſſionem Auſtriacam publicata.

§. DCLVIII. Hic ſuccedendi ordo etiam obtinet in regnis bello quæſitis *y*: neque enim plus jus habet imperans in populum devictum, quem populus victor ſuo imperio junxit, quam in hunc ipſum.

§. DCLIX. Cæterum, ordo hic pactis primorum diſponentium varie mutari poteſt. Hinc 1. ita deferri poteſt imperium, ut omnes liberi ſimul ſuccedant, etiam feminæ; eoque regnum ſit dividuum *z*: 2. ut gradu proximior ſuccedat; quæ ſucceſſio GROTIO dicitur hæreditaria *a*: 3. ut ætate potior ſuccedat, ut in majoratu *b*: 4. ut feminæ prioris lineæ præferantur maſculis poſterioris lineæ, quæ ſucceſſio GROTIO dicitur linealis cognatica *c*.

§. DCLX. Quæritur, quis in dubia ſucceſſione judex ſit? an populus, an rex, an vero jure belli

(*x*) Vide Comment. ad Grot. L. 2. cap. 7. §. 3. propoſ. 17. (*y*) Diſſert. Grot. L. 2. c. 7. §. 25. Conf. Diſſ. procem. VI. §. 41. (*z*) Grot. L. 2. c. 7. §. 14. (*a*) Grot. ibid. §. 17. vid. Diſſ. procem. VI. §. 40. & 42. (*b*) d. §. 42. n. 5. (*c*) Grot. L. 2. c. 7. §. 25. Conf. Diſſ. procem. VI. §. 41.

res decidi debeat? Reſp. inter contendentes non niſi jus belli obtinet *d*.

§. DCLIX. Denique notandum eſt, forma ſucceſſionis vi, vel dolo mutata, jus ſuccedendi ſemel quæſitum legitimis ſucceſſoribus auferri non poſſe; neque longi temporis poſſeſſionem uſurpatoribus jus aliquod tribuere.

§. DCLXII. Hactenus egimus de ſucceſſione in *Imperio*, adeoque in regnis, & principatibus; at quia princeps *privata* quoque *bona* habet, quæritur, quomodo in his ſuccedatur? Reſp. eodem modo, ut in hæreditate privata.

Inſignem utilitatem hæc res habet, quando alius eſt ſucceſſor in principatu, alius hæres defuncti: acriter enim diſputari ſolet, quidnam ad hæreditatem allodialem pertineat, quid vero ſucceſſor ſibi reſervare poſſit.

§. DCLXIII. Dicimus igitur, ad hæredem allodialem omnia pertinere, quæ ad defunctum jure privato pertinuere, non ut ad principem *e*.

Hinc jam conſtat, hæredem allodialem non poſſe petere 1. ea, quæ in ipſius principatus uſum impenſa ſunt; quia ex reditibus publicis impenſa videntur, adeoque ex debito *f*.

§. DCLXIV. Nec 2. ærarium, i. e. quicquid ex collectis, tributis, acciſis, vectigalibus, &c. colligitur *g*; nam hujus ſaltem curam habuit defunctus *h*; quod ergo defuncti non fuit, nec ad hæredem tranſit *i*.

§. DCLXV. Neque 3. ſumtus funebres; idque octo rationibus probat PARENS *k*.

§. DCLXVI.

(*d*) Grot. L. 2. c. 7. §. 27. Par. Diſp. de teſt. princ. tit. 2. § fin. (*e*) Cocceji Conſil. 7. diſp. 1. num. 10. diſq. 7. num. 20. (*f*) Cocceji Conſil. 7. diſq. 6. num. 2. & ſeq. num. 18. ſeq. diſq. 7. num. 21. ſeq idque exemplis demonſtrat num. 52. ſeq. (*g*) Ibidem num. 12. 13. c. diſq. 6. num. 11. ſeq. (*h*) dict. diſq. 6. num. 15. ſeq. (*i*) Ib. num. 27. ſeq. (*k*) In part. I. conſil. 7. diſq. 7.

§. DCLXVI. Neque 4. ea, quæ ex deſtinatione prædeceſſorum Principatui propria facta ſunt: uti (*a*) provinciæ noviter acquiſitæ, &c. territorio pactis familiæ incorporatæ [l]: (*b*) pretioſa, quæ numquam diviſa fuere cum hæredibus allodialibus [m]: (*c*) equi (vulgo *der Marſtall*) aulæa (*die Tapeten*), cimeliarchium, numiſmata, (*Medaillen-Cammer*), Bibliotheca, &c. niſi privata pecunia, & ad privatos uſus hæc comparata ſint [n]: (*d*) tormenta, omniſque apparatus bellicus arcium, urbiumque *Geſchutz und Munition in denen Veſtungen und Stadten*), : (*e*) mulctæ, quæ mortuo principe dictatæ fuerunt [p].

CAPUT IV.

De Proceſſu naturali inter Privatos.

§. DCLXVII. JURE naturali regula perpetua hæc eſt: *conceſſo jure, conceſſam etiam videri facultatem jus illud defendendi contra injurias aliorum.*

Inſtitutis civitatibus ſinguli cives jus vi privata ſe defendendi, in civitatem tranſtulerunt: adeo ut nemini jus ſit vi agendi, ſed ſoli civitati arbitrium competat; id enim ex civium pacto neceſſario ſequitur. Subditi igitur non niſi in *judicio* lites ſuas dirimere poſſunt.

§. DCLXVIII. *Judicium* eſt cauſæ controverſæ apud judicem diſceptatio [q].

(*l*) Dict. diſq. 7. num. 5. ſeq. num. 41. ſeq. (*m*) num. 15. ſeq. num. 39. (*n*) Ibid. num. 31. ſeq. (*o*) Ibid. num. 35. ſeq. num. 46. (*p*) Dict. conſil. 7. diſq. 8. (*q*) C. 5. X. de judic.

§. DCLXIX. Perſonæ, quæ conſtituunt judicium, ſunt 1. judex, 2. actor, 3. reus: accedunt 4. ob utilitatem eorum, qui ipſi ſe defendere non poſſunt, vel nolunt, Procuratores, & Advocati.

§. DCLXX. JUDEX eſt, qui cauſam controverſam publica auctoritate decidit [r]: & non tantum *habilis*, ſed & *competens* eſſe debet.

§. DCLXXI. Competens autem eſt judex, i. e. perſona, res, & cauſa, judicis juriſdictioni ſubjecta eſt 1. ratione *domicilii*: quod conſtituitur vel per nativitatem, vel per habitationem certo in loco, animo perpetuo ibi conſiſtendi inſtitutam. In hoc foro reus ex omnibus cauſis conveniri poteſt.

2. Ratione *rei ſitæ*, ubi tantum actiones reales, non perſonales, inſtituuntur.

3. Ratione *contractus*, & *quaſi contractus*, quando nimirum reus ex ſuo promiſſo, vel quia cum jactura alterius locupletior factus eſt, convenitur.

4. Ratione *delicti*, vel *quaſi delicti*, &c. ſi reus intra fines illius juriſdictionis deliquit, vel quaſi deliquit, id eſt dolo, vel culpa jus alterius læſit. In hoc foro conveniri poſſunt omnes delinquentes, etiam principes extranei, apanagiati, & extranei: immo legati, clerici, abſentes, &c.

5. *Ex prorogatione jurisdictionis*: ſi is, qui juriſdictioni judicis non ſubeſt, ſponte ſe, ſuamque cauſam, ejus arbitrio ſubmittit.

Non vero judex fit competens 6. propter connexitatem cauſæ, vel 7. quia perſona eſt miſerabilis, aut 8. in dignitate conſtituta, &c. [s].

§. DCLXXII. ACTOR dicitur is, qui jus ſuum in judicio perſequitur [t].

REUS eſt, contra quem actio intentatur; adeoque

(*r*) Lauterb. Comp. pag. 98. (*s*) Lauterb. Compend. pag. 100. ſeq. Tot. tit. D. de juriſdictione. (*t*) Lauterb. Compend. pag. 56.

que qui jus alienum penes ſe habet, vel jus alterius læſit [u].

Aliquando reus, qui viciſſim aliquid ab actore debetur, huic *reconveniendo* litem movere ſolet [x].

§. DCLXXIII. PROCURATORES ſunt, qui proceſſum vi mandati inſtituunt, & dicuntur domini litis [y]: ſi ab univerſitate conſtituuntur, dicuntur *ſyndici* [z]; ſi a tutore, vel curatore, *actores* vocari ſolent [a].

ADVOCATI dicuntur, qui pro aliis poſtulant, id eſt qui alterius jura in judicio defendunt, & litigantibus patrocinium præſtant [b].

§. DCLXXIV. Cum vero judicia cum effectu exerceri non poſſint, niſi partes ſua argumenta judici exponant, & pleniſſima cauſæ cognitio præcedat, ſponte ſequitur, id ſine ordine fieri non poſſe.

§. DCLXXV. Alius autem eſt ordo in cauſis *civilibus*, alius in cauſis *criminalibus*.

Regula autem generalis in utroque proceſſu eſt, *quod judex omnia ea permittere debeat, quæ ad defenſionem juris tum actoris, tum rei, ſunt neceſſaria*.

§. DCLXXVI. PROCESSUS CIVILIS tribus partibus abſolvitur: 1. iis, quæ præcedunt judicium: 2. iis, quæ fiunt in judicio a litis conteſtatione uſque ad ſententiam; 3. iis, quæ ſequuntur judicium.

§. DCLXXVII. *Primo* igitur, antequam inchoetur judicium, *actor* adit judicem, eique ACTIONEM proponit, ſive verbis, ſive ſcriptis: atque hæc propoſitio vocatur *libellus* [c].

Hh 4 *n*. 1.

(*u*) Lauterb. Compend. pag. 98. (*x*) Lauterb. pag. 25. in fin. & DD. ab eo allegati pag. 176. in fin. Struv. tit. de compenſat. §. 32. ibique Mullerus. (*y*) Tot. tit. D. de procurat. (*z*) Tot. tit. D. quod cujuſque univerſitat. nom. (*a*) §. fin. Inſt. de curat. Par. Hypomn. Inſt. eod. tit. §. 8. (*b*) Tot. tit. D. de poſtulando. (*c*) Tot. tit. D. de edend. ibique Lauterb.

n. 1. ACTIO autem in genere definitur *facultas perſequendi jus noſtrum in judicio*.

n. 2. Cum autem jus aliquod noſtrum eſſe poſſit *vel* ex ſtatu hominum, *vel* ex dominio, vel ex obligatione perſonæ; PRIMA & generalis actionum diviſio hæc eſt, quod ſint *vel* præjudiciales, *vel* reales, *vel* perſonales.

n. 3. PRÆJUDICIALES ſunt, quæ pro defendendo *ſtatu hominum* naturali, nimirum *libertatis*, *familiæ*, vel *civitatis* dantur: de quibus ſupra egimus [d].

n. 4. REALES jure naturæ ſunt, quibus quis ait rem ſuam eſſe, indeque agit contra poſſidentem ut reſtituat [e]: quæ actiones jure Romano *vindicationes* dicuntur [f], ſeu *petitiones* [g].

Not. Præter *dominium* (cujus ſpecies eſt *hæreditas*) alia *iura in re* natura cognita non ſunt: adeoque *actiones reales*, quæ præterea jure Romano dari ſolent, (ut actio confeſſoria, negatoria, Serviana, & quaſi-Serviana, hypothecaria, ac rei vindicationes utiles, &c.) ſunt inventum juris civilis.

n. 5. PERSONALES actiones ſunt, quibus ex obligatione perſonæ creditor tantum agit contra perſonam debitoris, ut aliquid vel faciat, vel præſtet [h].

II. Actiones dividuntur in *univerſales*, quo pertinet hæreditatis petitio [i]: vel *particulares*, ut reliquæ.

III. In *rei perſecutorias*, quibus perſequimur id, quod e patrimonio nobis abeſt; vel *pœnales*, quibus ad

(*d*) §. 119. 129. 145. 161. (*e*) §. 1. 2. & 3. Inſt. de act. L. 25. D. de oblig. & act. Conf. ſupr. §. 250. & 347. (*f*) Tot. tit. D. de rei vindicat. (*g*) L. 28. D. de oblig. & act. (*h*) pr. Inſt. de act. L. 25. D. de obligat. & act. (*i*) L. 1. de rei vindic. Lauterb. Compend. pag. 624.

ad pœnam agimus: quid autem ſit pœna, ſupra expoſuimus *k*.

IV. In *tranſitorias ad hæredes*: quo pertinent omnes actiones etiam pœnales, niſi jus perſonæ defuncti cohæreat: & *in hæredes non tranſitorias*, de quibus ſupra egimus *l*.

V. Aliæ ſunt actiones, quæ ex *pacto noſtro* oriuntur: aliæ, quæ eſt *pacto tertii*; quo referri debent actiones de peculio, quod juſſu, tributoria, exercitoria, inſtitoria, &c. *m*.

VI. Aliæ actiones ſunt *ſimplices*, aliæ *duplices n*, In *prioribus*, alius eſt actor, alius eſt reus: in *poſterioribus*; uterque actor eſt, & uterque reus, quo pertinent actiones familiæ erciſcundæ *o*, communi dividundo *p*, & finium regundorum *q*; item interdictum uti poſſidetis *r*.

VII. Aliæ ſunt *directæ*, aliæ *contrariæ*: *illæ* creditori ex promiſſo, *hæ* debitori, qui impenſas, &c. fecit *s*. Alio ſenſu dividuntur in *directas*, & *utiles*: illæ ex verbis legis, hæ ex ratione legis oriuntur *t*.

VIII. Aliæ, quibus *ſolidum* conſequimur, alię, quibus *minus*; ut in actione tributoria, de peculio, ed in rem verſo, exercitoria, inſtitoria, &c. omnibuſque illis actionibus, quę per compenſationem, vel deductionem impenſarum, &c. minuuntur *u*.

IX. Aliæ ſunt *ordinariæ*, aliæ *extraordinariæ*, quæ JCtis Romanis interdictorum nomine veniunt, quibus non jus vindicamus, ſed factum poſſeſſionis *x*.

D. Dan-

(*K*) L. 35. D. dp obligat. & act. Lauterb. Compend. pag. 623. (*l*) Conf. §. 1. Inſtit. de act. & Lauterb. Compend. pag. 623. (*m*) Tot. tit. Inſt. quod cum eo, qui in al. poteſt. (*n*) Lauterb. Compend. pag. 623. (*o*) L. 44. §. 4. de famil. erciſc. (*p*) L. 2. §. 1. D. commun. divid. (*q*) L. 10. D. fin. reg. (*r*) L. 1. §. 1. L. 2. pr. & §. 3. D. §. 1. fin. Inſt. de interdict. (*s*) Parent. Hypomn. Inſt. tit. de obligat. §. 8. Lauterb. Compend. pag. 622. (*t*) Ibid. (*u*) §. 36. Inſt. de act. (*x*) Rubr. de interdict. ſeu extraord. act. Conf. Lauterb. Compend. pag. 623.

X. Dantur quoque actiones *mixtæ*, tum ex actionibus *realibus*, & *perſonalibus* [y]; tum ex actionibus ex *delicto*, & rei *perſecutoriis* [z]: ideo autem *mixtæ* dicuntur, quia cum jure naturæ diſtinctæ ſint præſtationes, ex jure in re, & ex obligatione perſonæ, item ex delicto, & rei perſecutione, ideo ſeparatis actionibus hæ præſtationes peti deberent. Jus Romanum compendii cauſa conſtituit, ut utraque præſtatio una actione peti poſſit.

VI. Præterea jure Romano ob utilitatem publicam quædam diviſiones actionum introductæ ſunt. Nimirum, 1. quod aliæ dicantur *civiles*, aliæ *Prætoriæ* [a]: 2. quod aliæ dicantur *bonæ fidei*, aliæ *ſtricti juris*, aliæ *arbitrariæ* [b]: 3. quod aliæ ſint in *ſimplum*, aliæ in *duplum*, &c. [c]: 4. quod quædam ſint *perpetuæ*, quædam *temporariæ* [d]: 5. quod aliæ ſint *noxales* [e]: 6. quod quædam *in rem ſcriptæ*, quæ licet ſua natura perſonales ſint, rem tamen ſequuntur [f], ut actio quod metus cauſſa [g], actio aquæ, & aquæ pluviæ arcendæ [h], actio ad exhibendum [i], noxales actiones [k], & quædam interdicta [l].

§. DCLXXVIII. REUS reſpondet, & vel differt litem, vel litem conteſtatur. *Differt*, opponendo exceptiones dilatorias, & litis ingreſſum impedientes [m]. *Litem conteſtatur* ſi affirmat (affirmare autem etiam videtur qui opponit exceptiones peremtorias, & litis finitæ [n]), vel negat litem.

§. DCXXXIX.

(y) Lauterb. Compend. pag. 623. (z) Ib. pag. 625. (a) Ibid. pag. 621 (b) Ibid. pag. 625. Grot. L. 2. c. 1. L. §. 11. (c) Lauterb. d. p. 625. (d) ibid. pag. 626. (e) Tot. tit. D. de noxal. act. (f) Struv. Exerc. XLVI. §. 63. (g) L. 1. L. 9. §. 8. D. quod met. cauſſ. (h) L. 12. D. de aqua, & acq. pluv. arc. (i) L. 5. pr. §. ſeq. D. ad exhib. (k) L. 11. 12. 13. 28 D. de noxal. act. L. 27. §. 3. fin. D. de rei vindicat. (l) L. 1. §. 13. D. de interd. (m) De quibus vide Lauterb. Comp. p. 609. & 611. (n) Ibid. pag. 611.

§. DCXXIX. Judicium igitur demum conſtituitur per *litis conteſtationem*, quæ eſt judicii ſuſcepti utrimque facta profeſſio [o] Et 1. eſt vel *affirmativa*, ſi reus affirmat actoris intentionem; vel *negativa*, ſi eam negat: 2. vel *generalis*, ſi reus in genere negat narrata prout narrantur; vel *ſpecialis*, ſi ad ſingula actoris capita reſpondet [p].

§. DCLXXX. ACTOR replicat, & *Reus* duplicat [q]: ſed & ulterius procedere partes poſſunt, ſi ad defenſionem juris id neceſſarium exiſtiment, at civitatum moribus vix ultra proceditur, niſi nova quædam in duplicis expoſita eſſe appareat.

§. DCLXXXI. Cum reus ſæpius intentionem actoris, actor vero exceptionem rei neget, neceſſario affirmanti injungi debet probatio, ſi enim duo de facto diſceptant, naturali ratione judex decidere nequit, niſi factum illud ab aſſerente certum reddatur.

n. 1. Probatio eſt actus, quo litigantes judici de facto controverſo, vel de re dubia fidem faciunt [r].

§. DCLXXXII. Probatio fit *I.* per *teſtes* [s]: equidem certitudo omnimoda de factis, & rebus dubiis, ex dictis teſtium natura haberi nequit, utpote cum omnes errare poſſint; at moraliter pro certo haberi debet quod in vita civili pro certo haberi poteſt, & ſolet.

Quando igitur plures teſtes, de quorum integritate conſtat, circa idem factum conſentiunt, hunc conſenſum efficere vix poteſt niſi una veritas: atque hoc ſenſu in duorum, vel plurium ore veritatem conſiſtere, propitio jure aſſeri poteſt; quod & utriuſque fœderis ſacri auctoritas, & conſenſus gentium firmat [t].

§. DCLXXXIII.

(o) Ibid. pag. 95. (p) Ibid. pag 96. (q) Ibid. p. 613. (r) L. 12. in fin. D. de probat. Lauterb. Compend. tit. de probat. (s) Tot. tit. D. de teſtib. ibique Lauterb. (t) Quod uberius exponit Par. in Diſp. de probat. negat. c. 1. §. 5. ſeq. Conf. Jus meum controv. tit. de teſtib. qu. 1.

§. DCLXXXIII. *II.* Per *inſtrumenta*, id eſt, per ſcripturas tales, quæ fidem facere poſſunt judici de re controverſa [u].

§. DCLXXXIV. *III.* Per *jusjurandum*: quod vel eſt *voluntarium*, quod pars parti defert vel in judicio, vel extra judicium; vel *neceſſarium*, quod judex defert actori, vel reo [x].

Hic probandi modus naturali ratione nullam certitudinem infert; infinita enim exempla perjuriorum extant: adeoque aſſertio non per ſe probat, ſed ex partium conſenſu, qui vel alterius conſcientiæ litis deciſionem committunt [y]; vel adeundo judicem ejuſdem arbitrio relinquunt, an, deficiente plena probatione, vel actori ſuppletorium, vel reo purgatorium juramentum deferre velit [z].

Not. Præſtito juramento non amplius quæritur, an jurans verum juraverit? ſed an juratum ſit? [a] Adeo ut deferens nec prætextu perjurii litem reſuſcitare valeat [b]: etſi fiſcus pejerantem de perjurio reum facere poſſit [c].

§. DCLXXXV. *IV.* Per *confeſſionem*: ſi ſcil. cauſa ſit civilis: in criminibus enim confeſſio ſola non ſufficit ad condemnationem [d]; immo nec ad torturam [e], ſed de corpore delicti conſtare debet [f]: confeſſione enim ſua nemo facere poteſt delictum, ubi delictum non eſt [g]; ſed præterea indiciis veſtita eſſe debet [h], maxime in delictis occultis [i]. Hinc ſola con-

(u) Tot. tit. D. de fid. inſtrum. & Lauterb. Compend. pag. 425. (x) Tot. tit. D. de jurejur. & Lauterb. Compend. pag. 176. (y) L. 26. §. fin. D. de jurejur. (z) d. L. 26. & L. fin. D. de jurejur. in lit. (a) L. 5. §. 2. L. 9. §. 1. L. 28. §. fin. L. 29. D. eod. (b) L. 21. D. de dol. mal. (c) Vid. Jus meum controverſ. tit. de jurejur. §. 52. (d) Carpz. Prax. crim. part. 3. q. 126. n. 14. & part. 2. qu. 57. n. 77. part. 3. qu. 149. nu. 14. (f) Carpz. part. 2. q. 72. n. 52. part. 1. q. 16 n. 1. (g) d. l. q. 16. n. 1. 2. 3. (h) Carpz. part. 2. q. 57. n. 77. d. qu 60. n. 5. (i) Carpz. p. 2. q. 60. n. 6. 18.

confeſſio adulterii non ſufficit ad pœnam mortis decernendam, niſi vel uterque fateatur, vel aliunde probatum ſit: correo ergo fugiente, ad mortis pœnam contra confitentem procedi non poſſe, ajunt *k*. Pœna tamen extraordinaria ejuſmodi confitenti poteſt inferri *l*.

Omnium autem minime confeſſio illa præjudicium facit tertio: ſi proinde mater ſe adulteram fatetur, confeſſio ejus non nocet liberis *m*, niſi alio modo adulterium probetur.

n. 1. Quæritur, an confeſſio vi, metuque extorta probet contra confitentem? Negatur, ſi vi, vel metu injuſto confeſſio illa elicitur; vis autem non injuſta, nec metus injuſtus legibus viſus fuit, ſi quis quæſtioni ſubjectus fatetur: poſitis, nimirum, terminis habilibus, de quibus late agunt rerum criminalium Doctores *n*. Quamquam negari nequeat, æquitati naturali magis convenire, reum, qui indiciis gravatus eſt, pœna mulctare extraordinaria. Nam 1. confeſſio, quæ per torturam elicitur, non eſt ſpontanea, ſed vi extorta, adeoque moralis certitudo nulla hic ſubeſt. Quod 2. ipſæ leges etiam invitæ agnoſcunt; quia requirunt ratificationem rei poſt aliquod tempus factam: & 3. ſi revocat, reiterare jubent quæſtionem; repetitione autem opus non eſſet, ſi confeſſio illa fidem faceret: ſed & 4. poſt tertiam revocationem reum abſolvunt, certiſſimo indicio, confeſſionem vi extortam crimen non probare. Sane, 5. in cauſis civilibus, etſi graviſſimis, & ubi de ſalute totius familiæ agitur, res dubiæ juramento rei purgatorio deciduntur; multo magis igitur id

in

(*k*) Ib. q. 72. n. 52. qu. 60. nu. 6. ſeq. & n. 30. (*l*) Carpz. par. 2. q. 60. n. 34. 35. 36. & q. 81. n. 59. (*m*) Argum. L. 29. D. de probat. L. 1. §. 8. D. de agnoſc. & al-nd. liber. (*n*) Tot. tit. D. de q. Carpz. Prax. crim. par. 3. qu. 127. ſeq.

in criminibus dubiis obſervari deberet. Neque *6.* credendum eſt, impunita manſura crimina: nam ſemper Deum vindicem habebunt. Immo 7. nulla proportio eſt in levioribus delictis inter pœnam lege ſtatutam; & quæſtionem: fur enim, adulter, &c. moribus noſtris morte non puniuntur, ſed rei ad operas publicas damnantur; durior igitur hoc caſu eſſet modus probandi ipſa pœna. Nec 8. negari poteſt, incertum admodum hunc eſſe probandi modum [o]: quotidiana experientia docet, multos innocentes, metu dolorum, ac infamiæ, crimen faſſos eſſe, quod nunquam commiſerunt; & e contrario plurimos reos quæſtionem ſuſtinuiſſe, & pœnam, utut nocentes, evaſiſſe [p]. Hinc 9. conſultius eſſe, puto, omnem eliminare torturam, & indiciis gravatos pœnis extraordinariis ſubjicere, vindictam vero juſto Dei judicio relinquere. Nam 10. ſatius eſſe exiſtimo, decem abſolvere reos, quam unum condemnare innocentem. Hinc 11. ſunt, qui a tyrannis originem cepiſſe quæſtionem, ajunt, & nominatim eam Nimrodo tribuit POLIDORUS VERGILIUS [q]. Temporibus reipublicæ Romani non niſi ſervos quæſtioni ſubjiciebant [r]. Apud Arragones, & Britannos receptam non eſſe, conſtat [s].

§. DCLXXXVI. *V.* Per *ſortem*. Variæ ſortis ſpecies ſunt, quibus juſtitiam cauſæ partes probare olim ſolebant. Nimirum, *I.* per ignem, *II.* per aquam, *III.* ad crucem, *IV.* per duellum, &c. De quibus ſcriptores inprimis medii ævi exempla ſuppeditant [t].

§. DCXXXVIII.

(*o*) Carpz. par. 3. q. 117. num. 5.6. 7. (*p*) Carpz. d. q. 117. n. 5. & 7. (*q*) De rer. inventor. L. 2. c. 3. Add. Carpz. d. q. 117. n. 3. (r) L. 12. D. de qu. tor. tit D. eod. (*s*) Gomez. Tom. 3. reſol. c. 13. Thom Schmid. de republ. Angl. c. 27. (*t*) Vid. Gonzalez ad Decret. L. 2. t. 19. cap. 4. pag. 349. n. 11. & L. 4. t. 15. pag 216. n. 1. Mader. de duello pr. pag. 7. 11. 44. 64 86. 95.

§. DCLXXXVII. Ad probationem per IGNEM pertinet ea, quæ fiebat *candente ferro*. Modum procedendi inveni in diplomate quodam antiquiſſimo ex Archivo Halberſtadienſi deſumto.

Actor in judicio provocabat ad judicium *candentis ferri*; & judex, quia aliter veritas haberi non potuit, id decernebat. Manui *ferrum candens* in eccleſia præſentibus partibus, judicibus, & ſacerdotibus, includebatur, & diligenter manus ejus conſignabatur. Tertio die judex, & partes, in eadem eccleſia convenerunt; manus detegebatur, & cum illæſa appareret, rei cauſa ceciderunt; judex ſuperior, ad quem rei provocarunt, cum inſpecta manu nullum ignis veſtigium inveniſſet, confirmavit priorem ſententiam [u].

Aliquando is, qui jus ſuum probare nitebatur, *vomeres ignitos* nudis pedibus calcabat: & pro gravitate indiciorum ſuper novem, vel duodecim vomeribus nudo pede preſſis incedebat [x]. Exempla occurrunt apud CÆSARIUM [y], CRANTZIUM [z], GONZALEZ [a], &c.

Aliquando probaturus *carbones ardentes* in manibus tenebat: quo modo Montanus archi-præſul Toletanus ab adulterii indiciis ſe purgavit [b].

§. DCLXXXVIII. Purgatio per AQUAM diverſis fiebat modis [c].

De veneficio ſuſpecta ad profluentem devehitur aquam, & certo modo vincta, & ſupina in aquas conjicitur; ſi ſubmergitur, dimittitur, ſi ſupernatat, pro rea habetur [d].

Alia

(u) De judicio candentis ferri vid. Gonzalez ad c. 3. X. de vulg. probat. num. 4. in fin. (x) Du Freſne Gloſſar. voc. vomeres. (y) De miracul. L. 10. c. 35. (z) De Vandal. L. 8. c. 3. (a) Add. c. 3. n. 4. (b) Marian. Hiſp. L. 5. c. 6. (c) Vid. D. ZetzKe Diſp. de purgatione vulgari. (d) Conf. Schrœter. Diſp. de lamiis. Ziegler. Not. ad Jus Canon. pag. 913. ZetzKe d. l.

Alia eſt ratio purgandi per *aquam fervidam*, quando vel ore calidam hauriebant aquam (e), vel ferventi aquæ manum, vel brachium immittebant (f). Alios modos vide apud SETSKE *Diſp. de purg. vul.*

Aliquando propinabatur ſuſpectis *aqua amara*, ſeu maledicta; quem purgandi modum ipſe divinus legislator approbavit (g).

§. DCLXXXIX. Ad CRUCEM fiebat probatio, quando actor præſtito ad crucem juramento expectabat miraculum aliquod, quod de ejus aſſertione fidem faceret. Mentio hujus probationis fit in legibus Francorum (h); ſolennitates præſcribuntur in legibus Friſonum (i); & late hunc probandi modum deſcribunt GRETSCHERUS (k), LINDENBROGIUS (l), & GONZALEZ (m).

§. DCXC. Merito incerti hi probandi modi a Deo ipſo quodammodo in caſu adulterii probati, legibus poſterioribus Chriſtianorum ſublati ſunt: neque negari poteſt, ſacerdotum artificio plerumque rem peractam videri; illi enim, examinata cauſa, facile ex circumſtantiis judicare de juſtitia cauſæ potuerunt. Sane, oblatio partis ad juramentum, & præterea provocatio ad violenta illa purgationis media, fiduciam bonæ cauſæ ſatis indigitabant, indeque ſacerdotes, vel ardorem ferri temperaſſe, vel alia arte ſuccurriſſe, admodum probabile eſt. Quoties autem fortunæ res relicta fuit, infinitam hominum multitudinem ſine culpa periiſſe, exemplo ſagarum combuſtarum apparet.

§. DCXCI.

(e) Vid. *Lehn-Recht*, c. 46. n. 6. (f) Conf. *Sachſen-Spiegel* L. 13. Ranulph. L. 14. c. 1. Lindenbrog in Leg. Longob. L. 1. §. 9. 29. 30. *Speth im deutſchen Advocaten*, Vol. I. pag. 288. (g) Numeror. c. XV. in fin. (h) L. 4. v. 40. L. 3. c. 48. L. 4. in append. 2. c. 33. (i) L. 14. c. 1. (k) De Cruce, L. 2. c. 21. (l) In Gloſſar. voc. crux. (m) Ad decret. L. 2. t. 19. c. 4. pag. 349. n. 11. & L. 4. t. 15. pag. 216. n. 11.

§. DCXCI. Species quoque ſortis eſt DUELLUM: quando nimirum actor, vel reus, juſtitiam cauſæ probaturus, ad duellum provocat. Quæri ſolet, an hic modus probandi ſit juris naturalis? Merito id negamus, ſi probatio alia ratione haberi poteſt: nam ideo civitates inſtitutæ ſunt, ne vi agere liceat; adeoque lites non niſi arbitrio judicis decidi debent.

n. Quid ſi probatio deficiat, adeoque actor ex defectu probationis cauſa cadere neceſſario debet? Hoc caſu judicium divinum poſtulare, id eſt ad duellum provocare, non iniquum judicarunt gentes plurimæ.

Non autem promiſcue, & ob quamlibet cauſam ad duellum provocare potuere litigantes, ſed requirebatur 1. ut *cauſa* fuerit *graviſſima*: unde maxime in cauſis criminalibus locum habebat; [n]; 2. ut cauſa fuerit ambigua, & plene probari teſtimonio hominum non potuerit; unde prius inquirebatur, an cauſa dubia eſſet [o]; ſed nec in cauſa dubia indiſtincte ad hoc probandi medium recurrere licebat, ſed judices examinabant, an accuſator ſit honeſtæ vitæ, & famæ, an indicia quædam contra accuſatum ſeſe prodant, &c. [p]. 3. ut uterque litigantium juraret, alter, ſe jure accuſare, alter, ſe injuria accuſari: atque omnibus his demum rite perpenſis, 4. duellum per ſententiam judicis decernebatur [q]. Hinc nemo procedere ad duellum potuit, niſi judicatum eſſet [r]; nec ullus judex decernere id potuit, niſi qui jus vitæ, & necis haberet [s]: unde in Gallia ſolus rex id ſibi reſervavit [t]. Tandem, & 5. Senatus, Sacerdotes, & populus, divinam opem implorabant, ut

(*n*) Aventin. L. 4. pag. 448. (*o*) Schedius de diis German. pag. 440. Aventin. d. pag. 448. Aligerius, de monarchia L. 2. pag. 186. (*p*) Belliſar de ſingul. certam. c. 3. 4. 8. & 12. (*q*) Mader. de duell. pag. 57. ibique Tholoſ. (*r*) Leg Longobard. L. 3 tit. 23. (*s*) Mader. de duell. pag. 48. ubi exemplum refert. Ad pag. 69. (*t*) Belliſar. de ſingular. certam. c. 6.

ſuam potentiam recomprobaret, & quæ ſua eſſet juſtitia, innocenti adeſſet, victoriamque cœlitus concederet (u).

n. 2. Teſtatur id AVENTINUS (x), cujus verba hæc ſunt: *Majores noſtri magis Deo, quam ſibi, confiſi, plus divinæ juſtitiæ, ejuſque promiſſis, quam ſuo ingenio, aut ſapientiæ innitebantur, potius cæleſtibus decretis, quam ſuis opinionibus, ſtabant: officiis omnibus, atque actis, Numen ſupremum intereſſe voluerunt, eaque demum rata haberi, cum divinum auſpicium addixiſſet; cuncta quaſi in theatro ſuperdeſpectantium in conſpectu Dei O. M. geri ſtatuerunt.* Et mox: *Proinde in cauſis ambiguis, maxime criminalibus, quæ nullo teſtimonio hominum probari poterant, ad cæleſtia beneficia, ad ſummam majeſtatem, quæ falli non poteſt, tamquam ad arbitrum honorarium, & judicem omnium confugiebant.*

n. 3. Sane, Philippus Galliæ rex ſpeciali conſtitutione duella hæc permiſſurus quatuor requiſita poſuit: 1. ut de crimine agatur, deque eo conſtet: 2. ut mortis pœna in crimen ſit conſtituta: 3. ut alio modo ſufficienter probari non poſſit: 4. ut accuſatus per indicia, & veroſimiles præſumtiones, ſuſpectus habeatur (y).

His igitur requiſitis poſitis nihil iniqui circa duella remanet, ſi magiſtratus decernuntur. Nam 1. certum eſt, caſus quoſdam contingere, ubi jus actoris eſt fundatum, ſed plene probari nequit: nihil igitur hic obſtat, quo minus actor ad defenſionem naturalem ſui juris, i. e. ad duellum provocare poſſit. Sane, 2. negari nequit, jure naturæ actorem, deficiente judice, jus ſuum duello vindicare poſſe: deficit au-

(u) Aventin. d. pag. 248. (x) L. 4. p. m. 248. (y) Mader. de duell. pag. 47 Belliſar. de ſingul. certam. Guid. Pap. Deciſ. 617. uſque ad 624. 10. de Lygnano de duello. Conf. Spelmann. in Archæolog. voc. campus.

autem judex ſi rem ad ſtatum naturalem remittit, i. e. actorem vindicem ſui juris conſtituit. Et cum 3. Deus inter gentes litigantes ſit bellorum arbiter, nihil obſtare video, quo minus in cauſis privatorum quoque idem Deus arbiter conſtitui poſſit. Is enim cordium ſcrutator ſolus de veritate cauſæ, quæ humano modo probari nequit, decidere poteſt, & ſecundum juſtitiam ex natura perfectionis decidere debet. Hinc non tantum 4. a tot populis, etiam Chriſtianis, conſenſu Papæ, & ſacerdotum, judicia hæc approbata ſunt; ſed ſpecialiter 5. ea vocantur *judicia Dei* [z]. Veteres Bavari illa *Webe Ding*, ſive *Wehma Dink*, id eſt judicia ſancta vocarunt [a]. Hinc & clericos quoque ita pugnaſſe, legimus [b].

n. 4. Neque obſtant loca, ubi duella improbantur, tentationes divinæ vocantur [c], impia conſuetudo [d], crudele probationis genus [e]. Unde legibus publicis abrogata [f], & jure canonico inprimis prohibita fuere [g].

Nam 1. loquuntur de abuſu unius, vel alterius gentis, quæ indiſtincte etiam in cauſa non ambigua, vel leviori, vitam ſubditorum ferocitati accuſatoris exponere, fas eſſe exiſtimabat; hunc enim abuſum merito leges, & auctores damnant: at poſitis terminis modo expoſitis, nulla injuria ſupereſt. Unde 2. alii pii viri modum hunc probandi commendarunt; quin & legibus publicis eum probatum fuiſſe le-

(z) L. Longob. L. 16. cap. 2. Spelmann. voc. judicium Deï. Par. Diſput. de jud. feud. cap. 2. per tot. (a) Mader. pag. 38. & pag. 81. (b) Mader. pag. 72. Gonzalez. ad Decret. L. 5. t. 35. dag. 535. n. 3. (c) De Agobardo Lugdunenſi præſule, vid. Mader. pag. 36. & pag. 90. (d) L. Longob. L. 2. t. 55. & L. 1. tit. 9. Lib. 13. (e) Vadian. de colleg. apud Goldaſt. tom. 3. pag. 10. (f) Frideric. II. Conſtit. ſect. 2. tit. 32. (g) cap. 1. de purgat. vulg. Mader. de duell. pag. 43. 48. Par. diſp. de jud. feud. c. 2. per tot.

legimus. Inter Chriſtianos tamen, quibus charitas maxime commendatur, res dubia juramentis partium; judicium autem, an bene, an male juratum ſit, Deo relictum eſt.

§. DCXCII. Finitur lis eorum, qui in civitatem coiverunt, *I. ſententia judicis*: Ratio naturalis hæc eſt, quo membra ſingula, quæ in civitatem coeunt, facultati jura ſibi naturali ratione conceſſa vi defendendi renuncient, ac ſe, ſuaſque controverſias, civitatis judicio ſubmittant, ſe id pro jure accepturos, quod judex pronunciaverit.

Obligatio igitur parendi ſententiæ eſt ex conſenſu illo civium generali, adeoque ex compromiſſo: cui accedit compromiſſum ſpeciale, dum alter judicem adit, alter litem conteſtatur, adeoque coram judice cauſam diſceptant, & hoc ipſo judicis arbitrio ſpecialem hanc cauſam ſubmittunt. Unde ex ſententia judicis jure Romano ſpecialis *actio judicati* oritur.

n. 1. Poſt hanc ſententiam ergo conſenſu, & compromiſſo partium latam, omnis lis finitur, nec remedium aliquod præterea competit; neque enim quæri poteſt, an æque judicatum ſit, an non *b*, quia partes id ipſum arbitrio judicis relinquunt, & in eum compromittendo ſpondent, ſe pro æquo id habiturum, quidquid judicaverit. Hinc bene JCti Romani docent, Prætorem jus dicere, etſi inique jus dicat: poſito enim pacto partium non amplius quæritur, quid judex judicaverit, ſed an judicaverit.

n. 1. At quia falli judices poſſunt, vel quod cauſa non ſatis explicata, vel quod per ignorantiam judicis, vel dolo ejus dictum ſit, civitates remedia quædam concedere ſolent, ne unius inſtantiæ alea fortunæ privatorum periclitentur. Huc pertinent Appel-

(*b*) Vid. Jus meum contr. tit. de cond. indeb. q. 11. L. 25. D. de ſtat. hom. L. 3. de agnoſc. & alend. liber. L. penult. D. de jurej. & jur. L. 4. C. de re judic. Lauterb. Comb.

pellatio, Reviſio, Supplicatio, Leuteratio, Oberleuteratio, Reſtitutio in integrum, &c.

n. 3. Tribui autem his remediis ſolet vel effectus ſaltem *devolutivus*, uti in poſſeſſione ſummariiſſima, item in cauſis celerrimæ expeditionis, ut alimentis, &c. vel *ſuſpenſivus* quoque, quo caſu tota cauſa ad judicem ad quem devolvitur, omniſque ſententiæ effectus ſuſpenditur.

n. 4. Sententia per remedia ſuſpenſa, ſi confirmatur, retro valet a tempore primæ ſententiæ, & ex eo tempore pro judicato habetur [i].

§. DCXCIII. *II.* Finitur lis etiam *tranſactione*: quando nimirum partes controverſiam conventione decidunt, aliquo dato, aliquo retento [k].

§. DCXIC. *III.* Finitur lis privatorum (nam de arbitris inter ſummas poteſtates agemus *libro ſequenti cap. IX.*) per *arbitrium*: ſi nimirum partes conſentiunt in certas perſonas, ut litem decidant [l]. Cum ergo horum judicio ſua voluntate ſe ſubmittant partes, ſecuto arbitrio lis finitur ex eorum conſenſu.

§. 1. Arbitri dicuntur ab arbitrando. Arbitrium autem exigi poteſt, *vel* ad æſtimationem, *vel* ad controverſias amicabiles conciliandas, *vel* ad controverſias decidendas: atque de his ſolis hoc loco agimus.

n. 2. Arbitri conſtituuntur 1. conſenſu partium; tunc leges compromiſſi inſpiciendæ ſunt: 2. volente arbitrio.

n. 3. Compromittere in arbitrium poſſunt omnes, qui paciſci. Eligi arbitri poſſunt omnes, qui judicium habent. Si plures eliguntur, omnes adeſſe debent, majora tamen valent.

n. 4. *Objectum* ſunt omnes controverſiæ privatę, etiam

(*i*) Vid. Jus meum contr. tit. de re judic. qu. 7. (*k*) Vid. §. 429. (*l*) Lauterb. Comp. tot. tit. D. de arbitris.

etiam criminales, quoad jus paciſcentium privatorum: ſed & cauſæ poſſeſſionis.

n. 5. *Finis* eſt deciſio controverſiæ privatorum: procedendi modus eſt idem, qui in proceſſu privatorum [m].

n. 6. *Effectus* eſt, ut partes teneantur ſtare arbitrio, etſi contra jura, nedum ſi inique pronunciatum ſit. Non ergo de juſtitia cauſę tum amplius quęritur, nec remedia dantur [n]. Executio autem peti debet coram judice ordinario.

n. 7. Finitur arbitrium 1. morte arbitri, non alterutrius ex litigantibus (ſecus, ac jure Rom.); 2. die addito; 3. utriuſque conſenſu (etiam tacito), v. g. tranſactione, &c. 4. accepto judicio: 5. electis aliis arbitris; 6. rei controverſæ interitu; 7. ſententia ſemel dicta [o].

§. DCXCV. Denique, & *IV.* lis finitur *ſorte*: ſi lege publica intra terminos ſupra poſitos cauſæ deciſio fortunæ relinquitur.

LI.

(*m*) Grot. L. 3. c. 20. §. 47. n. 12. (*n*) ibid. §. 46.
(*o*) de hac materia vid. Lauterb. Comp. tot. tit. D. de arbitris.

LIBER SEPTIMUS.

DE DEFENSIONE JURIUM

Naturali ratione hominibus quæſitorum.

CONTRA EXTRANEOS.

Ubi de REPRESSALIIS, *ac* BELLO, *ejuſque Jure agitur*.

PROŒMIUM.

§. DCXCVI. DEMONSTRAVIMUS hactenus, quomodo jura, quę cuique hominum naturali ratione quæſita ſunt, defendantur per JUDICIA. Cum vero judicia tantum in ſubditos valeant, merito quæritur, quænam ſit ratio defendendi jura illa contra extraneos?

Nos in genere dicimus, defenſionem illam expediri vel citra bellum per REPRESSALIAS, vel per BELLUM.

§. DCXCVII. *Primo* igitur agemus de jure re-

 preſ-

preſſaliarum, & rationem hujus juris naturalem explicabimus. (*Cap. I.*)

§. DCXCVIII. *Secundo* vera Principia circa jus bellandi exponemus, & demonſtrabimus 1. juſtitiam bellorum, tum privatorum; tum publicorum. 2. Requiſita belli, inprimis vero clarigationis neceſſitatem, explicabimus. 3. Videbimus, quinam bellum genere, & in quos geri poſſit. 4. Exponemus, quidnam in hoſtem liceat? an, & quatenus hoſtis hoſtem occidere, perſonam, vel res ejus capere, & has vaſtare poſſit? & quodnam jus victor in deditos, ac ſervos adquirat? (*Cap. II.*)

§. DCXCIX. *Tertio* examinabimus, quidnam juris ſit ratione eorum, qui ex hoſtium poteſtate elapſi poſtliminio redeunt. (*Cap. III.*)

§. DCC. *Quarto* agemus de belli ſociis, & quid in eos liceat? (*Cap. IV.*) *Quinto* exponemus, quid juris ſit circa medios. (*Cap. V.* &

§. DCCI. *Sexto* ſequetur celebris materia de fide hoſti data: ubi 1. remiſſive de *pace*, ſpeciatim autem de *induciis*, *ſponſionibus*, *commeatu*, & *ſalva guardia* (ut vocari ſolet); 2. de fide hoſti *a privato* data; 3. de his, qui fidei hoſti datæ accedunt; & denique 4. de *Guarantis*, & *obſidibus* agemus. [*Cap. VI.*]

§. DCCII. *Septimo* explicabimus modos finiendi bellum, ſpeciatim per pacem. (*Cap. VII.*)

§. DCCIII. *Octavo* de conciliatoribus pacis agemus, nimirum, de legatis, & mediatoribus. (*Cap. VIII. & IX.*)

CA-

CAPUT I.

De vera Juris Repreſſaliarum origine, & ratione.

§. DCCIV. PRIMUS modus defendendi jura cuique hominum naturali jure quæſita, ſunt repreſſaliæ.

§. DCCV. REPRESSALIÆ dicuntur ab Italica voce *Preſa*. Vocari quoque ſolent *Litteræ marcæ*, ſed *lettres de marque* (p).

Sunt autem *repreſſaliæ*, quando civitas pro injuria ab alia civitate illata, quam reparare recuſat, hujus bona, aut ſubditos capit, donec ſatisfaciat (q).

§. DCCVI. *Primo* igitur requiritur, ut *inter duas civitates* quæſtio ſit, ubi ſuperior non eſt, qui litem dirimat. Unde ſequitur, privatos propria auctoritate alienæ civitatis cives, aut res eorum pro ſuo, vel civitatis debito, capere non poſſe.

§. DCCVII. *Secundo* requiritur, *ut civitas*, cujus cives injuriam intulerunt, *implorata jus denevitatis* ſubditus noſtræ civitatis ſubditus noſtræ civitati, vel noſtræ civitatis ſubditis, ſive ex civili, ſive ex criminali cauſa obligatur, & civitas vicina implorata judicium denegat: vel plane non judicando vel contra jus pronuntiando (r).

His requiſitis poſitis propitio jure perſonæ, & res illius civitatis injuriam inferentis capiuntur, donec ſatisfactum ſit.

§. DCCVII. Ratio hujus juris non ex jure aliquo Gentium voluntario oritur (s), ſed ex ipſo jure na-

(p) Grot. L. 3. c. 2. §. 4. (q) d. c. 2. §. 2. 3. 4.
(r) d. c. 2. §. 1. n. 1. (s) Diſſent. Grot. L. 3. cap. 2. §. 1. & 2. §. 5. n. 3.

naturæ. Cum enim inter duas civitates litigantes ſuperior nemo ſit, qui litem dirimat, civitas læſa omnia media ad reparationem injuriæ neceſſaria adhibere licite poteſt: non autem aliud medium datur, præter repreſſalias & bellum.

Quando igitur mediantibus repreſſaliis jus noſtrum plenarie conſequi poſſumus, merito præferri hoc medium debet; quia bellum, utpote modus reparandi violentior, nondum eſt medium neceſſarium reparandi juris.

§. DCCIX. Neque *obſtat*, jure naturali res, & perſonas ſubditorum non obligari pro injuria civitatis, nedum pro injuria concivium (t). Reſp. obligantur omnino, ſi ipſa civitas injuriam infert, uti infert, ſi noſtris civibus jus denegat. Subditi enim coeuntes in civitatem omnia jura ſua arbitrio civitatis ſubmittunt; quidquid igitur civitas agit, cives pro jure habent, vel ſaltem habere debent, cum omni ſuo arbitrio renunciaverint, & civitatis facta probare, quin ope, & opibus ſuis defendere teneantur: ſubditi igitur injuriam a civitate illatam probant, eam defendunt, eoque reparationi juris noſtri reſiſtunt. Atque ex hac ratione & bello conveniri, & repreſſaliæ in eos ſtatui poſſunt.

Si proinde cives alterius civitatis noſtræ civitati, vel noſtræ civitatis ſubditis, injuriam inferunt, & civitas ejus reparationem negat, reliqui cives non tenentur ob injuriam concivis, ſed ob injuriam civitatis, quæ jus denegat; quam injuriam, uti ante demonſtravimus, ſubditi defendunt, & defendere tenentur.

§. DCCX. Repreſſaliis tantum uti poſſunt ſummæ poteſtates contra alias civitates, quæ itidem ſuperiorem non habent. [*Vid.* §. 706.]

§. DCCXI. *Objectum* juris repreſſaliarum ſunt 1. inco-

(t) Grot. d. c. 2. §. 1. 2.

incolæ ejus civitatis, quæ juris reparationem negat [u], etiam feminæ, infantes, ſenes, mercatores [x], &c. quin & legati, qui non ad nos, ſed ad eos mittuntur, qui nobis medii ſunt [y]: 2. res ſive mobiles, ſive immobiles, corporales, & incorporales, civitati jus deneganti propriæ [z]: non 3. perſonæ, vel res advenarum, ſeu tranſeuntium [a].

§. DCCXII. *Effectus* juris repreſſaliarum eſt, ut res, vel perſonæ captæ, mutuationis loco ſint, donec injuria ab illa civitate reparetur, i. e. juſtitia læſis adminiſtretur. Si civitas cunctatur, vendi *res* captæ poſſunt, & reſiduum reſtitui civitati debet. Sed quid de *perſonis* captis ſtatuendum? quomodo illæ pro debitis civitatis obligantur? Reſp. ſi cauſa eſt civilis, operibus adhiberi poſſunt uſque ad quantitatem debiti; non vero fiunt ſervi, quia non juſto bello capti ſunt [b]. Si cauſa eſt criminalis, talio in captos ſtatui, & idem eis infligi malum poteſt, quod noſtris civibus illatum eſt [c]. Apud Athenienſes androlepſia tantum in homicidio permiſſa fuit [d].

§. DCCXII. Finitur jus repreſſaliarum, 1. ſi civitas ſatisfactionem offert, & præſtat. Satisfacit autem, ſi in civilibus judicium conſtituit, cauſam cognoſcit, ac ſententiam exequitur; vel ſi in criminibus reum aut punit, aut dedit [e]: 2. ſi ex rebus captis creditori ſatisfactum, vel ſanguine capti crimen eſt expiatum: an 3. morte ejus, qui crimen commiſit? negatur, ſi civitas in mora fuit dedendi.

§. DCCXIV. Differunt *repreſſaliæ* a *bello*, quod *bellum* ſtatum pacis mutet, cum e contrario, per *repreſſalias* pax ſalva maneat.

CA-

(u) Grot. L. 3. c. 2. §. 5. n. 5. (x) d. c. 2. §. 7. n. 3. (y) d. c. 2. §. 7. num. 3. (z) d. c. 2. §. 2. (a) d. c. 1. §. 7. 2. (b) Diſſent. Grot. d. c. 2. §. 3. (c) Diſſent. Grot. L. 3. c. 2. §. 6. (d) d. c. 2. §. 3. num. 1. (e) d. c. 2. §. 3. n. 3. 4. L. 2. c. 21. §. 5.

CAPUT II.

De Bello in genere, ejuſque definitione, ac diviſione.

§. DCCXV. BELLUM dicitur quaſi *duellum*, eaque voce intelligitur certatio per vim, quæ fit inter duos [f].

§. DCCXVI. *Bellum* definitur facultas jus noſtrum *armis* proſequendi; eodem modo uti *actio* definitur, facultas perſequendi jus noſtrum in *judicio*.

§. DCCXVII. Dividitur bellum in *privatum*, vel *publicum*: *illud* eſt, quod privatus cum privato; *hoc*, quod ſummæ poteſtates inter ſe gerunt [g].

§. DCCXVIII. Alibi probavimus, naturali jure ſingulis jus non eſſe vi agendi, i. e. jus ſuum privata auctoritate vindicandi [h]; ſed ordinem naturæ poſtulare, ut id fiat vel per patresfamilias, vel inſtitutis civitatibus per civitatem ipſam [i].

Aliud dicendum ſi judicia ceſſant, & ſuperior non eſt, qui jura ſingulorum defendat [k]. Hoc enim caſu unuſquiſque *bello privato* jura ſua defendere poteſt, idque ex medii neceſſitate, quia alia ratione juribus a Creatore conceſſis uti nequit. Atque hoc bellum privatum hodie vocatur *jus neceſſariæ defenſionis*.

n. 1. Ceſſant autem judicia *vel* in totum, *vel* in tantum; [l] vel, quod idem eſt, aut *continue*, aut *momentanee*. In *totum* ceſſant, 1. ſi v. g. ſubditi naufragium paſſi in inſulam deſertam deferuntur [m]: 2. ſi ſub-

(*f*) Grot. L. 1. cap. 1. §. 2. (*g*) Grot. d. c. 1. §. 2. (*h*) Grot. diſſent. L. 2. c. 1. §. 6. (*i*) Vid. Diſſ. proœm. XII. §. 609. ſeq. (K) Grot. L. 1. c. 3. §. 3. L. 2. c. 1. §. 2. n. 2. (*l*) d. cap. 3. §. 2. L. 2. c. 7. §. 2. num. 2. (*m*) L. 1. d. c. 3. §. 2.

ſi ſubditi judicem non audiunt: ſi judex aperte jus denegat [n]: 4. ſi probatio deficit [o]. *In tantum*, ſeu momentanee ceſſat, ſi exſpectari judex non poteſt ſine certo periculo, aut damno [p].

n. 2. Neceſſaria hæc defenſio locum habet, *I.* ſi corpus impetitur in præſenti [q], etſi vis illa citra dolum, vel culpam inferatur, aut perſona aggreſſoris mulris ſit utilis [r], aut aggreſſus fugere poſſit [s].

Non ergo neceſſaria eſt defenſio, 1. ſi periculum non eſt præſens, ſed remotum, & nondum in aliquem auctum externum deductum [t]; adeoque 2. ſolus metus futuræ injuriæ nullum jus dat [u]; ſed nec 3. locus eſt neceſſariæ defenſioni, ſi interpoſiti innocens fugam impediunt: hos enim ideo occidere non licet [x].

n. 3. *II.* Si periculum eſt mutilationis membri [y]; vel *III.* violationis pudicitiæ [z]: *IV.* ſi periculum imminet accipiendæ alapæ, aut mali ſimilis [a]: *V.* ſi de defenſione rerum noſtrarum agitur [b], etiam ſi ſit res minima [c]: *VI.* ſi lege publica ob defectum probationis duellum permittitur [d].

n. 4. Jus neceſſariæ defenſionis obtinet contra omnes [e] excepto Principe [f].

n. 5. Jure Romano, & moribus, hæc licentia merito reſtricta eſt, inprimis quoties de vita hominis agi-

(*n*) d. c. 3. §. 2. num. 1. (*o*) Grot. L. 2. c. 7. §. 2. n. 2. (*p*) Grot. L. 1. c. 3. §. 2. & §. 16. Lib. 2. c. 7. §. 2. n. 2. (*q*) Grot. Lib. 2. cap. 1. §. 3. (*r*) d. c. 1. §. 8. (*s*) d. c. 1. §. 10. n. 3. (*t*) d. c. 1. § 5. (*u*) Grot. L. 2 c. 5. num. 1. & 2. L. 2. c. 12. §. 5. n. 1. L. 2. c. 2. §. 13. nu. 4. L. 2. c. 1. §. 17. L. 3. c. 20. §. 40. n. 3 . 2. c. 20. §. 11. n. 5. (*x*) Grot. L. 2. c. 1. §. 4. (*y*) d. c. 1. §. 6. (*z*) d. c. 1. §. 10. (*a*) Ib. (*b*) Grot. L. 2. c. 7. §. 2. n. 2. Lib. 2. c. 1. §. 1. (*c*) d. c. 1. §. 11. 12. (*d*) Grot. L. 2. c. 7. §. 2. num. 2. add. L. 2. c. 1. §. 14. 15. (*e*) Grot. L. 1. c. 3. §. 3. L. 2. c. 1. §. 8. (*f*) Diſſent. Grot. L. 1. c. 4. §. 2. L. 2. c. 1. §. 8. 9. ubi Iddemum juri Gentium, & charitatis regulis tribuit.

agitur. Si proinde fugere aggreſſus tuto poteſt, ſi alio modo alicui jus ſalvum eſſe potuiſſet, propter exceſſum moderaminis inculpatæ tutelæ extra ordinem pœna infligi ſolet [g].

§. DCCXIX. BELLUM PUBLICUM eſt, quod auctoritate publica inter duas ſummas poteſtates geritur; de cujus juſtitia Sectione ſequenti agetur.

Dividitur 1. in *offenſivum*, quando is, qui læſus eſt, bellum lædenti infert; & *defenſivum*, quando is qui læſus eſt, vim a ſe repellit: 2. in *rei perſecutorium*, & *pœnale*; *illud* eſt, quando perſequimur id, quod ex patrimonio populi abeſt [h]; *hoc*, quando pœnam perſequimur, id eſt quando reus, qui plus ſuo non habet, adeoque ex delicto ſuo locupletior factus non eſt, aliquid præſtare tenetur [i].

Quidam negant, dari bella punitiva, quia exiſtimant, pœnam ſupponere ſuperiorem: at verius eſt, pœnam inter duas ſummas poteſtates etiam a pari infligi poſſe. Diximus enim, *pœnam* eſſe quoties reus nihil de ſuo debet: ſi proinde Princeps injuriam ſibi illatam, unde lædens non eſt factus locupletior, vindicat, adeoque tantundem mali lædenti infert, hæc vera *pœna* eſt; & bellum, quod ideo geritur, recte *punitivum* dicitur.

GROTIUS ait, bella punitiva non ſaltem geri poſſe propter injurias nobis, ſed & ob injurias aliis illatas, ſi nimirum in jus naturæ, & gentium, aliquid committitur, etſi id nos in ſpecie non tangat [k]: uti ſi 1. in humanam ſocietatem peccatur, etiam per indirectum, v. g. per ſodomiam, autocheiriam [l]; 2. ſi quis parentibus reſiſtit; 3. ſi quidam

---

(*g*) Carpzov. Prax. crim. par. I. q. 28. 99. (*h*) L. 35. pr. D. de oblig. & act. (*i*) Lib. 7. D. ſerv. exp. argum. d. L. 35. Par. Hyp. Inſt. tit. de act. §. 20. §. 18. Inſt. de act. (K) Grot. L. 2. c. 20. §. 49. (*l*) d. c. 20. §. 20. junct. §. 40. n. 1.

dam ſunt, qui humana veſcuntur carne, qui piraticam exercent, vel alias in naturam delinquunt [m], &c. Atque ex hoc quoque capite 4. ait, bellum geri poſſe in Atheos, qui principia, & notiones religionis univerſales negant; nimirum, Deum eſſe, eumque curare negotia humana [n], &c. non vero ſi quis unitatem Dei, Hiſtoriam de creatione mundi, aliaque, quæ ſola fide hiſtorica nituntur, in dubium vocat, nedum ſi de articulo fidei dubitat [o]. In quibus omnibus multa notanda ſunt, quæ *Commentario* reſervamus.

SECTIO I.

An bella publica Jure naturæ licita ſint? Ubi de Requiſitis belli publici agitur.

§. DCCXX. BELLA *publica* licita, & juſta eſſe, ſi juris noſtri tuendi cauſa geruntur, extra omne dubium poſitum eſt.

Diximus enim in præcedentibus, cuique hominum naturali ratione jura quædam quæſita, eique propria eſſe. Ex medii neceſſitate igitur ſequitur, Creatorem, qui jura illa cuique conceſſit, facultatem quoque conceſſiſſe jura illa tuendi, omniaque ea agendi, ſine quibus juribus illis uti non poſſumus.

Diximus porro, jus illud tuendi ſe, ſuaque jura, in primævo hominum ſtatu patribus familiarum competiiſſe, adeoque ſolos patres familias, non ſingula familiæ membra, jus belli habuiſſe.

Diximus, hæc ipſa familiarum capita coeundo in civitates, juri ſuo bellandi renuntiaſſe, omneque ſuum arbitrium judicio totius civitatis ſubjeciſſe: adeoque inſtitutis civitatibus ſoli civitati jus belli competere; eam-

(m) d. §. 40. n. 2. 3. 4. (n) d. c. 20. §. 44. ſeq. (o) dict. cap. 20. §. 47. ſeq.

eamque ſolam jura tum civitatis, tum ſingulorum tueri & poſſe, & debere.

Dantur ergo bella juſta; idque GROTIUS *p* ex veteri, & nova lege, ex conſenſu primæ eccleſiæ, & exemplis gentium probat, ubi ſimul dubia, quæ ab Anabaptiſtis moveri ſolent, reſolvit.

§. DCCXXI. Ut autem bellum publicum, & juſtum ſit, requiritur, *I. ut a ſumma utrinque poteſtate geratur*. Non ergo publicum bellum eſt, 1. quod a Principe, vel magiſtratu inferiore, in ſubditos rebelles; nec 2. quod ab inferiori magiſtratu, abſque mandato, contra extraneos geritur; neque 3. quod ſumma poteſtas contra piratas gerit *q*.

Quæ autem ſit ſumma poteſtas, late examinavimus libro præcedenti §. 619.

II. Ut juſta adſit belli cauſſa. Cum enim bellum ſit medium ad reparationem juris noſtri neceſſarium, & ex eo ſolo capite licitum, ſponte ſequitur, in bello juſto ſupponi, *jus noſtrum læſum eſſe*: alias enim fruſtra de reparatione quæritur.

Cum autem in genere *jus noſtrum* eſſe dicatur, quod vel *ex ſtatu hominum*, vel *in res*, vel *ex obligatione perſonæ* competit; facile apparet, toties eſſe *juſtam belli cauſam*, quoties jus ex his cauſis nobis quæſitum ab aliis læditur, & de ejus reparatione armis agitur.

Atque hæ cauſæ *juſtificæ* vocantur, ac bene diſtinguendæ ſunt a cauſis *ſuaſoriis*, quæ movere ad bellum ſolent; at juſtum bellum non efficiunt.

Si proinde *jus noſtrum* læſum non eſt, adeoque juſta belli cauſa deficit, bellum dicitur injuſtum, & latrocinium; cujus vindictam Deus tanquam bellorum arbiter, olim a nobis ſumturus eſt; etſi inter homi-

---

(*p*) L. 2. c. 2 per tot. (*q*) Vid. Diſſert. proœm. IX. §. 116.

homines; qui de juſtitia cauſæ non judicant, judicem non habemus.

§. DCCXXII. Juſtæ cauſæ belli non ſunt 1. metus vicinæ potentiæ (r): 2. ſola utilitas (s): 3. negatio matrimonii (t), niſi injuria conjuncta ſit: 4. neceſſitas mutandi ſedem (u): 5. ſtupiditas (x): 6. inventio incognitarum terrarum, & populorum aut impiorum, aut hebetioris ingenii (y): 7. imperium orbis, quod Imperatori tribui ſolet (z): 8. donatio Papæ, & Eccleſiæ Romanæ (a): 9. vaticinia (b): 10. imperfectiones gentium, v. g. avaritia, arrogantia, &c. 11. delicta in naturam humanam (c), vel 12. in humanam ſocietatem commiſſa (d) (quia ſocietas humana non exiſtit (e)): 13. neceſſitas (f): 14. delicta in Deum commiſſa, ut irreverentia erga Deum, blaſphemia, atheiſmus (g), nedum hæreſis (h): 15. violatio juris gentium voluntarii (i) (quale non datur (k)): 16. ſolus conatus lædendi, niſi in actum deductus ſit (l): 17. ſi ſubditi vicini injuſſu Principis injuriam faciunt; in hos enim prædones ſolum jus neceſſariæ defenſionis locum habet: ſi cogniti ſunt, dedi debent (m).

§. DCCXXIII. Quid ſi is, qui bellum gerit, cauſam dubiam credit? Reſp. tunc cauſa belli juſta non eſt, quia aſſerere non poteſt, jus ipſius læſum eſſe, neque de eo conſtat. Hinc merito Grotius

 ait,

(r) Grot. L. 2. c. 22. §. 5. (s) d. c. 22. §. 6. (t) d. c. 22. §. 7. (u) Ibid. §. 8. (x) Ibid. §. 12. (y) d. c. 22. §. 9. & 10. (z) Ibid. §. 13. (a) Ibid. §. 14. (b) Ibid. §. 15. (c) Diſſent. Grot. Lib. 2. c. 20. §. 48. ſeq. (d) Diſſent. Grot. L. 2. c. 20. §. 3 §. 20. cap. 21. §. 3. (e) Vid. Diſſert. prooem. I. §. 18. ſeq. (f) Vid. ſupra §. 317. (g) Diſſ. Grot. L. 2. c. 20. §. 45. ſeq. (h) Vid. ſupr §. 514. & 550. (i) Diſſent. Grot. Lib. 3. c. 19. §. 11. & 12. L. c. 6. §. 2. §. 7. n. 1. c. 7. §. 6. n. 1. 2. & §. 7. L. 3. c. 10. §. 1. (k) Vid. diſſert. prooem. IV. §. 21. & Diſſert. IX. §. 66. (l) Grot. L. 2. c. 20. §. 39. (m) Grot. L. 2. cap. 17. §. 20.

ait, a tali bello abſtinendum eſſe, & ſuadet, ut vel arbitrio tertii, vel ſorti res committatur *n*.

Non autem ſufficit, ut bellum juſtum ſit, ſi quis perſuaſum ſibi habet, ſe jure agere; quia peritiores, & prudentiores conſulere debet *o*.

§. DCCXXIV. Hinc jam ſequitur, jure naturæ bellum utrinque juſtum non dari; alter enim neceſſario jure agit, alter injuria: idque verum eſt etiam quoad belli proceſſum.

At, ais, interim, & dum de jure controvertitur, utrumque omnia facere poſſe, quæ ad eruendam veritatem pertinent, adeoque utrumque jure agere? Reſp. inde non ſequitur, utrumque jure agere. Cum enim inter homines nemini judicium in bellum gerentes competat, adeoque durante bello de juſtitia cauſæ conſtare ex rei natura non poſſit, reſpectu hominum, & in foro ſoli, plane nulla quæſtio eſſe poteſt, quis jure agat, quis injuria: at in foro poli is, qui ſciens, cauſam eſſe vel injuſtam, vel dubiam, bellum movet, quidquid agit, injuria agit, adeo ut proceſſus quoque vitioſus ſit; & Deus, qui arbiter eſt bellorum, regulariter, & vi ſuæ perfectionis, non poteſt non victoriam decernere ei, qui juſtam defendit cauſam.

Idem ergo hic obtinet, quod in privatorum proceſſu contingit; durante enim lite non conſtat, quis jure, quis injuria agit, adeoque ſuſpenditur judicium de jure, & injuria agentium, donec cauſa per ſententiam judicis deciditur *p*.

Inſtas, ſi Deus eſt bellorum arbiter, ſi juſtitia bellorum ab eventu dependet, neceſſario ex perfectione divina ſequeretur, victoriam ſequi debere eum, qui juſtam cauſa fovet; quod tamen ſæpiſſime

(*n*) Grot. Lib. 2. cap. 23. per tot. (*o*) dict. cap. 23. §. 2. 3. 4. (*p*) Vid. Diſſert. procem. IX. §. 168.

me fallere, exempla docent: victoria igitur non ſemper eſt indicium juſtæ cauſæ. Reſp. 1. Regulariter eſt indicium juſtæ cauſæ [q], at aliquando Deus jure dominii, quod ei in homines, eorumque bona, & jura competit, vel in pœnam, vel ex alia juſta cauſa, victoriam ei quoque eripit, cujus cauſa juſta eſt [r]. Hoc caſu verum eſt, victoriam non eſſe juſtæ cauſæ indicium; interim victo non fit injuria, Deus enim victoris, utut injuſti, ope utitur ad puniendum victum, qui etſi juſtam nunc habeat cauſam, ex alia forte cauſa reus eſt. At hic ipſe divinæ vindictæ miniſter injuriæ ſuæ pœnas non evitabit, ſed graviſſimas olim daturus eſt.

Sed & 2. ſæpius concurrit culpa ejus, cujus cauſa juſta eſt, forte quod non amore juſtitiæ, ſed ex animi rancore, & vindicta, jus ſuum perſequatur; quod debitam non adhibeat diligentiam; quod temere, & ob leviſſimam injuriam bellum ſuſcipiat; ſi propriis viribus nimis confidit, aut non ſub auſpiciis divinis bellum ſuſcipit [s].

Reſp. 3. Bellum injuſtum aliquando fieri juſtum, v. g. ſi læſus ſatisfactionem, quam lædens plenarie offert, acceptare nolit [t].

Reſp. 4. In bello ipſo aliquando novæ ſubnaſcuntur belli cauſæ, quæ a parte ejus, qui hactenus jure egit, injuſtæ eſſe poſſunt, uti ſi jura, quæ inter hoſtes obtinent, lædit, & v. g. legatos ab altero miſſos violat [u].

Egregia monita GROTII, ne bellum ſuſcipiantur, etiam ex juſta cauſa, & ut læſi præferant amicabilem compoſitionem, merito ſuo commendantur [x].

 §. DCCXV.

(q) Par. in Diſſert. de juſto præliorum exitu, quæ exſtat Vol. II. Diſſert. p. 789. uſque ad p. 818. (r) Vid. §. 1 q. (s) d. Diſſert. alleg. loc. (t) Grot. L. 3 c. 29. §. 17. (u) d. l. 3. c. 1. §. 3. l. 2. c. 1. §. 56. (x) l. 3. c. 24. per tot.

§. DCCXV. Notanter autem ad id, ut bellum *juſtum* dicatur, requiſivimus, ut *jus noſtrum* læſum ſit. Non ergo injuriam *alii* illatam vindicare noſtro jure poſſumus, fruſtra enim ageremus ad reparandam injuriam, quæ nobis illata non eſt.

Exc. 2. Si requirente eo, qui læſus eſt, cauſam ejus tamquam *ſocii* defendimus: ferre enim auxilium aliis, non tantum licitum, ſed & laudabile eſt, non enim ſuo jure tunc bellum gerunt ſocii, ſed jure alterius, cujus cauſæ accedunt tanquam inſtrumentum [y]. 2. Subditi injuriam Principi ſuo illatam non tantum defendere poſſunt, ſed & tenentur [z], at hoc caſu non tam alienam, quam propriam injuriam vindicant. 3. Privati quoque extranei operam locare bellum gerentibus poſſunt; quo pertinent milites conductitii [a].

§. DCCXXVI. Ad bellum juſtum *III.* requiritur, ut CLARIGATUM, vel INDICTUM ſit. Cum enim bellum juſtum non ſit, niſi quatenus ad reparationem juris noſtri eſt neceſſarium, non videri poteſt neceſſarium quamdiu reparatio non eſt petita. Præcedere igitur debet *clarigatio*.

§. DCCXXVII. *Obligatio* eſt ſolennis, & publica rerum, aut cujuſque juris clara voce facta repetitio [b]. Clarigatum autem quoque dicitur bellum quando *indictum* eſt: nam indictioni tacite ineſt conditio, niſi is, cui indicitur bellum reparare injuriam velit; quæ ipſa eſt clarigatio.

§. DCCXXVIII. Hinc apparet, quomodo differant *clarigatio* belli, & ejus *indictio*: per *clarigationem* enim jus noſtrum verbis repetimus; per *indictionem* autem inſinuamus bellum. Hinc etiam ritus, & formulæ clarigandi, & indicendi differunt

---

(y) Vid. infr. §. 773. (z) Aliter Grot. l. 2. c. 25. §. 26. (a) Grot. l. 1. c. 5. §. 3. l. 3. c. 6. §. 9. l. 2. c. 25. §. fin. (b) Grot. L. 3. c. 3 §. 7. ibique Plin. L. 8.

ſunt [c]. Omni tamen *clarigationi* ineſt indictio eventualis, ſi ſcilicet clarigatus nolit reparare injuriam: uti e contrario omni *indictioni* ineſt conditio, niſi ſatisfecerit lædens.

§. DCCXXIX. *Clarigare*, & bellum indicere, poſſunt ſolæ ſummæ poteſtates, quarum jus læſum eſt [d].

§. DCCXXX. *Clariganter* non niſi ſummæ poteſtates, utpote cum quibus ſolis jus belli obtinet. Non ergo ſubditi rebelles, nec prædones [e], &c.

§. DCCXXXI. Non opus eſt, ut utrinque bellum indicatur [f]; ſed ſufficit ſi is, qui primus vim infert, illud declaret: alter enim, qui jure neceſſariæ defenſionis utitur, non opus habet indictione [g].

§. DCCXXII. Bellum indictum Principi, eo ipſo ſubditis quoque indictum videtur, nec non ſociis [h]: adeoque devicto principali non opus eſt nova indictione, ſi arma in ſocios moventur [i].

§. DCCXXXIII. Sufficit ad indictionem, ſi ad proximum præſidium factum eſt [K]. Si bellum non clarigatum, ſed indictum eſt; tempus aliquod exſpectari debet, intra quod ex natura negotii ſatisfactio offerri poteſt [l].

§. DCCXXXIV. Ceſſat neceſſitas clarigandi, ſeu bellum indicendi, 1. in bello defenſivo: quia jure naturali vim vi repellere licet; ſed & fruſtra interrogaretur, num ſatisfacere velit qui actu vim mihi infert [m]: 2. Si reparatio petita, & negata eſt; hoc enim caſu quovis tempore jus noſtrum vindicare abſque indictione poſſumus: 3. ſi dominus rei ſuæ

 ma-

(c) Grot. L. 3. c. 3. §. 7. 8. (d) Grot. d. c. 3. §. 1. 2. (e) d. c. 3. §. 9. 10. (f) d. c. 3. §. 6. n. 3. §. 7. n. 3. (g) d. c. 3. §. 6. n. 1. (h) d. c. 3. §. 9. (i) Diſſent. Grot. L. 3. c. 3. §. 10. (K) d. c. 3. § 7. num. 2. (l) d. c. 3. §. 13. (m) Grot. d. c. 3. §. 6. n. 3. Etſi juſe Gentium in bello ſolenni aliud obtinere putet §. 12.

manum injicit, vel poſſeſſionem rei ſuæ recuperare vult [n]; is enim, qui rem meam vi occupat, eo ipſo declarat, ſe nolle eam reſtituere; ſed & evitare bellum poteſt rem cum omni cauſa reſtituendo: 4. ſi clarigatio tuto fieri non poteſt; uti ſi alter legatos admittere non ſolet: 5. ſi cum ſubditis rebellibus, vel cum prædonibus, armis diſceptatur: 6. jure talionis, ſi alter clarigare non ſolet.

SECTIO II.

Qui bellum gerere poſſint, & in quos Bellum gerere liceat.

§. DCCXXX. BELLUM gerunt illi, qui ſuperiorem non habent; adeoque *ſummæ poteſtates*, etiam infantes, furioſi, capti ab hoſte, inæquali fœdere alii populo juncti, Reges injuria ejecti, immo & uſurpatores, quamdiu poſſident imperium.

§. DCCXXXVI. Non ergo bellum gerere poſſunt 1. magiſtratus inferiores, niſi conſenſu ſummæ poteſtatis (ſufficit autem tacitus [o]): nec 2. ſinguli ſubditi [p]; niſi (*a*) bellum publice indictum, nec ſpeciali lege ſubditis arma in hoſtes gerere prohibitum ſit; aut (*b*) jure neceſſariæ defenſionis vim vi repellant [q]: nec 3. prædones, &c. nec 4. ſubditi rebelles.

§. DCCXXXVII. Aſſiſtere alii, & operam læſo locare licet, non habita religionis ratione; adeoque etiam atheo, hæretico, apoſtatæ, regi ejecto, uſurpatori, ſi jus civitatis ſuæ defendit, &c.

n. 1. An vero civitas media utrique partium permittere conſcriptionem militis in ſuo territo-

(*n*) d. cap. 3. §. 6. num. 1. in fin. (*o*) Grot. L. 3. c. 18. §. 2. (*p*) L. 2. c. 17. §. 20. n. 1. L. 3. c. 17. §. 1. (*q*) L. 3. c. 18. §. 5.

torio poſſit? Affirmatur: milites enim illi jam deſinunt eſſe ſubditi, & fiunt ſubditi eorum, qui bellum gerunt.

n. 2. An civitas utrique litigantium integras cohortes pro pecunia concedere poſſit? Negatur: quia unus litigantium neceſſario injuria agit; injuriam autem civitas ſciens defendere nequit; quæ primis cum hoc facto civi in concivem graſſandi licentia detur a ſuperiore.

§. DCCXXXVIII. Hinc inferri non poteſt bellum [a] *inferioribus magiſtratibus*: neque (b) *ſubditis alienis*, ſed ſi injuriam fecere, reparatio ab eorum magiſtratu poſtulari debet: nedum [c] *ſubditis propriis*: hi enim jure imperii coerceri debent: nec (d) *prædonibus* etſi præpotentibus; in hos enim arma non jure belli, ſed jure neceſſariæ defenſionis adhibentur. Denique (e) pœna ab eis ſumi nequit, qui injuriam committere nequeunt, ut reges, infantes, furioſi, &c. Si tamen locupletiores facti ſunt, id bello repeti poteſt.

SECTIO III.

Quid liceat in Hoſtem?

§. DCCXXXIX. PRÆMITTENDUM hic eſt, hoſtem ex judicio civitatis noſtræ cauſam bello dediſſe, eoque omnia injuria agere (r). Si proinde hoſtis vim nobis infert, ſi cives noſtros occidit, ſanguinemque ſubditorum noſtrorum effundit, ſi res noſtras, liberos, uxores, &c. ſervituti ſubjicit, urbes, pagos, &c. deſtruit, totidem hæc crimina ſunt morte digna, quaviſque pœna.

§. DCCXL. His ita ſuppoſitis certum, & naturali ratione conveniens eſt, in talem hoſtem omnia ſta-

Kk 4 tui

(r) L. 19. pr. D. de captiv. & poſtlim.

tui poſſe, quæ ad reparationem injuriæ ſunt neceſſaria. Cum enim ſummum Numen cuique hominum jura quædam propria eſſe voluerit, ſimul eis conceſſit facultatem jura illa tuendi contra quoſcumque, non tantum reſtitutionem damni, ſed & talionem, ſeu pœnam ob injuriam illatam exigendi.

§. DCCXLI. Si proinde hoſtis captus, & victus in noſtra conſtituitur poteſtate, omnia in hunc licent, quæ in hoſtem. Cum enim capti, ex quo in poteſtatem noſtram pervenerunt, cum effectu judicio civitatis noſtræ ſubjiciantur, nihil obſtat, quo minus in hos reos animadvertere; & talionem ipſis infligere, id eſt capite eos plectere, vel bonis eos privare, ac res eorum deſtruere in pœnam liceat. Sane, cum privatus etiam ex crimine teneatur, ſi conſilium dedit; multo magis tenentur ſubditi hoſtis, qui factum civitatis operis, & opibus defendunt.

Ex iis, quæ Grotius ſupra *l.* 2. *c.* 17. late tractavit, in aprico eſt, eum, qui opem fert delinquenti, qui conſilium ei dat, qui probat factum illicitum, &c. cauſam eſſe damni, eoque ad reparationem teneri. Idque jure Romano quoque ſtatutum eſſe, probavimus *ibidem*.

Atque hoc principio nititur omne jus, quod in captos competit. GROTIUS ait, *hoſtes acie victos reos fieri* [s]; & alibi, *victoriam victum nocentem facere* [t] *ac hoſtem mori meruiſſe* [u]. Apud Romanos duces hoſtium capti in eo loco necabantur, ubi mos erat ſupplicium ſumere de damnatis ob noxas capitales [x]. Germanos ſervos ſuos occidere ſolere *ut inimicos*, ait TACITUS [y]. Jus victoris explicat Cæſar Octavius, L. Antonium, qui ſe deditum venerat,

(s) L. 1. c. 2. §. 7. n. 13. (t) L. 2. cap. 22. §. 3. n. 2. (u) L. 3. c. 4. §. 15. n. 1. (x) Grot. L. 3. c. 11. §. 7. num. 2. (y) de motib. Germ.

rat, alloquens: *ſi ad fœdera paciſcenda veniſſes, ſenſiſſes me & victorem, injuria affectum: nunc cum te, & amicos, & exercitum arbitrio noſtro ſubmittis, demis mihi iram, demis & eam poteſtatem, quam in fœdere coactus eſſes concedere. Nam cum eo, quod vos dignum eſt pati, ſimul jam & alterum ſpectandum eſt quidnam facere pur ſit; atque hoc præferam* [z].

§. DCCXLII. His principiis poſitis PRIMO dicimus, hoſtem reparationi juris noſtri reſiſtentem *interfici* jure poſſe: adeoque non tantum *interfici* poteſt 1. Princeps hoſtis, qui injuriam intulit [a]; ſed & 2. ſubditi, ſive maſculi, ſive feminæ, ſive ſenes, ſive juvenes, ſive militent actu, ſive aratores, & mercatores ſint [b]: quia non tantum ſequuntur, ac ſequi tenentur civitatis judicium, eoque injuriam probant, ac conſequenter ejuſdem criminis rei ſunt; ſed & ſuis conſiliis, opibus, & pueris injuriam illam defendunt, ac reparationi juris noſtri reſiſtunt, eamque impediunt.

n. 1. Quæritur, 3. *an infantes quoque occidi poſſint?* Videtur affirmandum, quia ſunt pars civitatis, quæ injuriam fecit, & quæ rea eſt criminis. Accedit, quod pœna ſit intuitu parentum, calamitas autem in liberis. Atque hæc licentia jure Gentium probari videtur; cujus rei exempla referuntur a GROTIO [c]. At verius eſt, infantes bello captos occidi non poſſe. Nam 1. injuriam ipſi nec actu committunt, nec committere poſſunt, ob defectum judicii, & malitiæ. Multo minus 2. de iis aſſeri poteſt, quod factum civitatis probent, ac defendant; non enim probare poſſunt quod ignorant, & non intelligunt [d]. Unde 3. pugnat cum æquitate naturali, li-

(z) apud Appianum, quem allegat Grot. l. 3. c. 20. §. 50. n. n. 1. (a) Cujus rei exempla vide apud Grot. L. 3. c. 11. §. 7. n. 2. 3. ibique not. (b) Grot. L. 3. c. 4. §. 9. (d) Grot. L. 2. cap. 11. §. 7. ibique not.

liberos injuriam parentum, vel civitatis, ſanguine ſuo luere teneri [e]. Idque exemplis, & auctoritatibus Gentium probat GROTIUS [f].

Inſto: hac ratione infantes quoque nec capi, nec in ſervitutem redigi poſſe, quia id quoque pœnæ loco eſt; quæ in infantes natura ſtatui non poteſt. Reſp. Naturale eſt ut liberi ſequantur conditionem parentum; omnia enim jura ſua a patre habent [g].

n. 2. 4. Occidi quoque poſſunt illi, qui hoſti noſtræ civitatis aſſiſtunt, ejuſque *ſocii* ſunt [h]; ſed & 5. *medii*, qui hoſti noſtro, in extremis conſtituto, prætextu commerciorum aſſiſtunt, eoque reparationem injuriæ impediunt [i]: 6. bello capti [k]; 7. ſupplices [l]; & dediti [m]; 8. obſides, ſi fides data violatur [n]; non vero 9. extranei in hoſtili territorio commorantes [o]; niſi indirecte, & extra agentis propoſitum [p].

n. 3. Hoc jus inteficiendi non tantum intra modum damni dati, & pœnæ, obtinet, uti GROTIUS [q] ſtatuit, ſed in infinitum; cædes enim, & rapinæ ab hoſte commiſſæ, nec ſanguine, nec bonis hoſtium, expiari ſatis poſſunt. Non ergo fundatur hoc jus in jure talionis, aut in pertinacia reſiſtendi [r]; nec ſaltem impunitas inde oritur, ſed verum jus [s].

n. 4. Interfici autem hoſtis poteſt non tantum in ſuo territorio, ſed & in noſtro, nec non in ſolo ſocii [t]: non vero in loco medio [u].

n. 5.

(*e*) d. §. 7. L. 2. cap. 21. §. 13. & 17. (*f*) L. 3. c. 11. §. 9. (*g*) Vid. infra. (*h*) Vid. Grot. L. 1. c. 5. §. 3. L. 3. c. 25. §. 4. (*i*) L. 3. c. 1. §. 5. (*k*) L. 3. c. 4. §. 10. (*l*) d. c. 4. §. 11. 13. (*m*) d. c. 4. §. 12. 13. (*n*) d. c. 4. §. 14. (*o*) d. c. 4. §. 7. (*p*) d. c. 4. §. 8. (*q*) Vid. Diſſ. prœm. IX. § 62. (*r*) Vid. Grot. L. 3. c. 4. §. 13. (*s*) Diſſ. Grot. L. 3. c. 4. §. 5. (*t*) d. c. 4. §. 8. c. 6. §. 26. n. 2. (*u*) Diſſent. Grot. L. 3. c. 4. §. 8. cap. 6. §. 26. nu. 2.

n. 5. Et cum omnia liceant in bello, quæ ad reparationem juris noſtri faciant, etiam *veneno* hoſtem interficere licet, nec non veneno ſpicula inficere *x*, ac *percuſſores* mittere *y*. Non vero aquas veneno corrumpere *z*, (aliud dicendum ſi citra venenum corrumpuntur *a*) nec captas *ſtuprare b*, quia actui huic naturalis turpitudo ineſt.

§. DCCXLIII. *n.* 1. SECUNDO res hoſtiles *capere* jure naturæ poſſumus, eaſque dominii jure nobis adquirimus *c* in infinitum, & ultra modum debiti, ac pœnæ *d*. Idque conſenſu Gentium probat Grotius *e*.

n. 2. Ratio naturalis hæc eſt, quia 1. reparatio aliter mihi fieri non poteſt, niſi media, quæ neganti reparationem inſerviunt, ei auferam. Sed & 2. dictum alibi eſt, hoſtem ex judicio noſtræ civitatis injuria agere, indeque mortem mereri: quem autem vita privare poſſumus, ei multo magis bona auferre licet *f*. Si ergo hoſtis, vel ejus res in poteſtatem noſtram veniunt, judicium noſtrum cum effectu valere incipit, adeoque res illius nobis jure belli cedunt.

Capere autem *in infinitum* licere, diximus, *tum* quia impoſſibile eſt ut juſta proportio inter damnum datum, impenſas, & id, quod intereſt, ac inter capionem rerum hoſtilium obſervari poſſit; *tum* quia ſinguli mori meruere: multo magis igitur bona, & jura eis auferri poſſunt.

n. 3.

(*x*) Grot. L. 3. c. 4. §. 15. 16. ubi id jure Gentium, metu talionis, demum mutatum eſſe, ait. (*y*) Grot. L. 3. c. 4. §. 18. Jure gentium vero id prohibitum eſſe, ait, ne pericula regum nimis augeantur. (*z*) Diſſ. Grot. L. 3. c. 4. §. 16. (*a*) d. c. 4. §. 16. (*b*) Diſſ. Grot. L. 3. c. 4. §. 19. ubi jure Gentium Europæo id demum in vetitum iviſſe, ait. (*c*) Diſſent. Grot. L. 3. c. 6. §. 2. §. 8. &c. 13. per tot. (*d*) Diſſent. Grot. L. 3. c. 6. §. 1. n. 2. (*e*) d. cap. 6. §. 2. (*f*) Grot. L. 3. c. 19. §. 3.

n. 3. Capi res hoſtilis poteſt non tantum in territorio hoſtili, ſed etiam in territorio ſociorum, & ſi res in noſtro inveniatur. Non vero capi poteſt res in territorio medii, ſeu pacati [g]: ibi enim inſpicitur ſtatus, quo res fuit, ubi pervenit ad territorium pacatum; & in eo ſtatu defendi à magiſtratu loci, ac ſi lis ſuper talibus rebus oritur, ex jure gentium decidi debet [h].

n. 4. Capere res hoſtis poſſunt omnes, qui bellum gerunt, vel ei aſſiſtunt; non ergo tantum Princeps; ſed & ſubditi, ſocii, milites, & alii, qui auctoritate eorum, qui bellum gerunt, capiunt: quo pertinent etiam *die Caapers*.

n. 5. Capi poſſunt res hoſtiles (*de perſonis vid. Tit. ſeq.*) mobiles, ſive immobiles; non res mediorum, quæ in terra, aut navi hoſtili inveniuntur [i]. Res autem mediorum dici non poſſunt res, quæ olim eorum fuerunt, & juſto bello eſſe deſierunt [k].

Not. Si medius aliquis aſſerit, rem non hoſtilem, ſed ſuam eſſe, id probare tenetur [l].

n. 6. Res capta cedit ei, cujus jure, ac nomine bellum geritur, adeoque populo [m]; non ergo capienti, nedum duci belli, niſi populo conſentiente [n]: Idque verum eſt, etſi 1. milites actu privato prædam agant [o]; 2. etſi ſuo ſumtu ſubditi, vel ſocii militent [p]; aut 3. res ſint minoris pretii [q].

n. 7. Ut res hoſtilis acquiratur capienti requiritur, ut vere capta ſit: capta autem jure naturæ videtur [r], quando in noſtra poteſtate eſt: adeoque in rebus mobilibus ſi intra præſidia maritima, vel ter-

(*g*) Grot. L. 3. c. 6 §. 26. nu. 2. (*h*) d. §. 26. (*i*) d. c. 6. §. 5. & 6. (*k*) d. c. 6. §. 7. (*l*) d. c. 6. §. 6. (*m*) d. c. 6. §. 9. 10. §. 14. §. 21. (*n*) d. §. 9. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 24. (*o*) Diſſent. Grot. L. 3. c. 6. §. 10. (*p*) §. 23. 24. (*q*) d. §. 24. nu. 7. (*r*) Diſſent. Grot. L. 3. cap. 6. §. 3. qui id juri gentium tribuit.

terreſtria deducta eſt *s*; in immobilibus, ſi territorium, vel ejus pars in cuſtodia noſtra conſtituitur: uti ſi arx, civitas, vel caſtellum occupatum eſt, quod ſecuritatem territorio occupato præbet, non ergo ſufficit, ſi exercitu inceſſa ſit terra *t*.

§. DCCXLIV. TERTIO, jure naturæ capere quoque licet perſonas hoſtiles; & ita capti fiunt ſervi *u*: cui enim vitam adimere, eum multo magis in ſervitutem redigere, i. e. dominio meo ſubjicere poſſum *x*.

Capi, eoque ſervi fieri, poſſunt omnes perſonæ hoſtiles, cujuſcumque ætatis, & ſexus *y*, etiam reges *z*. Capti autem acquiruntur populo *a*.

Effectus eſt, ut omnia in ſervum liceant *b*; adeo ut non tantum ad operas teneatur ſervus, uti GROTIUS putat, ſed jus vitæ, ac necis domino in eum competat *c*. Capta perſona etiam captæ cenſentur, res, quas ſecum habet, & jura; quæ perſonæ cohærent *d*.

§. DCCXLV. Quæſtio admodum agitata eſt, an liberi ex ſervis nati ſervi ſint? Naturali jure id extra omne dubium eſſe, puto *e*: nam 1. ſupponimus, ancillam, ex qua partus naſcitur, in noſtro eſſe dominio, ita ut vita, res, jura, & actiones illius ancillæ in noſtra ſint poteſtate, atque arbitrio. 2. Supponimus, ſemen, quod in corpus ancillæ noſtræ immittitur, hoc ipſo fieri ventris, ſeu corporis, cui commiſ-

(*s*) d. c. 6. §. 3. (*t*) d. c. 6. §. 4. 10. 11. 12. (*u*) Grot. L. 3. c. 7. §. 1. n. 2. c. 14. per tot. (*x*) L. 2. c. 5. §. 27. n. 2. L. 3. c. 7. §. 1. n. 5. (*y*) L. 3. c. 7. §. 1. (*z*) L. 3. c. 11. §. 7. n. 2. (*a*) d. c. §. 5. n. 4. (*b*) L. 3. c. 7. §. 3. (*c*) d. c. 7. §. 2. (*d*) d. c. 7. §. 3. 4. (*e*) Quicquid diſſentiat Grot. l. 2. c. 5. §. 29. qui id juri gentium voluntario demum tribuit in bello ſolenni, l. 3. c. 7. §. 2. junct. §. 1. n. 2. §. 3.

miſſum eſt; adeoque partum naturali ratione veram partem, ac viſcerum eſſe portionem [f].

Hinc jam 3. neceſſario ſequitur, illam partem ejuſdem eſſe conditionis, cujus eſt totum; adeoque cum illud, ex quo partus naſcitur, totum ſit in dominio noſtro, non poſſumus non ex noſtra ancilla, cujus portio tum ſemen immiſſum, tum natus inde partus eſt, acquirere [g]. Neque 4. aliquid iniquitatis hic ſubeſſe, vel ex eo apparet, quod lege divina quoque permiſſum fuerit, ſervos deſumere ex ſervorum liberis [h]. Sane, ſervus Hebræus ſeptimo anno exibat gratis; ſed ſi peperit filios, & filias, mulier, & liberi ejus manebant in ejus dominio [i].

Confirmantur hæc 5. conſenſu gentium. MARTIANUS ait, jure gentium ſervos noſtros eſſe, qui ex ancillis noſtris naſcuntur [k]. Unde partum ex ancilla natum ad proprietarium ancillæ pertinere, dixit [l]. Servitio ſubjectum uterum, dixit TACITUS agens de Arminii ducis, Germanorum uxore Segeſtis filia, quæ gravida in Romanorum poteſtatem venerat [m].

Et cum 6. liberi ideo, quod conditionem parentum ſequantur, inſignia commoda habeant, ac in omnia parentum jura ſuccedant, adeoque jura, bona, dignitates, &c. eorum acquirant, ex eadem ratione quoque onera, quæ viſceribus illis cohærent,

ſer-

(f) l. 1. §. 1. D. de ventr. inſpic. ibi: *partus antequam editur, mulieris portio eſt, vel viſcerum.* (g) Par. de jur. ſemin. ſect. 1. §. 9. §. 11. ubi juri gentium tribuit. (h) *Servus, & Ancilla ſint vobis de nationibus, quæ in circuitu veſtro ſunt, & de advenis, qui peregrinantur apud vos, vel qui ex his nati fuerint in terra veſtra: hos habebitis famulos. & hereditario jure transmittetis ad poſteros, ac poſſidebitis in æternum.* Levit. XXV. 44. ſeq. (i) Exod. XXI. 4. (k) l. 5. §. 1. D. de ſtat. hom. (l) §. 37. Inſt. de rer. diviſ. (m) Grot. l. 3. c. 7. §. 2.

ferre tenentur. Idque 7. verum eſt etſi pater liber ſit; non ob eam, quam GROTIUS [n] allegat, rationem, *quaſi ideo ex ancilla natus materna ſit conditionis, quia ſerviles concubitus nec lege, nec certa cuſtodia eſſent conſtricti, ita ut, nulla ſufficiens præſumtio partum indicaret, &c.*: ſed quia ſemen patris ſit portio corporis materni, adeoque conditionem ipſius matris ſequitur.

At 7. alia quæſtio eſt, *an jus vitæ, & necis, in liberos ſervorum dominis competat*. Equidem apud Romanos non diſtinguebatur inter ſervos bello captos, & ex captis natos: in utroſque ſævire pro lubitu licebat; & ratio videtur hæc fuiſſe, quod ſint pars univerſitatis, quæ peccavit, adeoque quod in eos ſæviatur non tamquam in infantes, ſed tamquam civitatis membra. Sed & porro allegari forte poſſet, natos eos eſſe ex eo, qui capitis reus eſt, adeoque ejuſdem eſſe conditionis, cujus eſt ipſe reus. Et licet ex ſervis nati numquam injuriam actu intulerint, videntur tamen ſequi judicium ſuæ civitatis, parentumque; eoque ipſo liberi quoque participes injuriæ eſſe videntur. At verius eſt, naturali rationi repugnare hanc licentiam. Nati ex ſervis numquam injuriam intulere domino, utpote cum tempore belli nondum nati fuerint; pœnæ autem univerſim ad tam ſingulorum innocentium extendi non poſſunt. Sed nec liberos parentum delicta luere debere, alibi probavimus [o].

§. DCCXLVI. Porro quæritur, *an fugere ſervus poſſit?* Affirmatur [p]: quia non niſi vi retinetur, ac ex ſuo, & civitatis ſuæ judicio injuria captus eſt; quod judicium effectum quoque juris habet, ſi ad ſuos revertitur jure poſtliminii [q]: quia autem judicio victoris jure in ſervitutem redactus aſſeritur, ideo

---

(n) d. c. 7. §. 5. n. 2. (o) Conf. ſupra §. 551. (p) Grot. Lib. 3. c. 7. §. 6. (q) d. c. 7. §. 6.

ideo jure dominii in eum animadvertere poteſt dominus, ſi recipitur (r).

Alia quæſtio eſt, *an ſervus domino fugitivum perſequenti reſiſtere poſſit?* Negat GROTIUS (s): nam ait, [*a*] jure gentium in bello publico ſolenni etiam ex injuſta cauſa jus aliquod externum in ſervum competere; (*b*) inane autem fore illud jus data ſervo reſiſtendi facultate; (*c*) ſi ſervus domino reſiſtere poſſet, etiam ſubditum magiſtratui reſiſtere poſſe; quod tamen [*d*] neque licitum, neque pium eſſe, putat; idque [*e*] concludit, ſervum ſalva conſcientia reſiſtere domino jus illud externum exercenti non poſſe. Equidem cum negemus, dari bellum ſolenne publicum, unde capienti jus aliquod externum competat, omnes inde formatæ concluſiones ceſſant. Nos fugere ſervum, & domino vindicanti reſiſtere poſſe, aſſerimus. Cum enim hic ſervus injuria ſe captum ex ſuo, & judicio ſuæ civitatis afferat, cum non niſi vi alterius imperio, adeoque invitus ſubſit, cum videat, vitam, & corpus a capientis arbitrio dependere; omnia ea licita ei erunt, quæ ad conſequendam libertatem, ex ejus judicio injuria ſibi ablatam, pertinent: atque hactenus ſuo jure utitur, & ſi ad priſtinos Lares revertitur, judicium ejus cum effectu obtinet. At cum capiens e contrario afferat, captum injuria vim ei, ejuſque civitati intuliſſe, adeoque jure captum, ſimulque criminis reum eſſe; ideo ſervum fugientem perſequi, & in receptum jure ſuo vitæ, & necis uti poteſt. Semper autem ſupponimus juſtitiam cauſæ; nam qui ſcit injuria captum eſſe, aut ſaltem dubitat de cauſæ ſuæ juſtitia, nullum jus in captum ex juſtitia interna acquirit.

Hinc eſt, quod ſervi non niſi cruciatus metu a fuga

(r) d. c. 7. §. 6. (s) d. c. 7. §. 7. L. 2. c. 22. §. 11.

fuga deterreantur, quia ſciunt, nullum miſericordiæ locum eſſe.

§. DCCXLVII. Servitutes inter Chriſtianos abrogatæ ſunt; adeo ut nec res, quas ſecum habent capti, victori cedant *t*, ſed ſolæ operæ debeantur *u*.

Hinc moribus hodiernis 1. capti jura ſua non recipiunt poſtliminio, ſed ipſo jure. 2. Lytron pro captis jure exigi poteſt, eaque redemtio laudabilis admodum eſt *x*, jure Romano quoque probata *y*. 3. Lytron illud a civitate debet præſtari *z*. 4. Jus exigendi Lytron cedi etiam alii poteſt *a*. Sed & 5. idem Lytron pluribus deberi *b*; nec 6. Lytron promiſſum ob læſionem enormem reſcindi poteſt, etſi dolus interveniat *c*. 7. Pretium hoc conventum, & ante mortem non ſolutum, debetur ab hæredibus; modo captus libertatem actu obtinuerit *d*.

n. 1. Captus ſub fide dimiſſus fidem datam præſtare debet. Hinc 1. ſi dimiſſus quis eſt ea lege, ne contra dimittentem militem id præſtaret, tenetur. Neque allegari poteſt, quod videatur diſponere de jure civitatis, cui renunciare nequit; nam ſine ea lege liber non eſſet, adeoque militare non poſſet. 2. Si pecuniam promiſſam domi accipere non poteſt, redire tenetur *e*. 3. Qui dimiſſus eſt ſub pacto ut faceret dimitti alterum, redire tenetur ſi alter non dimittitur *f*.

n. 2. Not. 1. Redemtus poteſt ex capite delicti, vel debiti, adeoque ex nova cauſa arreſtari. 2. Si captus certo tempore non redimitur, nec neceſſaria ei ſubminiſtrantur, poteſt ad caſtra hoſtis tranſire *g*.

(*t*) L. 3. c. 7. §. 28. (*u*) L. 3. c. 9. §. 10. n. 4. (*x*) L. 3. cap. 21. §. 23. & 25. c. 14. §. fin. cap. 7. §. 6. 8. (*y*) d. c. 21. §. 24. (*z*) Ibid. §. 30. (*a*) d. §. 25. c. 7. §. 9. c. 14. §. 9. c. 20. §. 23. (*b*) L. 3. c. 21. §. 26. (*c*) L. 3. c. 31. §. 27. (*d*) Ib. §. 29. (*e*) Ib. §. 30. ibiq. Teſmar. (*f*) d. c. 21. §. 30. (*g*) Ib. & Burger. cap. 1. obſ. 30. 31. 32. 33.

3. Qui obſes datur, ut alterum captivum redimat, eo mortuo liberatur [h].

§. DCCXLVIII. Non autem capti ſaltem ſervi fiunt, ſed etiam DEDITI, i. e. qui hoſti ſe dedunt, vel ei à civitate deduntur. Nam per hanc deditionem victi ſponte permittunt quod vis ereptura eſſet [i].

n. 1. Dedere ſe poſſunt omnes, qui hoſtium nomine veniunt: adeoque 1. univerſa civitas, quæ bellum gerit: 2. pars illius civitatis: & ſinguli.

n. 2. PRIMO igitur tota civitas ſe alterius dominio ſubjicere poteſt. Formula hujuſmodi deditionis exſtat apud LIVIUM [k], ubi Collatini populum, urbem, agros, aquam, terminos, delubra, utenſilia, divina, humanaque in populi Romani poteſtatem transferunt. Atque per hanc deditionem bellum finiri, infra §. 752. videbimus. Jura autem, quæ victores in talem populum conſequuntur, examinabimus infra.

n. 3. SECUNDO, pars quoque illius populi ſe dedere hoſti poteſt, ſi nec ſe ipſa defendere, nec auxilium à reliqua civitatis parte ſperare poteſt. Neque ei objici poteſt: *membro jus non eſſe ſocietate recedendi*; nam æque periturum eſſet: immo aliquando ſpes adhuc ſupereſt gratiæ obtinendæ, quæ penitus evaneſcit ſi pars illa populi pertinaciter reſiſtat. Hoc autem caſu bellum nondum finitum cenſetur.

n. 4. TERTIO, privati quoque in ultima neceſſitate conſtituti dedere ſe poſſunt hoſti, ſive milites ſint, ſive pagani, id enim unicum eſt medium conſervandæ vitæ. Neque civitatis intereſt, cum ſupponamus ita ſe dedentes æque perituros eſſe; & præterea ſpes ſit, deditos aliquando reverſuros eſſe.

n. 5.

(*h*) L. 3. c. 20. §. 56. (*i*) Grot. L. 3. c. 7. §. 4. c. 9. §. 4. n. 1. (*k*) L. 1. c. 27.

n. 5. Quæri ſolet, *an victor teneatur recipere eos, qui deditionem offerunt?* Reſp. ſi deditio offertur non conditionata, dubium non eſt, quin victor eos recipere teneatur; jus enim vitæ, & necis, in tales deditos ſalvum manet victori. At ſi conditiones ſibi ſtipulari volunt deditionem offerentes, v. g. *vitam ſalvam fore, &c.* negamus, victorem has conditiones acceptare teneri [l]. Cum enim victor aſſerat, hoſtem, ad incitas nunc redactum, injuria egiſſe, adeoque criminis reum, eoque ſupplicio dignum eſſe; facile apparet, hos reos pœnæ debitæ ſeſe eximere non poſſe.

Romani nullam deditionem conditionatam admiſerunt poſtquam aries murum percuſſit, [m]. Et inter Chriſtianos quoque aliquando deditio conditionata rejici ſolet; quando, nimirum, obſeſſi aſcenſis jam muris deditionem offerunt: generoſi tamen animi indicium eſſe, deditos recipere, GROTIUS ait [n]; indeque clementiam adverſus eos admodum commendat [o].

n. 6. Hujuſmodi dediti non ſaltem in fidem, ſed & in ſervitutem recepti videntur; quod exemplo Judæorum probatur [p]:

n. 7. Quæritur, *an ſubditi etiam inviti dedi poſſint hoſti?* Reſp. Regulariter id fieri non poſſe, quia civitas defendere membra ſuæ civitatis tenetur, non autem perdere. Exc. 1. ſi civitas aliter ſalva eſſe non poſſit, niſi deditione quorumdam civium, quos hoſtis poſtulat [q]: 2. ſi is, cujus deditio petitur, crimen in hoſtem commiſit; uti ſi legatos ejus pulſavit [r], vel injuſſu civitatis bellum geſſit [s].

Ll 2 *n.* 8.

(*l*) Grot. L. 3. c. 4. §. 11. (*m*) Grot. L. 3. cap. 11. §. 14. num. 2. (*n*) d. §. 14. (*o*) L. 3. c. 20. §. 50. n. 5. (*p*) Grot. L. 2. c. 13. §. 4. n. 3. (*q*) Grot. L. 2. c. 25. ß. 3. (*r*) L. 17. de Legat. (*s*) Grot. L. 1. c. 3. §. 5. nu. 4. ſeq.

n. 8. Inſignis quoque exceptio eſt, 3. ſi cives noſtri in poteſtate hoſtium conſtituti quædam promiſerunt, quæ ad rempublicam pertinent, & ea lege dimiſſi ſunt ut ratihabitionem civitatis procurent, (quod in ſponſionibus ſæpius contigiſſe, alibi vidimus); ratihabitione denegata dedi ſponſores hoſti debent. Sane, in bello Romanorum cum Samnitibus geſto Poſthumius dux belli, omneſque Quæſtores, ac Tribuni militum, nudi, & vincti, adeoque tamquam ſervi, dediti ſunt [t].

Not. Si hoſtis non recipit deditos [uti nec M. Clodius a Corſis [u], nec Hoſtilius Mancinus a Numantinis [x], nec Poſthumius a Samnitibus [y], recepti fuere], quæſitum inter JCtos Romanos fuit, *an deſinant eſſe cives?* *Alii* affirmarunt, quia civitas eum, quem ſemel dedi juſſit, civitate pepuliſſe videtur, ſicut faceret, cum aqua, & igne interdiceret [z]. Atque eam ſententiam defendit M. Scævola [a]. Rectius *alii* negant; quia deditio eſt actus inter duos, adeoque non eſt perfectus niſi accedat acceptatio hoſtis. Ea deficiente non poteſt allegari, eum unquam in poteſtate hoſtis fuiſſe; adeoque ſervus non fuit: eamque ſententiam defendit CICERO [b]. Sane, pro Hoſtilio Mancino decretum legimus, ut eſſet civis; quia Praturam poſtea geſſit [c]. Accedit, quod deditus non in ſuam civitatem peccaverit, ſed in hoſtem: ſi proinde hic juri ſuo renunciat non acceptando deditum, ei jura civitatis, in quam non peccavit, integra manent.

n. 9. Quæ hactenus dicta ſunt, ad eos pertinent, qui

(*t*) Liv. L. 9. c. 10. (*u*) Valer. Max. L. 6. c. 3. nu. 6. (*x*) L. 17. in fin. D. de legat. (*y*) Liv. L. 9. c. 5. (*z*) d. Lib. 17. in fin. de legat. (*a*) Grot. L. 2. c. 21. §. 4. n. 7. Add. L. 4. de captiv. & poſtlim. rev. ibique Gothofred. (*b*) In orat. pro Cæc. in fin. (*c*) d. L. 17. Gell. L. 7. c. 6.

qui ſine conditione ſeſe dederunt: ſi ſub conditione hoſtis ſe dedit, illa ſervari debet [d].

§. DCCXLIX. *Quarto vaſtari* quoque res hoſtiles jure naturæ poſſunt: quem enim occidere jure licet, ejus res capere, & devaſtare permiſſum erit; idque in infinitum [e].

Neque præciſe opus eſt, ut illæ devaſtationes minuant hoſtium vires, vel alio modo ad reparationem juris noſtri faciant [f]; cum enim hoſtis noſtro judicio pro criminis reo habeatur, in pœnam omnia jura ei auferri poſſunt, adeoque & vita, & bona, & quidquid ejus inſervit voluptati:

Excipe, ſi devaſtatio illa impietatem in Deum inferret, uti ſi hoſtis res Deo conſecratas, & quæ holli quoque ſacræ ſunt, vaſtet [g]:

Hinc ergo apparet, ſegetes, arbores fructiferas æque, ac voluptatis cauſa poſitas, fodinas metallorum, prætoria, &c. igne conſumi abſque injuria poſſe [h]:

Equidem generoſi animi eſt, nihil odio in hoſtem agere, adeoque ea tantum adhibere contra hoſtem media, quæ ad juris noſtri reparationem tendunt [i], i. e. quæ hoſtium vires minuunt: idque Chriſtianos præcipue decet. Quod inprimis ex rationibus politicis fieri intereſt, ſi victor territorium ſibi vult ſervare [k]: atque hæc ratio eſt, cur Deus animalia ruri inſervientia, & arbores fructiferas vaſtari vetuerit.

Inter Chriſtianas gentes, milites, qui privata auctoritate devaſtant, *Marodiers* vocantur, & abſque

 for-

(*d*) Grot. L. 2. c. 5. §. 31. cap. 15. §. 7. L. 3. c. 20 §. 49. & 51. c. 22. §. 11. (*e*) Diſſent. Grot. L. 3. c. 5. §. 1. & c. 12. per tot. ubi ait, jure vaſtare ſaltem licere intra modum debiti, & pœnæ: idque jure gentium voluntario demum mutatum eſſe in bello publico ſolenni. (*f*) Diſſent. Grot. L. 3. c. 12. §. 4. 5. (*g*) L. 3. c. 5. §. 2. n. 4 (*h*) d. cap. 12. §. 2. (*i*) L. 3. c. 12. §. 1. n. 2. (*k*) L. 3. cap. 5. §. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8.

forma proceſſus ſuſpendi ſolent: idque apud Romanos quoque obtinuit [l].

§. DCCL. QUINTO quæritur, an mendacio in hoſtem uti liceat? GROTIUS [m] etſi in genere affirmet, mendacium illicitum eſſe, in hoſtem tamen eo uti licere concedit: etſi 1. juramentum mendacio accedat [n], vel 2. aliquid promiſſum ſit. [o]. Nos in genere mendacium dicere licitum eſſe, alibi probavimus, modo jus alterius non lædatur: hoſti autem mentiri licet, etſi jus ejus lædatur, quia hoſti quocumque modo noceri poteſt, adeoque etiam falſo ſermone utendo [p]; niſi ſimul fides ei data ſit.

Idem de dolo dicendum, dolo enim ex eadem ratione hoſtem vincere poſſum [q].

SECTIO IV.

De Imperio jure Belli quæſito.

§. DCCLI. HACTENUS examinavimus, quid liceat in hoſtes ſingulos, & in res ſingulorum: ſupereſt ut videamus, quid juris ſit circa ipſum *Imperium*, ſi illud per ultimam victoriam, vel per deditionem, quæſitum eſt victori.

§. DCCLII. *Primo* igitur certum eſt, IMPERIUM quoque per ultimam victoriam, aut deditionem, adquiri populo victori: per eam enim omnia jura, publica, & privata in victorem tranſeunt [r].

Equidem quidam exiſtimant, in regnis bello quæſitis victis tantum auferri jura publica, i. e. jus imperii; jura privatorum autem ſalva eſſe, quia hoſtes eſſe deſinant: indeque univerſum quidem ſervire, ſingulos vero liberos manere. *Vid. Par. Antonom. jur. gent. c.* 13. §. 5. *&* §. 8.

Ma-

(*l*) L. 2. c. 20. § 10. n. 2. (*m*) L. 3. c. 1. §. 6. ſeq. & §. 17. (*n*) d. l. §. 18. 19. (*o*) d. §. 18. 19. (*p*) d. l. §. 17. (*q*) d. l. §. 20. (*r*) Grot. L. 3. c. 8. per tot.

Magis autem nobis arridet ſententia Grotii, qui deſinere hoc caſu civitatem, ait, & populum victum nunc incipere magnam eſſe familiam. *L.* 3. *c.* 8. §. 2.

Sane, victorem pleniſſimum jus in vitam populi victi, ejuſque bona, & jura acquirere, rationibus naturæ probavimus ſupra §. 739. adeoque a mero arbitrio victoris dependet, an tot criminum reos ultimo ſupplicio afficere velit. Arioviſtus ait, *ubi omnia ei, qui armis plus poteſt, dedita ſunt, quæ ex iis habere victor, quibus mulctare eos velit, ipſius jus, atque arbitrium eſt*. Apud *Cæſar. de bell. gall. L.* 1. *c.* 36.

Idque confirmatur motibus gentium. Polybius *in excerptis legat. c.* 142. de Romanis tradit. *Qui ſe dedunt in Romanorum arbitrium, dedunt primo regionem, quæ eorum fuit, & urbes in ea, cum his vero* VIROS, ET FOEMINAS *exiſtentes in regione, & urbibus* OMNES; *ſimiliter fluvios, portus, ſacra monumenta in univerſum*: UT ROMANI OMNIUM ESSENT DOMINI; DEDENTES VERO SE NULLIUS AMPLIUS. Scipio Syphace victo, & capto, Maſiniſſæ nuptias cum Sophoniſba Syphacis uxore contractas exprobrat, addendo: *Syphax populi Romani auſpiciis victus, captuſque eſt; itaque* IPSE, CONJUX, *regnum, ager, oppida*, HOMINES, QUI INCOLUNT, *quidquid denique Syphacis fuit, præda populi Romani eſt*. *Liv. l.* 30. *c.* 14. Apud Senecam in Troadibus Pyrrhus ait: *Lex nulla capto parcit, aut pœnam impedit*. Vid. *Grot. l.* 3. *c.* 10. §. 1. *n.* 2.

Xenophon *l.* 3. Cyropæd. ait: *Lex eſt inter homines perpetua, & juris gentium, quando urbs belligerantium capta fuerit, victoribus quævis, corpora quoque, & pecuniam in victorum poteſtatem concedere*. *Plato l.* 1. *Leg.*

Ariſtoteles *Politic.* 1. *c.* 4. pactum conventum quoddam eſſe, ait, in quod omnes conſentiunt, quod

quæ bello ſuperantur, victorum poteſtati permittantur.

Menippus regis Antiochi ad Romanos legatus inter tria fœderis genera refert, unum, quo bello victis dicerentur leges, quo in genere quid victum habere, quo mulctari illum velles, victoris eſſe arbitrium. *Liv. l.* 24. *c.* 57. *Diod. Sic. Exc. Leg. IV.*

JCti Romani jure gentium (quod cum jure humano originem cepit) captos Servos fieri, ajunt; *Lib.* 1. *per pract. l.* 7. *per A. R. D.*; poſita autem ſervitute ponitur quoque jus vitæ, & necis. *Vid.* §. 2. *Inſtit. His, qui ſui, &c.*

Alorcus Sagunti deditionem ſuaſurus, cum omnia ait, victoris ſint, hæc (ſcil. deditionis conditiones) patienda cenſeo potius, quam trucidari corpora, rapi, trahique ante ora veſtra conjuges, ac liberos, belli jure ſinatis. *Liv. l.* 21. *c.* 13.

In venditione populi Collatini victores percontabantur a victis, *Deditione vos populumque Collatinum, urbem, agros, aquam, terminos, delubra, utenſilia, divina, humanaque omnia in meam, populique Romani ditionem?* Liv. l. 1. c. 37.

De Græcis idem tradit Thucydides *Lib. V. p. m.* 333. (*pag.* 405. *ed. H. Steph.* 1588.) *De hominibus ita naturæ neceſſitate comparatum, ut haud dubie quiſque ſemper ei dominetur, quem ſuperaverit. Quam legem neque tulimus ipſi, neque novam primi omnium uſurpamus, ſed quæ jam recepta erat ſuſcipimus, uſurpamuſque; relicturi etiam perpetuam futuram: ac pro comperto habentes, vos quoque, ac cæteros, ſi eadem, qua nos, facultate præditi eſſetis, idem eſſe facturos.*

Teleboes a Thebanis victi divina, humanaque omnia, urbem, & liberos, in arbitrium Thebanorum dedunt, apud *Plaut. Amphitr. N.* 102. *ſeq.*

Annibal in oratione ad milites, ſpem prædæ facturus, ait: *Quidquid Romani tot triumphis partum, congeſtumque poſſident, id omne* VESTRUM CUM IPSIS DOMINIS *futurum eſt*. Liv. *l.* 21. *c.* 43.

Cy-

Cyrus in colloquio cum Armeniæ rege bello victo, *præclare eſſe*, ait, *ita pugnare, ne quis ſervus fiat; at ſi quis bello victus, vel alio quodam modo in ſervitutem redactus dominorum poteſtati ſe eximere moliatur, id injuria fieri*: certiſſimo indicio, populum bello victum in ſervitutem detrudi. *Xenoph. Cyrop.* 3. *p. m.* 96.

Hinc varia exempla exſtant, ubi populi bello victi ſublata omni juris communitate perſonalem ſervitutem ſubierunt. *Grot. l.* 2. *c.* 9. §. 6. Ita enim Argivi vendiderunt Micenæos, *Pauſan.* 2. 115. & 17. 448. Philippus Olynthios, *Juſtin.* 8. 3. Alexander Thebanos, *Fell. N. A.* 10. 3. Lydis victis arma, & equi ademti, juſſique cauponas, & ludicras artes, & lenocinia exercere. *Juſt. l.* 1. *c.* 6. Conf. *Grot. l.* 2. *c.* 9, §. 6.

Atque tale imperium Grotius vocat herile, quo ipſo civitatem deſinere, ait, & magnam fieri familiam, *l.* 3. *c.* 8. §. 2,

Neque regeri poteſt, pauciſſimos cives illorum criminum reos eſſe; adeoque in ſenes, mercatores, ruſticos, aliosque, qui actu non militant, jus illud belli obtinere non videri. Nam omnia membra civitatis judicium univerſitatis ſequuntur, factum ejus approbant, vel approbare tenentur, ſed & opibus, vel conſilio ſaltem, injuriam illam defendunt, eoque omnino delinquunt. Conf. *l.* 19. §. *fin. Capt. & part.* Sane, inter privatos jure receptum eſt, ut is, qui opem fert delinquenti, qui conſilium ei dat, qui laudat, vel approbat factum illicitum, æque criminis reus ſit, quia cauſa eſt damni, & injuriæ. *Vid. l.* 2. *c.* 17. Multo magis igitur in cives civitatis hoſtilis, qui tot malorum cauſa ſunt, animadvertere licebit.

Cæterum, ab arbitrio victoris dependet, an regno victo autonomiam reſtituere, ad illud in provinciæ formam redigere, an alienare, an alii in feudum dare velit. Prout enim victor de re ſua diſponit, ita

ita jus eſt, *Grot. l.* 3. *c.* 8. §. 1. *n.* 3. & §. 2. *n.* 1. & *l.* 3. *c.* 15. *per tot.* Xenophon laudat Ageſilaum, qui quaſcunque civitates in ſuam redigebat poteſtatem, has immunes habebat ab his, quæ ſervi dominis præſtant, id tantum imperabat, in quo liberi homines rectoribus parent, *apud Grot. l.* 3. *c.* 8. §. 2.

Denique victor, qui imperium occupat, acquirit quoque 1. acceſſiones, & quicquid ad jura illius populi pertinet. (*Vid. Grot. l.* 3. *c.* 8. §. 1. *ibique not.*): 2. dignitatem, & privilegia illi imperio cohærentia. Atque ex hoc capite Imperium Romanum translatum eſt ad reges Germaniæ. *Vid. ſup. l.* 2. *c.* 9. §. 11.

§. DCCLIII. hinc ſequitur SECUNDO, in populum victorem tranſire quoque ACTIONES, quæ populo victo, vel in eum, dantur.

Si proinde civitas bello ſubacta mutuo dedit 1000. alii civitati, victor exigere hoc mutuum poteſt, & civitas, quæ debet, ſolvendo liberatur. Sed & victor remittere debitoribus poteſt id, quod debent, uti Alexander Thebarum victor Theſſalos obligatione centum Talentorum liberavit [s]; quod fatum imitatus eſt Cæſar, donato Dyrrhachinis ære alieno, quod eis, qui a Cæſare victi erant, debebant [t].

E contrario ſi populus victus alii civitati debet, victor, qui in omne jus ſuccedit, etiam debita civitatis ſolvere tenetur. Cum enim victor in patrimonium populi, i. e. territorium, (cui æs alienum inhæret [u]) ejuſque reditus, & jura ſuccedat, illud tranſit cum onere, & commodo.

§. DCCLIV. Effectus *imperii* bello quæſiti eſt, ut populus victor pro lubitu de eo diſponere, adeoque delere imperium, vel in provinciæ formam illud

(s) Grot. L. 3. c. 8. §. 4. (t) d. c. 8. §. fin. (u) Supr. §. 346.

lud redigere, vel bene meritis id concedere poſſit [x]. Adeoque hactenus regnum jure vocari poteſt *Patrimoniale*.

n. 1. Notanter diximus, diſpoſitionem hanc competere *populo victori*; non vero *regi* bellum gerenti [y]: hinc enim bellum gerit non ſuo jure, ſed jure, & uomine populi; adeoque quidquid adquirit, adquirit populo. Rex inſtrumentum ſaltem eſt, cujus actio referri debet ad cauſam, i. e. populum.

Idque verum eſt, etſi rex ſuis ſumptibus bellum gerat [z]; non enim quæritur, cujus pecunia, ſed cujus jure bellum geratur. Rex enim nunquam bellum gerit ſuo jure, ſed ſemper jure populi.

Ex his ſatis apparet, regem in tale imperium bello quæſitum non plus juris habere, ac in populum victorem; indeque eum abſque conſenſu populi victoris 1. alienare tale regnum non poſſe, nec pro parte [a], 2. nec regi victo tutorem dare [b], 3. nec dividere tale regnum inter mares, & feminas [c], 4. nec adoptivos, ac ſpurios ad ſucceſſionem admittere [d], nec 5. exhæredare ſuos liberos [e], nec 6. regno tali ſe abdicare [f], nec 7. judicare de ſucceſſione futura [g], poſſe. Præterea 8. verum non eſt, regem unum liberorum ad ſucceſſionem vocare poſſe, & tunc reliquis teneri præſtare æſtimationem [h]; 9. ſucceſſorem teneri ex promiſſis anteceſſoris etiam in actis non regiis [i]; 10. regem captivum pacem poſſe

---

(*x*) L. 3. c. 8. §. 1. n. 1. §. 4. & §. fin. Ita Romani regnum Bythiniæ Attalo dederunt. (*y*) Diſſent. Grot. L. 1. c. 3. §. 11. n. 1. & §. 12. L. 3. c. 8. §. 1. n. 3. §. 2. n. 1. (*z*) Diſſent. Grot. L. 3. c. 8. §. 2. n. 1. L. 1. c. 3. §. 12. n. 3. (*a*) Diſſent. Grot. L. 1. c. 3. §. 12. n. 3. ſeq. L. 3. c. 20. §. 5. (*b*) Diſſent. Grot. L. 1. c. 3. §. 15. (*c*) Diſſent. Grot. L. 2. c. 7. §. 12. (*d*) Diſſent. Grot. L. 2. c. 7. §. 3. & 12. (*e*) Diſſent. Grot. L. 2. c. 7. §. 25. (*f*) Diſſ. Grot. L. 2. cap. 7. §. 26. (*g*) Diſſ. Grot. l. 2. c. 7. §. 27. junct. l. 2. c. 14. §. 10.

poſſe de tali regno facere [k], &c. *Vid. Not. ad Grot. l.* 1. *c.* 3. §. 12.

n. 2. At populus victor omnia, quæ prioribus ſeptem numeris continentur, peragere poteſt. Præterea liberum populo eſt, unum liberorum regiorum ad ſucceſſionem vocare; nec reliqui æſtimationem petere poſſunt.

§. DCCLV. Si populus vel tacite, vel expreſſe regi ſuum jus in populum victum committit, verum eſt, regem actus illo exercere poſſe; at tunc non ſuo jure, nec jure patrimonii ſui exercet, ſed jure populi victoris.

§. DCCLVI. Definit imperium bello quæſitum 1. ſi populus priſtina jura recipit, ſive durante bello, adeoque jure poſtliminii; ſive finito bello, ſi vel propria virtute, vel ope aliorum jugum excutiunt: 2. ſi populi victoris jus definit, i. e. ſi ipſe alieno arbitrio ſubjicitur [l]: 3. ſi ſub certa lege deditio facta eſt, & victor leges deditionis violat.

Non vero finitur 4. morte regis: nec 5. exſtincta familia victrice, quia jus populi victoris ſubſiſtit: hinc exſtinctis Carolingis Henricus Auceps jura Imperii acriter vindicavit contra Duces Bavariæ, & terræ Rhenenſis, qui finita familia victrice jus imperii exſtinctum eſſe cauſabantur: nec 5. ſi populus victor imperium alienat, vel ſi in victos ſævit, leges eorum fundamentales evertit, &c. quia victori omnia in victos licent.

CA-

(*h*) Diff. Grot. L. 2. p. 7. §. 13. (*i*) Diff. Grot. L. 2. c. 14. §. 11. 12. L. 3. c. 20. §. 6. (*k*) Diff. Grot. L. 3. c. 20. §. 6. (*l*) Grot. L. 2. c. 9. §. 3.

CAPUT III.

De captis, ac receptis, & reverſis Poſtliminio.

§. DCCLVII. DIXIMUS, res, & perſonas hoſtis, ſi capiuntur, fieri capientium; adeoque capienti acquiri dominium tum in res, tum in perſonas hoſtis.

Hoc autem dominium conditionem continet, niſi res, vel perſona ad priſtinos Lares revertatur [m]: exiſtente enim hac conditione omnia in priſtinum ſtatum reſtituuntur, & perſona priſtina recipit jura; res autem priſtino reſtituitur domino, idque *jure poſtliminii* [n].

Poſtliminium dicitur a *poſt*, & *limen*; & nihil aliud eſt, quam jus quo id, quod bello captum eſt, a priſtino domino recipitur, eoque in priſtinum ſtatum reſtituitur [o].

§. DCCLVIII. *Cauſa* hujus juris poſtliminii non eſt jus gentium voluntarium [p], ſed illud ex ipſa ratione naturali fluit. In bello enim, ubi communis judex non eſt, qui cauſa cognita inter duas ſummas poteſtates bellum gerentes litem decidat, *unaquæque pars* ſibi jus aſſerit, alteri negat [q]. *Subditi*, & *ſocii*, ſequuntur cujuſque partis judicium, quod obtinet, & exercetur in iis, quæ ſunt, vel fiunt, intra cujuſque, vel ſociorum fines [r]. *Reliquæ gentes omnes*, ceu mediæ, judicium ſuſpendunt, utriuſque factum pro jure habent, & ſequuntur poſſeſſionem [s].

n. 1. Ex his principiis ſequitur, res noſtras, ciceſ-

(*m*) Grot. L. 3. c. 16. §. 1. c. 9 §. 6. (*n*) Grot. L. 3. c. 9. 16. (*o*) L. 19. pr. D. de captiv. (*p*) Diſſ. Grot. L. 3. c. 9. §. 1. (*q*) Par. in Diſſ. de poſtlim. in pac. ſect. 1. §. 2. 3. Vid. L. 19. pr. de captiv. (*r*) Dict. ſect. 1. §. 4. (*s*) Vid. Diſſ. procem. IX. §. 168.

veſque noſtros ab hoſte captos, adquiri capientibus quàmdiu res, vel perſona, in eorum poteſtate eſt [t]: ex judicio enim hoſtis (quod cum effectu in captis valet) nos injuria agimus, cujus reparationem ex eis, quæ capit, ſibi deberi exiſtimat [u]; adeoque hactenus dominium noſtrum deſiit.

Si vero capta, & amiſſa recipiuntur, & res, vel perſonæ intra fines noſtræ civitatis revertuntur, priſtini rerum receptarum domini, civeſque reverſi, omnia priſtina jura recipiunt, jam enim prævalet judicium noſtræ civitatis; quæ hoſtem injuria cepiſſe aſſerit [x], Atque hoc *jus poſtliminii* vocatur [y].

§. DCCLIX. Ut igitur poſtliminio locus ſit, requiritur 1. ut *hoſtes invicem* ſint, quorum res, vel perſonæ recipiuntur, vel revertuntur. Inter fœderatos igitur, & liberos, etſi *extranei* ſint, numquam poſtliminium obtinet. *Etenim* (quæ ſunt verba PROCULI) *quid inter nos* (& fœderatos illos, ac liberos) *poſtliminio opus eſt, cum & illi apud nos libertatem ſuam, & dominium rerum ſuarum, æque, ac apud ſe retineant, & eadem apud ſe contingant.*

Aliud autem obtinet in illis *exteris*, *cum quibus neque amicitiam, neque hoſpitium, neque fœdus amicitiæ cauſa habemus. Hi enim hoſtes quidem non ſunt; at ea, quæ ex noſtris ad eos perveniunt, capiunt, & liber homo noſter ab eis captus ſervus fit, & eorum: idemque eſt, ſi ab illis ad nos aliquid perveniat.* Hoc igitur caſu poſtliminium datum eſt [z]. Tales autem exteri ſunt, v. g. Algerienſes, Fezzenſes, &c. qui piraticam in omnes promiſcue exercent, & olim Germani [a].

n. 1.

(t) L. 5. §. 7. L. 7. pr. L. 51. D. de adquir. rer. domin. L. 1. §. 2. D. de adquir. poſſeſſ. (u) L. 19. pr. D. de captiv. (x) Ibid. (y) L. 9. pr. D. de adquir. rer. domin. L. 19. pr. D. de captiv. (z) L. 5. §. 2. de capt. & poſtlim. reverſ. (a) Cæſ. de bell. Gall. VI. 23. Grot. L. 2. c. 15. §. 15.

n. 1. 2. Requiritur, ut *bellum* ſit *publicum*, i. e. ut inter duas ſummas poteſtates geratur [b]. Hinc poſtliminium non obtinet in captis bello civili [c], vel a prædonibus [d]; ſed illis omnia ipſo jure reſtituuntur.

n. 2. 3. Requiritur, ut res, vel perſona *bello* capta ſit: ſi enim durante *pace* capitur, injuria eſt, adeoque poſtliminio opus non eſt. Excipe 1. ſi illi, qui in pace ad alios pervenerunt, & bellum ſubito exarſiſſet, apud eos, qui nunc hoſtes ſunt, deprehenduntur, & ſervi efficiuntur: hi enim etſi in pace capti ſint, poſtliminio revertuntur [e]. 2. Si cum gente quadam nec amicitiam, nec fœdus amicitiæ cauſa contractum habemus, i. e. ſi liber quidam populus latrocinia promiſcue exercet, cives noſtros, qui ad eos perveniunt, ſervos facit, res noſtras rapit, cum tali populo pax nobis eſt; bellum enim indictum ipſi publice non eſt, adeoque hoſtis non eſt: *l.* 24. *ff. capt.* & *poſtl.* at nihilominus poſtliminium obtinet.

Hinc conſtat, *transfugas* non gaudere jure poſtliminii, quia capti non ſunt *bello*, ſed ultro in hoſtium caſtra migrarunt [f].

n. 3. 4. Requiritur, ut res capta *in hoſtis poteſtate*, & *cuſtodia ſit conſtituta*: quod fit ſi, intra fines, & præſidia hoſtis, ejuſque ſociorum, eſt perducta [g].

n. 4. 5. Requiritur, ut res captæ *receptæ*; vel perſonæ *reverſæ* ſint: quod factum cenſetur, ſi intra fines

(*b*) Grot. L. 3. c. 9. §. 4. (*c*) d. c. 9. §. 16. 17. L. 21. D. de capt. & poſtlim. reverſ. (*d*) Lib. 5. L. 1. §. 2. D. de capt. & poſtlim. reverſ. (*e*) L. 12. pr. D. de capt. & poſtlim. reverſ. (*f*) L. 19. §. 5. §. 8. D. de capt. & Poſtlim. reverſ. ibique Gothofred. Grot L. 3. c. 20. §. 12. (*g*) L. 19. §. 3. L. 1. §. 1. de capt. & poſtl. reverſ.

fines noſtri imperii *h*, & intra præſidia noſtra eſſe cœperunt *i* (ibi enim primum nomine publicò tuti eſſe incipiunt *k*); vel ſi ad ſocios *l* (non ſi ad medios *m*) veniunt, modo perſonæ animum habeant revertendi : ſecus ergo ſi domicilium mutarunt, & pace facta (qua cautum erat, ut redire poſſint) apud hoſtes manere malint *n*.

n. 5. Non vero 6. requiritur, ut *ex injuſta cauſa* captæ, & jure receptæ ſint res, vel perſonæ *o*: nam ex judicio noſtræ civitatis, quod intra fines noſtros valet, noſtra ſemper ab hoſte injuria capta eſſe, adeoque jure recipi, aſſeritur. Quis ergo judicabit, an jure an injuria, capta, & recepta ſint? Judicium hoc morali ratione effectum habere nequit; adeoque Deo id relinquendum eſt.

§. DCCLX. Poſtliminio recipiuntur. 1. RES. Equidem de rebus *immobilibus* omnes conſentiunt *p*; adeo ut jura quoque rebus ſolis cohærentia, veluti ſervitutes, immo & priſtinæ qualitates reſtituantur, & res illæ receptæ iterum fiant ſacræ, ſanctæ, & religioſæ *q*. Non tantum autem agri, ſed & civitates, inſulæ, territoria, &c. poſtliminium habent *r*.

n. 1. De rebus *mobilibus* contrariam GROTIUS *s* ſtatuit regulam: has enim jure gentium cedere occupanti, ait; & eas ſaltem excipit, quæ in bello uſum habent *t*.

At verius eſt, res mobiles quoque naturali jure pri-

(*h*) Lib. 19. pr. & §. c. (*i*) L. 5. §. 1. L. fin. D. eod. (*k*) L. 19. §. 3. D. eod. (*l*) Lib. 5. §. 1. Lib. 19. §. 3. D. eod. Diſſent. Grot. L. 3. cap. 9. §. 2. 3. 4. (*m*) Grot. L. 3. c. 9. §. 2. ſeq. (*n*) D. L. 20. pr. D. de capt. & poſtlim. reverſ. (*o*) Diſſent. Grot. L. 3. c. 16. §. 1. ubi jure gentium demum voluntario introductum eſſe, ait, ut etiam res jure captæ poſtliminio recipiantur. (*p*). Grot. L. 3. c. 9. §. 13. (*q*) Grot. Lib. 8. §. 13. L. 36. ff. de religioſ. (*r*) Grot. L. 3. c. 9. §. 14. (*s*) d. cap. 9. §. 4. (*t*) Grot. L. 3. c. 9. §. 14.

priſtino domino jure poſtliminii reſtitui: 1. quia tota ratio naturalis poſtliminii in eo conſiſtit, quod ex judicio civitatis noſtræ res injuria ab hoſte capta ſit; ſi proinde res ad noſtros limites redit, cum effectu judicium civitatis noſtræ valet, indeque res priſtino ſuo domino, cui injuria ablata fuit, reſtitui debet. *Naturali æquitate introductum eſt, ut qui per injuriam ab extraneis detinebatur, is ubi in fines ſuos rediiſſet, priſtinum jus ſuum reciperet* [u]. Hæc autem ratio 2. æque in rebus mobilibus, ac immobilibus obtinet. Atque hinc 3. moribus res mobiles receptas priſtinis reſtitutas fuiſſe dominis, exemplis probavit Parens. Idem quoque traditur 4. in jurisprudentia Romana; quod in Commentario plenius probavimus [x].

n. 2. Inter RES quoque referuntur ſervi, & ancillæ [y]. Hi igitur quoque recipiuntur poſtliminio, & priſtino reſtitui debent domino, etſi ab hoſte manumiſſi [z], a mediis [a], vel civibus [b] noſtris redemti, vel transfugæ [c] ſint: at recepti non videntur, niſi actu in noſtram poteſtatem revertantur [d].

§. DCCLXI. Porro & 2. poſtliminio revertuntur PERSONÆ LIBERÆ ab hoſte captæ [e], cujuſcumque ætatis, & ſexus, ſive vi receptæ, ſive dolo profugerint, ſive ab hoſtibus dimiſſæ ſint [f]; quin etſi per alienationem ad medios jure commercii pervenerint: quia medius rem captam ab hoſte adquirit cum ſua qualitate, & conditione [g].

§. DCCLXII. Hæ perſonæ poſtliminio reverſæ omnia priſtina jura recipiunt [h]: adeoque 1. res domi

(*t*) Grot. L. 3. c. 9. §. 14. (*u*) L. 1. pr. D. de capt. & poſtl. rev. (*x*) D. Lib. 19. D. & argum. p. 10. Lib. 12. C. de poſtlim. reverſ. (*y*) Grot. L. 3. cap. 9. §. 11. (*z*) d. §. 11. n. 1. (*a*) Ibid. (*b*) d. §. 11. n. 3. (*c*) d. §. 11. n. 2. (*d*) d. §. 11. n. 1. (*e*) Grot. L. 3. c. 9. §. 5. (*f*) d. cap. 9. §. 5. (*g*) d. c. 9. §. 7. (*h*) Grot. L. 3. c. 9. §. 6.

relictas, mobiles, & immobiles, etiam quæ apud medios habuerunt; 2. res ab hoſte captas, ſi poſtea ad fines noſtros, vel ſociorum noſtrorum, perveniunt; 3. omnia jura civilia, patriam poteſtatem, teſtamenti factionem, &c. 4. omnes actiones eis, & in eos, reſtituuntur: non vero 5. ea, quæ facti ſunt, recipiunt; atque hæc ratio eſt, cur poſſeſſionem non recuperant [i], etſi domino forte utantur [k]: adeo ut reverſi non continuent uſucapionem, ſed novam inchoent [l], niſi per alium poſſideant [m].

§. DCCLXIII. Quid vero de rebus, & juribus dicendum, quæ habuerunt apud populos pacatos? Reſpon. ea quoque recipiunt, & hactenus quoque omnia jura eis, & in eos reſtituuntur [n]; niſi pendente captivitate res victori traditæ, debita ei ſoluta, vel a victore remiſſa ſint [o].

§. DCCLXIV. Quæritur, an etiam matrimonium redintegretur? Quod omnino affirmamus; quia omnia priſtina jura recipit, nec ulla ratio dari poteſt; cur non jura quoque in uxorem reciperet: idque jure Romano quoque obtinet.

Neque obſtat *L.* 14. §. 1. *D. de capt. & poſtlim. reverſ.* ibi: *non enim ut pater filium, ita uxorem maritus poſtliminio recipere poteſt; ſed conſenſu demum redintegratur matrimonium.* Conf. *L.* 8. *D. eod.*

Reſp. non aſſeritur, *uxorem a marito non recipi poſtliminio*, ſed *eam non recipi* NB. *uti paterfamilias recipit filium*: pater enim recipit filium *etiam invitum*; maritus autem recipit uxorem non niſi volentem. Si igitur uxor non vult recipere maritum, certum

(i) L. 32. §. 2. de capt. & poſtlim. reverſ. L. 23. §. 1. D. de adquir. poſſeſſ. Lib. 11. de uſurpat. & uſucap. (k) L. 23. §. 1. D. ex quia cauſ. major. (l) d. Lib. 19. Lib. 15. D. de uſurp. & uſucap. Lib. 44. §. fin. D. eod. (m) d. L. 12. (n) Grot. d. c. 9. §. 6. 7. (o) Vid. infr.

tum eſt, non redintegrari matrimonium, quia uxor divortium facit; atque hinc ſi nulla probabili cauſa interveniente divertit, pœnas diſſidii dat [p].

Nec porro *obſtat*, captivitate matrimonium dirimi [q], indeque uxorem non eſſe in matrimonio, etſi uxor velit [r]? Reſp. Dirimitur matrimonium quamdiu ſervus eſt [cujus rei rationem alibi expoſuimus *], adeoque matrimonium in ſuſpenſo eſt; ſi captus redit, redintegratur matrimonium, niſi alteri divortium mittat: ſi non redit, vidua a tempore captivitatis fuiſſe videtur. Hinc uxor exſpectare hunc eventum tenetur, adeo ut ſi de vita capti mariti conſtat, uxor plane non ad ſecunda vota convolare, & ſi dubium ſit, mortuus ſit, an non, elapſo demum quinquennio alii nubere poſſit: atque hactenus uxor jura nuptarum retinere dicitur [s]; ſi his neglectis ad ſecunda vota properet, pænas diſſidii dare tenetur [t].

n. 1. Non autem perſonæ ſaltem ſingulæ jus poſtliminii habent, ſed integri quoque populi, vel pars populi: ſi nimirum durante bello vel propria virtute, vel ope ſociorum, ſeſe poteſtati hoſtis eximunt [u], etſi forte civitas diruta, & cives ſub corona venditi ſint [x]. Non enim corpus periiſſe videtur, quod reſtitui ope ſociorum poteſt, & actu reſtituitur.

n. 2. Aliud dicendum ſi populus vere victus, adeoque *bellum finitum* eſt, ita ut nec princeps, nec populus, nec ſocii amplius reſiſtant; tunc enim populus vere interiit, ſpecies civitatis [y], mutatur, & corporis ratio tollitur. Hinc igitur populus nunquam poſtliminio recipit priſtina jura, utpote ſe-

(*p*) L. 8. D. de capt. & poſtlim. reverſ. (*q*) L. 1. D. de divort. Lib. 56. D. ſolut. matrim. (*r*) L. 12. §. 4. D de capt. & poſtlim. reverſ. (*) Vid. Grot. illuſtr. Tom. IV. p. 146 h. edit. (*s*) L. 6. D. de divort. (*t*) d. L. 6. L. 8. ff. capt. (*u*) Grot. L. 3. c. 9. §. 9. 10. n. 3. §. 13. num. 1. cap. 16. §. 4. (*x*) Diſſent. Grot. L. 3. c. 9 §. 9. d. c. 16. §. 4. (*y*) Grot. L. 2. c. 9. §. 3. ſeq.

mel exſtincta: ſed tanquam ſervus contumax, & ſubditus rebellis, coerceri poteſt [z].

n. 3. Idque adeo verum eſt, ut populus talis ſi facto ipſo ſe eximit, & vi libertatem recuperat, novus populus eſſe incipiat [a]: qualis quoque eſt ſi victor ipſe libertatem populo poſt aliquod tempus ex gratia reſtituit; ut in Thebanis factum legimus [b]. Si illi, qui olim ſocii fuere populi ſubjugati, poſtea, bello cum victore orto, eundem populum in ſuam redigunt poteſtatem, hic populus non recipit priſtina jura, ſed novo victori cedit [c].

§. DCCLXV. Hinc jam facile deciditur quæſtio, *an Rex, cui imperium vi hoſtili ereptum eſt, ſi poſtea illud recipit, poſtliminio imperium recipiat?* Sane, *ſi bellum nondum finitum eſt*, ut ſi rex ejectus apud vicinos, & fœderatos auxilia quærit, certum eſt, eum recipere imperium jure poſtliminii; ſive propria virtute populi, ſive ope ſociorum populus poteſtati hoſtium eximatur [d]. Sane ſociis populus ille non acquiritur, quia jure regis ejecti bellum gerunt, adeoque ei adquirunt. At *bello ſemel finito*, id eſt ſi vel rex captus eſt, nec ſocii amplius ejus cauſam defendunt: vel ſi rex pace facta juri ſuo renunciat, jus regis ſemel exſtinctum nunquam reviviſcit. Et licet forte caſu aliquo populus ille ſeſe recipiat in libertatem, non tamen recidit in priſtinam cauſam, ſed novus fit populus: & ſi ſe priſtino regi ſubmittit, nova eſt electio [e].

§. DCCLXVI. Populus poſtliminio reſtitutus omnia jura publica recipit; eique credita, & debita reſtituuntur. Atque ex hoc capite Thebani a Caſſandro reſtituti debitum a Theſſalis exigebant: at hi me-

(z) d. c. 9. §. 14. & c. 22. §. 11. in fin. (a) Grot. L. 2. c. 4. §. 11. & 14. (b) Grot. L. 3. c. 9. §. 9. (c) d. cap. 9. §. 12. (d) d. c. 9. §. 12. c. 16. §. 4. (e) Conf. Comment. ad Grot. d. c. 9. §. 11.

merito oppoſuerunt, Thebanos non jure poſtliminii reſtitui, ſed ex nova gratia victoris, indeque jura antiqua interiiſſe; præprimis cum victor debitum illud jure belli quæſitum Theſſalis remiſerit, adeoque ex hoc quoque capite debitum exſtinctum fuerit.

§. DCCLXVII. Sed & ſinguli, populo reſtituto, priſtina jura recipiunt, adeoque & illi ex debitis convenire, & conveniri poſſunt: niſi hoſtis jure prædæ debita illa exegerit, adeoque jus creditoribus abſtulerit. Exempla vide apud *Matth. de Afflict. dec. Neap.* 150. *n.* 32. 34. *Decius Conſ.* 25. *Pet. de Anch. conſ.* 64. *Bald. Conſ.* 228.

§. DCCLXVIII. Gravis quæſtio eſt, quidnam juris ſit circa actus a victore medio tempore occupationis geſtos. Reſp. idem hic obtinet, quod in tyranno (*Vid. Grot. illuſtr. l.* 1. *c.* 4. §. 15. *pag.* 354.): nimirum, omnes actus ſub auſpicio uſurpatoris geſti nulli ſunt, quia ex judicio civitatis, quod ea recuperata prævalet, injuria occupata fuit, *ibid.*

Exc. 1. ſi civium aliquis locupletior ex tali actu vitioſo factus eſt injuria concivis: exempla vide apud *Matth. de Affl. Dec.* 149. *Grot. l.* 3. *c.* 19. §. 4. *Hyppol. ſingul.* 306. & *Conſ.* 12. *n.* 20.

Exc. 2. Si actus illi pars ſunt adminiſtrationis, uti ſi partes coram judice ordinario litigant, hi actus judiciales non reſcinduntur. *Matth. de Affl. Dec.* 77. *Urſill. in addit. ab Matth. de Affl. Dec.* 62. *n.* 1. Niſi hi quoque actus edicto nulli declarati fuerint, uti factum a Ferdinando, fugato Carolo VIII. rege Galliæ. *Matth. de Affl. Dec.* 55. Atque hac ratione nituntur exempla ab hoc allegata *Dec.* 70. *Dec.* 55. *Dec.* 50. Add. *Urſill. ad Deciſ.* 77. *n.* 3. *Capyc. Dec.* 179. Conf. *Grot. illuſtr. L.* 3. *cap.* 9. §. 9.

§. DCCLXIX. Ceſſat autem poſtliminium, 1. ſi non bello publico inter duas ſummas poteſtates di-

ſceptatur, ſed res, aut perſona a prædone, vel in bello civili capitur [f].

2. Si res antequam in præſidia hoſtis deducatur, recipitur, quia numquam capta fuit [g].

3. Si injuria hoſti imputari nequit: (a) ſi civis noſtra voluntate hoſti deditur: (b) ſi, cum pace ei conceſſa fuerit libertas redeundi, domicilium apud hoſtes elegerit: *l.* 20. *ff. captiv.* (c) ſi civis ad hoſtem transfugit [h].

4. Si quis poſtliminii jura non contra hoſtem, ſed contra concivem allegat [i], uti ſi civis debitor vi coactus ſolvit uſurpatori id, quod concivi debet. Quod multo magis verum eſt ſi utiliter concivis negotium geſſit, uti ſi quis pro liberando debito, quod uſurpator injuria exigit, rem ſuam concivi vendiderit, hanc enim ab emptore jure poſtliminii repetere nequit. Idem dicendum ſi fidejuſſor ſolvit, qui, ut civis ab injuſto carcere liberetur, fidem interpoſuit [k].

5. Si via ordinaria juris aliquid contra captum ſtatutum eſt [l].

6. Si populus victus, & in poteſtatem victoris per ultimam victoriam redactus eſt, vel ſe dedit; is enim, licet poſtea vel vi, vel gratia victoris, priſtinam libertatem recipiat, non tamen jure poſtliminii gaudet, ſed novum populum conſtituit [m].

7. In pace poſtliminium ceſſat, ſi in pactis dictum eſt, *ne res, & perſonæ bello captæ poſtliminio*

(*f*) §. 759. n. 1. (*g*) §. 759. n. 3. (*h*) Grot. L. 3. c. 10. §. 10. n. 1. ubi male id juri Romano tribuit. (*i*) Vid. §. 7. 66. ſeq. (*k*) Exempla extant ap. Matth. de Afflict. Dec. & Hyppolit. in Singul. 386. & in Conſil. 12. n. 26. Urſellin. ad Matth. de Afflict. Dec. 149. n. 1. ſeq. ibique DD. vid. ſupra §. 768. (*l*) Capyc. Dec. Neap. 179. ibique late DD. (*m*) Grot. d. c. 9. §. 12. Vid. ſupr. §. 765. ſeq.

nio redeant: vel, *ſi clauſula amneſtiæ, aut ut omnia in ſtatu, quo nunc ſunt, maneat*, adjecta eſt [n].

8. In illis, quæ facti ſunt; ut in poſſeſſione: hinc non niſi reſciſſa uſucapione per actionem reſciſſoria poſſeſſio amiſſa reſtituitur [p].

§. DCCLXX. Jure Romano poſtliminium prætere a ceſſabat 1. in navibus, quæ in bello uſum non habebant [q]; 2. in armis, veſtibus, equis; &c. [r]; 3. filio transfuga recepto nec patria poteſtas domino reſtituebatur [s].

4. Ante Legem Corneliam bello capti plane excludebantur a jure poſtliminii. Succenſebant enim Romani ſuis militibus, quod non mortem potius optaſſent, quam captivitatem: hinc negligere hos captos, nec in pace eorum mentionem facere ſolebant. Immo adeo ignominioſum ſervorum nomen Romanis viſum fuit, ut finxerint, cives, & milites numquam captos, adeoque numquam ſervos fuiſſe.

Si enim in captivitate *moriebatur* captus, ſtatim in momento captivitatis mortuus fingebatur [t]; adeo ut liberis hæreditas retro delata videatur [u], & ea, quæ liberi ex bonis illis adquiſiverunt, & quæ interim acceſſerunt hæreditati, non in hæreditate patris fuiſſe, ſed propria liberorum eſſe cenſerentur [x]: ſed & quidquid pater captus diſpoſuit, ſive inter vivos, ſive per ultimam voluntatem, ipſo jure nullum fuit [y]; adeoque ut nec vi teſtamenti in captivitate facti, codicilli poſtea cum liber eſſet confecti ſubtili jure

(n) Vid. ſup. §. 759. n. 5. (o) L. 12. §. 1. 2. D. de capt. & poſtlim. reverſ. L. 19. D. ex quib. cauſ. major. (p) L. 18. C. de poſtlim. (q) L. 2. D de capt. & poſtlim. (r) d. L. 2. §. 2. 8. (s) L. 19. §. 7. D. eod. Grot. L. 3. c. 9. §. 10. n. 1. (t) L. 18. 2. §. 2. D. de capt. & poſtl. reverſ. l. 1 C. de poſtl. (u) L. 12. §. 1. D. de capt. poſtl. reverſ (x) d. L. 12. §. 1. D. eod. (y) d. L. 12. § 5. D. eod.

ſubſiſterent [z]: Denique liberi retro ſui fuiſſe videbantur [a]: & illi, qui durante captivitate ei nati ſunt, ſi revertebantur [b].

Si *revertebantur* capti, fingebatur, eos numquam ſervos fuiſſe [c], ſed ſemper in civitate manſiſſe [d]: adeoque actione directa omnia priſtina jura recipiebant, i. e. vindicabant res ſuas ab aliis poſſeſſas; adeoque actione mutui condicebant debita, &c. Et ſi ab aliis uſucapta res fuit, actione reſciſſoria eam repetebant [e]: liberi ſemper in poteſtate fuiſſe cenſebantur [f], & matrimonium redintegrabatur [g].

Apparet ergo, per legem Corneliam omnia jura captorum in ſuſpenſo, & in incerto fuiſſe [h]: incertum enim fuit, an matrimonium ſubſiſteret, an non [i]? an liberi ſint in patria poteſtate, an ſui? [k] &c. Omnia enim dependebant ab eventu, an moriatur captus, an revertatur [l].

Cæterum, captis curator conſtituebatur, qui bona eorum tueretur [m]. (non vero in judicio ageret [n].)

§. DCCLXXI. At 5. etiam poſt legem Corneliam ceſſabat poſtliminium in actibus, quos capti ut ſervi geſſerunt; cum enim lex illa fingat, captos nunquam ſervos fuiſſe, neceſſario ſequitur, actus intermedios pro non actis habitos fuiſſe: hinc nulla eorum valebat diſpoſitio; quod demum a Leone mutatum

(z) d. l. 12. §. 5. D. eod. (a) d. l. 12. §. 1. D. eod. (b) l. 25. D. de captiv. poſtlim. reverſ. l. 1. C. de poſtl. (c) l. 5. §. 1. D. de capt. poſtl. reverſ. l. 12. §. 6. D. eod. (d) l. 16. D. eod. d. l. 22. §. 2. 3. D. eod. (e) 18. B. de poſtl. L. fin. C. ex. quib. cauſ. (f) d. L. 12. §. 1. D. (g) Vid. ſupr. (h) L. 22. §. 2. L. 12. §. 1. D de capt. & poſtl. reverſ. (i) L. 12. §. 4. D. eod. (K) d. L. 12. §. 2. L. 6. in fin. D. de tutel. L. 3. C. de poſtl. (l) d. L. 12. §. 1. (m) L. 33. p. D. de procurat. L. 15. D. ex. quib. cauſ. maj. L. 3. C. de poſtl. (n) d. L. 15. pr.

tum eſt. *Nov. Leon.* 140. Vid. *Comment. ad Grot. l.* 4. *c.* 9. §. 1.

§. DCCLXXII. Quæritur, *an hodie juris poſtliminii uſus aliquis ſuperſit?*

Quod omnino affirmandum eſt, adeo ut non tantum capti, & reverſi omnia priſtina jura ipſo jure recipiant, nec opus ſit fictione legis Corneliæ, ſed & diſpoſitiones captorum, omneſque actus durante captivitate geſti valeant [o], &c.

Idque verum eſt, etſi cum aliis gentibus, apud quas capti ſervi fiunt, bellum geratur [p].

In rebus hodie quoque obtinet jus poſtliminii. Cùm enim jure gentium res noſtræ, quæ ab hoſtibus noſtris capiuntur, ſtatim fiant capientium [q], eo ipſo amittimus dominium priſtinum [r]; ſed tantum quamdiu ſunt in poteſtate hoſtis. Si proinde recipitur res. quam injuria nobis ablatam eſſe aſſerimus, jure poſtliminii eam recipimus; adeoque non cedit capienti; niſi legibus civitatis aliud ſtatutum ſit.

CAPUT IV.

De Sociis Belli.

§. DCCLXXIII. Examinavimus in præcedentibus, quinam jus belli habeant, & quid illis in bello liceat: quia vero in pleriſque bellis alii ſunt, qui bellum gerentibus aſſiſtunt, de his *ſociis belli* jam agemus.

SOCII BELLI fiunt duplici modo: 1. ſi utraque

(*o*) Par. in Diſſ. de poſtl. in pac. ſect. 2. §. 9. 12. (*p*) Aliter Parens d. Sect. 2. §. 9. (*q*) L. 5. §. 7. L. 7. pr. D. de adquir. rer. dom. L. 51. §. 1. D. eod. L. 1. §. 2. D. de adquir. poſſ. (*r*) L. 19. L. D. de capt. & poſtl. reverſ.

que pars læſa eſt, & læſi ſocietatem ineunt de mutuis injurię communibus viribus vindicandis : 2. ſi duo paciſcuntur, quod alter alteri contra vim, & injuriam aliorum aſſiſtere, & auxilia ſibi invicem mittere velint.

PRIORI caſu duplex bellum eſt, quia quiſque propriam injuriam vindicat. Hinc duplex indictio belli requiritur: ſi tranſigunt de bello, duplex pax eſt, etſi uno inſtrumento comprehenſa : unuſquiſque ſibi capit, & capiendo adquirit : quiſque ſuis ſumtibus agit, &c. niſi lege fœderis aliud dictum ſit.

De his ſociis belli hic non agimus, quia ſinguli ſunt principales, & ſuo jure agunt, ſuamque injuriam vindicant, etſi communibus armis.

POSTERIORI caſu ſocius ſaltem eſt inſtrumentum cauſæ principalis, & non ſuo jure, nec ſuo nomine agit, ſed alterius cauſæ accedit. Hinc unum ſaltem bellum eſt. Cujus rei inſignes jure naturæ ſunt effectus: nam 1. ſocius clarigare, ſeu indicere bellum non tenetur [s]: 2. non ſuis, ſed ejus ſumtibus bellum gerit, cujus cauſam defendit [t]: 3. quidquid capit, non ſibi, ſed cauſæ principali adquirit [u]: 4. captum quoque cenſetur, quod ad præſidia ſocii pervenit [x]: 5. poſtliminio reverſum videtur, quod ad limen ſocii revertitur [y]: 6. principalis victus nondum cenſetur, etſi ejus vires deſtructæ ſint, quamdiu ſocius adhuc defendit [z]: 7. ſi bellum pace finitur, una tantum pax eſt, etſi in ea ſocii mentio facta ſit [a]: 8. pax cum principali contracta prodeſt quoque ſociis, etſi horum mentio facta non fuerit [b]; nam de tota cauſa, cui ſocii acceſſerunt, tranſactum eſt.

(s) L. 3. c. 3. §. 9 c. 9. §. 2. n. 1. Lib. 1. c. 5. §. 10. ſeq. Par. in Diſſ. de clarigat. §. 10. ſeq. (t) Grot. L. 3. c. 6. §. 23. 24. nu. 2. (u) dict §. 25. (x) L 3. c. 9. §. 2. Vid. ſupr. §. 743. n. 7. (y) d. c. 9. §. 2. (z) d. c. 9. §. 9 12. (a) Grot. L. 3. c. 20. §. 33. (b) Ibid.

eſt. Hinc 9. ſi hoſtis ex illa cauſa contra ſocium aliquid machinatur, pacem cum principali contractam rumpere dicitur [c]: non vero 10. rumpitur pax, ſi ſocius contra illam pacem aliquid agit: ſed nova in hunc belli cauſa eſt [d].

§. DCCLXXIV. SOCIETAS igitur BELLICA definitur pactum inter duas ſummas poteſtates initum, quo alter alteri auxilia promittit contra eos, qui vim eis inferre volunt.

§. DCCLXXV. *Cauſa ſocietatis bellicæ* ex ratione naturali fluit: natura enim omnia licita ſunt, ſine quibus jus a Creatore nobis conceſſum ſalvum eſſe non poteſt; hinc neceſſario ſequitur, nos etiam aliorum ope uti poſſe, ſi vires noſtræ non ſufficiant. Neque 2. hoſti fit injuria: non a *læſo*, cui lædens præſcribere nequit, quibus defendere mediis ſe debeat, cum omnia in hoſtem liceant: nec a *ſocio*, quia hic defendit jus a Deo alii conceſſum, adeoque inſtrumentum eſt juſtæ alterius cauſæ.

Juſtitia ejuſmodi ſocietatum exemplo omnium gentium probatur. Sane, nihil magis charitati Chriſtianæ conveniens eſt, quam aſſiſtere illis, qui vi injuſta opprimuntur [e].

§. DCCLXXVI. Ex prædictis autem conſtat, aſſiſtere alii tantum licere, ſi juſtam læſus bellandi cauſam habet [f], vel ſocius auxilia promittens juſtam judicat. Unde ſociis prius, quam bellum ſuſcipitur, judicium de juſtitia cauſæ permitti ſolet; quod GROTIUS exemplis probat [g].

n. 1. Hinc 2. ſocietates bellicas, eo initas animo, ut in quodvis bellum nullo diſcrimine promittantur au-

---

(*c*) Ibid. (*d*) d. c. 20. §. 29. (*e*) Grot. L. 1. c. 5. §. 2. n. 2. & §. 7. L. 2. c. 25. §. 4. 5. 6. 9. 10. Teſmar. ad Grot. pag. 12. litt. l. & pag. 632. poſ. 15. Gothofred. ad L. 4. D. de leg. Aquil. (*f*) L. 3. c. 1. §. 3. L. 2. cap. 25. §. 4. (*g*) L. 2. c. 25. §. 4.

auxilia; illicitas eſſe, merito GROTIUS ait *h*, & auctoritatibus probat.

n. 2. Sed & 2. utrique partium bellum gerentium auxilia mittere nulla ratione licet; cum enim utrimque juſta belli cauſa eſſe nequeat, neceſſario injuriam unius partis defenderet is, qui utrique auxilia promittit: neque ullo prætextu ſeſe tueri poſſunt qui vitam concivium diverſis partibus militantium, invicem committunt. Merito igitur GROTIUS improbat in Ætolis, quod utrique parti militaverint, & utrimque prædas egerint *i*.

§. DCCLXXVII. Conſtituitur *ſocietas bellica* utriuſque conſenſu *k*: adeoque nemo injuriam alii illatam vindicare poteſt, niſi ejus conſenſu *l*; quia neſcitur, num læſus diſſimulare injuriam, quam ſe ſuaque belli periculo exponere malit: ſed & ſuſpecta ſunt talia officia, & varia exempla ſociorum a ſociis oppreſſorum exſtant *m*.

Excipe, ſi abſens, qui jus ſuum defendere nequit, bello petatur: abſentis enim negotium gerere, & juſtum, & laudabile eſt.

§. DCCLXXVIII. Conſtituunt *ſocietatem bellicam* qui bellum gerere, & fœdus contrahere poſſunt; adeoque ſolæ ſummæ poteſtates *n*.

§. DCCLXXIX. *Objectum ſocietatis bellicæ* ſunt auxilia, quæ contrahentes ſibi invicem promittunt in caſum exiſtentis, vel jam inchoati belli: unde differt ab aliis fœderibus, quæ de aliis juribus publicis contrahuntur, & de quibus ſupra egimus *o*.

§. DCCLXXX. Effectus ſocietatis bellicæ alius eſt

(*h*) L. 2. c. 25. §. 1. 9. (*i*) Grot. L. 3. c. 20. §. 31. (*k*) Grot. L. 2. cap. 50. §. 17. num. 1. & §. 25. in fin. (*l*) Diſſent. Grot. qui ait, quemlibet & ſuæ, & alienæ injuriæ eſſe vindicem. (*m*) Grot. L. 1. c. 3. §. 21. nu. 10. (*n*) d. c. 3. §. 6. n. 1. L. 2. c. 15. §. 3. n. 1. (*o*) Grot. L. 2. c. 15.

eſt *intuitu Principalis*, alius *intuitu ſocii*, alius *intuitu hoſtis*.

Parti enim *principali* jus ex pacto hoc competit alterum compellendi, ut ſtet legibus ſocietatis [p], adeoque auxilia promiſſa præſtet; adeo ut ſi id recuſet, juſta in eum belli cauſa ſit.

§. DCCLXXX. Quæritur, *an præſtari auxilia poſſint novis ſociis contra veteres fœderatos, qui in fœdere caverant, ut utriuſque populi ſocii ab utroque populo tuti ſint*; Merito hanc quæſtionem affirmat GROTIUS, quia fœdus illud non impedit quominus ſocii aſſumi poſſint. Hinc fœdus ruptum dici nequit [q].

Cauſa hæc diſceptata fuit inter Athenienſes, & Peloponnenſes: ex his enim Corinthii Corcyrenſibus bellum intulerunt, hi ab Athenienſibus auxilia petierunt, & obtinuerunt. Corinthii id fœderi, quod Athenienſes cum Peloponnenſibus, adeoque & cum Corinthiis pepigerant, contrariari dixere: Corcyrenſes id negabant, quia juxta fœdus illud Athenienſibus novos ſocios adſciſcere liceret, &c. Atque hanc ſententiam ſequuti Athenienſes Corcyrenſibus auxilia miſerunt [r]: unde JUSTINUS male eos perjurii reos facit [s]. Quidquid ſit, hæc prima cauſa fuit belli Peloponneſiaci, quod Athenienſes pro Corcyrenſibus contra fœderatos dimicaſſent [t].

Eadem quæſtio agitata fuit inter Romanos, & Carthaginenſes: hi enim Romanis fœderati Saguntinis ſociis Romanorum bellum intulerunt; Romani defenſionem ſociorum ſuſceperunt, & quidem jure, quia fœdus illud non prohibebat novos adſciſcere ſocios

(*p*) L. 1. c. 3. §. 21. n. 5. L. 2. c. 25. §. 4. L. 2. c. 1. §. 8. (*q*) Grot. 2. c. 16. §. 13. c. 25. §. 4. (*r*) Thucyd. L. 1. c. 35. p. m. 14. 15. & ſeq. (*s*) Apud. Grot. L. 2. cap. 16. §. 13. num. 3. (*t*) Thucy. d. L. 1. pag. m. 25.

ſcios [u]. Tutius tamen eſt, fœdere ſibi reſervare jus auxilia alii mittendi, quod a Pyrrho, & Philippo factum, legimus [x].

At alia quæſtio eſt, *an ob auxilia miſſa bellum mittentibus indici potuerit?* quod omnino affirmamus. At belli hujus cauſa non oritur ex violatione fœderis, ſed quia ſocii reparationem juris auxilia mittendo impediverunt.

§. DCCLXXXII. Porro quæritur, *ſi plures bellum gerunt, utri potius opem ferre debeat qui utriuſque ſocius eſt?* GROTIUS tres caſus ponit: *vel enim is, cui auxilium promiſſum eſt, cum extraneo, qui mihi fœderatus eſt, bellum gerit;* quo caſu aſſiſtendum ei eſſe, ait, qui injuria petitur, etſi forte fœdere ſit poſterior: *vel bellum ei eſt cum tali, qui & ipſi, & mihi fœderatus, adeoque utriuſque ſocius eſt;* tunc itidem auxilia ei deberi, ait, qui juſtam cauſam habet; ſi utrimque cauſa injuſta ſit, utraque parte abſtinendum eſſe: *vel plures, qui mihi fœderati ſunt, ſeparata bella contra extraneum, qui mihi fœderatus non eſt, gerunt;* hoc caſu utrique mittenda eſſe auxilia, tradit, modo utrique mitti poſſint [y].

PARENS ſtatuit, eum, qui eum pluribus ſocietatem bellicam contraxit, operam promiſſam præſtare debere antiquiori [z]: niſi 1. utrique præſtari poſſit; ut ſi militem, vel pecuniam promiſit; vel 2. prior ſociorum cauſam notorie injuſtam defendat [a].

Ego diſtinguendum puto, an illi, qui ſocii mihi ſunt, *cum extraneis* bella gerant, an *inter ſe*. PRIORI caſu cuique ſociorum promiſſa auxilia præſtari debent,

---

(*u*) Liv. L. 21. c. 19. Polyb. L. 3. c. 29. Grot. L. 2. cap. 16. §. 13. n. 1. (*x*) Ibid. n. 2. 3. (*y*) Grot. l. 2. c. 15. §. 13. c. 25. §. 4. Cocceji Comment. ad Grot. l. 2. c. 15. §. 13. (*a*) Parens Hypomn. jur. feud. tit. 6. §. 32.

bent, ſive cauſam juſtam, ſive injuſtam judicet is, qui auxilia ſtipulatus eſt; nam indeterminate promiſit, nec judex eſt hujus cauſæ: ſi vero talia auxilia promiſſa ſint, quæ uni ſaltem præſtari poſſint, ſoli tenetur antiquiori, reliquis ad id, quod intereſt. POSTERIORI caſu ſoli antiquiori tenetur; adeo ut noviori ſocio neque milite, neque pecunia aſſiſtere poſſit [b]. Ratio in aprico eſt; quia antiquiori ſocio jus ex fœdere quæſitum, eique defenſio præſtanda eſt: non autem defendit qui adverſario ejus auxilia præſtat, ejuſque vires auget. Sed & rationi repugnat, cives invicem committere, vel ſi alteri pecuniam mittit, ſua pecunia proprios oppugnare ſubditos.

An ergo poſterius pactum omni effectu caret? Aſſirmatur, quatenus in præjudicium antiquioris ſocii contractum eſt; huic enim jus anteriore pacto quæſitum auferre nequit; at quia promiſit alteri ſociorum quod in ejus poteſtate non fuit, ideo puniri, & bello adigi poteſt, ut reparet omne damnum occaſione hujus promiſſi datum.

Quæritur, *an auxilia in genere promiſſa præſtari etiam debeant, ſi contra conſortes ejuſdem religionis bellum geratur?* Negabant id Helveti apud THUANUM *l.* 2. *p. m.* 36. Angli e contrario fœdus cum Gallo initum etiam contra ſuæ religionis ſocios valere, declararunt [c]. Quod verius omnino eſt. Niſi bellum geratur exſtirpandæ religionis cauſa, idque tempore fœderis diſſimulatum ſit; quam rationem allegarunt Helveti apud Thuanum *d. l.*

Ex his apparet, quam caute in fœderibus pangendis procedere debeant illi, qui ad latus principis ſunt.

Dictum autem ſupra eſt, ſocium nudum eſſe inſtrumentum cauſæ principalis; ejuſque effectum inter

(*b*) Ib. §. 36. (*c*) Camden. par. 2. f. 263.

ter alios hunc eſſe, ut ſocius quidquid capit, cauſæ principali adquirat: adeo ut ſi Principali victo, & in poteſtate hoſtis conſtituto, ſocius recuperet provincias, hæ priſtino domino jure poſtliminii reſtitui debeant [d]; ſecus ſi bello finito, & finita ſocietate, olim ſocius alio bello provincias recuperat: tunc enim ſibi adquirit, nec ei, qui olim ſocius fuit eas reſtituere tenetur [e].

Præterea effectus eſt, quod ſocius ſuis ſumtibus bellum gerere non teneatur [f]: varie autem ſumtus determinari ſolent [g].

§. DCCLXXXIII. *Intuitu ſocii* effectus eſt, ut hic teneatur auxilia, quæ promiſit, præſtare; & ſi indeterminate promiſit, ea mittere tenetur, etſi juſtam cauſam non ſubeſſe arbitretur [h].

Exc. 1. ſi per ſocium non ſtat, quo minus præſtet: 2. ſi ipſe auxiliis illis indiget [i]: 3. ſi duobus promiſit, nec utrique præſtari poſſint, ſoli antiquiori debentur; poſterior autem ad id; quod intereſt, agere poteſt. Addit Grotius (ſed ſine ulla ratione) 4. ſi nulla ſit ſpes boni exitus [k].

§. DCCLXXXIV. *Intuitu hoſtis* effectus eſt, ut huic omnia in auxilia liceant, quæ in ipſum hoſtem [l]. Hinc occidi, capi, ac res ſociorum devaſtari poſſunt; capti ſervi fiunt, poſtliminii jus in iis locum habet, &c. Præterea hoſtis ipſe propter auxilia hæc præſtita bello petere ſocium, & ad reparationem damni, vel ad pœnam agere poteſt [m], nec nova indictione opus eſt; quod exemplo Manlii apparet [n].

Cæ-

(*d*) Vid. Grot. l. 3. c. 9. §. 9. & 10. (*e*) Ibid. (*f*) Grot. l. 2. c. 16. §. 12. n. 3. (*g*) Ibid. L. 3. c. 6. §. 23. 24. (*h*) Diſſ. Grot. l. 2. c. 5. §. 4. c. 15. §. 3. Conf. l. 3. c. 11. §. 6. 13. (*i*) l. 2. c. 16. §. 25. n. 1. (k) l. 2. c. 25. §. 4. (*l*) Grot. l. 3. c. 1. §. 3. 5. l. 2. c. 17. §. 6. (*m*) Grot. l. 3. c. 3. §. 10. (*n*) Diſſ. Grot. l. 3. c. 20. §. 33. c. 3. §. 10. Par. Diſſ de juſt. bell. §. 10. in Vol. I. Diſſ. p. 201.

Cæterum, ex præcedentibus repetendum eſt, ſocium eſſe inſtrumentum cauſæ principalis; adeoque pace cum Principali inita ſocio bellum propter præſtita auxilia inferri non poſſe, niſi de ſociis in pace nihil dictum ſit *o*.

§. DCCLXXXV. Finitur ſocietas bellica 1. mutuo conſenſu; 2. finito bello, vel per pacem, vel per ultimam victoriam *p*; 3. ſi alter ſocietatis leges non implet, & ipſe recedere vult *q*.

Quando fœdus renovatum cenſeatur, Grotius explicat *r*.

CAPUT V.

De his, qui in Bello Medii ſunt.

§. DCCLXXXVI. In bello unaquæque pars ſibi jus aſſerit, adverſario negat *s*: atque hæc mutua aſſertio, cum judex ſuperior non ſit, armis diſceptatur.

Vicini populi vel accedunt alterutrius judicio, ejuſque partis cauſam defendunt, illique ſocii dicuntur, & æque ſunt hoſtes *t*; vel neutrius partis judicium ſequuntur, indeque MEDII dicuntur, & vulgo neutrales, quia neutri partium addicti ſunt.

Hi ergo *medii* nihil decidunt, ſed judicium ſuſpendunt; quidquid utrimque in bello fit pro jure habent, nihil, quod ab utraque parte geritur, pro injuria *u*.

Cum vero periculoſa admodum res ſit medium ſe-

(*o*) Vid. ſupr. §. 773. (*p*) L. 3. c. 3. §. 9. 12. (*q*) l. 2. c. 3. §. 15. l. 3. c. 19. §. 19. n. 4. (*r*) l. 2. c 15. §. 14. (*s*) Cocc. Diſſ. de amneſt. ſect. 1. n. 3. (*t*) Vid. ap. præc. (*u*) Dict. Diſſ. de amneſt. ſect. 1. §. 4. Par. Vol. I. Diſſert. p. 117. Grot. L. 3. c. 9. §. 4. n. 2.

ſedere inter duos bellantes [x], atque ita ſe gerere, ut utrique partium, finitimis inprimis ſatis fiat, hinc operæ pretium erit, jura, & officia tum mediorum in bello, tum bellantium in medios, paucis explicare.

§. DCCLXXXVII. Præmittendum autem eſt, 1. in cujuſque populi arbitrio naturaliter eſſe, medium ſe gerere inter utramque partem; & ſummam injuriam eſſe, ſi bellum gerentes neceſſitatem imponere alicui vellent, ut pro alterutra parte ſe declaret, eoque medius eſſe deſinat: 2. ſæpius contingere, ut certæ provinciæ uni bellum gerentium propriæ, pacto a jure belli eximantur, & mediæ declarentur; quod paſſim factum legimus. Atque in his terris tunc idem jus obtinet, quod in aliis pacatorum terris.

§. DCCLXXXVIII. OFFICIUM MEDIORUM erga bellum gerentes in quatuor præcipue regulis conſiſtit, *I. quod uni præ altero favere non debeant*. Non ergo pacatus tranſitum uni denegare poteſt, quem alteri conceſſit; non poteſt impedire alterum, ne ſe in portum recipiat, quem alteri permiſit: quia uni parti magis faveret, quam alteri [y].

II. Quod *pacatus utrique bellum gerentium pleniſſimam ſecuritatem in ſuo territorio præſtare debeat*. Sane illi, qui bellum invicem gerunt, & in territorio pacati conveniunt, ejus imperio, & judicio ſubſunt. Si proinde alter jure hoſtis agere vellet, injuria fieret pacato, qui alterum defendere jure imperii debet. Atque ex hac ratione navis, quæ hoſtem perſequentem metuens ſe in portum recepit, ibi tuta eſſe debet, & pacatus receptam tueri tenetur [z].

Neque eſt quod alter queri poſſit, cum ea ſecuri-

(x) Liv. XXVII. 21. (y) Grot. L. 2. cap. 15. §. 5.
(z) Exemplum vide apud Burnet. *Hiſtoire de ſon Temps*.

ritas cuique hominum præſtari etiam jure naturæ debeat, & utrique æquo modo præſtetur. Hinc medius tranſitum innoxium utrique permittere, commeatum præbere, commercia cum utriſque habere poteſt [a].

III. *Quod pacati ſequantur præſentem poſſeſſionem* [b]: ex quo principio difficillimæ quædam quæſtiones decidi debent.

Diximus, medios inter duas partes bellum gerentes nullum ſibi judicium de juſtitia cauſæ arrogare poſſe, niſi cauſam, & partes alterutrius ſequi, eoque hoſtes ipſi devenire velint.

Cum igitur utriuſque factum pro jure habeant, ſuſpendendo ſcilicet judicium; dubium videtur, cum quonam agere debeant, ſi cauſa, & neceſſitas civitatis requirit, ut cum alterutro agant? Alibi diſtinximus inter *poſſeſſionem*, ſeu *adminiſtrationem*, & inter *jus* imperii: vicini, & medii ſequuntur *poſſeſſionem*, quia cum judicandi facultas circa *jus* eis non competat, naturali ratione factum poſſeſſionis reſpiciunt, & cum eo, qui civitatem adminiſtrat, agunt; fruſtra enim cum altero agerent, qui non poſſidet, adeoque rem, de qua agitur, per rei naturam præſtare non poteſt. Si proinde (a) poſſeſſor, qui vi forte imperium occupavit, a gente pacata id, quod civitati occupatæ debet, exigit, debitum ei ſolvi & poteſt, & debet. (b) Poſſeſſor talis id, quod a gente pacata debetur, civitati vi occupatæ acceptum ferre poteſt; nec ſucceſſor ejecto poſſeſſore condicere illud debitum poterit, quia ſemel exſtinctum eſt debitum voluntate præſentis poſſeſſoris, quem medii ſequuntur. Exemplum Theba-

 no-

(*a*) Grot. L. 3. cap 17. §. 2. 3. Par. in Diſſ. de jur. bell. in amic. §. 21. (*b*) Conf. Par. Exerc. ad Grot. II. §. 171. ſeq. quæ extat in Vol. II. Diſp. p. 1436.

norum, qui reſtituti a Caſſandro petierunt debitum a Theſſalis, quod Alexander M. Thebanorum victor his remiſit, alibi [c] examinavimus. (e) Captus, & poſtliminio reverſus, recipit omnia priſtina jura, etiam quæ apud pacatos habuit; quia in præſenti ſtatu liber eſt: niſi debitum victori ante jam ſolutum, vel alio modo exſtinctum ſit [d]. (d) Si gens pacata civem noſtrum ab hoſte captum emit, iſque poſtea ad priſtinos Lares revertitur, civis jure poſtliminii gaudet; adeoque vindicari a pacato nequit, quia etſi tamquam ſervus intra fines pacatos venerit, conditio tamen huic ſervo juncta fuit, *quamdiu non reverſus fuerit poſtliminio:* exiſtente igitur illa conditione deſinit eſſe ſervus, quem pacatus cum ea qualitate emit, adeoque in præſenti ſtatú liber eſt [e].

IV. *Quod perſonæ, & res eorum, qui bellum gerunt, ſi intra fines pacatos inveniuntur, eam retineant conditionem, & qualitatem, quam habent eo momento, quo intra fines veniunt.* Cum enim pacati de jure cognoſcere non poſſint, factum ſaltem præſentis poſſeſſionis ſequuntur.

Hinc (a) is, qui ab hoſte captus, & ad pacatum deductus eſt, non habetur pro ſervo ſi nondum intra fines hoſtiles pervenit, quia non eſt in hoſtium poteſtate, ſed manet liber; ea enim ejus qualitas, & conditio fuit, cum fines pacatos intraret. E contrario (b) captus, qui ab hoſte aufugit, & ad fines pacatorum pervenit, ſervus manet; quia ſervus non eſſe deſinit, niſi ad fines ſuæ civitatis pervenerit: intrat ergo territorium pacatorum tamquam ſer-

(*c*) Vid. Grot. L. 3. c. 8. §. 4. n. 2. cap. 9. §. 9. nu. 1. Quintil. Inſtit. orat. L. 5. cap. 10. p. m. 236.] Ærod. Rer. judicat. L. 2. 3. c. 2. 3. Par. Diſſ. de jur. victor. §. 33. (*d*) Grot. L. 3. c. 9. §. 6. (*e*) d. §. 6. n. 2.

ſervus, & qua talis domino vindicanti reſtitui debet *f*.

§. DCCLXXXIX. OFFICIUM BELLUM GERENTIUM erga medios in eo conſiſtit, quod nihil in eos occaſione, vel prætextu belli ſtatui poſſit, quo jus eorum lædatur, vel turbetur.

Hic *I.* res, & perſonas pacatorum in territorio hoſtis inventas capere, vel has occidere *g*, neuter poteſt. *II.* Neuter prohibere, vel turbare poteſt commércia pacati cum altero hoſtium: idque verum eſt, etſi hoſtium vires inde augeantur; uti ſi ferrum, arma, frumenta, aliaque, quæ in bello uſum habent, afferuntur *h*. At impedire pacatum poſſumus, ſi v. gr. in urbem obſeſſam frumenta, arma, &c. inferre velit; idque jure neceſſariæ defenſionis, nec commercium impeditur *i*.

III. Arces, & civitates pacatorum occupare bellum gerentes non poſſunt, nec juris ſui defendendi cauſa, niſi hoſtis loca occupaturus eſſet *k*.

Hinc *IV.* ſi milites alterutrius bellum gerentium occaſione belli damnum dederunt pacato, ipſi id reparare tenentur *l*.

§. DCCXC. Regula ergo firma manet, *medios lædi a bellum gerentibus non poſſe*. Exc. 1. ſi medii eſſe deſinunt, i. e. ſi plus favent uni parti, quam alteri *m*: [a] denegando uni, quod alteri permiſerunt *n*: (b) mittendo auxilia alteri bellum geren-

 tium,

(*f*) dict. Diſſ ſect. 2. §. 4. ſect. 3. §. 7. Conf. ejuſd. Diſſ. de juſtitia bellor. quæ continetur in Vol. I. pag. 201. (*g*) Diſſent. Grot L. 3. 6. §. 26 ubi jure gentium demum id prohibitum eſſe, ait. (*h*) Grot. L. 3. cap. 17. §. 3. ſeq. §. 14. ſeq. Par. Diſſ. de jure belli in amic. §. 5. uſque ad §. 20. (*i*) Par. Diſſ. §. 17. Vid. infr. §. fin. (*k*) De quo vid. Par. Diſſ. de jure belli in amicos. (*l*) Grot. L. 2. cap. 17. §. 20. num. 1. (*l*) Vid. ſupr §. 788. (*n*) Grot. L. 3. c. 17. §. 2. 2. 3.

tium; non ſi privati, i. e. ſubditi pacatorum alterutri partium militent [o].

Exc. 2. ſi hoſti jus aliquod, v. g. præſidii, in caſtro pacati competit [p]; tunc propugnaculum occupari poteſt, ſi inde hoſtis reſiſtat [q].

Exc. 3. ſi hoſtis meus occupare urbem mediam intendit, prævenire eum neceſſariæ defenſionis, & occupare fortalitia pacati licet [r]: ſub lege tamen reſtituendi rem, vel ejus pretium, ceſſante neceſſitate [s].

CAPUT VI.

De Fide Hoſti data.

§. DCCXCI. DICTUM eſt, *omnia in hoſtem licere*: at regula hæc exceptionem patitur, *niſi fides ei, ut hoſti, data ſit*; tunc enim fides data ſervari neceſſario hoſti debet.

Agemus autem 1. de obligatione in genere, quæ ex fide hoſti data oritur [t], *Sect. I.* 2. de fide hoſti data a ſumma poteſtate [u]; ubi de pace, de induciis, de commeatu; & de redemtione captivorum agetur, *Sect. II.* 3. de fide hoſti data ab inferioribus poteſtatibus; ubi de penſionibus [x], *Sect. III.* 4. de fide hoſti data a privatis [y], *Sect. IV.* 5. de his, qui fidei ab hoſte datæ accedunt: ubi de guarantis, & obſidibus: 6. de fide tacita [z].

SE-

(o) dict. Diſſ. §. 46. 47. 48. 49. (p) Grot. L. 3. cap. 6. §. 26. (q) Par. Diſſ. de jur. bell. in amic. §. 50. 51. (r) Ibid. §. 3. 8. ſeq. Grot. L. 3. c. 17. §. 1. (s) d. cap. 17. §. 1. d. Diſſ. §. 41. (t) Grot. L. 3. c. 20. (u) Grot. L. 3. c. 21. (x) Grot. L. 3. cap. 22. (y) Grot. L. 3. c. 23. (z) Grot. L. 3. c. 24.

SECTIO I.

De Fide Hoſti data in genere, indeque ſequenti Obligatione.

§. DCCXCII. CELEBRIS quæſtio eſt, an hoſti fides data ſervanda ſit? GROTIUS in genere ait, jure naturæ fidem vi, ac metu extortam ſervandam eſſe cuique hoſti [a]. Rationem addit 1. quia promittens fidem dat ut hoſti [b]; & hactenus efficacem eſſe obligationem, ait [c]. Probat id 2. ex ſocietate humani generis, quæ ex communione rationis, & ſermonis oritur [d]: 3. ex conſenſu gentium, quæ jura quoque cum hoſte manere [e], commercia cum ipſis eſſe [f], eoſque diligendos [g] ac beneficia ipſis exhibenda eſſe [h], communi ore ſtatuunt.

Si tamen metus injuſtus eſt [uti ſi hoſtis ex injuſta cauſa bellum gerit], hoſtem 4. injuria agere, ait [i]; indeque jure naturali teneri ad alterum in integrum reſtituendum [k], i. e. ad liberandum promiſſorem [l], vel ſi fidem alter implevit, ad reſtituendum: ſi nolit reſtituere, bello ad id adigi poſſe [m].

Addit, 5. gentes poſtquam bello publico certas ſolemnitates tribuerunt, eiſque ſolemnitatibus effectus quoſdam peculiares adſcripſerunt, ſimul conſtituiſſe, ut is, qui metu injuſto aliquid promiſit,

 non

(*a*) L. 2. c. 11. §. 7. n. 2. c. 17. §. 19. L. 3. c. 19. §. 1. 1. 6. n. 1. (*b*) d. c. 11. §. 2. n. 2. (*c*) d. c. 11. §. 7. num. 2. (*d*) L. 2. c. 19. §. 1. & §. 6. n. 1. Conf. L. 2. c. 17. §. 19. c. 11. §. 7. num. 1. (*e*) Grot. L. 3. c. 19. §. 1. (*f*) L. 3. c. 21. §. 1. (*g*) L. 1. c. 2. §. 8. nu. 9. & 11. (*h*) L. 2. c. 26. §. 10. num. 2. (*i*) L. 2. c. 11. §. 7. n. 2. L. 3. c. 19. §. 11. n. 2. (*k*) L. 2. c. 17. §. 18. (*l*) d. c. 11. §. 7. n. 2. L. 3. c. 19. §. 4. (*m*) L. 3. c. 23. §. 2.

non ad reſtitutionem agere, nedum ea negata bello jus ſuum repetere poſſit [n]. Rationem hujus conſtitutionis gentium 6. hanc reddit, quia ni id placuiſſet, ut promiſſa ex cauſa metus injuſte illata firma eſſent, bellis talibus, quæ valde frequentia ſunt, nec modus, nec finis potuiſſet imponi; quod tamen intereſſe, ait, humani generis [o]: modo ipſum jus gentium metum illatum non improbet, uti ſi metu ſtupri promittat [p].

Cum vero 7. hoc jus gentium ex hypotheſi Grotii non verum jus tribuat, ſed ſaltem impunitatem, & effectus dominii externos; inde concludit, hoſtem ſalva pietate ita promiſſum exigere non poſſe, quin & ſolutum reſtituere teneri [q]: at hanc obligationem non ad forum ſoli, ſed ad forum poli pertinere [r].

Denique Grotius ait, etiam eum, qui ex juſta cauſa promittit, duplici caſu liberari non implendo fidem; 1. ſi conditio deficit: 2. ſi cum alio debito compenſat [s].

§. DCCXCIII. Ratio Grotii, quod ideo fides hoſti data valeat, quia *ut hoſti* datur, vera eſt: qui enim hoſti, qua hoſti, aliquid promittit, i. e. ſua voluntate jus in eum transfert, quoad hunc actum definit eſſe hoſtis, & ita diſpoſuere partes, ne quoad hunc actum jus belli inter eos obtineret.

Neque allegari poteſt, fidem illam vi, metuque, adeoque injuria eſſe extortam: nam inter duas ſummas poteſtates, quarum utraque juſtitiam cauſæ ſibi aſſerit, non poteſt de injuria quæſtio eſſe, cum judicem non habeant, qui de injuria cognoſcat, & decidat. Hoſtis igitur, qui adverſarii potentiam metuens

(n) L. 3. c. 19. §. 11. L. 3. c. 23. §. 2. (o) d. c. 19. §. 11. Conf. L. 2. c. 11. §. 7. n. 2. & c. 17. §. 19. (p) de cap. 19. §. 2. (q) d. c. 19. §. 11. n. 1. (r) Vid. ſupra. (s) d. c. 19. §. 14. ſeq.

tuens pacem init, jura quædam cedit: &c. injuriam allegare nequit; quia alter jure ſe petere aſſerit, quod is, qui jura ceſſit, affirmare videtur. Sane, ſi vim tranſactionibus hoſtium opponere liceret, perpetua forent bella, & nullus litium inter ſummas poteſtates futurus eſſet finis: quæ ſententia communi gentium conſenſu confirmatur.

n. 1. Hinc apparet, fidem ſervandam eſſe hoſti, etſi injuſtam cauſam defendat quia de juſtitia cauſæ per rei naturam inter homines, qui ſuperiorem non habent, conſtare nequit: adeoque res vel judicio divino relinquendam, vel per tranſactionem utriuſque conſenſu decidenda eſt. Admitti igitur non poteſt figmentum GROTII, quaſi jure gentium demum in bello ſolemni ſtatutum ſit, ut etiam is, qui non ex juſta cauſa bellum gerit, promiſſa hoſti ſervare debeat.

n. 2. Sed & porro notandum eſt, non ideo hoſti fidem ſervari debere, *quod ſocietas humani generis etiam cum hoſte maneat* [t]; nam talem ſocietatem non agnoſcimus: adeoque etſi nulla ſocietas cum hoſte ſit, certum tamen eſt, jus in eum transferri voluntate adverſarii poſſe.

n. 3. Recte igitur Grotius aſſerit, hoſtem, qui aliquid promiſit, agere non poſſe, ut is, cui promiſit, ſe liberet a promiſſione [u]: nam nec contra prædonem talis actio datur, necdum contra hoſtem, qui nec ad id, quod intereſt, tenetur.

4. Neque obſtat, quod jure Romano aſſeratur, *nihil conſenſui tam contrarium eſſe, quam vim, & metum* [x]. Reſp. 1. regulam in contrarium refert PAULUS [y], & diſerte tradit, *coactam voluntatem etiam*

(t) Grot. I. 3. c. 19. §. 22. (u) d. cap. 19. §. 4. 5.
(x) Lib. 116. D. de reg. jur. (y) L. 24. §. 4 quod met. cauſ.

etiam eſſe voluntatem; additurque ratio, *quia etſi, ſi liberum fuiſſet, noluiſſem, tamen coactus volui*. Excepere autem JCti negotia bonæ fidei; nam ſpeciatim de his loquitur allegatus textus: quia eſſentia horum negotiorum non in ſolo conſenſu, ſed & in bona fide conſiſtit, cum qua violentia pugnat. Hæc igitur exceptio, uti ipſa diſtinctio in contractu bonæ fidei, & ſtricti juris ex jure civili eſt. Reſp. 2. JCti Romani loquuntur de vi injuſta; hæc tollit conſenſum in negotiis bonæ fidei: non autem eſt vis injuſta, quæ ab hoſte infertur, & per pacem componitur.

n. 5. Denique non *obſtat*, quod omnia in hoſtem liceant: quod interfici, capi, &c. poſſit; quod bona ipſi auferre liceat, &c. multo magis igitur videtur permiſſum auferre ei jus, quod ex pacto noſtro hoſti quæſitum eſt. Nam bene reſpondet Grotius, fidem ei datam eſſe ut hoſti; adeoque quoad hunc actum juri belli renunciatum eſſe (z).

n. 6. Servanda autem non tantum eſt fides data definiendo bello, ſed & quævis alia, etiam quæ durante bello datur: eadem enim ſubſiſtit ratio, quia hoſti, ut hoſti, fides datur.

§. DCCXCIV. Quæritur, an promiſſio hoſti ſervari debeat, ſi dolo elicita ſit? Reſp. ſervari omnino debet, quia conſenſus adeſt: at ſi inde deceptus, & jus alterius læſum eſt, nova hic ſubnaſcetur belli cauſa.

n. 1. Hinc jam apparet ratio, cur promiſſio Gabaonitis facta, ab ipſo ſummo Numine valida declarata fuerit. Nam 1. dolus ſua natura, & per ſe non impedit conſenſum. Sane, in caſu Gabaonitarum in re, & ſubſtantia negotii erratum non fuit: illi enim vitæ ſecuritatem poſcebant; hanc promitte-

(z) Grot. L. c. 19. §. 3.

tebant Iſraelitæ: adeoque ſaltem in qualitate populi erratum eſt; qualis error negotium non vitiat. Negotium hoc 2. eo magis ſubſiſtebat, quia Iſraelitæ dubitaverunt de qualitate, & tamen in genere, & abſque ulla conditione, fidem dederunt. Accedit, 3. quod hic non fuerit dolus malus, quo jus alterius læſum fuit: Gabaonitæ enim ſimulabant, ut vitam ſalvam haberent; quo caſu ex ſententia JCtorum Romanorum nec actio de dolo locum habet [a]. Adeoque 4. ſolis Iſraelitis hic ſuccenſeri debet, quod temere nimis fidem dederint, cum interrogando Numen facile de rei veritate certiorari potuiſſent. Accedit, 5. quod ipſe Deus modum præſcripſerit Iſraelitis, quo cum hoſte agere deberent: nimirum, ut ſi pacem hoſtis quæreret, eam non denegarent. Denique, & 6. comperto dolo ratihabuere Iſraelitæ pactum, fidemque datam renovarunt, adeoque ex hac quoque ratione pleniſſime obligabantur [b]. Cæterum, propter calliditatem pœnas ab ipſis ſumſerunt, dum eos perpetuis deſtinaverunt ſervitiis.

n. 2. Neque *obſtat*, Deum prohibuiſſe, ne fœdus cum damnatis populis ineant; adeoque nullam fuiſſe talem promiſſionem. Reſp. hæc prohibitio ſaltem publicata fuit Iſraelitis, ne fidem darent, & in eorum favorem, ne per hujuſmodi fœderatos ad idololatriam incitarentur: ſi proinde ſuo favori renuntiant, & contra illam prohibitionem divinam fidem dant, in Deum peccant; at negotium ipſum non redditur nullum. Jus enim Gabaonitis ex fide illa quæſitum auferre eis non potuerunt, utpote quibus a Deo non erat prohibitum, ne ſecuritati ſuæ proſpicerent.

Ponamus, Principem ſubditis ſuis legem ſub graviſſima pœna publicaſſe, ne cum vicina gente commer-

(*a*) L. 1. D. de dol. mal. (*b*) Job. IV. v. 11.

mercium ineant; ſubditi poſthabita hac lege cum vicinis contrahunt, & merces pro certo pretio accipiunt: hoc negotium cum vicinis geſtum conſiſtit, adeo ut his, pretium petentibus, auxilium præſtare magiſtratus teneatur; at ſubditi puniri poſſunt, quod lege prohibente contraxerint.

n. 3. Aliud exemplum ſuppeditant JCti Romani. Deus prohibuit ſcortationem; adeoque factum hoc illicitum eſt: ſi vero ſcortum contra prohibitionem legis uſum corporis ſui alii præbet pro certa mercede, promiſſio valet, & meretrix agere ad mercedem poteſt [c]. Addunt rationem, quod meretrix turpiter faciat, quod ſit meretrix, ſed non turpiter accipiat, cum ſit meretrix: merces enim hæc debetur ex utriuſque conſenſu.

§. DCCXCV. Fides hoſti datur vel tacite, vel expreſſe. *Expreſſe* datur verbis; ſub verbis autem continentur etiam ea, quæ ex fine agentium, & ex medii neceſſitate ſequuntur: adeoque ſi promittentes ad certum finem fidem dederunt, ſimul omnia ea promiſſa videntur, ſine quibus finis ille obtineri nequit. Hinc qui paciſcitur colloquium, illud promittit innoxium [d]; qui ſe in fidem dat civitati, hoc ipſo promittit, ſe nihil in eam moliturum [e]: ſic qui certo loco ſolvere promiſit, hoc ipſo obtinet libertatem eundi, vel redeundi [f].

Tacite fides data videtur per ſigna inter homines ad declarandam voluntatem recepta. Si proinde hoſtis vela candida exponit, eoque animum colloquendi exponit, lædi non poſſunt qui colloquii cauſa mittuntur. Alia exempla pactorum tacitorum propoſuimus ſupra [g].

n. 1. Si pactum dubium eſt, varias regulas interpre-

(*c*) L. 4. §. 3. D. de condict. ob turp. vel injuſt. cauſ. (*d*) c. 24. §. 3. 4. (*e*) c. 24. §. 2. (*f*) L. 3. c. 19. §. 15. (*g*) L. 6. c. 2.

pretationis GROTIUS tradit [h]; ſed regulas has tamquam vagas, & nulla ratione fundatas, rejecimus ſupra.

Si *verba* dubia ſunt, *I.* regula generalis eſt, *quod is ſenſus verborum valeat, quem promittens ſcit alterum intelligere*. Hinc fallaciam commiſere Romani, qui Carthaginem liberam fore promiſerunt, & *urbem* deſtruxerunt, cauſati, per Carthaginem civium multitudinem intelligi [i]: ſcivere enim, Carthaginenſes *urbem* quoque intellexiſſe.

II. Si verba vere dubia ſunt ea interpretationem recipere debent *ex communi uſu*: verba enim valent uſu uti nummi. Hinc vitam pactus libertatem petere nequit [k]. Qui deditionem promiſit non venienre auxilio, liberatur ſi auxilium venit, etſi id non ſufficiat [l]. Qui pactus eſt, ſe rediturum, non liberatur ſi clam redit [m]. Dedita urbe etiam præſidium deditum cenſetur, indeque dimitti a civitate nequit [n]: captus, & ſua fide (*ſur ſa parole*) dimiſſus, redire non tenetur, ſed & nihil agere poteſt quo hoſti noceatur; hinc ſi hoſtis prædatum it (*s' il va en party*), non poteſt ita dimiſſus latebras indicare ſuæ civitati.

Si uſus ille loquendi dubius eſt, & alter ſe aliter ſenſiſſe ait, nihil actum eſt, ac bello res decidi debet.

Quando ex *factis* appareat voluntas paciſcentium, & quænam regulæ interpretandi ibi obtineant, ſupra, explicavimus.

§. DCCXCVI. Effectus fidei hoſti datæ eſt, I. ut promittens obligetur ad fidem datam implendam. Neque quæri amplius poteſt, an jure, an injuria bel-

(*h*) L. 3. c. 13. §. 11. c. 22. §. 10. 11. 13. (*i*) Grot. L. 2. cap. 16. §. 15. add. ſupr. (*k*) L. 3. cap. 19. §. 12. (*l*) Diſſent. d. c. 19. §. 14. (*m*) d. c. 19. §. 13. (*n*) Diſſent. Grot. L. 3. cap. 22. §. 13. (*o*) L. 5. c. 2.

bellum geratur, quia hanc ipſam injuriam promittentes in hoc actu remittere cenſentur *p*. Adeoque iujuria agit qui prætextu vis, ac metus injuſti, fidem hoſti datam non implet, vel pacis articulos rumpit. Si proinde *privatus* eſt qui fidem datam infringit, adigi a ſuo magiſtratu debet ad implendum: ſi *ſumma poteſtas*, nova hæc cauſa eſt belli, & tunc mirari non debemus, Deum arbitrum, & judicem bellorum, ob ſupervenientes ejuſmodi in bello injurias ei, qui ab initio juſtam cauſam habuit, ſæpius eripere victoriam.

§. DCCXCVII. Fides hoſti data præſtari non debet, 1. ſi deficit conditio, ſub qua hoſti fides data eſt *q*: 2. ſi poſt fidem datam nova ſuboritur belli cauſa; uti ſi hoſtis legatos meos, vel inducias pactas violavit; tunc enim jure belli jura hoſti quæſita auferri poſſunt jure prædæ: non vero 3. ſi promittens compenſare vult debitum cum alio debito, quod is, cui promittitur, ante fidem datam debuit *r*; hoc enim jam belli jure exſtinctum erat.

SECTIO II.

De fide hoſti data ab ipſa ſumma Poteſtate.

§. DCCXCVII. CUM bellum non niſi a ſumma poteſtate geratur, facile apparet, neminem circa belli negotia fidem hoſti dare poſſe, niſi ipſam ſummam poteſtatem.

§. DCCXCIX. *Pacem* igitur ſola ſumma poteſtas inire poteſt, quia de finiendo bello agitur, de quo nemo tranſigere poteſt, niſi is, ad quem negotium belli pertinet: De hac pace infra §. 851. *ſeq.* ex profeſſo agemus.

§. DCCC.

(*p*) L. 3. c. 19. §. 3. 6. *q*) d. c. 19. §. 14. (*r*) d. §. 14. ſeq.

§. DCCC. *Inducias* facere, & *commeatum* dare, itidem ſummæ poteſtati proprium eſt. Sed cum hæc facultas etiam Ducibus, quibus adminiſtratio belli committitur, conceſſa videatur, hæc jura ad Sectionem ſequentem remittimus.

§. DCCCI. Summam poteſtatem ex fide hoſti data obligari, nec exceptionem vis, metuſque, immo nec doli ei opponi poſſe, in præcedentibus vidimus. *Vid.* §. 793. & 794.

SECTIO III.

De fide hoſti data a Ducibus belli.

§. DCCCII. DIXIMUS, ſummam poteſtatem aliquando aliis concedere facultatem paciſcendi cum hoſte, eique fidem dandi. Factum hoc videtur quoties adminiſtrationem belli Duci committit. Cum enim in genere hæc adminiſtratio Duci committitur, omnia quoque ea commiſſa cenſentur, quæ ad belli adminiſtrationem pertinent; adeo ut Princeps ex tacito hoc mandato obligetur [f].

§. DCCCIII. Notanter diximus, duces fidem dare poſſe de negotiis, quæ ad *adminiſtrationem belli* pertinent. Non ergo tranſigere poſſunt de belli cauſis, & conſequentibus [u]. Unde ſatis apparet, *ſponſiones* Ducum non obligare civitatem, ſeu Principem.

§. DCCCIV. *Sponſiones* dicuntur, quando Duces belli pacis conditiones cum hoſte ineunt, & promittunt, civitatem conſenſuram [x].

§. DCCCX. Exempla ejuſmodi ſponſionum varia occurrunt in hiſtoria Ramana. Omnium celeberrima eſt *ſponſio Caudina*, quæ cum Samnitibus inita eſt.

(f) Grot. L. 3. c. 22. §. 2. 4. ſeq. (t) d. c. 22. § 2. 3. (u) d. cap. 22. §. 7. (x) Vid. L. 5. D. de pact.

eſt. Poſthumius conſul dolo Samnitum ad furculas Caudinas allectus, nec evadere, nec retro viam repetere potuit; ſpe evadendi peremta, & perditis rebus, victuſque neceſſitate, pacem petebat. Pacis conditiones Samnites Duce Pontio has præſcripſere: 1. ut ſinguli ſub jugum mitterentur, 2. agro Samnitum diſcenderent Romani, 3. coloniæ abducerentur, 4. ſuis legibus uterque populus æquo fœdere viveret. Poſthumius conſul ſignavit has conditiones; eoque poteſtati victorum ſeſe ſubjecere conſules, legati, quæſtores, & tribuni militum, nomenque ſuum dederunt & primi conſules, &c. deinde reliqui ſub jugum miſſi, exercituſque dimiſſus eſt (y). Romani indignati pacem ignominioſam, noluerunt eam ratam habere, ſed decreverunt, ut ſponſores dederentur hoſti veſte detracta, & vincti: quod cum per Feciales fieret, noluit Pontius deditionem accipere, cauſatus, populum Romanum, ſi ſponſionis ad furculas Caudinas factæ pœniteret, legiones intra ſaltum reſtituere debere (z). Concludit LIVIUS, *ſponſores forſitan & publica, ſua certe, fide liberatos ab Caudio in caſtra Romana inviolatos rediſſe* (a).

n. 1. *M. Clodius* cum *Corſis* turpem pacem iniit, ideo a Senatu Corſis deditus, at non acceptus eſt. Reverſum Senatus tamquam læſæ majeſtatis reum in cuſtodia publica necari juſſit; & addit VALERIUS MAXIMUS (b), eum Senatus animadverſionem meruiſſe.

n. 2. *Jugurtha Aulum Romanorum Ducem* ſpe pactionis perpulit ut in abditas regiones ſeſe veluti cedentem inſequeretur, tandem variis uſus artibus, de improviſo exercitu ſuo caſtra Auli circumvenit. Jugurtha etſi Aulum cum exercitu fame, ferroque clau-

(y) Liv. L. 9. c. 2. 3. 4. 5. 6. (z) Lib. d. L. 9. c. 7. 8. 9. 10. 11. (a) Liv. d. c. 11. in fin. (b) L. 6. cap. 3. num. 6.

clauſum teneret, tamen pacem cum eo iniit, ut incolumis quiſque ſub jugum mitteretur, & diebus decem Numidia decederet: at Senatus decrevit, ſuo, atque populi injuſſu nullum potuiſſe fœdus fieri: indeque bellum redintegravit ſalvo exercitu c.

n. 3. *Mancinus* victus noctu relictis caſtris diſcedere conatus fuerat: Numantini cum id ſenſiſſent, caſtra ſtatim ceperunt, & fugientes adorti poſtremos trucidarunt, totumque agmen circumvenerunt, indeque loca difficilia, & fugæ interclufa compulerunt. Unde cum vi ſe evadere poſſe Mancinus deſperaſſet, miſſoque præcone pacem, ac fœdus popoſciſſet, per Tiberium Gracchum partim perſuadendo iis, partim oblatas conditiones accipiendo fœdus iniit, ac 20000. civium haud dubie ſervavit. Romani totam illam pacificationem ut indignam, & Romanis dedecus afferentem culpati ſunt, turpitudinem facti Mancino imputantes.

Quidam opinabantur, exemplo Poſthumii, omnes, qui fœdus pepigerint, ut quæſtores, & tribuni militum, nudos hoſti dedendos eſſe, ut perjurium in eos, & conventorum violatio derivetur d: at ſolus Conſul nudus, & vinctus Numantinis decreto Senatus deditus fuit, reliquis ignovit e: Alii ſuccenſebant Scipioni, quod Mancinum non ſervaſſet, neque effeciſſet, ut fœdus cum Numantinis factum ratum haberetur f.

n. 4. Cum Henricus XII. infeliciter contra Anglos in Morinis pugnaſſet, & Helvetii, auro Anglorum incitati, Divionem oppidum Heduorum obſiderent, præfectus præſidii Trimolius pacem cum Helvetiis, quibuſcumque voluere conditionibus, ini-

(c) Salluſt. Bell. Jugurth. c. 38. pag. m. 78. (d) Plut. Tiber. Grach. pag. m. 271. Gell. L. 7. c. 18. Flor. L. 2. c. 18. (e) Plut. d. l. (f) Plut. d. l.

vit, inprimis ut Gallia omni tranſalpina in poſterum Galli abſtinerent, & Helvetiis 400000. aureorum pro impenſa ſuſceptæ expeditionis exſolverent. Etſi vero ſaluti totius Galliæ hoc pacto conſultum fuerit, tamen rex eas conditiones, tamquam ſummæ iniquitatis plenas, improbavit, atque rejecit [g].

§. DCCCVI. Quæritur, *an civitas ex tali ſponſione Ducis obligetur, & an pacis conditiones implere teneatur?* Merito id negamus [h], quia pax, & fœdus, injuſſu civitatis contrahi nequit: Duci enim belli ſola adminiſtratio belli commiſſa eſt; non autem adminiſtrat, qui pace finem bello imponit. Idque conſules Samnitibus diſerte declaraverunt [i]; quod Poſthumius poſtea in Senatu rationibus illuſtravit [k]; & Senatus Romanus ea ratione contra Numantinos uſus eſt [l]: ſed & ex eadem ratione Senatus ſponſionem Numantinam ratam habere noluit [m].

Neque *obſtat*, fœdus verum hic ſubeſſe. Sane, Claudius, aliique exiſtimarunt, pacem Claudinam non fuiſſe ſponſionem, ſed fœdus: at recte contrarium probat LIVIUS [n], quia expreſſe dixerat, ſe injuſſu populi fœdus contrahere non poſſe; idque ex differentia ſponſionum, & fœderum illuſtrat: ſponſorem enim 1. promittere ſaltem, ait, ſecuturum conſenſum, & ratihabitionem populi Romani; fœdus autem non opus habere tali ſponſore: 2. quia imprecatio fœderibus in perjuros addi ſolet; quæ hic adjecta non fuit: 3. quia omnes ſponſores nominatim expreſſi fuere; cum in fœdere duorum ſaltem Fecialium nomen exprimi ſoleat [o].

Si

(g) Maſſon. L. 4. Annal. p. m. 531. Guicciard. Hiſt. Gall. L. 12. (h) Grot. L. 2. c. 15. §. 16. n. 1. L. 3. c. 22. §. 7. (i) Liv. L. 9. c. 8. pr. (K) Ibid. c. 8. 9. (l) Ibid. c. 10. (m) Salluſt. Bell. Jugurth. c. 38. p. m. 78. (n) Liv. 9. cap. 8. 9. (o) Liv. d. l.

Si populus vel tacite, vel expreſſe ratihabuerit ſponſionem, is tenetur ex ſuo conſenſu [p].

n. 1. Sed anne Romani totum exercitum, ſub fide hujus ſponſionis dimiſſum, in priſtinum ſtatum, & locum reſtituere debuiſſent? Acriter hoc diſceptatum fuit inter Samnites, & Romanos, & immo inter Romanos ipſos: Nam tribuni plebis negabant, exſolvi religione populum deditione ſponſorum, niſi omnia Samnitibus, qualia apud Caudium fuiſſent, reſtituerentur [q], &c. Sane, pro affirmativa videbatur militare, quod negotium Romanorum utiliter ex ſponſione geſtum, ac inde locupletiores facti ſint; quia per ſponſionem Caudinam [r] æque, ac per ſponſionem Numidiam ſalvum habuere exercitum [s]. Per ſponſionem Numantinam 20000. civium ſalvi fuere [t]; & per Trimolii ſponſionem totius Galliæ ſaluti conſultum fuit [u]. Hinc Samnitum Dux perfidiæ accuſavit Romanos, ac reſtitutionem exercitus in eumdem ſtatum efflagitavit.

Ex quibus concludendum videtur, ex æquitate naturali populum Romanum obligatum fuiſſe quatenus locupletior factus eſt, adeoque & ad reſtituendum exercitum, quem ſine illa ſponſione ſalvum non habuiſſet [x].

Verum, plane hic non eſt negotiorum geſtio, nec intuitu Ducis, nec intuitu Samnitum. Dux enim belli mandatum expreſſum habebat ad bellum gerendum, non ad illud finiendum, nedum ad illud finiendum modo adeo ignominioſo: tantum igitur abeſt ut Dux pro negotiorum geſtore haberi poſſit,

 ut

(*p*) L. 2. c. 15. §. 16. n. 1. & §. 17. n. 1. L. 3. c. 22. §. 7. (*q*) Liv. L. 9. c. 8. in fin. (*r*) ds c. 8. 9. (*s*) Salluſt. Bell. Jugurth. c. 38. p. 78. (*t*) Plut. in Grach. (*u*) Maſſon. Annal. Franc. L. 4. (*x*) Grot. L. 2. c. 15. §. 16. n. 2.

ut potius ex mandato male impleto obligatus fuerit Romanis. Sed nec Samnites eo nomine contra Romanos agere potuerunt, quia non Romanorum, ſed ſuum negotium geſſere, in propria ſua commoda laborarunt, & pacis conditiones ſibi glorioſas, Romanis vero ignominioſas extorſerunt. Neque aſſeri poteſt, Romanos locupletiores factos eſſe: nam exercitus jam eorum fuit, adeoque jus ſuum integrum ſervarunt, non autem novum jus quæſivere. Conſervarunt igitur exercitum per imprudentiam Samnitum, hoſtium Romanorum, qui cum Romam legatos mittere, de pace cum ſenatu agere, interim vero exercitum obſeſſum retinere potuerint, ultro eum dimiſere, contenti 600. obſidibus, quos cautionis loco, ſibi reſervarunt [y].

Non ergo perfidi fuere Romani (quod injuria Samnites ipſis imputarunt); nam Senatus nullam fidem dedit [z]; dimiſſum ab hoſte exercitum jure ſuo recepit, & tamquam hoſtis ex imprudentia hoſtium lucratus eſt. Omnis igitur, & ſolus regreſſus Samnitibus competebat tum in obſides, qui cautionis loco in eorum poteſtate remanſerunt, tum in ſponſores, qui jus alienum ſpoponderunt [a]; & ideo, quia fidem ſuam liberare non poterant, Samnitibus publico decreto dediti ſunt. Ipſe Poſthumius tribunorum opinionem oppugnans ait: *quod deditione noſtra negant exſolvi religione populum, id iſtos magis ne dedantur, quam quia ita ſe res habeat, dicere* [b]. Si ipſe exercitus reditum promiſiſſet, inde obligatus fuiſſet [c].

n. 3. Quis ergo eſt effectus hujus ſponſionis? Reſp. *ſpon-*

(y) Liv. L. 9 c. 9. (z) Ibid. (a) Vid. §. ſeq. (b) Liv. L. 9. c. 9. (c) Grot. L. 2. cap. 15. §. 16. n. 3.

ſponſores implere tenentur id, quod promiſere; i. e. efficere, ut populus Romanus ratihabeat pacis conditiones a Duce initas: idque Tiberium Gracchum procuraſſe in prima ſponſione cum Numantinis inita, legimus [d].

Si civitas ſponſionem ratihabere nolit, tenentur ſponſores ad id, quod intereſt promiſſum impletum non eſſe: atque hinc dedi ſolent ſponſores, qui fidem hoſti dedere [e]. Ipſe Poſthumius conſilium hoc dedit Senatui: *nec quicquam ex ea ſponſione, præterquam corpora noſtra debentur Samnitibus; dedamur per Feciales; nudi, vinctique exſolvamus religione populum, ſi qua obligavimus, ne quid divini, humanique obſtet, quo minus juſtum, piumque de integro ineatur bellum.* Et mox: *Samnitibus*, ait, *ſponſores nos ſumus rei, ſatis locupletes in id, quod noſtrum eſt, in id, quod præſtare poſſumus, corpora, & animos; in hæc ſæviant, in hæc ferrum, in hæc iras acuant* [f]. Atque ideo Poſthumius, & omnes, qui fœderi intervenerunt, ut Quæſtores, & Tribuni militum, dediti per Fecialem Samnitibus, at non recepti ſunt [g]. Similiter in ſponſione Numantina prudentiores opinati ſunt, cum Mancino omnes, qui interfuerunt paci, dedi hoſti debere: at populus favore Gracchi ſolum Mancinum dedendum judicavit; quod apud Senatum quoque obtinuit [h].

In ſponſione Corſica itidem ſolus Conſul deditus eſt [i]. Atque hac ratione fidem publicam, & privatam liberatam fuiſſe, Romani crediderunt [k].

Quæri ſolet, *an ſponſores ita dediti occidi poſſint?* Affirmatur: nam jam ante capti, & in poteſtate hoſtis

 fue-

(*d*) Plutarch. in Tib. Gracch. p. m. 171. (*e*) Lib. 2. c. 15. §. 16. num. 1. (*f*) Liv. d. cap. 9. (*g*) Liv. l. c. (*h*) Plut. in Tib. Gracch. p. m. 171. (*i*) Val. Max. L. 6. cap. 3. num. 6. (*k*) Liv. L. 9. cap. 8. & 11. in fin.

bere, ac nunc ex deditione ſuæ civitatis ejuſdem hoſtis poteſtati ſubjiciuntur: omnia igitur in eos tamquam hoſtes licent; eo magis autem in ſponſores, quia fidem hoſti dederunt, quam implere non poſſunt.

Si ſponſores ab hoſte non recipiuntur; uti Corſi non recepere M. Clodium, nec Numantini Mancinum, nec Samnites Poſthumium, reliquoſque ſponſores, porro quæritur, an cives maneant? Diſceptatum id fuit inter JCtos Romanos; & alibi probavimus, eos civitatem non amiſiſſe.

Obiter hic notandum eſt, ipſam civitatem in tales ſponſores ob negligentiam animadvertere poſſe: ita enim in ſponſione Corſica M. Clodius, cum receptus non eſſet a Corſis, tamquam læſæ majeſtatis reus in cuſtodia publica necatus fuit [l].

n. 4. Denique effectus ſponſionum inſignis eſt intuitu *obſidum*: hi enim, deficiente ratihabitione civitatis, manent hoſtes, in quos omnia licent.

§. DCCCVII. Hactenus egimus de pactis Ducum, quæ de finiendo bello agunt, & quæ non valent, niſi civitas approbet, vel conſentiat: at alia pacta ſunt, quæ ad adminiſtrationem belli pertinent; atque huc referuntur *induciæ*, & *commeatus*.

INDUCIÆ ſunt conventio, per quam bello manente ad tempus bellicis actibus abſtinendum eſt [m].

Induciarum nomen non eſt ab *inde uti jam*, nec ab *endoitu*, ſed quod ab *inde*, i. e. a certo tempore, *otium* fit [n].

Induciæ ſunt vel *univerſales*, ubi omnis vis ubique inter bellantes ſuſpenditur; vel *particulares*, ubi vis ſaltem ſuſpenditur quoad certos actus [o].

Fie-

(*l*) Val. Max. L. 6. c. 3. n. 6. (*m*) Grot. L. 3. c. 21. §. 1. (*n*) Grot. d. c. 21. §. 2. (*o*) Grot. L. 3. c. 21. §. 10.

Fieri plerumque induciæ ſolent in breve tempus: poſſunt tamen contrahi in plures annos; & exempla contractarum in 100. annos induciarum paſſim exſtant [p].

§. DCCCVIII. Inducias contrahere non tantum poſſunt ſummæ poteſtates bellum invicem gerentes; ſed & Duces belli, quatenus pars eſt adminiſtrationis belli ipſis commiſſi [q].

Hæ induciæ cum effectu incipiunt ex momento, quo partes conſenſere [r]; ſubditi autem inde non obligantur, niſi ex publicationis tempore. Si quid interim poſt pactas inducias occupatum eſt, reſtitui id debet, at induciæ non ſunt violatæ [s]. Dies autem hic intelliguntur naturales, i. e. ſpatium 24. horarum [t].

§. DCCCIX- Objectum induciarum ſunt actus bellici, utpote qui per hanc conventionem vel generaliter, vel quoad quoſdam actus ſuſpenduntur [u].

§. DCCCX. Effectus eſt, ut paciſcentes durantibus induciis omnem vim, omneſque actus hoſtiles, ſuſpendere debeant, tum in perſonas, tum in res hoſtium [x], etſi bellum maneat.

Hinc 1. ire, & redire in terras hoſtiles [y], 2. interius recedere cum exercitu [z], 3. auxilia, & commeatum adducere [a], 4. mœnia reficere [b], 5. derelicta ab hoſte (non vero relicta ſaltem) occupare [c] licet.

E contrario durantibus induciis non licet 1. transfugas recipere [d], 2. hoſtium præſidiis corruptis loca eorum occupare [e], 3. nec ab hoſte capta poſtliminio recipere [f].

(*p*) d. c. 21. §. 1. n. 3. 4. (*q*) d. c. 21. §. 7. (*r*) d. c. 21. §. 5. (*s*) d. §. 5. (*t*) d. c. 21. §. 4. (*u*) d. c. 21. §. 1. (*x*) d. c. 21. §. 6. n. 1. (*y*) d. c. 21. §. 6. n. 6. (*z*) d. c. 21. §. 7. (*a*) Ibid. (*b*) P. c. 21. §. 7. (*c*) d. c. 21. §. 8. n. 2. (*d*) Ibid. n. 1. (*e*) d. c. 21. §. 6. n. 1. (*f*) Ibid. n. 2.

Not. Quædam ſunt illicita ob ſpecialem conventionis naturam, quos caſus in *commentario* examinavimus [g].

§. DCCCXI. Finiuntur induciæ *I.* finito tempore adjecto, quod vel continuum; eſt, vel cum deſignatione termini [h]. *Continuum* tempus dicitur, ſi *centum dierum* induciæ contrahuntur, non deſignato termino, nec a quo, nec ad quem: tempus *cum deſignatione termini* eſt, ſi v. g. *uſque ad Calendas Marcias* induciæ pactæ ſunt.

Priori caſu computari debet tempus de momento in momentum, ita ut induciæ incipiant ea hora, eoque momento, quo contractæ ſunt, & deſinant elapſo centies ſpatio 24. horarum, eadem hora, eodemque momento.

Poſteriori caſu quæri ſolet, an terminus ad quem quoque ſub induciis contineatur? i. e. an Calendæ Martii, ad quas uſque induciæ conceſſæ ſunt, tutos reddant hoſtes? quod merito negamus [i].

Si vero terminus certus deſignatus eſt, *a quo* incipere debeat, certum eſt, eum diem intra menſuram temporis contineri [k].

Not. Finitis induciis nova indictione belli opus non eſt, quia bellum ſuſpenſum ſaltem, non finitum fuit; adeo ut perſonæ, quæ durantibus indiciis ad nos pervenerunt, & vi majori impediuntur quo minus ante finitas inducias recederent [l], tamquam hoſtes capi poſſint.

n. 1. *II.* Finiuntur induciæ ſi hoſtis, cum quo induciæ pactæ ſunt, induciis contrarium aliquid fecerit; quod exemplo Braſidæ probat GROTIUS [m]: niſi

(*g*) d. cap. 21. §. 16. (*h*) d. cap. 21. §. 4. (*i*) Diſſ. Grot. L. 3. c. 21. §. 4. n. 2. (*k*) Diſſ. Grot. ibid. n. 3. (*l*) d. c. 21. §. 9. (*m*) d. cap. 21. §. 8. n. 1. §. 11.

niſi pœna in caſum violationis adjecta fuerit, & ea ſolvatur *n*.

n. 2. Non vero 3. finiuntur induciæ, ſi privati aliquid pacto contrarium agunt: niſi paciſcens approbet. Approbare autem videtur ſi nocentes nec punit, nec dedit *o*: quod itidem exemplis probat Grotius *p*.

§. DCCCXII. Fidem quoque hoſti dare poſſunt belli duces concedendo *litteras commeatus*, vulgo *Paſſeports q*.

Vox *commeatus* eſt a *cum*, & *meare*; quo ſignificat ultro, citroque ire: unde *commeare* Germanis *ausgehen*, *ausvvandern*, *r*; & ſumitur *vel* pro litteris dimiſſoriis (*Abſchied*), *vel* pro alimonia exercitus (*Proviand*), *vel* ſecuritate, & fide publica in itineribus *s*.

Atque hoc ultimo ſenſu hic accipitur vox *commeatus*. Unde ſynonyma ſunt, fides publica, ſecuritas, litteræ de conductu, ſalvus conductus, litteræ ſalvi paſſus, litteræ tuti itineris, certificatio (*ein Paſſ*) litteræ immunitatis, epiſtola aſſertoria, &c. *t*.

§. DCCCXIII. Litteræ igitur commeatus ſunt, quibus extra inducias (nam pactis induciis commeatus neceſſario continetur *u*) hoſtis hoſti facultatem concedit eundi, & publicam ſecuritatem promittit. Inepte ergo ad litteras commeatus refertur ſignum impunitatis Caino a Deo impreſſum *x*.

§. DCCCXIV.

(*n*) d. c. 21, §. 12. (*o*) d. c. 21. §. 13. (*p*) L. 2. c. 15. §. 17. n. 4. (*q*) Strauch Diſſ. acad. V. c. 1. th. 4. Textor. Diſſ. de litt. commeat. Guid. Papæ Deciſ. 418. n. 5. Memoires de Guiſe, Tom. I. Lib. 3. pag. 282. 286. (*r*) Fabr. Theſaur. voc. *meo*. Varias ſignificationes vide apud Textor. d. l. nu. 12. (*s*) Textor. d. l. 1. (*t*) Textor. d. l. (*u*) Grot. L. 3. c. 21. §. 6. nu. 3. (*x*) Diſſ. Textor. d. cap. 21. §. 6. Nicol. de Lyra in Gloſ. ad Geneſ. c. 4.

§. DCCCXIV. Cauſa hujus juris eſt conſenſus utriuſque partis, qui in eo conſiſtit, quod alter fidem dat, alter accipit: adeoque obligatio hic non demum oritur ex jure gentium voluntario, ſed ex ipſo jure naturæ *y*.

§. DCCC. XV. Conceduntur hæ litteræ ab hoſte, qui ſummam poteſtatem habet, vel cui conceſſa eſt belli adminiſtratio generalis, aliquando etiam ab inferioribus poteſtatibus, ad certum actum, qui ſub mandato eorum continetur, ut in obſidione. &c.

Dantur 1. *perſonis* inprimis hoſtilibus; etiam pari dignitate, & ſuperiori *z*: immo ipſi ſummæ quoque poteſtati. Legatis hoſtis non dantur neceſſario, quia ipſo jure naturæ tuti ſunt, ſed ex ſuperfluo. Militibus in genere datæ, etiam Ducibus, & mari militantibus, conceſſæ videntur *a*.

2. Rebus mobilibus [nam immobilibus dantur ſalvæ guardiæ *b*], ut nimirum tuto per terras alterius, inprimis hoſtiles, tranſvehi poſſint.

§. DCCCXVI. Perſonæ autem conceſſa ſecuritas etiam pertinet ad ejus *famulos*, etſi nihil de iis dictum ſit *c*; item ad res, quas quis in itinere ſecum ferre ſolet *d* [non ad familiam, i. e. uxores, & liberos *e*, neque ad comites, niſi nominati in litteris ſint *f*].

§. DCCCXVII. Si in genere *comitibus* commeatus conceſſus eſt, quæritur, 1. an valeat etſi nomen comitum, eorumque conditio non fuerit expreſſa? quod merito affirmamus *g*. Unde cavillatorie Lau-

(*y*) Diſſent. Textor. d. diſſ. §. 5. 6. (*z*) Grot. L. 3. c. 21. §. 15. (*a*) Ibid. (*b*) Vid. infr. (*c*) Grot. L. 3. c. 21. §. 17. Burger. Obſerv. 87. c. 1. (*d*) Grot. d. c. 21. §. 18. Menoch. de arbitrar. judic. quæſtion. L. 2. 336. nu. 35. (*e*) Grot. d. c. 21. §. 17. Textor. d. c. 3. num. 20. (*f*) Grot. d. c. 21. §. 18. (*g*) Textor. d. l. n. 17.

Laurentius Medicæus ſecuritatem capitaneo cuidam, & ejus comiti datam violavit, ſub prætextu, quod nomen comitis, & quod ille comes ſit ſubditus Papæ, & hoſti a ſecretis, non fuerit expreſſum. 2. An proſit etiam eis, qui poſt conceſſas litteras in itinere comites fiunt? Affirmatur [h]. An 3. etiam Judæi, & hæretici voce comitum veniant? Affirmatur [i]. An prodeſt criminis reis, ut transfugis, proditoribus? Negatur [k]; niſi hoſtis ſciens tales eſſe commeatum dederit [l].

§. DCCCXVIII. *n.* 1. Facultate eundi conceſſa etiam reditus conceſſus videtur [m]; ſecus ſi tantum facultas abeundi permiſſa fuit [n].

n. 2. Is, qui impetravit commeatum, non obſtante commeatu, ex debito apud hoſtes poſtea contracto, vel ex delicto ibi commiſſo, conveniri poteſt [o].

n. 3. An is, qui falſis litteris commeatus uſus, & iis productis ab hoſte dimiſſus eſt, poſtea vindicari tamquam jure belli captus poſſit? In nupero bello nova publica retulerunt, Ducem Marlborughium (qui commeatu fratri conceſſo uſus, atque hac falſa ratione ab hoſte dimiſſus fuit) jure belli a Gallis vindicatum fuiſſe. SCHOEPFERUS [p] negat, id jure fieri potuiſſe: 1. quia hoſtem occidere, nedum dolo in eum uti licet: 2. quia captus quoque dolo ſe liberare, eoque ad ſuos redire potuiſſet. Equidem jure belli ejus deditio poſtulari non potuit; ſed

(*h*) Diſſent. Textor. d. l. n. 19. (*i*) VVikefort. d. l. pag. 311. & pag. 168. Menoch. d. l. num. 35. (k) Grot. L. 3. cap. 21. §. 19. (*l*) Textor. Diſſ. cit. cap. 3. §. 18. (*m*) Grot. L. 3. 21. §. 16. Textor d. c. 3. n. 22. Burger. d. tract. obſerv. 87. cent. 1. (*n*) Textor d. l. n. 7. Krichov Conſil. var. 9. n. 19. (*o*) Textor d. c. 6. num. 4. (*p*) Diſſ. an commeatu falſo uti liceat contra hoſtem.

ſed ſi hoſtis ejus notitiam habuiſſet, retineri potuiſſet, quia alius pro alio commeare nequit [q].

§. DCCCXIX. Effectus litterarum commeatus eſt, ut perſonæ ſecuritas inde pleniſſima competat eundi, & redeundi, & ut res tuto ad locum deſtinatum tranſvehi poſſint [r]. Sanctæ igitur, atque inviolabiles ſunt ejuſmodi litteræ; adeo ut ſi *hoſtis* ipſe eas violat, hinc nova ſuboriatur belli cauſa, ac jure talionis idem in hoſtes ſtatui poſſit: ſi ſubditi ſecuritatem conceſſam turbant, morte puniri ſolent. [t]

§. DCCCXX. An is, qui litteras commeatus hoſti dedit damnum huic a ſubditis datum reſarcire tenetur? Affirmat TEXTOR [u]; ejuſque rei exempla recenſet VVIKEFORT [x]: at idem obtinere hoc caſu puto, quod in prædonibus, qui abſque juſſu publico excurſiones in vicina territoria faciunt.

§. DCCCXXI. Finitur commeatus 1. elapſo tempore litteris expreſſo [y]; hinc is, qui ſemel venit, & rediit, fide earumdem litterarum denuo venire, & revenire nequit [z]. Quomodo autem computari tempus debeat, vidimus alibi [a].

2. Si tempus adjectum non eſt, tantum tempus conceſſum videtur, intra quod negotium, propter quod venit, commode expedire poteſt. Unde abitu conceſſo, tutus intelligendus uſque dum eo pervenerit, ubi tuto ſit [b]. Solo abitu conceſſo redire non po-

(q) Grot. d. c. 21. §. 6. num. 2. (r) Grot. d. cap. 21. §. 16. (t) Alberic. Gentil. de jur. bell. L. 2. cap. 14. Berger. Obſerv. jurid. cent. 1. obſ. 80. ſeq. Grot. L. 3. cap. 11. §. 14. Exemplis id probat VVIKEFORT l' Ambaſſad. pag. 168. & 312 *Conf. Memoires du Duc de Guiſe*, tom. I. pag. 177. Textor. d. l. c. 5. num. 20. ſep. (u) d. cap. 6. num. 27. (x) d. l. pag. 309. & 292. (y) Grot. 3. c. 21. (z) d. c. 21. §. 16. n. 2. (a) Grot. L. 3. cap. 20. §. 4. n. 1. (b) cap. 21. §. 16. num. 1.

poteſt [c], 3. Finito negotio, ob quod ſecuritatem accepit [d]. 4. Pœnitentia, & revocatione concedentis, ſi res integra eſt, & alteri rite denuntietur [e]. 5. Renunciatione ejus, cui conceſſa eſt ſecuritas [f]. 6. Si is, cui commeatus conceſſus eſt, verba, & conditiones commeatus tranſgreditur [g]; uti ſi extra viam publicam, ſi in ea ſola ſecuritas data eſt, inveniatur [h]. 7. Mortuo eo, cui ſecuritas data eſt [i]. 8. Non morte concedentis, quia vi imperii datæ ſunt ex quibus actibus etiam ſucceſſor obligatur [k].

§. DCCCXXII. Fides quoque & a Principe, & a Duce belli dari poteſt per *ſalvam guardiam*: quæ datur pro rerum immobilium ſecuritate [l], ne nimirum terræ noſtræ, & quæ ibi continentur, ab hoſte lædantur, aut violentur [m]. Si vero a vi majore, v. g. per prædones, non obſtantes ſalva guardia vis inferatur, ideo concedens non tenetur.

SE-

(c) §. 16. n. 2. (d) d. cap. 6. num. 8. ibique Dd. (e) Textor c. 6. nu. 2. (f) d. c. 6. num. 3. (g) d. c. 6. num. 6. (h) Exempl. vid. apud VViKefort pag. 310. (i) d. cap. 6. §. 10. (k) Vid. Textor d. cap. 6. nu. 10. Grot. l. 3. cap. 21. num. 20. 31. (l) Textor. cap. 6. n. 15. (m) Burger. Obſerv. 79. cent. 1. Memoir. de Guiſe, Lib. 1. pag. m. 323. & L. 2. p. 91.

SECTIO IV.

De fide hoſti a Privatis data.

§. DCCCXXIII. DUO hic quæri poſſunt: 1. an ſubditi, qui non ſunt in poteſtate hoſtium, paciſci cum hoſte de rebus, & juribus ſuis privatis (nam de re publica pactum nullum eſt [n]] poſſint, & an pacta talia non valeant? [o] 2. An capti quædam promittere hoſti poſſint; & an promittentes inde obligentur?

§. DCCCXXIV. Quod *primam* quæſtionem attinet, certum eſt, ſubditum noſtrum, ſi fidem dedit hoſti, inde teneri. Sane, cum pacta cum prædone inita obligationem producant, nedum pacta cum hoſte inita [o]; adeo ut ſi jusjurandum tali pacto acceſſerit, jurans illud abſque perjurii nota violare non poſſit [p].

§. DCCCXXV. At alia quæſtio eſt, an hoſtis poſſit implorare officium magiſtratus, in cujus poteſtate eſt promittens, ut eum compellat promiſſionem implere? Reſp. tantum abeſt, ut magiſtratus promittentem compellere teneatur ad implendum, ut potius debitum illud belli, & prædæ, jure exigere, ac fiſco ſuo addicere poſſit. Cum enim omnia in hoſtem liceant, etiam jura eis ex pactis ſubditorum noſtrorum quæſita, auferre licet [q].

Si lege prohibitum eſt, ne paciſci cum hoſte liceat, valet pactum, quia lex illa hoſtem non obligat; ſed puniri poteſt ſubditus, qui lege prohibente contraxit [r].

§. DCCCXXVI. *Altera* quæſtio itidem affirman-

(n) Grot. Lib. 3. cap. 23. §. 5. num. 1. (o) d. cap. 23. §. 1. 1. (p) d. cap. 23. §. 2. (q) Diſſent. Grot. L. 6. cap. 23. (r) d. cap. 23. §. 5. num. 4.

manda eſt; pleniſſima obligatio inter contrahentes inde oritur (s): ſubditus enim, qui in hoſtis poteſtate conſtitutus eſt, deſinit eſſe ſubditus (t), ſervus fit, & alieno domino tum quoad vitam, tum quoad bona ſubjicitur. Si proinde dominus ille ſub certa lege juri ſuo renunciat, & capto vitam, vel libertatem ſub certis conditionibus permittit, captus, qui leges illas acceptat, ex ſuo conſenſu obligatur; & fidem datam eo magis implere tenetur, quia vitam, ac libertatem, quæ in arbitrio victoris ipſo jure naturæ ſunt, redimit, adeoque ſummam utilitatem ex tali pacto capit.

§. DCCCXXVII. Hinc valet 1. pactum capti de redeundo in carcerem (u); 2. ne in certum locum redeat (x); 3. de non fugiendo (y); 4. de non militando adverſus eum, qui ipſum in poteſtate habet (z). Quæ gentium exemplis Grotius confirmat.

§. DCCCXVIII. Neque *obſtat*, *I.* quod ſubditi ſemel fidem ſuæ civitati dederint, eamque ſanguine, & bonis defendere teneantur; adeoque hoſti nihil promittere poſſint, quod fidei illi repugnat. Videtur igitur illicitum pactum de redeundo in carcerem, de non militando contra hoſtem (a) &c. GROTIUS varie reſpondet; 1. pacta, quæ majus malum, aut certius evitant, magis utilia, etiam publico, cenſeri debere; talia autem pacta eſſe, quæ cum hoſte fiunt pro conſervanda vita, ac libertate: 2. ſubditos per fidem civitati datam poteſtatem ipſam ſui, & ſuarum rerum non abdicaſſe: 3. ſolam utilitatem publicam ſine auctoritate legis non efficere poſſe, ut quod factum eſt, etſi contra officium factum eſſe detur,

(s) d. c. 23. §. 1. (t) L. 4. D. de capt. & poſtlim. reverſ. (u) Grot. L. 3. c. 23. §. 6. (x) d. c. 23. §. 7. (y) d. c. 23. §. 8. (z) d. c. 23. §. 7. (a) d. c. 23. §. 5. n. 1. §. 7. c. 29. §. 7.

tur, irritum ſit: 4. legem non poſſe adimere poteſtatem talia paciſcendi, quia a ratione, & natura aliena eſſet; leges autem vim obligandi demum habere, ſi latæ ſunt ad humanum modum, alias pro legibus non haberi: 5. generales leges ſemper continere exceptionem ſummæ neceſſitatis. At 6. verior ratio eſt, quod ſubditus ille in hoſtis poteſtate conſtitutus deſinat eſſe ſubditus, quandiu in hoſtis poteſtate eſt: non autem deſinit eſſe in hoſtis poteſtate qui fidem dedit de redeundo: qui vitam, & libertatem recepit ſub certa lege, & ſub ea lege dimiſſus eſt.

Neque ita reverſus poſtliminio jura recipit, quia non jure belli, invito hoſte, revertitur, ſed conſenſu hoſtis, & ſub certa lege capto maxime utili: neque deterior fit patriæ conditio, cui is, qui captus eſt, niſi liberetur, jam periiſſe cenſendus eſt [b].

§. DCCCXXIX. Diximus, adeo valida ejuſmodi pacta cenſeri, ut captus, & dimiſſus, ſi fidem datam implere nolit, a magiſtratu ſuo compelli debeat ut eam impleat; quod GROTIUS exemplis probat [c].

Neque *obſtat*, *II.* quod ejuſmodi pacta vi, & metu extorta conſenſum impediant, adeoque obligationem non producant. Reſp. 1. vis, & metus numquam tollunt conſenſum; inprimis 2. ſi metus juſtus eſt, qualis eſt is, qui ab hoſte infertur.

§. DCCCXXX. Cæterum, ſponte ſua ſequitur, pacta talia etiamſi a minoribus inita ſint, valere, quia inter hoſtes jus gentium obtinet [d]. Non autem valent ſi erratum eſt in corpore, vel ſubſtantia negotii [e] &c. nec ſi privati de re publica paciſcuntur [f].

§. DCCCXXXI.

(*b*) Grot. L. 3. c. 23. §. 7. n. 2. (*c*) d. c. 23. §. 1. n. 3. 4. (*d*) d. c. 23. §. 3. (*e*) d. c. 23. §. 4. (*f*) d. c. 23. §. 5. n. 1.

§. DCCCXXXI. De interpretationum regulis ſupra egimus *g*; ex quibus GROTIUS concludit *h*, 1. vitam pactum non etiam ad libertatem jus haberi *i*: 2. rediiſſe ad hoſtem non dici, qui clam rediit ut ſtatim exiret *k*; 3. deditionem promiſſa ſub conditione ſi auxilia non venerint, intelligi debere talia, quæ periculum ceſſare faciant *l*: 4. ſi dictum eſt, certo loco ſolvi, non poſſe differri ſolutionem, etſi locus poſtea dominum mutaverit *m*.

SECTIO V.

De his, qui fidei hoſti datæ accedunt; ubi de Guarantis, & de Obſidibus.

§. DCCCXXXII. UTI inter privatos ad ſecuritatem promiſſionis, & pactorum, cautiones quædam adhiberi poſſunt; ita & in pactis, quæ inter hoſtes ineuntur.

Cautio autem illa conſiſtit *vel* in aſſertione quadam religioſa, ſeu jurejurando, *vel* in datione rei, quod fit per pignora, *vel* in interventione perſonæ extraneæ. Perſonæ autem accedere poſſunt vel tanquam principales, vel tanquam acceſſio: tanquam principales accedunt *correi*; tanquam acceſſiones, *fidejuſſores*, *mandatores*, *obſides*, & *guarantæ*.

De omnibus actum eſt in præcedentibus (*vide ſupra* §. 464. *ſeq.*): exceptis *obſidibus*, & *guarantis* de quibus nunc plenius agemus.

§. DCCCXXXIII. *Guarantiæ*, ſeu *Varantiæ*, vox Germanica eſt, a verbo *VVehr*, i. e. ſecuritas; unde *die Gevvehr leiſten* eſt ſecuram poſſeſſionem præſta-

(*g*) Vid. ſupra §. 508. & ſeq. (*h*) d. cap. 23. §. 11. ſeq. (*i*) d. c. 23. §. 12. (*k*) d. c. 23. §. 13. (*l*) d. c. 23. §. 14. (*m*) d. c. 23. §. 15.

ſtare: *eine Wehre* dicitur locus, qui tutum aliquem reddit. Hinc voces *Gewehr*, i. e. ſclopeta, &c. & *wehren*, ſe defendere, &c. ortæ ſunt [n].

§. DCCCXXXIV. *Guarantæ* ſunt perſonæ publicæ, quæ pro ſecuritate pacis inter alios contractæ interveniunt, & promittunt, quod in caſum violatæ pacis vindicare armis injuriam velint [o]. Non ergo guarantæ ſunt qui mediatoris officium ſuſcepere, etſi pacem ſubſcripſerint [p], niſi in ſpecie guarantiam quoque receperint.

§. DCCCXXXV. Guarantæ ſaltem eſſe poſſunt ſummæ poteſtates; quia cum bello ſe violatam fidem vindicaturos promittunt, jus belli habere neceſſario debent [q].

§. DCCCXXXVI. Guarantia promittitur regulariter contra eum, qui pacem rumpit [r]: contra extraneos igitur paci illi contrarium aliquid facientes non tenentur ut guarantæ [s], niſi id promiſſum ſit.

§. DCCCXXXVII. Objectum guarantiæ eſt pax contracta, ejuſque acceſſiones, i. e. pacta in continenti adjecta quæ articulis ſecretis continentur: ſecus ſi ex intervallo adjectæ ſint conditiones; tunc enim in ſpecie quoque guarantia promitti debet [t].

Guarantia ergo non ad aliam pacem extendi debet, nec poteſt [u], niſi prior pax rupta alia deinde pace iterum coaluerit [x]: modo non novi articuli inſerti ſint; ad hos enim evincendos guarantæ non tenentur [y]. Sed nec ad novos ſocios jus guarantiæ propagatur [z].

§. DCCCXXXVIII.

(n) Aliter Par. Diſſ. de guarant. ſect. 1. §. 5. (o) dict. Diſſ. ſect. 4. §. 1. (p) dict. Diſſ. ſect. 4. §. 13. 14. 15. (q) dict. Diſſ. ſect. 5. §. 1. (r) dict. Diſſ. ſect. 4 §. 11. (s) d. §. 11. (t) dict. ſect. 5. §. 2. (u) dict. ſect. 5. §. 3. (x) ſect. 5. §. 4. (y) ſect. 5. §. 6. (z) ſect. 5. §. 7.

§. DCCCXXXVIII. Effectus eſt, ut guarantæ ſecuritatem præſtare debeant: adeoque 1. officia inter partes litigantes interponere [a], 2. ſi alter ſatisfacere nolit, armis læſum defendere tenentur [b]; adeo ut ſi non aſſiſtant, ad omne id, quod intereſt, teneantur, & in eos juſta belli cauſa ſit [c].

Guaranta non poteſt defendere læſum niſi requiſitus [d], & clarigatio præcedere debet [e].

Quæri ſolet, *an illi, qui jure guarantiæ læſis aſſiſtunt, juſtam belli cauſam præbeant alteri?* Equidem ſi alter negat, ſe pacem violaſſe, vel adverſarium prius a pace receſſiſſe docet, adeoque injuria guarantiam aut poſtulari, aut præſtari, &c. omnino hic juſta belli cauſa eſt, adeoque omnia in guarantam, tanquam in ſocium hoſtis licet [f]: judex enim inter duas ſummas poteſtates non eſt.

§. DCCCXXXIX. Cum guarantia ſit inſtar advocatiæ armatæ, iiſdem, ac illa, fere modis tollitur; quos modos compendio exhibet PARENS [g], & late MAGERUS [h].

Quær. an finiatur morte? Negatur. Cum enim guarantia promittatur a rege, adeoque a perſona publica, hæc numquam moritur, indeque ad ſucceſſores quoque tranſit. *Vid. ſupr. l.* 2. *c.* 15. §. 15.

§. DCCCXL. Quær. an guarantia ab uſurpatore promiſſa obliget legitimum regem? Negat PARENS [i], niſi a rege reſtituto approbetur: quamdiu autem uſurpator poſſidet imperium, illudque adminiſtrat, is omnino inde obligatur. *Vid. ſupra l.* 1. *c.* 4. §. *fin.*

(*a*) ſect. 5. §. 8. 9. (*b*) d. §. 9. (*c*) ſect. 5. §. 12. 13. (*d*) ſect. 5. §. 12. (*e*) dict. ſect. 5. §. 11. (*f*) Aliter Par. in dict. Diſſ. ſect. 4. §. 10. (*g*) dict) ſect. 5. §. 16. (*h*) De advocatia armata cap. 16. per tot. (*i*) dict. ſect. . §. 15.

Cæterum, guaranta interpretari pacem, ſi dubia eſt, nequit.

§. DCCCXLI. OBSIDES ſunt, qui pro fide hoſti data poteſtati ejus ita traduntur, ut ſi dator obſidis à fide recedat, hoſti jus ſit in corpus, & vitam ejus [k]; unde *obſides* dicuntur quaſi *obſides* [l].

Differunt a *pignore*, quod in rebus conſtituitur: obſides autem tantum dari poſſunt homines. Differunt à *deditis*, quod hi ſtatim pro hoſtibus habeantur, adeoque ſtatim, ac recepti ſunt, ſervi fiant, id eſt jus vitæ, & necis in eos competat.

§. DCCCXLII. Dantur obſides, vel ſua voluntate; vel etiam inviti, auctoritate, & juſſu civitatis [m]: illo caſu intervenire eos, ait GROTIUS, tanquam æque principales, hoc vero caſu tanquam acceſſorios [n]. Quod merito negamus; nam utroque caſu ſunt acceſſiones alterius obligationis.

§. DCCCXLIII. Cauſa obſidii eſt a jure naturæ. *Primo* enim certum eſt, civem *ſua voluntate* ſe obſidem pro republica dare poſſe (quidquid diſſentiat Grotius [o]). Cum enim ſubditi pro obtinenda ſalute civitatis vitam, & opes impendere teneantur, nihil obſtat, quo minus vita cautionis loco obligare poſſint; & regula, *quod nemo ſit dominus membrorum ſuorum*, exceptionem patitur, quoties de defenſione patriæ, & ſalute reipublicæ agitur.

§. DCCCXLIV. At alia quæſtio eſt, an civitas *invitum civem* obſidem hoſti dare poſſit? Grotius id itidem negat [p], addita ratione, quia privati jus in vi-

(*k*) Hering. de fidejuſſor. cap. 10. num. 282. Hillig. in Donell. L. 15. c. 48. litt. B. in fin. Arum. de jur. publ. v. 1. diſc. 28. num. 105. (*l*) Feſt. voc obſes (*m*) L. 3. c. 4. §. 14. c. 20. §. 52. (*n*) d. 2. 20. §. fin. Conf. L. 5. c. 23. §. 16. c. 20. §. 52. (*o*) L. 3. c. 11. §. 18. c. 4. §. 14. (*p*) Ibid.

vitam, quod ipſi non habent, in civitatem transferre non potuerunt? Sed verius eſt, obſidem talem etiam invitum a civitate dari poſſe: nam cum illi, qui in civitatem coeunt; promittant, ſe communi ope civitatem etiam cum diſpendio vitæ defenſuros, inde ſequitur, ad obtinendam pacem, & pro ejus ſecuritate, ſingulos cives cautionis loco, etiam invitos, tradi poſſe. Neque allegari poteſt, unum præ altero ad defenſionem patriæ non teneri? Nam cum omnes cives pro cautione eſſe non poſſint, neceſſario ſequitur, arbitrium civitatis eſſe, uti de ſalute publica conſulere, ita & obſides ex civibus eligere; quia alias exitum res habere non poſſet. Si omnium civium conditio par eſt, Grotius ſuadet, ut ſorti res committatur (q).

§. DCCCXLV. Dari obſides poſſunt ſubditi civitatis (r), etiam pueri, & feminæ (ſ); non vero qui vaſalli tantum ſunt, nec tranſeuntes (t).

§. DCCCXLVI. Dare obſides poteſt 1. ſola civitas, ſeu ſumma poteſtas; quia extra eam nemo jus in vitam, & libertatem civium habet: 2. inferior poteſtas intra fines adminiſtrationis: uti dux belli pro ſecuritate colloquii, induciarum, &c.

At quæritur, *an dux belli pro ſecuritate ſponſionis obſides dare poſſit?* Videtur negandum, quia pacem promittere nequit, adeoque extra fines adminiſtrationis agit. Reſp. ſupponimus, ducem, ejus exercitum victum, adeoque vere in poteſtate hoſtium eſſe; ac per ſponſionem pacis dimitti exercitum, eoque ſalvum ſervari. Hoc poſito omnino pars adminiſtrationis eſt, omnia facere, ſine quibus ſervari exercitus nequit: non poteſt autem ſervari, niſi ſponſione facta, & obſidibus datis.

 Sed

(q) L. 3. c. 20. §. 52. (r) Ibid. (ſ) Grot. L. 3. c. 4. §. 14. (t) Grot. L. 3. c. 20. §. 52.

Sed & eo minus injuria fit obſidibus, quia æque jam in poteſtate hoſtium, adeoque æque capti, ac ſervi ſunt; per hoc medium autem ſpes libertatis, & ſalutis ipſis permittitur [w].

Ita Poſthumius in ſponſione Candina 600. equites obſides dedit, qui capite luerent ſi pacto non ſtaretur [x].

§. DCCCXLVII. Obſides inſtar captivorum habentur [y]. Hinc teſtamenta facere non poſſunt, niſi permittente civitate [z]: & fiſcus eorum bona, ſi tamquam obſides moriuntur, occupat [a]. Quod in Gallia tunc demum locum habet, ſi cognati non adſunt [b].

§. DCCCXLVIII. Quæritur, *An occidi poſſint obſides, ſi fides ab eo, qui dedit obſides, violatur?* Negat GROTIUS [c], quia nemo eſt vitæ ſuæ arbiter; unde concludit, non poſſe tale jus in civitatem, & a civitate in hoſtem transferri [d]: & moratiores gentes abſtinuiſſe, ait, a cæde obſidum [e]; jure gentium autem aliud introductum eſſe in bello publico ſolemni: id autem jus externum eſſe, quod impunitatem ſaltem, non verum jus producat. Nos ſtatuimus, occidi poſſe: cum enim eo momento, quo is, qui obſides dedit, fidem datam violat, hoſtis fiat, & jus belli cum eo obtineat: neceſſario ſequitur, omnes, qui judicium hoſtis ſequuntur, vel ſequi debent, hoſtes eſſe, & in hos omnia, tamquam in hoſtem, licere: obſes autem eſt ſubditus hoſti, ejus partes ſequitur, & judicium illius defen-

de-

(w) Liv. L. 9. cap. 4. (x) Ibid. c. 5. (y) L. 31. D. de jur. fiſc. (z) L. 11. D. de his. qui teſtam. fac. poſſ. (a) d. L. 31. junct. L. 36. Religioſ. (b) Vid. Gothofred. ad d. L. 31. & d. L. 11. (c) L. 3. cap. 11. §. 18. (d) Grot. d. §. 18. L. 2. c. 21. §. 11. n. 2. L. 3. c. 20. §. fin. (e) d. c. 11. §. 18.

dere tenetur; adeoque jure pro hoſte haberi poteſt: & cum is, qui fato in hoſtili territorio invenitur, ingruente bello ſervus fit, & qua talis occidi poteſt; multo magis in obſidem omnia licita erunt. Sane, cum Volſci fidem Romanis datam feſellerunt, hi trecentos obſides ſecuri percuſſerunt *f*; & a Theſſalis occiſos olim 250. obſides, refert Grotius *g*. E contrario Samnites a 600. equitibus obſidio datis manus abſtinuerunt, etſi fides a ducibus, qui dedere obſides, liberata non fuerit *h*.

Sed & præterea occidi obſides poſſunt, 1. ſi obſides contra fidem datam aufugiunt; Tarentinorum obſides fugientes retracti, ac virgis cæſi de Tarpejo monte dejecti ſunt *i*; poſtquam Clœlia per fugam ſe ſubripuit obſidio, Romani eam reddentes a Porſenna obtinuerunt ut vita ejus ſalva eſſet *k*: 2. ſi ſcelus committunt; tunc enim ut criminis rei vi fundatæ in territorio juriſdictionis puniri poſſunt *l*.

§. DCCCXLIX. Quæritur, an fugere obſides poſſint? Negatur quia civitatis ſuæ voluntate dediti ſunt, adeoque non injuria ſunt apud hoſtem *m*: adeo ut nec recipi a ſua civitate poſſint, ſed recepti remittendi ſint exemplo Clœliæ *n*. Sane, Samnites Romanos increpabant, quod obſides Porſennæ datos furto ſubduxerint *o*.

§. DCCCL. Finitur obſidium 1. ſublata obligatione principali, uti ſi mortuus eſt is, pro quo obſes datus eſt *p*: vel negotio finito, adeo ut in unam cauſam datus in aliam retineri non poſſit *q*; non

 quia

(*f*) Dion. Halic. L. 6. (*g*) L. 3. cap. 4. §. 14. (*h*) Liv. 2. c. 2. 15. (*i*) Liv. L. 35. Schœnbum. Pol. L. 6. c. 39. (*k*) Liv. L. 2. c. 13. (*l*) Grot. L. 3. c. 20. §. 52. (*m*) d. c. 20. § 54. (*n*) Liv. L. 2. c. 13. Grot. §. 3. c. 11. §. 18. n. 3. & c. 20. §. 54. (*o*) Liv. L. 9. c. 11. (*p*) Gro L. 3. c. 20. §. 56. (*q*) d. c. 20. §. 55.

quia odioſa eſt interpretatio, uti putat Grotius, ſed quia deficit conſenſus. Quod adeo verum eſt, ut ſi nova ſuperveniat belli cauſa; non retineri poſſit tanquam obſes, ſed uti alius, qui fato in hoſtis territorio repentine oriente bello invenitur (r). 2. Finitur obſidium morte obſidis; niſi dictum ſit, ut tunc alius ſubſtituatur: 3. renunciatione ejus, qui obſides accepit; ita Porſenna Clœliæ libertatem conceſſit; donata ſimul parte obſidum, quos ipſa legeret (s): non 4. mortuo rege, qui obſidum dedit, ſi fœdus eſt reale (t): nec 5. fuga obſidium; adeo ut nec poſtliminium hoc caſu obtineat: neque 6. obſes tenetur ex alterius obſidis delicto (u).

CAPUT VII.

De modis finiendi Bellum.

§. DCCCLI. Uti inter privatos lites finiuntur *vel* per ſententiam, *vel* per tranſactionem; ita lites publicæ quoque duobus modis finiuntur: 1. per ultimam victoriam, vel, quæ inſtar ultimæ victoriæ eſt, per deditionem non conditionatam: 2. per tranſactionem.

§. DCCCLII. Finitur igitur bellum *I.* per ultimam victoriam: i. e. quando populus vi armorum ita in poteſtatem noſtram redigitur, ut nulla amplius reſiſtendi facultas ſuperſit.

§. DCCCLIII. Si proinde ſocii cauſam devicti populi adhuc defendunt, nondum finitum eſt bellum; nedum ſi pars ſaltem populi ſubjugata eſt: at-

(r) d. t. 20. §. 53. (s) Liv. L. 2. 13. (t) Grot. L. 3. cap. 20. §. 57. (u) d. c. 20. §. 58.

atque hinc ſi ope ſociorum civitas talis reſtituitur, jure poſtliminii omnia priſtina jura recipit.

§. DCCCLIV. De jure, quod victori in populum devictum adquiritur, latius egimus ſupra §. 741.

§. DCCCLV. Inſtar ultimæ victoriæ *II.* eſt *deditio non conditionata*, quando quis ſe, ſuaque jura, arbitrio victoris ſubjicit. Nam per talem deditionem victi ſponte permittunt quod vis ereptura eſſet [x], adeoque ſi *tota civitas* ſe hoſti dedit, finitur bellum; adeo ut nec ſocii amplius deditorum cauſam defendere poſſint. Secus ſi pars populi ſe victoris arbitrio ſubjicit; tunc enim bellum durat, quamdiu reliqua pars civitatis, ejuſque ſocii, reſiſtunt. De *deditis* late egimus §. 748.

§. DCCCLVI. Bellum finitur *III.* per *tranſactionem*, nimirum, per pacem: *IV ſorte*; cujus ſpecies *V.* eſt *duellum*, & *VI.* arbitrium. De ſingulis nunc agemus.

§. DCCCLVII. *Pax* a pactione dicitur [y], quia bellum gerentes paciſcuntur de controverſia publica.

§. DCCCLVIII. Definitur *pax*, pactum inter duas ſummas poteſtates initum de finiendo bello:

§. DCCCLIX. *Pacem* contrahere poſſunt ſolæ ſummæ poteſtates [z]; adeoque populus in ſtatu populari, rex in ſtatu regio, &c. idque verum eſt etſi rex ille ſit infans, furioſus, captivus [a], regno ejectus [b], vel uſurpator [c].

§. DCCCLX. Non ergo *pax* contrahitur cum prædone [d], nec cum ſubditis rebellibus [e], nec cum ducibus belli, nec cum gubernatoribus provinciarum [f].

§. DCCCLXI.

(*x*) Grot. L. 3. c. 7. §. 4. c. 9. §. 4. n. 1. (*y*) L. 1. §. 1. D. de pact. ibique Gothofr. (*z*) Grot. L. 3. c. 20. §. 2. ſeq. (*a*) Diſſent. Grot. d. c. 20. §. 3. (*b*) d. c. 20. §. 3. 3. n. 2. (*c*) Vid. ſupr. L. 6. c. 3. §. 648. (*d*) d. c. 20. §. 3. (*f*) Grot. L. 3. c. 22.

§. DCCCLXI. Objectum *pacis* ſunt controverſiæ de republica inter ſummas poteſtates armis diſceptatæ.

§. DCCCLXII. An rex per *pacem* imperium, vel ejus partem alienare, vel etiam bona, aut reditus coronæ alii cedere poſſit, alibi, cum de alienatione imperiorum egimus, explicavimus [g].

§. DCCCLXIII. Hoc ſaltem hic obſervamus, 1. res, & jura privata ſubditorum [h], ſive jure naturæ, ſive jure civili eis quæſita, pace eis auferri poſſe [i] ſi publica utilitas id requirat (quo principio nituntur ſæculariſationes in Inſtrumento Pacis admiſſæ); quia aliter pax obtineri non potuit: privatis tamen ex publico damnum reſarciri debet [k]; cujus exempla itidem in Inſtrumento Pacis occurrunt.

2. Principem ſubditis ſuis non teneri ad reparandum damnum, quod durante bello privatis datum eſt; quia ab hoſte, adeoque caſu, damnum datum eſt [l].

3. Re per pacem hoſti promiſſa etiam venire fructus, ſed tantum a die conceſſionis; non vero ſi ante pacem vel percepti, vel debiti fuerint [m].

4. Regionum nomina per pacem alteri relicta accipienda eſſe ex uſu præſentis imperii [n]. Male igitur Galliarum rex ceſſo Landgraviatu Alſatiæ, quod nudum nomen judicis eſt, occupavit imperium Alſatiæ [o]: male quoque ceſſo ſolo trium epiſcopatuum territorio, diœceſin quoque ſibi arrogavit [p].

§. DCCCLXIV. Effectus *pacis* contractæ eſt, ut omnis vis tollatur; adeo ut ſi poſt ſtipulatam pacem ab ignorantibus aliquid captum, vel occupatum ſit, vi pacis id reſtitui debeat [q].

At

(g) Conf. L. 3. c. 20. §. 5. 10. (h) d. c. 20. §. 7. 8. (i) d. c. 20. §. 9. (k) d. c. 20. §. 23. (n) Ibid. (o) Par. Jur. publ. c. 5. §. 41. (p) Par. c. 1. §. 43. (q) L. 3. c. 20. §. 20.

At maxime diſceptari ſolet, *an injuriæ, & damna, ante bellum data, per pacem remiſſa ſunt?* Nos quatuor caſus diſtinguimus, *vel* enim paci adjicitur clauſula, *quod omnia reſtitui debeant in ſtatum, quo fuere ante bellum* [r]: *vel* pactum eſt, *ut omnia maneant in ſtatu, quo nunc ſunt* [s]: *vel* plane *nihil dictum eſt de damnis, injuriis, & debitis* [t]: *vel* paci *clauſula generalis amneſtiæ* adjicitur [u].

§. DCCCLXV. *Primo* caſu, *ſi pactum eſt, ut reſtituatur cuique quod ante bellum inchoatum habuit*, reſtitui debet res cum fructibus, jura rei, & perſonæ cohærentia, adeoque & debita ante bellum, nec non damna durante bello data. In tali autem reſtitutione reſpiciuntur ultima, quæ ante bellum fuit, poſſeſſio [x].

Aliquando certus reſtitutionis terminus exprimi ſolet: ita in Pace Oſnabrugenſi terminus reſtitutionis decretorius in Palatinatu fuit dies 1. Januar. anni 1618. & in reliquis Germaniæ provinciis dies 1. Januar. anni 1624.

Not. Hoc pacto non continentur civitates ſui juris, quæ ſponte ſe alteri belligerantium ſubjecere [y]; hæ enim non reſtituuntur, niſi id ſpeciatim pactum ſit.

§. DCCCLXVI. *Secundo* caſu, *ſi pactum eſt, ut ſervet quiſque quod bello cepit*, victoris manet quidquid ille cepit, i. e. quidquid in illius poteſtate, & cuſtodia eſt; quod bene explicat GROTIUS [z].

Idem Grotius exiſtimat, in dubio tale pactum præſumi; quia facilius eſt, & nullam indicit mutationem [a] quod in ſequenti caſu plenius examinabimus.

§. DCCCLXVII.

(r) Ibid. §. 11. n. 1. (s) Ibid. (t) d. c. 20. §. 15. (u) d. c. 20. §. 40. (x) d. c. 20. §. 13. (y) Ibid. §. 14. (z) d. c. 20. §. 12. n. 2. §. 15. (a) d. §. 12. n. 2.

§. DCCCLXVII. *Tertio* caſu, *ſi pace plane nihil dictum eſt de injuriis, & damnis ante bellum, vel durante bello datis*, recte GROTIUS aſſerit, eorum nomine nullam eſſe actionem. Cum enim pace omnis vis, adeoque omne jus exigendi ſublatum ſit, idem eſt, ac ſi expreſſe cautum ſit, omnia in ſtatu, quo nunc ſunt, manere debere [b], ſalvo jure poſtliminii [c].

§. DCCCLXVIII. *Quarto* caſu itidem omnes injuriæ, & damna data remiſſa cenſentur: remittit enim injuriam *qui ſe eam oblitarum promittit*; adeoque hactenus quoque omnia in ſtatu, quo nunc ſunt, manent [d].

§. DCCCLXIX. Difficilior quæſtio eſt, quid de debitis vel ante bellum inchoatum, vel durante bello contractis, judicandum: an nimirum, illa quoque pace contracta remiſſa cenſeantur.

In debitis *ante* inchoatum bellum contractis Grotius [e] diſtinguit, 1. an debitum ſit *civile*, an *pœnale*: 2. an privatis debeatur, an civitati. *In civilibus* deditis, ſi privatis debetur, redintegrari actionem, ait; in debitis regis condonata cenſeri: niſi verba, aut conjecturæ non improbabiles adſint, quæ condonationem, etiam civilium debitorum, inferunt. In *pœnalibus* tunc quoque remiſſum debitum cenſeri, ait, ſi jus ad pœnam populis competit, non, ſi *in populum* ipſum; quia inde nova belli cauſa orietur: quod per pacem cavere voluere partes; non ſi inter privatos verſatur:

n. 1. Equidem *civilia* debita redintegrari, verum eſt, ſive civitas hoſtibus debeat civitati, ſive civitas privato, ſive privati inter ſe. Nam 1. pace ſaltem

(*b*) d. c. 20. §. 15. (*c*) Vid. ſup. cap. 3. §. 770. (*d*) Conf. Par. Diſſ. de poſtlim. in pace, & de amneſtia. (*e*) L. 3. c. 20. §. 16. 17. 18. 19.

tem tranſactum eſt de injuria, propter quam bellum geſtum eſt, eaque ſola remiſſa eſt, quod autem nobis debitum fuit, non eſt injuria, ſed jure, & utriuſque conſenſu debitum: 2. Jus exigendi nobis quæſitum fuit ante bellum; hoc jus non definit noſtrum eſſe exiſtente bello, utpote quo non jus tollitur; ſed juris executio *f*.

Excipe ſi id, quod ante bellum ſive civitati hoſtili, ſive privatis debitum fuit, occupatum, & jure prædæ fiſco regio additum eſt: tunc enim, uti de omni injuria, ita de hac quoque pace tranſactum videtur. Secus ergo ſi hoſtis, ignorans debitum, illud actu non occupavit; nam hoſtis occupatione tantum adquirit, quatenus tenet.

n. 2. Quoad *debita pœnalia* certum eſt, ſalvam eſſe actionem non obſtante pace, ſi *privatis* pœna debetur: nam hic quoque valet ratio, quod debita illa non ſint belli jure quæſita, ſed bello tantum exigi vetita. Adeoque ſi civis hoſtium ante cœptum bellum in noſtro territorio adulterium commiſit, vel homicidium perpetravit, finito bello ideo conveniri, & puniri poteſt. Si *ipſa civitas* pœnam debet, uti ſi hoſtis, cum quo pax inita eſt, extra præſentis belli cauſam, olim cives noſtros violavit, eos occidit, vel res eorum rapuit, necdum ſatisfecit; quæritur, an adhuc ſatisfactio peti poſſit? Merito id affirmamus. Tot enim ſunt actiones, quot debita; & qui ex una cauſa bellum gerit, ac de ea tranſigit, ideo reliquis debendi cauſis non renunciat; hæc enim belli cauſa neque fuit diſceptata, ideoque nec pace ſopita videri poteſt; adeoque ſalvum jus, ſalvaque actio manet exigendi pœnam ab ipſa civitate, ſi illa reos vel dedere, vel punire nolit.

Ne-

(*f*) L. 1. c. 29. §. 16.

Neque *obſtat*, quod hac ratione pax non ſatis pax videatur, ſi veteres ad bellum cauſas relinquat. Reſp. 1. hæc ratio æque ad cauſas civiles pertinet; nam ſi hoſtis antiqua debita ſolvere recuſat, itidem pax veteres ad bellum cauſas relinqueret. Reſp. 2. pax ſatis pax manet, quoad cauſam, quæ in lite fuit, & jam ſopita eſt: & ſi pax relinquit veteres ad bellum cauſas, id ex injuria alterius civitatis oritur, quæ dum jus mihi non tribuit, cauſam dat bello.

Quæritur, *an debita durante bello contracta remiſſa cenſeantur, ſi in pace nihil de illis dictum eſt?* Equidem ſi debitum *ex pœna* oritur, omnino remiſſum cenſetur. Cum enim hæ injuriæ occaſione belli illatæ ſint, ſive a privatis, ſive a civitate hoſtili, de his injuriis pace tranſactum videtur. Si debitum eſt *civile*, non cenſetur condonatum: quia id, quod hoſti qua hoſti promittitur, exigi etiam ſtante lite poteſt, nedum ea finita.

Quæritur, *an pax cum populo inita, ejecto poſtea rege, ſubſiſtat?* Affirmatur; vicini enim ſequuntur poſſeſſionem: adeoque cum uſurpatore quoque eædem pacis conditiones obſervari debent. At pax cum uſurpatore inita non obligat regem ejectum, & poſtea reſtitutionem, niſi quatenus civitas locupletior facta eſt.

§. DCCCLXX. Cæterum, quatenus pacta publica ſucceſſores obligent, late explicavimus ſupra §. 490. *n.* 5. *ſeq.*

§. DCCCLXXI. Frequens quæſtio eſt, *quando pax rupta cenſeatur b?* In genere dicendum eſt rumpi pacem quoties aliquid ei contrarium admittitur, i. e. quoties paciſcentes id, quod pace promiſſum eſt, non implent, ſive aliquid contra eam faciendo, ſive omittendo *b*.

§. DCCCLXXII.

(*b*) d. c. 20. §. 34. L. 2. c. 15. §. 15.

§. DCCCLXXII. Non ergo rumpitur pax 1. ſi nova injuria poſt pacem contractam vel ipſi paciſcenti, vel ejus ſubditis [i], vel prioribus ſociis infertur [k]. Etſi enim facultas vi agendi per pacem ſublata ſit, id tamen intelligitur ſaltem de vi, quæ ex præcedenti cauſa inferri poſſet. De hac ſola cauſa tranſactum, & ne ex illa cauſa in poſterum vis inferatur, cautum eſt. Si proinde vis infertur ex nova cauſa, nihil fit contra pacem, quæ de nova hac cauſa non loquitur.

§. DCCCLXXIII. Neque 2. rumpitur pax ſi ſocius paciſcentis [l], vel ejus ſubditi [m], aliquid paci contrarium admittunt: *priori* enim caſu ſolius ſocii cauſa eſt, & ille ſolus pacem rumpere dicitur [n]: *poſteriori* caſu vel dedere violatores pacis [o], vel judicium in eos dare, paciſcens tenetur [p]. Si id recuſat, approbat factum ſubditorum, adeoque rumpit pacem [q]: modo poſſit judicium dare, i. e. modo ei innoteſcat prædones [r].

§. DCCCLXXIV. Porro non rumpitur pax 3. ſi ſubditi ejus cum quo pax contracta eſt, contra alterum militant [s]. Nec 4. ſi contra leges amicitiæ peccatur [t]. Non ergo violat fœdus amicitiæ qui exſules, vel cives migrantes recipit, ſecus ſi integros cœtus ſuſcipit [u].

Nec 5. ſi injuria infertur perſonæ conjunctæ ipſi, quocum pax inita eſt: niſi aperte ad ejus ſugillationem illata ſit [x].

§. DCCCLXXV.

(*i*) d. c. 20. §. 32. (*k*) d. c. 20. §. 33. (*l*) d. c. 20. §. 29. (*m*) d. c. 20. §. 30. (*n*) d. c. 20. §. 29. (*o*) L. 2. c. 15. §. 16. n. L. 1. c. 3. §. 1. §. 21. n. 4. (*p*) L. 2. c. 21. §. 4. n. 3. §. 6. L. 3. c. 20. §. 41. (*q*) d. c. 20. §. 30. (*r*) d. c. 20. §. 30. 32. n. 2. junct. L. 2. c. 21. §. 2. ſeq. (*s*) d. c. 20. §. 31. (*t*) d. c. 20. §. 40. (*u*) d. c. 20. §. 41. nu. 2. L. 2. c. 5. §. 24. (*x*) d. cap. 20. §. 40. n. 2. §. 33. n. 2.

§. DCCCLXXV. Finitur bellum *IV.* SORTE: ſi bellum gerentes rem ſorti committunt; quod tunc demum licitum eſt, ſi media defenſionis deficiunt, & populus, ac agnati (ſi de alienatione imperii, vel partis agitur) conſentiunt [y].

§. DCCCLXXVI. ſpecies ſortis *V.* eſt CERTAMEN SINGULARE. Quando, nimirum, certo pugnantium numero eventus belli committitur. Quod non niſi poſitis iiſdem limitibus illicitum eſt [z].

Varia exempla, ubi vel ipſi principes, vel duces belli, vel certus numerus, certarunt, & in certamine illo finem bello poſuerunt, refert GROTIUS [a]. His adde exemplum Timoclis Athenienſium, & Melanthi Thebanorum ducis, qui pro orta inter hos, & illos, de Cælenis, vel Melænis, lite pugnarunt [b]. *

Effectus eſt, ut pacta certaminis ſervari, & victori ea, quæ in caſum victoriæ promiſſa ſunt, præſtari debeant: modo de victoria certo conſtet; uti ſi hoſtis vel occiſus, vel captus, vel fugatus eſt. In dubio res manet in eo loco, quo ante prælium fuit, & aut bellum continuandum; aut ad novas

---

(y) d. c. 20. §. 42. L. 2. c. 23. §. 9. (z) L. 3. c. 20. §. 43. 44. L. 2. c. 23. §. 10. (a) L. 3. c. 10. §. 43. L. 2. c. 33. §. 10. (b) Poliæn. L. 1. pag. 25. Frontin. L. 2. cap. 5. Phot. in Biblioth. pag. 449. Suid. voc. Thimocles. Athenæus exempla plurima ex antiqua hiſtoria collegiſſe, ait L. 4. c. 13.

NOTA EDITORIS.

* *Thimocles* nullus fuit Athenienſium dux, nec *Melanthus* Thebanorum: & apud Suidam unus quidem, & alter occurrit

vas pactiones veniendum eſt. Exempla diſceptatæ victoriæ refert GROTIUS [c].

§. DCCCLXXVII. Porro *IV.* ſpecies quoque ſortis ad ARBITRIUM. De his arbitris egimus ſupra. *Arbitri* ſunt certæ perſonæ volentes a litigantibus electæ, ut de belli cauſa decidant.

n. 1. Arbitros ad finiendum bellum eligere poſſunt ſolæ ſummæ poteſtates, quibus jus belli competit.

n. 2. Eligi poſſunt omnes, qui paciſci poſſunt, etiam privati, requiritur autem non tantum utriuſque, ſed & arbitri conſenſus.

n. 3. Finis arbitrii eſt, ut bellum finiatur. Hinc apparet, male huc referri deditionem puram; aliud enim eſt dominio alieno ſe ſubjicere, aliud, arbitrum ad decidendam litem eligere: priori modo finitur bellum; poſteriori modo agitur de finiendo bello.

n. 4. Effectus arbitrii intuitu paciſcentium eſt, 1. ut ſtante arbitrio nihil innovare poſſint: 2. ut ſtare teneantur arbitrio eorum, quos elegerunt [nam quod a laudo provocare liceat, id juris civilis eſt [d]), etſi male arbitratum ſit; nam ita partes convenere, ut id bene judicatum videatur, quod arbiter arbitraturus eſt.

Si is, contra quem arbitrium fertur, nolit ſatisfa-

---

currit *Timocles* Athenienſis, ſed uterque Poeta Comicus. Res autem, de qua ſermo eſt, ſic ſe habet. *Thymoetes* Athenarum rex provocatus ad certamen ſingulare a Xantho Bocotorum rege, componendæ litis cauſa Athenienſes inter, & Bocotos, cum id formidaret, regnoque ſe ceſſurum polliceretur ei, qui cum adverſario dimicaret, *Melanthus* Meſſenius pugnandi conditionem accepit, Xanthumque dolo interfecit. *Conf.* PHOTII *Biblioth. n.* CLXXXVI. *in Cononis narrat.* 39. SUIDAS *voce* ἀπατούρια POLYENUS L. I. c. 19. Frontinus L. II. c. 5. (D.)

(*c*) d. c. 20. §. 6. (*d*) d. c. 20. §. 46.

cere judicatis, nova injuria eſt, novaque cauſa belli; adeoque & prior, & nova injuria bello vindicari poteſt.

n. 5. Effectus intuitu arbitrorum eſt, ut teneantur decidere cauſam juxta leges arbitrii. Si proinde tota cauſa arbitrio judicum relicta eſt, etiam de acceſſoriis, nimirum, de uſuris, impenſis, & expenſis, judicare poſſunt: non vero de ſola poſſeſſione, niſi de ea ſola lis fuerit [e].

n. 6. Ab arbitris differunt *arbitratores*, ſeu mediatores, qui allatis in medium honeſtatis rationibus perſuadendo interveniunt [f], de quibus infra agemus.

n. 7. Finitur *arbitrium* 1. morte arbitri; quia perſonæ induſtria eſt electa: 2. morte paciſcentium: quia pactum eſt perſonale, niſi hæredes conſentiant: 3. ſi arbiter arbitratus eſt: 4. unius renunciatione re integra; quo caſu jus belli ſuccedit.

CAPUT VIII.

De Legatis, eorumque Jure.

§. DCCCLXXVIII. INTER hoſtes fidem dari poſſe, & datam ſervandam eſſe, vidimus. Vix autem hæc fides interponi poteſt, niſi adhibitis legatis, inprimis ubi de pace concilianda, id eſt de bello finiendo agitur. Jura igitur legatorum paullo curatius examinanda ſunt.

§. DCCCLXXIX. LEGATI *alii* ſunt, qui belli tempore mittuntur ad hoſtem; *alii*, qui tempore pacis mittuntur ad amicos.

SE-

(e) d. c. 20. §. 46. 49. 48. (f) d. c. 20. §. 46.

SECTIO I.

De Legatis, qui ad hoſtem mittuntur.

§. DCCCLXXX. SUPRA dictum, hoſtem ab hoſte jure belli occidi, capi, ac res ejus pro lubitu auferri poſſe.

Jure naturæ autem excipiuntur *legati*, i. e. illi, qui mittuntur ad hoſtem negotii alicujus gerendi cauſa. Cum enim 1. jura quædam etiam inter hoſtes communia ſint, quæ hoſtis hoſti quoque tribuere debet, ex medii neceſſitate ſequitur, legatos, qui horum jurium cauſa mittuntur, ſecuros eſſe debere; quia jura illa cum effectu obtinere non poſſent, ſi omne commercium cum hoſte ſublatum eſſet. 2. Hoſtis, qui legatus ad hoſtem mittitur, non animo lædendi ad eum accedit; adeoque quoad hunc actum miſſionis legatus non eſt hoſtis: hinc nec hoſtis jure haberi poteſt. 3. Sine legatis bellum finiri, id eſt ſatisfactio obtineri nequit: omnis enim juſtitia belli in eo conſiſtit, quod vi compellere hoſtem poſſim ut jus meum mihi tribuat: qua ratione vero hoſtis jus meum mihi tribueret, id eſt reparationem injuriæ offerre poteſt, niſi admittatur legatus ſatisfactionem illam offerens? Adeoque ratione naturali talis legatus apud hoſtem tutus eſſe debet: quod late expoſuit PARENS in *Diſſertat. de legato ſancto non impuni* (g).

n. 1. Privilegium igitur *legatorum* jure naturali tantum in legatis ab *hoſte* miſſis obtinet (nam in pace miſſi jure communi omnium hominum tuti ſunt, uti mox demonſtrabimus): hæ enim perſo-

(g) c. 1. §. 9.

næ hoſtium exemtæ ſunt naturali ratione omni vi, quæ alias in hoſtem licet; & in his ſolis privilegium illud, ne violari poſſint, neceſſarium eſt.

Idque apud omnes gentes, etiam maxime barbaras, ita obſervatur: & legati *ſancti* paſſim vocantur [h].

n. 2. GROTIUS hoc privilegium legatorum non ex *jure naturæ* oriri, ait, ſed ex *jure gentium* voluntario [i]: jure enim naturali quemvis in alieno territorio exiſtentem ejus loci quidem imperio ſubjici, ſtatuit; at gentibus placuiſſe, ait, ut mos ille communis exceptionem pateretur in legatis, qui ſicut fictione quadam habentur pro perſonis mittentium, ita ſimili fictione conſtituuntur quaſi extra territorium: atque hanc rationem eſſe, cur civili jure populi, apud quem vivunt, non teneantur. Quam ſententiam in ipſo commentario refutabimus.

§. DCCCLXXXI. Quæritur autem, *in quonam conſiſtat illud privilegium legatorum?* GROTIUS ait, ex voluntate gentium id dijudicari debere, quia hoc jus non ut jus naturæ ex certis rationibus oritur [k]; indeque recurrendum eſſe, ait, tum ad judicia ſapientium tum ad conjecturas [l], placuiſſe autem gentibus, ut legati per fictionem juris extra territorium conſtituantur, indeque imperio loci, ubi degunt, non ſubſint [m]: idque exemplis gentium probat [n], & ſolum caſum neceſſariæ defenſionis eximit

(*h*) d. Diſſ. cap. 1. §. 10. Grot. L. 2. c. 18. §. 2. §. 6. Teſmar. ad d. cap. 18. §. 1. litt. a. L. 17. D. de legation. App. Pun. 29. *violare legatos nefarium facinus* vocat; & Tacit. Annal. L. 2. *violationem omnis humani juris*. Add. Cic. in Verr. I. 33. Joſeph. I. 15. c. 8. L. 7 D. de vi publ. (*i*) L. 2. c. 18. §. 4. n. 5. (*k*) L. 2. c. 18. § 4. n. 2. ſeq. (*l*) Grot. d. l. (*m*) d. §. 4. n. 5. (*n*) d. §. 4. n. 3.

mit [o]: ſi alia nedeſſitas adſit, facultatem detinendi, interrogandi, &c. legatum, concedit [p].

n. 1. Diximus, legatorum ſanctitatem ex ipſo jure naturæ ortum habere: non ergo ex voluntate gentium dijudicari debent eorum privilegia, & immunitates; neque verum eſt, quod GROTIUS fingit, *eos per fictionem juris extra territorium conſtitui*; omnium minime autem admitti poteſt; *quod imperio loci, ubi degunt, non ſubſint*. Tota ſanctitatis ratio in eo conſiſtit, quod licet hoſtes ſint, tamen hoſtium loco haberi, adeoque jura hoſtis in eos exerceri, poſſint.

n. 2. At hæc ſanctimonia non impedit, quo minus imperio loci, ubi degunt, ſubſint, & jus in eos ſtatui poſſit, ſi in alieno territorio vel delinquunt, vel contrahunt. De *delictis* id indubium eſt: nam 1. tota ratio ſecuritatis, quæ naturali ratione legato hoſtium competit, in eo conſiſtit, ne pro hoſte haberi, & qua talis lædi poſſit. Hæc ratio 2. ſalva manet, etſi ex delicto ſuo conveniatur: quia 3. privilegium illud non impedit, quo minus jus in eum ſtatui debeat. Nam 4. in alieno delinquit territorio, cujus imperium fundatum eſt in omnes qui in illo territorio degunt. 6. Summa iniquitas foret, ſi legatus contra vim, & inſidias ejus, ad quem mittitur, tutus eſſet: hic autem vindicare vim, & injuriam ſibi a legato illatam non poſſet. Sane, 6. Deus ens illud perfectiſſimum, & auctor hujus privilegii, numquam impunitatem concedit delinquendi. Idque confirmant exempla legatorum a Tarquinio miſſorum; qui proditionem Romæ concitaverunt: hi enim deprehenſi, & ſcripta eorum ablata fuere, conſultatumque fuit, an hoſtium loco haberi debeant; & ait LIVIUS [q]: *quamquam viſi ſunt*

 com-

(o) d. §. 4. n. 7. (p) d. §. 4. n. 6. (q) L. 2. c. 4. in fin.

commiſiſſe ut hoſtium loco eſſent, *tamen jus gentium valuit*; i. e. etſi jure naturæ occidi potuerint tamquam hoſtes, tamen privilegium juris gentium ipſis, utut immeritis, indulgens fuiſſe. Quod prudentiæ conſilium fuit, non neceſſitatis.

n. 3. Equidem GROTIUS in contrarium affert exemplum Bomilcaris, qui cum Jugurtha fide publica Romam venit; at quia occiderat Maſſivam Jugurthæ nepotem, quæſitum fuit, an reus fieri potuerit Romæ? SALUSTIUS ait (r), *eum potuiſſe reum fieri magis ex æquo, & bono, quam ex jure gentium*. At 1. hic plane non de legato agitur; ſed 2. de delinquente, qui fide publica Romam venerat. Hic igitur 3. ex æquo, & bono, ſi nimirum pactum non intercesſiſſet, reus fieri potuit: at quia 3. pacto publico ſecuritas data fuit, jure gentium, i. e. jure naturæ, quod pacta ſervare jubet, ad judicium rapi non potuit (s).

n. 4. Sed & porro hoc privilegium extendi non poteſt ad *contractus*; nec ulla ratio dari poteſt, cur legatus compelli non poſſit ad implendam fidem datam. Nam 1. legatus jure naturæ tenetur ſtare promiſſis; adeoque injuria ei non fit, ſi remediis juris ad id compellitur: & cum 2. ob delicta puniri poſſit, multo magis ad implendam fidem compelli poteſt. Sane, 3. ratio ſecuritatis, & cauſa privilegii ſalva manet, etſi ex contractu ſuo legatus conveniatur; ſecuritas enim illa conceditur hoſti, ne jure belli violetur, non verò ne jus contra eum ſtatuatur. Sane, Principis imperium in territorio fundatum pertinet ad omnes, qui in territorio illo degunt; illudque tamdiu ſubſiſtit, donec exemtio naturalis probetur, quæ in legato non eſt. Idque pluri-

(r) in Jugurth. c. 35. (s) Aliter rem explicat Par. in Diſſ. de legat. ſanct. cap. 1. §. 3. 4.

ribus rationibus demonſtravit PAR. in *Diſſ. de legat. ſanct. non impuni* [t].

§. DCCCLXXXII. Mittunt legatos qui jus belli habent, adeoque ſolæ ſummæ poteſtates: quales etiam ſunt quando cognati de eodem imperio decertant [u]: vel qui inæquali fœdere juncti [x]; & illi, qui certo reſpectu ſaltem ſubditi ſunt [y].

Non ergo 1. provinciæ mediatæ, aut civitates municipales [z]; nedum 2. ſubditi in bello civili [a]; nec 3. prædones: niſi mittendi facultas data ſit [b].

§. DCCCLXXXIII. Miſſus admitti neceſſario debet, quia, uti dictum eſt, jura quoque cum hoſte ſunt, quæ abſque legatis expediri non poſſunt: immo bellum finiri, & ſatisfactio offerri nequit, niſi ſecuritate legatis conceſſa.

Excipe, ſi juſta ſit rejiciendi cauſa; quæ vel eſſe poteſt a parte ejus, qui mittitur, vel a parte ejus, qui mittit, vel a parte negotii, ob quod mittitur, quæ late explicat GROTIUS [c].

§. DCCCLXXXIV. Mitti poſſunt omnes, quos mittens capaces judicat, etiam athei, & cujuſque conditionis, ac religionis.

§. DCCCLXXXV. Effectus hujus privilegii legatorum eſt, 1. ut tamquam hoſtes violari non poſſint: 2. ut hæc ſecuritas ad comites, vaſa, ac res eorum pertineat [d]: 3. ut violatio legatorum novam belli cauſam præbeat, ac priori addat [e]: 4. ut privati legatum violantes ideo puniri, vel hoſti dedi debeant [f]. Quæ omnia [g] magis vera ſunt, ſi ſemel admiſſi fuere.

§. DCCCLXXXVI. Non autem privilegio hoc

 gau-

(t) c. 2. §. 12. (u) L. 2. c. 18. §. 2. n. 3. (x) d. §. 2. n. 2. (y) d. §. 2. n. 2. (z) d. c. 18. §. 2. nu. 1. (a) d. c. 18. §. 2. n. 3. (b) d. c. 18. §. 2. n. 3. in fin. (c) d. c. 18. §. 3. 5. (d) L. 2. §. 8. (e) d. c. 18. §. 11. (f) L. 57. D. de legation. (g) P c. 18. §. 6.

gaudent 1. legati, qui non ad hoſtem mittuntur, ſed ad alios, etſi medios; adeoque hi ſi in hoſtili, vel ſociorum hoſtilium territorio deprehenduntur, hoſtium loco haberi poſſunt *h*. 2. Jure talionis in eos ſtatui poteſt quod hoſtis in noſtros legatos ſtatuit *i*. 3. Neque impunitatem hoc privilegium dare legatis, modo dictum eſt *k*.

§. DCCCLXXXVII. Quæritur, *an legatorum domus aſylum præbere poſſit eo confugientibus*: quod merito negamus, imprimis ſi criminis rei ſint. Ratio in aprico eſt, quia ſecuritas legatis datur, ne tamquam hoſtes violari poſſint; non autem violantur ſi ſubditi, criminis rei, ex eorum domo extrahuntur: ipſi potius legati injuriam faciunt crimina in alieno territorio protegendo, & approbando *l*. Accedit, quod ipſi legati puniri ob crimen poſſint, nedum igitur ſubditi noſtri ad eos confugientes.

§. DCCCLXXXVIII. Finitur hæc ſecuritas Legatorum, ſi negotium finitum eſt, & legatus dimiſſus intra fines ſui territorii ſeſe recepit.

SECTIO II.

De Legatis, qui ad Amicos mittuntur.

§. DCCCLXXXIX. EXPLICAVIMUS rationem, cur *legati ad hoſtem miſſi* jure naturæ tuti ſint; nec hoſtium loco haberi poſſint. Hoc autem privilegio opus non habent *legati tempore pacis miſſi*: hi enim cum hoſtes non ſint, jure communi hominum tuti ſunt. Sane, quilibet Princeps intra fines ſui territorii publicam ſecuritatem præſtare debet

(*h*) Grot. L. 2. c. 18. §. 5. (*i*) Diſſent. Grot. L. 2. c. 18. §. 7. (*k*) Vid. Grot. L. 2. c. 18. §. 4. 9. 10. (*l*) d. cap. 18. §. 8. n. 2.

bet omnibus, qui in ejus territorio degunt, ſive ad tempus ibi ſint, ſive in perpetuum: adeoque & legatis [m].

§. DCCCXC. Hæc igitur ſecuritas non eſt privilegium legatis proprium; ſed omnibus, & cuique privato commune. Unde conſtat, minus dubii circa hos legatos eſſe, quod tum ex delictis, tum ex contractibus conveniri poſſint. Quod GROTIUS jure naturæ verum, jure gentium autem mutatum eſſe, ait: at eo ipſo refellitur, quia jus gentium non agnoſcimus.

§. DCCCXCI. Cum vero moribus varia privilegia, ac inſignes præminentiæ legatis, etiam tempore pacis miſſis, tribui ſoleant, quæritur, an naturalis quædam ratio hic ſubſit?

Antequam me ad deciſionem hujus quæſtionis accingam, præmittendum eſt, legatos eſſe vel *Ambaſciadores*, vel legatos, tum ordinarios, tum extraordinarios, vel *reſidentes*, *vel agentes*.

n. 1. Hæc legatorum nomina uſu curiarum certum ordinem deſignant; cui præeminentiæ quædam cohærent, & quæ ex ipſo nomine, & charactere ſequuntur, ac plerumque legibus cæremonialibus cujuſque aulæ definitæ ſunt.

n. 2. His principiis poſitis certum eſt; Principem, qui legatum cum certo charactere miſſum admittit, eo ipſo quoque omnia privilegia, & præeminentias ei tribuere debere, quæ uſu curiæ admittentis huic legatorum ordini tribui ſolent. Qui enim vult antecedens, vult etiam conſequens.

n. 3. Verum, ad has præeminentias non pertinet 1. immunitas a pœnis, ſi delinquit, 2. jus aſyli, intuitu delinquentium, 3. facultas provocandi ad mitten-

(m) Grot. L. 2. c. 18. §. 5.

tentem in contractibus: at 4. communiter juriſdictio in comitatum legatis concedi ſolet [n].

§. DCCCXCII. Alia autem quæſtio eſt, *an princeps admittere teneatur legatum cum certo charactere?* Negatur: nam tota ratio neceſſitatis, quæ in bello obtinet, hic ceſſat; res inter amicos æque per ſimplices mandatarios expediri poſſunt. Si quis aliorum Principum legatos recipit, injuria videtur fieri ei, cujus legati ſine juſta cauſa non recipiuntur: juſtas autem cauſas ſuppeditat GROTIUS [o].

Hinc noſtro ſeculo legatus ad Bremenſes a rege Boruſſiæ miſſas recipi debuit, etiam ab invitis, etſi cæterum civis eſſet Bremenſis, & immobilia ibidem poſſidere (at quoad hæc ſubditus civitatis manſit).

§. DCCCXCIII. Finitur legatio 1. morte legati: familia vero utitur adhuc privilegio, donec intra fines territorii mittentis revertatur; niſi ſtatim declaret animum in loco commorandi, ibique domicilium conſtituendi.

Quæſitum memini, *an hoc poſteriori caſu mittens poſſit exigere, ut familia ob defraudationes defuncto, ejuſque uxori, & liberis commiſſas, poteſtati mittentis tradatur, & ad ejus forum remittatur*. Equidem mittens id jure prætendebat, 1. quia eo tempore, ubi delictum commiſſum eſt: defunctus, ejuſque familia ſub juriſdictione mittentis fuit, adeoque jus de delictis familiæ cognoſcendi ſemel ei quæſitum erat, quod nec morte delinquentis, nec renunciatione fori ab hæredibus facta tollitur. 2. Familia rationes reddere negotii a defuncto geſti, & reliqua præſtare tenetur, inprimis ſi defraudationis complex ſit; quamdiu igitur id factum non eſt, mittentis jus in le-

(n) Grot. L. 2. c. 18. §. 8. n. 2. (o) L. 2. cap. 18. §. 3.

legati familiam, quod vivo legato habuit, exſtinctum dici nequit.

2. Finitur officium legati, ſi ea mittente revocatur, & ad fines ſuæ civitatis pervenit.

3. Morte mittentis, vel ejus ad quem mittitur: utroque caſu novum mandatum exhiberi ſolet.

CAPUT XI.

De Mediatoribus.

§. DCCCXCIV. CUM homines ad pacem nati ſint, nihil laudabilius eſt, quam pararium ſe præbere in bello, ſeu pacis mediatorem *p*.

Mediator ergo eſt, qui tranſigendis litibus inter duas ſummas poteſtates ortis, ex utriuſque partis placito volens intercedit *q*.

Intervenire autem mediatores poſſunt, & ante bellum inchoatum, & durante bello.

§. DCCCXCV. Conſtituere mediatores poſſunt ſolæ ſummæ poteſtates; quia de pace concilianda agitur, quam illi demum, qui jus belli habent, contrahere poſſunt.

§. DCCCXCVI. Conſtitui autem mediatores poſſunt Principes, privati *r*, uſurpatores *s*, feminæ *t*, etiam a Chriſtiana religione alieni: ſed & unius partis ſubditus ab utraque mediator eligi poteſt *x*. Si duo Principes litigantes per ſuos miniſtros pacem conciliant, hi proprie non ſunt mediatores *y*.

Ple-

(*p*) Par. Diſſ. de offic. mediat. §. 3. (*q*) d. Diſſ. §. 6. 7. 8. 9. (*r*) d. Diſſ. §. 12. ſeq. §. 18. ſeq. (*s*) Vid. ſupr. §. (*t*) d. Diſſ. §. 6. (*x*) d. Diſſ. §. 12. (*y*) Ib. §. 12. 13. 15.

Plerumque Principes eligi ſolent mediatores, quorum intereſt publicam ſecuritatem a neutro litigantium turbari, & quorum potentia metuenda eſt iis, qui juſtas pacis conditiones reſpuunt [z]. Unde ſæpius videmus, mediatores in unius litigantium partes tranſiiſſe [a].

Si plures ſunt mediatores, etiam id valet, quod unus conſenſu utriuſque partis agit [b].

DCCCXCVII. Objectum mediationis ſunt omnes lites inter duas ſummas poteſtates ortæ.

§. DCCCXCVIII. Officium mediatoris eſt, ut medius debeat eſſe inter utramque partem; i. e. a ſtudio partium remotus [c]. Unde nec in favorem alterius vel ſollicitare, vel machinari aliquid poteſt [d]. Atque hæc ratio eſt, cur gratis mediatio intercedere debeat [e]. Expenſas tamen mediator repetere poteſt [f].

Ceterum, officium mediatorum præcipue in eo conſiſtit, 1. ut præliminaria congreſſus inter partes eorum conſenſu præparent, adeoque diem, & locum congreſſus ſtatuant: 2. ceremoniale inſtituant, illudque ſuo nomine publicent [h]. 3. Mandata eis exhibentur, eorumque ſtudio lites circa mandata ortæ conciliantur. 4. Gravamina cujuſque partis mediatoribus exhibentur, qui exhibita partibus communicat [i]. 5. Ordo tractandi a conſenſu partium dependet; neque enim ad replicas reſtricta eſt procedendi facultas [k]. 6. Si quid injuſti interim committitur mediatores ſua opera, monendo, hortando, &c. agere debent ut reparetur. 7. Mediatores pacis formulam delineant, & ei vel addunt aliquid, vel detrahunt,

(z) d. Diſſ. §. 20. (a) d. Diſſ. §. 11. (b) d. Diſſ. §. 57. (c) Ibid. §. 10. 11. (d) Ibid. §. 53. (e) Ibid. §. 52. (f) Ibid. §. 58. (h) dict. Diſſ. §. 33. 35. 38. (i) d. Diſſ. §. 42. (K) dict. §. 45.

hunt, donec formula ab utraque parte probetur. 8. Denique in eorum præſentia, ac iis dirigentibus, partes ſubſcribunt pacis formulam; & 9. plerumque ut teſtes ipſi ſubſcribunt.

§. DCCCXCIX. Quæri ſolet, an mediator guarantiam præſtare teneatur? Merito id negatur, etſi pacem ſubſcripſerit, niſi in ſpecie cautum ſit [l].

§. DCCCC. Porro quæritur, *an pax invito, vel inſcio mediatore concludi poſſit?* affirmatur, quia partes de ſuo jure diſponunt: at injurioſum id videtur mediatoribus. Unde cum eis neglectis Hiſpanus, & Imperator clam pacem contraxiſſent, Angli publice de hac injuria queſti ſunt.

§. DCCCCI. Denique quæritur, *an guarantæ interpretari pacem poſſint?* Negatur [m], quia ſi pax dubia eſt, non niſi armis res decidi poteſt.

§. DCCCCII. Finitur mediatio 1. finito negotio, adeoque ſi vel rupti ſunt tractatus, vel pax ſequuta, & ſubſcripta eſt [n]; 2. unius litigantium revocatione [o]; 3. renunciatione mediatoris [p]; 4. morte mediatoris [q], niſi pars in ſucceſſorem volentem conſentiat; 5. ſi alterius cauſæ accedit mediator [r].

IN-

(*l*) Par. Diſſ. de guarant. §. 14. 15. d. Diſſ. de offic. mediat. §. 56. (*m*) d. Diſſ. de offic. mediat. §. 54. 55. (*n*) Diſſ. de offic. mediat. §. 59. (*o*) Ibid. §. 60. (*p*) Ibid. §. 8. 9. (*q*) Ibid. §. 61. ſeq. (*r*) Ibid. §. 10. 11.

INDEX

Omnium titulorum qui in Pandectis juris Romani inveniuntur; quatenus in hoc libro ex principiis juris naturæ explicantur.

Nota. *Numerus primus notat* Librum, *ſecundus* Titulum, *tertius* paragraphum. *Tituli autem ſigno * notati omiſſi ſunt in hoc ſyſtemate, quia ex ſolo jure Romano ortum habent.*

A

De Abigeis 47. 14. 532
Acceptilatione 46. 4. 350
Accuſationibus & inſcriptionibus 38.2.59.§.520.ſq.
Actione rerum amotarum 25. 2. 523. n. 9
Actionibus emti venditi 19. 1. 446
Adimendis legatis 34. 4. *
Ademtione libertatis 40. 6. 130
Ad exhibendum 10. 4. 159. n. 3. §. 250
Adimendis vel transferendis legatis vel fidei commiſſis 34. 4 *
Ad legem Aquiliam 9. 2. 516
Ad legem Corneliam de falſis & SCto Liboniano 48. 10. 521. n. 7.
Ad legem Corneliam de ſicariis & veneficiis 48. 8. 321. n. 6
Ad legem Falcidiam 35. 2. *
Ad legem Flaviam de plagiariis 48. 15. 421. n. 11
Ad legem Juliam de adulteriis coercendis 48. 5. 521. n. 2. & 141
Ad legem Juliam de annona 48. 12. 529
Ad legem Juliam de ambitu 48. 14. 121. n. 12
Ad legem Juliam majeſtatis 48. 4. 521. n. 1

Ad

Ad legem Juliam peculatus, & de ſacrilegis, de reſiduis 48. 13. 521. n. 12
Ad legem Juliam repetundarum 48. 11. 521. n. 12
Ad legem Juliam de vi privata 48. 7. 121. n. 9
Ad legem Juliam de vi publica 18. 6. 521. n. 8
Ad legem Pompejam de parricidiis 18. 9. 521. n. 6
De Adminiſtratione & periculo tutorum & curatorum qui geſſerint vel non, & de agentibus vel conveniendis uno vel pluribus 26. 7. 183. ſeq. c. 4
Adminiſtratione rerum ad civitates pertinentium 50. 8. c. 4. §. 199. ſeq. 16. §. 611
Ad municipalem de incolis 50. 1. 199. §. 611. c. 4
Adoptionibus & emancipationibus & aliis modis quibus poteſtas ſolvitur 1. 7. 155
Acquirendo rerum dominio 41. 1. 42. ſeq.
Acquirenda vel omittenda hæreditate 29. 2. 78. & 571
Acquirenda vel omittenda poſſeſſione 41. 2. 588
Ad SC. Tertyllianum & Orphitianum. 38. 17. 284. §. 286
Ad SC. Trebellianum 36. 1. *
Ad SC. Turpilianum & de abolitione criminum. 48. 16. 561. n. 11
Ad SC. Vellejanum 16. 1. *
Adſignandis libertis 38. 4. *
Ædilitio edicto, & redhibitio & quanti minoris 31. 1. 446. n. 5
Æſtimatoria 19. 2. 463. n. 2
Agnoſcendis & alendis liberis vel patronis, vel liberis, vel libertis. 25. 3. 145. 149. n. 11. 165. & 166
Albo ſcribendo 50. 3. *
Aleatoribus 11. 5. 424
Alienatione judicii mutandi cauſa facta. 4. 7. 248
Alimentis vel cibariis legatis. 34. 1. *
Annuis legatis vel fideicommiſſis 33. 1. *
An per alium appellationum cauſæ reddi poſſint 49. 9. *

Appellationibus & relationibus 49. 1. *
Appellationibus recipiendis vel non 49. 5. *
Apud eum a quo appellatur aliam cauſam agere compellendum 49. 12. *
Aqua quotidiana & æſtiva 43. 20. 600.
Aqua & aquæ pluviæ arcendæ 39. 3. 600
A quibus appellari non liceat 48. 2. *
Arboribus cædendis 43. 20. 600
Arborum furtim cæſarum 17. 7. 524
Auctoritate & conſenſu tutorum & curatorum 26. 8. 183. ſeq.
De Auro, argento, mundo, ornamentis, unguentis, veſte vel veſtimentis & ſtatuis legatis 34. 2. *

B

De * Bonis damnatorum 48. 24. 554. §. 561. n. 9
Bonis eorum qui ante ſententiam vel mortem ſibi conſciverunt vel accuſatorem corruperunt 48. 21. 554. §. 61. n. 9
Bonis libertorum 38. 2. 136
Bonorum poſſeſſione contra tabulas 37. 4. *
Bonorum poſſeſſione ex teſtamento militis 37. 13. *
Bonorum poſſeſſione furioſo, infanti, muto, ſurdo, cœco competente 37. 3. *
Bonorum poſſeſſione ſecundum tabulas 37. 11. *
Bonorum poſſeſſionibus 31. 1. *

C

De * Cadaveribus punitorum 48. 24
Calumniatoribus 3. 6. 515
Capite minutis 4. 5. 114
Captivis & poſtliminio & de redemtis ab hoſtibus 49. 15. 739. ſeq. §. 751. ſeq.
Carboniano edicto 37. 10. *
Caſtrenſi peculio 49. 17. 159. n. 6

De Cenſibus 50. 15. *
Ceſſione bonorum 42. 3. 364
Cloacis 43. 23. 600
Collatione 37. 6. 283. n. 6
Collegiis & corporibus 47. 22. 538
Colluſione detegenda 40. 16. *
Commodati vel contra 13. 6. 442
Communi dividundo 10. 3. 291
Communia prædiorum tam urbanorum quam ruſticorum 8. 4. 302
Compenſationibus 16. 3. 346
Concubinis 25. 7. 141. & 173
Concuſſione 47. 13. 531
Condictione cauſa data cauſa ſecuta 12. 4. 570
Condictione ex lege 13. 2. 570
Condictione furtiva 13. 1. 524. §. 570
Condictione indebiti 12. 6. 570
Condictione ob turpem vel injuſtam cauſam 12. 7. 570
Condictione ſine cauſa 12. 7. 570
Condictione triticiaria 13. 3. 570
Condictionibus & demonſtrationibus & cauſis & modis eorum quæ in teſtamento ſcribuntur 35. 1. 499
Condictionibus inſtitutionum 28. 7. *
Confeſſis 42. 2. 685
Confirmando tutore vel curatore 26. 2. 183. ſeq.
Conjungendis cum emancipato liberis ejus 37. 7. *
Conſtituta pecunia 13. 5. 434. §. 437. n. 5
Conſtitutionibus principum 1. 4. *
Contrahenda emtione, & de pactis inter emtorem & venditorem compoſitis & quæ res venire non poſſunt 18. 1. 446
Contraria tutelæ & utili actione 17. 4. 183. ſeq. c. 4
Curatore bonis dando 42. 7. c. 4. §. 196
Curatore furioſo & aliis extra minores dandis 27. 10. c. 3. §. 196
Cuſtodia & exhibitione 48. 3. *

D

De Damno infecto & de ſuggrundiis & protectionibus 49. 2. 514
Decretis ab ordine faciendis 50. 9.*
Decurionibus & filiis eorum 50. 2.*
Depoſiti vel contra 14. 3. 440
Diſtractione pignorum vel hypothecarum 20. 5. 306. 444. & 483
Diverſis regulis juris antiqui 50. 17.*
Diverſis temporibus præſcriptionibus & acceſſionibus poſſeſſionum 44. 3. 297
Diviſione rerum & qualitate 1. 8. 213. ſeq.
Divortiis & repudiis 24. 2. 280
Doli mali & metus exceptione 44. 4. 380
Dolo malo 4. 3. 380
Donationibus 39. 5. 269. 451
Donationibus inter virum & uxorem 24. 1.*
Dote prælegata 32. 4.*
Dotis collatione 37. 7. 283. n. 16.
Duobus reis conſtituendis 45. 2. 484

E

De Edendo 2. 13. 677
Effractoribus & expilatoribus 47. 18. 524. n. 9. §. 536
Eo per quem factum erit quo minus quis in judicio ſiſtat 2. 10*
Eo qui pro tutore prove curatore negotia geſſit 27. 5. 195
Eo quod certo loco dari oportet 13. 4. 394
Eum qui appellaverit in provincia defendi 49. 11.*
Evictionibus & duplæ ſtipulatione 21. 2. 446. §. 577
Exceptionibus præſcriptionibus & præjudiciis 44. 1. 678. ſeq.
Exceptione rei judicatæ 44. 2. 577
Exceptione rei venditæ & traditæ 21. 3. 446. n. 4

Ex-

De Excuſationibus 26. 1. 192
Exercitoria actione 14. 1. 415.
Expilatæ hæreditatis 47. 19. 524. n. 9. & §. 537
Ex quibus cauſis majores viginti quinque annis in integrum reſtituantur 4. 6. *
Ex quibus cauſis pignus vel hypotheca tacite contrahitur 20. 2. 306. ſeq. & 444
Extraordinariis cognitionibus & ſi judex litem ſuam feciſſe dicitur 50. 13. 579
Extraordinariis criminibus 47. 11. 528

F

De Familia erciſcunda 10. 2. 281. 291. n. 6. & §. 537
Feriis & dilationibus & diverſis temporibus 2. 12. *
Fideicommiſſaria hæreditatibus petitione 5. 6. *
Fideicommiſſariis libertatibus 40. 5. *
Fide inſtrumentorum & amiſſione eorum 20. 4. 683
Fidejuſſoribus & mandatoribus 44. 1. 489
Fidejuſſoribus & nominatoribus & hæredibus tutorum & curatorum 27. 7. *
Finium regundorum 10. 1. 575
Fluminibus ne quid in flumine publico ripave ejus fiat quo pejus navigetur 43. 12. 222. 223. & 558
Fonte 43. 22. *
Fugitivis 11. 4. *
Fundo dotali 23. 5. *
Furibus balneariis 47. 17. 524
Furtis 47. 2. 524.
Furtis adverſus nautas caupones ſtabulatores 47. 5. 524

G

De Glande legenda 43. 28. *
Gradibus & adfinibus & nominibus eorum 38. 10. 176

tentem in contractibus: at 4. communiter juriſdictio in comitatum legatis concedi ſolet [n].

§. DCCCXCII. Alia autem quæſtio eſt, *an princeps admittere teneatur legatum cum certo charactere?* Negatur: nam tota ratio neceſſitatis, quæ in bello obtinet, hic ceſſat; res inter amicos æque per ſimplices mandatarios expediri poſſunt. Si quis aliorum Principum legatos recipit, injuria videtur fieri ei, cujus legati ſine juſta cauſa non recipiuntur: juſtas autem cauſas ſuppeditat GROTIUS [o].

Hinc noſtro ſeculo legatus ad Bremenſes a rege Boruſſiæ miſſas recipi debuit, etiam ab invitis, etſi cæterum civis eſſet Bremenſis, & immobilia ibidem poſſidere (at quoad hæc ſubditus civitatis manſit).

§. DCCCXCIII. Finitur legatio 1. morte legati: familia vero utitur adhuc privilegio, donec intra fines territorii mittentis revertatur; niſi ſtatim declaret animum in loco commorandi, ibique domicilium conſtituendi.

Quæſitum memini, *an hoc poſteriori caſu mittens poſſit exigere, ut familia ob defraudationes defuncto, ejuſque uxori, & liberis commiſſas, poteſtati mittentis tradatur, & ad ejus forum remittatur*. Equidem mittens id jure prætendebat, 1. quia eo tempore, ubi delictum commiſſum eſt: defunctus, ejuſque familia ſub juriſdictione mittentis fuit, adeoque jus de delictis familiæ cognoſcendi ſemel ei quæſitum erat, quod nec morte delinquentis, nec renunciatione fori ab hæredibus facta tollitur. 2. Familia rationes reddere negotii a defuncto geſti, & reliqua præſtare tenetur, inprimis ſi defraudationis complex ſit; quamdiu igitur id factum non eſt, mittentis jus in le-

(n) Grot. L. 2. c. 18. §. 8. n. 2. (o) L. 2. cap. 18. §. 3.

legati familiam, quod vivo legato habuit, exſtinctum dici nequit.

2. Finitur officium legati, ſi ea mittente revocatur, & ad fines ſuæ civitatis pervenit.

3. Morte mittentis, vel ejus ad quem mittitur: utroque caſu novum mandatum exhiberi ſolet.

CAPUT XI.

De Mediatoribus.

§. DCCCXCIV. CUM homines ad pacem nati ſint, nihil laudabilius eſt, quam pararium ſe præbere in bello, ſeu pacis mediatorem (p).

Mediator ergo eſt, qui tranſigendis litibus inter duas ſummas poteſtates ortis, ex utriuſque partis placito volens intercedit (q).

Intervenire autem mediatores poſſunt, & ante bellum inchoatum, & durante bello.

§. DCCCXCV. Conſtituere mediatores poſſunt ſolæ ſummæ poteſtates; quia de pace concilianda agitur, quam illi demum, qui jus belli habent, contrahere poſſunt.

§. DCCCXCVI. Conſtitui autem mediatores poſſunt Principes, privati (r), uſurpatores (s), feminæ (t), etiam a Chriſtiana religione alieni: ſed & unius partis ſubditus ab utraque mediator eligi poteſt (x). Si duo Principes litigantes per ſuos miniſtros pacem conciliant, hi proprie non ſunt mediatores (y).

Ple-

(p) Par. Diſſ. de offic. mediat. §. 3. (q) d. Diſſ. §. 6. 7. 8. 9. (r) d. Diſſ. §. 12. ſeq. §. 18. ſeq. (s) Vid. ſupr. §. (t) d. Diſſ. §. 6. (x) d. Diſſ. §. 12. (y) Ib. §. 12. 13. 15.

Plerumque Principes eligi ſolent mediatores, quorum intereſt publicam ſecuritatem a neutro litigantium turbari, & quorum potentia metuenda eſt iis, qui juſtas pacis conditiones reſpuunt [z]. Unde ſæpius videmus, mediatores in unius litigantium partes tranſiiſſe [a].

Si plures ſunt mediatores, etiam id valet, quod unus conſenſu utriuſque partis agit [b].

DCCCXCVII. Objectum mediationis ſunt omnes lites inter duas ſummas poteſtates ortæ.

§. DCCCXCVIII. Officium mediatoris eſt, ut medius debeat eſſe inter utramque partem; i. e. a ſtudio partium remotus [c]. Unde nec in favorem alterius vel ſollicitare, vel machinari aliquid poteſt [d]. Atque hæc ratio eſt, cur gratis mediatio intercedere debeat [e]. Expenſas tamen mediator repetere poteſt [f].

Ceterum, officium mediatorum præcipue in eo conſiſtit, 1. ut præliminaria congreſſus inter partes eorum conſenſu præparent, adeoque diem, & locum congreſſus ſtatuant: 2. ceremoniale inſtituant, illudque ſuo nomine publicent [h]. 3. Mandata eis exhibentur, eorumque ſtudio lites circa mandata ortæ conciliantur. 4. Gravamina cujuſque partis mediatoribus exhibentur, qui exhibita partibus communicat [i]. 5. Ordo tractandi a conſenſu partium dependet; neque enim ad replicas reſtricta eſt procedendi facultas [k]. 6. Si quid injuſti interim committitur mediatores ſua opera, monendo, hortando, &c. agere debent ut reparetur. 7. Mediatores pacis formulam delineant, & ei vel addunt aliquid, vel detrahunt,

(z) d. Diſſ. §. 20. (a) d. Diſſ. §. 11. (b) d. Diſſ. §. 57. (c) Ibid. §. 10. 11. (d) Ibid. §. 53. (e) Ibid. §. 52. (f) Ibid. §. 58. (h) dict. Diſſ. §. 33. 35. 38. (i) d. Diſſ. §. 42. (K) dict. §. 45.

hunt, donec formula ab utraque parte probetur. 8. Denique in eorum præſentia, ac iis dirigentibus, partes ſubſcribunt pacis formulam; & 9. plerumque ut teſtes ipſi ſubſcribunt.

§. DCCCXCIX. Quæri ſolet, an mediator guarantiam præſtare teneatur? Merito id negatur, etſi pacem ſubſcripſerit, niſi in ſpecie cautum ſit [l].

§. DCCCC. Porro quæritur, *an pax invito, vel inſcio mediatore concludi poſſit?* affirmatur, quia partes de ſuo jure diſponunt: at injurioſum id videtur mediatoribus. Unde cum eis neglectis Hiſpanus, & Imperator clam pacem contraxiſſent, Angli publice de hac injuria queſti ſunt.

§. DCCCCI. Denique quæritur, *an guarantæ interpretari pacem poſſint?* Negatur [m], quia ſi pax dubia eſt, non niſi armis res decidi poteſt.

§. DCCCCII. Finitur mediatio 1. finito negotio, adeoque ſi vel rupti ſunt tractatus, vel pax ſequuta, & ſubſcripta eſt [n]; 2. unius litigantium revocatione [o]; 3. renunciatione mediatoris [p]; 4. morte mediatoris [q], niſi pars in ſucceſſorem volentem conſentiat; 5. ſi alterius cauſæ accedit mediator [r].

IN-

(*l*) Par. Diſſ. de guarant. §. 14. 15. d. Diſſ. de offic. mediat. §. 56. (*m*) d. Diſſ. de offic. mediat. §. 54. 55. (*n*) Diſſ. de offic. mediat. §. 59. (*o*) Ibid. §. 60. (*p*) Ibid. §. 8. 9. (*q*) Ibid. §. 61. ſeq. (*r*) Ibid. §. 10. 11.

INDEX

Omnium titulorum qui in Pandectis juris Romani inveniuntur; quatenus in hoc libro ex principiis juris naturæ explicantur.

Nota. *Numerus primus notat* Librum, *ſecundus* Titulum, *tertius* paragraphum. *Tituli autem ſigno * notati omiſſi ſunt in hoc ſyſtemate, quia ex ſolo jure Romano ortum habent.*

A

De Abigeis 47. 14. 532
Acceptilatione 46. 4. 350
Accuſationibus & inſcriptionibus 38.2.59.§.520.ſq.
Actione rerum amotarum 25. 2. 523. n. 9
Actionibus emti venditi 19. 1. 446
Adimendis legatis 34. 4. *
Ademtione libertatis 40. 6. 130
Ad exhibendum 10. 4. 159. n. 3. §. 250
Adimendis vel transferendis legatis vel fidei commiſſis 34. 4 *
Ad legem Aquiliam 9. 2. 516
Ad legem Corneliam de falſis & SCto Liboniano 48. 10. 521. n. 7.
Ad legem Corneliam de ſicariis & veneficiis 48. 8. 321. n. 6
Ad legem Falcidiam 35. 2. *
Ad legem Flaviam de plagiariis 48. 15. 421. n. 11
Ad legem Juliam de adulteriis coercendis 48. 5. 521. n. 2. & 141
Ad legem Juliam de annona 48. 12. 529
Ad legem Juliam de ambitu 48. 14. 121. n. 12
Ad legem Juliam majeſtatis 48. 4. 521. n. 1

Ad

Ad legem Juliam peculatus, & de ſacrilegis, de reſiduis 48. 13. 521. n. 12
Ad legem Juliam repetundarum 48. 11. 521. n. 12
Ad legem Juliam de vi privata 48. 7. 121. n. 9
Ad legem Juliam de vi publica 18. 6. 521. n. 8
Ad legem Pompejam de parricidiis 18. 9. 521. n. 6
De Adminiſtratione & periculo tutorum & curatorum qui geſſerint vel non, & de agentibus vel conveniendis uno vel pluribus 26. 7. 183. ſeq. c. 4
Adminiſtratione rerum ad civitates pertinentium 50. 8. c. 4. §. 199. ſeq. 16. §. 611
Ad municipalem de incolis 50. 1. 199. §. 611. c. 4
Adoptionibus & emancipationibus & aliis modis quibus poteſtas ſolvitur 1. 7. 155
Acquirendo rerum dominio 41. 1. 42. ſeq.
Acquirenda vel omittenda hæreditate 29. 2. 78. & 572
Acquirenda vel omittenda poſſeſſione 41. 2. 588
Ad SC. Tertyllianum & Orphitianum. 38. 17. 284. §. 286
Ad SC. Trebellianum 36. 1. *
Ad SC. Turpilianum & de abolitione criminum. 48. 16. 561. n. 11
Ad SC. Vellejanum 16. 1. *
Adſignandis libertis 38. 4. *
Ædilitio edicto, & redhibitio & quanti minoris 31. 1. 446. n. 5
Æſtimatoria 19. 2. 463. n. 2
Agnoſcendis & alendis liberis vel patronis, vel liberis, vel libertis. 25. 3. 145. 149. n. 11. 165. & 166
Albo ſcribendo 50. 3. *
Aleatoribus 11. 5. 424
Alienatione judicii mutandi cauſa facta. 4. 7. 248
Alimentis vel cibariis legatis. 34. 1. *
Annuis legatis vel fideicommiſſis 33. 1. *
An per alium appellationum cauſæ reddi poſſint 49. 9. *

Ap-

Appellationibus & relationibus 49. 1. *
Appellationibus recipiendis vel non 49. 5. *
Apud eum a quo appellatur aliam cauſam agere compellendum 49. 12. *
Aqua quotidiana & æſtiva 43. 20. 600.
Aqua & aquæ pluviæ arcendæ 39. 3. 600
A quibus appellari non liceat 48. 2. *
Arboribus cædendis 43. 20. 600
Arborum furtim cæſarum 17. 7. 524
Auctoritate & conſenſu tutorum & curatorum 26. 8. 183. ſeq.
De Auro, argento, mundo, ornamentis, unguentis, veſte vel veſtimentis & ſtatuis legatis 34. 2. *

B

De * Bonis damnatorum 48. 24. 554. §. 561. n. 9
Bonis eorum qui ante ſententiam vel mortem ſibi conſciverunt vel accuſatorem corruperunt 48. 21. 554. §. 61. n. 9
Bonis libertorum 38. 2. 136
Bonorum poſſeſſione contra tabulas 37. 4. *
Bonorum poſſeſſione ex teſtamento militis 37. 13. *
Bonorum poſſeſſione furioſo, infanti, muto, ſurdo, cœco competente 37. 3. *
Bonorum poſſeſſione ſecundum tabulas 37. 11. *
Bonorum poſſeſſionibus 31. 1. *

C

De * Cadaveribus punitorum 48. 24
Calumniatoribus 3. 6. 515
Capite minutis 4. 5. 114
Captivis & poſtliminio & de redemtis ab hoſtibus 49. 15. 739. ſeq. §. 75 n. ſeq.
Carboniano edicto 37. 10. *
Caſtrenſi peculio 49. 17. 159. n. 6

De Cenſibus 50. 15. *
Ceſſione bonorum 42. 3. 364
Cloacis 43. 23. 600
Collatione 37. 6. 283. n. 6
Collegiis & corporibus 47. 22. 538
Colluſione detegenda 40. 16. *
Commodati vel contra 13. 6. 442
Communi dividundo 10. 3. 291
Communia prædiorum tam urbanorum quam ruſticorum 8. 4. 302
Compenſationibus 16. 3. 346
Concubinis 25. 7. 141. & 173
Concuſſione 47. 13. 531
Condictione cauſa data cauſa ſecuta 12. 4. 570
Condictione ex lege 13. 2. 570
Condictione furtiva 13. 2. 524. §. 570
Condictione indebiti 12. 6. 570
Condictione ob turpem vel injuſtam cauſam 12. 7. 570
Condictione ſine cauſa 12. 7. 570
Condictione triticiaria 13. 3. 570
Condictionibus & demonſtrationibus & cauſis & modis eorum quæ in teſtamento ſcribuntur 35. 1. 499
Condictionibus inſtitutionum 28. 7. *
Confeſſis 42. 2. 685
Confirmando tutore vel curatore 26. 2. 183. ſeq.
Conjungendis cum emancipato liberis ejus 37. 7. *
Conſtituta pecunia 13. 5. 434. §. 437. n. 5
Conſtitutionibus principum 1. 4. *
Contrahenda emtione, & de pactis inter emtorem & venditorem compoſitis & quæ res venire non poſſunt 18. 1. 446
Contraria tutelæ & utili actione 17. 4. 183. ſeq. c. 4
Curatore bonis dando 42. 7. c. 4. §. 196
Curatore furioſo & aliis extra minores dandis 27. 10. c. 3. §. 196
Cuſtodia & exhibitione 48. 3. *

D

De Damno infecto & de ſuggrundiis & protectionibus 49. 2. 514
Decretis ab ordine faciendis 50. 9.*
Decurionibus & filiis eorum 50. 2.*
Depoſiti vel contra 14. 3. 440
Diſtractione pignorum vel hypothecarum 20. 5. 396. 444. & 483
Diverſis regulis juris antiqui 50. 17.*
Diverſis temporibus præſcriptionibus & acceſſionibus poſſeſſionum 44. 3. 297
Diviſione rerum & qualitate 1. 8. 213. ſeq.
Divortiis & repudiis 24. 2. 280
Doli mali & metus exceptione 44. 4. 380
Dolo malo 4. 3. 380
Donationibus 39. 5. 269. 451
Donationibus inter virum & uxorem 24. 1.*
Dote prælegata 32. 4.*
Dotis collatione 37. 7. 283. n. 16.
Duobus reis conſtituendis 45. 2. 484

E

De Edendo 2. 13. 677
Effractoribus & expilatoribus 47. 18. 524. n. 9. §. 536
Eo per quem factum erit quo minus quis in judicio ſiſtat 2. 10*
Eo qui pro tutore prove curatore negotia geſſit 27. 5. 195
Eo quod certo loco dari oportet 13. 4. 394
Eum qui appellaverit in provincia defendi 49. 11.*
Evictionibus & duplæ ſtipulatione 21. 2. 446. §. 577
Exceptionibus præſcriptionibus & præjudiciis 44. 1. 678. ſeq.
Exceptione rei judicatæ 44. 2. 577
Exceptione rei venditæ & traditæ 21. 3. 446. n. 4

Ex-

De Excuſationibus 26. 1.192
Exercitoria actione 14. 1. 415.
Expilatæ hæreditatis 47. 19. 524. n. 9. & §. 537
Ex quibus cauſis majores viginti quinque annis in integrum reſtituantur 4. 6. *
Ex quibus cauſis pignus vel hypotheca tacite contrahitur 20. 2. 306. ſeq. & 444
Extraordinariis cognitionibus & ſi judex litem ſuam feciſſe dicitur 50. 13. 579
Extraordinariis criminibus 47. 11. 528

F

De Familia erciſcunda 10. 2. 281. 291. n. 6. & §. 537
Feriis & dilationibus & diverſis temporibus 2. 12. *
Fideicommiſſaria hæreditatibus petitione 5. 6. *
Fideicommiſſariis libertatibus 40. 5. *
Fide inſtrumentorum & amiſſione eorum 20. 4. 683
Fidejuſſoribus & mandatoribus 44. 1. 489
Fidejuſſoribus & nominatoribus & hæredibus tutorum & curatorum 27. 7. *
Finium regundorum 10. 1. 575
Fluminibus ne (quid in flumine publico ripave ejus fiat quo pejus navigetur 43. 12. 222. 223. & 558
Fonte 43. 22. *
Fugitivis 11. 4. *
Fundo dotali 23. 5. *
Furibus balneariis 47. 17. 524
Furtis 47. 2. 524.
Furtis adverſus nautas caupones ſtabulatores 47. 5. 524

G

De Glande legenda 43. 28. *
Gradibus & adfinibus & nominibus eorum 38. 10. 176

H

De Hæredibus inſtituendis 27. 5. *
Hæreditatis petitione 5. 5. 291
Hæreditate vel actione vendita 18. 4. 446. n. 3
His quæ in teſtamento delentur inducuntur vel inſcribuntur 28. 4. *
His quæ pœnæ cauſa relinquuntur 34. 6. *
His quæ pro non ſcriptis habentur 34. 8. *
His quæ ut indignis auferuntur 34. 9. *
His qui effuderunt vel dejecerunt 9. 3. 580. & 581
His qui notantur infamia 3. 2. 561. n. 9
His qui ſui vel alieni juris ſunt 1. 6. 199
Homine libero exhibendo 43. 29. 160. pr. & n. 4. §. 602

I

De impenſis in res dotales factis 25. 1. 374
Incendio, ruina, naufragio, rate, nave expugnata 47. 9. 524. n. 9
In diem addictione 18. 2. 446. n. 11
In integrum reſtitutionibus 4. 1. *
Injuriis & famoſis libellis 47. 10. 527
Injuſto, rupto irrito facto teſtamento 28. 3. *
In jus vocando 2. 4. *
In jus vocati ut eant aut ſatis vel cautum dent 2. 6. *
In litem jurando 12. 3. *
Inofficioſo teſtamento 5. 2. *
In quibus cauſis pignus vel hypotheca tacite contrahitur 20. 2. *
In rem verſo 15. 3. 577
Inſpiciendo ventre cuſtodiendoque partu 25. 4. 145
De Inſtitoria actione 25. 3. 145
Inſtructo vel inſtrumento legato 33. 7
Interdictis & relegatis & deportatis 48. 22. 561. num. 9

In-

Interdictis ſive extraordinariis actionibus quæ pro his competunt 43. 1- 600
Interrogationibus in jure faciendis & interrogatoriis actionibus 11. 1. 577. n.11
Itinere actuque privato 43. 19. 600
Indicatum ſolvi 46. 7. *
Judiciis & ubi quis agere vel conveniri debeat 5. 1. 611. ſeq. 657. ſeq. & §. 679
Jure aureorum annulorum 40. 10. *
Jure codicillorum 29. 7. *
Jure deliberandi 28. 8. *
Jure dotium 23. 8. 182. §. 313
Jure fiſci 49. 14. *
Jure immunitatis 50. 6. 636
Jurejurando ſive voluntario, ſive neceſſario, ſive judiciali 12. 2. 466. ſeq.
Jure patronatus 37. 14. 136
Jure & facti ignorantia 22. 6. 364
Juriſdictione 2. 1. 671
Juſtitia & jure 1. 1. c. 34. 5. & 6

L

De Legationibus 50. 7. *
Legatis & fideicommiſſis 1. 30. *
Legatis & fideicommiſſis 2. 31. *
Legatis & fideicommiſſis 3. 31. *
Legatis præſtandi contra tabulas bonorum poſſeſſione petita 37. 5. *
Lege Cornelia de falſis & de SCto Liboniano 48. 10. 521. n. 7
Lege commiſſoria 18. 3. 446. n. 11
Lege Fabia de plagiariis 48. 15. 521. n. 11
Lege Julia repetundarum 48. 2. 521. n. 12
Lege Julia de annona 48. 12. 521. n. 12
Lege Julia ambitus 48. 14. 521. n. 12
Lege Pompeja de parricidiis 48. 9. 521. n. 6
Lege Rhodia de jactu 44. 2. 577. n. 4

De Legibus ſenatuſque conſultis & longa conſuetudine 1. 2.*
Legitimis tutoribus 26. 4. 186. ſeq
Libellis dimiſſoriis 46. 6.*
Liberali cauſa 40. 12.*
Liberatione legata 34. 3.*
Liberis & poſthumis heredibus inſtituendis vel exheredandis 28. 2.*
Liberis exhibendis item ducendis 43. 30. 160
Libero homine exhibendo 43. 29. 202
Libertis univerſitatum 38. 3.*
Litigioſis. 44. 6. 251
Locati conducti. 19. 2. 447
Loco publico fruendo. 43. 9. 216. ſeq.
Locis & itineribus publicis. 43. 7. 602. n. 7

M

De Magiſtratibus conveniendis. 27. 8. 188. 160
Mandati vel contra. 17. 1. 452
Manumiſſis teſtamento 40. 4.*
Manumiſſis vindicta. 40. 2
Manumiſſionibus. 40. 1. 136
Manumiſſionibus quæ ſervis ad univerſitatem pertinentibus imponuntur. 49. 3. 136
Migrando. 43. 32. 600
Militari teſtamento. 29. 1.*
Minoribus viginti quinque annis. 4. 4. 441. n. 6
Mortis cauſa donationibus & capionibus. 19. 6*
Mortuo inferendo & ſepulchro ædificando. 11. 8. 333
Muneribus & honoribus. 50. 4.* 202. ſeq. & §. 636

N

De Natalibus reſtituendis. 40. 2.*
Nautæ caupones ſtabularii ut recepta reſtituant. 4. 9. 577. n. 12. & §. 583

Nau-

De Nautico fœnore. 22. 2. 372
Ne de ſtatu defunctorum poſt quinquennium quæratur. 40. 15. *
Negotiis geſtis. 3. 5. 568
Ne quid in flumine publico fiat quod aliter aqua fluat atque uti priori æſtate fluxit. 43. 3. 600
De Ne quid in loco ſacro fiat. 43. 6. 233
Ne quis eum qui in jus vocabitur vi eximat. 2. 7. *
Ne vis fiat ei qui in poſſeſſionem miſſus erit. 43. 4. 600
Nihil innovari appellatione interpoſita. 47. 7. *
Novationibus & delegationibus. 46. 2. 351
Novi operis nunciatione. 30. 1. 574. n. 2
Noxalibus actionibus. 9. 4. 161. n. 7. §. 585
Nundinis. 50. 11. *

O

De Obligationibus & actionibus. 44. 7. 328. ſeq.
Obſequiis parentibus & patronis præſtandis. 37. 15. 155. n. 4
Officio adſeſſorum. 1. 22. *
Officio ejus cui mandata eſt juriſdictio. 1. 201. *
Officio juridici. 1. 20
Officio præfecti Auguſtalis. 1. 17. *
Officio præfecti prætorio. 1. 11. *
Officio præfecti vigilum. 1. 15. *
Officio præfecti urbi. 1. 12. *
Officio præſidis. 1. 18. *
Officio prætorum. 1. 14. *
Officio proconſulis & legati. 1. 16. *
Officio procuratoris Cæſaris l. rational. 1. 19. *
Officio quæſtoris. 1. 13. *
Operis libertorum. 38. 1. *
Operis novi nunciatione. 39. 1. 514. n. 2
Operis ſervorum. 6. 7. 123

De Operibus publicis. 50. 16. *
Optione vel electione legata. 33. 5. *
Origine juris & omnium magiſtratuum & ſucceſſione prudentum. 1. 2. *

P

De Pactis. 2. 14. 399. ſeq.
Pactis dotalibus. 22. 4. 432
Peculio. 15. 1. 415. & 159. n. 6
Peculio legato. 33. 8. *
Pecunia conſtituta. 13. 5. 434. §. 438. n. 6
Penu legata. 33. 9. *
Periculo & commodo rei venditæ. 17. 6. 392. & 447. num. 9
Petitione hereditatis. 5. 3. 289. ſeq.
Pignoratitia actione vel contra. 13. 7. 444. 484. & 306
Pignoribus & hypothecis & qualiter ea contrahantur, & de pactis eorum. 20. 1. 306. ſeq.
Pœnis. 48. 19. 539
Pollicitationibus. 50. 12. 414
Popularibus actionibus. 47. 23. 520
Poſſeſſoria hereditatis petitione. 5. 5. *
Poſtulando. 3. 1. 673
Præſcriptis verbis & in factum actionibus. 19. 5. 463
Prætoriis ſtipulationibus. 46. 5. *
Prævaricatione. 47. 15. 533
Precario. 43. 26. 353. n. 6
Privatis delictis. 47. 1. 512. ſeq. & 522. ſeq.
Probationibus & præſumtionibus. 22. 3. 681
Procuratoribus & defenſoribus. 35. 3. 673
Pro derelicto. 41. 7. *
Pro donato. 41. 6. *
Pro dote. 41. 9. *
Pro emtore. 41. 4. *
Pro herede vel poſſeſſore. 41. 5. *
Pro legato. 41. 8. *

Pro

Pro ſocio. 17. 2. 455
Pro ſuo. 41. 10.*
Proxeneticis. 50. 14. 403. n. 12
Publiciana in rem actione. 6. 2. 315
Publicis judiciis. 48. 1. 512. & 520. ſeq.
Publicanis. 39. 4. 582

Q

De iis, quæ in fraudem creditorum facta ſint ut reſtituantur. 42. 8. 316
Quæ res pignori vel hypothecæ datæ obligari non poſſunt. 20. 3. 306. 444. 483
Quæſtionibus. 48. 18. 483. 685
De iis quæ ſine ſententia appellatione reſcindantur. 49. 8.*
Quando appellandum ſit & intra quæ tempora. 49. 4.*
Quando de peculio actio annalis eſt. 15. 2.*
Quando dies legatorum vel fideicommiſſorum cedat. 36. 2.*
Quando ex facto tutoris vel curatoris minore agere vel conveniri poſſunt. 26. 9. 194
Quando dies uſusfructus legati cedat. 7. 3.*
Quarum rerum actio non datur. 44. 5
Quemadmodum ſervitutes amittuntur. 8. 6. 302. §. 275. n. 1
Quibus ad libertatem proclamare non licet. 40. 13.*
Quibus ex cauſis in poſſeſſionem eatur. 42. 4.*
Quibus modis pignus vel hypotheca ſolvitur. 20. 6. 306
Quibus modis uſusfructus vel uſus amittitur. 6. 4. 302. 275. n. 11
Quibus non competit bonorum poſſeſſio. 38. 3.*
Quibus rebus ad eundem judicem eatur. 11. 2.*
Qui & a quibus manumiſſi liberi non fiunt & ad legem Æliam Sentiam. 40. 9.*

Qui

Qui petant tutores vel curatores & ubi petantur. 26. 6. 182. ſeq.
Qui potiores in pignore vel hypotheca habeantur & de his qui in priorum creditorum locum ſuccedunt. 20. 4
Qui ſatisdare cogantur vel jurato promittant vel ſuæ promiſſioni committantur. 2. 8.*
Qui ſine manumiſſione ad libertatem perveniunt. 40. 8.*
Qui teſtamenta facere poſſunt & quemadmodum teſtamenta fiant. 28. 1. 293
Quis a quo appelletur. 49. 2
Quis ordo in poſſeſſionibus ſervetur. 38. 15
Quod cujuſcunque univerſitatis nomine vel contra eam agatur. 3. 4. 673
Quod cum eo qui aliena poteſtate eſt negotium geſtum eſſe dicatur. 15. 5. 133. §. 160. n. 8. §. 415
Quod falſo tutore auctore geſtum eſſe dicatur. 16. 6. 195
Quod juſſu. 15. 4. 415
Quod legatorum. 43. 3.*
Quod metus cauſa geſtum erit. 4. 2. 418
Quod quiſque juris in alterum ſtatuerit ut ipſe eodem jure utatur. 2. 2. 206
Quod vi aut clam. 43. 24. 600. ſeq.
Quorum bonorum. 43. 2

R

De Ratam rem haberi & de re ratihabitione. 44. 8.*
Rebus auctoritate judicis poſſidendis vel vendendis. 42. 5.*
Rebus creditis ſi certum petatur & de condictione. 12. 1. 441
Rebus dubiis. 34. 5.*
Rebus eorum, qui ſub tutela vel cura ſunt, ſine

ſine decreto non alienandis vel ſupponendis. 27. 9. *
De Receptatoribus. 47. 16. 534
Receptis qui arbitrium receperunt, ut ſententiam dicant. 4. 7. 694
Regula Catoniana. 34. 7. *
Rei vindicatione. 621. 247. ſeq.
Re judicata & de effectu ſententiarum & de interlocutionibus. 42. 1. 577. n. 10
Re militari. 49. 16. *
Religioſis & ſumtibus funerum & ut funus ducere liceat. 11. 7. 233
Remiſſionibus. 43. 25. *
Rem pupilli vel adoleſcentis ſalvam fore. 46. 6. *
Requirendis vel abſentibus damnandis. 48. 17. 157
Rerum amotarum. 25. 2. 524. n. 9
Rerum permutatione. 29. 4. 463
Reſcindenda venditione & quando liceat ab emtione diſcedere. 18. 5. 446
Ripa munienda. 43. 15. 600
Ritu nuptiarum. 22. 2. 171. ſeq.
Rivis. 43. 21. 600

S

De Salviano interdicto. 43. 33. 600
Senatoribus. 50. 9. *
Senatus conſulto Macedoniano, 14. 6. 441. n. 6.
Senatus conſulto Siliano & Claudiano, quorum teſtamenta non aperiantur. 29. 5. *
Sententiam paſſis & reſtitutis. 48. 23
Separationibus, 42. 6. 292
Sepulchro violato. 47. 12. 233. & 530
Servis exportandis vel ſi ita mancipium venierit ut manumittatur vel contra. 18. 7. *
Servitute legata. 33. 3. *
Servitutibus. 8. 1. 302. ſeq.
Servitutibus prædiorum ruſticorum. 8. 3. 304

Ser-

De Servitutibus urbanorum prædiorum. 8. 2. 304
Servo corrupto. 11. 3. 526. in fin.
Si a parente quis manumiſſus ſit. 38. 12. *
Si ager vectigalis, i. e. emphyteuticarius petatur. 6. 3. 305. & 312
Si certum petatur de rebus creditis & de condictione. 12. 1. 441
Si cui plus quam per legem Falcidiam licuerit legatum eſſe dicatur. 35. 3. *
Si ex noxali cauſa agatur quemadmodum caveatur. 2. 9 *
Si familia furtum feciſſe dicitur. 47. 6. 524. n. 9
Si ingenuus eſſe dicitur. 40. 14. *
Si is qui teſtamento liber eſſe juſſus erit poſt mortem domini ante aditam hereditatem ſurripuiſſe aut corrupiſſe quid dicatur. 47. 4. *
Si menſor falſum modum dixerit. 11. 6. 404. n. 2. §. 795
Si mulier ventris nomine calumniæ cauſa in poſſeſſione eſſe dicatur. 25. 6. 145. n. 2
Si pars hereditatis petatur. 5. 4. 290
Si pendente appellatione mors intervenerit. 49. 13. *
Si quadrupes pauperiem feciſſe dicatur. 9. 1. 585
Si quid in fraudem patroni factum ſit. 38. 5. *
Si quis aliquem teſtari prohibuerit vel coegerit. 29. 6. *
Si quis cautionibus in judicio ſiſtendi cauſa factis non obtemperaverit. 2. 2. *
Si quis in jus vocatus non iverit ſive quis eum vocaverit quem ex edicto non debuerit. 2. 5. *
Si quis jus dicenti non obtemperaverit. 2. 3. *
Si quis omiſſa cauſa teſtamenti ab inteſtato vel alio modo poſſideat hæreditatem. 29. 4. *
Si ſervitus vindicetur vel ad alium pertinere negetur. 8. 5. 302
Si tabulæ teſtamenti extabunt. 37. 2. *
Si tabulæ teſtamenti novæ extabunt unde liberi. 36. 6. *

Si

Si tutor vel curator magiſtratus creatus appellav. 49. 10. *
Si ventris nomine muliere in poſſeſſionem miſſa eadem poſſeſſio dolo malo ad alium tranſlata eſſe dicatur. 25. 5. 145
Si uſusfructus petatur vel ad alium pertinere negetur. 7. 6. 305
Solutionibus & liberationibus. 46. 3. 349
Soluto matrimonio quemadmodum dos petatur. 23. 3. 182
Sponſalibus. 23. 2. 171. ſeq.
Statu hominum, 1. 5
Statu liberis. 40. 7. *
Stellionatus. 47. 20. 538
Stipulationibus prætoriis, 46. 5. *
Stipulatione ſervorum. 25. 5. *
Succeſſorio edicto. 38. 9. *
Suis & legitimis hæredibus. 38. 10. 282. §. 606
Supellectile legata. 33. 10. *
Superficiebus, 43. 18. 305. 812
Suſpectis tutoribus & curatoribus, 26. 10. 197

T

De Tabulis exhibendis. 43. 5. *
Termino moto. 47. 21. 538
Teſtamenta quemadmodum aperiantur, inſpiciantur & deſcribantur. 29. 13. *
De Teſtamentaria tutela. 26. 2. 197
Teſtamento militis. 29. 1. *
Teſtibus. 22. 5. 682
Tigno juncto. 47. 3. 524. n. 9
Tranſactionibus. 2. 15. 430
Tributoria actione. 14. 4. 415
Tritico vino vel oleo legato. 33. 6. *
Tutelæ & rationibus diſtrahendis & utili curationis cauſa actione. 27. 3. 194
Tutelis. 26. 1. 183. ſeq.

De Tutoribus & curatoribus *datis* & his qui jus dandi habent & qui & in quibus cauſis ſpecialiter dari poſſunt. 26. 5. 188. ſeq.

V

De Vocationibus & excuſatione munerum. 50. 5. 636
Ubi pupillus educari vel morari debeat & de alimentis & præſtandis. 27. 2. 194
Ventre in poſſeſſionem mittendo & curatore ejus. 37. 9. 145
Verborum obligationibus. 45. 1. 161
Verborum ſignificatione. 50. 16. *
Veteranis. 40. 18. *
Veteranorum & militum ſucceſſione. 38. 12.*
Via publica & ſi quid in ea factum eſſe dicatur. 43. 10. 600
Vi bonorum raptorum & de turba. 47. 8. 123. §. 125. n. 9
Vi & de vi armata. 43. 16. 521. n. 8
Unde cognati. 38. 8. *
Unde legitimi. 38. 7. *
Unde liberi. 38. 6. *
Unde vir & uxor. 38. 11. *
Uſu & habitatione. 7. 8. 305
Uſu & uſufructu & reditu & habitatione & operis ad legatum vel fideicommiſſum datis. 33. 2. *
Uſufructu adcreſcendo. 7. 2. *
Uſufructuariis quemadmodum caveat. 7. 9. *
Uſufructu earum rerum quæ uſu conſumuntur vel minuuntur. 7. 5. * 533
Uſuris & fructibus & cauſis & omnibus acceſſionibus & mora. 22. 1. 366. ſeq. §. 369
Uſurpationibus & uſucapionibus. 41. 3. 397. §. 301
Ut ex legibus Senatuſque conſultis poſſeſſio detur. 38. 14. *
Ut in flumine publico navigare liceat. 43. 14. 222. 600

Ut in poſſeſſionem legatorum vel fideicommiſſorum cauſa eſſe liceat. 36. 4.*
Uti poſſidetis. 43. 17. 600
Ut legatorum vel fideicommiſſor. ſervandorum cauſa caveatur. 36. 3.*
Utrubi. 43. 31. 600
Vulgari & pupillari ſubſtitutione. 28. 6.*

FINIS

ANT 1318186

XVIII
C
40

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google